

ని వే ది క .

సీ. “ధర్మశాస్త్రజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రం బని
యధ్యాత్మవిదులు వేదాంత మనియు,
నీతివిచక్షణుల్ నీతిశాస్త్రం బని
కవివృషభులు మహాకావ్య మనియు,
లాక్షణికులు సర్వలక్ష్యసంగ్రహ మని
యైతిహాసికు లితిహాస మనియు,
బరమపారాణికుల్ బహుపురాణసముచ్చ
యం బని మహిఁ గొనియాడుచుండ,—

గీ. వివిధవేదతత్త్వవేది వేదవ్యాసుఁ
డాదిముని పరాశరాత్మజుండు
విష్ణుసన్నిభుండు విశ్వజనీన మై
పరఁగుచుండఁ జేసె భారతంబు.”

—నన్న పాద్యుఁడు

ఉ ప క్ర మ ణ ము .

ఇట్టి సుప్రశస్తగ్రంథమును తెలుఁగుదల్లినోరఁ బలికించిన నన్నయ తిక్కనాదులు గృతార్థులు. వారికొలుపువలనఁ దఱుగని గరఁగని పెన్నిధానము చేకూరినది. భరతవర్షమున ఏభాషేయిండును భారతము పద్యరచితము మూలానుసృతము లే ధని యెఱిగితిని. తమిళమున నిపు డిపుడే పద్యభారతము వెలువడుచున్న దని తేలిసితిని. భారతకవిత్రయము కొన్ని పట్టుల మూలము నతిక్రమించి యలవోక వోయె నని కొందఱుందురు. కాని రసలుబ్ధు లావాదము నాదరింపరు. మూలము ననుకరించితి మని వస్తువును నిస్సారముగఁ జేయుట కన్న మూలము నతిక్రమించినను వస్తుహాని ఘటింపక రసపోషణైకపరాయణు లగుట లెస్సగదా?

పదంపడి అర్థశతాబ్దికిఁ బూర్వమువఱకును భారత మతి మాత్రము నాదృతిం గాంచుచుండినది. భారతము జదువనేర్చిన వానిని బుద్ధినుతులలో గణించుచుండిరి. భారతమునందలి భాషాసంప్రదాయమును వాక్యరచనాకౌశలమును వస్తుగుణమును గ్రహించుటయ పాండిత్య మనబడుచుండెడిది. భారతవ్యాప్తి క్రమానుగతముగఁ దఱిగినది. తెలుఁగుదేశమున ఈనాఁడు భారతమును సాకల్యముగ సనిమర్శముగఁ జదివినవా రొకనూఱుమందియేని యుండు రనరాదు.

ప్రకృతము ప్రచారమున నున్న భారతాదికృతులు - పరిష్కృతములును - పరితృప్తసామాన్యమునకుఁ జదువరామి పెద్ద తెఱుంగకుండరు. తిక్కనకృతియందలి వాక్యరచన, నేటి కృతకభాషాకింకరులకుఁ గ్రొత్త నాఁటిది అచ్చము తెటతెలుఁగునుడి. నేటిది గ్రాంథికముపేరి సంకర భాష. సమస్తతాకికాతాకికపదార్థములం బ్రసాదింపఁ దగు రోహణా ద్రినాఁ బూర్వభారతము నిరాదృత మగుట, అధవా ఉపేక్షాభాజన మగుట శోచనీయము. ఇంచుక భాషాపరిచితియు అభినివేశమును గల వారి కెల్లఁ దంగెటిజున్ను కాఁ దగిన భారతము సద్వినియోగపఱుచుట కను వగు మార్గమొకఁడు నాకుఁ దోచినది. సారస్వతసంప్రదాయజ్ఞులకు సహృదయులకు నాతలం పెఱిగించితిని; అప్పటికి నా చేసిన పరిష్కరణక్రమము నావిష్కరించితిని; ఆ కటాక్షించినవారి సాధువాద ము న స్పృశ్యంతము బోత్సహించినది; అమోఘాశీర్వాద మయినది.

అ య ల ం బి త కృ మ ము .

వాక్యవిరామాదికాంకము (, : ; . - - “ ” గుఱుతు) ల జొన్నితిని. ఆవశ్యకముగఁ దోచినడకల శబ్దములకు వాక్యములకును అర్థములు తాత్పర్యములు దెలిపితిని. శాస్త్రీయములకు వివరణము లిచ్చితిని. ప్రాచీనముదితప్రతులను అర్వాచీనప్రతులతోఁ బోల్చి తిని. శతాబ్దికిఁ బూర్వపుదాశపత్రప్రతులను అనువుబడిన వానిని

నాల్గింటినిఁ జదివితిని. ఇతఁకు ౬ పర్వములు: ఆది సభా విరాట ఉద్యోగ శాంతి ఆనుశాసనకములను యథామతిఁ బరిష్కరించితిని; మచ్చునకు శాంతి బ్రకటించితిని; ముద్రితాముద్రితములనుండి పాఠాంతరములను గొన్నింటిని సేకరింపఁ జాలితిని; వానిఁ బట్టికయందు జేర్చితిని. “ఆమ్నాయకళానిధి” నామకమును శాంతిపర్వమును బరికించితిని. అందు వాక్యార్థనిర్ణయకౌశలము కొఱవడుట అనర్థముల పాలయిన చోటులు బెక్కులు. కాని అదియు నాకింత తోడ్పడిన దని యొప్పికొన కుండరాదు.

ప్ర సంగ ము లు .

౧౯౩౦ సెప్టెంబరు నెలలో పెద్దాపురము (తూర్పుగోదావరి)న “ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్” ద్వారా కసభాసమ్మఖమ్మనను, ౧౯౩౧ జూన్ జూలై ఆగష్టు నెలలలో అనంతపురము కళాశాలయందును, గుత్తి పుగమునను, కడపనగరమునను, తన్నూడలస్థము లగు రాచవీడు (రాయచోటి) పొద్దుటూరు జమ్మలమడుగు పురములందును—పరిష్కృతి గూర్చి ప్రసంగించితిని; ఉదారచరితు లభిమానించిరి.

కృ త జ్ఞ త

ఈ నావరుపుడమునకు వలయు గ్రంథసామగ్రినిఁ దడవు సేయక ప్రీతితో నా కందించిన రాజమహేంద్రవర “కౌతూహలము” పాలకవర్గమును, తత్పురస్థ “వీరేశలింగగ్రంథాలయ”కార్యదర్శిను మన్నింతును.

ఏత దుద్యోగమును మదీయమును వివి యాహ్వానించి కొలు విచ్చి పరిష్కృతివిధానముం బరామర్శించి యాదరించిన పీఠికాపురాధీశ్వరుని శ్రీ శ్రీ శ్రీ రావు వేంకటసూర్యరాయమహీపతినిఁ గొంఢాడుదును.

కన్యలు పండితులు రసజ్ఞులు: బ). ఓ పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారాయడు, రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ, బుద్ధిరాజు వీరభద్రారాయడు, చిలుకూరు నారాయణరాయడు (ప్రొఫెసర్, అనంతపురము కళాశాల) నాదెండ్ల గురిపించిన వాత్సల్యపూర్వకమంగళాశాసనములఁ దల ధరింతును.

శ్రీయుతులు: నల్లా చక్రవర్తుల కృష్ణమాచార్యుడు (వకీలు), మామిలా కందుకూరు అంబికానాథవరప్రసాదరాయడు, హేజీబు రామరావు,—ఏలూరు; సి. పి. రామచంద్రరావు (వకీలు), కె. గుండు రావు,(వకీలు), వి. పిచ్చయ్య (వకీలు) ప్రభృతులు—కడప; కళ్ళె లక్ష్మీనారాయణరావు, నిట్టూరు లక్ష్మీనారాయణరావు (వకీలు), ఓ. ఐ. శౌరిరెడ్డి (వకీలు), జి. లక్ష్మణరెడ్డి (వకీలు & జి. బో. ప్రెసిడెంటు) ప్రభృతులు—గుత్తి; సి. ఎల్. నరసింహారెడ్డి (వకీలు & కడప డి. బో. ప్రెసిడెంటు), జి. సుబ్బారెడ్డి (దివాన్, బొబ్బిలి సంస్థానము), రావచినవేంకటప్ప) రావవేంకటాపాలెము - తాడిపత్రి, మొదలుగఁ గలవారు,—నాజతనము నెడఁజూపిన సంతసము స్మరింతును.

దైవముదిన్నె రామిరెడ్డి, పెదమరివీటి శంకరరెడ్డి, ఉప్పలూరు శివరామయ్య (వకీలు), కొత్త అచ్చయ్యసెట్టి (వకీలు), కె. కేసర్ సింగ్, డాక్టరు ఐ. భీమరావు, గుంతా సుబ్బన్నసెట్టి, ఇల్లూరు సుబ్బన్నసెట్టి ప్రభృతులు—(కర్నూలు) - కన్నటిచిన స్నేహము గణింతును.

శ్రీ వేమూరు విశ్వనాథశర్మ (ప్రొఫెసర్, ట్రైయింగ్ కాలేజి, రాజమహేంద్రవరము), నాళము కృష్ణరాయకవి (రాజమహేంద్రవరము), డాక్టరు జోగయ్యశర్మ, మాజేటి రామచంద్రరావు, భావరాజు వేంకటసుబ్బరాయప్రధాని, బుద్ధిరాజు రాజభూషణరావు (అడ్వాకేట్), మోతే నారాయణరావు జన్మింధారు, ఏలూరు;—

శ్రీసిద్ధవరము వేంకటసుబ్బయ్య (వకీలు - గుత్తి), సిద్ధవరము గణేశము (ఓవర్సీయర్ - రాయచోటి-కడప.) దుర్భాక రాజశేఖర కవి (తాలూకాబోర్డు వైస్ ప్రిసిడెంటు), కొప్పరపు సుబ్బయ్యశ్రేష్ఠి (వైస్ చీర్మన్ మ్యునిసిపాలిటీ-వైశ్యకులధర్మప్రవక్త),—హొద్దుటూరు; —ఎల్లవేళల నెఱపిన ప్రణయపురస్సర మగు సహృదయత్వము సంభావించును.

నా యీ యలతి యూడిగమును బ్రద్యోతమాన మొనర్ప బద్ధ కంకణుడైన మిత్తుని శ్రీ ఈదర వెంకయ్యపంతుల (ఏలూరు రామా అడుకో ప్రొఫ్రయిటరు)ను బ్రశంసించును.

శ్రీ ఈదర కృష్ణమూర్తి (పట్టాభిరామముద్రణాలయము మేనేజరు), కస్తూరి మాణిక్యరావు, చక్కిలం వేంకటసుబ్బయ్య (కంపెనీప్రతినిధులు), విడియాల గంగరాజు (ఫోర్మన్), నండూరు శోభనాద్రిఆచార్యుడు (ముద్రణాలయోద్యోగి)—చూపెట్టిన భక్తి శ్రద్ధలను గ్రహించును; ఆశీర్వదించును.

ప్రతి శ్రీ శ్రీ .

వేంగీచాళుక్యప్రభుని యాదరము గన్న “ఆంధ్రభారతము” విధివశమున ఆవేంగీసీమయందే పరిష్కృతిం బొందఁగాంచుటయ విశేషము. తెలుఁగు దోబుట్టువులు సరసాగ్రసరులు నన్ను అల్పునిఁ దేల్చి దరిఁ ద్రొక్కింతురుగాక. విరివియైన నా తెలుఁగుగడ్డ నా యీ కొలువు నెట్లు మన్నించునో వార్చియుందును.

ఏ లూ రు
౨౨-౧౨-౧౯౩౧.

తెలుఁగు భానిస,
మున్నంగి... శర్మ.

ప్రజోత్పత్తి సం. మార్గశ్ల శుక్ల ౧౩ జయవారము.

ఆ శ్రీ ర్వా ద ము .

ఆంధ్రమహాభారతముం గూర్చి నా చేయు పరిష్కరణకృమము నాలకించి న న్నాచరించి యాశీఃపురస్సరముగ నొసంగిన పెద్దల యభిప్రాయము:

**University College of Arts,
Vizagapatam, 2-12-31.**

బ్రహ్మశ్రీ మున్నంగి లక్ష్మీనరసింహశర్మగారు పరిశోధించి బ్రకటించిన యాంధ్రమహాభారతమందలి శాంతిపర్వములోని విశేషములు నేటి వారి యుపన్యాసమువలనను ముదిత గ్రంథమువలనను గూడఁ దెలిసిగొని యానందించితిమి. ఈవిధముగాఁ బ్రాచీనతాళపత్ర గ్రంథముల సాహాయ్యమున నాంధ్రమహాభారత మంతయుఁ బ్రకటింపఁ బడుట యాంధ్రలోకమునకు మహాోపకారక మగును. ఈశ్వరానుగ్రహమున నట్లు పరిశోధింపఁబడిన గ్రంథము బ్రకటింపఁబడుటకు శ్రీ శర్మగారి యత్నము కోససాగుగాక యని కోరుచున్నాము.

మామిడిపూడి వేంకటరంగయ్య,

(ఆంధ్ర యునివర్సిటీ హిస్టరీ ప్రొఫెసర్).

పింగళి లక్ష్మీకాంతం,

(ఆంధ్ర యునివర్సిటీ తెలుగు ప్రొఫెసర్).

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి,

(ఆంధ్ర యునివర్సిటీ పండితులు).

తొలి మాట.

సంస్కృతమున భారతము పంచమవేదము. తెనుఁగుననో అదే వేదము. అంతేకాదు. అదే తొలిధర్మశాస్త్రము; తొలిసీతిశాస్త్రము; తొలివేదాంతశాస్త్రము; తొలిమహాకావ్యము; తొలిసర్వలక్ష్యసంగ్రహము; తొలియితీహాసము; తొలిబహుపురాణసముచ్చయము. మరియు అది తమ విశిష్టప్రజ్ఞా 'యక్స్' కిరణసాహాయ్యమున వివిధాంతాకరణ వ్యాపారము లెల్ల గ్రహించి, వ్యాస నన్నయభట్టామలు ప్రదర్శించు సినీమాపటము. పార్శ్వవారికి జెందవెస్తాయును, బౌద్ధులకు త్రిపిటకమును, క్రైస్తవులకు బైబిలును, మహమ్మదీయులకు ఖురానును ఎట్టివో అట్టిది తెనుఁగువారికి మహాభారతము. వేయి ఏల?— అగిజ్ఞానవిజ్ఞానసర్వస్వము.

తెనుఁగుభారతమునకు విషయమును బట్టియేకాక, భాషను బట్టియుఁ బ్రాశస్త్యము చేకూరినది. కవిత్రయమువారు తెనుఁగు సాగసుందెమ్మెరలను తమ తెలివిజంత్రపుబలిమిచే చేర్చిరి; కరఁగించిరి; పోతపోసిరి; వింతవింత రూపులు సంతరించిరి; వలయురసములు కూర్చి, వానికి ఉసులుపోసిరి; అమర్చిరి, కనుగ్రుడ్డియు - వినుచెవుడును కాని తెనుఁగుగమికి కనువిందును-వీనులవిందునుగాక, డెందపువిందును సమకూర్పఁ జాలిరి.

పైభాషలోని గ్రంథములను తమభాషలోనికి తెచ్చుకొనఁ దలంచునెడ ఎవరుగాని మక్కికి మక్కి-దారి త్రొక్కుటకంటె విషయము ముఖ్యముగా కైకొని, దానిని రసాత్మకముగ క్రొత్తగా వ్రాయు నటుల వ్రాయుటెఱంగే మిక్కిలి మంచిది. అది ఎఱింగియే రసజ్ఞుఁ డగు నన్నయభట్టు తా నట్టులే తెనుఁగు భారతము వ్రాయఁ దొడంగె.

తిక్కన సోమయాజియు-ఎఱ్ఱాప్రగడయు ఆతెఱంగే తామును పాటించిరి. తెనుఁగువారికి అక్షరరూపమున నొప్పువిన్నానాపుంబెన్నిధిని చేకూర్చినపున్నెము కట్టుకొనిరి.

తెనుఁగుభారతపుబౌద్ధమయి అన్నిచందములను మిన్నకావుననే తెనుఁగువారు దానిని ఎంతయు మన్నించుచు, దానిప్రతులు భక్తిశ్రద్ధలతో అచ్చునచ్చువఱకును పెక్కుశతాబ్దులు వాసికొనుచు దానికొలువుగొలిచి, దానిరూపు నిలిపినారు. కాని వ్రాతలో పలుపురచేతులలో పడుటచేత దానిరూపు కొంతమాత్రే. దానికిదోడు అచ్చులో పరిష్కర్తల మను కొనినవారు తమయిచ్చువచ్చినటుల విచ్చలవిడిగా దిద్ది, దానిరూపు మఱికొంత మార్చిరి. తెనుఁగునకు ముప్పుదెచ్చిరి. అది కనుగొని మాతృభాషాభిమానులుకొందఱు పలుప్రతులుచూచి పారభేదములు తెలుపుచు, భారతము ప్రచురించిరి. కాని అట్టిప్రతుల యందును తమకు నచ్చని పాఠములను పరిష్కర్తలు వదలివైచినట్లనుమానింపఁ దగియున్నది. ఎటులయిననేమి? — కవిత్రయమువారు కూర్చినరూపుననే భారత మిప్పటికిని నిలిచియున్నదని సంపూర్ణముగా సంతోషించుభాగ్యము మనకు లేదు. ఉన్నరూపున నైనను అందలివిషయము గ్రహింపవలయునుగదా! అందుకొఱకు అచ్చులో పదముల నడుమను ఎడము లుంచి, పరిష్కర్తలు కొందఱు చదువుకొనువారికి కొంతవఱకు తోడ్పడ యత్నించిరి. పరీక్షలకు చదువ నిర్ణయించిన భాగములకు అర్థములు కొందఱుపండితులు వాసిరి. కాని మొత్తము మీఁద భారతమంతయు సందేహములులేకుండ చదువుకొని, ఆనందించుటకు తగిన తెఱంగున దానిని ముద్రించుట మాత్ర మిప్పటికి జరుగలేదు.

నామిత్రులు కీ॥ శే॥ విన్నకోట అప్పలనరసింహగుప్తగారు ౧౯౧౩ సంవత్సరమున ఆదిపంచకము పాఠాంతరములతో అచ్చొత్తిం

చీన పిదప, ఒక్కొక్కపర్వము ఆచుగుర్తులతోడను పారభేదములతోడను, వలయుచోట్ల టిప్పణవివరములతోడను ప్రచురించుచోచదువుకొనువారికి సదుపాయముగా ఉండు నని నేను తలంచితిని. గ్రంథ మంతయు రెండుసార్లు చదివితిని. ఒకప్రతినిబట్టి నన్నయనుడు లన్నియు — సంస్కృతసమములలో సాధారములుతప్ప అకారాదిగా కూర్చితిని. తిక్కన నుడులపని మొదలిడితిని.

ఇంతలో బ్రహ్మశ్రీ వేమూరి విశ్వనాథశర్మగారు తమమిత్రులొకరు భారతకృషిచేయుచున్నట్లును, దానినిగూర్చి నాసలహా కావలసియున్నట్లును తెలిపిరి. ఆయనమిత్రులు తమకువలెనే నాకును చిరపరిచితులగు బ్రహ్మశ్రీ మున్నంగి లక్ష్మీనరసింహ శర్మగారే అని నేను రాజమహేంద్రవరమునకు చనినపుడు తెలిసినది. ఆయనయు ఏలూరినుండి అక్కడకు వచ్చిరి. మేము మువ్వరమును తెనుఁగు భారతము చదువుకొనువారికి అర్థమగువిధమున ప్రచురించుటనుగూర్చి ముచ్చటించుకొంటిమి. అప్పటికే అచ్చుపడుచుండిన శాంతిపర్వము వలెనే తిక్కనపర్వములును అచ్చొత్తించుటకు ప్రయత్నింపఁదగు ననుకొంటిమి. శర్మగార్లరువురును నన్ను శాంతిపర్వమునకు పీఠిక వ్రాయఁ గోరిరి. నే నింతకుముందట్టి ప్రయత్నముచేయఁ దలంచిన వాఁడ నగుటచే వారుకోరిన ట్లానర్ప వినయపూర్వకముగా ఇయ్య కొంటిని. ఇంక ముందు చేయవలయు కృషినిగూర్చి, దేశాటనము చేయుచు, మంచితాటాకు ప్రతులు సంపాదించి ప్రయత్నింపవలయు ననియు సంస్కృతమూలమునుబట్టి సరిచూచియు, కలాశాలలలోని పండితులను, ఇతరపండితులను సందర్శించియు సందేహములు తీర్చు కొనఁదగుననియు, నా కప్పటికి తోచినసలహా లిచ్చితిని. పరిష్కర్త మున్నంగి శర్మగారిప్పటికే కొంతవఱకు దేశాటనముచేసిరి. 'ప్రంబు' మొదలగు కొన్నిమాండలికపదములను కనిపట్టిరి కొన్ని పాఠాంతరములు సేకరించిరి. తమకు లభించిన ప్రతులను గూర్చియు, తమవాడిన విరా

మవుగుర్తులనుగూర్చియు, ఇప్పటికిచేసిన తమపనిని గూర్చియు ఆయన నిజనివేదికయందు తెలిపికొనెను.

శ్రీ) వేమూరి విశ్వనాథశర్మగారు పీఠికలో భారతప్రాశస్త్యమును గూర్చియు, ఆంధ్రీకరణమునందలి విశేషములను గూర్చియు, వ్రాత ప్రతులనుగూర్చియు, అచ్చుప్రతులను గూర్చియు, తిక్కనభారత విశేషములను గూర్చియు భావగ్రహణమునకు వలయు పాఠసౌలభ్యము కలిగించు ప్రయత్నమును గూర్చియు, జాతీయములను గూర్చియు, మాండలికములనుగూర్చియు ముచ్చటిపడగునని చక్కగా సూచించినారు. కాని సర్వంకషమగుపీఠిక వ్రాయ యత్నించుటకు తగినంతవేళకావలయును; దానికంటె ముఖ్యముగా సమర్థతకావలయును. అవి రెండును ఇప్పుడు నాకులేవు. అదియునుగాక గ్రంథమంతటితో సంబంధించినపీఠిక ఆదిపర్వము మొదటను, తిక్కనవిశేషములను తెలుపునది విరాటపర్వము మొదటను ఉండదగునని నాతలంపు. అందులకు పరిష్కర్తయు అంగీకరించెను. కాన, ఇప్పటికి సంగ్రహముగా భారతప్రాశస్త్యమును గూర్చియు, పరిష్కరణమును గూర్చియు మాత్రము వ్రాయ నిశ్చయించుకొంటిని. మొదటిదానినిగూర్చి తొలుతనే కొంత వ్రాసితిని. కావున ఇంక రెండవదానినిగూర్చి కొంత తెలిపెద.

గ్రంథపరిష్కరణ మనఁగా సాధారణముగా పరిష్కర్తలకు పీలగునంతవఱకు వానియందు పొరపాట్లులేకుండఁ జేయుటయేకదా! అయినను అచ్చువచ్చినప్పటినుండియు పొత్తము కనువిందుగాను- విషయము చదువుకొనుటకు సులువుగాను ఉండునట్లు చూచుటయును పరిష్కరణమునందు చేరియున్న వసవచ్చును. విషయములోని పొరపాట్లు రెండుతెఱంగులు: ౧-గ్రంథకర్తలు అసమర్థులగుటచే వచ్చునవి; ౨- అసమర్థులగు వ్రాయసకాండ్రో- సమర్థుల మనుకొను పరిష్కర్తలో చేయునవి. వ్రాయసకాండ్ర పొరపాట్లు దిద్దుట పరిష్కర్తలపనియే

కొన అందు వారికి సర్వస్వాతంత్ర్యము కలదు. కర్తలు కోరుచో వారి పొరపాట్లును దిద్దుట తగును. కాని నిరాధారముగా మూలమునకు విరుద్ధము లగుదిద్దుపాట్లు చేయుటకు ఎట్టిసమర్థులగు పరిష్కర్తలకే నియు స్వాతంత్ర్యము రవంతయులేదు. అయినను కొందఱు అట్టి స్వాతంత్ర్యము వహించినట్లు తేటపడుచున్నది. ఇది చేయగూడనిపని. ఇట్టిపరిష్కరణమును మరల పరిష్కరింపవలసియుండును. కాని సమర్థులగు పరిష్కర్తలును తమపరిష్కరణము కడుంగడుమెలంకువతో చేయవలసియుండును. అయినను పద్యగద్యములలోనిభావము సరిగా తెలియుటకు తోడుపడుమార్పులు తమ వని తేటపడుచుచు చేయుటకు పరిష్కర్తలు స్వాతంత్ర్యము కైకొనవచ్చును. అటులయ్యు ఎందే ని స్వాతంత్ర్యము పరిమితమేకాని అపరిమితముకా దని విజ్ఞు లెఱుంగుదురు. అందుచే పరిష్కర్తలపని కష్టసాధ్యమే. కాన పరిష్కృతము లయినగ్రంథములలో ఏలోపములును లే వని ఎవరుగాని చెప్పట సాహసమే అగును. అయిన దెలిసినవారు కొలది కొఱంతలను లెక్కింపరు.

అచ్చు వచ్చినప్పటినుండియు గ్రంథపరిష్కరణము హెచ్చుగా కనఁబడుచున్నను, నిజ మరయుచో గ్రంథములపుట్టుకతోడనే పరిష్కరణమును పుట్టిన దనవచ్చును. సమర్థులగుకర్తలును తమగ్రంథములం బలుసార్లు చూచుకొని, మార్పుకొని, దిద్దుకొని, లోపములు లే వని నిశ్చయించుకొనినపిదపనే వానిని వెల్లడింతురు. ఇది పరిష్కరణముకాదా? అవును. కాని పైవారిపరిష్కరణమునే సాధారణముగా పరిష్కరణ మని వాడుచున్నారము; కాన కా దనియు అనవచ్చును. దీనిమాట అ టుండనిండు. గ్రంథకర్తలు తోడివారికి తమగ్రంథములు చదివివినిపించి, వారిసూచించుమార్పులు తమకు నచ్చునెడల చేయుచుందురు. ఇది పరిష్కరణముకాదా? తొలిదానివలె దీనిని అంతనులు పుగా త్రోసిపుచ్చుటకు వీలులేకున్నను, దీనినిసైతము సాధారణముగా

పరిష్కారణముగా కైకొనుటలేదు. నారాయణభట్టు తనకు తోడ్పడి భారతరచనము నిర్వహించె నని నన్నయభట్టుచెప్పట ఇట్టిపరిష్కారణముననే కాదగు. ఇంక పరిష్కారలపేరు తెలిపి గ్రంథములు పరిష్కరించునపుడే అదిపరిష్కారణముగా లెక్కకు వచ్చుచున్నది.

తెనుఁగుభారతము పలుపురపరిష్కారణమునకులోనై, పలు ప్రతులుగా అచ్చుపడినది. పాఠభేదములు మొదటివానియందు లేకున్నను తరువాతివానియందుగలవు. అంతేకాదు. తరువాతిప్రతులు మొదటి వానికంటె కంటికి ఇంపుగా ఉన్నవి; చదువుకొనుటకు కొంతవఱకు సులువుగా ఉన్నవి. కాని అవియును సరిగా బోధపడనిస్థితిలోనే ఉండుటచే మరల భారతమును పరిష్కరింపవలసియేవచ్చినది. అందుచేతనే అట్టి పరిష్కారణ మొనర్పఁబూనుకొనిన శ్రీ మున్నంగి...శర్మగారు— “సమస్తతాకికాతాకికపదార్థములం బ్రసాదింపఁదగు రోహణాద్రినాఁ బొల్చు భారతము నిరాదృత మగుట, అధవా ఉపేక్షాభాజన మగుట శోచనీయము. ఇంచుక భాషాపరిచితియు అభినివేశమునుగలవారి కెల్లఁ దంగెటిజున్నుకాఁదగినభారతము సద్వినియోగపఱుచుట కను వగు మార్గ మొకఁడు నాఁకు దోచినది.” అని చెప్పవలసివచ్చినది. అయిన ఆయనకు తోచినమార్గ మేదో, అది సరిఅయినదోకాదో, కననగు.

ఏగ్రంథముగాని సరిగా బోధపడమికి అడ్డువచ్చు కారణము లేవో, వానిని తొలఁగించుటకు సాధనము లేవో చూచినయెడల శర్మగారికి తోచినమార్గము తెనుఁగుభారతమును తంగెటిజున్నుగా చేయుటకు తగినదో కాదో మనకు తేటతెల్ల మగును. అర్థ మగునట్లు చదువుకొనుటకు వీలుగా నుండుతెఱఁగున ఎడములును, ఆఁపుగుర్తులును లేమియును, అర్థకాఠిన్యమును, కైలికాఠిన్యమును, శాస్త్రీయ పదములు వాడుటయు గొప్పగ్రంథములు సరిగా బోధపడక పోవుటకు కారణములు. వీనిబాధ తొలఁగించుటకు ఎడములును-ఆఁపు

గుర్తులును వాడుటయును, కఠినపదములకు అర్థమును- కఠినవాక్యములకు తాత్పర్యమును- శాస్త్రీయపదములకు వివరణములును తెలుపుటయును సాధనములు. శర్మగారు వీనిసాయమును తా మెట్లు పొందిరో చూడుడు:—

(౧) ఇంతకుముందు మూలమునలేని ఆపుగుర్తులను ఇంగ్లీషు గ్రంథములలోవలె ఆపవలసిన చోట్లు సరిగా తెలియునట్లు వలయు నని తమకు తోచినయెడల చేర్చినారు. ఇంగ్లీషుచదువుకొనినవారు తమ వ్రాయుతెనుఁగు పొత్తములలో కొంతకాలమునుండి ఇంగ్లీషుగ్రంథములలోవలె విరామపుగుర్తులను వాడుచునేయున్నారు. కాన ఇది కేవలము క్రొత్తస్వాతంత్ర్యముకాదు. ఇది భారతపరిష్కరణమున వినియోగించుట ఎంతయు శ్లాఘనీయము.

(౨) సంధిచే కలసి, ఒకే లంకగా ఉన్న వచనవాక్యములు సహజములుగా ఉండునెడల అర్థ మగుటకు సులువుగా ఉండు నని వానిని విడదీసి, ఆపుగుర్తు లుంచినారు; కొన్నియెడల వాక్యమధ్యమునను విసంధి చేసినారు. విసంధిచేయుట పరిష్కరణమున క్రొత్తస్వాతంత్ర్యమే. కాని ఇది వాంఛితము కా దనరాదు. అయినను పరిష్కర్త దీనిని కొంతవఱకే వినియోగించినాడు— అనఁగా వచనములలోనేకాని పద్యములలో విసంధిచేయఁడయ్యెను. పండితాభిప్రాయ మెట్లుండునో కనుంగొనఁ దలపుకాఁబోలును! చేయుపరిష్కరణమునకు బాధ్యత వహించునపుడు వచనమున వినియోగించిన స్వాతంత్ర్యము పద్యమున వినియోగించుట దోషము కానేరదుకదా? అర్థసాలభ్యము భావప్రకటనమునకు ఆవశ్యకము. భావప్రకటనము రసోత్పత్తికి సాధనము; రసోత్పత్తి కోరి దృశ్యకావ్యములందువలె శ్రావ్యకావ్యములందును పద్యములు చదువునపుడు విసంధిచేయుట శిష్టాచార మగుట పండితులకు విదితమే. కాన దీనినిగూర్చి పరిష్కర్తయు విమర్శకులును

ఆలోచింతురుగాక! నిజమునకు అర్థసాలభ్యసదుపాయము వచనము నందుకంటె పద్యముననే హెచ్చుగా ఆవశ్యకముకదా?

(3) కఠినపదములకు అర్థములును,

(౪) కఠినవాక్యములకు తాత్పర్యములును,

(5) శాస్త్రీయపదములకు వివరణములును-వ్రాసినారు.

ఇట్లు తెనుఁగుభారతమును తమకు వీ లగు సంతవఱకు చదువు కొన్నవారికెల్ల సులువుగా బోధపడునట్లు చేయుటకు శర్మగారు యత్నించినారు. ఇందుచే ఆయనకు తోచినమార్గము తగినదే అని చెప్పనగును. సత్సంకల్పముతో ఎంతోశ్రమపడి, ఇప్పటికి ౬ ఖర్చు ములు తమపద్ధతి ననుసరించి పరిష్కరించిరి. మొదట శాంతిపర్వము ప్రకటించిరి. ఇందులకు తెనుఁగు చదువరులెల్ల పరిష్కర్త యెడల మిక్కిలి కృతజ్ఞులై యుండఁ దగు. అచ్చుపడిన శాంతిపర్వమును కొనియు, అచ్చుపడ నున్న తక్కిన పర్వములు కొనుట కియ్యకొనియు వారు తమకృతజ్ఞతను చూపుదురుగాక! భారతబోధామృతమును క్రోలి, బ్రహ్మానంద మందెదరుగాక! జ్ఞానదానము చేయించిన పుణ్యము కట్టుకొందురుగాక!

శర్మగారు శక్తివంచనములేక పరిష్కృతి చేసినారు. అయినను ఏలోపమును ఉండ దని చెప్ప సాహసింపరాదు. ఒక ప్రతి చూచి మఱొకటివ్రాయునపుడు పొరపాట్లు వచ్చును; అచ్చు కూర్పు నెడ పొరపాట్లు వచ్చును; దిద్దునెడ పొరపాట్లు వచ్చును; ఎడము లుంచుటలో పొరపాట్లు వచ్చును. ఇట్లు పెక్కు తెఱఱగుల పొరపాట్లు రావచ్చును. కాన పండితులు తమకానశ్యక మని తోచినపట్టుల చేయఁ దగు నని తోచినపరిష్కరణమును సూచించి, రెండవకూర్పున పొరపాట్లులేకుండఁ జేయుటకు పరిష్కర్తకు తోడ్పడుదురు గాక! పరిష్కర్త చేయ మొదలిడినపని కష్టసాధ్యమేకాక, ధనసాధ్యము. కావున భాషాభిమానులగు

సంస్థానాధీశ్వరులును - ధనికులును పోషకులై, ఆయనప్రియత్నము సఫలము చేయించి; అందువలన తాము జ్ఞానమును - పుణ్యమును గడించు కొందురుగాక !

పరిష్కరణమునుగూర్చి నాకు తోచినసలహాలు కొన్ని ఇంత కుముందే తెలిపియుంటిని. ఇప్పుడు తోచినవి మఱికొన్ని తెలిపెద. అచ్చుపడినభారతప్రతు లన్నియును సేకరించుటకు ప్రయత్నించి వాని సాయముతోడను, సంస్కృతభారతమూలమేకాక దానివ్యాఖ్యానమును సందేహాస్పదము లగుచోట్ల చూచుచు దానిసాయముతోడను పరిష్కరణ మొనరింపఁదగు. పాఠాంతరములెల్ల తెలుఁప దగు. మఱియు ఛందోవ్యాకరణాలంకారవిశేషములను వలయునెడల తెలుపుటకూడ యత్నింపఁ దగు. చెప్పట నులభముకాని చేయుట కష్ట మని తెలిసియు నే నిట్టి సలహా లిచ్చినందులకు పరిష్కర్త మన్నించుగాక! నాది సదభిప్రాయమని ఆయన యెఱుంగుననునిబ్బరమే న న్నిటులచెప్పించెను. ఇంతేకాదు. తనవినయమును, మాతృభాషాభిమానమును చూపుటకు 'తెలుఁగుబానిస'బిరుదు ఆయన తాల్చి - తెనుఁగుపలుకువెలఁదినికొలువ బూనుటయు ఆయనను మఱింత శ్రమంపఁడఁదగు నని తెలుపుటకు ఎంతయు నన్ను పురికొల్పినది. అదియునుగాక నేను ఆయనకు హితుఁడను. అట్టిచో హితము చెప్పటకు నే నేల జంకవలె? నేను తగిలింప నెంచుశ్రమము తాత్కాలికము; అందువలన ఆయనకు వచ్చుకీర్తి అన్ననో శాశ్వతము కావున పరిష్కర్త తా నెన్నిపాట్లయిననుపడి, తన చేయఁబూను కొనిన పరిష్కరణము సకలవిధముల సర్వంకషముగా నొనర్పవలయునని మరలమరల నూఁదుదును. ఆయనకు ఆయురారోగ్యములును - సాహాయ్యసంపత్తియు సరిగా సమకూర్చి, తలఁచినపని త్వరలో సఫలముచేయ సర్వేశ్వరుని సర్వదా ప్రార్థింతును.

ది 3—౧—౧౯౩౨ }
విశాఖపట్టణము.

—మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రి.

పరిష్కరణక్రమనూచిక.

మచ్చులు గొన్ని:—

ప్రసన్నతకు: శాంతి—ఆ ౧-ప ౭, ౬౨, ౯౩.

అన్వయకాఠిన్యమునకు: ఆ ౪-ప ౪౯, ౫౦, ౫౧; ఆ ౬-ప ౨౦౦.

మఱుంగులకు: ఆ ౪-ప ౨౦౩, ౨౨౨.

తెలుఁగుగలుపులకు: ఆ ౧-ప ౭౧; ౩-౩౦౭

పరిష్కరణావశ్యకమునకు: ఆ ౧-ప ౬, ౫౮, ౯౩, ౧౦౧, ౨౦౬.

విషయానుక్రమణిక.

ప్రథమా శ్వాసము.

	పుట.
మహర్షుల పాండవులం జూడవచ్చుట	౧
నారదుడు ధర్మజునకు గర్హనిచరితంబు నెప్పుట	౫
ధర్మరాజు శ్రీలకు రహస్యరక్షణంబు లేకుండ శపియించుట	౧౦
అర్జునుడు ధర్మజున నుచితవచనంబుల మనస్తాపోపశమంబు నేయుట	౧౨
కులుండు ధర్మజునకు మనస్తాపోపశమంబు నేయుట	౧౮
ద్రౌపది ధర్మజునకు పితవచనంబుల మనస్తాపోపశమంబు నేయుట	౨౦
జనకున కతనికతితో నైనసంవాదం బర్హసుండు ధర్మజునికే జెప్పుట	౨౭
దేవస్థానం దనుముని ధర్మజునకు పితోపదేశంబు నేయుట	౩౦
పారాశర్యుండు సుద్యుమ్నుచరితంబు ధర్మజునకు జెప్పుట	౩౩
లిఖితుండు సుద్యుమ్నునిచేత నికృత్తకరుం దగుట	౩౪
పారాశర్యుండు ధర్మజునకు సేనజిత్తువాక్యంబు లుపన్యసించుట	౩౯
జనకున కశక్రతుండు చెప్పిననీతి వ్యాసుండు ధర్మజునకు జెప్పుట	౪౩
ధర్మరాజునకు గృష్ణుండు పోడకరాజుల చరితంబులు నెప్పుట	౪౭
శ్రీకృష్ణుండు ధర్మజునకు బర్హతనారదల వృత్తాంతంబు నెప్పుట	౫౫
ముచ్చలచే జచ్చిన సువర్ణస్థివి నాదుకలన బునర్జీవితుం దగుట	౫౯
కృష్ణద్వైపాయనుండు ధర్మజునకు ధర్మధర్మంబు లెరింగించుట	౬౪
వ్యాసుండు ధర్మజునకు బ్రాయశ్చిత్తవిశేషంబు లెరింగించుట	౬౬
కృష్ణద్వైపాయనుండు ధర్మజునకు నష్టాత్రపురుషుల నెరింగించుట	౭౨
ధర్మరాజు సపరవారంబుగా గరనగరంబు బ్రవేశించుట	౭౬
చార్యాకుం దను గాతుసుండు బ్రాహ్మణనిగ్రహంబున జచ్చుట	౭౯
ధర్మరాజు పట్టాభిషేకమహోత్సవము	౮౨
ధర్మజుండు శ్రీకృష్ణ నుచితవచనంబుల స్తుతియించుట	౮౬
ద్వితీయా శ్వాసము.	

ధర్మనందనుని ప్రవర్తనము	౯౦
ధ్యానానంతం దైన శ్రీకృష్ణునిం గని ధర్మజుండు సంభాషించుట	౯౧
భీష్ముండు శ్రీకృష్ణుని భక్తియుక్తం దై స్తుతియించుట	౯౫

పు

శ్రీకృష్ణుడు ధర్మజునకుఁ బరశురాముని చరిత్రంబు సెప్పట	౧౧
పరశురాముడు కార్తీశ్వరునిఁ జంపుట	౧౧
భూదేవి కళ్యపునితోఁ బరశురామునిచే జావనిరాజులఁ జెప్పట	౧౧
శ్రీకృష్ణుడు ధర్మజునకు ధర్మములపదేశింప భీష్ముని నియమించుట	౧౧
ధర్మరాజు కృష్ణుడులతోడ భీష్మునిపాలికిం బోవుట	౧౧
భీష్ముడు ధర్మరాజును సప్రేమంబుగా గారవించుట	౧౨
భీష్ముడు ధర్మజునకు విప్రీలలో దండార్హుల నిరూపించుట	౧౨
,, ,, దండనీతిజన్మప్రకారం తెలింగించుట	౧౨
తైన్యం డను రాజుచరిత్రంబు భీష్ముడు ధర్మజునకుం జెప్పట	౧౩
భీష్ముడు ధర్మజునకు వర్ణాశ్రమధర్మంబు తెలింగించుట	౧౩
రాష్ట్రజనుల కర్మధర్మంబులు భీష్ముడు ధర్మజునకుఁ దెలుపుట	౧౩
బృహస్పతి వసుచనుం డనురాజునకుం జెప్పిన రాజధర్మప్రకారము	౧౪
వాయుదేవుడు పురూరవునకుం జెప్పినరాజధర్మ ప్రకారము	౧౪
కుబేరునకు ముచుకుండునకుం గలిగిన సంవాదము	౧౪
కేకయరాజు-రాక్షస సంవాదప్రకారము	౧౪
కాలక వృక్షీయ షేచుదర్శి సంవాదప్రకారము	౧౪
బండారంబు వృద్ధినేయు తెఱంగు భీష్ముడు ధర్మజునకుఁ జెప్పట	౧౪
మాంధాత్యున కుతధ్యుని సెప్పిన హితవాక్యముల ప్రకారము	౧౪
వసుచనుం డనురాజునకు వామదేవుండు సెప్పిన ధర్మప్రకారము	౧౪
ధర్మజునకు భీష్ముడు సమరంబునపాడి దెల్పుట	౧౪
ఇంద్రాంబరీషసంవాదప్రకారము	౧౪
శమరానివర్తనంబువలని ఫలము	౧౪

తృతీయా శ్వాసము.

కాలనిరూపణాదులకు రణోపాయంబులప్రకారము	౧౪
ధర్మజునకు భీష్ముడు శకునావశకుశములు దెలుపుట	౧౪
రాజు పగఱయెడ నుండవలయువిధము	౧౪
కాలకవృక్షీయమహాముని షేచుదర్శికి జెప్పిన హితవాక్యములు	౧౪
ధర్మజునకు భీష్ముడు గణజనులం బాలించు ప్రకారంబు సెప్పట	౧౪
ధర్మజునకు భీష్ముడు ధర్మనూత్కృతి తెఱంగు తెలింగించుట	౧౪
సౌపని స్తరణప్రకారము	౧౪

వ్యాఖ్య గోమాయసంవాదము	పుట.
భీష్మండు ధర్మజునకు సహాయసంపన్నత్వం బాంధ్యకంబగుట సెప్పట	౧౮౬
సముద్ర గరితనంవాదము	౧౯౦
కుక్కురనీచత్వముం దెలుపునట్టి యితహాసము	౧౯౧
భీష్మండు ధర్మజునకు దంపనీత్రి సభాపం బెఱింగించుట	౧౯౫
శకుహామండు మాంధాత్మనకుఁ జెప్పిన దండోత్పత్తి ప్రకారము	౧౯౬
భీష్మండు ధర్మజునకు ధర్మార్థ కామంబులతెఱుం గెఱింగించుట	౧౯౯
,, ,, శుమిత్రుఁ డను రాజుచరిత్రంబు సెప్పట	౨౦౩
భీష్మండు ధర్మజునకుఁ గాపవోపాఖ్యానముసెప్పట	౨౦౭
,, ,, దీక్షదర్శి మొలగు మత్స్యములతెఱుం గెఱింగించుట	౨౦౯
పలితరోమకు లను మూషిక-మాంజ్ఞాలంబుల సంవాదప్రకారము	౨౧౨
బ్రహ్మదత్తునితోఁ బూజని యనశతుని కైనసంవాదప్రకారము	౨౧౮
కణికుండు శత్రుంజయున కుపదేశించిన హితవచనముల ప్రకారము	౨౨౧
విశ్వామిత్ర చండాలసంవాదము	౨౨౩
భీష్మండు ధర్మజునకు శరణాగతరక్షణసుకృతం బెఱింగించుట	౨౨౭
కపోతంబు తనశరీరమును బోయకాహారంబుగా నిచ్చుట	౨౩౦
భీష్మండు ధర్మజునకు గృధ్ర జంబుకోపాఖ్యానము సెప్పట	౨౩౬
,, ,, పదన-కాలక్రమీరుసంవాదంబు సెప్పట	౨౪౦
,, ,, దమంబుప్రభావం బెఱింగించుట	౨౪౩
,, ,, తపంబువిధము సెప్పట.	౨౪౪
,, ,, సత్యస్వరూపాదులు సెప్పట	౨౪౫
,, ,, అరిష్టద్వర్గాదులు దెలుపుట	౨౪౬
భీష్మండు నకులనకు ఖడ్గప్రభావంబు తెఱుం గెఱింగించుట	౨౫౦
ధర్మజునితో విమరాదులు ధర్మార్థకామంబుల తారతమ్యంబు సెప్పట	౨౫౨
నాడిజంఘుని చరిత్రము	౨౫౫
నాడిజంఘుండు దుష్టబ్రాహ్మణుచే మృతుడై మరల జీవించుట	౨౫౯
చతుర్థాశ్వాసము.	
భీష్మండు ధర్మజునకు సూక్ష్మత్వముం ఒగుధర్మంబు సెప్పట	౨౬౫
మేధావి యను బ్రాహ్మణకుమారుండు తనతండ్రితోఁ జేసినసంవాదము	౨౬౮
భీష్మండు ధర్మజునకు వంకి యను బ్రాహ్మణుని చరిత్రము సెప్పట	౨౭౨

అజగర-చరిత్రప్రతిము	పుట.
శృంగివాది భూతోత్పత్తి క్రమము	౨౭౫
భృగుమహానుని భగద్వాజునకుం జెప్పినవర్ణాశ్రమ చార క్రమము	౨౭౯
భీష్ముడు భగద్వాజునకు నాచారివిధి యెఱింగించుట	౨౮౩
భగద్వాజునకు భీష్ముడు యోగప్రకారంబు నెప్పుట	౨౮౬
యమ-కాల-మృత్యు-భూసురేశ్వారులసంవాదము	౨౯౦
కాశీకునకు నిశ్వాసుమహారాజునకు నయినసంవాదము	౨౯౨
కాశీకేశ్వారులు బ్రహ్మపదప్రాప్తు లగుట	౨౯౬
మహా-బ్రహ్మస్థి సంవాదము	౨౯౭
బ్రహ్మస్థి మనువున కుపదేశించిన మాయాప్రకారము	౩౦౧
భీష్ముడు భగద్వాజునకు విష్ణువంత్రిప్రభావంబు తెలుగుం జెప్పించుట	౩౦౪
ఆధ్యాత్మవిద్యాప్రకారము	౩౦౪
కాలచక్రప్రభావము	౩౦౬
స్వస్నాద్యవస్థల తెలుగు	౩౨౩
పంచశిఖుం డను విశ్వుడు జనకునకుఁ దత్త్వోపదేశంబు నేయుట	౩౨౭
ఇంద్ర-ప్రహ్లాద సంవాదప్రకారము	౩౩౧
ఇంద్ర-బలిచక్రవర్తి సంవాదప్రకారము	౩౩౪
ఇంద్ర-ముచి సంవాదప్రకారము	౩౩౮
ఇంద్ర-బలి సంవాదప్రకారము	౩౩౯

పంచమశాస్త్రసము.

శ్రీ-శక్రసంవాదప్రకారము	౩౪౫
దేవల-జైగిషవ్యసంవాదప్రకారము	౩౪౮
ఉగ్రసే-శ్రీకృష్ణసంవాద ప్రకారము	౩౫౦
వ్యాసుడు శుకునకుఁ జెప్పిన కాలావయవ నిరూపణము	౩౫౧
చతుర్ముఖ సంవత్సరవిధిప్రకారము	౩౫౨
దానగుణంబు సర్వవృష్టిసామాన్యంబుగా నిరూపించుట	౩౫౮
వ్యాసుడు శుకున కుపదేశించిన పరబ్రహ్మప్రాప్తి సాధనప్రకారము	౩౬౨
బ్రహ్మచర్యంబు బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తికి ముఖ్యకారణం బని చెప్పుట	౩౬౬
వ్యాసుడు శుకున కుపదేశించినయంతర్వ్యాగప్రకారము	౩౭౦
ఇంద్రియనిగ్రహం బుత్తమధర్మంబుగ నిరూపించుట	౩౭౫

భీష్ముడు ధర్మరాజునకు మృత్యుదీవత తెలిం గఱింగించుట	పుట. 32౯
జాజలి-తులారూల సంవాదప్రకారము	3౩3
తులారూలండు జాజలికిం జెప్పినబ్రహ్మగీతలు	3౩౭
చిరకారి యను మునికుమారుని చరిత్రము	3౯౦
కపిల-గోసంవాదప్రకారము	3౯౬
కపిలుండు న్యాయరశ్మికి నేదంబులు ముఖ్యప్రమాణంబులుగాఁ జెప్పట	౪౦౧
కుండధారుం డను దేవానుచరుని వృత్తాంతము	౪౦౪
నారదప్రవర్తతం ౭ గు నితిహాసము	౪౦౭
భీష్ముడు ధర్మరాజునకు ముక్తిమార్గము దెల్పుట	౪౦౮
జనకరాజ-మాండవ్యమహామునుల సంవాదప్రకారము	౪౧౦
పితా-పుత్రసంవాదము	౪౧౧
హరీతుండు విద్యజ్ఞుల కుపదేశించిన తత్త్వప్రకారము	౪౧౪
వృశ్చిగీత	౪౧౫
ఇంద్ర-శృత్రాంగురుల యుద్ధప్రకారము	౪౧౯
దక్ష ముఖద్వంసంబునప్పుడు శివునివలన జ్వలం బుద్భవించి ప్రకారము	౪౨౨
శాస్త్రుశత్రువుం బెఱుంగనివాండు చేయవలసిన విధము	౪౨౫
అరిష్టనేమి యనుముని సుగరున కుపదేశించిన ధర్మప్రకారము	౪౨౭
శుక్రనామంబు భార్గవునకుం గలిగిన విధము	౪౨౯
జనకునకుఁ బరాశరముని యుపదేశించినధర్మప్రకారము	౪౩౦
జనకునకుఁ బరాశరముని వివరించిన హింసాహింసల ప్రకారము	౪౩౭
హంస గీత.	౪౪౧
యోగతంత్రప్రకారము	౪౪౬
సాంఖ్యస్వరూపనిరూపణము	౪౫౧
ఆత్మ పరమపదంబుఁ బ్రాపించెడిప్రకారము	౪౫౪
మఘా శాస్త్రము.	
భీష్ముని ధర్మజుండు ప్రశంసించి యక్షుర-క్షురంబుల నడుగుట	౪౫౯
వసిష్ఠ-జనకరాజసంవాదప్రకారము	౪౬౦
వసిష్ఠుండు జనకున కక్షుర-క్షురతత్త్వంబుల తెలిం గఱింగించుట	౪౬౪
విద్యావిద్యల ప్రకారనిరూపణము	౪౬౮
యాజ్ఞవల్క్య-జనకరాజసంవాద ప్రకారము	౪౭౪

పుట.

అధ్యా-తాధిభూ-తాధిదై వతప్రకారము	౪౭౭
యాజ్ఞవల్క్యుఁడు జనునితో మరణనూచకంబులఁ జెప్పుట	౪౮౪
విశ్వావసునకు యాజ్ఞవల్క్యుఁ డుపదేశించిన తత్త్వప్రకారము	౪౮౭
జనక-సులభాసంపాదము	౪౯౨
జనకుని ప్రసన్నులకు సులభ ప్రత్యుత్తరంబు లిచ్చుట	౪౯౬
వేదవ్యాసుఁడు శుకున కుపదేశించిన వైరాగ్యప్రకారము	౫౦౨
శుకుని జనమృతము	౫౦౭
జనకుఁడు శుకున కుపదేశించిన మోక్షధర్మప్రకారము	౫౧౨
శుకుఁడు హిమనంతంబున నున్న వ్యాసునియొద్దకు వచ్చుట	౫౧౫
నారదుఁడు శుకున కుపదేశించిన తత్త్వప్రకారము	౫౨౦
వ్యాసుఁడు వెరుకొన శుకుఁడు యోగమార్గంబున నదృశ్యుం డగుట	౫౨౩
నాద-నారాయణ సంపాదము	౫౨౭
ఏకత-ద్విత-త్రితులు బృహస్పతికి విష్ణు దేవుమహిమ చెప్పుట	౫౩౦
శ్వేతద్వీపవాసియగు నారాయణుండు నారదున కుపదేశించిన తత్త్వము	౫౩౪
విష్ణుఁ డదృశ్యరూపంబున బ్రహ్మాదిదేవతల కుపదేశించిన హితప్రకారము	౫౩౯
భగవన్నాచునిర్వచనప్రకారము	౫౪౨
శివ-కేశవులపరస్పర కోపప్రసాదములవిధము	౫౪౭
న-నారాయణ-నారదసల్లాపప్రకారము	౫౫౦
హయగ్రీవదేశమాహాత్మాభిక్షిర్రసము	౫౫౩
వైశంపాయనుఁడు జనమేజయున కేకాంతికథర్మ మెఱింగించుట	౫౫౬
వేదవ్యాసునకు నారాయణసందసత్వంబు గలిగినప్రకారము	౫౬౦
ఇంద్రునకు నారదుఁడు సెప్పినభృగునామకి విపులచరిత్రము	౫౬౪
భృగుండను విశ్రుండు పద్మండను సర్పరాజుం గన వచ్చుట	౫౬౮
పద్మఁ డసుసర్పరాజు భృగుఁ డనువిపుల గానవచ్చుట	౫౭౩
ఉంఛవృత్తిమహిమము	౫౭౫

శ్రీ

హరిహరనాథాయనమః.

శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము

శాంతిపర్వము.

ప్రథమాశ్వాసము.

సంకామణిపుణవి

లాసకటాక్షా, నివృత్తి లంపటచిత్తో

ల్లాసనదక్షా, వేద

వ్యాసవచోవిభవలక్ష్మ్య, హరిహరనాథా.

౧

—♦ మహర్షులు పాండవులం జూడ వచ్చుట. ♦—

ప. దేవా, వైశంపాయనుడు జనమేజయున కిట్లనియె: అట్లు సకలబంధు
మిత్రజనంబులకు నుదకకర్మం బాచరించి, పాండవులు గంగాతీరం
బున నశుచిత్వం బపనయించుటకయి యొక్కసమస్థలంబునం బట
కుటీరసంవిధానంబు సేయించి, ధృతరాష్ట్ర విదుర సర్వభరత
భార్యాసమేతంబుగా నచ్చట మాసమాత్రంబు నిలిచిరి. అట్టియెడం,
గృష్ణ ద్వైపాయన నారద దేవల దేవస్థాణ కణ్వలు మొదలుగాఁ
గల మునీంద్రు లనేకులు శిష్యవర్గసహితంబుగా ధర్మనందను
సందర్శనంబునకుం జనుదెంచిన, అజ్ఞననాథుండు ప్రత్యుత్థాన
ప్రణామపాద్యాసనాకలనంబులను దత్కాలోచితార్చనంబులను
అమృహాత్ములం బ్రీతులం గావించి కృష్ణనిజానుజయుక్తంబుగా

చారల నుపాసించియుండ, వారలు బహువిధంబులగు ప్రియవచ
రంబుల నక్కురునాశస్త్రము సంభావించ, నారదుం డమ్మహనీయ
వీజలం గలయం గనుంగొని, యక్కఱం తేయాగ్రజతోడం దాను
కుశలప్రశ్నంబులగుమాట లాడం గలవాడగుట వారి కెఱిగించి,
యమ్మహీపతియాననం బాలోకించి,— ౨

౧. గోవిందుం డనిశంబు శోభన మెదం గోరంగఁ, బాధుండు ద
ర్పావేశోజ్వలబాహుసారమహనీయస్ఫుర్తిసంశోభిగాం
డీవోల్లాసవిభాసి యై సమరపాండిత్యంబు వాటింప, సం
భావింపఁ జగ మెల్ల రాజ్య మిటు లొప్పుం గొంటె రాజోత్తమా!

చ. భువనభయంకరంబు లగు పోరులఁ దమ్ములతోడ గూడ నీ
వు వెడలఁబాటు లెస్స; యలవుం జలమున్ వెలయుచుచోట ధ
ర్మపునకొకింతయుం దొలగఁద్రొక్కమి యెంతయుమేలు; దీనఁ, గౌ
రవకులముఖ్య, 'యమ్మలికఁ గ్రాసితె? చిత్తము పీఠిఁ బొందెనే?

వ. అనినవిని యజ్ఞనవిభుం డమ్మునివిభున కి ట్లనియె: ౩

సీ. కృష్ణుండు మామీఁదఁ గృప సేయుటయు, బ్రాహ్మ

ణానుగ్రహంబున, ననిలపుత్ర-

పార్థులపటుబాహుబలమున, మేదిని

యంతయుఁ జేకుఱునట్టి దయ్యె;

నైనను, నతిఘోర మగు నఖిలజ్ఞాతి

వధ మొనరించుటవలన, నధిక

గణుని సౌభద్రుని, గులభూషణంబుఁ బొం

చాలి తనూజపంచకముఁ గోలు

పోకఁజేసియు, గెల్పు గెల్పుగ మదీయ

బుద్ధి గైకొన దయ్యెడు; సిద్ధముఖ్య,

యదియుఁగాక వే ఱొక్కండు మదిఁ గలంఱు

చున్నయది;— దాని నేర్పడ విన్నవించు,

చ. ఘనభుజవిక్రమోన్నతుఁడు, కౌరవకోటికిఁ బట్టుగొమ్ము, మ
మ్మనిమొనఁ దూలపుచ్చినమహాత్ముఁడు కర్ణుఁడు, గొంతిత్తోల్తచూ
లని యుదకప్రదానసమయంబున నాయమచేత విఁటి, —నా
తని కుదకంబు లిచ్చుటకుఁ దా మముఁ బంచుట గోరి చెప్పినన్. 2

వ. అప్పుడు దొడగి యంతరంగంబు నిప్పులు బొరఁటిన ట్లయ్యెడి.
అక్కుంటీమహాదేవి దాను దివాకరువదంబున నప్పురుషవరుం బడిసి
పాఱవైచుటయుం, బిదప నతఁడు ధార్తరాష్ట్రులపాల దొర యై
యుండ మాకును వారికిఁ గలహంబు పుట్టిన, నది మాన్పించుటకై
యక్కొడుకుకడకుం జని యేకాంతాబున బుట్టువు దెలుపుటయు
లోనయిన తద్విషయవార్త లనుదినంబునం జెప్పుచుండు. ౩

సీ. ఆయమ తనపుత్తుఁడవుట యెఱింగించి

‘తమ్ములలోనికి రమ్మ నీవు’

నావుడు, నాతండు: ‘నాకు గృతఘ్నత

వాటిల్లదే కురుపతిఁ దొఱంగి

వచ్చిన! నది గాక వాసవితోడి క

య్యంబున కితఁ డోడె ననరె! యతఁడు

బెరయ నొండెను, నను బెరసి యొండెను, నేవు;-

రితియకాని నీ వెపుడు నీకుఁ

ఆ. దనయు లార్వ రనకు’ మనియె; నద్దేవి: ‘త

క్కనుజు లెల్లవారి కభయ మొసఁగు’

మనిన, ‘నట్ల కాక’ యని మమ్ము నలుపురఁ

బట్టెఁ గాని తెగఁడ ప్రాణములకు.

౪-

1=వెరసి అని వ్యావహారికము.

తా. అతఁడు (అర్జునుఁడ) కలిసినఁగాని నన్ను, లిపికొనినఁగా నీ కైదుగారు
కొడుకులు. అంతియకాని ఎపుడును గొడుగు లార్వ రనకుము.

ఆ. తొల్లి తాన దాచెఁ దల్లి, పదంపడి
యతఁడు సెప్పవలవ దనఁగ దాచె;
నిట్లు గాఁగ నెఱుంగ మేవురమును నతం
డిట్టెఁ డగుట — దాన నింత పుట్టె! ౧౦

క. ఆతఁడు, దుర్యోధనునకుఁ
బ్రీతిగ జూదంబునాఁడు-వెక్కాడెను ధ
ర్మేతరములు; వానికి మ
చ్చేతోగతికోపభరము చెదక యుండున్! ౧౧

ఆ. అతనిమేను కుఁతి యట్టులకై వడి
యరయ నేను జూచి, యాత్మ 'నెద్ది
కారణంబొ యిట్లు గా!' ననుచుండుదు;-
నేమి సేయువాఁడ నికఁ జెప్పుమ! ౧౨

క. కౌరవులుసేయు నవమతి
కారణముగఁ గోప మెత్తుఁ, గర్జునివదనాం
భోరుహముం గనుఁగొన శమ
మారున్ నావశము గాక యతన బుద్ధిన్. ౧౩

ఉ. గాండివి నొవ్వఁ బల్కి 'తిటు గర్జునిఁ జంపక వచ్చితేనిఁ ద
మ్ముండవు గావు నాకు' నని మూర్ఖత, సోదరఘాతి నైన క
ష్టుండ! మనంబునం బెఱుగు శోకము నెట్లు సహింతుఁ! దప్పె! నా
తండ్రును నేము నైన విబుధప్రకరంబును మాకు నడ్డమే? ౧౪

వ. అని పలికి, 'ముసీందా', యమ్మార్తాండనందను రథచక్రింబు
భూమిం గుంిగుటకుం గారణం బెద్ది? -దాని, నవ్వీరుండు పరశు
రామునిచేత శస్త్రుండయిన తెఱంగును నెఱింగింపవలయు. భవనం
బుల వర్తనంబులు నీకుం దేటపడనియవి లేవు గావున నిన్నుడిగెద'
నని ప్రార్థించుటయు; 'అవ్విధం బాతయు వివరించెద విను' మని
ఘమ్మహీపతి కమ్మహాత్ముఁ డిట్లనియె: ౧౫

—♦ నారదుఁడు ధర్మరాజునకుఁ గర్జునిచరితంబు చెప్పట —

సీ. మునిదత్త మగుమంత్రమున గొంతి, కన్నియ
నాఁడు, వేడుక దిననాథుఁ దనకుఁ
బ్రత్యక్షముగఁ జేసి పడయుటఁ దాసిగ్గు
పెంపున సుతు వెలయుప దయ్యె;

గన్యాత్వవికలతగాకుండ నా సూర్య
వరము గల్గుటఁజేసి వశవర్య
యై పొల్చె; దేవరహస్య మితైః; గిట్లు
పాఱ వైవఁగఁబడ్డ పట్టి సూతుఁ

తే. డెత్తికొనిపోయె; సూతజుఁ డితఁ డనఁగఁ
బెరిగి, కర్ణుఁడు: నీవేత్తు, భీములావు,
నరునివిలుబల్కి, యతనికి హరికిఁ గలుగు
చెలిమి గని తద్ద వగఁ బొందుఁ జిత్త మెరియ.

౧౬

క. నకుల-సహదేవ నయశా

ప్రకళావేదిత్వమునకు, జను లనురాగా
ధికులై మిమ్ము గొనియా
టకు, నాతఁడు మనసు గీడ్పడం జితిల్లు.

౧౭

౪. అది తదీయస్వభావంబు; అట్లుగాక దైవఘటనంబు నట్టిద.
అమాత్యసర్వంబున న క్కర్ణుండు మీయెడ నీను గలవాఁ డయి
దుర్యోధనుం గూడికొనియె. పదంపడి ధనంజయుధనుర్విద్యాతి
శయం బుపలక్షించి కుంభసంభవుపాలికి జని, యేకాంతంబునం
దనకు బ్రహ్మస్త్రంబు సాంగోపాంగంబుగా నుపదేశింపవలయు నని
యడిగి, 'యేను సమరంబున సవ్యసాచికి సమానుండ నగుటఁ గోరి
వచ్చితి; నీవు సర్వశిష్యసమాదరుడవు; భవత్ప్రసాదంబునం
గృతాస్తుండ నయి వెలయవలదే!' అనవుడు, సద్దిననాథనందను
నకు నగ్గురుం డి ట్లనియె:

౧౮

తే. వ్రతసమన్వితభూసురవర్మఁ డొండె,
నిరుపమానతపఃపుణ్యస్థపతి యొండె
గాని, యన్యులు బ్రహ్మస్త్రదానమునకుఁ
బాత్రములు గారు; నీకు 'సీ' బాడిగాదు.

౧౯

ప. అనుటయు 'సట్ల కాక' యని నిజమందిరంబునకుం జని, మఱునాఁడు
గదలి మహేంద్రమహీధరంబున కరిగి, పరశురాముని గాంచి
విశయంబునా బ్రణమిల్లి: 'యేను బ్రాహ్మణుండ; భృగువంశ
జాతుండ; అస్త్రవిద్యాపేక్ష ని న్నాశ్రయింప వచ్చితి' ననిన,
న మ్మునివరుండు పీఠు డై కర్ణు బరిగ్రహించి పరిశ్రమంబు
సేయుచుండు. అట్టియెడ నాశ్రమపరిసరంబున నొక్క-చోఁ
దనయంతిన లాఘవాభ్యాసంబు సేయుచుండ, నొక్క-మహాద్విజుని
హోమధేనువ్రవత్సం బడ్డంబు వాటి బాణగోచరంబై మృతిం
బొందినా గని, యవ్వీపుండు గోపంబున శాపం బిచ్చిన దానం
దేరు ధరణి గుంగె. జామదగ్న్యుండు శపించిన తెఱంగును జెప్పెద-
అవ్వీరు డతనికి భక్తు డై పరిశ్రమం బాచరింప నతండు బ్రహ్మ
స్త్రంబు లోనుగా ననేకాస్త్రంబు లొసంగె. పదంపడి యొక్క-
నాఁడు—

౨౦

తే. కర్ణు నుత్సంగమున మస్తకంబుఁ జేర్చి
గురుఁడు నిదింప, వికృతాతిఘోరరూప
మశక మనియెడునొకకీట మ ద్దినేంద్ర
తనయు క్షీదొడ దొలిచె సత్వరముగాఁగ.

౨౧

ప. అతండును గురునకు నిద్రాభంగం బగుట కోర్వక ధైర్యంబునా
గీటకృత్యంబున కోర్చి, యచలుం డై యుండె. నెత్తు రొండొండ
పరఁగి పరశురాముశరీరంబు సోకిన, నమ్మహాత్ముండు మేల్కొని,
'రక్తం బెక్క-డి' దని యడిగినఁ, దొడయెత్తి కీటంబుం జూపి

‘యిది దొలుచుచుండ మీ నిమర సెడుటకు జాలక కదలకుండితి’ ననియె. అమ్ముని గనుంగొనిన సక్కిటాబు— ౨౨

క. మృతిఁ బొంది రాక్షసుఁడై

¹ఖతలాబుచనుండి పలుకుఁ: ‘గరుణాకర, నీ

కతమున దారుణశాప

ప్రతిహతి వాటిల్లె; నిపుడు ప్రకృతి వడసితిన్.

౨౩

వ. ‘గొస్తుఁ డనుపేరం బరఁగు నొక్కరక్కనుండ. భృగువత్ని నపహరించి తదీయ శాపంబునం గీటంబ నై యుండి భవదీయవిలోకనా మృతసేకఁబున సుఖనైతి’ నని చెప్పి నమస్కరించి నిజేశ్వరం జనియె. రాముండు రాధేయధైర్యులు మనఁబున నిరూపించి యతనితోడ— ౨౪

క. ‘ఈతాల్ని లేదు బ్రాహ్మణ

జాతికి; నీ వెవ్వఁడవు నిజా?’ బనవుడు, ‘నే

సూతఁజుడ’ ననియె వెఱచుచు

నాతం; డామునివరేణ్యుఁ డతికుపితుం డై—

౨౫

వ. ‘నీవు బ్రాహ్మణుండ నని కపటంబున మత్పరిగ్రహంబు వడసితి; తత్ఫలం బనుభవింపు’ మని యస్త్రవిభవంబు వికలాంబుగా శపియించె. కర్ణుండునుం జేయునదిలేక వగచుచు వచ్చి దుర్యోధనుం గొంచి,— ౨౬

ఆ. ‘అధిప, పరశురాము నాశ్రయించితి; గృతా

స్తుండ నైతి. నన్ను భండనమున

మార్కొనంగ లేరు మగ లిజ్జగంబున.’

ననుడు, నతఁడు ప్రముదితాత్ముఁ డయ్యె.

౨౭

వ. ఇవి మీ యన్న వోయినపోకులు. ఇట్లు దుర్యోధనునకు ననుం గై యుండం గళింగపతి యగు చిత్రాంగదుండు శుభాంగి యను నిజ పుత్రికి స్వయంవర మహోత్సవంబు సేయించువాఁడై చాటించిన,

శిశుపాలుండును నీలుండును జరాసంధుండును రుక్మియు లోనుగా
రాజులనేకులు తదీయ రాజధానియగు రాజపురంబునకుం జనిరి.
గర్వోధనుండును ¹దోహలాంబున సముచితచతురంగబలసమేతు
డును గల్పితరథాయాధుండును గర్జనశోయుండును నై యరిగె.
అట్లు గూడిన భూపతులకుం దగు సంవిధానంబు లాచరించి, ౨౮
సీ. కాళింగుఁ డాత్మీయ కన్యాస్వయంవర

కార్యంబు నడప, నక్కన్య సఖులు,
దామలు పేర్వేర ధరణీపతులఁ జూపి

చెప్పంగఁ, జూచుచుఁ జేతఁ బుష్ప
మాలిక యొప్పుఁ దన్మధ్యవీధికి నల్ల
నడచుచోఁ గురుపతిఁ గడచి పోయె;

నతఁ డల్లి యచ్చపలాక్షిఁ బోనీ కాఁగి
సట్టి, రథంబుపైఁ బెట్టఁ బనిచి

ఆ. యేగుచున్న — రాజు లెల్ల సంక్షోభించి
కూడుకొని యుదగ్రఘోరభంగిఁ
దాఁకి; రవ్వీధుండుఁ దలఁకక బలశౌర్య
ములు పొగడ్త కెక్కఁ బోరె నధిప.

వ. అట్టియెడ—

30

శా. భల్లంబుల్ పరఁగించి యుగ్రముగ భూషాలోత్తమాంగంబులకై
ఢొల్లం జేయుచుఁ, జిత్రోలాఘవము నాటోపంబు దర్పంబు రా
జిల్లం గుంభిఘటా రథవ్రజ హయశ్రేణీ పదాతిప్రతా
నోల్లాసంబుల రూపు నూపుచు నవ్వార్యుం డయ్యెఁ గర్జుం డనిన్.

వ. ఇవ్వీధంబున విక్రమించు నవ్వీరవర్యుని శౌర్యబాహువీర్యంబులకు
భయంబుఁగొని హతశ్రేణు లయినభూపతులు వఱచినం, బ్రీతుం
డగుచు నక్కురుకుమారుండు గన్యారత్నంబుఁ గొని కరినగరంబున
కరుగుదెంచె. అప్పుగ మనఁబునఁ బెట్టికొని పదంపడి జరాసంధుం
డక్కమలబంధువుత్తు) ²నక్కటిపోరికిం బిలిచినం బోయి, — 31

1-శిశుపాలున. 2. ఎక్కటి పోరికికొక బిల్వమునకు, యుద్ధమునకు.

సీ. ఎక్క- టెక్క-టిపోరి యాధదివ్యాస్త్రసం
 చయవంతుఁ డగు జరాసంధు బాణ
 ధనురాదివివిధసాధనములు దనచేతఁ,
 దనయస్త్రశస్త్రసంతాన మెల్ల
 నాతనిచే మడియంగ, రథంబులు
 డిగ్గి పెంఘరెడు ¹నగ్గలికల
 నాతండుఁ దాను—బాహుసంగరమునకుఁ
 జొచ్చి పెనంగఁగ నొచ్చి, యతని

ఆ. యంగసంధి వికల మగుటయుఁ, బోరు సా
 లించి, యతఁడు గారవించి తనకు
 మహితవిభవ మైశమాలినీనగర ²మీ
 సధిక తేజ మెసంగ నరుగుదెంచె.

33

వ. ఈరెం ³డవదానంబులు నీవును గొంత యెఱుంగుదు. ఇట్లు ప్రసిద్ధ
 బలపరాక్రమం దైన కర్ణు నుదీర్ణత్వాబు సెఱుచుటకు నై కవచ
 కుండలాబులు భీక్షించి పుచ్చుకొని నాకలోకపతి నీకు హితం
 బాచరించె. దానం జేసి ధనంజయుం డతనిం దెగటార్పంజాలె నని
 చెప్పి వెండియు,

34

చ. వినుము, సరేంద్ర, విప్రుఁ డలివ్ఱె, జమదగ్నినుతుండు శాప మి
 చ్చె, నమరభర్త వంచనము సేసె, వరంబని కోరి కుంతి మా
 న్నె నలుక, భీష్మఁ డర్ధరథుఁ జేసి యడంచె, గలంచె మద్రరా
 జనుచిత మాడి, శౌరి విధి యయ్యె, నరుం డనిఁ జంపె గర్జుని. ³గ

వ. అట్లుం గాక—

35

1. = య. అగ్గలికము = పూనిక; ఉత్సాహము; అధికవ్యము; శౌర్యము.

2. = ఈయఁగా.

3. = అవదానంబులు = కథలైన పనులు; సజ్జకుటలు,

క. ¹హర ²సురపతి ³యమ ⁴వరుణులు,

⁵గురు ⁶కృపులును దివ్యబాణకోటు లొసంగుటన్,

నరుశక్తి, — కర్ణతేజ

స్ఫురణము నార్పంగఁ జాలెఁ జువ్వె నృపాలా.

32

వ. అనిన విని శోకవ్యాకులు డై యన్నరపతి గన్నీ రొలుక నిట్టూర్పు
నిగిడించినం దత్సమీపంబున నున్న కుంతి కనుగొని యడలుడు
పుట కై యతనితో నిట్లనియె:

33

చ. “జననముదొట్టి యేఁ దెలుప, ‘సత్యము సుమ్మర కుంతిభాషణా’
బని తనుజత్వజాతకృప సంబుజమిత్తుఁడు వలె; నేమిటన్
గొనకొననేరఁ డయ్యె నినుఁ గూడ సుయోధనుఁ బట్టి! యట్టిక
ర్ణనకయి నీకు నేటికి మనోవ్యథఁ బొందఁగ నిట్లు పుత్రకా?”

34

వ. అనుటయు, నవ్వచనంబులు దనకు నసహ్యంబు లై నం గటకటాబడి
యద్దేవి నాలోకించి, ‘భవదీయమంత్రకార్యగోపనంబునం గాదె
యింత పుట్టె!’ నని పలికి యంత నిలువక—

౪౦

— ఊహ ధర్మరాజు శ్రీలకు రహస్యరక్షణంబు లేకుండ శపియించుట. —

తే. ‘అంగనాజనన్ములకు రహస్యరక్ష

ణంబునందలిశక్తి మనంబులందుఁ

గలుగ కుండెడు మెల్ల లోకముల’ నని శ

పించె నా ధర్మదేవతాప్రియసుతుండు.

౪౧

న. ఇట్లు మహాతేజోధను డగు నజ్ఞననాథుం డట్లు శపియించి, కుంతి
చేసిన కర్ణగోపనంబు ప్రసంగంబుగా నంతరంగంబు గృతపడిన
కార్యంబులదెస నిగుడం, దనకత్తుబున మృతినబొందిన యుభయ

1. - శంకరుడు. 2. ఇంద్రుఁడు, 3. యమఁడు, 4. వరుణుడు; 5. దొంగిలుడు;

6. కృపుఁడు.

పక్షబంధు-మిత్రకోటులం దలంచి ¹యుమ్మలించి, విశేషించి కర్ణు
చావునకుఁ ²దూర వగచి, విహ్వలించి, వివ్వచ్చునాననం బాలో
కించి యిట్లనియె: ౪౨

- క. 'మన కేటిరాజ్య? మొదట
జనపదమున కేగి భైక్షచర్యావిధి జే
వనము నడపికొని యుండుద;
మనఘా, యిట్లయిన సుఖుల మపుదుము సుమ్మి!'
- వ. అని వెండియు: ౪౩

సీ: జ్ఞాతుల నందఱు జంపితి; మదియాత్మ
వధమకాదే! రాజవర్తనంబు
గాల్పు; మహింస, నిక్కము, దాల్చి, మత్సర
వర్జన- మివి వనవాస జనుల
కాగమవిహితంబులఁటె! యిత యొప్పునే!
వనమున వసియింప వలయు వింఁటె!
యసుఖదం బైన³ రాజ్యామిషంబునకుఁ గు
క్కలభంగిఁ దమలోనఁ గాటులాడి

తే. కులమునెల్లను బాలింపఁ గుత్సితంపు
బ్రదుకు వచ్చెనే యను వగ పాలువడఁగఁ,
బ్రమద మొసంగదు త్రైలోక్య రాజ్య మైనఁ;
గాన నే నొల్ల మహి మీర కైకొనుండు. ౪౪

మ. ధృతరాష్ట్రండు తనూజకీడు సమబుద్ధిం జూడ, కన్నీచుండే
గతిఁ జన్నం జన నిచ్చెఁగాని మగుడం గాఁ ⁴దివ్వడయ్యెక! నిరా
కృతశీలుం డగు నా సుయోధనుడు సంక్షీణంబు సేసెం గులం!
బతనిం జంఁగఁ గోప మాతె; మదిశోకాక్రాంతమయ్యెం దుదిన్!

1.=కోకించి. 2.=మిక్కిలి. 3.=రాజ్య + ఆమిషము=రాజ్యలాభము. ఆమిష
ము=మాంసము; లాభము; లంచము; భోగింపఁ దగినవస్తువు.

4.=యూ తిపియఁడు, తిగియఁడు=హఙ్గలఁడు-తివియుట=మఱియుట.

వ. “ఆ దుర్జనుండు కర్జుం బెఱుంగక దుర్మానంబు వాటించిన తొలుగ నైతి. రాజ్యపరిగ్రహశరత్వంబు మచ్చిత్తంబునం జేసి కిల్బిషం బత్వంతంబు నాచరింపవలసి. పరిగ్రహదోష పరిగ్రహత్యాగంబునంగాని పోదు. ‘పరిగ్రహత్యాగశీలుండ మరణదుఃఖంబుల ¹బారయం’ డని శ్రుతులు సెప్పెడు. సకలధర్మంబులు సనుష్ఠింప శక్యం బగునే? అపరిగ్రహంబు తన శుద్ధుండ నయ్యెద. మీరు భూమిపాలనపరిగ్రహతత్పరత వర్ణాశ్రమరక్షణంబు సేయుండు. ఏను గాననంబునకుం జని స సకాశంబున సుఖి నై యుండెద.” అనిన, విని, యింద్రదాంబ తత్వకలితతేజోధనుగ డగు సద్ధనంజయుండు, దన ²యామ్ర బున నవాక్యంబులు దుస్సహంబు లైనం బదిరి దరస్మిత దద్వికారంబుఁ గల్గి యప్పుడమితేని కి ట్లనియె:

అర్జునుండు ధర్మజున కుచితవచనంబుల మనస్తాపోపశమంబు సేయుట క. ఓహో యిట్టివి గలవే!

సౌహృదర్పమునఁ బరులఁ బరిమార్చి, తుదిక్
మాహాత్మ్యం బెడలఁగ భి
క్షూహారత నొందఁ దలఁప నగునే నరేంద్రదా?

సీ. ధర్మపథంబున ధరణి సేకుఱినఁ బా
లింపక సత్త్వంబు పెంపు మాలి
విడుచుట యొప్పునే! విను, మిట్టలైన ము
న్నేల భూపాలుర నెల్లఁ జంపి?
తడలి రాజ్యము దక్కి యడవికిఁ జనిన భే
లందురు గాక మే లండ్రఁ జనులు!
కిల్బిషశంకఁ గల్గిన నశ్వమేధాది
పుణ్యకర్మంబులఁ బోదె? వగళ

1. — పారయఁడు—పొందడు— పోయెడు—పొందుట.

2. — మనస్తాపమున—ఊహ్యులత=రోషమున—అవేగమున.

ఆ. ధర్మ మెడలఁ గృహణ కర్మముఁ గోరి; త
ర్థము సువ్వె సకలధర్మకారి!
'యొడమి లేనివాడ నడపీను' గను నహుఁ
షోక్తి వినమె? - దాని నూడవలదె?

౪౯

క. సరిగా నెన్నును రార్యులు -
దరిదునిం బతితునిం గృతఘ్నుని జడునిఁ;
దొరకొను ధర్మముఁ గామముఁ
బరమగతియు నర్థమునన పౌరవముఖ్యా.

౫౦

క. కలిమియ చుట్టలఁ జేర్చు;
గలిమియ చెలులను ఘటించు; గలిమియ శౌర్యో
జ్వలుఁ డనిపించు; గలిమియ
పలువురు సద్బుద్ధి యనఁగ బరఁగం జేయుఁ.

౫౧

క. ఏవాని బంధు మిత్రులు,
జీవధనంబులును డప్పిఁ జెందును, - గృశుని
గా వాని నెన్నఁగాఁ దగు;
1 గేవలతను కార్యయతుఁడు గృశుఁడె నరేంద్రా!

౫౨

వ. కావున సర్వోపార్జనంబును బంధు-మిత్రపరితోషణంబును భూ
పతులకుం బగమపురుషార్థంబు; అదియునుగాక -

౫౩

తే. జ్ఞాతి నాశనమునఁ గాదె సకలదేవ
తలు ప్రవర్ధన మొందుట! ధనము, లడిచి
పొడిచి 2 యొప్పనివారిచేఁ బుచ్చికొనక
యడఁగియుండఁగఁ జేరునే యండు బుధులు.

౫౪

వ. వేదంబులు నిట్లు సెప్పు: పృథివి బలువునం గైకొని పార్థివు లర్థంబు
లుపార్జించి పర్జన్యాదు లగు నాదిత్యుల నధ్వరకిర్యాజాతంబునం
బ్రీతులం జేసి యుత్తమలోకంబులు వడయుదురు. ఇతైరువు వట్టి

1. = కేవలము కరీరము చిక్కిపోయినవాడు కృశుఁడా? 2. = అహితులచే

దిలీప నృగ నహు పాంబరీష మాంధాతలు నడచుట వినమే?
తత్పదవి నీ కొదవి యున్నయది. తదీయప్రకారంబున బహుళ
దక్షిణవిధానంబుగాఁ బ్రభూతు బైనయజ్ఞంబు సేయవైతేనిఁజూపె
సకిల్బిషుండ వగుట! యశ్వషేధంబు సేసినరాజులెల్ల నవభృథం
బునం బరిపూతాత్ము లగుదురు-అని పలికిన నయ్యజాతశత్రుండు-

క. వెడవెడ యప్పులుకులు చెవి

నిడి కొండొకసేపు చింత యెసకంబున పా

ల్పడి యూర కుండి, చిత్తం

బడలునఁ జిక్కువడ నిట్టు లను సర్జనుతోన్ :

గీ౬

క. సేమపుండెరు వొక్కటి గల;

దే మెచ్చితి దాని; నడుగు మెయ్యది యని; సు

త్రామసుత, యడుగ కున్నను

సేమి? వినుము, చెప్పెదను మునీంద్రుల కెక్కన్.

గీ౭

సీ. సారహీనము లగు సుసారసుఖములు

విడిచి యేకాకి నై యడవి కేఁగి,

తాపసవాక్యమృతములు వీనులఁ గ్రోలి

¹చెలిమి-వేర్పాటనుచిరమరలకుఁ

జొరక, నిందా-స్తుతుల్ సరిగాఁ గొనుచుఁ గత్తి

నొకఁడు వేసినను, వే టొక్కరుండు

చందనం బలఁదిన డెండ మయ్యిరువుర

యెడ సమంబుగ, -మూఁగ జడుఁ డనంగ

తే. మెలఁగి, తగువేళఁ బర్ణశాలలకు నరిగి,

యెత్తగా భిక్ష యెవ్వార లెట్టు లేమి

యిడినఁ గైకొని, నాలు గే నెడల మాత్రఁ

గన్నదానఁ దృప్తుండ నై యున్న మేలు.

గీ౮

క. అట్లు గాక కర్మగతిలం

పటుడ నగుదునేని నల్పఫలభాగితమై

నట నిట దిరుగుచు మోక్షని

కటవృత్తికి బాహిరుండ గానె కుమారా!

౧౬

స. కావున నాకు దొరకొన్న విమలప్రజ్ఞామృతం బరుభవింపక
తక్కుదునే! ఇది శాశ్వతపదప్రదంబు-అనిన విని, యనిలతనయుం
డతని కి ట్లనియె :

౧౭

క. శ్రుతివిహితకర్మజాత

స్థితి యోగ్యుడ వైన నీకుఁ, జేయఁగ వశమే

యతిలోకజ్ఞానసమ

న్వితయతిజనకృత్య!-మటు వివేకింపు మెదక.

౧౮

చ. అడలున రాజధర్మములయందు జనించె నసూయ నీకు ని
ప్పుడు; మును నిస్పృహఁడ వఱిసోవఁగఁ గన్నఁ, గులంబువారు ని
ప్పుడమిన్మపాలురుఁ బ్రదికిపోదురు నెమ్మది; నట్లు లైన నే
ముడుగుదు మస్త్రజీవనసముద్ధతిఁ; జొత్తుము భైరవవృత్తికి. ౧౯

క. వాఁడి యగునలుక లోకము

పోడిమిసెడఁ గయ్య మట్లు వొడిచి, వనటమై

నేఁ డొక నడవికిం జను

వాడంగా' కనినఁ బుడమివారలు నగ రే!

౨౦

సీ. పనివడి త్రవ్వి కూపమునందు నుదకంబు

పానంబు సేయనివానిభంగి,

యున్నత తరు వెక్కి- జన్ను సేకుఁగ గొని

తేనియ యాననివానిభంగి,

యాఁకొని యొడఁగూర్చి యన్నంబు 'దళియకు

వచ్చిన గుడువనివానిభంగి,

తమకించి యొకభంగిఁ దనవశంబుగఁ జేసి
మానినిఁ గవయనివానిభంగిఁ—

ఆ. గాదె, కురుచరేణ్య, ఘనశక్తి శౌర్యసం
పన్నులైన పగఱ భండనమున
'నోర్చి పూజ్యరాజ్య మొల్లక యడవికి
నేఁగి!— టీవ యెఱుంగు దిత్తెఱుంగు!

౬౪

క. నీ వడవి కరుగ నొడఁబడి,
నీవెనుకన వచ్చునపుడు నిందితురు మః
'మీ వెఱ్ఱు లితని మాన్పు
గావలఁతులు గార' యని జగజ్జను లధిపా.

౬౫

క. భోగములఁ బాపి నిదా
భాగులఁగాఁ జేసి, యడవి పాల్వఱచెడవే
నీగారవంపుఁ దమ్ముల
సాగరవృత్తధరణిఁగలుగు జనములు వగవన్!

౬౬

వ. అని వెండియు,

౬౭

క. కేవలనిష్కర్మత మెగా
తూవచా మగునేని, గిరులు నవసీజములున్,
భూసర, ముక్తిం బడయం
గావలవదె!—యడవి నునికి కైవల్యదఘే!

౬౮

క. "ఫలములయెడ బ్రహ్మార్పణ
కలనపరు డగుచుఁ గార్యకర్మము నడపన్
వలయు; దత్తవజ్రానము
దలకొనినం గర్మశఘ్నము దా నై కల్గుగున్.

౬౯

వ. కావునఁ గర్మహీనత్వం భవవర్గకరంబుగాదు— అనపుడు, అర్జునుండు
ధర్మనందను నుద్దేశించి, 'దేవా, యొక్క-యితహాసంబు గల దవ
ధరింపు' మని యిట్లనియె:

౭౦

సీ. కొండలు బ్రాహ్మణుల¹ గొండుక లాత్తుకు
 లోచితాచారంబు లుడిగి, కాన
 లకుఁజన్న, వజ్ర వారికిఁ గృపచేసి,² ప
 తత్త్వియాపమునఁ దత్పర్శమునకు
 నరిగి, 'మీ'కైగొన్న తెరు వొప్పు' దనువుడు,
 విని వా 'రఖలమార్గ వేది, యద్భు
 తాస్పద మీపక్షి' యని దాని కభిముఖు
 లై 'సత్పథం బెద్ది, యనఘ, చెపుమ'

తే. యనిన, 'కినలుగాలివాన గోవును, నశేష
 శబ్దముల మంత్రమును, లోహ జాతిఁ గాంచ
 నమును, మనుజుల విప్రుండు—సమధికత్వ
 భావనము లండ్రు వేదప్రపంచవిదులు.

౨౧

వ. ఇ ట్లుత్తముం డైనవిపుం డుత్తమమంతోపాశ్రితంబు లగువిహిత
 కర్మాబులు నడపుట, రత్న కాంచనసాంగత్యంబునూర్జిత సుహృద
 బై యుండు. ⁴ ఆలస్య
 విడుచుట పాతకంబు. అజ్ఞాను లగునర్థహీనులు సస్యసక
 కంబులేక వేగిరపడి యుభయభిష్టు లగుదురు. గృహస్థధర్మః
 వర్తించి యతిధి దేవ పితృ సంతృప్తి సేయుచు శిష్టాన్నభోజనంబు
 లగు పుణ్యలకుం బుణ్యలోకంబు లటచేతిలోనివి గావె! బ్రహ్మ
 ర్పితంబయిన సత్సర్వకలాపంబు మహానందంబుఁజేయు'—ననుటయు,
 క. విని వారు దెలిసి, మరలం

జనిరి గృహస్థధర్మసదనుష్ఠానం
 బునకు; నటు లగుట, నేలుము
 జనవల్లభ, పుడమి; నడపు జన్మము లెలమి—

౨౩

1. = కుత్తులు. 2. = పక్షియాపమున. 3. = నాలుగు కాళ్ళుగలవానియందు—చతు
 స్పాత్తులయందు—చూ. అశ్వ ఆ ర; ప ౧౨౧. 4. = ఆలసత్వమున; సోమరితనమున

వ. అని చెప్పి. అప్పుడు నకులుం డన్నరనాధున కిట్లనియె : ౭౪

— ♦ నకులుండు ధర్మరాజునకు మనస్తాపోషకమంబు నేయుట. ♦ —

సీ. దేవతల్ వేదవిధిపవర్తకులు; బా
హ్మణులును వారలయట్ల శుశ్రూష
కింకరులై కాదె కిల్చిషంబులఁ బాసి
వారిచందమున శాశ్వతవిభూతి
నొందుట! యజ్ఞాదులుడుగుట సంపరి
త్యాగమే,—పాడిమై నర్థములను
పార్జించి దేవతాబ్రాహ్మణపూజగా
నిడుచుఁ దత్ఫలకోటి విడుపు గాక !

ఆ. కోధ శోక హర్ష కోటుల గృహముతో
విడిచి, యోగ మూఁది, వృక్షమూల
వాసనిరతి నుండు వాఁడొక సంపరి
త్యాగి;—నృపుల కది సమర్థ మగునె! ౭౫

క. తక్కిన మూఁడాశ్రమములు
నొక్క దెస, గృహస్థధర్మ మొక దెస, — చులయం
దెక్కింప, వానితో న
యొక్కటి సరిదూఁగె నందు, రుద్రీశ, బుధుల్. ౭౬

వ. కావున గృహస్థధర్మంబు యాచరణీయంబు; అట్లుం గాక. ౭౭

క. జతనంబున నర్థము సం
చితముగఁ గావించి క్రతువిశేషంబుల దే
వతలం దృపులఁ జేయమి
యతికిల్చిషకారియందు రాగమవేదుల్. ౭౮

శ్రీమోమయః బయిన విశ్వముఁ దా వెలిగించు నీశ్వరుం
డన నెఱుంగుడు; వర్తతతి, నాశ్రమకోటిని వాఁడు గాదె చే

సె? నిఖిలకర్మయోగ సవిశేషత గల్గుటయుం దదీయక
ల్పనమ; తదాజ్ఞకుం దొలగఁ బాడియె శోకము గారణంబుగన్!

వ. హింసం దోషంబుగలుగు ననుశంకకుం బనిలేదు. అవధరింపుడు-

క. పరుల వధింపక యెవ్వఁడు

ధరయేలెం జెపుమ పూర్వధరణీశులలోఁ!

బారయరు పాపము, సుగతిక

యరిగిరి వా; రీపు నట్లయగు టొప్పునృపా.

౫౧

క. రక్షప్రజ గోరు నిజయో

గక్షేమార్థముగ; జన సుఖస్థితి నడపన్

దక్షుఁ డగురాజు నడప కు

పేక్షించినఁ బాప మొందజే కురుముఖ్యా!

౫౨

తే. గోవులను ఘోటకంబులఁ గుంజరముల

దాసులను బీతిని; మైల్ల ధాన్యములను

గ్రామముల మందిరముల నిష్కముల వేడ్క-

నొసఁగు-తత్తున పాత్రత్వయుక్త విధుల.

౫౩

వ. 'ఏని నిన్నింటి రిత్తవో విడిచి, పోయెద' ననుట నీయట్టి మహాను
భావునకుం దగునే! యని పలికినం, దదనంతరంబ సహజేవుం
డమ్మహిపతి కి ట్లనియె:

౫౪

సీ. వెలివెలి వస్తువుల్ విడిచెఁ బో నరుఁడు గ

ర్నిష్ఠతం గావె శరీరయాత్ర)

నడపువాఁ! డది మోక్షణంబు గా నేరదు;

శారీరసౌఖ్యసంసక్తి వదలి,

బాహ్యపదార్థముల్ పాటించి, నిజవంశ

ధర్మముల్ వదలక తగఁ జరింపు,

మమత బంధంబు, నిర్మమత మోక్షంబును

జేయు; నిత యెఱింగి చేసి, రథిప,-

తే. రాజ్య మెలమి మన్నాడు; లరణ్యమునకు
నరిగి నీ వందు వలయుద్రవ్యములమీఁదఁ
జేయవలదె మమత్వంబు! వేయు నేల
యదియు సంసారచక్రవాహకముగాదె!

౮౫

తే. నీవ చుట్టంబుఁ బక్కంబు నీవ చెలియు
నీవ తల్లియుఁ దండ్రియు నీవ గురువు
నీవ దైవతమవు గాన, నావిపాద
భాషణంబులు సైరింపు భరతముఖ్య.

౮౬

క. తథ్యము లైనను, దలఁప న
తథ్యము లైనను, సభక్తితాత్పర్యము వై
తథ్యంబుఁ బొరయ కుండఁగఁ
బథ్యంబుగఁ గొనుము నాదుపలుకులు కరుణన్ -

౮౭

వ. అనియె. ఇట్లు దమ్ము లందఱును బోధించుపలుకులు విని ధర్మనంద
నుం డూరకయుండె. ఆతనియెడ సవిశేషబహుమానయు, నతని
చేత సంతతోపలాలితయు, ధర్మాధర్మనిదర్శనశీలయు నగు
పాంచాలి, భద్రగజప్రతిమాను లైన యప్పవహానతనయ ధనంజయ
నకుల సహదేవుల మధ్యంబున యూధపతివోలె నున్నయన్న రేంద్రు
నల్లన చేరి, 'యేనును నా యెఱింగినంత సెప్పెద' నని యనుజ్ఞఁగొని
యవ్వీభువదనంబున నిజవిశాలలోచనరోచులు పరఁగ వినయం
బాననంబున నతిశయిల్ల,-

౮౮

— ♦ ద్వాపది ధర్మరాజునకు హితవచనంబుల వునస్తాపోపశమంబు వేయఁట ♦ —

సీ. “ శోకాగ్ని దనికిన సొగయునీతమ్ముల
నుపపన్న వాక్యామృతోపయుక్తిఁ
జేర్చుము; గానలం ద్రిమ్మరునాఁడు, వీ
రాయాసములఁ బడు టనధ్ధరించి,

‘సమయకాలమునన్నఁ జని సుయోధనుఁ జంపి

భోగంబులను బహుత్యాగములను

యాగంబులను సద్విహారముల్ సలుపుడ’

మని యూరడింపవే! యరిగణంబుఁ

తే. దుగ్రించి, రాజ్యంబు ఘేకొంటి; - ‘తొఱంగి పోదుఁ

గాక’ యని యిప్పు డుడికింప నీకుఁ దగునె!

ధర్మమును సత్యమును మచితంబు నిన్నుఁ

గడన నెఱిగెడువారలు గల్గె యధిప!

౫౯

వ. అని ముట్ట నాడి మఱియును,

౬౦

క. పేదమన సగుట ధర్మపు

గాదు నరేంద్రునకు; జగము గావం బోవం

గాదె నృపు లోకపాలాం

శోధితుఁ గాఁ జేసెఁ బద్మయోని చతురతన్!

౬౧

క. నరరూపంబునఁ బరఁగెడు

పరదేవత గాక నృపుఁడు బాలుఁ డయిన న

ప్పురుషునెడ నేమి వొ మ్మని

తిరిగినదుర్మతులఁ బొందదే కీ డధిపా?

౬౨

ఉ. నేరక చేర నొక్కనిన నీటుఁగఁ జేయుఁ గృతానుఁ; డిద్ధధా

తీరమణాగ్ని గాల్చు నతితీవ్రత వంశము నెల్ల; నిట్లుగాఁ

గౌరవకోటి దర్పమునఁ గానక నిన్నుఁ బరాభవించి దు

ర్వారభవత్ప్రకోపశిఖఁ గ్రాఁగె; మదిన్ వగ పేల దీనికిన్?

౬౩

సీ. నృపుఁడు విధి దండ నీతి ప్రణిసించె

గావున, నపగాధగతి యెఱింగి

దండించునృపతికి రెండులోకంబులుఁ

జేకులు; దోషంబుసేయ, నుదుట

న చొచ్చితి వెడలంగ నడుచు విపునినైన
భూవరు; డిడి మెచ్చు దేవకోటి;
సభ కేకవస్త్ర రజస్వల యనక నౌ
దల వట్టి యాడ్చినతప్పు, దనదు

తే. తొడలు సూపినతప్పును, దుష్టకష్ట
తరవచనములఁ బఱచినతప్పు, ననుజు
నందు దుర్యోధనునియందు ననుఁగునందుఁ
గాంచి దండించి;—తిట్టిది కల్మషంబె!

క. గరదుని, గృహదాహకు, మం
త్రరహస్యవిభేది, వధవిధానిఁ, బరసతీ
హరు, బంధుఘాతీ, బరధన
హరణపరునిఁ జంపి పుణ్యుఁ డగు స్తపుఁ డనఘా.

క. దండార్థు లైనవారల
దండింపకయున్నఁ జువ్వె ధాత్రీవిభు, నా
ఖండలసన్నిభు నైనఁ, బ్ర
చండపుఁ గిల్బిషము వొందు జగతీన్మాథా!

క. వేదలకును, సాదులకును,
వేదములకుఁ, దాపసులకు వేయేల!—సమ
స్తాదిత్యులకును దండమ
కాదె బ్రదుకుఁ జేయు రాజు గావింపంగన్!

వ. కావున,

1. విషము బెట్టువాని, కొంప లంటించువాని, రాజకార్యలోచననాదిరహస్య
లను వెల్లడించువాని, చంపించువాని, ఒరుని ఇల్లాలిని హరించువాని, బంధువు
హింసించువాని, పరులధనము నపహరించుటయే శాస్త్రపారముగాఁ గలవానిఁ - ౩
రాజు పుణ్యుఁ డగును.

ఆ. ఉచితదండవృత్తి నుర్వీప్రజాభిర
క్షణము నోపి చేతఁ గాక, రాజ
వంశజనకు ధర్మవా భూసురార్హంబు
లైన శమదమాదు లాత్మ నిడుట!

౯౯

వ. అని యంత నిలువక చనపు మెఱసి మేలుపుఁజందంబున— ౧౦౦

ఉ. వైదికధర్మచారిజనవత్సల, సీమదిఁ బట్టుకొన్నయు
న్మాదము, హీనమానవుమనంబునఁ బుట్టిన వెట్టివోలె, న
స్యాదులఁ దీర్చు టాపుదు; నిజానుజవర్గముమీఁదఁ గల్గున
త్యాదరసాంద్రసారకరుణామృత మానఁగ నిమ్ము నెమ్మదిన్.

వ. అని పలికి యిట్లనియె:

౧౦౧

క. నా యట్లు నడినయంగన
లే యెడలం గలరె! యిట్టి యేనును ధర్మా
పాయము నీ కగు నను వెఱఁ
బాయన గృహధర్మవృత్తిఁ బొరవముఖ్యా.

౧౦౩

వ. అని వెండియు,

౧౦౪

క. కొరవులు దమదురితమునఁ
దా రెరిసిరి; కల్మషంబు దానఁ గలదె? భూ
భారము వహింపు, బహుయ
జ్ఞారంభణ మాచరింపు మఖిలహితముగన్.

౧౦౫

క. సురగురుఁడును శుక్రుండును
బరిపాటిగ దండనీతిఁ బలికిరి; దానం
బరిణతుఁడవు నీ; వనుజులు

పరికరముగ నడపు, ధర్మభాసుర, దానిన్.

౧౦౬

వ. అనినం బొంచాలితో మాటుమాట లాడక యున్న యన్నరేంద్రు
నకు నింద్రనందనుం డిట్లనియె:

౧౦౭

సీ. దక్షుడై భూపతి దండసితి నయింప

కున్న, సన్న్యాసులు ¹నుత్పథప్ర
వర్తను లగుదురు, వావిరి నన్యోన్య
ధన ధాన్య పశు భూమి దారహరణ
మాచరితురు జను; లప్పాప మవ్విభు
నొందు; దండము హింసయుగఁ దలంప
వలదు; మర్వృత్తుల వధియించు రుద్రుని
గోవిందు వాసపు గుహునిఁ జూడు;

తే. మామహాత్ములు దక్కు- నున్నార్గచరుల
దండితులఁజేతఁ వినమె! యధర్మ మడఁగు
ధర్మ మెసఁగు దండమున నర్థంబుఁ గామ
మును నదూష్యంబు లై సిద్ధి బొందు నధిప.

౧౦౮

వ. దండంబున సకలజనశ్రీరక్షణంబు సేయు బూనినభూనాథునక
యేల!— యోగ్యహింసకుం దొలంగ నెట్టివారికి వశంబు గాదు.
అవధరింపుము:

౧౦౯

ఉ. కాయలఁబుడ్ల నీశులను గల్గవె నూత్మపుజుతువుల్? - మునుల్
సేయరె హింస వాని! నుపజీవితఁ ద్రవ్వరె గండమూలముల్!
²సీయెడఁ జూడు! ప్రాణములు నిల్వఁగ నేర వహింస నేరికిన్;
వేయును నేల!— భక్ష్యముగ ³వేధ విధింపఁడె ప్రాణిఁ బ్రాణికిన్?

క. విను, పశుహింసాకృతయా

గనిరూఢుని ధర్మపరునిఁగా వేదంబుల్
గొనియాడెడు సముచితహిం
సన మరయ నహింస గాన జగతీనాథా.

౧౧౦

క. అరివీరుల ఘోరం బగు
దురమున వధియించు శేల దోసం బయ్యెన్?

ధరణీశ, పాండుపాలిత

ధరావలయ మాసపడుటఁ దగి దే నీకున్?

౧౧౨

క. ఇల నీ కైకొన్న తెఱఁగు

దలఁపఁగ ధర్మాబా కాదొ దైవం బెఱుఁగున్;

వలవనిచింత యుడిగి ధృతి

దలకొని పాలింపు యజ్ఞదత్తుఁడ వగుచున్.

౧౧౩

క. అని పలుకు పార్థపలుకులు

విని, పలుకక యున్న మనుజ విభుదెసఁ గోపిం

చిన తనమదివెడఁ గుడుపుచు

ననిలసుతుం డిట్లు లనియె వ్రాతనితోడఁ:

౧౧౪

ఉ. నీవు సమస్తధర్మపరినిశ్చయవేదివి; నీచరిత్ర మే

మే, వసుధేశ, వంక యని మెచ్చక చక్కఁగఁ జేయువారమే?

ఈ వచనప్రవంచమున కింక జొరం జొర నంచు నుండియున్

వావిరిఁ జెప్పఁగా వలసె వాలినదుఃఖము దాల్చిఁ గ్రాచినన్. ౧౧౫

వ. అవధరింపుము-

౧౧౬

క. ఒడఁగూడిన సామ్రాజ్యము

నడలున దిగఁ ద్రావి చనిన నఖిలజనులు నిన్

‘గడుఁ బేదమనసువాఁ’ డని

సెడ నాడుదు రనిన, మము ‘నిసీ!’ యను తరుదే!

౧౧౭

చ. కపటద్యూతమునం బరాభవమురాఁగా, సూన్యతం బూఁది, భూ

మిష, మమ్ముం జాలుకంగఁ జేసి, నినుఁ బేర్చి బాపికొంచున్ దురం

తపుదుఃఖంబుల కోర్చి పోయి; తది, యుద్ధక్రిడ నప్పాప క

ర్మపుజాతిం దెగటారఁ జేయఁగఁ, బ్రకీర్త్యం బయ్యె లోకంబులన్.

వ. దుర్జయు లగువిరోధుల నిర్జించి యుపార్జించిన పృథివీప్రముఖపదా

ర్థంబులు నిరర్థకంబులుసేసి వనంబునకుం జనుచులుకడనం బేమిటం

బాపికొనువాడవు? అట్లుం గాక,

౧౧౮

సీ. ఆ సభలోఁ బడినట్టి ¹బన్నంబును,
 నడవులఁ దిరిగెడునపుడు దుష్ట
 దైత్యులచేత సైంధవునిచే ²నొఱపులఁ
 టడ్డవిపాదంబుఁ, బరమదైన్య
 మునకోర్చి కొలిచి మాత్యునిపాల నున్నదుః
 ఖంబును, దోహతులఁ ³గనుపుగొట్టి
 వెలువరించెద నని తలఁచి, కృష్ణుని నిశ్చ
 యం బూడి, ధర్మంబ యగుటఁ దెలిసి,

తే. రణ మొనర్చితి. నిను ధార్తరాష్ట్ర) లొండె,
 నీవు వారలనొండెను జావజ్జూడ
 వలయు టప్పు డెఱుంగవే వసుమతీశ?
 యిప్పు డడలుట నింద్యంబ యిత నిజము.

౧౨౦

క. పను తేము సేయఁగాదు

ర్జనులం జెఱుచుచును సాధుజనుల మనుచుచున్,
 జననాథ, మహాయజ్ఞము
 లొనర్చుచును వెలయు కురుకులో త్తంసమ వై.

౧౨౧

వ. అనిన విని ధర్మతనయుం డిట్లనియె:

౧౨౨

చ. మదమును రాగమున్ భయము మానము లో నగుకిల్బిషంబులన్
 హృదయమోఁ జొన్ని భూజనుల నేలుట మేలని పల్కె; దార్తికా
 స్పద మని ర్మర్మ లీమిషముపై తగు; లిమ్మహి యెల్ల నేలినం
 దుది నరకం బొకండ; నృపతుల్ సుఖులే! యపశాంతి యొప్పదే!

తే. కామభోగముల్ మేలనఁ గాదు; వాని

విడిచి చూడుము పొందెడు విపులసుఖము;

కాయ లాకులు నీళ్లును గాలి యనుభ

మించి యున్న ముసీంద్రులు వెట్టివారె!

౧౨౪

క. దుర్మతు లామిషగతమగు

కర్మము వాటించి బంధకలితు లగుదు; ర

¹య్యూర్వి గడచి సువిచారులు

నిర్మమతను ముక్తి వడయ నేర్తురు వత్సా.

౧౨౧

వ. జనకుని వచనంబులు వినమే వాని నేనుం జెప్పెద నాకర్ణింపుము—

ఆ. 'ఒకటిదెసను దృష్ట యొలయదు గావున

నేమి యర్థములును లేమి లేదు;

కాలఁ జొచ్చె మిథిల;—గాలదు నాకు నం

గ దొక్కఁ డైన; నింత నిక్కువంబు.'

౧౨౨

క. అని పలుకుజనకుఁ దెగడిరె

జను! లుల్లము శాంతిఁ బొంది, సంసారం బొ

ల్లనివాఁడు నింద కర్హుం

డని పలుకుట నీక యొప్పు నధికవిచారా.

౧౨౩

తే. వినుము, ప్రజ్ఞాధిరూఢుఁ డై వనటఁ దక్కి,

సంస్మృతిక్లేశపరుల,— భూస్థలిఁ జరించు

వారి నచలంబుపై నున్నవాఁడు సూచు

నట్ల,—చూచుటసూచె నేర్పమలహృదయ!

౧౨౪

—♦ జనకున కతనిసతితో నైన సంవాదం బర్హుఁడు ధర్మజునికిఁ జెప్పుట ♦—

వ. అనిపలికి మఱి పలుకకున్న యప్పుడమి తేనికిం గవ్వడి యిట్లనియె:

క. జననాథ, నీదు నెప్పిన

జనకన్యపాలునకు, నతివిశదమానస యా

తనిభార్యకు నీక్రియ న

య్యెను సంవాదంబు; దాని నేర్పడ వినుమా.

౧౩౧

వ. అమ్మహీపతి పూజ్యరాజ్యంబు విడిచి భిక్షావృత్తికి వెడలఁ జూచినం

దదీయభార్య యతని కిట్లనియె:

౧౩౨

సీ. పుడమి యేలుట డిగ్గవిడిచి భిక్షార్థివై
 పోయిన, నతిధిసంపూజనంబు,
 దేవతర్పణ పితృదేవతర్పణములుఁ
 గలుగునే? కామాయములు ధరించి
 ముండుఁ డైనతఁ డన్నమునకు గృహంబుల
 కరుగక యున్నె? గృహస్థుఁ డెల్ల
 వారికి నన్నంబు గారుణ్యమునఁ బెట్టు;
 నన్నదానము సేత యధికధర్మ

ఆ. మనుట వినమె! పెట్టునతనిఁ, జే యొడ్డెడు
 వానిఁ దలఁచ, నందు వరుఁడు పెట్టు
 వాడ యగుట నిక్కువం; బింత సూడక
 యిట్లు దీనవృత్తి కేగఁ దలఁతె?

౧౩౩

క. ²త్రైవిద్యు లగుమహాత్ములు
 నీవలనన బ్రతుకఁ దలఁచ, నిష్క్రియతమెయి
 నీ విందఱఁ జెఱిచెద; విది,
 దేవా, ధర్మంబు గాదు; దీని నుడుగవే!

౧౩౪

తే. లధిప, మీతల్లియుల్లంబు ³నడలువెల్లి
 ముంచి, సతి శోకసంతాపమూర్తిఁ జేసి
 వంశవిహితధర్మంబుల వదలి, వెడలి
 పోయి యేగతిఁ బోయెదవో యెఱుంగ.

౧౩౫

క. చలిపందిరి చందంబున,
 ఫలభరితం బైన తరువుభంగి, ⁴బ్రజలడ
 ప్పలు దీర్ప నమరి యుండెడు
 నలఘుచరిత్రునకు లఘుత యగునే కోరన్!

౧౩౬

వ. ఇది ధర్మవిరోధంబు. దీన మోక్షంబు గలుగు ననుట నాకుం జూడ

1=బోడితలవాఁడై. 2=తా. వేదములం దెలిసిన వారగు మహాత్ములు నీవలనన బ్రదుకఁ దలఁపఁగా నీవు కర్మములను జేయని వాడవై ఇందఱను జెఱిచెదవు. 3=దుఃఖసముద్రమున. 4=ప్రజల పరితాపములు. దప్పియ. దప్పి=నీరువట్టుఁపరితాపము.

సందియంబు లన్ని చెప్పె. అనవుడు, న య్యజాతశత్రుండు పురు
హూతపుత్తుని కి ట్లనియె: ౧౩౭

మ. శ్రుతివాక్యంబులు కర్మనిష్ఠ వినుతించున్, నిష్క్రియత్వంబు స
ద్గతిఁ గావించుట యూఁది చెప్పు; నిటుచిత్తప్రక్రియన్ రెండుఁ జో
దితముల్; వానిని 1వింటి మన్నకలుచన్ దీపించునే తత్త్వసం
గతబోధంబు! సుకర్మతం గలుగు నాకం బాత్తపీరవృత్తా. ౧౩౮
తే. తత్త్వబోధంబు గలుగు నతండు నన్నుఁ

దెగడ నేరఁడు; నీవు 'భాతృత్వసాహృ
దమునఁ గర్మంబు విడుచుట ధర్మ' వనిన
పలుకు ప్రియమ జగన్నాయపథము గనుట. ౧౩౯

సీ. 2వడముడియును, నీవు: వాయు-వాసవుల శ
క్తులు ధరించిన దుర్జయులరు;
హరికరుణాతిశయమునఁ దత్తేజంబు

మీయందుఁ దగ సంక్రమించియుండు;
మీరు సంగరశాస్త్రసారపారగులరు
గాక, తత్త్వజ్ఞానఘనమతులరె!

3యనఁటికంబమునట్ల యనిరి నిస్సారత
సంసార మనఁగ నిస్సంప్రబుద్ధు;

తే. లది ప్రిసిద్ధము; విను, తృప్త యడఁచి, కర్మ
వృత్తి విడిచి, నిరాలంబచిత్తుఁ డైన
యాతఁడో సుఖి, దోషదుఃఖాకరంబు
లగుధనంబులు గోరెడు నతఁడొ, చెపుమ ! ౧౪౦

1=వింటిమి అనినమాత్రమున తత్త్వముంగూర్చిన జ్ఞానము ప్రకాశించునా?
2=భీముఁడును, (అర్జునఁడవు) నీవును వాయువుయొక్కయు ఇంద్రియయొక్కయు శక్తు
లను ధరించినవారు; గలువరానివారు. 3.=సంసార మనఁగ అరఁటికంబమువలె నిస్సారత
అనిరి ఆత్మజ్ఞానమున పేల్కొన్నవారు.

క. ఆదటఁ బూర్వశాస్త్రముల యర్థము లారఁగఁ గోలి, తత్త్వసం
వేదసుధారసంబునచవిం జరసౌఖ్యముఁ బొంద నేర, కి
మ్మేదిని నెందునుం దిరిగి, మేలని కర్మమ చెల్లఁ జెప్పచుం,
గాదని శాంతియొప్పనిదిగాఁ జెడనాడుదు రల్పబోధనుల్. ౧౪౧

క. విమలజ్ఞానులు: శమమును

దమమును ద్యాగంబు శాశ్వతప్రచురానం

దమునకు మూలము లండు; ని

జముగాఁ గైకొందు రవి ప్రసన్నవిశేకుల్.

౧౪౨

వ. అనిన విని దేవస్థానుం డమ్మానవపతి కి ట్లనియె:

౧౪౩

—♦ దేవస్థానుం డనుమని ధర్మజునకు పితోఽపదేశంబు నేయుట. ♦—

సీ. ధనము లుత్కృష్టంబు లనుధనంజయుమాట

పాటిగాఁ గొనుము; సోపానభంగి

నున్నది మార్గంబు యోగసమారోహ

ణమునకు; దానన నడచికాక

వడి నుల్కి పడ నీకు వచ్చునే! ధనసంగ్ర

హంబు భోగార్థకృతంబు దుష్ట

మగుటయుఁ గలదు; యజ్ఞార్థకృతం బైన

నదియ నిచ్చెన బ్రహ్మ పదము నొంద;

తే. యజ్ఞపరిశిష్టధనభోగ మాత్మకలక

యుడుపు; నమ్మెయి శమదమయుక్తిగలుగు;

శమము దమమును దత్త్వవిజ్ఞానదములు;

గాన దక్షిణాధికయజ్ఞకర్త వగుము.

౧౪౪

చ. హరుఁడును సర్వమేధ మనుయాగమునం బ్రచురప్రకాశతం
బారయఁగ వేడ్కఁజేసె; విధి పూర్వదిగీశముఖామరుల్ మహా
ధ్వరములఁ గాదె పేర్కొనుట ! ధాత్రి సధర్మత నేలి, యజ్ఞత
త్పరత వెలుంగరే నృపులు, పార్థివముఖ్య, మరుత్తముఖ్యులున్!

వ. వీనుము, దివస్పతి యడుగ బృహస్పతి సన్మార్గనిర్దేశకుం డై చెప్పిన
మార్గంబు: ౧౪౬

ఉ. 'కామముఁ గోధముఁ మనసుగాడఁగఁ బారుటమాన్చి, యింద్రియ
స్తోమవిమార్గవర్తనము ద్రుంచుచు, నెవ్వగ లేక, రక్షణం
బేమట, కెవ్వరిం జెనకి యించుక నొంపక, లోక మేలఁగా
నా మహితాత్ము సర్వమహిమాతిశయంబును జెందు వాసవా.

వ. అనియె. మఱియు నాకర్ణింపుము. ౧౪౭

ఉ. 1కర్మము మేలు నా, విగతకర్మము మేలన రెండు నొప్పునే!
కర్మఫలంబు నర్పితముగాఁ దగ నీశ్వరునందుఁ 2జేత స
ద్ధర్మము 3గా కనంగ వివిధం బగు ధర్మపథంబులోన మేల్,
ధార్మికవర్య, యేర్పఱుపఁ దా వసమే వగ బుద్ధి గుండఁగన్? ౧౪౮

ఉ. కావున, సిద్ధ్యసిద్ధుల వికారముఁ బొందక, దోహ మయ్యెడ
న్వావిరిఁ జేయ కేలు భవనంబు భవత్కులధర్మరక్షి వై;
భూవరు లిట్లు సేసి, తుదఁ బుత్తుల గద్దియలండు నిల్చి కా
దే వనవాసు లైరి దృఢదీప్త నిరాజనబోధసంపదన్! ౧౪౯

వ. అనిన విని నిర్విణ్ణమానసుం డై యున్న యన్నకు నద్భుతం
డిట్లనియె: ౧౫౦

సీ. క్షత్రియధర్మనిష్ఠాపరత్వంబున
సమరంబు సేసితి; శస్త్ర నిహతిఁ
బూతాత్ములై రిపుల్ వోయిరి సద్గతి;
కమ్మెంబు రాచకర్మ మొనర్చు
విపున కై నను సుపశస్త్రం బది
రాద్రం బగుట;— బాలురకును దెల్ల;
మైనను ని ట్లుండు నారోక్షి; నృపసీతి
దురితంబు సేయునే! యొరుండు వెట్టఁ

ఆ. గుడువ నృపతి మాత్రకునకునుగా దన్నఁ,

గౌరవాన్వయాగ్రగణ్యుఁడైన

సీకుఁ దగునె? విడువు శోకంబు; వజ్రస

న్నిభముగాదె నృపుల నెమ్మనంబు!

౧౫౨

వ. అట్లుంగాక—

౧౫౩

ఉ. వైరివధంబు సీకును నవశ్యముఁ జేయక పోవరాని దై

వైరులకున్ భవత్సమరవాంఛన సద్గతి కేఁగఁ బాలి దై

చేరె విధాతృ సంఘటనఁ; జితకుఁ గారణ మేమి? ధర్మవి

స్తారవిమండవీ, వకట ధైర్యసమగుఁడ వై వెలుంగవే!

౧౫౪

వ. రాజధర్మోపాత్తం బై భవదాయత్తం బైనపూజ్యసామ్రాజ్యంబు

బరిపాలించుచుఁ బుణ్యక్రియానుష్ఠాన పరుండ వగుము—అనిపలికిన

మఱుమాట వలుక కున్న యన్న రేంద్రునకు ముసీంద్రవద్యం

డగు పారాశర్యం డి ట్లనియె:

౧౫౫

సీ. అర్జును పలుకు సత్యంబు సమీచీన;

మార్వజనంబు గృహస్థధర్మ

ముత్తమం బని చెప్ప; నుర్వీశ, పశుపక్షు

లాదిగా జీవుల కాశ్రయంబు;

నృపులకు నది దక్క—దపమును దమమును

బ్రహ్మచర్యమును ధర్మములు గా;

ధనములఁ దనియుట, ¹యని కోహటించుట,

ప్రజల రక్షింపమి,—రాజకోటి

ఆ. కరయఁ బాతకంబు లండ్రు; నీ వక్కట!

వేదచోదనాప్రవీణ మయిన

మనసు నేలయి ట్లమార్గవృత్తికిఁ జొర

నిచ్చె! దోపి ధరణి యేలు మనఘ.

౧౫౬

క. నీ వార్యభోధితుడవు

గావే! వర్ణాశ్రమ ప్రకారములు వినం

గావలయునె! ధర్మాబులు

భూవరునకు దండనీతిఁ బోలంగలవే!

వ. సుద్యమ్నుం డనుధరణీశుండు దండనీతినకాదె యపవర్గంబువడసె!

అనుటయు, నజాతశత్రుం డాసుద్యమ్ను వృత్తాంతంబు వినవలతు

నాన తిమ్మనిన నమ్మహీపతి కమ్మునిపతి యిట్లనియె: ౧౫౮

—* పరాశర్యుండు సుద్యమ్ను చరితంబు ధర్మజునకుఁ చెప్పట *—

క. విను, శంఖుండును లిఖితుం

డన నిరువురు విప్రవర్యుఁ లన్నయుఁ దమ్ముం

డును గలరు బాహుదాతీ

ర నివాసులు, ధర్మతత్పరమనోవృత్తుల్.

౧౫౯

సీ. వారియాశ్రమముల భూరిపుష్పఫలాభి

వృద్ధి నొప్పారెడు వివిధభూరు

హంబులు గల; వొకయపుడు శంఖుండు గృ

హమ్మున లేకుండ ననుజుఁ డచటి

కరిగి, యం దొకమాని నారఁబగిడినపండ్లు

గని, వేడ్కమైఁ గోసికొని తినంగ,

న య్యన్న యేతెంచి, 'యనుజ, యీఫలము లె

క్కడియవి చెప్పు' నావుడును, 'వార్చి

తే. ప్రణతుఁ డై, 'యిచ్చటివ' యని పలికె లిఖితుఁ;

డాతఁ: 'డనుమతి లేక కోయంగఁ దగునె!

మ్మచ్చిమియ కాదె యిది ! పాప మచ్చుపడియె;

నృపతిచే దండితుండ నై నీఁగికొనుము—

౧౬౦

వ. 'రయంబున రాజసన్నిధికిం జని భవత్కర్మం బుపన్యసించి దండించుట వేడుము' అని వలికినం దెలిసి, 'యట్లగాక' యని లిఖితుండు సుద్యమ్నుఁ గానం బోయి, నగరివాకిట నిలిచినం, బ్రతిహరులమ్మహాత్ము నరుగుదెంచుట యమ్మహాదతి కెఱింగించిన, నతండు, సుభ్రమంబున సామాత్యుం డై యాసంశ్రిత వ్రతుం డున్న యెడకుం జని, వినయంబు సేసి 'మీర లిచ్చటికి వేంచేసిన ప్రయోజనం బేమి యానతిండు; మీ చెప్పినట్లు చేసెద'-నని విన్నవించిన నా విప్రవర్యుం డాతని కి ట్లనియె:

౧౬౧

ఆ. "'చెప్పినట్లు యేను జేసెద' నని యొడం

బడినవాఁడ; వింకఁ బలుకు దిరుగఁ

గామి మఱవకుండఁగా నీకు వలయుఁ జ

మ్మయ్య దండధారకాగ్రగణ్య!"

౧౬౨

వ. అని యూఁది పలికి 'మధ్యరనియనుమతి లేక తదీయతరుఫలంబులు గోసికొని యుపయోగించితి; అది మ్రుచ్చిమి; మ్రుచ్చుల దండించు తెఱంగున దండించి నన్ను గతకల్మషుం జేయుము; రాజదండితు నకు యమదండంబు లే దని పెద్దలు సెప్పుదురు. నిన్నును దండధారణవైకల్యకిల్బిషంబు వారయ కుండ వలయు' నని తేటపడ నాడిన, నమ్మాటలకు మనంబున విషాదంబు నొంది, యమ్మేదిసీ వరుండు భూసురవరు బాంధ్రించి,—

౧౬౩

ఆ. 'అనఘఛరిత, యిట్లు నను నియోగించుట

యుడుగు' మని యమాత్యయుతము గాఁగ

భక్తి మెఱసి యెన్నిభంగులఁ జెప్పిన

నియ్యకొనక యున్న నెట్ట కేని—

౧౬౪

—* లిఖితుండు సుద్యమ్నునిచేత నిశ్చితకరం దగుట. *

వ. నిశ్చయించి సముచితదండనీతివ్రతశీలుం డగు నన్నరపాలుం డమ్మ హాద్యజ్ఞుని గర్భయుగచ్ఛేదనంబున దండిత్తుం జేసిన, నతం డతని

దీవించి మగిడి చని, శంఖునిం గని నికృతంబు లైనహస్తంబులు
సూపి, 'సమ్యగనుభూతదండితుండనైతి' ననిన, నాతండు ప్రీతుడై-

తే. ధర్మమార్గ ముల్లంఘింప దగదుగాన,
వలసె ¹నిమ్మతి; కుల మెల్ల వెలసె నీక
తమున; సుర ముని పితృతర్పణములు సేయు
మరిగి బాహుదాపుణ్యతో యముల ననఘ.

౧౬౬

వ. వినుము,

౧౬౭

తే. కల్లు ద్రావుట, గురుపత్నిఁ గవయుటయును,
విప్రుఁ జంపుట, బ్రహ్మస్వవిషయ మైన
ముచ్చిలుటయును, నివి గలకూర్జితములఁ
ప్రీతిఁ బొందుటయును. మహాపాతకములు.

౧౬౮

వ. ఇమ్మహాపాతకంబు లేనింటిలోన నెద్ది సేసిన నేజాతివాఁడును దండ
సీయుండ. విశేషించి తస్కరుండు శారీరదండయోగ్యుండు. రాజ
దండితులు సుకృతవంతులభంగిఁ బుణ్యలోకప్రాప్తు లగుదురు.
నీ వమ్మహారాజుచేత దండింపబడుటం బుణ్యత్తుండవును వంశో
ద్ధరణసమర్థుండవు నైతివి; సంతోషింపుము పొమ్ము;- అనినం
బోయి లిఖితుండు—

౧౬౯

తే. బాహుదానదియం దవగాహనంబు
సేయఁ బ్రభవించె నాతని చేతు; లపుడు
విస్మయం బంది యతఁడు వేవేగ వచ్చె
నన్న పాలికి మగుడఁ బ్రహర్ష మెసంగ.

౧౭౦

వ. వచ్చి యరుణకమలంబులం దెగడుతనకరంబులం జూపిన, నతండు
'దీనికి నచ్చెరువడ నేల? ఇది మదీయతపోవిభవంబున దైవకృతం
బైనవిశేషంబు. నీవు శుచి వగుట దైవంబున కెక్కె. సుద్యుష్ముం
డును నీపుణ్యానుష్ఠానంబున నిజపితృవర్గసహితంబుగా నిర్మలాత్ముం
డయ్యె' ననియె. అట్లగుటంజేసి-

౧౭౧

చ. జననత, నీవునుం దగఁ ప్రజాపరిరక్షణ మాచరింపు; నీ
యనుజుని మాట వేదవచనార్థనిరూఢము; రాజనీతి దం
డనమునఁ గాని యొండున నొడంబడ దెన్నఁడు నార్యకోటియం
దును; వగదక్కు; మేలుమిలఁ దుష్టిగఁ; జేయుము మేటిజన్మముల్.

వ. అని చెప్పి మఱియు ని ట్లనియె:

సీ. అడవుల మీరున్నయపుడు సీతమ్ములు
వివిధమనోరథావేశకలిత
హృదయలై యుండుదు; రదయత వీరి ను
పేక్షింప కిలయేలి, యెల్లభోగ
ములకును భాజనంబులఁగా నొనర్పుము;
తురగమేధాదిక్రతుప్రయుక్తి
బరఁగుము; వీరలు బహుయజ్ఞములు సేయు
వా; రటమీఁద నిర్దవ్విందవృత్తి

తే. వెడలెదవు గాక! విను, మేము వెట్టివార
మే! మహీశ్వర, సీమది మేలుగంటి
మతిధి నుర పితృవిషయము సప్స*త్రిక్కు-
గలిగియుండంగ, నదిసీకుఁ గాదు; గాని,—

౧౭౪

ఆ. న్యాయశాస్త్రవేది యై యింగితాకార
చేష్ట లెఱిగి, జనుల శిష్ట-దుష్ట
తావిశేష మరసి, దండనీతి యొనర్పు
పతికి నెల్లమేలుఁ బడయవచ్చు.

౧౭౫

క. 2 అరి యాటవపాలు గొనుచుఁ

గరుణగలిగి ప్రజలఁ దండ్రగతి మధ్యస్థా

1. తా. అతిభలయెడ, జేవతలయెడ, పితరులయెడఁ దిర్వలయు బుణము
మగితియుండఁగా. * 'త్రిక్కు' 'చిక్కు' అని యొకపాఠము. 2. = కష్టము.

చరణంబునఁ బొలింతుట

పరమపదముఁ జేర్చు, విడుచు భయసంశయముల్.

౧౭౬

ఆ. ఇవ్విధంబుగాక, క్రొవ్వి కామక్రోధ
కలితచిత్తవృత్తిఁ దొలఁగ నడచు
పతికి నగుఁ జతుర్థభాగంబు ప్రజసేయు
పాపములఁ గులప్రదీపచరిత.

౧౭౭

చ. క్రమమున నైన, శాశ్వతముల గ్రమ్మన నైనను జీవావజ్జేత ధ
ర్మము; విను, పాపకర్ము లగురాజులతోఁ దగ సింధిసేత దో
షము; విభుఁ డుర్వి యమ్ముకొని సంగరముం దొలఁగింపఁ గూడునే!
4సమరజితావసీభరణశాలితఁ బోలునె యొండుధర్మముల్! ౧౭౮

వ. కావున,

౧౭౯

క. 'పో రుడుగను సమకూరద
కారవపతి యపుడు సంధిగావింపక; హిం
సారుచి నైతి' ననుట యవి
చారత నృపవంశకలితజని యగునీకున్.

౧౮౦

శా. భూవిస్తారము నాక్రమించి, ప్రజలం బోవంగ, దండింపనుం,
గావ్ నేర్చి, మఖక్రియల్ నడపి, సంగ్రామాగ్ని కాజ్యాహుతుల్
గా వైరిక్షతజంబు వేల్చి, తనుషంగక్షేపకుం డై హయ
గ్రీవుం డుత్తమసిద్ధిఁ బొందె; రణముల్ గీడే నృపశ్రేణికిన్! ౧౮౧

వ. సంగరంబునం జంపుటయు, జచ్చుటయును, బ్రజాపరిపాలనంబును,
దగిన తెఱంగున దండించుటయును, నుత్తమక్షత్రిధర్మంబులు.
కావున హింసాశంక విడిచి 5యాస్వీక్షకీ త్రియీ వార్తా దండ

1=కలియుటచే నైనను. 2=చావఁజేయుట-చంపుట. 3=సంధిచేయుట, 4=యుద్ధముచేసి
జయించిన భూమిని భరింపఁగలుగుటకు ఇతర ధర్మములు పోలునా?

5=ఆస్వీక్షకీ-(ఇందు విజ్ఞానము తెలుపఁబడును.), త్రియీ - (ఇందు ధర్మాధర్మములు
తెలుపఁబడును.) వార్త - (ఇందు అర్థానర్థములు తెలుపఁబడును.), దండనీతి -
(ఇందు నయానయములు తెలుపఁబడును.)

నీతులను, రాజవిద్యలయందును బ్రవీణు లగు సహాయులతోడం
గూడి సర్వవ్యవహారంబులు నిర్వహింప నిర్మాణం బనతిదూరం
బగు; కలంక దక్కుము-అనిపలికె. సకలలోకగ్రాహ్యవచనం డగు
నమ్మహాముని ఇట్లు సెప్పుం దెలివొందకయున్న ధర్మనందనుం
గనుంగొని పురాదరనందనుం డుల్లంబునం గోపంబు గదుర మొ
గంబునం దోచ నీకయుండె. అప్పుడవాగ్రజుం డత్తపోధనవర్యు
వదనంబునం జూడ్కి నిలిపి ¹నిభృతంబుగా ని ట్లనియె: ౧౮౨

క. పతులు మృతు లైనఁ బొగిలెడు

సతులవిలాపములు శోకసంతాపం బు

త్థితముగఁ జేయఁగ, నే వసు

మతి ²యేలినకలుచఁ గలఁక మానునె బుద్ధిన్? ౧౮౩

అనుటయు నమ్మునివరుం డతని కి ట్లనియె:

సీ. దుఃఖంబుఁ బొ మ్మని తోవ, సుఖంబు ర

మ్మని తెచ్చికొన వశమయ్య! వానిఁ

దొలుబొమునందలి దుష్కృతంబును సుకృ

తంబు హేతువులుగఁ దగిలి చేయు

బురుషుని కాలంబు; దిరములు గా వవి,

పొరిఁ బొరి వచ్చుచుఁ బోవుచుండు;

నర్థముల్ దుర్బుద్ధికై నను సిద్ధించు

నగుకాలమున; నార్యు లయ్యుఁ గాని

ఆ. కాల మవి ఘటింపఁగానేర; రనిల వ

ర్నాత పేదరుచులు— నధిప, కాల

కల్పితములు; మంత్ర శిల్పాషధంబులు

మేలునేత కాలకీలితంబు.

౧౮౪

క. కమలంబులుఁ దొవలు వికా

సముఁ బొందుట, లతలుఁ దరులు సకుసుమఫలభా

వముఁ బొందుట, పక్షులును మృ

గములును మదకలము లగుట కాలకలితముల్.

౧౮౬

వ. మఱియు జనన-మరణంబులును, హాని-వృద్ధులును లోనుగా సకలంబును గాలాధీనంబ కావున, నీకు శోకింపం బనిలేదు. తొల్లి సేన జిత్తనుమానవపతి శోకార్తుఁ డైయుండి తనలోనన తెలిసి సజ్జన సన్నిధి నుపన్యసించిన వాక్యంబు లాకర్ణింపుము: ౧౮౭

—* పారాశర్యుఁడు ధర్మజ్ఞునకు సేనజిత్తువాక్యంబు అపన్యసించుట. *

సీ. తారు గొందఱకు బాధకు లయి నడచుట,

పరులచే బాధలఁ బడుట గలుగు;—

నివి కాలభావ్యంబు; లెఱుక గల్గిన—నొరుఁ

బఱిచితి, నొరునిచేఁ బడితి ననుచుఁ

బురుషుండు ప్రియ-శోకములఁ బొందఁ; డర్థదా

రాపత్య బాంధవహాని కాత్మఁ

గుందంగ నడలుట మందబుద్ధిత్యంబు;

వగఁ గీడు మానునే ? వలవ దడల—

తే. శోక-భయకారణంబులు లోకమున న

నేకములు: దానఁ దలసూపు శోకములకు

భయములకు బుద్ధి ¹ నెడ యీఁడు పండితుండు;

మూఢుఁ డవి ² త్రోవ నేరండు మునుఁగు వగల.

౧౮౮

క. వినుఁడీ, సుఖమును, దుఃఖము

ననిత్యములుగాన, వానియాగమకాలం

బున ముదమును, శోకము ³ మొగ

కొనమియ చు ⁴ మ్ముఱపు శాంతిగోరుజనులకున్.

౧౮౯

తే. మూఢతమబుద్ధు లగువారుఁ, జ్ఞాఢతమవి
వేకులును సుఖు; లట్టులుగాక కొంత
ప్రజ్ఞ గలవార లై యపప్రతిభు లైన
జనులు దుఃఖార్తు లగుట నిస్సంశయంబు—

౧౯౦

వ. అనియే ఆసేనజితుం డుదాత్తవివేకనిరూఢుండు. అతని వచనం
బులు విద్వదాదరణీయంబులు. ఇందలి యర్థంబు నీచిత్తంబున నలవ
రింపుము; వగ యుజ్జగింపుము-అని వెండియు,—

తే. వర్ణముల నాశ్రమంబుల వలను మోఱసి,
యరసి చక్కని తెరువున నరుగఁజేసి,
ధరణి పాలింపు; సముచిత దండధరణ
మాచరింపుము; నీ కిది యర్హవృత్తి.

౧౯౧

క. దివికి జనినను నెవ్వని

వివిధగుణము లఖలజనులు వినుతింతురు,— వాఁ,

డవనీశ్వర, సత్పురుషుం

డవు నని కయికొండు) బుద్ధి నార్యజనంబుల్.

౧౯౩

వ. కావున సకలజనప్రియహితం బగు పృథ్వీపరిరక్షణంబు నీకుం గుల
ధర్మం బై, కర్తవ్యం బగుట యుజ్జగింపదె- అనిన యమ్మునీంద్రు
నకు న మ్మనుజేంద్రుం-డి ట్లనియె:

౧౯౪

తే. మఱువ వచ్చునె నా కభిమన్యు, ద్రౌప

దేయులను, గర్జు! మత్స్యభూనాయకుండు,

ద్రుపదనృపతియు, ధృష్టకేతుండు మాన

సమునఁ బాయదురే! యెట్లు శాంతి గలుగు!

౧౯౫

సీ. తొడలపై నర్మిలి నిడికొని నన్నుకు

లాలించు చుండు బాల్యమున; నట్టి

భీష్మునిఁ జంపితి! బీభత్సుభల్లముల్

దనువు సెక్కంగ నాతఁడు శిఖండిఁ

జూచుచు నండుటఁ జూచితి నది యుల్ల

మలమటఁ బెట్టెడి! నట్లు గాక,

యాభంగి నున్నప్పు డాతఁ డాదుఃపదజు

నేయమిఁ దలఁచిన నెరియు మనసు!

తె. 'పరశు రాముని నోర్చిన ¹బల్లిదుండు,

కాశిరాజకన్యకలకుఁగాగఁ బుడమి

నరపతుల నెల్ల గెలిచిన ²బిరుదు, ³గలన

⁴నాటడియ పడు టూహంప సడలు గదురు.

౧౯౬

ఆ. అల్పకాలభోగ్య మైనరాజ్యమునకుఁ

గా ననల్పకీర్తిఘనుని, ⁵జరర

సింహకల్పు, వంశశేఖరజన్ముఁ దుంగ

చితి మనంబు వగలఁ జివుక కు న్నె !

౧౯౭

మ. జనసంపూజ్యపదారవిందుఁ డగు నాచార్యుండు శోకించి, నం

దనుచొ ప్పారయ వేడి, పెద్దయు ననుం దా నమ్మి యర్థింపఁ, జా

వనివానిం గరిచావు బుద్ధి నిడి 'యశ్వత్థామ సచ్చె న్నిజం'

బని యే బొంకితి; మేదిసీభరణ మర్హంబే గురుద్రోహికిన్! ౧౯౮

ఆ. రాజ్యలాభలోభరతుడనై, కడుఁ బాప

మైన బొంకుమాటలాడి గురునిఁ

గూల్చి నేర్చినట్టి కూరాత్ముఁ డెగతిఁ

బోవువాఁడు సెవుమ బుధవరేణ్య !

౧౯౯

క. భ్రాత మహాత్ముండు గర్జుం

డాతనిఁ జంపించి యేలు నవసీరాజ్యం .

1. - మిక్కిలి బలవంతుఁడు 2. = కూరుడు. 3. = ముద్దము. 4. ఆటడియ = వ్యర్థము; నింద. 5. = ముదిమిసిహముపైకినాడు.

బాతురత నేయుఁ గాక, ను

భాతిశయము మతికి నొసఁగునయ్య మునీంద్రా ! ౨౦౦

చ. కడిదిమగండు కుంభజుడు గావఁగ, 1 నొట్టినమంటవోలె నుం
డెడిమొనఁ జూచి చూచి యిది డెప్పర మన్వగ లేక, పంచితిం
గొడుకుఁ జొరంగ; నత్తెఱఁగుకూరత సైఁచ సుభద్రయట్లు, గ
వ్వడిక్రియ నేర్తురే యొరులు! - వల్లభుఁ డే లగు నట్టి డుర్వికిన్?

చ. 2 అడలడిఁ బొందఁగాఁ దగనియట్టిది ద్రోవది, మేరుకల్పులం
గొడుకుల నేవురన్ జముఁడు గొన్న నలందురఁ జూడ నేర్తునే !
పుడమి గిరీంద్ర పంచకము పొల్పినఁ బా డఱినట్టు లున్న య
ప్పడఁతుక యెట్టులోర్పు గృహభారము నెమ్మది నిర్వహింపఁగన్ !

క. ప్రాయోపవేశమున ని

క్కాయంబు దొఱంగుతలఁపు గదిరెడి; సంతా

పాయత్త చిత్తు, నకట క

టా! యని పోనిండు, నను దృఢవ్రతయుక్తి. ౨౦౧

వ. అని పలికి బంధుమరణశోకవ్యాకులుం డయియున్న యన్నరనాథ
వరేణ్యతో నమ్మునినాథవరేణ్యుం డి ట్లనియె: ౨౦౨

ఆ. ఇ ట్లనగఁ దగునె! యిమ్మెయి నడల నీ

యట్టిదై ర్యఘ్నున కగునె! యసఘ,

బుద్ధి సెప్ప వలసెఁ బునరుక్త భావలఁ

జెవులు మదియుఁ గూడఁ జేర్చి వినుము- ౨౦౩

1. ఒట్టిన = ప్రజ్వలించిన.

2. అడలు + అడిక = శోకాధిక్యమున, పొందఁగాఁ దగనట్టి ద్రావది, తన
కొడుకుల నెదుగురను మేరుపర్వతసమానులను యముఁడు గొనిపోవఁగా - ఆకొడుకులు
చాకుఁగా-దుఃఖింపఁ జూడనేర్తునా! విదుగురు కొడుకులు కొండగట్లవలెఁ గూలిపోవఁగా
పొడుపడినట్లున్న ఆ ద్రావది గృహభారము నెమ్మదిగా నెట్లు నిర్వహింపనోర్చును !

తే. *పొదలుఁ దఱుఁగుటకై, పొడ వొదవు బడుట
కై, కడుంజేరుఁ బొయుటకై, జనించుఁ
బొలియుటకునై, సుఖంబులఁ బొందు దుఃఖ

మొందుటకునై-పదార్థము లెందు నధిప.

౨౦౬

ఉ. మిత్తుల చెయ్యలక నుఖముమేకొను నంటయుఁ, జెందు దుఃఖముల్
శత్రులచెయ్యి నంటయును, సన్మతి దా ధనమూల మంటయున్,
గోత్రవరేణ్య, భోగములకుక ధనముల్ గరణంబు లంటయున్
జిత్ర చరిత్రుఁ డైనవిధిచేప్ట దొఱంగిన నీటివ్రా లగున్. ౨౦౭

ప. కావున నెవ్వగ నొందం బనిలేదు.

ఆ. ధాత నిన్ను నేమిధర్మంబు నడపుట

కై సృజించె దానినాచరించి

యుండు, నీవు నీక యొడయుండవే! ధాతృ

నోదితప్రవర్తనుడవు గాక!

౨౦౮

ప. అని పలికి యప్పారాశర్యుండు వెండియు ని ట్లను: విదేహారా జగు
జనకుండు వివేకపరిపాకంబు నొందక, ము న్నొక్కసమయంబున
బంధువియోగంబు వాటిల్ల విచారంబు నొంది, గృహంబు దొఱంగి
వెడలువాఁ డయ్యె; అట్టి యెడ సతనిపాలికి నశ్మకుం డనువిప్ర
వర్యుండు వచ్చిన, నవ్వసుమతీపతి సముచితప్రకారంబునం బూజి
తుంజేసి-

౨౦౯

—♦ జనకున కశ్మకుండు చెప్పిననీతి వ్యాసుఁడు ధర్మజనకుఁ జెప్పట ♦—

తే. అర్థములు బంధువులుఁ గల్గినపుడు, తద్వి

యోగ మైనట్టియెడను, మర్త్యునకు నెద్ది

తలఁపుమై నున్న మదవిషాదంబు లడర

కుండుఁ జెప్ప నె యది కృపాయుక్తి ననఘ.

౨౧౦

*- మా. అశ్వ : ఆ ౨; ప ౧౬౫ 1. బ్రహ్మజేవుని (వి) సూదగతి పత్రింప
వలయు వాడవుగాని నీవు నీకే ప్రభుడవా !

వ. అని యడిగిన నాతం డిట్లనియె:

౨౧౨

సీ. దుఃఖంబు సుఖమును దోడివ సంసార
మునకుఁ; దద్వశగతిఁ బోవునరుని
యాత్మ నంబుదము గా డ్దవహరించిన విధం
బున నవి సెఱుచు నేవున; సుఖైక
భాగియు దుఃఖైకభాగియు లేమి లో
కంబునం దెలియంగఁగనుట మంచు
వానికిం; విను, జర రా ఫీక త్రోవంగఁ,
జావక యుండ వశంబె జలధి

తే. వలయవేష్టితక్షితి నేలువాని కైన ?

నధిప, యెద్ది వాటిల్లిన, ననుభవించు.
నవుడు 'ప్రాప్తవ్య' మిది. యని యంతరంగ
విభ్రమము లేక యునికి వివేకసరణి.

౨౧౩

క. నరవర, సరసాన్నంబులుఁ,

బరిమళసద్వస్తువులును, బరమశయనవి
ప్రరములుఁ గాలాధీనత నరుఁ
బొందుం, బాయు - వాని నమ్మమియ ²యుఱుక్.

౨౧౪

చ. వల నధికంబుగాఁ గలుగు వైద్యులు శాస్త్రము లభ్యసించి, మం
దుల నొడఁగూర్ప నేర్చి, తనుదోషము లారయుబుద్ధి గల్గి, యా
ర్తులకుఁ జికిత్స సేసెదరు; రోగము వాయమి లేదె? వారు రో
గు లగుట గాన మెట్లు? ప్రతికూలవిధి నరునేర్పు ద్రోచునే?

సీ. సద్వంశజన్మంబు సౌందర్యమును బలం

బును సుభగతయును భోగములును

భవితవ్యతానురూపంబులు; పేద లై

పెంచుట కలయంగఁ బెల్లు పుట్టు

1. = ఉత్కృష్టమగు శయ్యయు, ఆసనమును. 2. = ఉచితము.

దురు ప్రజ; లేంతయు సిరి గలవారు గో

రంగఁ బుట్టరు; దరిద్రపుజనంబు

లాఁకటం దిని తాలు నటిగించుకొందురు ;

భోజ్యసంపన్నులు భోజనంబుఁ

తే. బూర్ణముగఁ జేయఁజాలరు ; భూపవర్య,

వెలఁది జూదంబు పానంబు వేట యతి ని

షిధములుగానఁ దగ వని చెప్ప వినుచు

వలనుగలవార చెడుదురు వానివలన.

౨౧౬

వ. అట్టివి దైవకృతంబులు గావున నిష్టానిష్టప్రాప్తులకుం గారణంబులు గనికొనలేవు. బాంధవలాభంబును దద్వియోగంబును వఱదం గావంబులు సంగతంబులై పదంపడి పాసినచందంబు.

౨౧౭

తే. మాతృ పితృ దార పుత్రృక భ్రాతృ శతన

హస్రకంబులు సంస్మృతి ననుభవింపఁ

బడియె; నందులో నెవ్వరి కడలువాఁడు

నరుఁ? డనిత్యతయూహించు టరయ నుటవు.

౨౧౮

క. జనన జరా మరణ గ్రా

హ నిబిడకాలాబ్ధిమగ్న మని జగము నెఱిం

గినవాఁడు, ధర్మవర్తన

ముననుండుం జింతదక్కి భూపవర్యా.

౨౧౯

క. 1తనయొడ లేర యనినను, మను

జనకును బంధుతతినతమె? శోకించిన వ

చ్చునె చచ్చినజంతువు నె

మ్మన మధికము నొచ్చుగాక మహితవివేకా ?

౨౨౦

ఉ. కావున నెవ్వగల్ విడువు; గైకొను మాతృకులార్హకర్మసం

సేవనతత్పరత్వము; విశిష్టజనంబుల సంగతికా భవ

ద్భావము కల్పవంబు దెగఁబోచి శుచిత్వముఁబొందు లోకసం
భావితకీర్తి వయ్యెడు, నృపాలక, నాపలు కూఁదు పాటిగాఁ. ౨౨౧
వ. అనుటయుం దెలిసి, జనకుం డమ్ముని ¹నామంత్రితుం జేసి నిజకర్మ
తంత్రనిర్వహణంబువకై గృహంబున నిలిచె. సేపు నట్ల యుమ్మలికం
బుజ్జగింపుము; ఉత్తమక్షాత్రసరణిసాధితంబైన నభూవలయంబుఁబాలిం
పుము; తక్కుటి కలంపులు, దక్కుము - అని పలికిన విని, పలుకకున్న
యగ్రజంజూచి సవ్యసాచి జనార్దనునితో ని ట్లనియె: ౨౨౨
క. బహుబంధు మరణశోక

ప్రహతవివేక మయి ధర్మరాజునకు మనో

మహిమ వికల మయ్యెం, బర

మహితవచోవృత్తిఁదేర్చు మహితవిచారా.

౨౨౩

వ. అనిన నచ్యుతుండు పాండవాగ్రజుఁ జేరంజని, యభివందనం బాచ
రించి, యతనికరంబు వట్టికొని, వదనంబు విరిదమ్మించందంబునొంద
మధురాక్షరవిన్యాసంబుగా ని ట్లనియె: ౨౨౪

మ. పురుషవ్యాఘ్రు, మనంబు గుండ వగలం బొందంగ వీ. కేల ? సం
గరకేలికా భవదీయబంధు లతిలోకంబైన పెం పొప్పఁ బో
యిరి నాకంబున; కట్లు గాక, కల గాదే రాజవృత్తంబు బా
సరయకా? రాజుల యేల? - యే జనులు నిత్యాయుష్యులే చెప్పమా?

వ. అని పలికి వెండియ:-

౨౨౬

తే. తొల్లి సృంజయుఁ డనుమహీవల్లభుండు

పుత్త్రశోకాతురత్వంబుఁ బొంది యున్న

నుపశమంబుగఁ బ్రాప్తనన్దపులఁ జెప్పి

తెలిపె నిహ్మాని యంతకు బలిమికలిమి.

౨౨౭

వ. అని యెఱింగించు నారదుని జూచి, 'ఇమ్మహాత్ముం, డట్లు మరు త్త
త్తను హనాత్రాదు అగురాజుల పరమోత్కృష్టకర్మంబులును, నట్టి

వారికిం గాలవశత్వంబునం బొందకుండ రామియుం దెలియ నుపన్యసిం చినవాక్యంబులు, అభిమన్యు మరణశోక వ్యాకులుండ వగునీకుం దాపోపశమంబుగాఁ గృపాతిశయంబునం బరిపాటి వీరలు 'సెప్పిరి' అని పారాశర్యమునీశ్వరు నిర్దేశించి, 'వీరివచనంబుల యేనునం జెప్పెద నాకర్ణింపు' మని యిట్లనియె: ౨౨౨

—♦ ధర్మరాజునకుఁ జూపించు పోదశరాజులనిర్మితంబులు సెప్పెట ♦—

సీ. సంవర్తుఁ డనుమహాసంయమి, దేవతా

గురుతోడియీసున, నరుగుదెంచి

పూని యుపద్రష్టమై నడవంగ, హి

మాచలపాదంబు నందు శక్ర

వరుణప్రభృతులైన సురలు మహామునీం

ద్రులును సహాయులై మెలఁగుచుండ,

శాలాప్రముఖభవ్య సాధనమ్ములు గన

కమయంబులుగ, వత్తు కౌంచ నాజ్య

ఆ. దధి పయః ఫలాది తర్పణద్రవ్యస

మృద్ధి సకలజనులు మెచ్చు, బెక్కు

లధ్వరములు సేసె;-నట్టిమరుత్తుండు

నిత్యపదవి నుండ నేర్చె నయ్య !

౨౨౯

సీ. సన్మార్గమున రాజ్యసంపదనొంది, భూ

సురపూజ లొనరించి, సువ్రతములు

బృందారకులఁ బ్రీతిఁ బొందింపఁ, దన కర్ణి

బర్జన్యుఁ డేఁటేటఁ బసిఁడివాన

కనకమయములైన కర్కట ఝష నక్ర

కూర్మచయముతోడ గురియుచుండ,

నయ్యర్మమెల్ల ధనార్థుల కిచ్చుచు

గురుజాంగలంబునఁ బరమనిష్ఠ

ఆ. నశ్వమేధముఖము లైనరాజార్హయ
జ్ఞములు పెక్కునేసి, సకలజనులు
పొగడునట్టి పాటినెగడె సుహృత్తుఁ;-డ
వ్యభుఁడు దేనియె ననుట వినమె యధిప!

౨౩౦

సీ. కాంచనాలంకార కాంతంబులై రూఢి
కెక్కిన గజములు పెక్కువేలు,
జవన త్వరూపాదిసకల గుణములఁ బెం
పెనఁగిన హయము లనేకలక్ష,
లమలినస్వర్ణమయములగు కొమ్ములుం
గొమరారుపశువులు గోటు, ¹లూర్జి
తాంగకవిలస దజావికంబులు గణ
నాతీతములు, గన్య లప్రమేయ,

ఆ. లఖలరత్నవిరచి తాభవణంబు ల
నల్పములు- మహీసురావళులకు
నిచ్చి, చేసె గృతువు లెన్నియేనియు నంగుఁ;-
డతఁడు నన్యలోక గతుఁడుగాఁడె !

౨౩౧

సీ. ఏడుదీపులయందుఁ గ్రీడాగతులఁ దన
రథము చరింప, నరాతు లనఁగ
వినియు నెఱుంగక, విభవ మార్జించుచోఁ
బ్రజల నొప్పింపని పరమపుణ్య
కర్మంబునకు మెచ్చి గారవంబునఁ దన
కక్షయధనము ఫాలాక్షుఁడొసఁగి,
నశ్వమేధములు జాహ్నువిపాంత శిష్టజ
నాకీర్ణములుగఁ బెక్కుచరించె

ఆ. ¹దారకములు ²వృష్టి ధారలు లెక్కింప
వచ్చుఁ గాని యతని యిచ్చుగోవు
లెన్నఁ గొలఁది గాదు సన్నతిపాత్ర; మా
శిబికి నుర్వి నునికి సెల్లె నెట్లు?

౨౩౨

సీ. యశావనంబునఁ దప మాచరింపఁగఁ దండ్రీ
పంపున నరిగిన పెంపుకలిమి,
నేతువు జలధిఁ బ్రఖ్యాతంబుగా నొన
ర్చినమర్త్యలోక పావనవిభూతి,
త్రైలోక్యకంటకు దశములు బంధుయు
క్తంబుగాఁ జంపిన ³కలితనమ్మ,
బాలురమరణంబు వాటిల్లకుండంగఁ
జేసినయత్యంత చిత్రమహిమ-

ఆ. గలిగి యశ్వమేధములు మున్నుగా ననే
కాధ్వరము లొనర్చి, యఖిలజనులఁ
దల్లివోలె నరసి, దశరథరాముండు
గాలవశత నొందెఁగాదె యధిప!

౨౩౩

సీ. పూర్వవంశ్యులఁ గావఁబూని వియద్గంగ
నవని భాగీరథి యనఁగఁ బఱపి,
శక్రకుండు మెచ్చఁ బరాక్రమంబునఁ జేర్చి
యప్రతిహతముగ నశ్వమేధ
యాగంబు లొనరించునప్పుడు, వేయువే
లరదంబులందుఁ గన్యల నలంకృ
తలఁ జేసి యునిచి, రథంబు రథంబున
కేన్దులు నూఱు నూతేసి, యేమఁ

తే. గేనుఁగునకు హయములు వేయేసి పాటి,
హయము హయమున కట్ల గోచయ మమర్చి,

1. నక్షత్రములు, 2. వానచాక్కు. 3. సామర్థ్యము.

భూరిభూరియుతంబుగ భూసురులకు

నొసంగినట్టి భగీరథుం డున్నవాడె !

౨౩౪

సీ. అర్థి విశ్వావసుం డాదిగాఁ గలుగుగం

ధర్వులు హృద్యవాదన మొనర్ప,

నప్పరోనికురుంబ మాటలుఁ బాటలు

నై వినోదింపంగ నమరగణము,

బహువిధాలంకారభంగుల విన్నాణు

పులు సూప దివ్యమునులు నుతింప,

మనుజులొకంబెల్లఁ గన కాన్న వస్త్ర భూ

షణదానములఁ దృప్తి సనఁగ, నశ్వ

ఆ. మేధసమితిఁ జేసి మెప్పించె నింద్రుని,

శతతమాధ్వరమున నతఁడు హయము

నాసపడిన నిచ్చె, - నా దిలీపునిఁ జూపు

మా ధరిత్రి నిపుడు మనుజునాథ!

౨౩౫

సీ. జనన మాదిగఁ బాకశాసనుకరమునఁ

బ్రభవించు నేయును బాలుఁ ద్రావి,

ద్వాదశదినము లాతఁడు గారవింపఁగ

వర్ధిల్లి, పండ్రెండు వత్సరముల

ప్రాయ మై రాజ్యసంప్రాప్తికి నేతెంచి,

యర్కునియుదయంబు నస్తమయము

నగుపట్టు పోలిమేరలైన మహాక్షేత్ర

మంతయు నొక్కండ యనుభవించె,

ఆ. సన్నపర్వతముల నాజ్యనదుల విప్ర

భోజనము లొనర్చి రాజసూయ

ములును నశ్వమేధములుఁ జేసె మాంధాత్యః-

డింద నిలిచెనే నరేంద్రముఖ్య !

౨౩౬

సీ. అనిమిషాసురయుద్ధమున నసురావలి
 సమయించి, వర్ణాశ్రమముల నేర్ప
 రించి భూమి యలంకరించి, యగ్నిష్టోమ
 హయమేధ వాజపే యాతిరాత్ర
 పౌండరీకము లనఁ బరఁగినయధ్వరం
 బు లనేకములు సేసి, భూసురులకు
 నఖిలభూములఁ గల యర్థంబు లెల్లను
 దన కని యేమియు నునుప కిచ్చె.

ఆ. శుక్రనల్లుఁ డనఁగ శోభిల్లి తనయందు
 ధర్మతత్త్వ మూర్జితముగ నియమ
 నిష్ఠుడై యయాతి నెగడె;-శాశ్వతుఁ డయ్యె
 నే, నృపాల, యమృషీశ్వరుండు !

౨౩౭

సీ. ఓర్వక పెక్కండ్రు రుద్రీశు లొక్కటఁ
 బైనెత్తి వచ్చిన భండనమున
 వారిహేతి చ్ఛత్రి వాహన ధ్వజములు
 నఱకిన, నడునడ నడికి వార
 లభయంబు వేడిన నందఱు గృహ గాఁచి,
 యేచి యీపెన్నెల యెల్లఁ దాన
 కొని, యధ్వరములు పెక్కొనరించి, వేడుకఁ
 బాయనంబులు నపూపములు మోద

ఆ. కములు లోన్ముగాఁగఁ గలవంటకముల ను
 ర్వీసురావళులకుఁ బ్రీతిఁ జేసి,
 దక్షిణలుగ మణివితానంబు లిచ్చిన
 యంబరీషుఁ డేమియయ్యెఁ జెపుమ !

సీ. లక్షభార్యల నుపలాల్గించి, యొక్కొక్క
 వెలఁదికి వేపురు వేపు రాత్తు

జాలుగాఁగఁ బదికోటు లలఘుమూర్తులఁగాంచె;

వారును దోర్బలోజ్జ్వలులు నార్య
చరితులు నై పేర్చి, తురగమేధంబు లం

దఱు బహుదక్షిణోదాత్తభంగిఁ
జేయుచుఁ దనపంపుసేసి వర్తింపంగఁ,

దానును విశ్రాంతాధ్వరము లొప్పఁ,

తే. బెంపుసొంపును సువ్రతసంపదయును,

నిర్మలశ్రద్ధయును గర్మనిపుణతయును

నెఱయ శశిబిందుఁ డొనరించి నెగడె;-సతఁడు

పడయఁ జాలెనె యెన్నఁడుఁ జెడనియొడలు!

౨౩౯

సీ. అధికతపంబున నగ్ని నారాధించి,

ప్రత్యక్ష మగుటయు, బ్రహ్మచర్య

వృత్తంబు దమమును వేదవిత్త్వము నహిం

సయుఁ బాత్రదానంబు శమము వరము

గాఁ గోరికొని, వేదికాస్థలి మణికన

కాత్మిక యై ముప్పదాఱుయోజ

నముల దైర్ఘ్యము నంత కమరువిస్తారంబుఁ

గలుగంగ నొనరించి క్రతువు సేసి,

తే. విప్రవితతికి దాని నతిప్రియమున

నిచ్చెఁ దనపేర గయ నుతికెక్క, వటము

పొగడు పడయంగఁ బుణ్యుండై నెగడె గయుఁడు;-

భూవరోత్తమ, యతఁ డెందుఁబోయెఁ జెప్పుమ!

౨౪౦

సీ. ఇరువదివేపురు పరిణతపాచకు

లభ్యాగతులకును నతిథులకును

భాటించి క్రొత్తగాఁ బవలును రేయును

ఫలయునన్నము లిడ వెలసి, పశువు

లర్థి నుత్తమగతికై తార చనుదేర
 1విశసించు, చమరులు వేడ్కతోడఁ
 బొడనూపి కడుపారగుడువ హవిర్భాగ
 ములు వెట్టు;- చివ్విధంబున మహాద్భు

తే. తముగ నొనరించె సత్రయాగము; తదుత్స
 వంబు గొనియాడ వచ్చినవారలెల్లఁ
 బ్రచురపుణ్యాత్ముఁ డన నొప్పె రంతిదేవుఁ;-
 డవ్విభునకును వలసె లోకాంతరంబు.

౨౪౧

సీ. శరభ సింహాత్మ్యగ్రసత్త్వచయంబుల
 2నేడిక లెట్లట్ల యెక్కి యాడి,
 కట్టుచు విడుచుచుఁ గణ్వాశ్రమంబున
 దమియింపఁగా, సర్వదమననామ
 మిడియె నమ్ముని; పదంపడి మహారాజ్యప
 దస్థుఁ డై కాళిందితమునందు
 భాగీరథీతీర భాగంబునను, సర
 స్వతీసమీపమునను వాజిమేధ

తే. రాజనూయాది వివిధాధ్వరము లొనర్చి,
 కనకనిర్మిత కరి తురంగమ రథంబు
 లనదృశప్రీతి విపుల కొనఁగె భరతుఁ;-
 డన్నరేంద్ర చంద్రుండును జన్నవాడ.

౨౪౨

సీ. మిఱ్ఱు బల్లంబు నై మెలఁగంగఁ దనరథ
 ప్రముఖవాహనములఁ బటప ననువు
 గా కున్న మేదినిఁగని, సమసలియుఁగ
 వెరవున నొనరించి, విశ్రుతముగఁ
 దనపేరఁ బృథివి నాఁ జనఁ జేసి, గోరూప
 మైనయివ్వగుమతి, 3సమరనగముఁ

¹బనిచి, యోషధులును బహురత్నములుఁ బిది
కించి జనంబుఁ బోషించెఁ బృథుఁడు;

తే. నేసె నానాధ్వరము లవి సెప్పనేల?
నకలధాత్రి బ్రాహ్మణులకు సత్కరించె;-
నమ్మహానుభావునకును నతులయశమ
కాక, సుస్థిర మయ్యెనే కాయ మనఘ!

౨౪౩

సీ. బ్రహ్మవిద్యేషంబుఁ బరికించి కోపించి
యవిజేయుఁ డైన సహస్రబాహుఁ
బరిమార్చి, నృపతులఁ ²దర మిడి తునుమాడె
నిరువదియొక్కమా; తొల్లఁచోట
నందటయేలెడు నన్నిభూములుఁ దాన
యేలె ధర్మోజ్జ్వల ఫాలనమున;
రాజ్యయోగ్యములు ధరాసురార్హంబులు
నగునధ్వరములు పె క్కాచరించె;

ఆ. గళ్యపునకు నిచ్చి కాశ్యపి యనుపేరఁ
జనఁగఁ జేసె నుర్వి;- జామధగ్నృప్తి
వినమె! యామహాత్ముఁడును ససంతోషవి
భ్రాంతి గలిగెనేని బ్రదుక లేడు.

౨౪౪

వ. అని చెప్పినయప్పుండరీకాక్షునితోఁ బాండవాగ్రజుండు, 'సృంజయు
సుతుండు'న నువర్ణప్రీతిజన్మంబును, వాఁడు మృత్యుం జేయినవిధం
బును, వినినది యయినను సువ్యక్తంబుగా విన వలతుం జెప్పవే'
యనిన, నతం డతని కిట్లను: "నీకు నాఁడు కృష్ణజ్యేష్ఠాచార్యునం
డక్కుమారువృత్తాంతంబు నారదునధీనం బగుటంజేసి, తద్వ్యా
పారంబు సెప్పె; బర్వతుని జెప్పుడు గాని పర్వతుండును
సహకారి- యత్రైతం గాకర్ణింపుము."

౨౪౫

—శ్రీకృష్ణుడు ధర్మజానకుఁ బర్వత నారదులవృత్తాంతము నెఱపుట.—

సీ. “అధిప, నారదుఁడెలియలికొడు కప్పర్వ
తుం; డిద్దఱును మహీమండలమునఁ
ద్రిమ్మరువేడుక దివినుండి యొక్కటఁ
జనుదెంచి, తమలోన ¹సమయ మధిక
నిష్ఠమై జేసిరి: ‘నిజచిత్త వృత్తు లొం
డొరులకు దాఁచక యుండువార;
మటు గాక దాఁచ శాపార్హత వాటిల్లఁ
గలయది’ యని. యిట్లు గలయఁబలికి

తే. యుచితవర్తనమున నుండి, యొక్కనాఁడు,
స్మంజయునిఁగొంచి యతఁడు విశిష్టభక్తి
నర్చనము చేసినను ‘భవదాలయమున,
ననఘ, వసియింతుమే కొన్ని దినము?’ లనిరి” ౨౪౬

వ. అని పలికిన, నా పృథ్వీపతి ప్రియం బంది, సుకుమారి యనుపేరం
బరఁగిన నిజనందన రావించి, ‘ఇక్కన్నియ మీకుం బరిచర్య
సేయ సమాధానంబున నుండుం’ డని, యన్నెలంతతో ‘నీవు దేవో
పచారంబుల వీరి నారాధింపు’ మని నియోగించి, వలయువస్తువులు
సమగ్రంబులుగా సమకట్టినం బ్రీతులై యమ్మునులు సుఖం బున్న
సమయంబున— ౨౪౭

సీ. అల్లదనంబున యనువు మైకొనఁ జూచు
నడపు కాంతికి వింత తొడవు గాఁగ,
వెడవెడ నూఁగారి వింతయై యేర్పడు
దేరనివఘులలో నారునిగుడ,
నిట్టలు దోచుచు నెలవులకలమేర
అల్లను బిగియెక్కి యేర్పడంగఁ,

దెలుపును గప్పను వెలయంగ మెఱుంగెక్కు

¹తారకంబులఁ గల్గి తనముదొడరఁ

ఆ. జరణములును నడుముఁ జన్నులుఁ గన్నులు

జవ్వనంబుచెన్ను నివ్వటిల్లు

చునికీఁ దెలుప, సృంజయునిపుత్రి మెలఁగువి

ధంబు నారదునకుఁ ²దగులొనర్చె.

౨౪౮

క. నారదుఁడు మదనబాణా

సారము దనఁబొదువ ధైర్యసారమెడలి, దు

ర్వార మనోవ్యధ వంతం

గూరి, క్రమంబునఁ గృశాంగకుం డయ్యె సృపా.

౨౪౯

వ. అట్లు కామబారిం బడి నలంగియుఁ దనతో నుగ్గడింప సిగ్గువడి. ౨౫౦

చ. వెనుఁబడుచి తృప్తియును వెల్వెలఁబాటెడునాననంబు నై

యనిశముఁ గుందుమామఁ గని, యల్లుఁ డితం డిటు లేల వంతఁబొం

దెనా!' యనుచింత నొంది, తన దివ్యమతిం బరికించి కాంచి, 'కూ

డునె ³సమయంబుదప్పఁగఁ గడుం గుటిలాత్ముఁడ నైతి నాయెడన్!

ఆ. 'రాచకూఁతుమీఁద రాగ్గంబు పుట్టుట

నాకుఁ జెప్పవైతి, నీకు శాప

మిత్తు; నమ్మగాక్షి నీవు వరింపక

నిలువలేవు మరుఁడు బలియుఁ డగుట.

౨౫౧

వ. 'పాణిగ్రహణానంతరంబ వానరవదనుండ వగు' మనవుడు; నార

దుండు, 'నీకు నాకలోకంబునకుం జనుట లేకుండెడు' మనిఁ ప్రతి

శాపం బిచ్చినం బర్వతుం డచోట్టు వాసిపోయి, భూజనంబులు

పూజింపఁ బ్రవర్తిల్లుచుండె.

౨౫౩

శా. శాపప్రాప్తికి నోర్చి, తా నడిగి యాచంద్రాన్వ సన్నారదుం,

డాపుభీష్మపతి యీఁ, బ్రియంబున వివాహంబయ్యె; నమ్మాత్రలో,

భూపా, యమ్ముని వానరాననతమైఁ బొ లేద, నక్కాంత త

ద్రూపప్రాప్తి విరక్తగాక తగఁ బ్రీతుం జేయుచుండెం బతిన్. ౨౫౪

వ. ఇట్లు పతివ్రతయై నుకుమారి, నారదు నారాధించుచుండె.
పదంపడి యొక్కనాఁ డేమేనియుం బనికి వనంబునకు నారదుండు
వోయినయెడం, బర్వతుండు ¹డబ్బెటుగాంచి నమస్కరించి 'నా
కిచ్చినశాపంబు మరల్పవే' యనుటయు, నారదుండు 'నీవుగావె
మున్ను శపియించినవాడవు? ముందరమరల్పం దగు' ననిపలికిన,
నతం 'డట్లకాక' యనియె. ఇవ్విధంబున నొడంబడి యిరువురు
నొండొరువుల శాపంబులు మరల్చిరి. అయ్యట్లుండును మామ
తోడన వచ్చి మందిరప్రవేశంబు సేయు సమయంబున
నా రాజనందన నిజపురుషుంజూచి, పరపురుషుండ కాదలంచి
మాటి చూడక మాటుమొగంబు వెట్టికొని పోవుటయు- ౨౫౫

ఆ. నగుచుఁ బర్వతుండు, 'నాతి, నీపతియగు

విశ్వసింపు' మని సవిస్తరముగ

శాపములును మోక్షసంవిధానములును

చెప్పి తీర్చె దాని చిత్తవృత్తి.

౨౫౬

వ. ఇట్లు నారదుండును, బర్వతుండును బరస్పర ప్రియకారులైరి. కార
వోత్తమా, నీ యడిగిన నువ్ణస్థివి వృత్తాంతంబు నిమ్మునివరుండు
దేటపడం జెప్పెడు నని స్మంజయపుత్ర కథనంబు నారదు
కృత్యంబుగాఁ బలుకుచు నతనిం జూపిన, నాతండు 'ఇప్పుడు శౌరి
చెప్పినంతయు నిట్టిద; అక్కుమారు తెఱంగుఁ జెప్పెద నాకర్ణింపు'
మని య ప్పాండవాగ్రజున కభిముఖుండై యిట్లనియె: ౨౫౭

సీ. అవ్విధంబున నేను నల్లుండు సంప్రీతి

స్మంజయపాల వసింపఁ, గొన్ని

సంవత్సరంబులు సనినఁ, దదాశ్రిత

బ్రాహ్మణోత్తముల సంస్కారంబు

గలుగంగ, మాకును గమనేచ్చ పుట్టంగ,

నారాజునకు నుపకార మొకటి

నేయఁ దలంచి, యే మాయనసన్నిధి

కరిగి 'కోరుము వర మంటి' మనిన,

ఆ. సతఁడు 'మీరు ప్రీతు లయినకంటెను నొండు

గలవె వరము?' లనిన గారవించి,

'యనిమిషులను మిగులు తనయునిఁ బడయంగ

వలచియుండు ; దట్టి వానిఁగనుము-

౨౫౮

వ. అంటిమి. అట్టియెడ, నిం ద్రతేజోరక్షణాయ త్తచిత్తుం డగునప్పర్వతుం
డప్పుడమితేనితో, వినుము, అక్కుమారుండు దీర్ఘాయురు
పేతుండు గాకుండు'ననియె. దానికి సమ్మానవపతి యుమ్మలించి
యమ్మహాత్ము నాననంబునం జూడ్కినిలిసి, 'యిట్లేల? యుమ్మ
దనుగ్రహం బనూనంబు గా వలవదే?' యని పొక్కించిన, సమ్మాట
కమ్ముని మఱుమాట వలుక కున్న, నే నన్నరనాథుపైఁ గలుగు
కరుణావిశేషంబున-

౨౫౯

తే. 'వలదు శంకింప; నిందునివలనఁ బుట్టు

1 నెడరు వొందక యుండంగఁ గొడుకు నోపి

సంత గావుము గావంగనైన ; చావు

నవుడు నన్నఁ దలంపు; మే నది మరల్తు.

౨౬౦

వ. అ క్కుమారుండు, నిజనిష్ఠివనాదులు సువర్ణమయంబు లగుటంజేసి,
సువర్ణస్థివి యనం బరఁగుఁ; బ్రమోదంబునం బొందుము-

౨౬౧

క. అని యూఱడిల్లఁ బలికిన

విని యాతఁడు సంతసంబు వెల్లిం దేలెం ;

జని యే మీప్పితవర్తన

మున నుండితి; మవ్విభుండు పుత్తునిఁ గాంచెన్.

౨౬౨

వ. వాఁడును మలమూత్ర లాలాశుస్వేదంబులు గనకమయంబు లయి
తొరుంగం బెరుంగుచుండె. ఆ సమయంబున వేచి వెంగలు లగు
ముచ్చు లబ్బెలుంబట్టి, 2 నోరం జీర దుటిగి, యడవికిం గొని

పోయి ¹యొడలు జల్లించి పసిండి గానక, ²పీనుంగువైచి పోయిరి.
 నృంజయుండును, దనకొడుకు నిందుగ్రిం డవహరించెనను తలంపున
 శోకాత్తి నొంది పలవించుచు, నన్నుం దలంచినం బోయి, నీకుం
 బుండరీకాక్షుం డిప్పుడు సెప్పిన యాదిరాజవిషయంబు లగు శోకా
 పశమన వచనంబులు సెప్పి, ³యంకిలిదేర్చి యవిచారు లగుతస్కరు
 లాశిశువుం జంపుట యెఱింగించి, ౨౬౩

క. మృచ్ఛులమూఢత్వమునం

జచ్చి నరకవాసమునకుఁ జనినతనయు నేఁ

దెచ్చి మగుడంగ వే నీ

కిచ్చెద వగ పుడుగు మింక నేనియు నధిపా.

౨౬౪

వ. అని చెప్పి యేనును,

౨౬౫

—♦ మృచ్ఛులచే జచ్చిన సువర్ణస్థివి శారదువలనఁ బునర్జీవితుఁ డగుట. ♦—

క. భావమున నమ్మెయికిఁ దగు

దీవనయిచ్చుటయు, నరుగుదెంచె సువర్ణ

స్థివి గడు నద్భుతమ్ముగ;

నా విభుఁడుఁ బ్రమోదసంభృతాత్ముం డయ్యెన్.

౨౬౬

తే. అతని వీడ్కొని సంప్రీతి నరుగుచుండి

‘యింద్రుచేతఁగా దిది; విను, మిక్కుమారుఁ

జంప నిందుండు నేచు; రక్షణము మఱవ

వలదు నీ’ వని చెప్పితి వసుమతీశ.

వ. ఏను బోయిన కొండొక కాలంబునకు నాఖండలుం డక్కుమా
 రుండు దన్ను మిగులు నని శంకించి చంపింపం దలంచి, నన్నుం బర్వ
 తునిం దలంచి ‘పుయిలోడి బృహస్పతితో విచారించిన, నతం డతని
 భయం బుడిపె. అతండును దివ్యం బగుట సబుద్ధికంబైన వజ్రంబు

1. = శరీరమును గలయశోధించి. 2. = చంపి పీనుఁగు నటవైచి పోయిరి.

3. = కలఁత. ఉడిపి. 4. = సంకోచించి,

నాలోకించి, 'నీవు శార్దూలరూపంబున సృంజయసుతుండగు సువర్ణ
ప్రీతి వింజంపు' మనుటయు, నప్పని పూని యది సనుసమయంబున-

నీ. సృంజయుం డుజ్జ్వలశ్రీసముల్లాసవృ
హర్ష మొప్పంగఁ బ్రియాంగనలును
దానుఁ గుమారయు క్తముగ భాగీరథీ
తీరకాంతార ప్రదేశనిత్య
వసనేచ్ఛమెయి నుండి, కుసు మాపచయముఖ
బహువిధ కేళితత్పరత నొంది
యొండుదలంపు లేకుండ, నద్దంభోభి
వంచన నయ్యెడఁ బొంది నిలిచి,

తే. తెఱపిగాంచి శార్దూలమై యుటికి ²వార
జేంద్రసమయాను న మ్మానవేంద్రీతనయు
వచ్చి యంతర్హితంబయ్యెడ, జచ్చెవాడు;
దాది యాక్రోశమున యార్తనాదమెసఁగ-

౨౬౯

క. విని, సృంజయుండును, బ్రియా
జనములు వేపాటుదెంచి, చచ్చినబాలుం
గని, బహులశోకపూరం
బునఁ మునిగిరి ⁴విప్రలాపములు పెల్లెనఁగన్.

౨౭౦

ఆ. అట్టియవసరమున నమ్మహీపతి వన్నుఁ,
దలఁచె; నప్పు డేను, బలవిరోధి
మది విరోధ ముడిపి, ⁵మసలక వచ్చి,
యబ్బాలుప్రాణ మెత్తి ప్రమద మెసఁగ-

౨౭౧

వ. డొచితసల్లాపంబుల నించుకనేపు నిలిచి, యన్నరపతి యనుమతి సేయ
నరిగితి. సువర్ణప్రీతియుం దండ్రికి సంతసం బెనంగు తెఱంగునం
బ్రవర్తల్లి, యతని పిమ్మటం బృధ్వీభారంబు పూని, శిష్టానుగ్రహం

1 = చసింహుల ముసలుకొరికతో 2 = గజశ్రేష్ఠ మనసు సాటియును నడకగలవానిని

ఆరాజు కొడుకులు ౩. = చీల్చి; ఛేదించి 4. = మిక్కిలైనవగు ఫలవర్ధింతలు 5. = బాగు నేయక

బులు నడవుచు, జన్నంబులు సేయుచు శతాధికసహస్రవర్షంబులు
రాజ్యంబు సేసె అని చెప్పి నారదుండు వెండియు— ౨౭౨

చ. హరియుఁ బరాశరాత్మజుఁడు, నాదరణాతిశయంబునకా సవి
స్తరత నుపన్యసించిన వచఃప్రకరంబు మహారగాధ; మి
ప్పరమహాతోపదేశములు ¹పాటిగఁ బట్టి, వసుంధరా ²ధురా
ధరణ మొనర్పు; మయ్యెడు నుదాత్తయశంబును ధర్మవృద్ధియున్.
వ. అనిన, నజాతశత్రుం డూరకున్నఁ బరాశరపుత్రుండు పరమకరుణా
విధేయచిత్తుండై యతని నుద్దేశించి, ౨౭౩

సీ. 'క్షత్రియులకుఁ బ్రజాసంరక్షఁ గడచిన
ధర్మంబు గలుగునే! దానివలన
వేదసంఛోదిత విప్రకర్మంబులు
లెన్న లయ్యెడు; నవి లేక యున్నఁ
జెడియెడు; లెన్నెనఁ, జెడినను, రాజున
కగుఁ బుణ్య పాపంబు లగ్గలములు;
గాన జనాభిరక్షణ మొనరింపుము'

నావుడు, నన్నర నాథుఁ, 'డిట్లు
తే. మీరు సెప్పంగ కినురియాట మేలే? రాజ్య
కాంక్షమిగిలి, యే జంపంగఁ గానియట్టి
వారిఁ బలుపురఁ జంపిన కూరతావి
శేష మాత్మ దహించుటఁ జేసి కాక! ౨౭౪

వ. అనిన విని యమ్మునిపతి యమ్మహీపతి కిట్లనియె : ౨౭౫

చ. మనుజులు సేయ నెవ్వరు? సమస్తము నీశ్వరునాజ్ఞఁ జెల్లెడు;
న్వినుము, కుతారపాణి ధరణీరుహముల్ నటకంగఁ జూప మొం
దునొకొ ¹కుతారముకా! జనులు దోసముఁబొందరు; కర్తయీశ్వరుం
డనియెడి నిశ్చయంబు దృఢమై మది నిల్చినఁ జాలు భూవరా. ౨౭౬

1=ప్రహేళముగ గ్రహించి 2.=భారము. 3.=కినురియాట= ఊరగులాడుట;
సంబోధించుట. 4.=గొడటిన్.

వ. కర్మఫలం బీశ్వరునియతియ ; తదర్పణబుద్ధినహితంబుగాఁ
 1 బ్రబుద్ధులు వేదచోదిత కర్మంబు లనుష్ఠింతురు. ౨౭౮

తే. ఒప్పకున్నను నాత్మకులో క్తకర్మ
 మూర్ఖ్యగతిఁ జేర్చుఁ ; బరకర్మ మొప్పినేని
 నార్యజనములు గిల్చిప మండ్లు దానిఁ ;
 గాన నడపుము నిజవంశకర్మ మధిప. ౨౭౯

క. అరివధము పాప మని మది
 మెర మెర గలిగినను దగిన మెయిఁ జేయుము, భూ
 వర, ప్రియశ్చిత్తము ; 2 గృహధుర
 యుడుగుట మేలె ? కీడుతోఁ 3 జా నగునే ? ౨౮౦

వ. అనుటయుఁ, గాంతేయాగ్రజుండు సాత్యవతేయునాననం బాలో
 కించి, “పుత్రులుం పౌత్రులు నన్నలుం దమ్ములు జనకులుం
 దాతలు మామలు గురువులు సంబంధులు సఖులు నల్లరు
 బావలు మఱుందులు, మఱియుఁ బితృ లగుధాతృపతులు
 నాచేత మడసిరి. తదీయ స్త్రీజనంబులు పతి సుత సోదర పితృ
 మరణశోకసంతాపాతిశయంబునం బలవించి పలవించి ప్రిణాంబులు
 విడుతురు. గావున దాని సూక్ష్మంబుగా విచారించిన వనితా
 వధ పాతకంబునం బాటిల్లు ; ‘ఎయ్యది కడగా నిమ్మల్ప
 ఘండ నగుదు ?’ అనువెగడున మునింగిన మనంబు మహీభర
 ణంబున కెట్లు సొచ్చు? ఉగ్రంబైన తపంబునం దనువు దొఱు
 గుట దక్క నొండు విధంబు నాకుం జూడ లే కున్నయది”
 యనిన విని యమ్మునీశ్వరుండు నిజబుద్ధినిపుణంబు నిరూపించి
 యాత్మకలకల కెట్లనియె : ౨౮౧

సీ. విడుపు మమ్ములికంబు ; వినుము, నీ చెప్పి
 యందఱు, భూముల కానపడియుఁ,

1. ఎఱుకగలవారు; ప్రజ్ఞా నిధులు. 2. = గృహభరము- (ధుర = సం. వి అశ్రువు.

బెంపును దేజంబుఁ బేరును గోరియు
 నీనున సమరంబు నేపి చచ్చి ;
 రాపని కిల్బిషం బగునె నీ ? కట్లును
 గాక, వారల నెట్టి కర్కగతులు
 మృతులఁ గావించెనో మతి నెఱుంగుదె ? వాని
 నెఱుంగుఁ గాలుఁడు ; చావ నేరి కెద్ది

తే. తటి 1యతం డప్పు దెగటార్పు; దాని నీవు
 నేసినాఁడవుగా మదిఁ జింత సొనిపి
 యుడుకు టొకవెట్టి, దీని పై 'నొల్ల గృహము
 విడుతుఁ గా' కను టిది పెద్దవెట్టి యధిప. ౨౨

క. నేర్పరి పెక్కు విధంబుల
 నార్పఁగ బొమ్మలు గడంగి యాడెడు చందం
 బేర్పడఁ 2గాన్పుము కాలన
 మర్పితకార్యకరులైన మానవుల దెసన్. ౨౩

వ. నీకుం బాపంబునకుం బనిలేదు ; పని గాకుండుం గాక. ౨౪

క. ఇచ్చఁ గృపకల్పి యొప్పదె!
 చచ్చిన నరపతులయేలు జనపదములు నీ
 విచ్చేదవుగాక మనమునఁ
 బొచ్చేములేక తగ వారి పుత్రుల కధిపా. ౨౫

ఆ. కొడుకు లేనివోటఁ గూతుఁ బ్రతిష్ఠింపు ;
 దానఁజేసి వారి తల్లు లధిక
 హర్ష మొందుదురు ; ప్రియంబుచు నీకగుఁ ;
 బుణ్యమును యశంబుఁ బొందు నిన్ను. ౨౬

మ. అనుమానింపకు, తోడఁబుట్టువులు గారా!-తున్ని తూటాడె నెం
 దును గ్రొన్నెత్తురు లేటు లైపఱవ నిందుఁ డుగ్రతన్ దైత్యులన్;

మును లవ్వీరు భజింపరే! క్రతువు లామోదంబుతో నమ్మహా
త్మునిఁ జేయింపరే! యూర్ధ్వలోకమది గాదో! యేలఁడో నాకముఖా!

శా. నీవుఁ ధర్మవిరోధు లైన జనతానింద్యాత్ములం బుణ్యమా
గ్ధావప్తంభము దేజరిల్ల నృపవంశాచార మొప్పారఁ దో
డై వీరానుజు లుల్లసిల్లఁగ మహూగ్రాజం దెగం జూచి తా
దేవాధీశుఁడ పోలే ; శిష్టపరిషత్సేవ్యుండ వై తాపనిన్. ౨౮

ఆ. వలయు నేని, నధిప, వాసపుచాడ్పునఁ
గృతుపరుండ వగుము ; రాజధర్మ
కలిత మైన పుడమిఁ గైకొమ్ము; తొలి దొలి
యశ్వమేధ యాగ మాచరింపు.

౨౯

వ. అనిన విని ¹యంకిలిదేతినడందంబుతో ధర్మనందనుండు 'ఎట్టి
కర్మంబులు పాపంబులు? ఏపాపంబున కెద్ది ప్రియశ్చిత్తంబు?
ముసీంద్రా, యెఱింగింపవే' యనుటయు, నతనికి నమ్మహాత్ముం
డిట్లనియె :

౨౯౦

—♦ పుష్కలైవ్యహిమనఁకు ధృజాను ధర్మాధర్మంబు తెఱింగించుట. ♦—

ఆ. ఆగమోక్తకర్మ మాచరింపమియు, వి
షిద్ధ మైనదానిఁ జేయుటయును,
బ్రాజ్ఞజనులు, ధరణిపాలవరేణ్య, చె
ప్పదురు పాపములుగ బోధ్యతతికి.

౨౯౧

వ. ఇది కల్మషసామాన్యనిర్దేశంబు. విశేషంబు వినుము—

౨౯౨

నీ. ఆదిత్యు నుదయాస్త మయకాలముల విద్రుఁ
బొందుటయును, శాస్త్ర భ్రాతృ ధీరటి
కరుగు దెంచినఁ బూజ యాచరింపమియును,
బరదారగమనంబు, గురుల కెదురు
సేతయు, గామింబు సెఱుచుటయును, వేద
విక్రయంబును, రసవిక్రయంబు,

భృత్యుఁ బోవమియు, నసత్యోపచారంబు,
గహనదాహము, నన్యకర్మకృతియు,

తే దనదుకర్మంబు విడుచుటయును, వృథా ప
శుప్రహరణంబు, మేదిసీసురులకలిమిఁ
గొనుటయును, శరణార్థి జేకొనమి, విప్ర
వధయుఁ - బాపంబు లందురు బుధజనములు.

౨౯౩

వ. పాపంబులుంబోలె నుండియు దూష్యంబులు గానివానిం జెప్పెద
నాకర్ణింపుము :

౨౯౪

క. దురమునఁ గైదువుఁగొని తనుఁ
బారిగొన నేతెంచునట్టిపురుషుని, వేదాం
తరహస్యవేది నయినను,
బారిగొనినను గిల్చిపంబు వొందదు వత్సా.

౨౯౫

క. 'ధరణీసురవిత్తము నప
హరింపఁగాఁ గని వధించునతఁడు దురితముం
బొరయఁడొకయింతుకయు' నని
నరేంద్ర, చెప్పదురు ధర్మనానార్థవిదుల్.

౨౯౬

క. జీవితసంశయవేళను,
భూవర,యొం డన్నపానములు దొరకమిఁ గల్
ద్రావినఁ, గల్లగు తెఱుఁగక
త్రావిన నద్దురిత మధికధర్మమునఁ జెడున్.

౨౯౭

క. గురు సంరక్షణమునకును
బరమాపద యైనయెడను, బ్రాహ్మణధనముల్
విరహితములు గాఁ, బెఱుఁచోఁ
జొరఁగా నగుముచ్చిమికి వసుమతీనాథా.

౨౯౮

తే. పాణిహాని దప్పించుచోఁ, బరిణయంబు
నందు, గురుజనకార్యార్థ మయ్యు, నంగ
నాజనముతోడి సంభాషణమున, సర్వ
ధనముఁ జెడియెడునెడ, బొంకఁ జను నృపాలా.

౨౯౯

క. కలలోనఁ జరమధాతు

స్థలనము గలిగినను బ్రహ్మచర్యము నెడ; దు
జ్వలనహ్ని నేయి వేల్చినఁ
దొలఁగుం గిల్చిషము దురితదూర చరిత్రా.

300

ఆ. 'అన్న పతితుడైన, నటుగాక సన్న్యాసి
యయ్యెనేనిఁ, దమ్ముఁ, ¹డాతఁ డుండ
దారసంగ్రహంబు దాఁ జేసి పాపంబుఁ
బొరయఁ' డండ్లా బుధులు కురువరేణ్య.

301

తే. అడవి గోవులకై కాల్పు, టధ్వరమునఁ
బశువుఁ జంపుటయును, దానపాత్రభూతుఁ
డగు తెఱుంగక యిచ్చుట, దగనిబంటుఁ
బోవకుండుట- గీడులుగావు వత్స.

302

వ. తపంబుల దానంబుల మఱియునుం దగిన పుణ్యకర్మంబులనుం
బాపంబులు పరిక్షీణంబు లగునను నివి సామాన్య వషనంబులు.
ప్రాయశ్చిత్తవిశేషంబు లెఱింగించెద :

303

—♦ వ్యాసుఁడు ధర్మజనకుఁ బ్రాయశ్చిత్తవిశేషంబు లెఱింగించుట. ♦—

సీ. వినుము, కర్మము చెల్పుచునుగ పాలంబుఁ

నెత్తినభైత్రాన్న మేకకాల

మశనంబు గొనుచు, ²ఖట్వాంగచిహ్నము,

బ్రహ్మచర్యంబునై, యధశ్శయనమాచ

రించుచు - నిట్లు పండ్రెండువర్షంబులు

వ్రతవృత్తి నడవంగ బ్రహ్మహత్య

కిల్బిషంబు దొఱంగు; 1 గృచ్ఛముల్ నడపిన
నాఱువత్సరముల నడంగు; మూడు

తే. హోయనంబులు నడనఁ జాంద్రాయణములఁ
బోవు; నిష్ఠానిరతి మాసభోజియైన
నబ్దమునఁ బాయు; నటుగాక యశ్వమేధ
యాజి యగునేని వలదు భిక్షాదు లధిప.

౩౦౪

క. అవనీశ, యశ్వమేధము
నవభృథమున నీరఁ గ్రుంకి యన్యఁడు శుద్ధం
డవుఁ బాపుఁడైనఁ; దత్క
ర్త విశేషము లోకపూజితంబగు టరుదే?

౩౦౫

తే. 2 పుష్పగోలక్ష యొండె, గాంభోజవాజి
శతక మొండెను, భూసురతతికి నొసంగఁ
బాయు ; బ్రాహ్మణార్థాహవప్రాణహోని
యైన నొండెను జెడు బ్రహ్మహత్యకీడు.

౩౦౬

సీ. 3 కల్లు ద్రావినపాతకం బది యగ్నివ

ర్తము గాఁగఁ గాఁచి పానంబునేయఁ,

1. = సాంతపసప్రతములు : మూడుదినములు పగళ్ళున్న మూడు దినములు రాత్రులు భోజనముచేసి, మూడుదినములు కోరకయే ఆపుటప్పటికి ఆభించిన పదార్థములను భుజించి, పిమ్మట మూడుదినములు శుష్కౌపవాసముండుట. (మంచగవ్యమును కుశోదకమును పుచ్చుకొని ఒకరాత్రి యుపవసించుట - అనియు గొండఱు మతము.) 2. = తా. ఒకలక్ష పుష్పిగల ఆవులనుగాని, నూఱు కాంభోజ జాతి గుఱ్ఱములను గాని బ్రాహ్మణుల కిచ్చుచో బ్రాహ్మణుని రక్షించుటకై యుద్ధమునఁ జేసిన ప్రాణహోనివలన నేని బ్రహ్మహత్యవలని బాపము నశించును. 3. = తా. కల్లుద్రావినపాతకము దొలగించుకొనుటకుఁ బ్రాయశ్చిత్తవిధులు: కల్లును అగ్నివలెఁ గాఁచి త్రోగెను, కన్నులుమాసికొని పరువెత్తినను, కేదారతేత్రమునుండి హిమాలయము నెక్కిపోయినను, కల్లుద్రావిన పాతకము బాయును. మఱియు, బృహస్పతి సవనము - బృహస్పతిపేరి యజ్ఞము జేసినను, ఎక్కువగా భూ దానము జేసినను ఆ కీడుపోవును. గురుభార్య సంగమము సేసినవాడు అగ్నిలో నెఱ్ఱగాగాలిన అడురూపుగల ఇనుప బొమ్మను కౌగిలించుకొనియు, తన శిశ్నమును గోసి చేతిలో నుంచుకొని ఆకాశము బాచుచు నడచియును, చచ్చియేనియు ఆపాతకము బాపికొనును.

గను మూసి యులుకంగ, ననలంబుఁ జొర,
 మహాప్రస్థాన మాచరింపంగఁ బాయు;
 నట్లును గాక, బృహస్పతినవన మ
 స్క్రతు వొనరించిన, నతివిశిష్ట
 భూమిదానమునను బోవు నక్కి; ధ్ధరు
 తల్పగుం డనలప్రతప్త మైన

ఆ. యాయసాంగనాంగ మాలింగనము నేసి
 మైనఁ, గోసి కరమునందు మేహ
 నము ధరించి యంబరముఁ జూచు చరిగియే
 నియును, జచ్చి యథుము నిస్తరించు.

302

క. గురుతల్పగుండు, రణమున
 గురునకు నై చచ్చియేని, గురువర, ధరణీ
 సురులకు సర్వధనము భ
 క్తిరతి నొనఁగి యేనిఁ బాతక్విశ్వముఁ దొలఁగున్.

303

క. ధరణీసురుస్వర్ణము నప
 హరించినతఁ డంతకనక మట్టిద వినియో
 త్తరుఁ డై మగుడఁగ నిచ్చినఁ
 బరిహృతమగుఁ గల్మషంబు పౌరవముఖ్యా.

304

క. అన్యతోపచారకలనం
 బునఁ బుట్టినపాతకంబు వోవుం, దానె
 వ్వని నపచరించె దగ నా
 తనిఁ బ్రీతుం జేయ ధర్మతత్త్వప్రవణా.

305

క. గురువునకు మాటు వల్కుటఁ
 బొరసినకల్మషము వాసిపోవు నతనికిం
 బరితోషముగా వినయపు
 వెరవున నుపహార మిచ్చి వినతుండయినన్.

306

క. పరదారగమనదోషము

పరిహృతమగు నొక్కయేడు పరమనియతుఁడై
చరియించినఁ 1 గృచ్ఛంబులు,
గురుకులజలనిధిశశాంక, గుణమణిసికరా.

3౧౨

ఆ. వావి గానియట్టివనితఁ బొందినపాప
మాటునెలలఁ బాయు నార్ద్రవస్త్ర
ధరణ భస్మశయనపరతఁ బొటించుచు
నియతి నుండె నేని నృపవరేణ్య.

3౧౩

క. పరపురుషనంగమంబునఁ

బరిహృతమై యున్నయట్టిభామిని శుద్ధిం
బొరయు రజస్వల మై, కం
చరయఁ భస్మమున శుద్ధమైన విధమునన్.

3౧౪

ఆ. నటక-దగనిమాను నటకిన, దిర్యగ్వ
ధంబుఁ జేసినను నఘంబుఁ బాచి
కొనునరుండు మూఁడు దినములు 2 దనచేత
పలుకుచును సమీరభక్షుడయిన.

3౧౫

న. అని చెప్పి వెండియు,

3౧౬

క. మితభోజి మై 3 వివిక్త

క్షితి సావిత్రిజపంబు సేయుట, యర్హ
స్థితియు, 4 నిశాసీనత్వము
మతి నేమట కట్టు లైన మాను నఘంబుల్.

3౧౭

తే. పుణ్యకర్మముల్ సేయుచు భూసురులకు
వివిధధనములు ప్రీతితో వినయ మొప్ప

1. = సాంతపనవ్రతములు-చూడు ఆం. ప ౩౦౫. 2. = తన చేసినకృత్యమును
చెప్పికొనుచు గారి నాహరించు చుండినయెడల. 3. = ఏకాంతప్రవేశమున. 4. = రాత్రి
కూర్చుండియే గడపుట.

నొసంగుచుండెడువారు 1 పూర్వోపచితము

లైనకిల్బిషములఁ బాతు రవనినాథ.

305

క. విను మాస్తికతా శృద్ధా

వినయంబులు గలుగువారు వీనికి నెల్లన్,

జననాథ, యర్హులవి లే

నినరులు పాపములఁ దొలఁగ నేర్తురె యెట్లున్?

306

వ. ఆ స్తికతాశృద్ధావినయంబులు నీకు సహజంబులు గావే ! కావున
బ్రాహ్మశ్చిత్తంబు లల్పంబు లైననుం బాపంబులం బాపనోపు.
పాపంబో యని శంకించు కర్మంబును భారతయోధవధంబ కాదె !
అది యాత్మరక్షణంబునకై చేయుటంజేసియు, నుత్తమక్షత్రి
ధర్మం బగుట నిరూపింపం బాపత్వంబుం బొరయకున్నయది :
యట్లు గాక భవదంతకరణంబున జనియించిన కరుణయుం, బశ్చ
త్తాపంబును నిన్నుం బరిశుద్ధునిం జేసె. నీవు ప్రాణబాధకంబు లగు
తపశ్చరణంబులకుం జొరం జూడకుము. కురుకులచూడామణిత్వంబు
నకు మూలం బయినమహీపాలనం బాచరింపుము. అనిన, నబ్బిద
రాయణుతో నమ్మేదిసీరమణుం. 'డపేయంబులు సభోజ్యంబులు
నెయ్యవి? అపాత్రభూతపురుషు లెట్టివారు? మహాపురుషా, యెఱిగి
గింపవే' యని యడిగిన నతం డిట్లనియె:

307

క. తురగియు నుష్ప్రియు ఖరియును

గురిసినదుగ్ధములు నింద్యకోటిగణితముల్.

ధరణిసురాదిజను 2ల ప్పొరువునఁ

బోయిన నఘంబుఁ బొందుదు రధిపా.

308

సీ. మానుషీక్షీరంబు, సీనినపదినాశ్చ

లోనిధేనువుల పాలును నపేయ

ములు. ప్రేతవిషయాన్నమును, సూతకాన్నంబుఁ,

3దలవరియన్నంబుఁ, గులటయన్న

1 = ఇదిరలోఁ జేసినవి. 2. కూ. పొరుగు = పొంత. 3. రూ. తలారి = దొంగ
తనము జరుగకుండ కావలిగాదు దొరతనపుబంటు.

మును, ¹వనితోపజీవనశీలునన్నంబు,
²నాడెడు పాడెడు నట్టివాని
 యన్నంబు, జూదరి యన్నంబు, ³సూనరి
 యన్నంబు, బహివెట్టి నతనియన్న

ఆ. మును, నిజాగ్రజానకు మునుపెడ్డియాడిన
 పురుషునన్నమును నభోజ్య మంద్రు ;

⁴వందియన్న మధిక నిందాస్పదంబు; ⁵ప
 ద్యుషితశుక్లములను నుడుగ వలయు.

3-22

క. విను, సురతోఁ గూడఁగఁ

దెచ్చినయట్టిది యెద్దియును భుజింప రభోజ్య
 త్వనిరూపణనిపుణత గల

మనుజోత్తమః లఖిలలోకమాన్యచరిత్రా.

3-23

క. పులగముఁ, బాయస, మట్టులుఁ

⁶బలలము నర్చనకుఁ గాక పక్వము లయినగ
 గలుగు నభోజ్యత్వము;

విచ్ఛలవిడి వంటకము సేసి చనదు భుజింపన్.

3-24

వ. అని వెండియు -

3-25

తే. అతిథి పితృదేవతా పూజ లాచరించి

కాని గృహమేధులకు భోజ్య మైనఁ గుడువఁ
 దగదు; యజ్ఞశిష్టం బమృతంబు గాఁగ

నార్యజనములు సెప్పుమ రథిపవర్య.

3-26

క. ఆలును బిడ్డలు బంధులు

నై లీలఁజరించుచును గృహస్థుఁడు దత్త
 ల్లోలత్వరహితచిత్తత

మేలుగ నలవఱుప వలయు మీఁ దెఱిగి నృపా.

3-27

1. = పదుపువ్వుత్తిచేఁ బ్రదుకువాడు ; కుంఠెనకఁ డు 2. = ఆటపాటలచే
 బ్రదుకువాడు 3. = చంపువాడు; పూవులమ్మువాడు 4. = ముత్తిచే బ్రదుకువాడు.
 5. చాలకాలము నిలవయుండి ఎండిన వస్తువులను 6. = మాంసము,

—♦ స్వస్థైర్వహాయశుభ్రధర్మజానకు సపాత్రపురుషుల నెఱింగించుట. ♦—

వ. అనియిట్లు చెప్పి యపాత్రభూతపురుషుల నాకర్ణింపుమని పలికి-

సీ. పాడియు నాడియు బ్రదుకువారల,

బరిహాసకు, దుర్జను, పంగహీను,

మత్తుని, ముచ్చు, నున్నుత్తు, నపుంసకుఁ,

జెనఁటి, మాటలఁ దేల్చు మనుజుఁ, గులము

చాలమి, వేదంబు చదువమి, నిజవృత్తి

హాని, దుర్వృత్తి గలట్టివాని-

దానపాత్రంబులు గా నియ్యకొనరుపె

ద్దలు. దీనుఁడును విపద్బాధితుండు

వ.

తే. నీగి కర్హులు. దయవేర్చి నిచ్చుచోట

నైన నవగుణ మెక్కుడై కానఁబడిన

నిందితాత్ముల కిచ్చుట నిష్ఫలంబు;

పాత్రనిశ్చయ మిట్టిది పౌరవేంధ్ర.

32౯

క. శిల చేవమ్రాని దెప్పగ

జలనిధిఁగడవ దొరఁగొనిన చాడ్వగుఁ బాత్రం

బులు గానియెడల దానం

బులఁ బాపము నిస్తరింపబుద్ధి దఖఁచిడన్.

330

ఆ. పునుకఁ గుక్కతిత్తిఁ బోసిసపాలు సీ

శృధికనిందఁ బొరయు నట్లు దుష్ట

మై యపాత్రవిషయ మగునీగి వృథవోవు;

నిచ్చుచోటఁ బాత్ర మెఱుంగవలయు.

33౧

తే. పండునకు బిడ్డ నిచ్చిన చందఁ మొందు;

బూదిలో నేయి వేల్పుటఁ బోలు, నోటి పర్యాయం

కడవ నీళ్ళు లు పెట్టిన కరణియగు న్నోదయం

పాత్రజనులకుఁ జెల్లుట. - పౌరవేంధ్ర

33౨

క. దానవిధి యరయ ¹ననమి

చీనం బగునేనిఁ గీడు నేయుం; గురుధా

త్రీనాథ, మఱియుఁ బాత్రం

బైనను గొన్నతని కిచ్చునతనికి మేతా.

333

క. కావున విను, పాత్రము మే

లై విహితాచరణసౌమ్య మగుదానము, ధా

త్రీవర, దాత్రాదాతలఁ

దా వెలయించు భువనద్వితయరంజకతన్.

334

వ. అని చెప్పి, యేను నీకు బుద్ధులు సెప్పజూచ్చి సరక్షేపరూపంబునం
గీడుమే లెఱింగించితి. ఇప్పులుకులు పాటిగాఁ గొని విహితానుషాన
పరుండ వగు మనుటయు, నమ్మనుజపతి యమ్మునిపతితో,
'మహాత్మా, భవదనుగృహీతంబులైన యిశ్వాకన్యంబులు శార్వంబు
నావహించె; ఎప్పుట ధర్మం బగుమార్గం బవలంబిడి రాజ్యతం
త్రంబు నడపి యశుభంబునం దొడరక జయింతు నట్టితెఱంగు
గలుగం గృప సీసి, రాజధర్మంబులు, దక్కునుం గలుగువర్ణాశ్రమ
ధర్మంబులు, నాపద్ధర్మంబులును లోనుగా నెఱుంగం దగుధర్మంబు
లెల్ల నెఱింగింపవే. నాకు రాజ్యంబును ధర్మచర్యయును బరస్పర
విరుద్ధంబు లయిన ట్లున్నవి గావున నివ్విధంబున విన్నవింప వలసె'
నని చెప్పటయు, నత్తాపసోత్తముండు, ప్రీతచిత్తుండై, యతండు
విన, నారదుతోడ 'నీభూపతి భీష్ముపాలికిం బోవలయు. అయ్యార్య
వర్యుచేత సకల ధర్మంబులు వినువాఁ డగుట యర్హప్రకారంబు'
అనవుడు, నారదుం 'డిది లెస్స'యని పలికిన, నప్పరాశరపుత్త్రిం
డయ్యజాతశత్రున కిట్లనియె:

335

ఆ. కురుపితామహుండు గురుబుద్ధి

నిందాదులకును మానసియు, డకుటిలాత్మ

కుండు, పరశురాము కోదండవిద్యాది
నుగుణములకు నెల్లఁ జొచ్చినిల్లు.

33౬

క. ¹నురతటిసీపుణ్యతమో

దరమున జన్మించినాఁ డుదాత్తవృత్త
త్పరుఁ; డతని కెల్లధర్మముఁ

²గరస్థలామలకనన్నికాశం బధిపా.

33౭

క. చ్యవఁడు, మార్కండేయుం

డు, వసిష్ఠుఁడు లోనుగాఁ బలుప్రాజ్ఞులు గా
రవమున వినిపింపఁగఁ దెలి

య వినియె ధర్మచృపంచ మతఁ డఖిలంబున్.

33౮

తే. శాంతమానసుడైన యాశాంతనపుఁడు

విస్త్రయావహచరితుండు, వినుము, వలసి

నపుడు విడుచుటకై ప్రాణ మాఁగినాఁడు

గాదె ? యెరు లంతవా రెందుఁ గలరె నరులు?

33౯

చ అతనికి నీపయిం గరుణ యిగ్గల ; మ ట్లగుటం, గురుక్షమా
పతివర, పొమ్ము నీ నతనిపాలికి; నాతఁడు నిన్ను సంప్రబో
ధితుఁడుగఁ జేయు, ధర్మములు దేటపడంగ నుపన్యసించు, మా
మత మిది- దీనఁ గీర్తియు సమంచితధర్మముఁ బెంపు నొందెడున్.

వ. అయ్యుత్తమోత్తమునకు నూర్ధ్వలోకగమనంబునకు సమయం
బాసన్నం బగుచు వచ్చెం; డడయ కట్లు సేయుము అనిన విని
యవ్వసుమతీపతి, 'ముసీంద్రా, బహుబంధువధపాతకం బాచరించి
యమ్మాననీయాత్ము నెదిరి కెట్లు వోదు ? అట్లుంగాక యకృత్రిమ
సమరశీలి యగునగ్గణశాలిం గృత్రిమసమరంబునంగూల్చి క్రమ్మఱ
నమ్మహాత్ము మొగంబు నూచి నాకు ధర్మంబు లుపదేశింపవేయని
యడుగనేర్తునే!' యనుటయు, నజ్ఞననాథునకు జనార్దనుం డిట్లనియె:

1. = గంగా దేవియొక్క పుణ్యగర్భమునఁ బుట్టినవాఁడు. 2. = అజితేంద్రియని ఉ సిరి
కవలి. 3. = అధికము.

తే. ఇంతనిర్బంధ మేటికి ? నిమ్మనీందు
పనుపు సేయుదుగాక యిప్పట ; నెల్ల
పెనుపులకుఁ బాత్రమయ్యెదు; వనటతోడ
నెద్దియును నేల? పురమున కేఁగు మిపుడు.

౩౪౨

వ. మరల గాంగేయుకడకు వత్తు వది మేలు లెమ్మని పలికి వెండియు.

తే. తమ్ములును, విప్రవరులును, ధరణిఁ గల్గు
బహువిధంబుల పృజలును, బారివేంద్ర,
చాతకప్రకరములు పర్జన్యఁ గోరు
నట్టు నినుఁ గోరు టతికృప నాదరించి-

౩౪౩

వ. ఈ సర్వజనంబుల మనోరథంబులు సేయు మని పార్థింఁచె. ఇవ్వి
ధంబునం గృష్ణ కృష్ణద్వైపాయన నారద దేవల దేవస్థాన విష్ణులు
లోనుగాఁ బెక్కండు పెక్కు దెఱంగులఁ జెప్పిన వాక్యంబులఁ
జిత్తంబు కలంక దేటి కాంతేయాగ్రజుండు రాజ్యభారనిర్వహణో
త్సాహం బంకురింప, శిశిరాగమసమయకమలంబు ననుకరించు
నాననంబుతో నప్పారాశర్యప్రముఖమునివరులకుం బ్రదక్షిణంబును
బ్రాణామంబును నాచరించి, వారలవలన వసుమతీవహనానుజ్ఞయు
వివిధాశీర్వాదంబులుం బడసి వెలింగె; వారును నిజనానంబులకుం
జనిరి. తదనంతరంబ-

౩౪౪

సీ. దేవ భూదేవ పూజావిశేషము లాచ

రించి యుక్కురుకుల శ్రేష్ఠుఁ, డుర్వి

నెడనెడ బుంగుడువడి యున్నరాజులు

సనుదెంచి కను నవసరము వేచి

యునికి కృష్ణునిచేత విని, 1. పూసి 2. తొడి 3. కట్టి

కొలు విచ్చి, మణిహేమ కుంజరాశ్వ

కాంతాదు లగుతగు కానికల్ గైకొని

యాన్మపాలురకు బియ్య బొనర్చి,

తే. యమ్ముకుందుండు, వారును, దమ్ముగమియుఁ,
దక్కుఁ గలబంధు మిత్రులు, ధౌమ్యముఖ్య
సూరిజనములు బలయంగఁ, దారకముల
మధ్యమునఁ బొల్పు చందుని మాడ్కిఁ బొలిచె.

3౪౬

వ. మఱునాఁడు ¹కల్యంబునం గాలోచితకృత్యంబు లాచరించి, ధవ
శానులేపనమాల్యవస్త్రాభరణంబుల సలంకృతుండై-

3౪౭

క. నవమగు రథమున పోడశే

ధవళహరులఁ బూన్పఁ బనిచి ధరణిపుండు విధుం
డవిరళసుధారథం బె

క్రువిధముదోపంగ నెక్కెఁ గురువంశనిధి.

3౪౮

శా. సారధ్యంబు వహింప భీముఁడు, సితచ్ఛత్రంబు గాండీవి సె
ల్వారం బట్టఁగఁ, జామరల్ గవ లిడన్, హరిప్రభం బయ్యె; స
త్తేరం దేవురు నగ్నిపంచకము వేదిం బొల్పున ట్లాప్పి; రం
భోరాశిధ్వనివోలెఁ దూర్యనికరంబుల్ మ్రోసె నొక్తుమ్మడిన్. 3౪౯

—♦ భగ్గురాజు సపరివరంబుగాఁ గరంగరంబు బ్రవేశించె. ♦—

వ. ఇట్లు నితాంతకాంతిప్రకారుండై పాండవాగ్రజుండు, పాండురాజు
గ్రజు నతనిదేవి బ్రభూతాందోళికారూఢులం జేసి పురస్కరించు
కొని, శైబ్య సుగ్రీవ మేఘపుష్ప వలాహకంబు లనువాహంబులఁ
బూన్చినరథంబున సాత్యకి సహితుడయి వెలుంగు వెన్ననిం
బిటిందిదెసం బెట్టికొని, యతనికెలన మనోజవంబులగు హయం
బులం బూన్చిన శివువదాతస్యందనంబున యుయుత్సుం డరుగుచేర,
సుచితవాహనారూఢుండై విదురుండు తుదతీప్రముఖుకురుస్త్రీజనం
బుల నందలఁబుల నిడికొని జెనుక. నడవ, నారేంద్రులు నానాముఖం
బులం దమతమ సేనలతోడంగూడఁ గొలిచి చనుదెంచు చుండం
జనునప్పడు-

3౫౦

క. ద్విరదంబుల నరదంబులఁ

దురగంబులఁ గాల్చులములఁ దూర్వంబుల 1సీ

విరులన్ గొడుగులఁ బడగలఁ

బరిస్ఫురిత మయ్యె నతనిపయనంబు గడున్.

3710

వ. మఱియును,

3711

క. వందిజనులుఁ బాఠకులుం

గ్రందుకొనం బొగడఁ జదువఁగా, మాగధు లా

నందముగఁ బాడ నుచితపు

మందత్వము గమనమునకు మహిమయైనర్పన్.

3713

వ. అన్నరనాథుండు నడచి నాగనగరంబు ప్రవేశించె. అంతకు మున్న
యందలిజనంబులు, 2గలువడఁగలను దోరణంబులను, గ్రముక
కదళీస్తంభ పూర్ణకుంభస్థాపనంబులను, గస్తూరి కలయంపులను.
గర్పూరపుముగ్ధులను, బుష్పోపహారంబులను, బ్రౌలంబమాలికలను
నొప్పమిగుల నప్పరం బలంకరించి, యాబాలవృద్ధంబుగాఁ
బరమాంబ రాఘవేశన మాత్ర భూషణంబులంబొలిచి, బహుల
ప్రమదంబున సమదంబు లగుసంచారంబులం జారుత్వవిశేషంబుల
వహించిరి. అ క్కురురాజోత్తముండు రాజమార్గంబు ద తీసి
చనుసమయంబున -

3714

తే. హర్త్యములనుండి పణ్యపుణ్యాంగనాని

కరము లక్షతయుతమా క్తికములసేన

లలుకఁ, గల్పలతానిచయములు పుష్ప

వృష్టి పెల్లుగఁ గురిసినవిధము దోఁచె.

3715

వ. అట్టియెడఁ జూడం బఱి తెంచిన పౌరజానపదజనంబులు -

3716

సీ. 'ద్విజయంబునం దేజస్వియయ్య న

జాతశత్రుం డనఁ జను నితండె;

'రాజసూయమహాధ్వరము సేసి విఫులఁ

గనకరత్నాదులఁ దనిపె నితండె;

1. = పా. సీగిరుల్ = విజయరణ. 2. పా. కలువడములను = ఉత్పన్న
వాదులలో ధ్వజస్తంభమునకు ప్రేలగట్టెడు బంగారు కలపపూడండలను

‘నిత్యవ్రతంబుగా సత్యంబు పాలించు
నిష్ఠ యస్థలితగా నెఱపె నితఁడె;
‘ధర్మైకసిరతుఁ డీతం డొక్కరుఁడచువ్వె
యని పల్కుటకుఁ బాత్ర మయ్యె నితఁడె;

తే. ‘బలముఁ దగవును ధర్మంబు వెలయుఁ బగఱ
ననవశేషంబుగాఁ దెగటార్చె నితఁడె;’
యనఁగ మతియును వివిధకీర్తనల హర్ష
వచనముల నుల్లసిల్లురవంబు మిగిలె. 3౫౭

క. లావులు వెరవులుఁ దాల్ములుఁ జేవలు
నసలితములుగఁ జెల్లుపనులు నా
నావిధములఁ బేర్కొనుచుం
బావని నరుఁ గవల బొగడు పటురవ మెనఁగెన్. 3౫౮

క. ‘వ్రతచర్యయు భాగ్యంబును
ధృతియు మతియు నరయ ద్రౌపదికి నెనయగు భూ
పతివల్లభాజనము లీ
క్షితిఁ గలచే?’ యనురవంబు సెలఁగెం గలయన్. 3౫౯

వ. ఇట్లు పెల్లయినమోత్రను దరంగితంబు లైననెరవుల పెంపునఁ
బురంబు చంద్రోదయఘూర్ణమానం బైనమహర్ణవంబు ననుకరించె.
ఆధర్మరాజు రాజమందిరద్వారంబు సేరం జనియె. అప్పుడు
బహువిధంబులగు శోభనద్రవ్యంబులు గరంబులం గొని భవ్యభూ
సురులును బుణ్యాంగనలును నెదుర్కొన, వాని నెల్లం గైకొ
నుచుం బ్రవేశించి, యతం డేనుంగుమొగసాల నరదంబుడిగ్గి,
ధౌమ్యధృతరాష్ట్రపురస్సరంబుగా నభ్యంతరనివాసంబు సొచ్చి,
గృహదేవతలం బూజించి మృగుడ బహిరంగభూమికి వచ్చి, నగర
దేవతాపూజలు సేయింపం దగువారలం బనిచి, బ్రాహ్మణ సంఘం
బులం ¹గానిపించుకొని కనకంబులును గోవులు మొదలైన వివిధ

వస్తువులు నొసంగె. అప్పుడాశీర్వాదనాదంబులను, శంఖభేరిప్రముఖ మంగళతూర్యరవంబులను గోదసి పిక్కటిల్లె. తదనంతరంబ నిశ్శబ్దంబై యున్న సకలజనంబులును సజ్జనపాలునాననం బాలోకించు చుండిరి. అట్టియెడ దుర్యోధనసఖుండైన చార్వాకుం డనునొక్క రక్కసుండు విప్రకారంబుఁ గైకొని త్రిదండివేషం బలవడ నయ్యవనీదేవతాకోటిలో నిల్చి యన్నరనాథు కి ట్లనియె: 3౬౦

—♦చార్వాకుం డనురాక్షసుండుగ్రౌహ్మణనిగ్రహంబునఁ జచ్చుట.♦—

చ. వినుము, నరేంద్ర, సర్వ మగువిప్రజనంబును గూడి నన్నుఁ బం చినవిధ: 'మీఁత డేటిపతి? సేసినపాపము పెద్ద. చంపుచో జనకుండు భ్రాతృ పుత్రుఁ డనుశంక యొకించుక లేదు; సద్గురుం డనియెడికొంకు బుద్ధి నినుమంతయుఁ బుట్టదు; వీనిఁ గాల్పనే?' 3౬౧

వ. అను మని రని పలికి వెండియు, 3౬౨

అ. 'ఇట్లు శిష్టజనము లేవగింపఁగఁ జేయు

రాజ్య మేల? బంధు రాజి నెల్లఁ

బాలియ జేసి యెట్టి భోగంబు లనుభవిం

చెదవు? కల్మషంబు చిక్కె నీకు.'

3౬౩

వ. అనిన విని యవ్వొప్పు లత్యంతవ్యధితాంతఃకరణులగుచు నొండొరుల మొగంబులు నూచి, 'యిట్లు పుట్టం బని యేమి? ' అను వచనంబులతోఁ దిరుగుడువడిరి. ధర్మనందనుండు లజ్జావనతవదనుండై యూరకుండి వారలవలను గనుంగొని కేఱు మొగిచి ఫాలభాగంబునఁ గదియించి యిట్లనియె: 3౬౪

తే. 'మొక్కివేడెద ననుమీరు ధిక్కరింప

కాదరింపుడు; మునిసమూ హానుమతుండ

నై వినిశ్చయపరికలితాంతరంగ

వర్తనముతోడ నిచటికి వచ్చినాడ.'

3౬౫

వ. అనవుడు, భయనంభ్రమభరితు లగుచు నాభూసురులు, 'దేవా, యీవాక్యంబులు మావలనం బుట్టినవి గావు. ఇది యేమియో

కాని నీ పుత్రమక్షత్రిధర్మంబున సముపార్జించివయుజ్జ్వలశ్రీసుస్థితం
బొందెడు' మని యతనికి నాశ్వాసంబొనర్చి యమ్మాయాభిక్షువు
నాలోకించి, పరమబోధంబున నప్పురుషాధము నెఱింగి, యమ్మహీ
పతితో, 'ఏడు దుర్యోధనసఖుండగు రాక్షసుడు; సన్న్యాసి
వేషంబున నేతెంచి యతనికి హితం బొచరించువాడై యీ
దుర్వచనంబు లాడె. ఈకుక్క మొఱుగినయంతన పాలమున్నీరుం
బోని నీకుం గలంగ నేల? ధర్మాత్ము లగుతమ్ములు పనువు
సేయం బూజ్యంబగు సామ్రాజ్యంబు వహింపు' మని యాదరించి,
క. ఆరాక్షసుఁ గనుఁగొని కో

పారంజితనేత్రు లగుచు నవ్విపులు హం

కారముఖులు లగుటయు నతి

ఘోరాకృతితోడ వాఁడు గూలెం బుడమిన్.

3౬౭

తే. బ్రహ్మతేజోనిహతి నిట్లుపడి మహాశ

ని ప్రహతిపాతితోర్విజ నిభత నొంది

యున్నయద్దానవునిఁ జూచి యన్నరేందుఁ

డెలమిసొంపు వహించెఁ దమ్ములును దాను.

3౬౮

వ. ఇట్లు పీఠుండై యజాతశత్రుం డవ్విప్రసమూహంబునకు సవిశే
షార్చనం బొనర్చి వీడుకొలిపె. అప్పు డచ్యుతండు బ్రాహ్మణస్తుతి
సేసి యజ్ఞనవతితో నిట్లను: కృతయుగంబునం జార్వాకుం డనుడై
త్యుండు తపం బొనరించి పశ్చభవుండు ప్రత్యక్షం బయిన, నఖిల
భూతంబులవలనను నభయంబు వేడిన, నద్దేవుండు 'భూదేవతల కని
ష్టంబు లైసపనులు సేయకుండువాడవు; చేసితేనీ నదియ నీకుఁ
దుది' యని పలికి యవ్వరం బొసంగె. అట్లు లబ్ధవర్షుడై వాఁడు
గర్వించి గీర్వాణుల బాధింపందొడరగిన, వారు విరిచిం గాంచి
యారక్కసుండు సేయుబాధలు సెప్పిన, నమ్మహాత్ముఁ డేను మున్న
యెఱింగి యొనర్చినవాడ; దుర్యోధనుఁ డను రాజనకు సేచ్చెలి యై
యచ్చపరుండు తత్కార్యం బొచరింపఁ బోయి, మహిమహిమకు
మనోవ్యధాకతం బగుకర్మంబు సేయు. అప్పుడే కారణంబుగా మారల

కోపంబునం గూలం గలవాఁడని పలికె. అద్దానవుండు నేఁ డిట వచ్చి తనదుర్వివేచనంబున బ్రహ్మాదండనిహతుం డై పడి యున్న వాఁడని చెప్పి యప్పీనుంగు వెడల వైపించి యాభూపాలు నుద్దేశించి వెండియు -

3౬౯

ఆ. మాటుకొన్నవారి నీటు నేయుము; ప్రజ
నరసి మచువు; ధరణిసురులఁ బ్రోవు;
మఖిలబంధుజనుల నాశ్రితులను సుఖ
వృత్తినునువు పెంపు వెలయు నధిప.

3౭౦

వ. రాజ్యాభిషేకశోభనం బనుభవింపుము అని పలికి, ¹యాభిషేచనిక ద్రావ్యానయన సంభారంబులు సమకట్టించుటకుం దగువారిం బనిచి, బయలి పెద్దకూటంబున నమ్మహిపతికి మహాహిన్నత హేమమయ సింహాసనంబు వెట్టించి, వలయువారల కెల్ల సముచితసమంచిత పీఠంబులు పచరింపఁ గవ్వడి నియోగించిన, నప్పాండవాగ్రజుం డుల్లంబుకలంక యెల్ల డిగ్గద్రావి యిచ్చుం దెలి వొంది చెలు వొందునిజపీఠంబున ²బూర్వాభిముఖుండై కూర్చుండె. అతని కట్టెదురం గనత్కాంచనాసనంబున సాత్యకిసమేతంబుగా శౌరియు, ³వలపటను ⁴దాపటను మణిపీఠంబుల ⁵వడిముడియుఁ ⁶గవ్వడియు, వెనుకం గనకాయతకుబ్బాసనంబులం ⁷గవల నిరుపక్కంబుల నునిచి కొని, కుంతీమహాదేవియు దామోదరుదక్షిణదిక్కున, అర్చిస్త ముజ్జ్వలం బగునాసనంబున ధృతరాష్ట్రుండును, దదీయప్రాకృత దేశంబునం బ్రస్ఫురితపీఠంబుల విదురుండును ధౌమ్యుండును, ధృత రాష్ట్రునిపిఱుండ నర్హపీఠంబుల గాంధారీ యుయుత్సు సంజయులు నుం గూర్చుండిరి. ఆసమయంబున నంబుజాక్షుండు గృహవిశేషం బునఁ గృపాచార్యుం దగు తెఱంగున నయ్యజాతశత్రుం గానిపించి

1. ఆభిషేచనమున కగు ద్రవ్యములను, (అనయనంబునకున్ =) తెచ్చుటకు.
2. = తూర్పుదిక్కు ముఖముగా 3. కుడివైపున. 4. ఎడమపక్కను. 5. = భీముండు (శత్రువులఁ దరింపఁజేయువాఁడు). 6. = అర్జునుండు (కవ + వడి - ఇరుచేతుల వడిగల వాఁడు). 7. = యమకులను (నమల సహజేవులను).

యోగ్యాసనంబున ధౌమ్యుసమీపంబున నతని నునిచె. అంత
నప్పుడమితేడు సితకుసు మాక్షత కాంచన రజత రత్నగర్భా
స్పర్శనంబాచరించె. తదనంతరంబ- 32౧

సీ. విద్యత్సమూహంబు, వివిధదేశాధీశ

సంఘంబుఁ, గార్యవిచారపరులు,
సర్థాగనాదికృత్యంబులవారలు,
బహుపరిచర్యలఁ బరగుజనులు,
వైశ్యప్రముఖ పౌరవర్గంబులును, ముఖ్య
హలికాది జానపదావలులును,
వైణిక గాయక¹వాంశికాదివినోద

కరులును, వారసుందరులు- లోను

ఆ. గాఁగఁ దగినవారు గాంచి యవ్వభుని స
త్కారములఁ బ్రమోదితంబు లగుచు
భావములు దలిర్ప నేవించియుండ న
కొలుపువుసాలనొప్పెఁ గురువరేణ్య.

32౨

— ♦ ధగ్ధకాజాట్టాభిషేకవ. శోత్సవము. ♦ —

వ. అంత, ఆభిషేచనికద్రవ్యసంచయంబు సన్నిహితంబగుటయు, మాధ
వానుమతుండై ధౌమ్యుండు²ప్రాగుదీప్తస్థపనంబైన వేదికాతలం
బబరికరించి, యందు³జాతరూప నవరత్నఖచితంబును దృఢ
పాదంబు నగు భద్రాపీఠంబు ప్రతిష్ఠించి, శార్దూలచర్మాస్తరణశోభి
తంబునెసి యుర్పించి, కాంచనదామజావ్వం బగునుత్కృష్టమున
శంఖంబు⁴నమరించితస్థంజీలంబుననిలిపి పూజించి, దానను దాని
మట్టుచుం⁵బార్ధివంబులు, హైమంబులు రాజతంబులు రత్న

1. = వేణునాదాదులచే విమోదము కల్పనారును. 2. = తూర్పు-ఉత్తరమునకు
వాటముగా వేయఁబడిన తిన్నె. 3. = బంగారము. 4. పూజ్యమైన (స్థంజీలంబునఁ)
ప్రతీకావినదాని శయనమునకుఁగా భర్తాదులచే సంస్కరింపఁబడిన భూమిని; గోమ
యదులచే ఖడిచేసిన నేలమీద. ఆగ్నిహోత్రము నుంచుటకై సంస్కరింపఁబడిన
భూమి (అని శోధింపఁబడు.) 5. మట్టివి 6 బంగారమువి. 7. వేడి.

మయంబులు, నగుకుంభంబులొనర్చి ¹వానను గాంగంబు లగుజలంబులు నినిచి, యన్నింటికి రత్నమంగళతరుత్వకృత్లవ కుసుమంబులను బంచగవ్యంబులను సమంత్రికముగా సంస్కారంబు నిర్వర్తించి—
సీ. వీర్యవంతము లగు వివిధమతంగ్రులు

తోఁగూడ సద్విజస్తోమపరివృ
తునిఁ జేసికొని రాజుఁడొడ్కొని యేఁగి, యా
వినుతపీఠంబున నునిచి, శోభ
నాలంకరణమున నభిరామ యైనపాం

చాలిఁ దద్వామపార్శ్వమున నహస
మాసీనఁ గావించి, యగ్నిముఖము సేసి

కొని హోమతంత్రవర్తన మొనర్చె
తే. సంత సూర్జితకుభవేళ యగుడు, శంఖ
చక్రధరుఁ డాసమర్చితశంఖ మెత్తి
'వృధివి కథివతి వగు' మని ప్రీతి నా పృ
ధాసుతాగ్రజ నభీషిక్తుఁ జేసె నధిప.

32౪

వ. అప్పుడు చిత్తం బుత్తమప్రకారంబై యాంబి కేయండు, ప్రసన్నవద నుండగుచుం, బ్రతిష్ఠితంబు లయినకలశంబులతో నుజ్జ్వలం బగు నొక్కటి ధామ్యం ²డంది యీ నెత్తి యాభూజోత్తము నభిషే కింఁచె. మఱియుం బ్రభూతాత్ములగురాజులును బ్రకృతులతోనం దగువారును దదభిషేకశోభనం బొచరించిరి. శం ³ఖానక దుందుభి ప్రభృతి మంగళతూర్యంబులు గంభీరనాదంబులు జెలంగె. ఇవి ధంబున సుహృజ్జనహృదయంబు లానందింప ధర్మనందనండు సామ్రాజ్యపదస్థుండై ⁴భూసుర దీ నానాధప్రముఖపాత్రంబులకు వివిధబహుధనంబు లొసంగె. అట్టియెడ, విద్యావిశిష్టబ్రాహ్మణాది పురుషసత్తము అక్కురుసత్తమున కభిముఖులై, 'దేవా, దైవమా నుషంబులకలిమి నతిమానుషం బగు నీవిజయంబును, వసుధాధిపత్య

1. హానియందు గంగజలములనించి. 2. అరది ఈకో. అందకోయఁగా రీ.తెప్పె
భూ 3. భూసుర పీఠ జనాధిపముఖులు...
4. భూసుర పీఠ జనాధిపముఖులు...

సంపాప్తియు నిత యొప్పునే! ' యనిన విని, వారలతో
నవ్వసుంధరావల్లభుండు- 32౫

సీ. 'కలిగె లే కుండె, ని ట్లలఘుగుణంబులు
వాక్కుచ్చి మీయంత వార లిట్లు
గొనియాడఁ బొందునందనులు ధన్యాత్ముల'
యని పల్కి యంభికాతనయుఁ జూపి,
'తండ్రియు గురువును దైవతం బీతఁడ
మాకు; మీఁ రెల్ల నీ మనుజవిభుని
వనువు నేయుటయు, నీతనికిఁ బ్రియంబు గా
వించుటయును, మమ్ము వేనవేల

తే. విధులఁబ్రీతులఁజేత; యుర్విజనములుఁ
జారులును, మీరలును దొంటి భంగిఁదప్ప -
కిమ్మహా రాజు నెడ వినయమ్ముతోడ
నడచుచుంటయ యెంతయు నాకుఁ బ్రియము 32౬

క. 'జ్ఞాతివధ మట్లు సేసియు
నీతనిఁగొల్చుటకుఁ గాఁగ నీగృహధర్మో
పేతత్వముఁ బొరసితి; భూ
భూతికి మనకు విభుఁ డీప్రభువ మఱవకుడీ.' 322

వ. అని చెప్పి నిజేచ్ఛ వర్తించి సుఖంబుండువారుగా వినయంబుతో
ధృతరాష్ట్ర గాంధారుల నగరిలోని కనిచి, పౌరులను జానపదులను
బోవంబనిచి, సగౌరవంబుగాఁ గృపాచార్యు నిజనివాసంబున కరుగ
పీడ్మొలిపి, యువరాజపదంబున భీమసేను నిలిపి, కర్తవ్యవిచారం
బునకుం, దదీయనిశ్చయంబునకును, సంధివిగ్రహాదిషాడ్గుణ్య చింత
సంబునకును విదురునిం బ్రియవచన పూర్వకంబుగా నియోగించి,
వలయుపనులు వెనుకముంద రరసి యెఱింగింపుటకు ఆయవ్యయంబు
లెఱింగించుటకును సంజయుం జొనిపి, నేనలకొలందులు గనుంగొను
టకు భృత్యులకు జీవితంబులు నెట్టుటకుఁ గర్మకలాపంబులు నేయిం
చుటకు నకులు నాజ్ఞాపించి, దర్పితుల మర్దించుటకుఁ బరచకొంబు

లాక్ష్మిమించుటకు నద్దను నిర్దేశించి, బ్రాహ్మణకార్యంబులకు శ్రోతస్మార్తకృత్యనమనుష్ఠానంబునకు ధామ్యం జాలించి, సహదేవుం జూచి, 'నీవు మదీయగోపనపరుండవై సర్వావస్థల యందును మత్సమీపంబున నిల్చునది' యని పలికి, మఱియుం గరణీయంబు లగునధికారంబుల నెల్లను ¹గల్పించి ²వారలమీఁదన పెట్టి, యుయుత్సుం గనుంగొని విదుర సంజయుల నాలోకించి, 'మీర లనుదినంబును నవధానంబు గలిగి రాచవారియొగ క్షేమంబు లే నె ట్లట్ల నిర్వహింప వలయు. పురజనంబుల భూజనం బుల కర్జంబులు రాచవారి కెఱింగించి, పంచినట్లు నడపం గలవార' లని యప్పగించి, యభ్యంతరమందిరంబునకు విజయంచేయు మని కుంతీదేవిని బాంచాలీసహితంబుగాఁబుచ్చి-

32౮

తే. ప్రేమసంప్రీతివినయమిశ్రితవిలోక

నంబు గృష్ణనిముఖకమలంబునందు

మాసరం బగువికసనమధువునకు ము

ధువ్రతం బయి నిగుడ నా సువ్రతుండు-

32౯

వ. అమృహాత్ముని సాత్యకిపహితంబుగా వీడుఁబట్టున కనుప ననుజన్ముల ననిచి, యుచితవర్తనంబున నుండి పదంపడి భండనంబునం జచ్చిన వారిం జిత్తంబున నిరూపించి, తొడంగి-

3౩౦

తే. బ్రాహ్మణానుజ్ఞతోఁ గూడ బంధుజనుల

కందఱకు వేఱువేఱ మహావిభూతి

వెలయ నంచితశ్రాద్ధక్రియలు సభక్తి

కముగ రత్న హేమాదిదానములుమెఱయ.

3౩౧

వ. అనుష్ఠించి ద్రోణాచార్య ద్రుపద తద్బంధు విరాట తదీయజ్ఞాతు లకును, బ్రత్యేకంబ కర్ణాభిమన్యుప్రభృతుల కె ట్లట్ల సర్వదక్షిణ సామగ్రి వెలయం బరలోకక్రియలు నిర్వర్తింపం జేసి, దుర్యోధ నాదులకు సంతకంఁబె విభవం బెనంగ ధృతరాష్ట్రం డౌర్ధ్వదైహిక

1 పా. దలపించి; ఘటించి; గలాపించి, 2. "వీరలు వీర లని వారివారిమీదన-
వారలమీదన-పెట్టియుండక యుయుత్సునింగనుంగొని 'నీవును నిర్వహింపు' మని పనిచి"

విధు లాచరించునట్లుగా నొనర్చి, తా నెఱింగినవారల కెల్ల లగ్గు
సేయుటకుఁ దగుబంధులు లేనివసుంధరాధిపుల నెల్ల నుద్దేశించి
యంచితదానంబులతోఁ జేయ ధామ్యుంబనిచె. మఱియును, ౩౮౨

క. చలిపందిరులును సత్రం

బులుఁ బెట్టించెను; దటాకములు దేవగృహ

మ్ములుఁ గల్పించెను; బంధుజ

నులకు సుగతి యగుటకై వినుతభంగిన్యపా.

౩౮౩

క. లోకమునఁ గలుగుభూసుర

లోకమునకు నెల్ల గోవులుం బసిఁడియు నా

నాకల్పంబులు, బంధుల కై

కోటివిధముల నిచ్చె నత్తులీతభక్తిన్.

౩౮౪

వ. ఇట్లు సకల బాంధవసుహృద్జనంబులకుం బారతాకికక్రియలు సేసి,
¹యన్యత్రాత్వంబున వెలింగి జగంబులచేతం బొగడు వడసి, కృత
కృత్యతం బొందె. ఇవ్విధంబునంబ్రాప్తసామ్రాజ్యం డయిన పాండ
వాగ్విజయం డొక్కసముచితావసరంబున గోవిందున కభిముఖుం
డయి వినయంబునం గేలు మొగించి -

౩౮౫

—ధర్మజుడు శ్రీకృష్ణు నుచితవచనంబుల స్తుతియింపుట—

తే. అమలభవదీయసుప్రసాదమునఁ జేసి

పితృపితామహాకృమయోగ్యపీఠ మైన

వినుతసామ్రాజ్యమున కేను నిభండనై కృ

తార్థతానందపూర్ణుండనై తిఁ గృష్ణ

౩౮౬

వ. అది మఱియును;

౩౮౭

క. బావలు మొఱఁదలు సనుచున్

నీవు కృపాతిశయ మొసంగ నభ్యుదయము

గొవను బ్రోవను దళచిర

మావగ. కలిసికొని తిరిగి మన్తించుటలన్.

౩౮౮

వ. తేక్షవ లేక మెల్లంగితిమి గాక భవదీయమహానుభావం బున్నరూ
పెఱుంగను, దగం గొనియాడను నే మెంతటివార మని పలికి
వెండియు- ౩౮౯

క. ఆదిమపురుషుడ వగుటను
వేదంబులు సెప్ప; నవియువెఱచుఁ బలుకఁగా
నీదృక్ప్రకారుఁ డని, దా
మోదర, నీ పెం పెఱుంగ నొరుల కలవియే. ౩౯౦

క. దురితములఁ జెఱుప, శుభములఁ
బెరిగింపం జాలునట్టి పేళ్లులు నీకుం,
బురుజోత్తమ, కడుఁజె; క్కవి
పరమార్థదోతకములు భావింపంగన్. ౩౯౧

తే. ప్రయతు లగుసద్విజ్ఞులు వాని బరమభక్తి
యుక్తి నెపుడుఁ బఠించుచు, భుక్తిముక్తి
దాయి వగునిన్ను సతతంబుఁ దలంచుచును, న
మస్మృతులు సేసి య్యవయమహిమఁగల్గుడు. ౩౯౨

వ. అని, విష్ణు విశ్వాత్మజిష్ణు శర్వహంస దామోదర శంభుప్రముఖంబు
లగు ప్రభాతనామంబులం బ్రస్తుతించినఁ బ్రీతుండై పుష్కరాక్షుండు
పుష్కలంబైన వాగ్విశేషంబుల నాధర్మనందను నభినందించె.
తదనంతరంబు కొల్పియున్నజనంబుల నిజనివాసంబులకుం బోవం
బనిచి, యక్కురుసత్తముండు దమ్ముల నాలోకించి - ౩౯౩

వ. 'అటవీదేశములందు గాఢబహు లాయానంబులం గంధి, దు
ర్లుటమత్యేశ్వరునేవఁ గుండి, బహుసంగ్రామంబులకై విద్విష
త్పటునానాశ్రమపాలాగ్రశస్త్రచయనిర్భగ్నంగతం బొంది, యు
త్కటదుఃఖంబుల మీర లొందితి రథేద్యస్తైర్మతై నాకుఁగాన్.

వ. 'నన్నుం గృతకృత్యునిఁ జేసితిని. కృష్ణత్రీసాదలబ్ధ బంధువ యి
జయశోభనంబు నిజేచ్ఛాకల్పితసుఖా వాప్తి తీర్చి ననుభవించుచు

నాత్మప్రియప్రకారంబుల వర్తించుచు, నవధానంబుతో రాజ్యాంగ
సప్తకం బరయు' డని చెప్పి యాంబికేయు ననుజ్ఞతోడ- ౩౯౫

సీ. బహురత్నమయఘనప్రాసాదమండప

దాసదాసీజనోద్భాసితంబు,

దత్తుల్యవైభవతదధికధనధాన్య

ముఖచస్తుసంచయసుఖకరంబు,

గిన్నరవల్లభగృహసమానత్వమ

హావిభూతి స్ఫురణాంచితంబు,

సర్వసంఘత్సన్నర్తిచారువామాక్షీప్ర

చారసంశోభితస్థలచయంబు,

తే. నై నవాని- రారాజుని ల్లనిలజునకు,

దుస్ససేనుమందిరము పార్శ్వనకు, వరుస

తోడ దుర్మర్షణునియును దుర్ముఖునియు,

నిష్టుగవలకు సంప్రీతి నిచ్చె నృపతి.

౩౯౬

వ. మఱియు విదుర యుయుత్సు సంజయ ధౌమ్యులవదనంబు లాలో
కించి, మీమీనికేతనంబులు మీరలు గైకొనుండని నియోగించి,
పెద్దనగరిలోన ధృతరాష్ట్రండు మున్ను పన్నుగా వసయించు
హర్ష్యంబున నజ్ఞనపతి నునిచె. ఇవ్వధంబున గృహంబులు విభజించి
యిచ్చి, కృష్ణసాత్యకుల సవ్యసాచిసదనంబున నిల్చునట్లుగా, నిర్దే
శించి యండఱుం బోవ బనిచి, యభ్యంతరమందిరమున కరిగె.
ఆభీమసేనాదు లమ్మహసీయనివాసంబులు సేకొని యందుఁ
బ్రభూతాన్నపానాద్యనుభవంబుల సుఖించియుండ, నవ్విభుండు
నిజేచ్ఛ విహరించె. అని యిట్లు ధర్మపుత్రిచరిత్రార్థంబు సెప్పిన విని,
యబ్బంగిం బ్రాప్తసామ్రాజ్యండై పాండవాగ్రజుండు పదంపడి
యెత్తెఱుగున వర్తించె? సకలజగద్గురుండగు శృష్టండు మఱి
యెట్లుండె? - నెఱిగింపు మమటము. -

౩౯౭

శా. భక్తాంభోరుహబాలసూర్య, దనుజప్రధ్వంస నాచార్య, సు
వ్యక్తావ్యక్తనిజప్రకార, సదయవ్యాపార, దాంతిక్షమా
సక్తస్వీకృతనిత్య, వేదపరిషత్సంస్తుత్య, మాయా విని
ర్ముక్తద్యోతన, తార్క్ష్యశాక్వరమహామూర్తిస్ఫురత్యేతనా. ౩౯౮

క. భవదుఃఖభరనిరాస ¹ప్రవీణనానాభిధాన, పారాశర్య
స్తవనీయగుణానిధాన, ²సమవబోధనిరంతరావిదాత్మాధీనా. ౩౯౯
మాలిని. సక్రమతిపురుషయోగీ, భక్తతాత్పర్యరాగీ,
సక్రపహృదయపద్మా, శాంతచిత్తైకసద్మా,
విక్రతిరహితమూర్తి, విశ్వభూతప్రసర్తి,
సుకృతఫలమయాత్మా, సుస్థిరానందవర్తమా. ౪౦౦

౫ ద్యమ

ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర
బుధారాధనవిరాజి తిక్కన సోమయాజి
ప్రణీతం బయిన శ్రీ మహాభారతంబున
శాంతిపర్వంబునండు

ప్రథమా శ్వాసము.

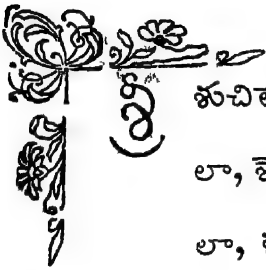

హరిహర నాథాయనమః.

శ్రీ మదాంధ్ర మహాభారతము.

శాంతి పర్వము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

శుచితాధృతికరణక

లా, శౌండకభాక్షలీల, తౌల్యరహితలో

లా, శక్తిత్రయసమయు

క్తాశోభితరూపహేల, హరిహర నాథా.

౧

—♦ ధర్మనందనుని ప్రవర్తనము. ♦—

వ. దేవా, వై శంపాయనుండు జనమేజయున కిట్లనియె: అట్లు సమధి గతసామ్రాజ్యంజ్ఞై ధర్మనందనుండు తేజోవిశేషంబున మహా జ్వలత్వంబు నొంది, మహీసురుల నాశ్రితజనంబుల నరులం గృతార్థులం గావించి, ధృతరాష్ట్ర గాంధారి విదురులకు రాజ్యంబు సమర్పించి, 'మీర లింతటికి నొడయులరు. ఏను మీ పనిచినపని నేసి, పెట్టినయట్లు గుడిచి యుండం గలవాడ' నని పలికి, నిత్యంబును వారల యనుమతి గొని భవ్యమార్గంబునం బ్రజలం బాలించుచు, వారికిం బూత్వసృకారంబుకంటె నతిశయిల్ల నెల్లవర్తనంబులు సంప్రీతింజెల్లించుచు, విపత్తులైనసతుల నుమ్మలికంబు వారయకుండం గరుణనరయుచు, గృప యుత్సు సంజయులకుం గౌరవామాత్యులకు మన్ననలు సలుపుచు, గుంతీ దేవికి శుశ్రూష యాచరిం

చుచు, బాంచాలికి సౌమనస్యం బాపాదించుచు, ధౌమ్యునకు
సగౌరవంబుగా సకల సంపదలు నొసంగి, తన్మృఖంబున దేవపితృ
పూజనంబులు, నతిథితర్పణంబులు, వై దేశికవిప్రార్చనంబులు,
దీనానాథపోషణంబులుం బరమసంతోషంబుతో నడపుచుం గృష్ణు
నారాధించుచు, సమస్తపౌరజన జానపదకోటులమనంబులం బ్రహ్మ
దంబు పరిపూర్ణం బగునట్లుగా నవ్విధంబునఁ బ్రవర్తిల్లుచుండి,
యొక్కనాఁడు రేవకడ కృష్ణనియున్న మందిరంబునకుంబోయి, ౨

—* ధ్యానాసక్తుడైన శ్రీకృష్ణునిం గని ధర్మజుఁడు సంభాషించుట *—

సీ. మణిహేమవర్చంకమహితోపవేశుని

సురుచిరాభరణవిస్ఫురితగాతురీ,

గొస్తుభరత్నవికాసివక్షస్థులుఁ,

బీతకౌశేయసంవీతమూర్తి,

మేరుతటిగతమేఘసంకాశు, న

క్షుత్త్రగణావృతగగనదృశు,

నూతనోదితరవిద్యోతితోదయగిరి

నిభు, రుక్మబద్ధేంద్రనీలతుల్యు,

ఆ. నమ్మురారిఁ గని కృతాంజలి యై భక్తిఁ

జిత్తవృత్తి గరము జొత్తిలంగ

నంత కంత కాననాంబుజ మలరంగ

నిట్టు లనియెఁ దియ్య మెసక మెసఁగః

౩

తే. 'కడపితే రాత్రి సులభసౌఖ్యంబుగా ? మ

నంబు గాఢప్రసన్నమే ? యంబుజాక్ష,

దైవి యగునీదుబుద్ధికతమునఁ గాదె

ధర్మగతిఁ బ్రాభవంబుఁ బొందంగఁగంటి !

౪

వ. త్రిభువనవ్యాప్తవిక్రముఁడవగు నీకటాక్షంబునకలిమిం గాదే

జగత్ప్రయీసంభావనీయుండనై వెలింగితి ! అనుచుం జేరంబోయి,

క. తన యుచితాలాపములకు,

మనుజేశ్వర, మాధవుండు మఱుమాల యొకం

డును బలుకక భవ్యధ్యా
ననిరూఢతనున్నయపుడు సరపతి యతనిన్ -

వ. నిరూపించి యిట్లునియె:

సి. 'పంచాక్షరకంబైవ సవనంబు హీతనిగృ
మైస్థది ; భవదించ్రియములు మనము
సం. ధ్యాగఁబడ్డవి; యవియును నదియును
బుద్ధియం దొద్దెగించి శుద్ధ మైన
నాలవ తెరువున లోలతారహితముల్
గాఁగ, నిన్నియును సంకలితములుగ
నంచితక్షేత్రజ్ఞానందుఁ గూర్చినవాఁడ;
వీరమధ్యాన మేమికతన

తే. 'నాలసెనాకా ! లోకములకు నొం ణొక్కనింత
లేక నెమ్మదియున్నది యే! కరంబు
విస్తయముఁ బొందె నామది; వినఁగ నర్హ
మేని వినిపింపవే నాకు నిత్రైఱంగు,'

వ. అని యిట్లు ధర్మనందనండు కినివాతనిశ్చలదీపప్రకారంబున నున్న
యప్పరమపురుషుం బ్రార్థించి ఘటియును,

తే. 'క్షరము నక్షరమును నీవ, కర్తయును వి
కర్తయును నీవ, యాద్యంతగతులు నీవు;
యొక్కఁడై వెలిఁగెడు పురుషోత్తమాభి
ధానవాచ్యు, వినమ్రవాక్సేల్మకల్య,

౧౦

1. తా. పంచభూతములకు ఆత్మయైన నాయచే విగ్రహింపఁబడినది. నీ ఇంద్రి
యముల మనస్సునందు ఆపి పెట్టఁబడినవి. జడయును = ఆ యింద్రియములను, అని
య్యను = అచలమున - బుద్ధియుఁ దగ్గఁ న్ని, శుద్ధమైన శాస్త్రజ్ఞులైన (సామ్యభావార
మూర్తమున = విషయముల కలననుండి ఇంద్రియములను మరలించుచున్న) చాఽల్మము
లేకుండునవిగాఁ గూడిన వీరిని (=క్షేత్రజ్ఞానందు =) జీవునియందుఁ గూర్చిన చాడవు.
నీ క్షరమధ్యానము ఏకాఁగమునఁ గల్గెనాకా! ఎట్టివింతయులేక భావములను
నెమ్మది యున్నదిగా ! నామనస్సు ఎక్కుఁడు జ్ఞశృంగిమొదలైనది. నీ తెఱఱగు నాకు
విన నుచితమైన నేని వినిపింపవచ్చునని. ౨. గ. లియు చలనమును లేని నీవునువలె,

వ. 'ప్రసన్నుండ వగుము; నాఁడెందఱునందియంబు వాయం జేయవే'
యని విన్నవించినం బాంఛజన్యధరుండు బుద్ధియు మనంబు
నిందియంబులును గోచరత్వసంప్రాప్తంబులు గావించి, కొంచెపు
నగవున నెమ్మొగం బొప్ప నప్పుడఱుతేని నాలోకించి యిట్లనియె.

సీ. గంగ యెవ్వనిఁ దనగర్భంబునం దతి
శ్లాఘాసమేత యై సంభరించె,
భాగ్యులం డెవ్వనిఁ బరమశిష్యుఁడుగాఁగఁ
బడసి గురుత్వ మెక్కుడుగ నెగడ్డె,
నా చాముఁ డెవ్వనితో రాసి యిరువది
మూఁడుదినములకు వాఁడిదొఱంగె,
గాశీశుకన్యలు గారణంబుగఁ బోది
యెవ్వని కోడి రనేకన్యపులు,

తే. వేదములు నాలుగును ధనుర్వేదమును మ
హాస్త్రములుఁ జెంది యెవ్వనియందు వెలింగె,
పట్టిభీష్ముండు న న్నిప్పు డాత్మఁ దలఁచు
చునికిఁ దద్గతి ఘయ్యె న్నామనము నధిప.

౧౨

క. అనలము శమించుచాడ్పున
ననఘ, యతండు పరమొన్నుఖాత్ముండై తా
ననుఁ దలఁచె నిందియంబులు
మనమునఁ దగ నిగ్రహించి మహిమసూచన్.

౧౩

క. శరతల్ప గతుండలఁ డే
శరణంబుగ నాశ్రయించి సద్భావవ్యా
ప్తిరతుం డగుటను, విను, త
త్పరత నతనియందు నాదుభావం బెలసెన్.

౧౪

వ. ఇది మదీయధ్యానఱు తెఱంగు; ఆమహాత్ముండు వసిష్ఠశిష్యుండు
భూతభవిష్యద్వర్తమానవేది; సర్వవిద్యాధారభూతుండు; ఆతం

డస్తమించిన ధాత్రి¹ యస్తమితనుధాగభస్తి యగురాత్రియుంబోలె
నగు; సకలజ్ఞానంబులు ననాశ్రయంబులై పొనుంగుపడుం గావున
నీ వతనిపాలికిం బోయి, నీ యడుగందలంచిన యఖిలధర్మంబులు
నడిగి చెప్పించుకొని నిశ్శేషనిరస్తసంశయిండవు గావలయు నని
యాన తిచ్చిన, నమ్మానవవతి గద్గదకంఠం డగుచు న్నావైకుంఠన
కిట్లనియె: ౧౫

ఉ. శంతనునూనుగౌరవము సర్వము మున్నును వింటి విప్రు ల
త్యంతము వేడ్కఁ జెప్ప; సతఁడట్టిఁడ - యాతని నీవుమున్నుగా
నెంతయు భక్తిఁ గాంచుటకు నేమదిఁ గోరెద; నమ్మహాత్ముఁడు
సంతస మందు నీ దయిన సన్నిధిఁ గాంచిన భక్తవత్సలా. ౧౬

వ. ఉత్తరాయణంబు వేచికొనియున్న యన్నరోత్తముండు బ్రహ్మమయ
నిధి యయిన నీసందర్శనంబు గోరు; నామీది యనుగ్రహంబు
నను సతనియెడం గలుగు పరిగ్రహంబునను, దేవా, నీవిట్లు సేయ
వలయు ననుటయు, నద్దేవకీనందనుండు సమీపగతుం డగుసాత్యకిం
గనుంగొని, రథంబుసమకట్టు మని దారుకునకుంజెప్పము. భీమార్జున
నకుల సహదేవులను, గృప యుయుత్సు సంజయులను రావింపుము
అనిన సతం డట్లచేసె. దారుకుండునుం దే రాయితంబు గావించె. ౧౭

క. అది రత్నరుచులపెల్లున

నుదితార్కునిఁ బోలి వెలుఁగుచుండెను² జవసం

పదుదీర్ఘసత్త్వసారా

స్పదసుగ్రీవాదిరథ్యసంశోభితమై.

౧౮

వ. ఆసమయంబున నక్కడం బౌరాశర్య నారద దేవల దేవసాణు
వాత్స్య దేవరాత ప్రభృతిపరమమునీంద్ర పరివేష్టనంబు గలిగి
గాంగేయుండు గృహగణపరివృతుండైన చంద్రుండునుంబోలె
దల్పిభూతశాతశరశతంబులచేత శోభిల్లి సందర్శనీయ గభస్తివితానుం

1. - శీతిభానుఁడు (= చంద్రుఁడు) అస్తమించిన రాత్రివలె నగును. 2. - జవసంపత్ +
పదుదీర్ఘ..... = పదిహేను, గొప్పబలుపు జేవయుఁగల సుగ్రీవము మొదలగు
అశ్వములతో శోభిల్లినదై సుగ్రీవము అనునది కృష్ణుని రథాశ్వములలో నొకటి.

డగు నస్తమయసమయభానుం ¹ క్రేణిసేయుచుఁ గృష్ణం జిత్తంబున
నిరతిశయనిష్ఠ నిలిపికొనియుండి చేతులుమొగిడ్చి సుపుష్పస్వరంబున
నిట్లని స్తుతియించె: ౧౯

—♦ భీష్మఁడు శ్రీకృష్ణుని భక్తియుక్తం దై స్తుతియించుట. ♦—

సీ. శుచియును హంసుండు శుచివత్తుఁ బరముండుఁ
బరమేష్ఠియును నగుభవ్యుఁ గొలుతు;
మునులును సురలు నెవ్వనియున్నరూ పెఱుం
గరు సర్వవిదుని నవ్వరుషుఁ గొలుతు;
శ్రుతులు సెప్పఁగ మహామతులు దుఃఖౌషధం
బుగ నెఱింగెడుపుణ్యమూర్తిఁ గొలుతు;
లోకంబు లెల్లఁ గల్గుట నిల్చు టొమఁగుట
తనయంద యగుమహాత్మరునిఁ గొలుతుఁ

తే. ²బక్షి, రత్నచయంబుఁ, బుష్పవ్రజంబు-
బంజరము త్రాడు నార యుపాశ్రయముగ
నుండుచాడ్చున విశ్వంబు నుండుటకు సు
ఖాస్పదం బగుపుండరీకాక్షుఁ గొలుతు. ౨౦

ఆ. హరి సహస్రశీర్షుఁ బరము సహస్రాక్షు
వేదమయు సహస్రపాదు, నలఁతు
లైనవారికంటె నలఁతి, పెద్దలకును
జాలఁబెద్దయగు దయాళుఁ గొలుతు. ౨౧

క. అమృతమాయు, ఋ గృజు స్సా
మముల యుపనిషద్వచస్సమాజములకు వా
చ్య మయినపురుషోత్తము, ని
క్కము రూ పగువాని, భక్తిగమ్యుఁ దలంతున్. ౨౨

1. కేలి (తద్భవము) = పరిహాసము. 2. కృమము గృహింపఁదగును-పక్షిక బంజ
ము, రత్నచయమునకుఁ ద్రాడు, పుష్పమునకు నార ఉపాశ్రయము = ప్రాపు.

ఆ. అరణి నన్ని వొడముకరణి, దేవకియందు

విప్రకర్మయజ్ఞవేదగుప్తి

కై జనించె నెవ్వఁ డవ్వసుదేవనం

దను భజింతు నేకతానురూఢి.

౨౩

తే. ఒకఁడు పండ్రెండుమూర్తులై యుండునట్లు

గా హిరణ్యవర్ణం బగుగర్భ మదితి

దాల్చి యెవ్వానిఁ గనియె, దైత్యఘ్ను నట్టి

దేవు సూర్యాత్మకునిఁ బ్రణుతింతు విష్ణు.

౨౪

క. సురపితృకోట్లం బూర్వా

పరపక్షుదినముల నమృతపానప్రీతిం

బొరయం జేయి చు వెలిఁగెడు

హరి సోమాత్మకునిఁ గొల్తు నాత్మేశ్వరునికా.

౨౫

తే. విశ్వసృజ లనుమునులచే, వితత మగు స

హస్యవిత్సరకలితమహాధ్వరమునఁ

గశ్యవబ్రహ్మయెవ్వానిఁ గనియెఁ గనక

వక్షుఁ దార్జ్యాయుఁ దలఁతు నప్పద్మనాభు.

౨౬

క. సువ్యక్తక్షేత్రంబున

నవ్యక్తకృతినిరూఢి నాసీనుండై

భవ్యత నుండెడుక్షేత్రా

త్మవ్యపదిష్టుఁ బ్రణుతింతు దామోదరునికా.

౨౭

క. ప్రకృతివికృతు లనుపోడశ

వికారముల ¹బెరసి ప్రకృతి వికృతిత్వము లొం

దకయుండఁ గాంతు రెవ్వని

సకలమునులు, దలఁతు నట్టి సాంఖ్యాత్ము పౌరికా.

౨౮

క. అంతశ్చర మారితములు

శాంతములుగఁ జేసి, ²యచలనత్వము శేమముకా.

దాంతియుఁ గలజనములు గను

నంతర్హితుఁ గొలుతు జలశయను యోగాత్ముక్.

౨౯

క. ఉపరమముం బ్రాపించిన

యపుణ్యపుణ్యములు గలుగు నతిశాంతులు భ

వ్యపుగతిఁ బొందెడు నానం

దపురూపుని విష్ణుఁ దలఁచెదను మోక్షాత్ముక్.

౩౦

తే. ¹చరణ నాభి శీర్షంబులు ధరయు నంత

రిక్షమును దిశమును; జగచ్ఛక్తు రగ్ని

దిశలు- దృఙ్ముఖ శ్రోత్రముల్ దీప్తులెమ్మ

హంగునకు నట్టిహరిని లోకాత్ముఁ దలఁతు.

౩౧

క. భూతముల మింగి, లోక

వ్రాతము జలమయముఁ జేసి వశ్యాత్మత ని

ద్యాతిశయంబున బాలుం

డై తేలెడువానిఁ దలఁతు హరి మాయాత్ముక్.

౩౨

తే. అంబుదంబులు గేశంబులందు, నదులు

సర్వతనుసంధులందును, జలధు లుదర

దేశమునయందు నున్నట్టి దేవదేవుఁ

గొలుతుఁ దోయాత్ము దేవకీకొడుకుఁ గృష్ణు.

౩౩

తే. వదన బా హూరు పదము లెవ్వఁడు విప్ర

రాజ వైశ్య శూద్రులకు సంప్రభవదేశ

ములుగ వెలుఁ గొందు, నమ్మహామూర్తి విభవ

దీప్తు వర్ణాత్మకునిఁ బ్రణుతింతు విష్ణు.

౩౪

క. ²మాస ర్వయ నాబ్దమయో

ద్వాసితరూపుఁ డయి సృష్టిఁ బ్రళయంబుఁ దగం

1. క్రమము-చరణము భూమి; నాభి అంతఃక్షయ; శీర్షము స్వర్గము; నూర్య-చంద్రులు కనులు, అగ్ని ముఖము దిక్కులు శ్రవణములు (చేవులు). 2. మాస ఋతు అయిన అబ్దమయ ఉద్వాసిత రూపుఁడు.

జేసి పొలు పారుశౌరి ను

పాసింతును యోగిభోగ్యబలు గాలాత్మున్.

౩౭౩

క. ముని దివిజాదికలోకము

లనంతుఁ డన జగతి కెల్ల నాధారం బై

పెను పొందెడు శేషాత్ముని

వినుతింతున్ విష్ణుభక్తి విభవవిధాయిన్.

౩౮

క. ఆదిత్య మరు ద్వసురు

ద్రాదిదివిజగణము లెల్ల నవయవరూపో

త్పాదకలితు లెవ్వారికి

నాదేవుని సంస్తుతింతు హరి దేవాత్మున్.

౩౯

క. సర్వమునందును దానున్,

సర్వముఁ దనయందు నుండు, సంచారంబున్

సర్వమునకుఁ దనవలనన-

సర్వాత్మకు నట్టి వృష్టిసత్తముఁ దలఁతున్.

౪౦

క. మీ నయి తా నతలగతం

బైననిగమచయముఁ దెచ్చి యజునకు నొసఁగం

గా నేర్చినసుమనస్స

మ్మానితవిగ్రహు భజింతు మత్స్యాత్ము హరిన్.

౪౧

క. అమృతమథనమున మంథన

గము లీలోద్ధరణకేలిఁ గైకొని సురసం

ఘముపకుఁ బ్రేయ మొనరించిన

యమేయుఁ గూర్మాత్ము నంబుజాత్ముం గొలుతున్.

౪౨

క. వారాహరూపమునఁ బెం

పారినతనదంష్ట్ర నొకట ౩నవని సగిరికాం

1. ఆదిత్య మరుత్, వసు రుద్ర ఆది దివిజగణములు = నూచ్యుండు, వేల్పులు, అష్ట
(౮) వసువులు, ఏ కాదశ (౧౦) రుద్రులు మొదలగు దేవతలు. 2. పర్వతారణ్య సహితముగా భూమిపై తీసె.....

ద్వితీయాశ్వాసము.

తారంబుగ నెత్తినయా

శౌరిం 1 గ్రోడాత్ముఁ దలఁతు సమ్యగ్భక్తిన్.

౪౧

ఆ. 2 నారసింహవపు రుదారభావము నొంది

ఘను హిరణ్యకశిపు ఖరనఖముల

వ్రచ్చి దీప్తమూర్తివఱు నృసింహాత్ము

నాత్మభవుని భక్తి నాశ్రయింతు.

౪౨

క. వామన రూపంబున ను

ద్దామబలున్ బలి నడంచి త్రైలోక్యాతి

కామితఁ బేర్చిన యద్భుత

ధాముం భౌంతాత్ముఁ దలఁతు దామోదరునిన్

౪౩

ఆ. పరశురాముఁ డనఁగ భవ్యండు జమదగ్ని

కుద్భవించి యిరువ దొక్కమాఱు

మనుజవతుల నెల్ల దునిమినకొఱాత్ము

నధిక భక్తి శ్శార్జ నాశ్రయింతు.

౪౪

క. క్షత్త్రాత్ముఁ గొలుతు దశరథ

పుత్రున్ శ్రీరాముఁ డనఁగఁ బొలిచినదేవున్

శత్రుభయమ రావణు నొక

మాత్రం దునుమాడినట్టి మధుసూదనునిన్.

45

క. హల ముసల ధరునిఁ గరుణా

నిలయహృదయు రాము రౌహిణేయు సితాంగున్

జలదనిభాంబరుని శుచిం

దలఁతును గోవిందు శౌర్యధను భోగాత్మున్.

౪౬

మ. యదువంశంబున వాసుదేవుఁ డనఁ గ్రీడార్థంబు జన్మించి, దు
ర్మద దైత్యావలిఁ గూల్చి, పార్థునకు సారధ్యంబు త్రైలోక్యస
మ్మద మారంగ నొనర్చి, దేవముని సమ్మానోద్భుతి భూభరం
బు దొలంగించిన చక్రి నంబురుహనాభుం గొల్తుఁ గృష్ణాత్మునిన్.

క. కలికాల చలితధర్మము

నిలువం గలయట్టి విష్ణునిం గల్కాత్ముం
దలఁతుఁ దురగవాహను మే
చ్చుల నెల్లం గీటడంచు శుభచారిశ్శున్.

౪౮

ఆ. క్షరము లైనభూత సంఘంబులం దెల్ల

నక్షరస్వరూపుడై వెలుంగు
సకలబుద్ధివృత్తి సాక్షి సాక్షాత్ము న
స్పందబోధఘను ముకుందుఁ దలఁతు.

౪౯

సీ. పరమేశ పుణ్య సుబ్రహ్మణ్య భక్తవ

త్సల మహాదేవ విశ్వప్రకాశ
కరణ హృషీకేశ వరద నారాయణ,
రాజీవనయన హిరణ్యనాభ
యఖిలలోకనమస్కృతాంఘ్రినరోరుహ
యజ్ఞాంగ యచ్యుత యమృతరూప
సీకు మ్రిక్కెడఁ గరుణింపవే ! యతసీకు
సుమవర్ణతాంబరము ధరించి

ఆ. యున్ననిన్ను నెవ్వ రుల్లంబునందుఁ ద

లంతు రట్టివారలకు భయంబు
గలుగ దెందు నేమికార్యంబులం దెప్పు
వినతమంగళాయతనమ వగుట.

౫౦

క. మంగళము విష్ణుదేవుఁడు

మంగళ మెమ్మైఁ దలంప మధురిపుఁ డుద్య
స్మంగళ మంభోజాక్షుఁడు
మంగళ మఖిలము విహంగమధ్వజుఁ డరయన్.

౫౧

క. నారాయణవరములు నిజ

మారయ, బ్రహ్మాంబుఁ, బరము, నంచితసత్యో

దారతపంబులుఁ గావున

నారాయణపరత వీని నాల్గిటి నిచ్చున్.

౫౨

తే. విష్ణుమయ మగ్ని, హవియును విష్ణుమయము
విష్ణుమయము సర్వంబును, విశదబుద్ధి
ని ట్లగుటఁ గందుఁ గావున నించుకేనిఁ
గల్గెషము నాకు లే కున్ని గానవచ్చు.

౫౩

క. శరణాగతుండ భక్తుండఁ

బరమపదవి గోరెదను శుభంబుగ నన్నుం

బరికించి యేది మే ల

య్యిరవు దొరకొనంగఁ దలఁపవే కమలాత్మా!

౫౪

తే. తపమునకు విద్యకును జనుస్థాన మైన
జననరహితుని యజ్ఞాత్ము శౌరి వాఙ్మ
యాధ్వరార్చితుఁ జేసితి; నాజనార్ద
నుండు మద్భజనమునఁ బ్రీతుండు గాత.

౫౫

క. అని యి ట్లతులస్తోత్రం

బున హరిఁ బూజించి గంగపుత్రుండు మదిలో

న 'నమః కృష్ణాయ' యనుచు

వినతశిరస్కుఁ డయి మ్రొక్కె విశ్రుతభక్తిన్.

౫౬

వ. అని పలికె నని చెప్పి వైశంపాయనుం డి ట్లనియె:

౫౭

క. స్తవరాజం బనఁగ ముని

స్తవనీయం బైన యీ 'వృషాకపిభవ్య

స్తవనామృతార్ణవము సం

స్తవనంబున నిచ్చు సుగతి జగతీనాథా.

౫౮

క. విను, జనమేజయభూవర,

యనుత్తమం బయినయిమ్మహాస్తవము పఠిం

చిన వినినను వ్రాసిన శ్రీ

యును నాయువుఁ బెంపుఁ బేరు నొసంగు జనులకున్.

౫౯

వ. అని చెప్పి వై శంపాయనుండు వెండియు నిట్లనియె:

౬౦

తే. అట్లు హరిఁ బ్రస్తుతించి శాంతాత్మవృత్తి

నూరకున్న శాంతనవుని, భూరితేజు

నమ్ముకుందునిఁ గీర్తించి రచటనున్న

పరమమునులు గద్గదికతోఁ గురువరేణ్య.

౬౧

వ. అంత నిక్కడ-

౬౨

ఉ. ఆ 'దివిజావగాతనయు సంచితభక్తికిఁ బ్రీతిఁ బొంది దా

మోదరుఁ డప్పు డన్నరవరోత్తము చిత్తమునందు సర్వలో

కాదృతదివ్యబోధమహిమాతీశయం బుదయింపఁ జేయుచుం,

దా దయతోడ సెజ్జ డిగి ధర్మజుమోమునఁ జూడ్కి పర్వఁగన్.

వ. 'భీష్ముపాలికిం బోదమర' మ్మని పలికి, కృతపరికరబద్ధుండై వెడలి

రథం బెక్కి, సాత్యకిం దనపిఱిందివలనం బెట్టికొనియె. ధర్మనందన

ధనంజయు లొక్కతేరును, మారుతి నకుల సహదేవు లొక్కయర

దంబును, గృపయు ముత్సు సంజయు లొక్క స్వందనంబును నెక్కి,

తదీయంబు లగు 'నేమినినాదంబులు దిక్కులం బిక్కటిల్ల నుచిత

పరివార పరివృత్తులై నడచిరి. అట్లరిగి కియసికేశబహులంబును,

బహుద్విప కుంభఖండ సరకపాల పాలీనిబిడం (పా... కుంభతుర

గాంగరధావయవ నవరత్న కనకమయభూషణగణఖండంబును, నై

ప్రేతపత్యనుభూతోజ్ఞుతం బైన యాపానభూభాగంబు ననుకరించు

కురుక్షేత్రంబు దటి ముసమయంబున నయ్యంబుజాత్ముండు పాండ

వాగ్రజుతోడ-

౬౪

1. = స్వర్గం గావుత్త్ర్యక = భీష్మక. 2. = బండి కంటి కడకమ్మియొక్కధ్వనులు-

తేరినడకచేఁ గలిగిన పెద్దచప్పుడులు. 3. = ఎముకలచేతను పెండ్లుకలచేతను తఱ

చై నదియు, పెక్కులు ఏనుగుల కుంభస్థలముల తునుకలచేతను, నరుల కపాల రాసుల

చేతను నిండినదీయునై- 4. = శృకానసాధుండు త్రాగి కృక్కిన కల్లుపెంట.

తే. దూరమున నైదుమడుపులు దోచుచున్న
యవి, నరేశ్వర, మును వీనియందుఁగాదె
పరశురాముండు సేసె దర్పణము నృపుల
రక్తమున భూరితరపితృభక్తి వెలయ.

౬౫

మ. 'క్షితి నెందుం జరియించి భూవతుల నిశ్చేషంబుగా 1 నేకవిం
శతివారంబులు ద్రుంచి యాతఁడుదుదీన్ శాంతత్వముం బొందె ను
వ్రతుఁడై' నాపుడు, నమ్మహేశుఁ 'డతఁ డీకౌర్వంబు సేయంగ నే
ల తొడంగె? నృపు లెట్లు గల్గి రిలయెల్లం గైకొనం గ్రమ్మఱన్? ౬౬

వ. అనుటయు, నచ్యుతుండు, 'నష్పరశురాముజన్మ ప్రపంచంబును,
దదీయకొధకారణంబును, నృపలోకమారణంబును, భూపాలవంశ
పునస్సంభవ ప్రకారంబును, మునులవలన వినివచొప్పునంజెప్పెద'
నని యజ్ఞనవతి కి ట్లనియె: ౬౭

—♦ శ్రీకృష్ణుండు ధగ్మజానకుఁ బాశురామనిచరిత్రంబు చెప్పట. ♦—

సీ. కలఁడు జహ్నుం డనఁగాఁ దొల్లి యొకమహీ
వతి; యజహ్నుండు దత్తుతుండు; వాని
కుదయించె బల్లవుం; దుర్వీశ, యాతని
కొడుకు తపోనిష్ఠఁ గుశికుఁ డిందు
మెచ్చించి జగములమేటి నాఁ దగువుత్తు
వేడిన, దాన న వ్విభున కుదృ
వ మ్మయి కౌశికుఁ డిమ్మహి గాధినా
మమ్మునఁ బరఁగె; నమ్మునుజవిభుండు

తే. సత్యవతి యనుతనకవ్య సంప్రమోద
మున ఋచీకున కిచ్చె; నమ్ముని సుకర్మ
నిరతి సంతానవాంఛమై 2 జరుయుగంబు
దనకు మామకునై కల్పితముగఁజేసె.

౬౮

వ. ఆభ్యుగ్రునందనుం డచ్చరువులు నిజభార్యముందట నిడి 'క్షత్త్రియా జేయుండును క్షత్త్రియ నూదనుండును నగుక్షత్త్రియోత్తముం డిచ్చరువున జన్మించు, దీని మీతల్లికి నిమ్ము. తపోధృతిశమంబుల నుత్కృష్టం డగుద్విజశ్రేష్ఠుండు దీనివలనం బుట్టు, నిది నీ పువయో గింపుము.' అని వాని నేర్పరించి 'భవజ్జననీజనకు లిష్పడ వచ్చెదరు' అని చెప్పి నదీన్నానాథి యయి యరిగె. తదనంతరంబ తదాశ్రమం బునకుం దీరయాత్రాపరు, డయి గాధి, గృహిణీనహితంబుగాఁ జనుదెంచిన, సత్యవతియును నిజభర్త గావించిన చరుద్వయంబు మాతకుం జూపి, తత్ప్రభావ భేదం బుపన్యసించినం బ్రీతయై యద్దేవీ, పరమపావనస్నానం బాచరించి, చరు పువయోగించునప్పు డజ్ఞానం బునం దనచరువు కూతున కిచ్చి, కూతుచరువుదా నుపయోగించె. అయ్యువతియుం దలఁపులేమి నాలేమ యిచ్చిన భంగిన కుడిచె. అంత భార్గవుండు వచ్చి పత్నిం జూచి, దివ్యబోధంబున నెఱింగి, 'క్షత్త్రియాంతకరం బగు గర్భంబు ధరియించినదాన' వనవుడు, నత్తరుణియు ఁదత్పాదంబులకుం బ్రణతయై, 'మీ రిట్లాటన తీఁ దగునె?' అని వడవడ వడంకుచుఁ గేలుముగించి నిలిచిన, నత్తిపోధనుం డత్రైటవతో 'నత్రైటంగు నాతలంపున వచ్చినది గాదు; భవన్మాతృబుద్ధిహానిం జేసి చరువ్యత్యాసంబున నయ్యె. నీకుఁ గూరకర్ముండును మహాబలుండును నగువుత్తురిం దుద్భవించు. ఆయచుకు బ్రహ్మభూతుండును దపోధనుండును నగువా డుదయించు. నేను దపంబున విశ్వబ్రహ్మంబు నచ్చరువన నావహించినవాడ' ననిపలుకుటయు-

౬౯

క. అమ్ముగ్ధ యతని కిట్లను:

'నిమ్మాఁడుజగములు మీర లితరంబులుగాఁ

గ్రమ్మనఁ జేయఁగఁ జాలుదు;

రెమ్మెయి నైనఁ గృప సేయరే నామీదఁ'

౭౦

వ. 'కూరెం డగు కొడుకుం గనుట కోర్వ' ననుటయు, ననుగ్రహాతి శయంబున నమ్మహాముని 'యవ్విశేషంబు నావుత్తురినకు లేకుండఁడు;

జాత్మనియం దావహిల్లెడు; నీ కెట్లు ప్రియం బట్ల కాఁ గలయది' అనియె. అట్ల యత్తన్వి, తపోనిరతుండును దాంతుండును శాంతుండును నైన జమదగ్నిఁ గనియె. బ్రహ్మర్షి సదృశం డగు విశ్వామిత్రుని గాధిపత్ని గాంచె. ౭౧

క. జమదగ్ని, సర్వవిద్యా

సమేతుఁడు నుదారగుణుఁడుఁ జాపాగమవే

దిమతియు నగురామునిఁ గాం

చె మహీపతిహసనశీలు శిఖినిభమూర్తిన్.

౭౨

వ. అక్కాలంబునందు హైహయవంశవరుండు-

౭౩

ఉ. దుర్జయవిక్రమోజ్జ్వలుఁడు దోషవివర్జితబుద్ధి కార్తవీ

ర్యాద్భునుఁ, డేకుదీపులు నయాన్వితశూరత నేలుచుండు, ధ

ర్మార్జనలోలబుద్ధియు మహాస్త్రబలంబు సహస్రబాహుతా

స్ఫూర్జనముక వెలుంగఁగ నృపుల్ దనయాజ్ఞఁ దలక వహింపగన్.

క. ఆరాజు నగ్నిదేవుఁడు

గారవమున నడుగ, నతఁడు గడుబెంపున నా

హారముగ నిచ్చె గిరి నగ

రారణ్య గ్రామ భర్వటాదు లతనికిన్.

౭౪

వ. ఇచ్చిన నగ్నిదేవుం డాహారంబుగాఁ గొనుతరువాత మిత్రావరుణ నందను నాశ్రమకాననం బతండు లేనిసమయంబున సమసిన నమ్మహాత్ముం డెఱింగి వచ్చి యాసర్వభక్షకునకు రక్షణం బాచరించుచు వర్తించు కార్తవీర్యునిం గని కనలి, 'నీవు మదీయ తపోవనంబు పరిహరింపక గహనసామాన్యబుద్ధిం గాల్చితి; నీబాహులు రాముండు నఱకువాఁడు' అని శాపం బిచ్చె. సహస్ర బాహుండును దానికి విషాదంబునొంది యధికతాత్పర్యంబుతో ధర్మకార్యంబుల నడపుచుండె.

౭౫

క. శాపము గారణముగ నా

భూపతి కవినీతులైనపుత్రులు సబలా

టోపాత్ములు పలుపురు సిం

హేమాపములు జనించి ధాత్రి నుద్భటవృత్తిన్-

౨౭

ప. ఎందునుం జరియించువారు. ఒక్కనాడు జమదగ్నియాశ్రమంబునకుం
బోయి, యతండును జామదగ్నియందును నయ్యెడ లేకుండ
హేమామధేనవును వత్సంబునం దమమందిరంబునకుం గొనివచ్చిరి.
ఇట్లు దెచ్చుట సహస్రబాహుం డెఱుంగడు.

౨౮

క. అట రాముఁ డెఱింగి పరమో

ద్భట మగుకోపమునఁ జాప పరశుముఖమహేమా

త్కటశస్త్రాస్త్రంబులతోఁ

బటుగతి వచ్చెను సహస్రబాహునిమీఁదన్.

౨౯

—♦ పరశురాముఁడు కార్తవీర్యజునిఁ జంపుట ♦—

ఆ. వచ్చి, మట్టి కయ్య మిచ్చిన, నవ్విభు

నొంచి బాహువనముఁ జంచదుగ్ర

పరశుఘోరధారపాల్ నేసి పోయి ని

జేచ్చ నుండె మేదినీశవర్య.

౩౦

చ. అతఁడు సమిత్కుశాభిహరణార్థము గానకు నేఁగి యుండఁగా,
నతికుపితాత్ములై కడఁగి యర్జునునూనులు వోయి ముట్టి, త
త్పితృశిరమున్ వెనం దునిమి ప్రీతిమెయిం జనుదెంచి; రమ్మహేమా
ద్ధతుఁ డట వచ్చి వారిచరితం బెఱింగెం దమతల్లి సెప్పఁగన్.

౩౧

ప. అ ట్లెఱింగి—

౩౨

శా. రాముం డుద్ధతరోషపావకశిఖాప్రస్ఫీతుఁ డై త్సున్నుడున్

భూమీశాలిఁ గుతారధార, ¹నని విస్ఫూర్ణదగ్ధిన్ హైహయ

స్తోమం బాదిగఁ జొచ్చి రాజకులముం దున్నాడి, చేసెన్ సము

ద్దామక్రీడను శౌద్ర మొప్ప ²నిల రక్తస్యందసంసిక్తఁగన్.

౩౩

వ. ఇట్లు నేసి, పరమకృపావిష్టహృదయుండై తపోవనంబునకుం జనియె.
పదంపడి బహువత్సరంబులు సనినపిమ్ముట విశ్వామిత్రప్రౌత్తుండైన
పరావసు వసురాజు దుర్విసీతుండై గర్వోద్రేకంబునం బరశురాము
నధిక్షేపించి, 'రాజులకు వెఱచి డాగియున్నవాడ' వని విశిష్ట
జనసన్నిధిం బలికి, బాల వృద్ధభావంబున నుపేక్షితులై యతనిచేత
మున్ను చావక యున్నప్రతర్దనాదుల నుగ్గడించి - ౮౪

ఆ. 'నృపులు గారె వారు? నీవు మిథ్యాప్రతి

జ్ఞాభిమాని' వనుడు, నతఁడు మగుడ

రోష మెత్తి కడఁగి కూరిత నాబాల

వృద్ధముగ నరేంద్రవితతి నఱకె.

౮౫

వ. గర్భంబుల నున్నయర్భకులను, మఱియు వివిధప్రకారంబులఁ బోరం
దప్పి పోయి పుడమి యేలురాజులం గాలాంతరంబుల వెదకి వెదకి
వధియించె. ఇట్టిరువదియొక్కమాఱు¹ నేల నిక్షత్త్రంబుఁ గావించి
యశ్వమేధయాగంబు నేసి, దక్షిణగా నీక్షితి యంతయుఁ గశ్యపున
కిచ్చె. పదంపడి యమ్ముని యాజామదగ్నుతో నిట్లనియె: ౮౬

తే. 'అశ్వమేధయాగంబున నవని యెల్ల

నాకు దక్షిణగా నిచ్చినాడ; వింక

నాధివత్సంబు నీకు లే; దరుగు దక్షి

ణాభిపారదేశమునకు ననఘచరిత.'

౮౭

వ. అని పలికి యెందేని నేమేనియుం దెఱంగున శేషించినరాజ
పింఛంబునకు నిశ్చేషత్వంబు వాటిల్ల కుండం బరిహరించుబుద్ధిం
బలికిన, నప్పురుషసింహుండు 'నట్లకాక' యని పోవ, నతనివలని
వెఱపున నవ్వలనినముద్రిండు² శూర్పాకారప్రదేశంబు బెరయం
గొంతదేశంబతనికి విహరస్థానంబు గావించె. ఇవ్విధంబునం గశ్యప
మునీంద్రిండు పరిగ్రహించి, భూమి భూసురప్రకరంబుల కిచ్చి,
తపోవనంబున కరిగె. భూమియు నతనిపేరఁ 'గాశ్యపి' యన నెగడె.

1. = భూమి-క్షత్రియశూన్యము చేసి. 2 = చేటపోతికగల ప్రదేశంబునలియక.

కొం దొకకాలంబునకు వైశ్యశూద్రప్రముఖులు దర్పితులై
ప్రకారంబుల విప్రదార ధన ధాన్యాదు లఽహరింఁ దొడంగి.

సీ. పదపడి విప్రులు పథము దప్పి, వధంబు

మద్యపానంబు, సన్మార్గవర్తు

లై నసాధులధన మపహరించుటయును

మొదలు గాఁగ నకృత్యములకుఁ జొచ్చి;

రథ్వరాదికసత్క్రియల్ ప్రివర్తింపక

తెక్కలి బంది యేదిక్కులందుఁ

దట చయ్యె; నిమ్మెయి ధర్మంబు సెడి యథ

ర్మంబు వర్తించి యరాజకత్వ

ఆ. దోషజాత మైనదురితబాహుళ్యంబు

గుతిలపెట్ట, భూమియతలమునకుఁ

బోవ నెఱిగి, కశ్యపుఁడు, నిజోరువు నెఱి

గుచ్చి దాపు గాఁగ నిచ్చి యెత్తె.

వ. అది కారణంబుగా ధరణి 'యర్వి' యనం బ్రసిద్ధి వహిం
అయ్యుద్ధరణసమయంబునం గాశ్యపి, గశ్యపుని వేడుకొ.
యత్తమక్షత్రియులు దండనీతిప్రయోగంబునా జేసి ధర్మంబు
రక్షించి తన్ను సురక్షితం జేయువారు గా వరంబు వడయుటకై
యమృహమునితో నిట్లనియె:

—♦ భూదేవి కశ్యపుతోఁ బరశుగాముచే. జావనిరాజులఁ జెప్పట. ♦—

క. 'నాయం దచట నచట రా

మాయత బాహువిభూతి కిగవడనిఘనుల్

ధీయుక్తులు గల; కిరస్మర

నాయకులను, వినుము, పనువు నను రక్షింపన్.

౯౧

వ. అని పలికి యద్దేవి తనసురక్షితత్వంబున హైహయులు గొందఱు
చావునకుందవృటయుఁ, బౌరవాన్వయప్రభవుం డగువిదూరథ

1.-దొంగతనములు బంధిపోటులు. 2.-అగపడని = (అగ్గ + పడని) కనఁ
బడని, గోచగముకాని, దొరకని. 3.-అరాజులను నశ రక్షింప నియోగింపుము

సుతుండుఋక్షవత్సర్వతంబున¹ఋక్షంబులచేత రక్షితుం డగుటయు,
సాదాసవంశజనితుం డొక్కరుండు పరాశరసంయమివరునధ్వర
కాలంబునంజేరినఁ గారుణ్యాతిశయంబున నమ్మహాత్ముండు వాని
శూద్రప్రవర్తవంబున సర్వకర్మంబులుఁ జేయించుకొని రక్షింప,
సర్వకర్మం డనం బరఁగుటయు, శిబిమనుమఁడు గోపతి యనుఁవాడు
వనంబున గోవులు రక్షించిన బ్రదికి యునికియుం, బ్రతర్దనపుత్తుండు
వత్సాభిధానుండు వత్సంబులు గోష్ఠంబున రక్షణాబాచరింప
సంచరించుటయు, దివిరధతనయుం డగుదధివాహనుకొడు కంగుం
డనువాఁడు గంగాకూలంబున గౌతమమునీంద్రునిరక్షంజేసి
నిర్భయుండై వర్తిల్లుటయు, బృహద్రథకులజాతుండు భూరి
నామధేయుండు గృధ్రకూటశైలంబున²గోలాంగూలంబులు
రక్షించుటవలనఁ గలిగి యుండుటయు, మరుత్త సంతానసంభవులు
చతుర్వర్ష వయస్కులగువారు మువ్వరు సముద్రుండు రక్షకుండై
పెనుపంద్రీరంబునం బెరుఁగుటయుంజెప్పి, 'వా రుత్తమక్షత్రియులు
వారలు సమ్యక్పరిపాలనంబున నన్నరయువారు గా ననుగ్రహించిన
నచలిత నై యుండెద.

౯౨

క. 'వారలపెద్దలు నాకై
పోరఁ బరశురాముచేతఁ బొలిసిరి; నాకున్
వారి నధిపతులఁ జేయుట
గోరం దగుఁ గాన నిట్లు గోరితి ననఘా.'

౯౩

తే. అనిన విని వారి రావించి, యమ్మునీంద్రుఁ
డందరనుజూచి, యాధిపత్యమున కిమ్మ
హాభుజులు దగువా రని, యవనిఁ దగిన
యట్లు విభజించి యభిషేక మాచరించె.

౯౪

క. ఆనృపులవంశముల నా
నానృపతులు పుట్టి; రిట్లు, నరవర, నృపనం

తానములు పెక్కు గలిగి మ

హీనాధట్టిమున వ్రాలె నెందును గలయన్.

౯౦

క. అప్పురుసునఁ బెరిగిననృపు

లిప్పుడు భారతరణోపహృతు లై పలువుర్

గుప్పలు గొనఁ బడి; రనికిం

దప్పినవాఁ డొకఁ డొకండ ధర నంతంతన్.

౯౧

వ. నీ వడిగినపూర్వవృత్తాంతంబు చిత్తాయత్తంబుగా నెరింగించితి
అనవుడు, ధర్మనందనుండు, గోవిందునితోడఁ 'బరశురాము
డింపటివాఁ డగునే! కొంపంబును విక్రమాటాపంబును జిత్రంబుగా
ధాత్రి నిశ్చిత్త్రంబు సేసె!' నని పలికి వెండియు,

౯౨

తే. 'ధరణియును, ఋక్షములు, బరాశరుఁడు, గోస

మూహములు, వత్సములు, గౌతముండుఁ, గవులుఁ,

దోయధియు నింతపుణ్యంబు సేయునే! జ

నంబుభాగ్యంబు నభివర్ణనమున కెక్కి'.

౯౩

వ. అని యిట్లు సల్లాపంబులు సేయుచు మాధవధర్మజు లరి/
యోధువతీతీరంబున శరతల్పగతుండై గాంగేయుం డున్నడక
అనతిదూరంబున రథావతరణంబు సేసిన, భీమసేనప్రముఖులు,
గృపాదులు సరదంబులుడిగిరి. ఇట్లందఱు సంతరంగంబు లేకాగ్రంబుల
సేసికొని చేరం జని, సాత్యవతేయ ప్రభృతిమునీంద్రులకుం బ్రణమిల్లె
మఱి భీష్ముం గాంచిరి. అట్లు సముచితప్రకారంబునంగని యతనిఁ
బరివేష్టించి యాసీనులైరి. అప్పు డత్యుతుం డమ్మహాత్మ్యనాలోకింఁ
యున్ములించుచు నతనితోడ-

౯౪

సీ. నీకు మున్నోలె నవ్యాకుల మైయున్న

యదియె చిత్తంబు? దేహంబుపీడ

ఘనము మనఃపీడ కంటే నరదురు బుధు;

లోకముల్కి యొడలిలో నున్న నలత

-సేయునెమ్మెయి; బహుసాయకకీలిత
మైనయంగంబునొ వృడుగ నేల?
యిట్టు లుండియు నించుకేనియు దుఃఖింబుఁ
బొరయమి పితృవరస్ఫూర్తిఁగాదె?

ఆ దేవతలకు నైన నీ పువదేశింతు
కలిమిలేములకు వికార మొంద
కుండ; బోధవృద్ధు లొరులు నిన్ దేర్పంగ
వలవ కునికి నిజ మవార్యతేజ. ౧౦౦

క. భూతంబులసంసరణము
భూతభవద్భావికార్యములుఁ, గర్మసము
ద్వ్యోతనభంగియు నీయఱ
చేతివి గావె కురువంశశేఖరజన్మా. ౧౦౧

వ. అని వెండియు - ౧౦౨

ఉ. రాజులు ! రాగహీనుఁ డట ! రాజితసుందరమూర్తి యట్టె ! వి
భ్రాజితసంపదున్నతివిభాసితవర్తనుఁ డట ! కామినీ
రాజమనోజ్ఞభంగిచతురత్వధనుం డట ! బ్రహ్మచర్యదీ
క్షాజితమన్మథుండు నట ! జన్మము లిట్టివి యెందుఁ గల్గునే ! ౧౦౩

క. సురలును నసురులు యక్షులు
సురగులు గంధర్వులును మహాధృతిఁబైఁబై
సురవడి వచ్చిన, నొకఁడవ
పరాజితులఁ జేయు దుగ్రీవాహస్పరణన్. ౧౦౪

చ. దమమును సత్యముం దసము దానము, వేదములందుఁ, జాపవే
దమునను గల్గునై పుణియు, ధర్మవిధిజ్ఞతయున్, విరోధిభా
రమణ విమర్దనక్రమవిరాజితశౌర్యము నీకుఁబోలె నై
జము లగువాఁడు వే తొకఁడు, శంతనునందన, పుట్టఁ డెన్నఁడన్.

క. వే యేల!-సంభవించునె
సాయకతల్పమున నుండి 'చావఁగ నొల్లన్';

నాయిచ్చుఁ గాక' యనునరుఁ

డేయుగమునఁ జూడ వినఁగ నెచ్చట నైనన్?

౧౦౬

తే. వసువులందును బెద్దవు ; వాసవాది

సురుల మిగులుదు గుణముల; ధరణిసురులు

సెప్ప విందు నీమహిమ ; నాచిత్తమునను

గందు, ననుపచుతేజ, గంగాతనూజ.

౧౦౭

వ. అని పలికి పాండవాగ్రజుం జూపి -

౧౦౮

—♦ కృష్ణుఁడు ధర్మజనకు ధర్మము అపదేశింప భీష్ము నియమించుట —

ఉ. నీవు తపోవిశేషమహానీయతఁ జేసి, జగంబు లన్నియుఁ

భావమునం గనుంగొన, నృపాలమ హేమాత్తర, చాలు ; దీతఁ డ

త్యావిలచిత్తుఁ డయ్యె సుహృదాప్తమృతిఁ; దురటిల్లు నెవ్వగం

బోవఁగఁ దోపు నీ దయిన పుణ్యతమస్ఫుటవాక్యపథతినీ. ౧౦౯

వ. నాలుగువర్ణంబులకును, నాలుగాశ్రమంబులకు నిట్టిట్టివి యర్హంబు
లని, నాలుగువేదంబులం జెప్పినధర్మంబులు నీకు విదితంబులు.

ప్రపృత్తి నివృత్తులును, సాంఖ్యయోగంబులును, బురాణేతి
హాసంబులు, ధర్మశాస్త్రంబులు నవగతంబులు. సర్వసంశయచ్ఛేదన

దక్షుండవు. నీవీక్షితివతి నాదరింపుము. శోకమోహాగ్రస్తం బగు
జనంబు విస్తరింపం జేయుట గదా మిముబోలులబుద్ధివిస్తారంబునకు

ఫలంబు. అనిన విని మొగం బించుక యెత్తి కృతాంజలియై
గాంగేయుండు గోవిందున కిట్లనియె :

౧౧౦

క. కర్తయును భర్తయును సం

హర్తయు జగములకు నీవ ; యాశ్రితజనఘో

రార్తినిరాసనిపుణసం

కీర్తనయోగీశ్వరేశ కృష్ణవరేణ్య.

౧౧౧

వ. అని మఱియు ననేకప్రకారములం బ్రశంసించి 'నాకు మే లెయ్యది
దానిని నీదివ్యచిత్తంబునం దగుచు' మనవును నద్దేవుం డిట్లనియె :

తే. అచలభక్తి నిత్యంబు నాయందు నీకుఁ
గలిమిఁజేసి, నీయంతరంగమున నాదు
దివ్యరూపంబు నెలయించితిం ; బ్రహ్మద
భాజనం బైతి - భీష్మ తపస్వరూప.

౧౧౩

వ. మేలు వేట తలంప నేల యని వెండియు,

౧౧౪

క. భక్తియు నార్జవమును సం
యుక్తములై యున్నయట్టి యుల్లంబున నా
సక్తి నిలుతు ; నిం దొకఁడు వి
యుక్తం బైనను వసింప నుర్వీనాథా.

౧౧౫

తే. అనఘ, యినుఁ డింక నేఁబది యాఱుదివస
ములకుఁ దా నుత్తరాయణమునఁ జరింపఁ
దొడఁగు ; నీ వట్లు దేహంబు విడిచి యేఁగు
ద పునరావృత్తిపదమున కభినుతముగ.

౧౧౬

వ. వీరె వసువులు విమానంబులతో నంతరిక్షంబున సంతర్కితులై
నీరాక ప్రతీక్షించి యున్నవారు. అది యట్లుండె - నీవు సన్న
నీలోకంబున నెఱుక పొనుంగువడుం గావున వీ రెల్ల సకలధర్మ
వివేకలబ్ధికి నయి యరుగుదెంచి పరివేష్టించి యున్నవారని తత్కాల
సమాగతయోగ్యజనంబులం జూపి, ధర్మపుత్రి నుపలక్షించి శోకాప
హతబహుశ్రుతుం డగునితండు దెలి వొందునట్లుగా ధర్మార్థసమాధి
యుక్తంబు లగునుక్తివిశేషంబుల ననుగ్రహింప వలయు ననుటయు,
నదేవకీనందనునకు దేవవ్రతుం డిట్లనియె :

౧౧౭

క. ' శివ నారాయణ యచ్యుత

భవదీయము లైనమధుర భాషణములు నా
చెవు లానిన సమృతరస
ప్లవనంబునఁబోలెఁ బ్రమద భరితుండ నైతిన్.

౧౧౮

తే. ' వాగ్విభుండ వైననీవచో వై భవంబు
లో సమస్తంబు నుండుట, 'లోకనాథ,

నీదుసన్నిధిఁ బలుకంగ నేర రాదు

పద్మభవునకు ; నే నెట్లు పలుకువాడ ?

౧౧౯

వ. ' విషానలసదృశంబు లగుశరంబులు నేయువేదనంజేసి, యంగంబులు, నంతరంగంబు నవశంబులై యున్నయవి. ప్రతిసంభాషణక్షమ లేదు. శౌర్యల్యంబున నెలుంగును నాలుకయుం బ్రస్ఫుటవర్తనంబులు గావు. ఏ నెవ్విధంబున భాషింప నుత్సహింతు ? ' ప్రతిభాషాశక్తి లేమి సహించి నాదెసం బ్రసన్నుండ వగుము. ధర్మపుత్రున కెయ్యది హితం బది నీవ చెప్పము. నీ వ్రుండు నేను జెప్పట, గురుం డుండ శిష్యుండు నెప్పిన విధంబు గాదె ! ' అనిన విని భక్తార్తి హరుం డైనహరి యతనితో నిట్లనియె :

౧౨౦

క. కురువంశధురంధరుఁ డగు

పరమారజునకు వినయఫణితిం దగుని

ర్భరశరవేదన సెప్పితి ;

నరములమూఁ డిత్తుఁ గొనుము వసుధాధీశా.

౧౨౧

క. శరములవలనను మూర్ఛం

బొరయక, యొక్కింతడప్పిఁ బొరయక, నొప్పిం

బొరయక యవిధగాత్రుని

కర్ణి సుఖాత్ముడవు గొమ్ము కౌరవనాథా.

౧౨౨

ఈ. అనఘ, ¹నీరువట్టు నాఁకలియును నెవ్వుఁ

బొరయ కుండునట్టి భూరిశక్తి

నీకుఁ గలుగ నేను నెమ్మనంబునఁ ధలం

చితిఁ దదీయపీడఁ జెంద కుండు.

౧౨౩

క. విను, సకలభూతములవ

ర్తనములు గనునపుడు, బుద్ధి ²దవులఁబడక, యెం

దును బరఁగి దివ్యబోధం

బున నలవడునట్టి పెంపుఁ బొందు మనింద్యా.

౧౨౪

వ. మత్ప్రసాదంబున నీదృశప్రభావనిరూఢుండ వయి నెగడుము అని
వల్కుటయుం, బౌరాశర్యాది పరమాద్యు లప్పద్మనాభుం
బ్రశంసిచిరి. దివంబున దేవదుందుభులు మొరసె. మురారి భీష్మ
ధర్మజులమీఁదం గునుమవర్షంబు గురిసె. అప్పరోగణగానంబు
వీతంచె. అచ్చటియందఱు నాశ్చర్యప్రమోదభరితహృదయులైరి.
తదనంతరంబ యంబుజాస్తుం డవరగిరిశిఖరం బలంకరించె. అప్పు
డమ్మును లచ్యుత గాంగేయ కౌంతేయాగ్రజులి ¹నామంత్రితులం
జేసి గమనోన్ముఖు లగుటయు, నమ్మాధీవ యుధిష్ఠిరులును,
సాత్యకియును, భీమాష్టన ²యమఘలును, గృప యయుత్సు
సంజయులును వారలకుం బ్రణమిల్లిరి. వారలును 'రేపు వచ్చెద'మని
నిజస్థానంబులకుం జనిరి. కృష్ణాదులును దేవప్రతున కభిముఖులగుచు
నట్ల పలికి ³వలగొని యరిగి యరదంబు లెక్కిరి. వారిపిఱుండ
మున్ను వచ్చిన వారణ రథ తురగ పదాతులు బలసికొల్పి పోవం
బురంబునకు వారు వోవునమయంబున-

౧౧౫

చ. దినమున నెల్ల నుష్ణకరదీప్తుల పర్వి రసంబుఁ బీల్వ ⁴వం
దినసకలౌషధిప్రవితతిం దెలి వొండఁగఁ జేయునేర్పు గ
ల్గినతనరశ్మిజాలమున లీలఁ జకోరముల ⁵మదింపఁ జే
య నుదయ మై వెలిగె నమృతాంశుఁడు సేనకుఁ దన్ను సేయుచున్.

వ. ఇట్లుదయించిన సుధామరీచి లోచనప్రీతి యాచరింపం బెంపు
సుభగంబుగా శౌరిప్రముఖులు పురప్రవేశంబు సేసి,
నిజనివాసంబుల నుచితవర్తనంబున నారాత్రి గడపిరి. ప్రభాతం
బగుటయు -

౧౧౬

తే. మంజుపారకరవమును మధురమాగ
ధన్వనంబును వినుచు, మాధవుఁడు మేలు

1 = ఆమ-త్రితులంజేసె = పీడ్మొని - ఆమంత్రణము = సాగనంపుట; పిలుచుట.

2. = కవలు (నకులకాదేవు య.) 3. = పద్మక్షిణము సేసి. 4 = సంకపించిన.

5. = సుతేసింప.

కాంచి, తత్కాలసముచితకర్మజాత

మాచరించి, భూసురులకు నర్పణిచ్చి -

౧౨౦

ప. మంగళప్రకారంబున నలంకరించి, నిజాకృతి !యాదర్శంబునందు దర్శించి, యప్పుడు సన్నిహితుం డైనసాత్యకివదనం బవలోకించి, భీష్ముపాలికిం బోవుటకుం బాండవాగ్రజుం డాయితం బగుట యెఱింగి, 'మనవెలువడు చునికి యెఱింగింపు' మని పనిచె. అంతకు మున్న యక్కురువుంగవుండఁ బుణ్యసంకీర్తనాశీర్వాదంబులను, భద్రాగ్రాననాదంబులను వీనులు వికసిల్ల మేలుకాంచి, సమయాకృత్యంబు లనుష్ఠించియుండ, నాకృష్ణానుజం డతనిం గని, గాంగేయుకడ కరుగుటకై రథంబు సన్నద్ధంబు సేయించి, 'నీరజనాభుడు నీరాక వార్చియున్నవాఁ' డని చెప్పటయు, నమ్మనజపతి పార్శ్వగతుం డగుపార్థుం గనుంగొని 'మనయరదంబు సంఘటింపుము; నేడు మొదలుగా నయ్యెడకు సైనికుల రానీకుము; అంతఃపరివారంబు వచ్చు టుడువుము; శాంతనవుండు సందడిం బడ నర్హుండు గాఁడు. విశేషించి పరమగుహ్యార్థంబులగువాక్యంబులు మనకు ననుగ్రహింపంగలవాఁడు గావున, నిస్సమ్మర్దంబుగా నుపాసింప వలయు' నని పలికి, యొక్కింత విచారించి తగురాజులం గొందఱు బేరుకొని 'ధృతరాష్ట్రవిభుండును వారును వచ్చువారు ; వారిం బిలువం బంపు' మనవుడు, బిలిపించి యతండు- ౧౨౧

—♦ ధర్మరాజు కృష్ణుడు తోడ భీష్ముపాలికిం బోవుట. ♦—

క. అరదము వన్నిన, నాభూ

వరుఁ, డతఁడును దాను నెక్కె, వడముడి వేటొ

కృరథమునఁ బిన్నతమ్ముల

నిరువురఁ గలపికొని యెలమి నేతేరంగన్.

౧౩౦

క. వినుము, మహాభూతము శిలే

నును సమధికరూపమున వినుతభంగిఁ దగం

1. = అదమున 2. = నిరీక్షించి. 3. = వినును - మహాభూతములును: పృథివి, జలము, తేజస్సు, వాయువు, ఆకాశము.

జనుతెఱంగు దోచ, నెలమిం

జనియెను వనుదేవసుతునిసదనంబునకున్.

౧౩౧

వ. రథగమన¹రవంబునం గృవ యుయుత్సు సంజయులుం గూడికొనిరి;
అంత-

౧౩౨

క. దారుకుఁడు పన్ని తెచ్చిన

తేరను వెలువడియె వాసుదేవుండును; న

త్తేరులు నాలుగ్గ²నేమిక

లారవ మెనఁగంగ బెరసి యరిగె నరేంద్రా.

౧౩౩

క. జనమేజయస్యవ, యంతకు

మును నారదముఖ్యు లైనమునివర్యులు శాం

తనవునిపాలికి వచ్చిరి

వనజభవునికడకు సురలు వచ్చువిధమునన్.

౧౩౪

వ. అట్లు సంయమివరపరిషత్పరివృత్తుం డై యున్నయద్దేవవృత్తునికడ
సేర నరిగి, శౌరిప్రముఖులు రథంబులు డిగ్గి,

౧౩౫

ఆ. తత్సమీపమునకు ధర్మనందనపుర

స్సరత నరిగి, తొలుతనకలమునులఁ

బ్రణతి కిదెలచి, కదిసి బలసి యుపాసించి

రన్నదీతనూజు నధికభక్తి.

౧౩౬

వ. అనిన విని జనమేజయుండు వై శంపాయనున కి ట్లనియె:

౧౩౭

మ. శరతల్పంబునఁ బొల్చుభీష్ముకడకున్ సంప్రీతి నక్కొరవే

శ్వరుఁడుం, దమ్ములుఁ, గృష్ణుఁడుం జని, మునివ్రాతంబుతోఁగూడ న

పురమోదాత్తునిచుట్టు నున్నయెడ, నెబ్బంగిం బ్రవర్తించె వి

స్తరమాధుర్యమనోజ్ఞనత్కథలు విస్పష్టంబుగాఁ జెప్పవే?

౧౩౮

వ. అని యడిగిన నమ్మహీవిభునకు వై శంపాయనుం డిట్లనియె: మున్ను
ధర్మపుత్తుండు రావించిన ధృతరాష్ట్రుండును రాజులు నతనివజ్జ

1. = పా. రయంబునం. 2. = బండికంటి:డ క మ్మియొక్క అవ్యక్తమధుర

ధ్వని. 3. = మొక్కి; పాకించి.

నరిగి, వారును గాంగేయు నుచితప్రకారంబునం గాంచి కొల్చి
యుండిరి. అట్టియెడ నారదుండు, ధర్మపుత్రాదుల నమ్మేదినీపతులం
గలయం గనుంగొని,

౧౩౯

క. 'శంతనునందనుఁ డపరది

గంతప్రాప్తరవియట్టిఁ డయ్యె; నితఁడు లో

కాంతరగతుఁ డగుటకు ము

న్నంతఃకరణముల సంశయము వాయంగన్ -

౧౪౦

వ. 'సకలధర్మప్రకారంబులు నడిగి తెలిసికొం' డనినఁ బ్రశ్నపాటవంబు
లేమి నందఱు నొండొరువుల మొగంబులు సూచుచుండఁ, బాండ
వాగ్రజుండు పుండరీకాక్షున కి ట్లనియె :

౧౪౧

తే. నీవు దక్కంగ మందాకినీతనూజు

తోడిసల్లాపములకు ! నుక్తులు, ముకుంద,

కలరె యెందును ! ధర్మవేదులకు నెల్ల

గురుఁడ; వీన సంభాషణపరుఁడ వగుము.

౧౪౨

వ. అనుటయు నచ్యుతుండు భీష్మున కత్యాసన్నుండై శారీర మాసన
కుశలప్రశ్నంబుఁ జేసిన, నతఁడు-

౧౪౩

ఉ. 'దేవ, భవత్ప్రసాదమునఁ దీతె శరీరమునొప్పి డప్పి; మ
ద్భావము నింద్రియంబులును బాటవసంపద నొందె; వేదవి

ద్యావిభవంబు నాకుఁ బరతత్త్వపరిస్ఫుటబోధయుక్తమై

భావిత మయ్యె నాత్మఁ; బరిపక్వదయాకరచిత్త మాధవా.

౧౪౪

వ. 'దేవర దివ్యచిత్తంబున నన్నుం దలంచినదానంజేసి ¹బృంహితుండ
నయ్యును ²గొండుకప్రాయంబువాఁడునుం బోలె నయితిఁ;
జెప్పవలయువాని నెల్లం జెప్పెద. పాండవశుభకరం బైనదాని
నీ వేల చెప్పవు? నీతలం పేమి సెప్పవే' యనినఁ, గృష్ణుండు
గాంగేయున కి ట్లనియె:

౧౪౫

1. = చెప్పఁదగినవారు-వా. శస్త్రులు, 2. = వృద్ధుఁడ నయ్యు.

3. = కుష్ట రాఘవతలై తిరి .

తే. అనఘ, శ్రేయస్సునకు యశంబునకు నేను
మూలకందంబ; విను, చంద్రముండు శీత
కిరణుఁ డనుమాట విస్మయకరమె చెపుమ?
యశ ముపార్జింపఁ గ్రొత్తపెం పగునెనాకు?

౧౪౬

క. పరమ మగుయశము నీకును
ధరణిం గలిగింపఁ బూని తాత్పర్యమునం,
బురుషవర, నాదుబుద్ధి
స్ఫురణము నీమనమునందుఁ జొనిపితి నెనయన్.

౧౪౭

తే. ధరణి యెందాఁక నుండు సుసిత నీదు
క్షీర్తి యందాఁక నక్షయస్ఫూర్తిఁ దాల్చి
నడవఁగలయది; నీవు సెప్పెడిసువాక్య
ములును వేదతుల్యంబులై వెలయుచుండు.

౧౪౮

క. ధర్మజునకు నీచెప్పెడు
ధర్మసితివాక్యసమితి తాత్పర్యముతో
నిర్మలులై కొనియాడెడు
ధార్మికులకు నుభయజగదుదాత్తత గలుగున్.

౧౪౯

వ. కావున నిట్లు సేసితి. భవదీయధర్మవేదిత్వంబును సవిశేష
ప్రకారంబుగా నీమనుషులు ధర్మజ భీ మార్జున నకుల సహదేవులు
భద్రభాజనంబులుగా, నీయున్నమహీపతులు విని కృతార్థజన్ములుగా
నఖిలధర్మప్రకారబోధకంబు లగువాక్యంబులు సెప్ప మనుటయు,
శాంతనవుం 'డట్ల చేసెద' నని పలికి, యాదరభరితుం డయి
యిట్లనియె:

౧౫౦

సీ. ఎవ్వఁడు వుట్టిన నెల్ల మువీంద్రులు
నత్యంతసంప్రమోదాత్ము లైరి,
పరమధార్మికు లైనభరతులయందును
నెవ్వరు నెవ్వని నెనయ లేరు,

సత్యంబు దాంతియు శౌచంబు శాంతియు
 నలవడి యెవ్వనియందు వెలయుఁ,
 బాత్రదానాధ్వరబంధురక్షాదిధ
 ర్మంబు లెవ్వనికిఁ బ్రియంబు లెప్పుడుఁ,

తే. గామమున నైన, విపులార్థకారణమున
 నైన, భయమున నైనను, నపథవర్త
 నంబునకుఁజొరఁ డెవ్వఁడు, నన్ను నేమి
 యడుగఁదలఁచె నాధర్మజుం డడుగుఁగాక.

వ. అనుటయు సతనితో నచ్యుతుండు-

చ. గురులను బంధుమిత్రులను గూరళరంబులఁ గూల్చె నుగ్రతన్;
 నరుల ననేకకోటుల రణంబునఁ దాఁ దెగటార్చె; గాన ని
 క్కురుపతి సీసమక్షమునకుం గదియం ¹బుయిలోఁడెడుం 'గృహ
 విరహితకార్యకర్మకుడు వీ' డని యాడుదొ యౌతలంపునన్.

వ. అనిన విని వాను దేవునకు దేవవ్రతుం డి ట్లనియె;

సీ. వౌశ్రుతాశ్రయనప్రదానాధ్వరా
 ద్యము లగుకర్మము లట్ల రాజు
 లకు సంగరము; తండ్రులను బుత్త్రపౌత్తుల
 గురుల నైనను బాపపరులఁ బోరఁ
 జంపుట ధర్మంబు; సమయంబు విడిచి లో
 భంబున నన్యాయపథమునందు
 వర్తించువారి నెవ్వరి నాహవంబునఁ
 బొరిపుచ్చు గలిగిన బుణ్యకృతియ;

ఆ. యల్లుఁ గాక శోణితాంబుపూరముఁ, గేశ
 శైవలంబుఁ గాఁగ- సమరభూమి
 నక్కజపు నదీచయం బొనర్చినరాజు
 ధర్మవిదుఁ డనంగఁ దగు ముకుంద.

—♦ భీష్ముడు ధర్మరాజును సత్ప్రేమలతో గౌరవించుట. ♦—

చ. అన విని, ధర్మసూనుడు కృతాంజలి యై తగ భీష్ముఁ డాయ న
ల్లన చని, కేలఁ బాదకమలంబు లమర్చి శిరంబు సోక వం
దన మొనరించినం, బిలిచి తా నభినందితుఁ జేసి, మస్తకం
బునఁ గడునర్మిలిం దనదుమోమిడిమూర్కొనిసాదరంబుగన్. ౧౫౬

వ. భీష్ముం డాభీమాగ్రజు గూర్చుండం బనిచి, 'శంకింపక నన్నేమి
యైన నడుగు' మనిన నమ్మహిపతి, మాధవునకుం బ్రణమిల్లి,
పారాశర్యవ్రభృతి మునివర్యులకు నభివాదనం బాచరించి, సర్వ
కౌరిపులయనుమతి వడసి, యప్పితామహున కభిముఖుండై
నమస్కరించి యిట్లనియె : ౧౫౭

చ. ¹అరయఁగ రాజధర్మము సమాశ్రయ మై నడపుం ద్రివర్ణమున్;
గురుతరమోక్షధర్మమునకుం దలఁపం దనప్రాప యూత ; భూ
వర, విను, ఘోటకంబునకు వాగెయు, దంతికి నంకుశంబు నే
కరణి నివారకంబులు జగంబుల కట్టుల తాను నెమ్మొయిన్. ౧౫౮

క. వ్యాకులతఁ బొంది ²రూపలు

లోకసిత్తి, తొంటిరాజలోకముచే నం

గీకృత మగుధర్మ మనం

గీకృత మగునేని, వీరికిల్పివచరితా. ౧౫౯

క. తరణి వొడిచి తమము సెలుచు

కరణిని లోకమునఁ గలుగుకల్పవ మెల్లన్

ధరణిపతి ధర్మ మాత్మ

స్ఫురణంబునఁ జెలుచు విమల బోధనచరితా. ౧౬౦

ఆ. అనఘ, నీదుబుద్ధి యతిలోక మగుటయుఁ

దెలిసికొనఁగ నాకు వలయునట్టి

1. = తా. విచారింపఁగా, రాజధర్మము తా నడయై మూడువర్ణముల (ధర్మార్థ
కామముల, సత్త్వ రజ స్సన్ధిమముల, క్షయ స్థాన వృద్ధుల) ను నడపును ; ఆలఘుతర
మోక్షమునకును ఆ తన (రాజధర్మముయొక్క) యండయే ఆలంబము ; అశ్వమునకుఁ
గల్గెపుద్రాడును, ఏనుఁగునకు అంకుశమునువలె, జగములకు అన్నివిధముల తాను
(రాజధర్మము) నివారకము. 2. = రూపుచెడును; మాయాను.

ధర్మకోటి నీవ తగఁ జెప్ప వినవల
యుటయుఁ జెప్పె నంబుజోదరుండు.

౧౬

అ. ధర్మవిదులు రాజు ధర్మస్వరూపుఁ గాఁ
జెప్ప విందుఁ; దద్విశేషవృత్తి
భరముగాఁ దలంతు; నరవర, చెప్పవే
మున్ను రాజధర్మముల తెఱంగు.

౧౬.

చ. అనుటయు, నావగేయుండు, మహాత్వసమంచిత మైనధర్మము
న్వినతవిఘాత్యభావమహాసీయునిఁ గృష్ణుని, వేదమూర్తి నాఁ
జనుధరణీసురావలిఁ బ్రసక్తిఁ దలంచి నమస్కరించి, య
జ్ఞసవతివక్త్ర మాదరరసప్లుతదృష్టిని జూచి యిట్లనున్:

౧౬.

క. నృపధర్మము లన్నియు నీ
కుపదేశించెద వినంశయోక్తుల; మఱియున్
విపులఫలవంత మగుధ
ర్మపథంబును ¹నడిగి నెడఁ గరము వివరింతున్.

౧౬

వ. అవహితమతివై యాకర్షింపుము :

౧౬ :

అ మేలు దనకుఁ గోరు మేదిసీశుండు,
మున్ను ¹దేవతలకు భూమిదేవతలకుఁ
బూజ యాచరించు ²నోజ యత్నముఁ జేయ
వలయు ; -రెండుఁ గార్య ఫలకరములు.

౧౬

మ. విను ముద్యోగము రెంటియందుఁ ³బరముద్వీనాధ, యుద్యోగము
తునకున్ దైవము దోడ్పడంగ ఫలసిద్ధుల్ సేకుఱున్ ; మానుష
బున కొక్కొక్కెడ సిద్ధి దప్పిన వగల్గి వొందంగ రా నీక, ⁴
ప్పని దైవోపహతంబుఁగా గనుట భూపాలార్హవృత్తం బగున్.

౧౬

క. దాంతియు విజితాత్మత్వము

శాంతియు శీలంబు గలుగుజగతీశుండ శ్రీ

మంతుండు యశస్వియు నై

యెంతయు సౌఖ్యంబు నొందు నిభవురనాథా.

౧౬౮

తే. ¹ప్రకృతు లేడింటి నెఱి నడపంగవలయు ;

దాని కార్జవసత్యముల్ దావలములు,

దండనీతివిధాన మంతటికి రక్ష ;

యర్హమగు మెల్పుతోఁ జేయ నది వెలుంగు.

౧౬౯

వ. అదియును బుద్ధిమంతులు బ్రాహ్మణులవలనం బ్రయోగింపరు.

అయ్యత్థంబునకు మనువాక్యంబులు గల వాకర్ణింపుము : ౧౭౦

ఆ. ²ఇనుము తాత, నీర ననలంబు, విప్రుల

వలన రాజు-లుద్భవంబుఁ బొందు

టిది నిజంబు. తత్సమిద్ధతేజము లెందుఁ

జెల్లు ; బుట్టి నెడఁ జేటు నొందు.

౧౭౧

క. ³శిలద్రొంపబోయి యినుమును,

జలములు గొని కాల్పుఁ గడఁగి చని యనలంబు,

బొలియును; రాజును విపుల

కలిగి చెఱుపఁ బోయి తాన యనయంబుఁజెడున్.

౧౭౨

శా. ఈ వాక్యంబులు రెండుఁ జిత్తమున నీ వెల్లవ్వడున్ నిల్పి, భూ

దేవ శ్రేణియెడం గృహస్వితుండ వై దీప్తార్హదండంబు న

ద్భావం బొప్పంగ నొండెడన్ నడపు; ⁴శాంతక్షానురోదార జ

హ్వవిశ్రాంతముబ్రహ్మ; మట్లగుటదైవంబుండ్రువిపుల్ బుధుల్. ౧౭౩

1. = సప్త ప్రకృతులు:- ౧. స్వామి, ౨. అమాత్యుడు, ౩. సుహృత్తు, ౪. కోశము, ౫ (భజానా) రాష్ట్రము; ౬. దుర్గము (కోట), ౭. బలము (సేన).
2. = తా. ఇనుము తాతయందును, నీటియందు అగ్నియు, విపులవలన రాజులును పుట్టుట నిజము. వానియొక్క (ఇనుము, అగ్ని, విపులయొక్క) పరిశుద్ధ తేజములు అంతటను ప్రకాశించును. పుట్టినచోట అది చేటొందును. ౩. = పై విషయమునకు వివరణము:- తాతనిఁ బరలగొట్టఁ బోయి ఇనుము, నీటినిఁ గాల్పుబోయి అగ్నియు, విపుల కలిగి చెఱుపఁబోయి తాన (ఆరాజే) అత్యంతము చెడును 4. = శాంతులగు భూసురుల యెడర జిహ్వ (నాల్గ) బ్రహ్మమునకు విశ్రాంతి స్థానము.

వ. విప్రుని దండించు నెడలునుం గలవు; శుక్రుండును జెప్పినవాడు;
వినుము— ౧౭౪

—♦ భీష్ముడు ధర్మజానకు విప్రులలో దండార్హుల నిరూపించుట. ♦—

క. శాంతుడు గాకని నాయుధ
వంతుండై కవియువిప్రు, వసుధేశుడు, వే
దాంతి నయిన హింసించుట
యెంతయు ధర్మంబు శుత్రులు నిట్లని చెప్పన్. ౧౭౫

క. గురుత్వగు, భూణహనుఁ,
నరేంద్రవిద్వేషి, బ్రాహ్మణఘ్నునిఁ బెలుచన్
ధరణి వెడల నడువవలయు;
శరీరనిగ్రహము సేయఁ జన దెయ్యెడలన్. ౧౭౬

వ. దుర్గంబు లనేకవిధంబులు గలవు. వానియందు నరదుర్గంబు
వరిష్ఠంబు. గావున వర్ణంబులు నాలిగింటిమీఁదను మేదిసీశ్వరుండు
దయ గలుగ వలయు. కేవల క్షమావంతుం డగుటకు
సాదు లేనుంగుచందం బై యుండు. ఇవ్విషయంబున బృహస్పతి
వచనంబులు గలవు; తదీయార్థంబులు వివరించెద : ౧౭౭

సీ. మేదిసీపతి యతిమృదు వైన,
మావంతుఁ డేనుంగు నెట్లట్ల యెక్కియాడఁ
జూచుఁ దేకువ సెడి నీచపుఁబ్రజ; కూరుఁ
డగు నేని లోకంబు బెగడు గుడుచుఁ ;
గాన వసంతంబు భానునిచాడ్పునఁ
దగియెడుపాటితో ధరణిప్రజల
నుచితవర్తనముల నొందించునది యిది
రాజధర్మములకు రాజు సుమ్ము!

ఆ. కౌరవేంద్ర, యదియుఁ గాక,
దండముపరీక్షాశుద్ధిపూర్వకముగ వలయుఁ.

దనతలంపు వెంటఁ దమకించి ప్రజకు ¹నా

వృగఁ జరించుటయును దగదు పతికి.

౧౨౮

క. విను, గర్భిణి ప్రజబ్రదుకున

కనురూపము లైనయట్టి యాహారంబుల్

గొనుగతిఁ, బతి ధరణీప్రజ

మనికికిఁ దగ్గనడచునది ²తమకి గా కెపుడున్.

౧౨౯

మ. పరిహాసంబునఁ దేలి భృత్యులయెడం ³బ్రహ్మాదముం బొందుభూ

వరునాజ్ఞం జనఁ, రీగి మెచ్చరు; పనికా వంచెతు; రెగ్గాడఁ జొ

త్తురు; కాతూహలవేషభాషణములం దుల్యత్వముం బొంది ⁴యే

తురు; వా రెల్లపదంబు వేడుదురు; సింతుర్ భూమి ⁵మాటొడ్డులన్.

వ. కావున భృత్యులయెడ నత్యంతహర్షంబునం దేలి తేకువ నెడఁ

జరింపవలదు. సప్తాంగంబులయెడ విరోధం బాచరించువాని నెవ్వని

నైనను విడువ వలయు అని చెప్పి, వెండియు-

౧౩౦

క. ⁶అవలేపంబునఁ గర్త

వ్య వివేకము లేక వలసినట్టుల యెవ్వం

డవిసీతి సేయు, ధరణీ

ధవుఁడు విడువవలయుఁ దన కతఁడు గురుఁ డైనకా.

౧౩౧

వ. అని మరుత్తుం డనుమహారాజునకు బృహస్పతి యొడంబడం బలికె.

అట్లగుట, గురుండు మిత్తుండు పుత్తుం డని మన్నింపవలదు. తప్పు

గలిగిన ధరణీపతులకు దండింపవలయు. సగురుండు దనకొడుకు

నసమంజసునిం జౌరబాలబాధకుండు గాఁ దెలిసియు, నుద్దాలకముని

నిజతనయు శ్వేతకేతుని విపులయెడ మిథ్యోపచారకుం డని

యెఱింగియుఁ, బరిత్యజించి రన వినమె ? ఇట్టిచరితంబుల రాజు

ప్రజారంజకుండు గావలయు. నిక్కంబును ⁷జక్కటియునుం గలిగి

1. = నొప్పి గలుగునట్లు 2. = తొందరపడువాడు. 3. = సంతోషము.

4. అతిశయింతురు; విజృంభింతురు, 5. = ఎదురెత్తులతో. 6. = గర్వమున, 7. = ఆర్జునము; స్థానము; కార్యము.

జనుల చిత్తంబులు నొప్పింపక, పెట్టవలయు నట్టివి
పెట్టుచు, సైరణ గలిగి వర్తిల్లుభూవల్లభుం డభివృద్ధి
యతిశయిల్లు.

క. తనకీడు వైదికపు వ

ర్తనములఁ గొని యడఁప వలయు ; దానిం గడవ

జనపతికి మేలు గలదే?

వినుము, చతుర్వర్గపరత విహిత మతనికి.

ఆ. సకలవర్ణధర్మసంకరరక్షయు,

సంధివిగ్రహాది షడ్గుణములు -

నలయ కరయుటయును, నర్థసమ్యగుపార్జ

నమును నృపతి యెఱుఁడు నడపవలయు.

క. పొనరిచి యాడెడుమాటలఁ

గొనఁ దలఁపక, దుర్విసేతకోటిధనంబుల్

1దన కెక్కినట్టితప్పలఁ

గొని సుజనుల కీగి నృపతిగుణ మండ్రు బుధుల్.

క. కడు నమ్మి యునికియును, నె

క్కుడునమ్మమియును, సుశీలక్షణశలత గా; దె

య్యెడ నైనను, బుద్ధి సానిపి

తడవి కనికొనంగ వలయుఁ దగవుఁ దగమియున్.

క. ధన మపహరించుటయ తన

కనిశముఁ బనిగాఁగ బ్రదుకు నతిలుబునకున్,

విను, శత్రులచే నాటకు

మును దనసజచేన చేటు మూఁడు నరేంద్రా.

ఆ. ధర్మరతులు నర్థనిర్మాణచతురులు

లౌల్యరహితులును పలంఘితాజ్ఞ

1* = తన కీడుమైన తప్పుతో)వలచే (దుర్విసేతముధనములు) గొని సుజను
(కీగి) కిచ్చుట ...

లును సునీతినిపుణులును గులజులు నగు

పరిజనములఁ బెనువు పతికి హితము.

౧౮౯

చ. కపటము లేక, వైభవము గప్పక, యొండొరుమీఁద రాజుపై
నపరిమితప్రియం బెనఁగ, నల్లక యుండు ముదంబు బొంది యే
నృపువిషయంబునం బ్రజ వినిర్మలవృత్తతఁ బుత్రుభంగి, నా
నృపు నృపుఁడండ్రు గా కితరునిం దగువా రెద నియ్యకొందురే?

క. 'ధన దారాదికముల నె

వ్వనికిని రక్షించికొనఁగ వశమే రక్షా

ఘనుఁ డగుపతి గల్గినఁ గా;

కనఁడే శుక్రుండు సుమతు లభినందింపన్.

౧౯౦

క. 'అనధీయానుం డితఁ డనఁ

జనుఋత్విజునట్ల చూవె సంరక్షాక

ల్పనహీనుఁ డైననృపుఁ'-డని

మనువు పలికె గాదె బుద్ధిమంతులు మెచ్చన్.

౧౯౧

వ. మఱియు బృహస్పతి మహేంద్ర భరద్వాజప్రముఖు లగు రాజ
ధర్మానుశాసకులు 'రాజత్వమూలకారణంబు ప్రజాసంరక్షయ'
యనిరి. గావున నెత్తెఱంగున నైనను లోకరక్షణంబు రాజున
కవశ్యక ర్తవ్యంబు.

౧౯౩

తే. సంతతోత్సాహవంతుఁ డై శత్రుకోటి

నార్జవంబున నైన ననార్జవమున

నైనఁ జెఱుపన వలియు; నత్యల్పుఁడైనఁ

బగతుఁ డగ్ని విషంబులపగిది నొంచు.

౧౯౪

క. విను, నృప, రాజ్యామిషముం

గొనఁ బలుపురచేతఁ ¹బ్రాణగొడ్డం బై యు

న్నను ధీరుఁ డేమఱిమి ²నది

దనకును దక్కించుకొను బుధస్తుత్యముగన్.

౧౯౫

వ. అని చెప్పి, భీష్ముం 'జేను రాజధర్మప్రకారంబు సంక్షేపరూపంబున నెఱింగించితి. నీకు సందేహంబు గలయట్టిది యెయ్యది యడుగుము' అనిన, ధర్మనందనుం డమ్ముహాత్మునితో 'నరుణగభస్తి యస్తగిరి సేరెడు; నేటికిం బనివినియెద; రేపు వచ్చి యడిగెద'. ననుచుం, దత్పాదంబులకుం బ్రాణతుండై వీడ్కొనియె. పద్మనాభ ప్రముఖులును వీడ్కొనిరి. వార లందఱును మునులకు నభివాదనంబు లాచరించిరి. మునులు నిజస్థానంబుల కరుగం దారును తృప్తదృష్టి యనుమహానదిం గృతసంధ్యావందనులై చని, కరిపురప్రవేశంబు సేసి, సుఖవృత్తి నారాత్రి గడపి, కల్యంబునం గాలోచితకృత్యంబు లాచరించి భీష్ముపాలికిం బోయి, యంతకు మున్న వచ్చియున్న మునిలోకంబునకు నమస్కరించి, నవినయంబును నకుశలప్రశ్నంబునుం గా నగ్గాంగేయునిం గదిసి బలసి కూర్చుండిరి. ఆ సమయంబునఁ బాండవాగ్రజుండు ప్రాంజలి యై యతని కిట్లనియె: ౧౯౬

సీ. రాజనామమునకు భాజనం బై మహా

ద్భుతచరిత్రుం డగుపురుషుఁ డొకఁడు

గలిమికి మూలంబు; ఘనవిశేషము గల్గ

నోపుఁ! గౌరవకులదీపజనన,

యది యెఱింగింపవే!- యవయవంబులుఁ, బ్రాణ

మానసంబు జన్మమరణములు, శ

రీరయాత్రలు నెల్లవారికి నెట్లట్ల

కాని విభేదంబు గాన; మిట్టి

ఆ. రా జొకండు, శూరతేజస్వీబుద్ధివో

జ్ఞుల నెట్లు దనవశంబు నేయ-

నిలువఁ-జెఱుప-నెల్ల యిలయును నేల-దై

వనిభుఁ డగుచు మ్రొక్కు గొనఁగఁ జాలె?

౧౯౭

—◆ భీష్ముండు ధర్మజానకు దండనీతిజ్ఞప్రకారం బెఱింగించుట ◆—

వ. అదియును వినవలతు నని యడిగిన, నమ్మనుజపతి కమ్మహాత్ముం
డి ట్లనియె: ౧౯౮

క. విను, తొల్లి కృతయుగంబున
మనుజులయెడ దండనీతిమంతుం డై రా
జన నొకఁడు గలిగి యరయుట,
మనుజేశ్వర, లేదు. ¹ధర్మమతి మండ్రి తగన్. ౧౯౯

క. బుడొరులకు రక్షకులై
యుండుదు; ర ట్లుండదై న్య మొదవిన లోభం
బొండొండ పెరిగి ధర్మము
ఖండిత మై ²మొదలుకొని రకార్యంబులకున్. ౨౦౦

క. కృమమునఁ గామము రాగము
దమమనముల నొదవఁగా మదం బెక్కిన వి
భ్రమ మొందుచు విచ్ఛలవిడి
విమార్గచరితముల వేదవిధ్వంసకు లై - ౨౦౧

క. మనుజులు ధర్మముఁ బొడవడఁ
చిన, వేదముఁ గర్మములును జెడుటకు భయ మం
దిన యిందా)దులు, గమలా
ననుఁ గానఁగ మునులుఁ దారుఁ జనిరి నరేంద్రా. ౨౦౨

వ. చని, యద్దేవునిం గని, 'మనుజులొకంబున వేదంబులు ధర్మంబులుం
బొడవడంగిన నధ్వరరాహిత్యంబున నేమును దుర్బలుల మై భయం
బంది వచ్చితిమి రక్షింపు' మని యవ్వబుధులు విన్నవించిన,
విరించి, 'దానికిం బ్రతివిధానంబు నేసెద. మీరు వెఱవ వల' దని
పలికి, స్వామ్యమాతృరాష్ట్రదుర్గకోశసుహృద్బలంబులు, నాస్వీక్ష
కీత్రయీవారాదండనీతులును, నరిమిత్రోదాసీనాదిక ద్వాదశరాజ
మండలంబును, సంధి విగ్రహ యా నాసన ద్వైదీభావ సమాశ్ర

1. = ధర్మబుద్ధితో మనుదురు (ఎ ర్తిల్లుదురు.) 2. = (చెడుపనులకు) ఆరంభించిరి.

యంబులును-మొదలుగా వలయు. వానికిం బ్రబోధకంబు లగు నానావయవంబులుం గలిగి, ధర్మార్థకామమోక్షంబులకు సాధకంబు లయి యుండునట్లుగా, నూఱువే లధ్యాయంబుల నఖిలలోకహితం బగునీతిశాస్త్రంబు రచించి, యిది లోకచరిత్రనిర్మలీకరణంబు నకుం గారణం బగు' నని యనుగ్రహించె. ఆలోకపితామహు లలాటంబున 'ననాదినిధనండును విశ్వజగత్కర్తయు సర్వభూతాత్ముండును సనాతనుండును సగువిరూపాత్ముండు విశాలాత్ముం డనునామంబున నావిర్భవించి, యాగ్రంథం బధిగమించి దాని నభ్యసించుటకు మర్త్యుల కాయుర్బుద్ధులు సాల వని యుమ్మలించి, యమ్మహనీయతంత్రంబు సంక్షేపరూపంబునం బదివే లధ్యాయంబుల వైశాలాత్మం' బన నిర్మించె.

౨౦౩

ఆ. హరునివలనఁ బడసి యాశాస్త్ర మమరేంద్రుఁ

డయిదువేలు సేసి, నమరగురుఁడు

దేటపడ నొనర్చెఁ ద్రిసహస్రకాధ్యాయ

రూపసమ్మితముగ భూపవర్య.

౨౦౪

వ. దాని శుక్రుండు సహస్రకాధ్యాయపరిమితంబుఁ గావించె. మఱియు మనుష్యులశక్తి యెఱింగి మునులు క్రమంబున సంక్షిప్త రూపంబులుగా గ్రంథంబులు గావించిరి. ఇది నీతిశాస్త్ర ప్రవర్తన ప్రకారంబు. అట్లు సుర లమ్మేలు వడసి విశ్వలోకేశ్వరుండగు విష్ణుపాలికిం జని తగం గని, కార్యంబు విన్నవించి, నీతిశాస్త్ర సముద్భవం బెఱింగించి, 'దీని నధిగమింపను దదీయాచారంబు నడపను శక్తుం డగువాని నొక్కరుని నిర్దేశింప వలయు' నని యభ్యర్థించిన, నద్దేవుండు, నిజతేజోమయుండుగా నొక్క మానసపుత్రు నిర్మించి, విరజం డనుపేరిడియె. అతండు భూమికిం బ్రభువుగా నొల్లకుండె. తత్సత్తుండు కర్తముండు ననపేక్షితరాజ్యం డై తపంబున కరిగె. తదీయపుత్రుం డనంగుండు దండసీతి నయించి భూప్రజలం బాలించె. అతనికొ డకునీతి యనువాఁ డమ్మహా

రాజ్యంబున కభిషిక్తుండై యింద్రియవశత్వంబునొంది మృత్యువుత్తి
సునీధ యనుకామినిం గమనీయాకార నతిమనోహరగుణవిభాసం
బరిణయం బైసదానియందు వేనుండు గలిగి, మాతామహ
దోషంబునంజేసి రాగద్వేషంబులం బ్రజకు విరుద్ధుం డయ్యె.
అట్లగుటయు, మహామునులుగూడి యేతెంచి మంత్రపూతంబు
లగుకుశసంచయంబుల నశనిం బ్రశమితుంజేసి తద్దక్షిణోరుతలంబు
మథించిన-

౨౦౫

క. విను, కాలినకొఱవి తెఱం

గున నల్లదనంబు మిగులుకుఱుచయొడలు నె

ఱ్ఱనికన్నులు నై యశుచి

త్వనిరూఢుం డొకఁడు పుట్టె ధర్మతనూజా.

౨౦౬

—♦ వైస్యం డనురాజుచరిత్రంబు భీష్మఁడు ధర్మజానకుం జెప్పట ♦—

వ. వానింజూచి యాముషులు నిషేద యని పలికి వర్జించుటంజేసి,
తత్సంతానజాతులు నిషాదులనం బరంగి వింధ్యాదిగిరివనప్రదేశంబులఁ
గూర్తవంబున వర్తిల్లిరి. అమ్మునులు మఱియు నారాజు
దక్షిణబాహువు మథించిన నుజ్జ్వలత్కవచశరశరాసనభాసమా
నుండును వేదవేదాంగధనుర్వేదపారగుండును నగుపరమాకార
వంతుం డుదయించె. సకలదండనీతియు నప్పరుషు నాశ్రయించె.
అతం డమ్మహాత్ముల కభిముఖుండునుం బ్రాంజలియునై వినయంబున-

తే. వినుఁడు ధర్మార్థతత్వప్రపీణ యగుచు

సూక్ష్మదర్శిని యైనది, సుకృతులార,

నాదుబుద్ధి. మీకెప్పని నడప వలయు

దీనఁ గొని నన్నుఁ బనుపరే దాని కనిన -

౨౦౭

వ. వారునుం దత్సమయసమాగతులయినవిబుధులును నవ్వైన్యాభిధాను
నభినందించి,

౨౦౮

“సీ. మానలోభములఁ గామక్రోధములఁబాసి

సర్వజంతువులకు సముడ వగుచు,

నియతధర్మము నీవు నిశ్చంక నడపుము,
 ప్రియము సప్రియము నుపేక్షఁ గూర్చు;-
 'దండనీత్యాశ్రయధర్మంబు నాపని
 దీనిఁ జేయుదు సావధానవృత్తి;
 రక్షింతు శ్రుతుల ; వర్ణముల సంకరములు
 సార నీ ; నదండ్యులు ధరణిదివిజు;

తే. లరయువాఁడ నే భూప్రజ' నని పృథ్విజ్ఞ
 యనుమహూన్నతపద మెక్కు;' మనుడు, నాతఁ
 'డవనినురులు సహాయత్వ మాచరించి
 రేని నట్లగుఁ గా' కనియెం గుమార. ౨౧౦

వ. అనిన విని, వారలు ప్రీతచిత్తులై యతనికి మహీసురులు
 సహాయత్వం బాచరించువారుగా ననుమతి నేసిరి. అయ్య
 వసరంబున, షాత్సల్యంబున సకలదివ్యపరివృత్తులై వచ్చి
 విష్ణువిధాతలు, నమ్మనీశ్వరులును నక్కుమారు నఖిలధరణీసామ్రా
 జ్యాభిషేకంబు నిర్వర్తించిరి. అవ్వభునకు శుక్రండు
 పురోహితుండును, వాలఖిల్యులయందు సారస్వత్యగణం
 బమాత్యులును, గర్గండు 'సాంవత్సరికుండు నై నడచిరి. మున్న
 మహి విషమ యగుటయు, నమ్మనుజపతి సమమూర్తిగావించుటయు
 విందుము. కరచరణాద్యవయవంబులతో నవనియు సాగరంబులును
 మహాగిరులును నగ్గురుప్రభావుని భజించె. ౨౧౧

క. సురపతి విభవము, మేరువు
 హిరణ్యమును, గిన్నరేశుఁ డిడితసుప
 ద్గురుతయు, నొసఁగిరి- రథ కరి
 తురగ భటావళులు దలఁపుతో నొడఁగూడెన్. ౨౧౨

వ. ఇట్లు మహానీయ ప్రభుత్వపదస్థుండై యమ్మహాత్ముండు శాస్త్రోక్త మార్గంబున దండనీతిపరిపాలనంబు ధర్మతాత్పర్యసమీచీనంబుగా నాచరించె.

౨౧౩

క. ఉరగాదుల వలనిభయముఁ

బొరయక, యొండొరులతోడ బోనఁగి, ¹రుజలుఁ జి

త్తరుజలు లేక ²యతనితటి

ధరణీప్రజ సస్యసంపదయుఁ గల్గి మనున్.

౨౧౪

తే. బ్రాహ్మణక్షత్రాణతత్పరతః³జేసి

క్షత్రియాభిధానంబు, రంజనమునెల్ల

ప్రజకుఁ జేయుటకతమున రాజనామ

మును- బ్రవర్తిలై నాన్యపాలునకు నధివ.

౨౧౫

వ. తత్సంతతిజాతులెల్లను ⁴దత్కల్పు లై రాజత్వంబు వహించి దండనీతి పాలించిరి. రాజనియొకండు గలిగిన తెఱంగును, రాజ్యస్థాపనంబున రాజు మిగిలి వర్తిపం దక్కినజనంబులకు రాకుండుటయు విష్ణువిహితంబులు. విష్ణుండు రాజుల నిజతేజోశంబులం బ్రవేశించి యుండు. అట్లగుటంజేసి దైవనిభుండగుచు రాజెల్లవారిచేతను మ్రొక్కుంగొనం జాలు ; తద్రక్షణంబును నాచరించు. ఒక్కనివశంబున లోకంబంతయు వర్తిల్లుటకు దేవసంబంధకలితం బయినగుణంబు వెలిగానొండు కారణంబు గలదే ? ఆకర్ణింపుము:

౨౧౬

మ. హరిఫాలంబునఁ బుట్టి ధర్మమున కాల్చె, యర్థ మన్నుత్త్రుక్ష⁵ సిరి గాంచె⁶; దగ వారు మువ్వరును సుస్థేమోన్నతిన్ సంశ్రయింతురు భూపాలకు; నాతఁ డన్యజనతాతుల్యోద్భవుం డెట్లు నిర్జర లోకార్హ సమగ్రపుణ్యవితతిప్రాప్తుండు గా కారయన్ ?

౨౧౭

వ. దివంబుననుండి దండనీతి నయించుటకు వచ్చి వాసుదేవమహత్త్వ భావితంజైన మహానుభావుండుగావున వర్ణంబులు, నాశ్రమంబులు

1. = రోగములు, మనోరోగములు, 2 = అతని రాజ్యకాలమున, 3. = అతనిపంటి వారెఱు.

దదాచారప్రవర్తనంబులైన వేదపురాణేతిహాసంబులును రాజున కధీనంబులు. తదీయమాహాత్మ్యంబున నతని యందు సౌందర్య శౌర్యచాతుర్యాదిగుణంబులు గలుగ జనంబులు దలంతురు; తదాజ్ఞకు లోనై వర్తింతురు. ఇది రాజులు దేవసములైన తెలుగు. మఱియు నడుగ వలయువాని నడుగుము. అనిన, నయ్యాపగానంద నునకుం బ్రాణమిల్లి యప్పొడునందనుం డిట్లనియె: ౨౧౮

తే. అనఘ, నాలుగువర్ణము, లాశ్రమములు

నెన్ని గల వెవ్విధంబుల నన్నిటికిని

వర్తనమ్ములు వేర్వేఱ వానిఁ దెలుపు

విశ్వరాజధర్మములను విస్తరింపు.

౨౧౯

—♦ భీష్ముడు ధర్మజునకు వర్ణాశ్రమధర్మంబు రెఱింగించుట. ♦—

వ. అని యడిగిన నాదేవవృత్తుం డన్నర దేవోత్తమున కిట్లనియె. ౨౨౦

క. కోపంబు లేమి, సత్యాలాపము,

నిజదారపరవిలాసము, శుచితా

గోపన, మద్రోహం, బవసీపాలక,

సర్వవర్ణనియతగుణంబుల్.

౨౨౧

ఆ. బ్రాహ్మణునకు దమము పరమధర్మం ; బవ

శ్యంబుఁ గృత్య మధ్యయనము ; దాన

సర్వకర్మములును శాసితంబులు ; వాని

నడవ వలయు నిష్ఠ యెడప కఠండు.

౨౨౨

ఉ. కానిపథంబునం జనక, కారుణికత్వము గల్గి శాంతిమైఁ

దా నడవంగ, విప్రున కుదాత్తధనం బొడఁగూడె నేని సం

తానముఁ గూర్చ, నర్హులకు ధర్మనిరూఢతఁ బంచి పెట్ట, దు

రుఁ డై పరంగఁ బ్రాప్తుఁడు- కారవవంశదీపకా. ౨౨౩

దానకర్మమును, నధ్యయనంబును, దన్యుహింసయుం

గ మొందఁ బరిపాలన నేతయు, సంగరంబున

న్విజితవిభీతిమై నురవణించుటయున్ నృపధర్మముల్. కురు
వృజితలకాయమాన, సమరంబు సుధర్మపు పీనిలోపలన్. ౨౨౮

తే. అధ్యయన దాన యజ్ఞంబు, లభిస, వై శ్యు
నకును గృత్యముల్; శుద్ధార్జనమున ధనము
సంచితవ్యంబు పసుల రక్షించువాఁ డ
తండు; వానికి నిది మహాధర్మ మనఘ. ౨౨౯

క. ఈమూఁడువర్ణములకును
దా మంచిగఁ బనులు సేత ధర్మపు, కురుధా
త్రీమహి లేశ్వర, శూద్రున;
కామెయి జీవనము వాని కజాఁడు విధించెన్. ౨౩౦

క. ధనధాన్యంబులు గూర్చుట
జనపతి యనుమతము లేక చన డితనికి దా
ననిరూఢి; శ్రద్ధ గలిగినఁ
జను, నది సుపవిత్ర యగుట జగతీనాథా. ౨౩౧

తే. అభిస, ¹త్రైవర్ణికులకును యజ్ఞవిధుల
శ్రద్ధ గలిమికి మిగుల ధర్మంబు లేదు;
యజ్ఞమునకంటె నధిక మైనదియుఁ గలదె?
యజ్ఞకర్తయచూవె సర్వాధికుండు. ౨౩౨

ప. ఆశ్రమధర్మంబు లాకర్ణింపుము: ౨౩౩

మ. గురుశుశ్రూషయు, నాగమాధ్యయనమున్, ²గోష్ఠీనిరాసంబుఁ, ³ద
త్పరతన్, ⁴మేనదొడయంగఁదాఁజొరమియున్, ⁵భైక్ష్యశనత్వంబు, ⁶ష
డ్వరకర్మంబులయందు-రాగభరగాఢద్వేషముల్ లేక యె
వ్వరితోడం బగగాక యున్నియును భవ్యబ్రహ్మచర్యోక్తముల్.

1. = మూఁడువర్ణముల వారికిని యజ్ఞవిధులయెడ శ్రద్ధ (కలిమికి) ఉండుటకు
మించు ధర్మములేదు. 2. = సల్లాపనిరసనము. 3. = నిమగ్నతను 4. శరీరము
గడిగికోనఁ దాను బూనకుండుటయు, 5. = బిచ్చపుగూడును. 6. = శ్రేష్ఠములగు
ఆఱుకర్మముల: (పట్కర్మములు: యజనము, యాజనము, అధ్యయనము, అధా
పనము, దానము, ప్రతి గృహముల) యుదు.

మ. నిజదారైకపరత్వముం, గరుణయున్, నిక్కంబునుం, దాల్మియున్,
 సుజనాసంగము, దేవ పిత్రతిథిసంశుద్ధార్చనల్, ¹హవ్యభు
 గ్భజసంబున్, సకలాశ్రమస్థులను శక్యప్రక్రియం ²బ్రోవుఁ- బం
 కజగర్భుండు గృహస్థధర్మములు గాఁ గల్పించె నురీశ్వరా. ౨౩౧
 శా. తానున్ భార్యయు నేఁగుఁ బేరడవికిం, దా నొక్కఁడైనం జనున్,
 మానాహంకృతు లూడ్చు, నింద్రియములన్ మర్దించు, నచ్చో జడల్
 పూనుం, దాపనశాస్త్రముల్ సదువుఁ, జల్పున్ గోష్ఠి తద్ జ్ఞాత్తో
 వానప్రస్థవిధా పౌవిష్టుండు పౌజావాత్సల్య ³నిఘ్నత్మతన్. ౨౩౨
 శా. ఎచ్చోనై నను నిల్చు, నాఁకటికి నేమేనిం గొనున్, రాత్రియై
 నచ్చో నెమ్మి శయించు, నగ్ని పరిచర్యం బాసీ వర్తించుఁ, దా
 నిచ్చుం గోరఁ డొకండు, నింద్రియజయం బేపారుభోగంబులన్,
 మెచ్చున్, ⁴మొక్కును నొల్లకుండు-యతి, పేర్చిన్ ⁵నిర్మముండై నృపా.

క. ఈనాలు గాశ్రమములకుఁ

బూని చొరం దగినవాఁడు భూదేవుఁడు; రా

జైనను, వీనను, వైశ్యం

డేనియు వర్తించు శుద్ధహృదయతకల్పిన్.

౨౩౪

తే. సుమతిఁ దైవరిక్తులకు శుశ్రూష సేసి

యాప్తసంతానుఁ డయ్యు నిలాధినాథు

ననుమతంబున శూద్రున కాశ్రమాంత

రంబుదగుఁ; గాదు యతిగాఁగ రాజముఖ్య.

౨౩౫

క. నిజధర్మవర్తి యగు స

ద్విజాఁడును బాత్రంబు దానవిధి ముఖముల; క

ట్ల, జనేశ్వర, నృపముఖులకు

నిజవిత్తము లీయ మానసీయత గలుగున్.

౨౩౬

1. = హవ్యము = యజ్ఞప్రసాదము; భుక్ = తినువారిని - దేవతలను, -
 ౨. జన = సేవించుటయు. 2. - ప్రాచు = పోవుచుట. 3. = బిడ్డలయెడ వాత్సల్యము
 కలిగిన మనస్సుగలవాడై. 4. = (ఒరుల) మొక్కులు (నమస్కారములు)
 కోరఁడు. 5. = మమత్వము వదలినవాఁడు-తన్ను ముఱచినవాఁడు.

తే. వర్ణములు నాశ్రమంబులు వసుమతీశుఁ
డుక్తపథమున నడపించి యుభయ లోక
సిద్ధి గనఁ; దప్పఁ దొక్కని శిష్టజనులు
గల నరేంద్రున కిందుగ్గఁడు దలఁప సరియె?

౨౩౭

వ. అదియునుం గాక-

౨౩౮

సీ. ఏనుంగు ¹హజ్జలో నెల్లసత్వంబుల
హజ్జలు నడఁగినయట్లపోలె
రాజితక్షత్రిధర్మమునకు లోనయి
సర్వధర్మంబులుఁ జను; మఖములు
వేదంబులును శుభ వృత్తంబులును దండ
నీతి మాసినఁ జెడు; భూతలంబు
సంస్కారరహితమై చాల హీనతఁ బొందు
నటైనఁ బ్రజకుఁ జే టావహిల్లు;

తే. రాజు లరసిన నెచ్చుది బ్రదుకుఁ గాన
రాజు సర్వోత్తముఁడు ధర్మరాజియందు;
రాజధర్మంబ యెక్కుడు; రా జనంగ
ధర్మదేవత యన వేతె ధర్మతనయ?

౨౩౯

వ. ఆకర్ణింపుము:

౨౪౦

తే. తొల్లిమాంధాత్మఁ డనుమహీవల్లభుండు
విష్ణుసందర్శనముసేయ వేడి, యొకమ
హాధ్వరము నిష్ఠమైఁ జేయ, నమరవిభుఁడు
సన్నిహితుఁడయ్యెఁ బ్రీతి నజ్ఞనవిభునకు.

౨౪౧

వ. అ ట్లింద్రుండు ప్రత్యక్షం బగుటయు-

౨౪౨

క. అ న్నరపాలుఁడు దాను

జన్మమునకు వచ్చినట్టిజగతీశులు భ

1. రూ. అజ్జ = ఆడుగు; పాదము.

క్తి స్నములైరి-దేహములు

న్నేలయు, ముదము మనములుం గలయంగన్.

౨౪౩

వ. అట్లు దండప్రణామంబులు సేసి లేచి చేతులు మొగించి నిలిచిన
సురేంద్రుఁ డన్నరేంద్రునితో నిట్లనియె:

౨౪౪

ఆ. విష్ణుఁ జూడ నీవు వేడుక పడితి; నా

కైన నజున కైన నరిది విష్ణు

దర్శనంబు; నీదు తలఁ పెద్ది యెఱఁగింపు?-

మది యొనర్చెదను మహానుభావ.

౨౪౫

క. అనవుడు, 'సాంసారికవ

ర్తన ముడుపుము, భైక్షచరణతత్పరత మనం

బున దృఢముగ నొందింపుము,

ననుఁ జరితారునిఁగఁ జేయు' నావుడు నగుచున్.

౨౪౬

మ. ధరణీశా, నృపధర్మ ముత్తమము సద్ధర్మంబులం దెల్ల; నే
తెరువున్ రా జరయంగఁ గాదె తగ సిద్ధిం బొందుఁ? గామంబుఁ గ్రో
ధరయంబున్ మగిడించి దండము సమత్వవ్యాప్తిఁ జెల్లించుచున్
ధరఁ బాలించినరాజు వొందుగతిఁ బొందన్ శక్యమే యేరికిన్? ౨౪౭

వ. అని పలికి పురందరుం డందఱు రాజులం గలయం గనుంగొని-

తే. లోకపాలాత్ములరు మీరు మీకుభైక్ష

చరణ మర్హమే? ప్రజఁజూపు సమరముక్త

దేహు లగుటయు నమ్మేలు దెచ్చు; సంశ

యంబు వలవదు మీపద మధికతరము.

౨౪౮

వ. అని చెప్పి దేవేంద్రుండు దివంబునకుం జనియె:

౨౪౯

చ. అది యొకఁ డేల-వేదములయందుఁ, బురాణములం బ్రసిద్ధకో
విదులు బహుప్రదేశముల వేమఱుఁ గాంచి, 'మనుష్యు లెల్ల భూ
మిదయితుకంటె దక్కువ; యమేయసుధర్మము లీదు గావు; ని
ర్మదకృతదండనీతి' కనరా మన మెల్ల వినంగ నెప్పుడున్? ౨౫౦

ఉ. కావునఁ గామరోషములఁ గ్రాంచుచు, నాశ్రమకోటిఁ గాచుచున్
భూవలయుప్రజన్ సమతఁ బ్రోచుచు రాజ్యము సేత మేలు; భి
క్షావిధి లోను గాఁ గలుగు సారపుధర్మములన్ ఘటించు మేల్
వావిరి నప్రయత్నమున వానికి వచ్చు, నృపాల, యెమ్మెయిన్. ౨౫౨

చ. అతిథుల దీనకోటుల ధనార్థిత లేనియతిప్రజంబు స
మృతఁ బరికింపు; హర్షమదమానవిషాదములం జొరంగ నీ
క తొలఁగఁ ద్రోవు; 'నాయెడలు గావక భూప్రజఁ గాతు'న న్విని
శ్చితదృఢబుద్ధి గల్గు; మిది సేయు సమస్తసుధర్మసిద్ధులన్. ౨౫౩

వ. అనిన విని యజాతశత్రుండు, 'మహాపురుషా, వర్ణాశ్రమవిధంబులుం
దద్రక్షణంబు చొప్పను, దాన వచ్చు పెంపును నెఱింగించితివి.
రాష్ట్రజనంబు లెయ్యది యాచరించి సుఖు లగుదు రెఱింగింపవే'
యని యడిగిన నమ్మహీకాంతునకు శాంతనవుం డి ట్లనియె : ౨౫౪

—♦ రాష్ట్రజనుల కర్మధర్మంబులు భీష్మఁడు ధర్మజుఁడు చెబుట ♦—

సీ. రాజు నుత్తమగుణభాజిష్ఠు నభిషిక్తుఁ
గావించుకొని, యెల్లకార్యములును
దన్ముఖంబునఁ జెల్లఁ దద్దయు సుఖముండఁ
బడయుదు; రొక్కఁడు భూపాలనంబు
సేత లేకున్న దుశ్చేష్టితు లై జను
లన్యోన్యదారధనాపహరణ
మాచరింతురు; ¹మీలయట్టుల బలవంతు
లల్పులఁ దమకు నాహారములుగఁ

తే. గొండ్రు; భూపతి లేకున్న ²మండ్రేజనము?
లధిప, కృషి సేయుటయును, బేహార మాడు
టయును, గోరక్షగావించుటయును మొదలు
గాఁగ బ్రదికెడు తెరువులు గాసిగావె !

౨౫౫

వ. వినుము—

౨౫౬

సీ. జను లొక్కతఱిఁ దొల్లి ¹నమయంబు దమలోనఁ
జేసి, క్రూరతయు, మ్రుచ్చిమియు అంకు
సైవక, యట్టిదుర్జను నందఱును గూడి
శాసించువారుగాఁ జాలి, తమకు
నధిపతియుఁగ నొరు నానపడకయుండి,
నడవడి బహుకారణములఁ జిక్కు
వడిన, వివణ్ణులై బ్రహ్మ గానఁగఁ బోయి,
‘మాకు రక్షకుఁడుగ మహివుఁ డొకఁడు
తే. వలయు రూపింపు; మాతనిఁ గొలిచి బ్రదుకు
వార’ మనుటయు, నజుఁడును వారివలని
కరుణ ²మనువు నిరూపించె; నరు లసత్య
చరితు లని పాలనమునకుఁ జొరఁడ యతఁడు. ౨౫౭

వ. చొర కున్న నజ్ఞనంబు లమృహాత్మునితో ‘నీకుం బుయిలోడ నేల?
ప్రజలచేతఁ, బశువులయందును, బసిండిని నేబది యగునంశంబును,
ధాన్యంబున దశమభాగంబును భండారంబుగాఁ బుచ్చికొని,
శస్త్రోపజీవుల నెల్ల నీవారిం జేసికొని బలవంతుండ వై దుష్టనిగ్రహ
శిష్టప్రతిపాలనం బాచరింపుము. మే మందఱము ననుసరించి నీవనువు
సేయంగలవారము. అధర్మవర్తనులు నీచేతం జెడువారు. ధర్మ
వర్తనలు సేసిన ధర్మంబున నాటవపాలు నిన్నుం జేరం గలయది
గా నొడంబడితిమి. ఇంద్రుండు దేవతల రక్షించుమాడ్కి మమ్ము
రక్షించుకొని సుఖం బుండుము’ అనుటయు- ౨౫౮

క. అతఁ డోడఁబడి యత్తైఱుగున
నతిబలవంతుఁ డయి నీతి నంచిత మగు ను
ద్ధతివిక్రమమునఁ దగ నీ
క్షీతిఁ బాలించె; సుఖు లై రశేషజనములున్. ౨౫౯

చ. కావున, మేలు సేయదె జగజ్జనకోటికి రాజునాజ్ఞమై
బోవుట? యాతనిం దగినపూజలఁ దృప్తునిఁ జేత దేవనం

భావనఁ గొ; ల్వతం డొకటఁ బొడి దొఱంగిన సైఁచు టిట్లు సం
భావితుఁ జేయఁగా, నతనిపం పొనరింతురు మ్రొక్కి శత్రులున్.

క. తనవారు పెద్ద సేయని

మనుజేశు నరాతిజనులు మదిని సరకుగాఁ

గొన; రది భూప్రజ కొప్పదు.

విను, కావునఁ, బతికిఁ బ్రజలు వెఱచుట యొప్పన్. ౨౬౧

తే. వాహ నానన శయ్యా నివాసములును,

భోజ్య గంధ మా ల్యాంబర భూషణములు,

గుప్తియును నరపతికి నెక్కుడుగ వలయు

ననుతలంపుతో మనుట భూజనులగుణము. ౨౬౨

చ. అతఁడును మందహాససహితాలపనంబును, సత్యభాషణ

వ్రతమును, సంవిభాగనిరవద్యతయున్, సమభావముం, గృత

జ్ఞతయు, జితేంద్రియత్వముఁ, బ్రసాదఫలంబును గల్గి, భూమికిం

బిత్వసముఁ డై విరోధిజనభీషణసారత నొప్పఁ బెం పగున్. ౨౬౩

వ. అనుటయుం, గాంతేయాగ్రజుండు, 'మనుష్యుల కెల్ల రా జధిపతి

యును దైవంబునుం గా విఫ్రులు సెప్పిరి. అట్లగుట యేమిటనో యని

యుండుదు; నది మీ వలనం బ్రస్ఫుటంబు గా వింటి' నని పలికిన

గాంగేయుండు 'ఇంకనుం జెప్పెద. తొల్లి వసుమనుం డనుమాన

వేంద్రుండు, నీవపోలె వితర్కించి బృహస్పతి నడిగిన, నతం డతనికిఁ

జెప్పినభంగి యాకర్ణింపు' యని యిట్లనియె. ౨౬౪

—♦ బృహస్పతి వసుమనుం డనుర జానకుం జెప్పినరాజధర్మప్రకారము. ♦—

తే. లోకములు లోకధర్మంబులును, నృపాల,

రాజమూలముల్; రాజవిరహిత మైన

పుడమి జనులకు నింకిన మడుపులోని

జలచరంబులు పడుపాటు సంభవిల్లు.

క. 1తరణి శశాంకులతేజ

స్ఫురణము లే కున్నయట్లు భూజవములు ని
ర్భరదురితతఁ జేడ్చుదురు,
నరపాలక, విహితపాలనము లే కున్నన్.

౨

క. తనధన మిది యని యూఱడి

మనఁ, బరిణయ మాది యైనమహితోత్సవముల్
గొనియాడ నెవ్వరికి వ
చ్చునె జనపాలుండు లేనిచో నిర్భయతన్.

౩

తే. విభుఁడు లేకున్న జనములు సభయహృదయు
లగుచు హాహా నినాదంబు లడరఁ దల్ల
డిల్లుదురు; 2రాజు లేమియ యెల్లవారు
లేమి, కల్మియ కల్మి, దుర్లభరహిత.

౨

క. యాగములును భోగములును

ద్యాగములును బహువిధముల ధర్మములు, మహా
భాగా, నరపతిరక్షా
యోగంబునఁ జెల్లుఁ బ్రజకు నుల్లాసముగన్.

౨

క. ఒకరునికి నలిగి యాతని

సకలహిరణ్యంబు రత్నసంచయమును బు
చ్చుకొనుం, దనవలచినవా
నికి నిచ్చు- ధనేశుఁ డండ్రు నృపు నట్టితఱిన్?

౨

తే. చారచక్షుఁ డై కను నెల్లజగము నపుడు
సూర్యుఁ డండ్రు నరేంద్రు; సకార్యకరులఁ
దునుము నయ్యెడ జముఁడు నాఁ జను; సతండు
దేవతాత్మకుఁ డగుట సందియమె యధిప.

౨

క. విను, నృప, సమ్మాట్టు విరా

ట్టనియెడుశబ్దములఁ బొగడు నాగమములు నె

1. = సూర్యచంద్రుల. 2. = రాజులేకపోవుట ఎల్లవారును లేనివారె.

కల్మియ కల్మి = ఆతఁ డుండుటయే అందఁ డున్నట్లే.

ట్టన భూపాలకు ననిన, న
తనిఁ దగ నర్చింప కుండ దగునె యెరులకున్?

౨౭౨

క. నియతిమెయి నెవ్వఁ డింద్రియ
జయమును భక్తియును జిత్తసారము దృఢసం
శ్రయతయుఁ గలిగి గొలుచు నృపు
నయసంపన్నుఁడుగఁ జేయు నధిపతి యతనిన్.

౨౭౩

క. రాజునకుఁ బ్రజ శరీరము;
రాజు ప్రజకు నాత్మ; గాన రాజుం బ్రజయుఁ,
రాజోత్తమ, యన్యోన్యవి
రాజితు లై యుండ వలయు రక్షార్చనలన్.

౨౭౪

వ. అని యిట్లు బృహస్పతి యుపదేశించినం గౌసల్యపతి యగు
నవ్వగుమనుండు ప్రయత్నంబునం బ్రజాపాలనం బాచరించె నని
చెప్పటయు, ధర్మనందనుండు 'రాజుజనపదపరిపాలనంబును
శత్రువధంబును మొదలై నకృత్యంబులు నడపుతెఱుం గెఱింగింపవే'
యనుటయు, భీష్ముం డిట్లనియె:-

౨౭౫

క. తనుఁ దాన తొలుత గెలువఁ
మనుజపతికి వలయుఁ; బిదప మార్తుర గెలువఁ
మనమునఁ దలంచునది; మును
దను గెలువనిపతికి గెలువఁ దరమే పగఱన్.

౨౭౬

ఆ. వినుము తన్ను గెలుచు టన వే తొకంజె:- పం
చేంద్రియములఁ దూలనీక కొలఁది
నాఁగుటయ. జితేంద్రియత్వంబు గలరాజు
రిపులఁ జెఱుపఁ జాలు నృపవరేణ్య.

౨౭౭

క. ఆరామాదికనిజసం
చారస్థలములకు, దేశసంధులకుఁ, బురీ
ద్వారములకు, నగరికిని ధ
రారమణుఁ డొనర్ప వలయు రక్షలు నియతిన.

౨౭౮

తే. అరులకడ, నిజభూమియం, దనుజ తనుజ
బాంధ వామాత్య మిత్తులపాల, వేష
ధరుల వేగులఁగా బెట్ట ధరణిపునకు
వలయు నొండొరు నెఱుఁగని వారిఁగాఁగ.

క. తను హీనుం డని యెఱుఁగక
మును ప్రబలునితోడ శీఘ్రమున సంధానం
బొనరింప వలయు; నతనికి
ధనం బొసఁగి యైన బతికిఁ దగు నిలఁ గావన్.

క. మత్తుఁ బ్రమత్తుని విషయా
యత్తుని దుర్బలునిఁ జూచి యట్టిపగతుపై
నెత్తునది; శిఖివిషాదుల
నుత్తలపెట్టునది యతని యుర్వి గడంకన్.

ఆ. కయ్యమునకు వలదు కాల్పివ్వనధిప, సా
మమున భేదమునను మార్తు మనము
మెత్తఁ జేసి చెఱుచు మెయివడిఁ దప్పించు
కొనుతెఱుం గెఱింగికొనుట మేలు.

చ. జనకుఁడుఁబోలె నర్కిలిఁ బ్రజం బరికించుచు వప్తభాగముం
గొనునది వారిచేత¹ నరిఁ; గోటివిధంబుల నాప్తదత్తులం
గని, ²వనగోకులాకరనగ ప్రముఖార్థకరంబు లారయం
బనుచుచు, నన్నిటన్ ధరణిపాలుఁడు గ న్నిడి యున్నఁ బెం పగును.

సీ. కోట యేమట కెట్లు బాటించి, గడ్డియు
³భాణంబుఁ ⁴గొల్చును ⁵గట్టియలును
⁶నేయు నూనియును నాయుధమ్ములు నొష
ధములు నాభీలయంత్రములుఁ గూప

1. = కప్పము. 2. = వనములను, గోకులము (అవులమండ) లను, నగము (కొండ) లను, మొదలగు ధనకరములను. 3. = గట్టము మొదలగువానికి, వలయు ఉలవలు లొనగు భక్తుము (ధానా) 4. = భాగ్యము. 5. = కట్టెయ. 6. = నేయుము.

ములు లోనుగా నందు వలయు వాని సమగ్ర
ములుగ సంపాదించి, భూరిధైర్య
శౌర్యాదిగుణముల సడి సన్నయాప్తయో
ధులఁ బెల్లమర్చుట యలఘునీతి ;
ఆ. పగతుఁ డలిగి నడచు పథమునఁ దృణకాష్ఠ
ములును ధాన్య తోయములును లేక
యుండఁజేసి, మిత్తమండలేశుల నెత్తి
యరుగుదేరఁ బనుచునది విభుంశు.

౨౪౪

వ. మఱియు రాజునకు రక్షింపవలయునది 1 స్వామ్యమాత్య
జనపద కోశ పైన్య మిత్తమి దుర్గంబు లనురాజ్యాంగసప్తకంబు;
కన్నిడి యరయవలయునది 2 సంది విగ్రహ యా నాసన
ద్వైధీభావ సమాశ్రయంబు లనుపాద్మణ్యంబు; నడవవలయునది
 3 ధర్మార్థకామంబు లనువర్గత్రితయంబు ; పాటింపవలయునది

1.—(స్వామి అమాత్య కోశ పైన్య మిత్తమి దుర్గంబులు=) స్వామి=బడయఁడు
(రాజు), అమాత్య=మంత్రి, కోశము=ధనాగారము (బొక్క సము), జనపదము=
దేశము (గ్రామము), పైన్యము=దండ, మిత్తమి, దుర్గము=కోట-ఇవి రాజ్యమునందలి
౩ అంగములు.

2 --(సందివిగ్రహ యాన ఆసన ద్వైధీభావ సమాశ్రయంబులు=) సంది=శత్రువు
తోడిపాండు—(ఇదిమూఁడు విధములు: కోశప్రధాన హేతుకము, దండప్రధాన
హేతుకము, భూమిప్రధాన హేతుకము). విగ్రహము=కలహము, యానము=దాడి
వెడలుట, ఆసనము= బలాద్యపేక్షచే దండెత్తక ఆఁగుట—[ఇది విధవిధములు:
౧ సంధాయాసనము—(సంధాయయానము)=పరుని దనకు వశపఱుచుకొని దుర్గాదులను
గ్రహింపవలయునని వెడలిపోవుట; ౨ ప్రసంగయాసనము. (ప్రసంగయానము)= ఒక
దిక్కునకు కదలిపోయి పొసఁగుడుపడినచో మఱియొకదిక్కునకును బోవుట; విగ్రహా
సనము—(విగ్రహయానము)= పగతుని సహరింపవలయుననియే వెడలిపోవుట;
౩. సంభూయాసనము - (సంభూయాసనము)= శత్రువును గెలువ శక్యముకానిచో
సరిరాజులను గూర్చికొని కదలిపోవుట; ౪. ఉపేక్షయాసనము - (ఉపేక్షయానము)=
శత్రువులను జయింతు నను నిశ్చయము దేశకాలాదులను గణింపక కదలిపోవుట.]
యానమునకును ఆసనమునకును పై యర్థములు సామాన్యములుగ గ్రహించునది

ద్వైధీభావము=(ఇది మూఁడువిధములు : బలవంతులగు నిద్రఱు శత్రువుల
నడుమ నుండెడువాఁడు వారిరువురతో ప్రత్యేకము నీవాడ నని నమ్మఁ బలుకుట,
అం దొకనితో సందిచేసికొనుట, మఱియొకనితో బోరుట.)

మంత్రప్రభుత్వోత్సాహంబు లనుశక్తిత్రయంబు; నిజవశవర్తిం
జేయవలయునది సత్త్వ రజస్తమంబులను గుణాత్రికంబు.
విశేషించి ధర్మసేవ సంతతంబు నాచరింపవలయునది. ప్రమాదంబున
నర్థకామంబులు హీనంబులైనను ధర్మనిష్ఠంజేసి ధరణీపరిపాలనంబు
సుస్థిరం బై చెల్లు. ఆంగిరస భార్గవాదు లగు పెద్ద లిట్లని చెప్పిరి.
త్వ క్షత్తు శిష్కోత్ర జిహ్వోఘ్రాణంబు లనబుద్ధింద్రియంబులును,
వాక్పాణి పాదపా యూపస్థంబు లనుకర్మేంద్రియంబులును,
మనంబునుం గూడ నేకాదశసంఖ్యం బైన యింద్రియజాతంబు
జయించి, కామజంబు లగునక్షు మృగయా స్త్రీ పా నార్థ
దూషణంబులునుం, గ్రోధజంబు లగు వాక్పారుష్య దండ
పారుష్యంబులునునైన సప్తవ్యసనంబులం దగులక యజ్ఞాధ్యయన
దానతత్పరుం డగుచు దుర్మంత్రులకటిలవాక్యంబులకు లోను గాక,
నయవిక్రమకృమజ్ఞులైనయమాత్యులతో దైవమానుషచింతనంబు
సేయుచు దేవబ్రాహ్మణప్రణామతర్పణరక్షణంబులం జేసి,
యశుభనిరాసనంబును శుభాధానంబును నొనర్చుచు, బ్రజలం
బొలించుభూపతి యుభయలోకసిద్ధులం బొందు. ౨౫

తే. అనిన విని, ప్రీతి ధర్మనందనుడు 'రాజు

దండనీతియు ననంగ నుదాత్తయుక్త
వస్తువులు రెండు - నార్యప్రశస్తకార్య
సిద్ధి గావించుతరములు సెప్ప మనఘ.'

౨౬

వ. అని యడిగిన నప్పడమితేనికి సరిత్సానుం డిట్లనియె. ౨౭

క. భూరమణుడు గాలమునకు

గారణ మెట్లన్న, ధర్మగతి పూర్ణత నొ
ప్పారంగ దండనీతిన

మారంభము నడపుఁ గృతయుగాగతి నధిపా.

౨౮

వ. అందు-

౨౯

క. ధర్మంబు పెరుగఁ, వైదిక

కర్మఫలము లెసఁగఁ, ఋతునికాయము ప్రజకు

శర్మం బొసర్పు, నాయువు

పేర్కొ బొరయు, ¹దునక ²సెద్ద పృథివి ఫలించున్.

౨౯౦

తే. రాజు మూడుభాగములధర్మంబు నడపుఁ

ద్రేత; నమ్మెయి నది ప్రజా ప్రీతినలుపు.

ద్వాపరంబున నర్థంబ యోపి చెల్లఁ

జేయు ; నక్కాల మహ్మాత్మఁ జెందుఁజేలు.

౨౯౧

క. నరపతి ధర్మోపేక్షా

పరుఁ డగుఁ గలియుగమునందుఁ; బాయును ధర్మ

స్ఫురణ; మధర్మం బెందును

బరఁగును; వర్ణాశ్రమముల పథములు దప్పన్.

౨౯౨

వ. కాలప్రభావం బిట్టిద; యైనను,

౨౯౩

జి. విభునినకలధర్మ వృత్తిన త్తజీ కృత

యుగముఁ బోలు; ధర్మయుక్తిమాత్ర

లక్షణ, విభుల కెట్లు లయ్యె, ³నవ్యైతఱు

లపులయుగములట్ల యగు నృపాల.

౨౯౪

వ. అనుట్లయు, 'నెట్టివాఁ డైన విభుని శుభంబులు వొందు' ననుట్లయు

ధర్మనందనునకు మందాకినీనందనుం డి ట్లచియె :

౨౯౫

మ. అరయుం దప్ప, కృతం బెఱుంగు, మదలోభావేశముల్ లే, వము

ష్కరుఁ, డాత్మస్తుతి లేదు, సేయు నియతిం గార్యంబు, లీగుల్ఘన

సిరముల్, శూరుఁడు, గర్విగాఁ, డశతుఁ, డస్త్రీలోల్లుఁ, డక్రోధనుం

⁴డరి నొవ్వం గొనుఁ డన్నొగ డ్దఁ గనురా జత్యంతదీప్తుం డగున్.

వ. అని చెప్పి వెండియు-

౨౯౬

ఆ. సాంగ వేదవేదియగుపురోహితుఁ డెప్పు

నగర మెలఁగవలయుఁ; దగవుఁ గృష్ణయుఁ

జక్కటియును గలుగు సచివు నప్పనములు

శరులు శరయఁ బనుచునది విభుండు.

౨౯౭

1. = దున్నక (యే), 2. = వృద్ధి గా (అధిశము గా) 3. తఱులు (తఱికి బహువచనము) = సమయములు, 4. = కిష్కము; పన్ను; కిక్కు.

క. పరుసఁడనముమెయి 1నరి గొనఁ

జొరఁ దగ; దది పొదుఁగు గోయుచొ ప్పగు; విను, పా

ల్గురియించుకొనఁ దలంచిన

నరయ వలదె గోవుఁ? బ్రజయు నట్టిద యధిపా. ౨౯౯

ఆ. కోరి తోటవాఁడు కుసుమఫలంబులు

గోయునట్లు రాజు గొనఁగ వలయు

నప్పనములు; నఱకి యంగారములు నేయు

భంగి యైన భూమి పాడు గాదె? ౩౦౦

క. దయఁ బ్రజ రక్షించుటకు నె

నయె తపములు నధ్వరములు? నరవర, దానక

జయమును లక్ష్మీయునుం గీ

ర్తియు సుగతియుఁ గలుగు వసుమతీనాథునకున్. ౩౦౧

—♦ వాయుదేవుఁడు శ్రురూపునకుఁ జెప్పినరాజధర్మప్రకారము. ♦—

వ. విశేషించి పురోహితుల బాటింప వలయు. వినుము, తొల్లి యైలం
డగుపురూరపుండు, 'వసుధ విప్రీక్షత్రియులం దెవ్వానిధనం బై
యుండు?'-నని వాయుదేవు నడిగిన, నమ్మహాత్ముండు, చతుర్ముఖుని
ముఖ బా హూరు పాదంబులు బ్రాహ్మణ శ్చత్రియ వైశ్య
శూద్రులకుఁ బ్రభవస్థానంబులగుట సెప్పి, యిట్లు శ్లోష్టప్రభవుండై
సర్వవర్ణంబులకు నీశ్వరుం డగుబ్రాహ్మణుం డీప్రధిపీధనధాన్యాది
సమస్తవస్తువులునుం దా ననుభవింపను, నొడ్లకు నొసంగను
నుక్తుం డగుట, గండనీతిధారణంబునకు శ్చత్రియుం జూనిపె.
బ్రాహ్మణశాంతిపరత్వంబున శ్చత్రియాధిపత్యప్రాప్తి, పతిలేమి
నంగన 2దేవరునిం బ్రతిగ్రహించిన ట్లున్నది; ఇది భూమి తెఱంగు.
ఇట్లగుటజేసి నిజధర్మక్షిప్తుండును విద్వాంసుండును శాంతుండునునగు
పురోహితకు సర్వనంపదలును సమర్పించి, జనపతి శుశ్రూషా
పరుండును నహంకారరహితుండునునై గండనీతి నయించి యుభయ
లోకంబులనుం బెంపు వహించు. ౩౦౨

1. =కప్పము; పప్పు; శిస్తు. 2. = సుగనితోఁ బుట్టిన వానిని.

౪. రసగంధాద్యనుభవములు

పౌనఃగపు భీత మగుచిత్తమున; భయముం బా
ప సమర్థుడు గావున నృపుఁ
డసమానప్రభుతఁ బొందె నవసీనాథా.

303

క. అని వాయుదేవుఁ డిట్లు

జ్ఞనపతి బోధించె ననుడు, శాంతనవున క
మృనుజపతి యిట్లు లను: 'నే
పనులఁ బురోహితుఁడు మాన్యభావము నొందున్?'

వ. అనిన, నాధర్మతనయుతో నద్వైవప్రతుండు, 'పురోహిత
విషయంబులుగా శుక్రుండు సెప్పినవాక్యంబులు గల పుషన్యసించెద
నాకర్ణింపు' మని యిట్లనియె:

30౪

తే. అమర గరుడ గంధర్వ విద్యాధరాది

దివ్యులకు నధ్వరంబులఁ దృప్తి నేసి
పరమశుభములఁ బొందు భూవరుఁడు; దాని
కెల్లమూలంబు దగుపురోహితునిబుద్ధి.

30౬

క. రక్ష: పిశాచ¹గుహ్యక

యక్షాదులు బాధ పెట్టు నవసీనాథుఁ
దక్షపురోహితమంత్రను
రక్షాసంస్కారవిధివిరహితుం డైనన్.

30౭

క. వివిధోత్పాతంబులకుఁ

సవళులలోఁ దోచుకీడునకుఁ దోడ్తో శాం
తివిధానంబున నిరసన
మవును బురోహితునిచేత ననవద్యముగన్.

30౮

వ. ఈవాక్యంబులం దాత్పర్యంబు గలుగుము. బృహస్పతియును,
'శాంతికంబును జౌష్టికంబును శత్రునాశంబును మంత్రాధ్య
పురోహితసాధ్యంబులు'- అనియెం గావున నీవును సంభావిత
పురోహితుండ వగుము.

30౯

క. పరిశుద్ధి లేనికుత్స్నిత

పురోహితులు సీచదశలఁ బొందుదురు, మహీ

వర, యల్పమె శుద్ధుం డై

పురోహి తత్వంబు సేత భూపతిసగరన్.

3౧౦

క. ఆరోగ్యము గలయు త్తముఁ

జారోహిత్యంబు నడవఁ బనుచునది ధరి

త్రీరమః—¹డతఁడు ²దాను స

మారంభము లెల్ల సేకమతిఁ గను టొప్పన్.

3౧౧

క. బ్రహ్మక్షత్రిము తొంది³య

జిహ్వాము లై కృత్యములు విశిష్టత నడవఁ

బ్రహ్మాదులు హర్షింతురు,

బ్రాహ్మణముఖవర్ణ సమితి ప్రమదముఁ బొందున్.

3౧౨

వ. ఈయర్థంబునందు ఐలకశ్యపసంపాదం బనునితిహాసంబు గలదు. వినుము, ఐలుండు గశ్యపుని బ్రహ్మక్షత్రిప్రకారం బడిగిన నమ్మనుజ పతికి నమ్మునీంద్రుం డిట్లనియె:

3౧౩

ఆ. క్షత్రిమునకుఁ బుట్ట గాఁ బట్టు బ్రహ్మంబు;

బ్రాహ్మణునకు యోని రాజు; గాన

నుభయవర్ధనంబు నొండొంటి విడువమి

వెలుఁగు; రెండు మాయు విడిచెనేని.

3౧౪

క. తమలోనఁ బొందుగల్గి వి

ప్రమహీశులఁ బ్రజయుఁ బొదువుఁ; బ్రజచే మాన్య

త్వము వడియఁగ నేరరు భే

దము గలిగిన; నలఁతు రొలసి దన్యులు ప్రజలన్.

3౧౫

తే. అట్టిదశఁ బుట్టు రుద్రునియలుక, దాన

సకలమునకు వినాశంబు సంభవిల్లుఁ

1. = పురోహితుఁడును, 2. = ధాత్రీరమణుఁడు (రాజా) ను. 3. = అదక్షితిము

లు శా. * కుటిల్లత తేకుండఁగా చేయవలసిన ఘనులు.

గాన నెల్లవిధంబులఁగలసి యుండ

వలయు నృపుఁడు ¹పురోధయు వసుమతీశ.

3౧౬

క. వినుము, విశేషించి జనన

జనితోన్నతి విప్రుఁ, డతని జనపతి, వినయం

బున నడవవలయు; దానను

మనుగడ యిరువురకుఁ, బ్రజకు మహానీయ మగున్.

3౧౭

—♦ కుచేరునకుఁ చుచుకుందునకు గలిగి సంచాదము ♦—

వ. అని చెప్పి పురోహితునివిశేషంబు ముచుకుందుం డనురాజునకు
వైశ్రవణునకుం ²గల్గినసంచాదంబునం బ్రకటం బయ్యె; నత్తెఱం
గెఱింగించెద:

3౧౮

మ. విను మారాజు సమస్తద్విజయమున్ విస్ఫూర్తిమైఁ జేసి తాఁ
దనలా వారయుబుద్ధి వైశ్రవణుమీఁదం బోవ, నాతండు దై
త్యనికాయంబులఁ బంచినం, దెరువునం దత్తైస్యముల్ రాజుమూఁ
క నతిక్షుభ్యము గాఁగఁ జేయుటయు, సుక్కుం బడ్డచి త్తంబుతోన్—
క. నృపతి పురోహితు దూతినఁ,

దపముల మంత్రముల దేవతాపూజల, వీ

ర్యవటుత్వ మతనిసేనకు

నపరిమితము సేసె నమ్మహాత్ముం డధిపా.

3౨౦

ఆ. బ్రహ్మశక్తి బేర్చి రాజు పైన్యము దైత్య
సేన బడలువడఁగఁ జేయ, నాతఁ

డతిరయమున ముట్టె ³నలకఁ; గుబేరుండు

ననికి వెడలె నిజబలాన్వితముగ.

3౨౧

వ. వెడలి సమరంబు సేయుసమయంబునం గిన్నరేశ్వరుం డన్నరేశ్వరు
నాలోకించి—

3౨౨

శా. 'దక్షుం డై తిటు బ్రహ్మశక్తి న భవద్బాహువిలాసం ⁴బమి
త్రిక్షోభం బొనరించెనే!' యనుడు, నాతం, 'డిట్లు సీవంటి బ్ర

1. = పురోహితుండును. 2. = అలకాపురమును. 3. = ఇగ వారిని గలఁచి పెట్టెనా? 4.

- హృక్షత్త్రంబుల కేకయోనిజననం బవ్వేధ గల్పించె; యో
గక్షమాకలనంబు సంగతము లై కావింపఁ బంపండాకో! 3_23
- వ. అనుటయు ధనదుండు సాంత్యసస్వరంబున- 3_24
- ఉ. 'నాకును నీకు నేటికి రణం బొనరింపఁగ; నేను బంప నీ.
వేకముఖంబుగా ధరణి యేలుము' నాపుడు, నవ్వి యవ్విభుం,
'ఊ కువతిత్వ మొల్ల; నొరు నీగి మహత్త్వకరంబె! విద్విష
ద్భీకరమద్భుజార్జితమ పెం పొనరంగ భుజింతు దిక్పతీ.' 3_25
- వ. అనిన విని పౌలస్త్యుండు, 'నీ వధికుండవు; అట్లు సేయు' మని
గారించిన, ముచుకుండుండు ముదితుం డై చని సకలోర్వియు
నిర్వక్రవిక్రమంబున నేలె నని చెప్పిన విని, యజాతశత్రుండు, 'రాజ
ధర్మంబులయం దైశ్వర్యప్రీతి పుణ్యలోకంబులు నిరతిశయంబుగాఁ
జేయం జాలునది యెయ్యది' యని యడిగిన- 3_26
- ఆ. అతని కిట్లు లనియె నమరతరింగిణీ
'సూనుఁ డధికభీతులై నసజ్జ
నులకు నభయ మొసఁగి యలఘుసౌఖ్యాత్ములఁ
జేతె యెంతయును విశిష్ట మధిప' 3_27
- వ. అని వెండియు, 3_28
- క. 'విను, వర్జన్యుడు భూతము
లను, బండినమ్మాను పక్షులను, బోచుచువిధం
బున నీవు బంధువుల న
జ్ఞనయుతముగఁ బ్రోవు మది ప్రశస్తం బనఘా.' 3_29
- వ. అనిన విని ధర్మనందనుండు, 'విప్రప్రభృతులకు నిజధర్మవర్తనంబుల
జీవనంబుల నడవక తక్కిన నెట్లు?' అని యడిగినఁ బితామహుం
డతనితో, 'నాపద దనికెన నితర జాతివృత్తంబు గర్హితంబు గాదు ;
అట్లయినను నాయుధోపజీవనాదిక్షత్త్ర ధర్మంబులం జేసి
బ్రాహ్మణ్యంబు 1వట్రపడి బ్రాహ్మణులు క్షత్త్రసము లగుదురు.
వాణిజ్య ప్రముఖవైశ్యక్రియ లాచరించి వైశ్యసము లగుదురు.

నిత్యానుష్ఠానంబులు లోను గాఁ గలయవి డిగవిడిచి ధనలోభ తాత్పర్యంబున శూద్రప్రాయులై చరించి శూద్రసము లగుదురు. తక్కిన జాతులవా రందఱుఁ దమతమతారతమ్యంబులతో నిట్ల నిజజాతివిహీను లగుదురు. అట్టివారు జాత్యుత్తమకృత్యంబులకుఁ బాత్రంబులుగారు. భూకాంతుం డింతయు నెఱింగి యర్హప్రకారంబులం బ్రజ నడపి రక్షించినం బ్రజాకృతం బగుధర్మంబునందుఁ జతుర్థాంశంబునకు నుక్తు డగు. ప్రజలఁ బాతకంబులం బొరయ కుండ నరయం జాలక దండ్యదండనరహితుఁ డైనను హివిభుని వారల చేసినపాతకంబుల నాలవపాలు వొందు. కొందఱు బుధు లంతయుం బొందు నని చెప్పదురు' అనుటయు, నమ్మనుజనాథుండు-
ఆ. 'వినుము, వివిధసుఖము లనుభవింపఁగ, రాజ్య

విభవయుక్తిఁ దిరుగ వేడ్క లేదు

నాకు; ధర్మరక్షణముమీఁదిభరముఁ, ద

ల్లోపభయము మనములోనఁ బెద్ద.

33౧

వ. 'కావున,

33౨

చ. 'అనఘ, యనేకదోష మగునట్టిమహివహనంబు నొల్ల; దం

డనపరుషత్వ మేటికి? దృఢప్రశమంబున నేను గానకుం

జనియెద' నన్న, భీష్ముఁ "డిది ¹జాడ్యము గాక నృపాలధర్మమే?

మనుజువ రేణ్య, నీమనము మార్దవ మగ్గల; మిట్టు లొప్పునే! 333

వ. "ని న్నొత్తి చెప్పటకుఁ బాండు విచిత్రవీర్య శంతను లున్నవారే?

నాబుద్ధి వినుము,

33౪

ఆ. "ఈఁగకాలియంతయేనియు వీసర

పోవ కుండ ధర్మమునన నడచి

రయ్య దొంటిరాజు? ²లక్ష్మోధకామపృ

యు క్తదండధరణ మొప్పుఁ గాక.

33౫

క. "దా నాధ్యయన యజనముల

తో నుర్రీజనులఁ గావఁ దొడఁగుట పతికిం

1. = జడత్వము = జడ్డుతనము. 2. = లక్ష్మోధము, కామములేని దండధరణ మొప్పుఁ గాక.

¹దా నజకల్పితధర్మము;

దీనివిడుపు నరకమునకుఁ దెరు వగు నధిపా.

33౬

క. “కావున, వర్ణాశ్రమముల

నేనిధమున నైన నడపు లెడలక యుండం

గావంగ నోపునృపతికి

²లే వలజ శ్లభధయలోకలీలయందున్.

33౭

వ. “ఇ ట్లగుటం దెలుపునది యొక్కయితిహాసంబు గల దాకర్ణింపుము:

— ♦ కేకయ రాజ గాక్ష ససంవాదపరీకారము ♦ —

క. “పరమనియతిమైఁ గేకయ

నరపతి యధ్యయనవిధి యొనర్పఁగ నటవి

పరిసరమున కేఁగినయెడ,

ధరణీశ్వర, పట్టె నొక్కదానవుఁ డతనిన్.

3౩౯

వ. “పట్టినఁ బ్రబలుం డగు నద్దనుజునిం దోచిపోవం జాలక యమ్మహీ

పాలుండు వానికి ట్లనియె:

3౪౦

సీ. ‘ముచ్చిమియును అంకు నెచ్చోటనైన నా

భూమిలోపల లేదు; భూమిసురులు

వేదాధ్యయనయజ్ఞవిధిదానతత్పరుల్;

రాజులు బ్రాహ్మణారాధనంబు,

జన్మముల్ సేతయు, సమరానివర్తన

వ్రతమును గలరు; గోరక్షణాది

వార్తావిసీతులై వైశ్యులు నడపుదు;

రమ్మాడుజాతుల కధికభక్తి

తే. తోడ శుశ్రూష సేసి శూద్రులు చరింతు;

రేమిరంధ్రంబు గాంచి నీవిట్లు వెరవు

1. = అది బ్రాహ్మణేతకల్పితధర్మము; దీనిని (ఈ బ్రాహ్మణల్ని) ధర్మమును విడుచుట నరకమునకు మార్గము సుఖ! 2. = లేవు అలజదులు శుభయలోక లీలయందున్ = (విహితము ప్రియములగు) రెండు లోకములందు లీలక్రీడలలో ఆపదలు లేవు.

మాలి పట్టి తత్కుద్ధతలీల నన్ను?

దలఁప నిది నీకుఁ బథ్యమే దానవేంద్ర?

౩౪౧

చ. “అనుటయు, నమ్మహాదనుజుఁ డాతని కిట్లను: ‘నట్టివానిఁ గా
నిమఁ గని, వర్ణరక్షణము నిర్మలచిత్తతఁ జేయురాజు కీ
డునఁ బడ కున్ని దెల్పుఁగఁ గడుం బ్రీయమై చను దెంచితిన్; మహీ
జనపరిరక్ష యస్థలితసామ్యత నిట్ల యొనర్పు భూవరా.’ ౩౪౨

వ. “అని పలికి సఖ్యంబు చేసి చనియె” అని చెప్పినం గాంతేయాగ్రజుండు
సంతోషించి, ‘జీవనాభావం బైనచో క్షత్రియకర్మానుష్ఠానంబునకు
నశక్తుం డగువిప్పుం డెట్లు బ్రదుకువాఁ’ డని యడిగిన భీష్ముం
డిట్లనియె: ౩౪౩

చ. ‘మనఁజను, నుష్పనుష్టలును మాంసము గోవువృషంబుఁ గూడుఁ గ
ల్లును ఘృత తైల ¹మాక్షికములున్ ధృతకేసర మైనజంతువున్,
ధన మధికంబుగాఁ బడయు దానికి నేనియు విక్రియింపఁ గా
దనుమతి యూఁది వై శ్యకృతి నైనను విప్రున కాపదాగతిన్.’ ౩౪౪

వ. అనిన విని, ధర్మతనయుండు ‘యజ్ఞంబు లెట్లయిన సమీచీనంబు
లగు?’ నని యడిగిన అనిమిషనదీనందనుం డాతని కిట్లనియె: ౩౪౫

ఆ. ‘శ్రద్ధ వలయు, మిధ్య చనదు, వేదంబుల
బరిభవింపఁ దగదు భవ్యయజ్ఞ
కర్త కెపుడు; నదియుఁ గాక ²దక్షిణలు మం
తార్థపోషకంబు లందు రధిప.

౩౪౬

క. ‘ఈగతి యెఱింగి చేసిన
యాగము సోమాప్తుఁడేయు నష్టారుషునిఁ; ద
ద్యోగ మొనర్చు మహానుఖ
యోగము సోమాధిరాజ్యయుక్తము శ్రుతులన్.

౩౪౭

ఆ. ‘అధ్వరంబుకంటె నధికంబు దపము; ద
పం బనంగ ³మేని ప్రన్నదనము

1. = తేనె. 2 = యజ్ఞాదికర్మములందు ఋత్విజుల కిచ్చిధనములు మంత్ర
ర్థములను పోషించున వగును 3. = శరీరలావణ్యము.

నిపురఃజేత గా- దహింసయు సత్యవా
క్యంబు దమము దయయుఁ గాని యరయి.'

౩౪౮

ప. అనిన—

౩౪౯

చ. ప్రియమున ధర్మనందనుఁడు భీష్మునితో “నృపుఁ డెట్టిభంగివా
నియెడఁ గరంబు నమ్మఁ దగు? నిక్కపుమిత్తుఁడు లేనిభర్తకు
నయ్యగతి నెల్ల నేర’ దనినా విని యిట్లను నాతఁ: ‘డేకబు
ద్ధియుతుఁడ వై వినా వలయుఁ దెల్లముగా నెఱిగింతు భూవరా—

క. ‘నమ్మమి మృత్యువు, పెద్దయు

నమ్ముట యపమృత్యు-వగుట, నరపతి మిత్రుఁ

నమ్మి పనులు గొనునది; ని

త్యమ్మును సూక్ష్మమతిఁ దాను నరయఁగవలయుఁ.

౩౫౦

తే. ‘తనకు మే లొనరించు నాతండు మిత్తుఁ;

డతఁడు నడవంగ నెల్ల కార్యములు శుభము

నొందు; నేమిట నేమిట కునికితోడ

నృపుఁడు మిత్తుఁడై గార్యముల్ నిలువవలయు

౩౫౧

ఉ. ‘మన్ననకున్ మదింప, కవమానము వచ్చిన సుక్కు కొక్కభం

గి న్నెఱిఁ గార్యముల్ విగతకిల్బిషుఁడై తగఁ జేయునట్టిమి

త్తు) స్మరనాయకుండు దన రూపు గ నగ్గల మైనశ్రీయు న

త్యున్నతియుఁ ఘటించి మహిమోజ్జ్వలుఁ జేతసుఖావహంబగున్—

క. ‘విను మట్టిమంత్రి గామం

బునఁ శ్రోధంబునను లోభమున భయమునఁ గా

ర్యనిరూపణంబు వధలక

విసీతుఁ డై నడచు టధికవిభవముఁ జేయున్.’

౩౫౨

ప. అని చెప్పి వెండియు,

౩౫౩

క. అన్నలుఁ దమ్ములుఁ గలుగుట

యున్నతుఁ జేయు నృపు; నొత ¹యొఱపిల్లయినన్
మన్ననయు ²నీగియుచు నం

పన్నంబులు గాఁగ వారిఁ బొటించు ³టురున్.

౩౫౬

వ. అది యెట్లం టేని,

౩౫౭

క. బలఁగము గలభూపాలుఁడు

⁴గలనిమహీశ్వరులబుద్ధికిని ⁵వేగి గగుచున్
బలియుఁ డగు; లేనివానిం

జాలుకంఠాఁ జూతు రెట్టి శూరుం డైనన్.

౩౫౮

క. ఎక్కువతక్కువమాటలు,

నుక్కివములు, బంది, గీడు లొందించుటలుం,

బెక్కు దనయన్నదమ్ముల

దిక్కున- నన్నియును సైఁవఁ దేజము సేయున్.

౩౫౯

క. లోపల రాఁజుచుఁ బొగయుచుఁ

బాపంబులు దలఁతు; రోపిబలిమియు వెఱపుం

జూపక తక్కురు కెలినకీ

నేపాటను; వారి నడపు టెంతయు నొప్పన్.

౩౬౦

తే. చాలుదురు వారు నృపతికి మేలుసేయఁ,

గీ డొనర్పంగఁ; గావునఁ గిల్పివములఁ

బొరయకుండంగ వారల నరసికొనుచుఁ

బొదివి నడపుట కార్యంబు భూవిభవకు.

౩౬౧

వ. అనుటయు, ధర్మజుండు, 'ధనార్జనం బేమిటం బ్రస్ఫుటం బై నడచు'

నని యడిగిన నతనికి భీష్ముం డిట్లనియె:

౩౬౨

—♦ కాలకృష్ణీయక్షేమదర్శనం వాద ప్రకారము. ♦—

క. ఆయతికాఁడు వలయు నర

నాయకునకు; వాని కెల్లనరులుం జేటుం

1. = అయోగ్యులయినను. 2. = ఈగియు = దానమును. 3. = ఒప్పును 4. =
శూర్యవ్రాతందలి. 5. = భారమగుచు, 6 = ధనము నార్జించువాఁడు; ప్రభావముగఱ
నాఁడు,

జేయఁ దలంతురు; దా¹నవ

ధాయకుఁ డై కావ వలయు ధరణిపుఁ డతనిన్.

౩౬౩

వ. ఈయర్థంబున నితిహాసంబు గల దాకర్ణింపుము: కాలకవృక్షీయ నామధేయుం డగునొక్కముని, త్నేమదర్శి యనియెడు కోసల భూవిభునిభూమికిం బంజరసంబుఁజేసికొని యొక్కకాకంబుఁ దెచ్చి, 'యిప్పక్షి² త్రైకాల్యవేది' యని యెల్లజనంబులకుం జెప్పించు దిరిగి, క్రమంబున రాజుం గని యతని కక్కాకంబుఁ జూపి, 'నీయం దర్థాజ్ఞనాదిన్యవకార్యంబులవలన నేమటుట గలదు. దానం బుట్టిన³ సీగియెల్ల నిష్పలుఁగు సెప్పి⁴ నీకుం దప్పినముచ్చులం బట్టంపఁ జాలు' ననుపలుకు వలికి, యమ్మహీవరునాదరంబు వడసి వీడుఁబట్టున కరిగిన,

౩౬౪

క. ఆరాత్రి యవ్విభునియధి

కారులు సంపి రొకభంగిఁ గాకము; మఱునాఁ

డారాజున కవ్విప్పుడు

గోరి రహస్యంబుఁ జేసికొని యెఱింగించెన్.

౩౬౫

వ. అట్లు⁵ నియోగులకపటోపాయంబునం గాకి మృతంబగుట సాభిజ్ఞానంబుగా నెఱింగించి, తనపేరు సెప్పి, 'యేను మీతండ్రిసఖుండ; అతనిపిమ్మట నిచ్చట నిలువ నొల్లక వనంబున కరిగి తపంబు సేయుచుండి, నీమీఁదియధికస్నేహంబునంజేసి, నీ దగు యోగ త్నేమంబు లరయ వేడి వచ్చి, యీరాష్ట్రంబునం బురంబునను వర్తించుచు భవదీయరాజ్యలక్ష్మి మధురభంగి యయ్యును నధము లగు నా నియుక్తుల వలనం, జోరజనసంవృతం బైన కావేరియం బోలె నుపయోగ్య గా కునికి యెఱింగి, నీ కెఱింగించుట కై మిథ్యాభివర్ణితం బైనకాకంబునెపం బిడి చొచ్చితి. దుర్మతు లైన ద్రోహులు దానిం జంపుటకతంబున లోనం గీడు గలుగుట నీకుం

1. = అపిధానముకలవాడు = మెలకువకలవాడు. 2. = మూడు (భూత భవవ్యర్థవర్తమాన) కాలముల నెఱింగినది. 3. = నక్షి; ఆపద; కీడు. 4. = నీకు ప్రతికూలులైన దొంగలనుపట్టి యీయఁగలదు. 5. = నియోగించిన (=పనుపు పెట్టిన; ఆజ్ఞాపించిన) వారి.

గొంత గాన నయ్యె. కను గలిగి యరసిన నింకనుం దేటపడియెడు.
నా యా ప్తియును గార్యవివేకంబుకలిమియు నమ్మి మదీయోప
దేశంబు నాదరింపుము. ఇప్పుడు నన్నాదరింపక విడిచినవాడ
వగుము. వంచకులైన యధికారపురుషులకు నేర్పుమైన గ్రమంబునఁ
బరస్పరవిరోధంబుఁ గలిగించి, సంప్రీతి సెటిచి, నీవలసినట్లొక
నొకని దండింపు' మని వారలం బేరు గ్రుచ్చి యుపదేశించిన-

క. ఆరాజు నట్ల చేసి, మ

హారాజ్యస్థితికి నెల్ల నవ్విపు) మహా

దారగుణ మంత్రీఁ గాఁ గొని

సారధనప్రీతిసుఖయశంబులు వడసెన్.

3౬2

వ. అనిన విని కాంతేయాగ్రజుండు, 'మంత్రీ యెట్టివాఁడు గావలయు
నెఱింగింపు' మనుటయు గాంగేయుం డతని కి ట్లనియె: ' 3౬౮

సీ. జ్ఞానపరుఁడు, బౌరజానపదాపుండు,

గార్యజ్ఞుఁడును, ధైర్యశౌర్యఘనుఁడు,

నక్రూరుఁడును, విశుద్ధాత్ముండు,

బతియెడ భక్త్యనురాగసంభ్రమము లెనఁగ

సమసుఖదుఃఖుఁ డై చెమరు నెత్తురుగాఁగ

దలఁచుచు, నరయక తప్పమిఁదఁ

బెట్టిన, నలుకమై దిట్టినఁ గలఁక దా

నొందక, తేర్చుచో బొందు సెడక

తే. మెలఁగువాఁడును, నిజరంధ్రములకు మాటు

సేయఁ, బరరంధ్రములు గని చిక్కువఱుపఁ

జాలునిపుణుండు నైనవిశాలబుద్ధి

గావలయు మంత్రముఖ్యుండు కౌరవేంద్ర.

3౬౯

వ. అని చెప్పి,

3౭౦

క. మృదుమధురవాక్యముల నిం

పొదవెడు చిఱునవ్వుతోడ నుర్వీశుండు స

మృదము సచివులకుఁ బ్రజలకు
నొదవింపఁగ వలయు; నది మహాహృన్మతిఁ జేయున్.

తే. ఈగియును బ్రయవచనసంయోగమునన
కాని జనులకు సంతోషకారి గాదు;
పుచ్చికొనునపు పల్కులపొందుకలిమి
యెదిరిమదిఁ గందనీ దింత యెఱుఁగు మధిప.

వ. అనుటయు, ధర్మతనయుండు 'జనంబులవివాదం బుడుపునఁ
పుడమితేఁడు దూఱునుం బాపంబును బొరయ కుండు
దెలుపవే' యనిన దేవీవ్రతుం డి ట్లనియె:

సీ. వ్యవహారశుద్ధి సర్వప్రజాప్రియకారి;
యదియ భూపతికి ధర్మాతిశయముఁ
గీర్తియుఁ జేయు. నక్షీణసత్యులు ధర్మ
పరులును నైనభూసురులు, సీవుఁ,
1 ద్రాసులుంబోనిచి త్తంబులతోడుతఁ
బ్రజవివాదము, లెడఁ బక్ష ముడిగి
విని, ధనవాంఛమై ధనికులదెస వ్రాలి
తీర్పక, ధర్మంబు తెరువు దప్ప

ఆ. కుండఁ, బాడిఁ దీర్చి, దండింపఁ దగునెడ
ననుగుణంపుదండ మాచరింపు;
2 మొఱగఁ బలికితేని నుండదు ప్రజ డేగఁ
గనినపులుఁగుపిండు గరణిఁ జెదరు.

వ. దండించుట దానును—

క. నటకుట, యర్థముఁ గొనుటయుఁ,
జేట నునుచుట, కట్టి యడిచి చేడ్పాటొందం

1 = శ్రీ సుఖవంటి మనస్సులతో ప్రిజల వివాదములు, (ఎడక=) మృదము
మున పక్షపాతిమలేక విని తన ఇష్టమువచ్చినట్లు ధనికుల పక్షమున మొగి పరిమ
రింపక ధర్మము నిర్ణయించి.. 2. మొఱగఁ బలికితేని... = పక్షపాతిమనహించిపలికిన
డేగి మఁ జూచిన పక్షుల గుంపు వలె ప్రిజ చెదరును.

బటచుట, మొదలుగఁ గలపలు

దెఱఁగులఁ దగవుమెయి నడచు ధీరవిచారా.

32౬

వ. అని చెప్పి భీష్ముండు వెండియు ని ట్లనియె:

32౭

క. తనకడకు వచ్చి మొగ మో

డనివాఁ డగుదూత పల్కుటకుఁ గోపింపం

జనదు జననాధునకు; దూ

తునిఁ జంపిన నరక మగుట భువ మని రార్థ్యుల్.

32౮

తే. కలముఖీలంబు, హితవాక్యములును,

నేర్పుఁ, గార్యవాదిత్వనద్వచోశారవంబుఁ,

దలఁపుగలుగుట, దక్షత, యలఘుగుణము

లండు దూతకు ని య్యేడు నార్యజనులు.

32౯

క. మొన దీర్చు వెరవు, యంత్రము

లనేకము లొనర్చునేర్పు, నాయుధముల వి

న్ననువును, బోటులకర్జం

బునుఁ సేనాపతికి నై జములు గావలయున్.

3౩౦

క. తనయుల నైనను నమ్మిన

జనపతి సిరి గోలుపోవుఁ; జతురతమైన

మ్మినవాఁడపోలె నమ్మక

యునికి సకలజనులయెడల నురవై యుండున్.

3౩౧

తే. అనిన విని పాండవాగ్రజుం 'డనఘ, పురము

భంగియెఱైనమేలు సెప్పంగవలయు'

ననుడు, నమ్మహీవిభునకు ననిమిషాప

గాతనూభవుఁ డి ట్లనుఁ బ్రీతితోడ:

3౩౨

సీ. పరపు లోతును గలపరిఖతోఁ బొడవును

ఘనమును నగుకోట గలిగి, తగిన

వాకిళ్లు బలుపుఁగావలి నొప్ప, రమ్యగృ

హవాతములు గొమరారువీధు,

లందంబు లగుమేటియంగళ్ళ నెల్లవ
 స్తువులును శోభిల్ల సుజనబహుళ
 మై, ధాన్యములును, ఘృతాదిరసద్రవ్య
 ములును, నానాయత్రములును, బహువి

- ఆ. ధాయుధములు, బిరుదు లగుయోధులును, బండి
 తులు, విలాసినులును, దూతముఖ్య
 పరిజనములు-నెఱయఁ బరి మోత్సవంబులు
 మెఱయఁ బురము చేలువు మిగుల వలయు. ౩
- ఆ. అట్టిపురవరంబునందు రత్నస్వర్ణ
 ముఖము లగుపదార్థములకు బంధు
 తతికిఁ బతి సురక్షితసితి నేయునాఁ,
 డధిప, వినుము, భూమి యరయు తెఱఁగు: ౩౮
- వ. అని పలికి మఱియు- ౩౮
- క. సలముఖ్యము లయ్యెడుపే
 ఝలయూళ్ళుల నెల్ల వెరవు గలిగినవిశ్వా
 సులఁ బ్రభుత యిచ్చి భూపతి
 నిలువవలయు వర్ణరక్షణీయత వెలయన్. ౩౯
- క. చోరులచేఁ జెడ కుండం,
 గ్రూరులచేఁ జావ కుండఁ, గువలయజనులకా
 జారులచేఁ బడ కుండ ధ
 రారమణుఁడు నేర్పు గలిగి రక్షింపఁ దగున్. ౩౮
- క. అపు బేహారముఁ గృషియు
 న్నవరణులును పసులసొంపునన; య ట్లగుటకా
 భువిఁ బసులు గలుగుకాపుల
 నవనీశుఁడు గన్నప్రజలయ ట్లరయఁ దగున్. ౩౯౮

క. అరి మిగులఁ గొనుట శ్రోవులఁ
బొరిమాలం బిదికినట్ల; భూవర, కదువుకా
వెరవునఁ బెనిచినయట్లగు
నరపతి ప్రజచేత నప్పనము దగఁ గొనినన్, ౩౮౯

— ♦ బండారంబు వృద్ధిసేయు తెలుగు భీష్మఁడు ధర్మజానకుం జెప్పట. ♦ —

వ. అనిన విని, పాండవాగ్రజుండు 'బండారంబు గలిగించువెర' వెట్టిది
'తెలుపు' మని యడిగిన నాపగాతనయుం డతని కిట్లనియె: ౩౯౦

క. విను, కర్షకులును వణిజులు,
ననఘా, గోరక్షకులు, ధరాధీశునకుకా
ధన మొడఁగూడెడుచోటుల
కనేకవిధములకు నెల్ల నాద్యస్థలముల్. ౩౯౧

తే. ధనములకు ధాన్యములకు నుత్పత్తితలము
లయినవాని కించుకయును హాని గాక
యుండఁ, దనకును బండార మొదవఁ దగును
పార్జనము సేయ వలయు భూపాలకుండు. ౩౯౨

క. పులి గూనలఁ దినుచందము
గలిగిన నంతటన నిలుచుఁ గాక ధనంబుల్
గలుగునె మీఁదం? గావున
జలగ దిగిచినట్లు గొనఁగఁ జను నిల సొమ్ముల్. ౩౯౩

క. అరయుటఁ బ్రజ వర్ధింపఁగ
సరి యేటఁ గ్రమప్రవృద్ధ మానట్టులుగా
నరపతికిఁ గొనగ వచ్చు
స్వరవులఁ బెంపంగఁ జాల నెఱయు ధనంబుల్. ౩౯౪

క. దమియింపఁ దగినవారల
సమయమున దమించి, వారిసంపదలు మహీ
రమణుండు దనదుబండా
రముగా సమకూర్చు జనము రాగిల్లంగన్. ౩౯౫

క. ఆపనికిఁ గీడు 1 రోయుచు

భూపాలుఁడు ధనము గలుగువురుఘలసిరిఁ దాఁ

జూపోపక కొనఁదగదు; ద

యాపరుఁడై పెంపవలయు నఖిలజనములన్.

3౯౬

క. ప్రభువుల నుపచారంబుల

విభుఁ డనురాగిల్లఁ జేసి 2 వేదగొన్నఁ గాఁపుల్

సభయులు గాకుండ ధనం

బుభయజగత్సిద్ధి 3 పొంటె నుర్వీనాథా.

3౯౭

క. ఆయతి కిమ్మెయిఁ గలుగు ను

పాయంబులు ధర్మమార్గఫలితంబులు గాఁ

జేయుటయ మేలు నృపతికి;

మాయాకృతినిపుణుఁ డగుట మతి గాదు సుమీ.

3౯౮

క. ధనము సవరించినఁ బ్రయో

జన మేమి యపాత్రములకుఁ జల్లి చెఱుచు నే

ని? నరేంద్రముఖ్య, 4 వ్యయములు,

విను, రక్షయ సిరికిఁ బాత్రవిషయము లైనన్.

3౯౯

వ. ఈభంగి యైనం గోశమిత్ర రాష్ట్రబలంబులు పృథ్విఁ బొందు నీ విట్టి
తెఱంగువాఁడవై ప్రజల రక్షింపుము. రణంబుల కలముక విరోధుల
వధింపుము. మఖంబులొనరింపుము. దరిద్రులై నధరణీసురాదిసాధుల
నరసి కుటుంబరక్షణంబు నేయుము. మాంధాత్యనకు నొంగిరసుం
డగుచుతథ్యుండు సెప్పినహిత వాక్యంబులనువన్యసిం చెదనాకర్ణింపుము

—* మాంధాత్యన కుతథ్యుండు సెప్పినహిత వాక్యముల ప్రకారము —*

తే. భూతవృద్ధులు ధనలాభములును గలుగు

ధర్మమునను; . రా జనువాఁడు ధర్మరక్ష

కై జనించెను గావున నతఁ డరోష

కాముఁడై ధర్మనిరతుండుగాఁగ వలయు.

౪౦౦

1. = బెదకుము. 2. భయము. 3. = కొఱకు; కొనఁడు. 4. తా. సత్పాత్రముల
యందు వినియోగముననుచో సంపదకు రక్షణయే.

క. విను, ధర్మమునకు బ్రాహ్మణ
జనము జననదేశ మగుట, జనపతి భక్తిం
గొనియాడి యసూయావ
ర్జనుఁ డై తగు విప్రకోటి సంభావింపన్.

౪౦౨

చ. అనిమిషులున్ విభీతు లగునట్టిపదంబునఁ జేర్చి, ముక్ విరో
చనతనయుండు భూమిసురజాతినువృత్తి కసూయ చేసి నె
ట్టన సిరిఁ బాయఁడే? బలి దృఢం బగుభక్తివిశేష మూఁదఁ గా,
ననఘ, యతండు దాఁ బిదప నవ్యయసౌఖ్యవిభూతి నొందఁడే?

ఆ. ధర్మమునకు సిరికిఁ దగ జనించినయది
దర్ప; మనిమిషులు నుదాత్తమునులు
నైన నగ్గుణమున నూనినఁ జెడుదురు
దాని గెలువ వలయు ధరణిపునకు.

౪౦౪

మ. పరనారీగమనాదిదోషములు భూపాలుండు సేయంగఁ ద
ధరకున్ వర్షము లేక యుండుఁ, బ్రజకున్ దైన్యంబు వాల్చిల్లుఁ, ¹బె
క్కురుజల్ పైకొను, నెందునుం గలయ నుక్కుం దేజముం దక్కును
దుర సైన్యంబుల శత్రు లొత్తుదురు, బంధుశ్రేణికిం జే తగున్. ౪౦౫

క. కానిచెయిదములు సేయ క
నూనపుధర్మమున నడచునుర్వీశుఁడు, సం
తానము బంధులుఁ బ్రజయును

దానును సేనలును శుభము దలకొనఁ జేర్చున్.

౪౦౬

వ. అని యిట్లు సెప్పినవాక్యంబులం దెలివొంది ధర్మతత్పరుండు
మాంధాత్యుండు మహావిభూతిం బొంది నెగడె; నీవును నట్ల నెగడుము-
అనిన, ధర్మతనయుండు, 'ధర్మంబున నెగడ దొరకొనుట యెట్టి
'భంగింగలుగు'నని యడుగుటయు, నతనితోన క్కురుపితామహుండు
'దొల్లి కొనల్యుం డగువసుమనుం డనురాజు వామదేవమహాముని
నిట్ల యడిగిన, నతం డతనికి నుపదేశించిన తెఱఁ గెఱింగించెద విను'
మని యిట్లనియె:

౪౦౭

—♦ వసుమనుం డనురాజునకు వామదేవుండు శిష్యపదార్థప్రకారము.

ఆ. అరస్థిద్ధికంటె నరయ నెక్కుడు ధర్మ
సిద్ధి; దాన సకలసిద్ధులును బ్ర
శస్త్రభంగిఁ జేరు; శాశ్వతకీర్తియు
సంభవించుఁ; గలుగు సద్గతియును.

౪౦౨

క. ధనమునకై ధర్మముదెస
ననాదరము సేసెనేని నాన్యపతికి న
ద్ధనమును జెడు; దుర్యశముం
బనుగొనుఁ; దుది దుర్గతియును బాటిలు ననఘా.

౪౦౩

క. లాభంబు ధర్మముఖ్యము
గా భరపడి మార్గశుద్ధి గనుఁగొని కై కొ
ల్ది భూవరునకు నిహపర
శోభనములు సేత చెప్ప, శ్రుతివాక్యంబుల్.

౪౦౪

క. ధర్మప్రవృత్తి యయ్యును
ధర్మము నా కింతకంటెఁ దత్త్వద్విధులం
బేర్చిం బొరయఁజలయు నను
ధార్మికతాత్పర్య నత్యుదాత్తుఁడు వొందున్.

౪౦౫

వ. అని తన వచనంబులం దెలివొందిన వసుమనుం డనురాజుతో
వామదేవుండు రాజ్య తంత్రంబునకెల్ల నాధారభూతంబు లగుసామ
భేద దాన దండంబులం బ్రయోగించు తెఱం గెఱింగించెద నాకర్ణింపు
మని యిట్లనియె:

౪౦౬

క. మూలబలము సంతుష్టం
బై లాలిత మగుచు నున్నయప్పు 1డనఁదుజో
టాలోకించి నడవ, భూ
పాలకునకు దండ మతిశుభం బొనరించున్.

౪౦౭

1. = అసదుచోటు ఆలోకించి = అల్పము (నికృష్టము) అగుచోటు చూచి.

చ. సమరము సాహసం బధికనంపద లమ్మొయిఁ దెచ్చికోలు ప
ధ్యమె? రిపు లేల కల్గుదు రహంకృతిపెంపును నుత్కటంపుఁగో
పము మగిడింపఁ జాలునరపాలున? క ట్లగుటకా హితంబు సా
మము దనయంతవాఁ డయిన మానవనాథునెడకా మహీశ్వరా.

క. తనభటులు గలఁగినప్పుడు, '

ధన మిచ్చి విరోధి నల్పతరునైనను శాం

తునిఁ జేయవలయు; దానము

నన యధికునిఁ దేర్చు టురపు నరపతి కెపుడున్.

ర౧౫

తే. ఆయుపాయముల్ మూఁటికి ననువు గాని

యట్టిపగతునియెడ భేద మాచరింప

వలయు రంధ్రముల్ దగవేచు వలనగలిగి

తత్పరతఁ జేయఁజాలుసాధకులఁ బనిచి.

ర౧౬

ప. శుక్రమతంబునం బంచమోపాయం బైనయుపేక్ష వర్తిల్లు దానిం
బ్రయోగించుభంగియుం జెప్పెద.

ర౧౭

మ. కలహంబుల్ దమలోనఁ జేసిన నుపేక్షానైపుణం బొప్ప, శ
త్రులఁ జూడం దగు ¹భూతదానపులపోరుం జూచిన; ట్లెమ్మొయి
²న్ములు ముంటం దగఁ బుచ్చుభంగి గలుగు; న్భూనాథ, కీ డైనమం
త్రులయేపున్ విభుఁ డిట్ల మాపునధి నేర్పుం బెంపుఁ బొల్పారఁగన్.

వ. అని యత్తైటంగున వామదేవుండు సెప్పినహితవచనంబులు వాటించి
కోసలపతి భాసమానుం డయ్యె. నీవును నట్ల వర్తిల్లి వెలయు మనినఁ,
బాండవాగ్రజుండు 'సమరంబున శత్రుల జయించునప్పటిపాడి యె
ట్లుండు' ననుటయు, భీష్ముం డతని కి ట్లనియె:

ర౧౮

—♦ ధర్మజనకు భీష్ముండు సమరంబున పాడి డల్పుట. ♦—

సీ. పగవాఁడు బలములఁ బన్ని తోచినఁ, దాను

సబలుఁ డై యెంటిమై సంగరంబు

గోరిన, నమ్మెయి గొనకొని మాయ లొ
 నర్చిన మాయలఁ బేర్చి గెలుపు
 గొనునది; వెన్నిచ్చినను, బ్రమాదంబునఁ
 బడినను, గైదువు, భగ్నమైన,
 శరణు, మొక్కినఁ, దురగాలి యెడలిన,
 నొరుతోడఁ బోరుచు నున్న, - నెట్టి

ఆ పగతు నైనఁ జంపఁ దగ; దధర్మంబునఁ
 జంపుకంటె ధర్మసమర కేలిఁ
 జావు మేలు. రాజు శయ్యఁ జచ్చుట గొఱ
 గాదు; గాన నోడఁ గాదు పోర.

౪౨౦

క. విను, చిల్ల యిడినయూయుధ
 మును, విషలిప్త మగుశస్త్రమును, నెట్టియమి
 త్తునిపై నైనఁ బ్రయోగిం
 చిననరపతి నరకమున వసించు నృపాలా.

౪౨౧

క. తనకుం దోడ్పడి యని నొ
 చ్చినవానిం గాంచి కడఁగి చేష్టింపక యు
 న్ననరేంద్రుఁ బొందుపాపం
 బునకుఁ గొలఁది గలదె భరతపుంగవ తలఁపక?

౪౨౨

వ. అని చెప్పి వెండియు,

౪౨౩

చ. అరిపయిఁ బోయి వానిపుర మగ్గలికం జెఱుపంగఁ, దధరం
 బరఁగుప్రజం జలంబుమెయి బాధలఁ బెట్టు టధర్మ; మట్టిని
 ఘరత యొనర్చు టప్పటికిఁ జూడఁగ మానఁగ రాదయేని, భూ
 సురగృహదేవగేహముల చూఱ నవశ్యము మాన్చు. టాప్పగు.

వ. అనిన విని, యజాతశత్రుండు 'ధాజధర్మంబుకంటెం బాపకర్మంబు
 లేదు. పో' మృని పలికి, 'యిట్లేని ధాజున కెట్లును నభోగతి వాటిల్లు
 గదే!' యనుటయు, నాపగాతనయుం డి ట్లనియె:

౪౨౪

1 = శల్యము (౨౭ముక.)

క. శరణాగతుఁ గాచియు, నని
నరిపోటులఁ బడ్డఁ దెచ్చి యరసియు, ధరణీ
సురులం బోచియు, నానా
ధ్వరములు సేసియును రాజు దలఁగు దురితముల్. ర౨౬

క. అన విని, యమ్మనుజేశ్వరుఁ
'1డని ననివర్తులయి శౌర్య మభినుతి కెక్కం
దనువు దొఱంగినవారికి,
ననఘా, యెబ్బంగిలోక మగు?' నని యడిగెన్. ర౨౭

వ. అడుగుటయు, వమ్మహీకాంతునితో శాంతనవుండు 'శక్రాంబరీష
సంవాదంబు చెప్పెద దాన నీ యడిగినయది దేటవడు' నని
యిట్లనియె: ర౨౮

—* ఇంద్రాంబరీష సంవాదప్రకారము *

సీ. అంబరీషుండు నానాధ్వరంబులు సేసి
కడచని వాసవుకడకు నేగి,
యచట సుజ్జ్వలవిమానారూఢుఁడును మానో
హారిసంక్రీడనోదారచరితుఁ
డును నై తెలింగెడు తనదుబంటు సుదేవుఁ
డన వానిఁ జూచి, యయ్యనిమిషేంద్రు
తోడ 'మదీయభృత్యుఁడు వీఁడు క్రతుముఖ్య
కర్మముల్ సేయఁ; డెక్కారణమున,

తే. ననఘ, నాకంటెగడుఁ బేర్చి యునికిగలిగె?'
ననుడు, నా జిహ్మఁ డిమ్మహాత్ముని తెఱంగు
సెప్పఁ జిట్టలు వినఁగ వాంఛించితేని
వినుము చెప్పెద' నని యిట్లు లనియె బీభ్రతి: ర౨౯

1. అనిక అనివర్తులయి = యుద్ధమున అనివారికు - (నివారింపరానివార)లై;
సుచి మనివారై. 2. = చిత్రిములు; ఆశ్చర్యములు.

వ. శతశృంగుం డనియెడు దానవునితోనూజులు సదముండును
విదముండును దముండును ననియెడువారలు— ౪౩౦

శా. బాహుగర్వము సూపఁ గోరి పటుదర్పం బొప్ప నుగ్రాహవో
త్సాహం బూర్జితభంగి గా భయదఘోషస్ఫీతనానావిధ
పూహంబుల్ ధరణీప్రకంపనము లై యుద్ధామసర్వాంగ స
న్నాహత్వంబునఁ బేర్చి తోడ నడవ న్సంరంభశుంభదగతిన్— ౪౩౧

ఉ. మంచిమగండ వైననిను మార్కొనువా రయి దాడివెట్టి యొ
క్కించుక శంక లేక ప్రజ యెల్లను బెగ్గిల ముట్టి, యర్థముల్
గొంచు, ధరిత్రి గైకొనుటకుం ¹గన లగ్గల మొంది యీతనిం
బంచితి సైన్యయుక్తముగఁ; బార్థివ, యిట్లని వల్కి తత్తటిన్:

మ. 'పనగన్ వే చని దోర్బలంబున రణప్రావీణ్యముం జూపి, నీ
వసురాసీకముఁ ద్రొంచి, భూప్రజలకున్ హర్షంబు గావించి రా
క సుమీ రాక! జయంబు లేక ప్రజ దుఃఖం బొందఁగా రాక నీ
యసువర్గంబులపోక గా నెఱుఁగు; పెక్కాడంగ నిం కేటికిక?' ౪౩౩

మ హా నృ గ్ధ ర .

అనినన్ సంగ్రామకేళివ్యసనరసికుడై 'యట్లకా' కంచు నిన్ వీ
డ్కొని యీతండేగి తానవ్వు దనుజతతియాటోపమున్ గూఢచారుం
డనుదృష్టిం జూచి, తా నిట్లను మనమున: 'సైన్యంబుచే తేల? ²శత్రుం
గొన నీ నేలా? పురారిం గొలుతు, నతనికిం గోసి యిత్తున్ శిరంబున్'

మ. అని నిశ్చయకుడై రణం బుడిగి సైన్యం బంతయుం గ్రమ్మటం
జనఁగాఁ జేసి, పరేతభూమికి దృఢోత్సాహంబునం బోయి, శం
భునిఁ జిత్తంబున నిల్పి, వాలును గళంబుం గూర్చినన్, సత్కృపా
ఘనుఁ డద్దేవుఁడు ముందటన్ నిలిచి ఖడ్గంబుం దొలంగించుచున్.

మ. 'చనునే సాహస మిట్లు నేయ? నిది కర్ణంబే? కతం బేమి యి
ప్పని?—'కన్నం, గని చక్కఁ జూచి ధరయున్ ఫాలంబునుం బొంద వం

1 = కోపము మిక్కుటముగాఁ బొంది, 2 = శత్రుక - గొనక ఈ నేలా శత్రుని గొన నియ్యనేటికి

దనముం జేసి, యితండు, నీవలుకులుక, దైతేయులం దాచ నొ
ల్లనివాఁ డైనతెఱంగుఁ జెప్పె శివునుల్లం బార్ద్రతం బొందఁగఁ.

ఉ. ఆ పరమేశ్వరుం డితని కప్పడు దివ్యరథోత్తమంబునుం,
జాపము, నస్త్రుకోటియుఁ బ్రసన్నత నిచ్చి, 'రణంబునందు నీ
యేవున కోర్వ దేవతల కేనియు దైత్యుల కేని రాదు పా;
మౌవగతేని గెల్పుము; మహిం జరణం బిడ కుండు మాజిలోన్'

మ. అని వీడ్కొల్పిన నీతఁ డుబ్బు మదిఁ బొంగారంగఁ దే రెక్కి వే
చని, దైత్యధ్వజసీవ్రతాపమహిమోత్సాహంబులం జీరికిం
గొన కుగోద్ధతిఁ దాకి, పీరుఁగులమెగుప్పల్ గొనం జేసె; న
య్యనిఁ బైఁ ద్రోచిన నిద్దఱుం దునిమె దైత్యాధీశులన్ వ్రేల్చిడిన్

వ. ఇవ్విధంబున నదముండును దముండునుం బడినం గని కోపోద్దీపితుండై
సగ్ధర. వీరోదారోగ్రలీలక విదముఁడు సమరోర్విక బలోల్లాస మొప్పం
జేరక బాహుసముల్లాసితఘనరుచిరాసివ్రభాభాసురుం డై
యారక్షోనాఘుపైఁ బేరలుక మఱియుఁ జేయంగ నీతండు డిగ్గం
దే రుద్యతడదీప్తుల్ దెసల నిగుడ, దైతేయవీరుల్ చలింపన్. ౪౪౦

వ. ఇట్లు విధాతృవశంబునఁ బాదచారి యై, ౪౪౧

మ. దనుజుం దాకి కృపాణఘేలనము చిత్రింబై వెలుం గొందఁ ద
త్తనుసంఘేదనకేలి నల్ప, నతఁడుం దన్నుం బటుప్రస్ఫుర
ద్భునకొక్షేయకధారఁ జీరఁ బడియెం; దా నాతనిం గూల్చె; ద
క్కినదైత్యావలి విచ్చె నల్లడఁ బరిక్షిణోద్యమత్వంబునన్. ౪౪౨

వ. ఇట్లు నిశ్చేషంబుగాఁ బరవీరులం బరిమార్చిన నీరాజ్యంబు పూజ్యం
బై వెలసె. భూప్రజయుం బ్రమోదంబు నొందె. ఇత్తెరంగున నీ
సుదేవుండు సుకృతవంతుండై యింతటిపదంబున కర్తుం డయ్యె. ఏ
యజ్ఞంబులును సంగ్రామయజ్ఞంబునకు నదృశంబులుగావు. వినుము,

1 వీరమస్తకరాశివేదికగాఁ, గృహణబాణాదిసాధనంబులు సమిత్తు
 క్కుప్రవంబులుగా, శోణితం బాజ్యంబుగా, మాంసంబు పురోహ
 శంబుగా, వీరవృత్తదీక్షితుండు సమరాధ్వరంబు నలిసి, రుధిరపూర
 యు, మస్తిష్కకర్దమయుఁ, గేశశైవాలయు, నాంత్రాఫేనయు,
 భేరిమండూకయు, హేతిమీనయు, గజకశేబరపులినయు నగుసమ
 పుణ్యనది సవభృథస్నానంబు నేసి, మదీయలోకంబున సుశ్లోకుండై
 నిత్యసితి నత్యుదాత్తపదవిం బ్రవర్తిల్లుఁబుణ్యతముం డగుటకుం
 దనువు దొఱంగవలయు నని లేదు. తెగువతోడి యనివర్తనగతియ
 చాలు. ఇట్టిరణాచరణప్రభావం బేనును బ్రబలదై తేయవ్యాతశాసన
 సుకృతంబునంగాదె యీ దేవేంద్రత్వంబు నొందితి. అని పలికిన,
 నంబరీషుండు సమరశూరులసమధికపుణ్యత్వంబు దెలిసి సంభావించె
 నని చెప్పి దేవవృత్తుండు వెండియు,

౪౪౩

— ♦ సమరానినర్తనంబువలని ఫలము ♦ —

క. జనకుఁడు ప్రతర్దననకుం

దనకును రణ మైనయపుడు తనయోధులకుఁ,

విను, నాకంబును నరకముఁ

గనుగొనుఁ డని చూపి చెప్పెఁ గౌరవముఖ్యా.

౪౪౪

తే. పుణ్యతమము భోగాస్పదంబును మనోహ

రాంగనాజనబహులంబు నైనయదిర

ణంబు బిరుదు లై చేసిన నరులనెలపు;

దూరఁబందలచో టిది దుఃఖమయము.

౪౪౫

1. త. యుద్ధమునఁ గూర్చినవీరుల తలలు తిన్నెగాను, కత్తులు కటారులు లోనగు
 ఆయుధములు చిదుగులు మొదలగువిగాన, రక్తమునెయ్యిగాను, మాంసము యజ్ఞము
 కోణికలున అప్పుమును (=సోమతీర్థము, మాతశేషము)గాను, వీరవ్రతదీక్షాబూనిన
 వాడు యుద్ధమును యజ్ఞముచేసి, రక్తము చేసిండి, తలమెదడు బురదయు, వెడ్రుకల
 నాచును, పేవులనురుగును, దుందుభు, కప్పలును, కత్తులచేపలును, ఏనుగు పీనుగుల
 ఇనుకతిప్పలును గాఁగల యుద్ధగంగయందు ఆవభృథస్నానము (=యజ్ఞాంతమున
 న్యూనాతిరక్తకోపపరిహారార్థము చేయుస్నానము) చేసి,.....

వ. అని తనమాహాత్మ్యంబున జూప నోపినయుభయస్థలంబునుం జూపం
జూచి, యేచి, యవ్వీరులు దెంపు పొంపిరివోవం దటియ నుటికి
వైరుల జయించిరి. సమరంబు తెగువ దీప్తలక్ష్మిం గరం బొనర్చు;
బుణ్యతమలోకంబు లిచ్చుం; గావున శూరుం డధికపుణ్యోదారుం
డని యిట్లు దేవప్రతుండు ధర్మసూనునకు సమరానివ ర్తనజనవిశేషం
బెఱింగించె- అని చెప్పిన విని, యటమీఁద వారలసంప్రశ్నోత్త
రంబులు ప్రవర్తిల్లిన విధంబులు వినుపింపు మనుటయు- ౪౪౬

మ. పరమాయుఃపరమార్థస్థిర్ధిపరమప్రావీణ్యసంపాదనా
దరసంభావితభక్తలోక, నిగమాంతస్థితహర్షాగ్రసం
చరణప్రాధమ్యూర, చిత్రమహిమా, సర్వాత్మవిజ్ఞానసం
పరిపాకప్రకటాశృతీ, శమదమోద్భావాహితస్వీకృతీ. ౪౪౭

క. యమనియమాద్యష్టాంగ

క్రమాభ్యసననిర్మథితవికారసుచేతః

కమలామోదమయాత్మా,

సమతారాహిత్యశస్య సర్వసమస్యా.

౪౪౮

మాలిని. సమధికనిరవద్యస్వైరనిత్యప్రభుత్వా,
విమలమహిమహేలావిర్భవత్సర్వసత్త్వా,
సమదమలినచిత్రైశ్చత్యదీవ్యస్మహత్త్వా,
దమమహితతపస్సద్భావసంవేద్య తత్త్వా.

౪౪౯

౧ ద్య ము.

ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్రి

బుధారాధనవిరాజి తిక్కనసోమయాజి

ప్రణీతం బైన శ్రీ మహాభారతంబున

శాంతిపర్వంబునందు

ద్వీతీయాశ్వాసము.

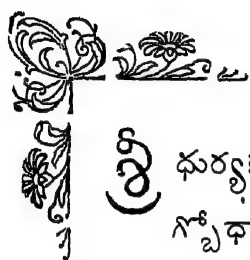
శ్రీ

హరిహరనాథాయనమః.

శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము

శాంతిపర్వము

తృతీయాశ్వాసము.

శ్రీ ధుర్యోధనుని, సమ్యక్
 గోపీధాత్మవిహరణ, దివిజపూజ్యచరణ, యా
 రాధకభరణ, నిరాధి
 వ్యాధికరణ, సౌమ్యకిరణ, హరిహరనాథా.

—♦ గాలనిరూపణామ లగు రణోపాయంబుల ప్రకారము. ♦—

వ. దేవా, వైశంపాయనుండు జనమేజయున కిట్లనియె: అట్లు శూరులు
 పుణ్యతమపురుషులని విని, కుంతీనందనాగ్రజుండు గంగానందనుతోఁ
 గాలనిరూపణామ లగు రణోపాయంబు లెఱింగింపు మనుటయుఁ
 నతండు భరితాదరుం డై -

సీ. వానయు ¹నీతును వర్జించి, మండువే

సవి గాక మున్న, సస్యములపంట

లొదవెడుతఱి ²నెత్తునది శత్రువులు; ³బూరి

గట్టియల్ నీళ్ళులు గలుగు తెరువు

గాఁ జూచి నడచుట కర్జంబు; ¹సిడములుఁ
²గంకటంబులును ³బల్కలును ⁴విండ్లు
 మొదలగు నాయుధంబులు, రథ గజ వాయం
 బులసవరణలు నపూర్వభంగి

తే. నొప్పి, యరిభీకరంబులై యుండవలయు;
 శృంఖ ⁵కాహళ ⁶పటహ ⁷నిస్సాణముఖము
 లై నతూర్వముల్ మంచివి యైన లెస్స?
 యధిప, ⁸విడిదల ⁹సమతల మగుట మేలు.

3

క. చరులఁ బనిచి యరుల తెఱం
 గరయుచు, వా రెదురు నడచునట్టి దయిన, దె
 ప్పరపుండెరువున, డప్పిం
 బొరసినయెడ, విడియుచోటఁ బొడుచు టుర వగున్

౪

ఆ. నిదుర వోవుచోట, నీరు దవ్వై వడఁ
 బడినయెడను, గూడు దడసి సొలసి
 నపుడూ, బెదరి యున్న యవసరమునఁ బగ
 వారిఁ బొడిచి చెఱుపవలయు నధిప.

౫

సీ. చెట్టును తాయును మిట్టయుఁ బల్లంబుఁ
 గలిగినచోటు గాల్బలమునేల;
 వినుము, నీళ్ళును రొంపియును లేక సమవిశా
 లము నైనచోటు గుట్టయులనే ;
¹⁰కమ్మి గ్రుంగక గడుగడుప రొంపులు గలు
 గమి నొప్పచోటు రథములనేల;
 యెడనెడ మ్రోగులు మడుపులుఁ గలచోట,
 కురునాథ, యెఱుఁగుము కరులనేల;

1 = పతాకములు; జండాలు. 2. = కవచములు; తనుత్రాణములు, మైమఱు
 వులు 3 = డాలువాలు; భేటకము; కేడెము. 4 = ధనస్సులు. 5. = కొమ్ము ;
 తూర్వము ; బాకా. 6. = తప్పెట. 7. = డంకా. 8. విడియుచోటు ; మొక్కామ్
 (Camp.) 9. = చదరపునేల. 10. = చక్రపు చుట్టకమ్మి.

ఆ. యేబలంబు దనకు నెక్కుగ గలిగె న
బృలమునేల పోరుగలను గాఁగ,
నినుఁడు, నీతు గాలి వెనుకగా, మొన నడ
పించి పొడువ సంభవించు జయము.

చ. పలకలవార లగ్రమునఁ బన్నఁగ, విండులవారి ఘోటకం
బులఁ గరుల^౧ రథంబులను, భూవర, వెన్నెనుకం గ్రమంబున^౨
నిలిపినఁ, గూడి నిల్చినయగ్గమునం గడుమంచియోధులం
గలయఁగ నెందు నయ్యయిప్రకారమువారల నిల్ప బల్పగున్.

ఆ. బంటు లుత్సహించి వగఱ 'పోయిరి పోయి'
రంచు గడఁగి బొబ్బ లార్పులెసఁగ,
నతిరయమున నడరు నట్లుగ, దొర సము
ద్ధతి యొనర్ప వలయుఁ దాఁకుదలల.

వ. అనుటయు, గాంతేయాగ్రజుండు శాంతనవునితో 'బంట్లెట్టివారు
గావలయు?' అని యడిగిన నతం డిట్లనియె:

తే. 'ఏనుఁ గేమంగుఁ బేర్చిన ట్లెసక మెసఁగు
నంగములసాంపుఁ, బులికిని సింగమునకు
వట్టినట్టియుద్ధతయును గట్టి మెఱయ
లనుఁ గల యోధవీరులు వలయు ననికె.

వ. 'దేశవిశేషంబు లాకర్ణింపుము: గాంధార సింధు సావీరులు
¹కఠారంబుల ²సబళంబులం బచిత్రమంబు గలిగి బలశౌర్యసమగ్రులై
సర్వసమరంబులకుఁ జాలి యుండుదురు. ఔశీనరు లెల్లకై దువులకు
నేర్చి సత్త్వవంతులై యుండుదురు. ప్రాచ్యు ³లేనిక కయ్యంబునకు
నేర్తురు; కపటయోధులై యుండుదురు. యువములుఁ గాంభోజులును
మధురచుట్ల దేశంబులవారును ⁴గుఱ్ఱపుబవరంబులకు నలవడి

1. = క్రతుఁ యొక్కయ. 2. = ఈ ట్లె న్నెనుక యొక్కయ. 3. = ఏనుఁగుల
కాఠాడమున నేర్పగటవాటి. 4. = గుఱ్ఱములనొక్క యుద్ధము చేయు సత్సహాయ
మురు.

యుండుదురు. ఘూర్జరులు ¹బ్రద్దపరుల నడిదంబులం బరిణతులై
యుండుదురు. మాశవులు రథంబులు మొదలైనచతురంగబలంబుల
సంగరంబులం జతురులై యొక్కఁ యొక్కఁడ ఘోర్కండై న
నోర్చియుండుదురు. కొందఱు గొందఱు నిద్రేశించితి; మఱియు ననేక
దేశంబులవారు వివిధప్రకారంబుల నుండుదురు. అయ్యె యెఱింగు
లెఱింగి పెనంగించి జయంబు గొనునది'. అనిన, ధర్మనందనుండు
'జయించు సైన్యంబులం దోచులక్షణంబులు విన వలతు' ననవుడు,
భీష్ముఁ డతని కి ట్లనియె: ౧౧

—♦ధర్మజానకు భీష్ముండు శకునావశమములు దెలుపుట♦—

క. సైనికులమనము లుత్సా
హానూనము లగుచు నుండు, హయభూషణముల్
వీనులకును సొగియించు, గ
జానీకము లుబ్బు, విజయ మగుసైన్యమునన్, ౧౨

క. మృగములుఁ బక్షులు ²ననులో
మగతిం జరియించు, వెనుక మంచానిలుఁ డిం
పుగ వచ్చి మెలఁగు, గడుమే
- లగుమాటలు వొడము గలుచు పట్టిబలమునన్. ౧౩

క. ³తెలలనడఁ దెలివితో న
గ్నులు పలపల నుడియు శిఖరఁ, గొమ రగుఁ దూర్యం
బులు గుభీరధ్వనులం
జెలఁగును జయము గొనునట్టిసేనఁ గుమారా. ౧౪

క. అని చెప్పి మఱియు నతఁ డి
ట్లను: 'ముట్టినపగఱసొంపు నడఁచుట యొప్పుకా;
విను, కయ్యమునకుఁ గాల్చి
వ్వినుఁ బాటిలు దురిత మెట్టివిభునకు నైనన్. ౧౫

¹ ఘూర్జర డాల్ కత్తి సాములలో ఆరితేటిని నారా. ² ఆరోహణకృమ
మున; ఎరపకొరేగు వరుసను. ౩ య. వెడలు నప్పుడు,

క. 'చెఱువునడు మవిసినను, బెను
వెఱుమెకములు సెదరినను, వివేకనిధీ, యు
క్కటి బహుశస్సెన్య మఱిముఱి
బఱచిన నాఁగంగ రాదు బలియుర కై నకా.

౧౬

క. 'విను, కొందఱైనఁ గడుఁదెం
పున మార్కొని కడిమి మీఱి పొంగి యడరినకా
మొన యెంత యైన విఱుగుం;
జనునే కయ్యంబు వొడువ శక్తుల కై నన్!

౧౭

క. 'క్షమ మే లగు; నైన నతి
క్షమ దైన్యముఁ దెచ్చు; నెదురు గర్వించినఁ గ
య్యము వొడిచి గలిచి, యరి శే
షమునెడ సదయక్షమావిశదుఁ డగు టొప్పన్.'

౧౮

—* రాజు పగఱయెడ నుండవలయు విధము. —

ప. అనిన నప్పాండవోత్తముండు 'పుడమితేఁడు పగఱయెడ నెట్టివాఁడు
గావలయు' ననవుడు, నాభూపతితో భీష్ముండు బృహస్పతి దివస్పతి
కెఱింగించిన తెఱుం గుపదేశించెద నని యిట్లనియె:

౧౯

చ. 'విను మరిఁ జంపనుం జెఱువ వేచుట లెన్న; పితౄతాపభాషణం
బున వెడ నుల్లికుట్టులను బొంకుల వానిఁ గలంగఁ జేసి రేఁ
చినఁ దనవూపు దప్ప; నఱ సేయనిచందము, నమ్మి యున్న చా
డ్పును మెఱియంగఁబల్కుచుఁ, గడుక మదిసమ్మక యుండఁగాఁదగుకా.

1. తా. చెఱువు కట్ట తెగినను, మహాభయంకరమృగములు చెదరినను, (తిక్కు +
ఱి =) శౌర్యస్థైర్యములు కొల్పడి సేనాసమాహము కలఁతవడి పాఱినను (బలియు
రకైన =) బలకాలురకైనను కలఁపకకృము గాదు. 2 తా. వినుము: పగఱానిఁ జంపు
టకుఁ గాని చెఱుచుటకుఁ గాని శేచుట తేమము. 3. పౌరుషోత్తుల చేతను, పాల్లు
మాటలచేతను, పుల్లవిఱువుమాటలచేతను, బొంకుల చేతను (వాని =) శక్తువును కలఁతఁ
దెట్టి రెచ్చఁగొట్టినచోఁ దనవూపు (= శిష్యము) తప్పదు 4 వంధనసేయనివిధము
నను, నమ్మియున్నట్లును పగ వానికిఁ గలఁబడుచు నెమ్మదిగా మాటలాడుచు మనమున్న
నెఱి నమ్మి కుండవలయును.

చ. అరిపయి వీరక నెత్తి చనునప్పుడుఁ దేనియ లుట్టునట్లుగా
నరపతి వానివారలు వినం బిరియ మాడుట మేలు. పక్షిఁ దాఁ
దిరముగఁ జేయఁగా, మృగము తేఁకువ వాపను వేటగాఁకు త
త్స్వరములు సూపి కాదె తుదిఁ జంపఁ దెగుం దనబారిఁ బాఱినన్.

ఉ. ¹వేమలు శత్రునిఁ బరిభవించుట, రిత్తకు రిత్తవైరముం
దా మదిఁ బెట్టికోలు సుఖతంత్రము గాదు. సుసంధికాలమున్
సీమ దగంగ, రూ పడఁగఁ జేయుటయున్ వల దగ్గ మైన వాఁ
డేమెయి నైన వధ్యుఁ డను నిట్టి వినిశ్చయ మాత్మఁ గల్గుటన్. ౨౨

క. ²కాలవిపర్యయమున నర

పాలుఁడు దా మొక్కి యైనఁ బగతుఁ గలసి త
చ్చీల మెఱిగి తఱి యైనం
గాలునిపురి కనుచునది సుకరముగ వానిన్.

౨౩

క. ³అనదతనంబును బెడిదపుఁ

దనమును లే కుండఁ బరఁగి దరి యొత్తెడు నే
ఱునుబోలె నొత్తవలయును
మనుజేంద్రుఁడు మార్పురం గ్రమంబున నధిపా.

౨౪

క. ⁴పెక్కండ్రొత్తోడ నీరస

మొక్కతఱిన కొనక, తఱిగి యున్నపగతుతో

1. తా. తఱిమ శత్రుని అవమానపఱుచుటయు, నిష్కారణ వైరము మనస్సుఁ
బెట్టికొనుటయు సుఖమార్గముకాదు. తనబారిని బిడ్డవాఁడు ఏవిధమున నైనఁ జంపఁ
దగినవాఁడు అను నిశ్చయము పూర్తిగ నందుటం బట్టి అనుకూలముగు సంధికాలమును,
ఒప్పిదముగు సీమను పాడు చేయవలదు. 2. తా. కాలము వ్యత్యాసమైనపుడు,
ప్రభుఁడు తాను మొక్కియేరి పగ గానిఁగఁసి (= నేస్తముచేసి), వాని విర్రనము
నెఱిగి సమయముదొరకినపుడు సుకరముగా వానిని యమపురమునకుఁ బంపవలయును.
౩. తా. తేలతనమును పెటుకుదనమును లేకుండ వర్తించి (దరి=) గట్టును (ఒక్కు=)
అక్రమించునదివలె రా జగువాఁడు పగవారిని గ్రమంబుగా నాక్రమింపవలయును.
4. తా. పెక్కుమందితో నొక్కమాటే (ఈరసము=) ఈర్ష్య పెట్టుకొనక, తగ్గియున్న
వైరియొడ శౌర్యము బఱిసి, కడమ వైరులయందు చుట్టటికము నెఱిపవలయును.

నుక్కాడి, బంధుభావము

దక్కటిపగటయెడ వలయుఁ దా నెఱవంగఁ.

౨౧

—♦ కాలకృష్ణీయమహాముని త్నేమదర్శికః శిష్యిన హితవాక్యముః. ♦—

వ. అనిన శంతనుపుత్రుతో నజాతశత్రుండు 'నిజపరివారదోషంబున నైనను, బరులజేత నేనియు సంపద సెడుట నాపదం బొరసిన ధరణీశుండు నెవ్వగ నెవ్విధంబునం బాపికొను నెఱింగింపు' మనుటయు, 'దొల్లి కోసలపతి యైన త్నేమదర్శి, విదేహపతి చేత భూమి గోల్పోయి వగంబొంది, మున్న దనకు మంత్రియై యుండి తాను రాజ్యంబు చేయుచుండం బరమశాంతి నొంది వసంబునకుం జనిన కాలకృష్ణీయు నాశ్రయించి యిట్ల యడిగిన, నమ్మనుజపతికి నమ్మునిపతి సెప్పినవాక్యంబులు సెప్పెద విను' మని యక్కురుపితా మహామంత్రి ట్లనియె:

౨౨

తే. అర్థవంతుఁ డై భోగంబు లనుభవించు

చున్నయప్పుడ 'యిది యిట్లులుండ నేర;

దసిరమ తాను లోనుగా' నని యెఱుంగు

నతఁడు వగంబొందఁ డేది యె టైన నధిప.

౨౩

క. కానియట్లు లుండి నెఱ్ఱిఁబడు;

నైన తెఱుగు దోచి మాయ మగు; నిబ్బంగి

మానసమున కుబ్బు వగయుఁ

దే నోవుం బనులు; బుధుండు దేలఁడు రెంటఁ.

౨౪

క. జననీజనకులును సుహృ

జ్ఞులును దెగునపుడ గావఁ జనమి దెలియదే

ధనములు? వారల కంటెనె?

మనుజేశ్వర, వగవు వాని శుగిడించునొకో!

౨౫

క. గతమునకును వగవ, కనా

గతమునకును నోరు దెఱచి కడుఁ గోరక, దీ

నతఁ బొందక, దైవం బే

గతిఁ బుచ్చిన దానఁ బోదుఁగా శనవలయుఁ

౩౦

క. పెరవును లావును గలిగిన
పురుషులు లే రెట్లు లోకమున? నెవ్వరికిన్
సిరి శాశ్వతంబె?— యని వగఁ
బొరయఁడు ధీరుండు కలిమిపోకకు నధిపా. 3౧

క. సారపుసిరి, చేటు— నరుండు
గోరకయే వచ్చునట్లు, కోరక యుండక
శ్రీరాక గలుగు దైవము
కారుణ్యము గలిగెనేని గాఢవివేకా. 3౨

క. సిరి విడుచును బురుషుని, విను,
పురుషుండు సిరివొరఁగు,— నిది యపూర్వమె? ఫలమూ
లరతుం డై వాఙ్మయతిం
బొరసి యునికి యట్టిచోటఁ బురుషున కమరుకా. 33

క. కలఁగిన పెద్దమడుపు, విను,
తెలివిఁ బొరయు నెట్లు—దా నధీరుం డ ట్ల
గ్గలము లయినదురితంబులఁ
గలఁగియుఁ దనయంతఁ దేటు గొరవ మొప్పకా. 3౪

వ. అని చెప్పి 'యిది యుపశమనప్రకారంబు. నీతి యెఱింగించెద
నాకర్ణింపు' మనుటయు, నమ్మనివరుతో నమ్మనుజవరుండు
'మహాత్మా, నిన్ను జేరి యేను దురితంబులం దొలంగ వలదె?యాన
తి' మృనిన, నతం డతని కి ట్లనియె: 3౫

సీ. తద్దయు శాంతుఁ డై తక్కువ కోర్చి శ
తునిఁ గని యొడఁగూడి మనఁగవలయుఁ;
మన్నెరాజులభూమి మర్దించి సైన్య ము
ల్లన కూర్చి వైరిపైఁ జనఁగవలయుఁ;
బ్రబలునిఁ జేరి యారాధించి యాతని
సేన తోడుగ నరిఁ జెఱుపవలయు;
విషమున, మాంత్రికవిధిఁ, బంపుపోటున
నలయక రిపుఁ దెగటార్పవలయుఁ;

తే. బొంచి, భేదం బొనర్చి, కలంచి యేని,
 నంగనలఁ గొని వారిమాయలఁ దగిల్చి
 యైన, మఱియును బహువిధోపాయములను
 దెగువ డింపక పగతు సాధింపవలయు.

3౬

వ. అని చెప్పె నని చెప్పి గాంగేయుండు వెండియుం జెప్ప: ఆకౌసల్యుం
 డధర్మోపాయవిధాయకంబు లగు నుపాయంబులకుం జొరం జాల
 ననిన, నమ్ముని తద్విరోధి యగు విదేహవిభు రావించి యేకాంతంబున
 నాక్షేమదర్శిం బేర్కొని, 'నీ వతనిరాజ్యంబు గొనియున్నవాడవు.
 అన్నరపతి యొండుమైఁ గార్యంబు నూచుటయొప్పుదు; సంధి సేయుము'
 అని వెరవుకలిమి నొడంబఱిచి, యిరువురకును సంధి యొనర్చి నెయ్యం
 బువాటించి వీడుకొల్పినఁ, గౌసల్యుం దోడ్కొని చని యతనికిఁ దన
 కూఁతునిచ్చి కరితురగాది వివిధపదార్థంబు లొసంగి విదేహజనవల్లభుం
 డవ్వసుమతీ వల్లభుని నిజపురంబున కనిచి పుచ్చె. రాజులకు జయాప
 జయంబులనుభావ్యంబులు. మదవిషాదంబు లనాదరణీయంబులు. అనపుడు
 ధర్మనందనుండు 'పరిజనంబులయందు గణంబులై యున్నవారిం
 బరిపాలించు సమ్యక్ప్రకారంబు సెప్ప' మనుటయు, నమ్మహీకాంతునకు
 శాంతనవుం డి ట్లనియె:

32

—♦ ధర్మరాజుల భీష్ముండు గణజనుల బాలించుప్రకారంబు సెప్పుట ♦—

క. విన, మర్థార్జకులును, గా
 ర్యనిపుణమానవులు, నాయుధాజీవులు, ద
 క్కునుగలపనులజనులుఁ గల,
 రనఘా, 'యొక్కిండ్లవార' లైనజనంబుల్.

3౮

క. వారు గదా గణములు! పతి
 వారలలోఁ గలసి మెలగువడువున నయ్యె
 వారి తెఱఁ గెఱుంగవలయును;
 వారికి నెమ్మి గలిగించువల నొదవుటకుఁ.

3౯

సీ. కుల మొక్కఁ డైనఁ దేకువ లేక,
 బుద్ధియు, శౌర్యంబుఁ బెంపును సరకుగొనక,
 యెట్టివారలతోడ నెవ్వ రైనను మత్స
 రంబు గల్గుదురు ¹గణంబుజనులు;
 దాన నంతర్భేద మైన, శత్రులు వాపి
 కొండ్రు గొండఱ; ²నది గ్రొచ్చురాజ్య
 మూలంబు; గావున మున్ను భూపాలుండు
 వారి నందఱఁ దగువచనరచన,

తే. నీగి, మన్ననఁ గలఁగంగనీక పొదివి,
 యధికముగ గణముఖ్యుల నాదరించి
 పనులు గొనునది తమలోనఁ బాయ కుండఁ;
 బ్రోవు లెడలిన రాజ్యంబు పాలువు దప్పు. ౪౦

క. ఎక్కార్యములను గణజను
 లొక్కటియై మెలఁగు చున్న నుర్వీశునకుఁ
 మిక్కిలి సిరి యగుఁ గావునఁ,
³దక్కొని యరయంగవలయుఁ దగ గణవిధముల్. ౪౧

—♦ధర్మజునకు భీష్ముండ ధర్మసూక్ష్మత తెఱుం గెఱిగించుట ♦—

వ. అనుటయు, ధర్మజుండు 'ధర్మంబులు బహుశాఖలం గలిగి యుండు
 నన్నియు ననుష్ఠింప వచ్చునే? ఎయ్యది యాచరించి పురుషుం
 డైహికాముష్మిక సుఖంబులంబొందు?' ననిన మందాకినీనందనం
 డతని కి ట్లనియె: ౪౨

సీ. విను, తల్లియును దండ్రీయును గురుండును సేవ
 నీయులు; సద్భక్తి నిత్యనిరతి
 వారలఁ గొలుచుచు వా రెద్ది సెప్పిన
 నది యాచరించుట యధికధర్మ;

1. = సమానము; సేనావిశేషము. [ఇరుపదియేడురథములు, - అన్నియేనుఁగులు,
 ఎనుబదియొక్క - గుఱ్ఱము, నూటముప్పది టేవురుకాట్యులు (= పనాతులు)ను గలది.]
 2. = రాజ్యమాలమును తెఱుచును, 3. = (శల + కొని =) పూనుకొని,

మాగమత్రామును నగ్నిత్రయాబు లో
కత్రయంబును దేవతాత్రయాంబు
ననువస్తువులు; వార లందును జనని గౌ
రవమున నెక్కుడు; రాజవర్య,

తే. యీజగంబున దివమునం బూజవడయు
మాతృభక్తుండు; పితృభక్తి మానసుండు
నట్ల; యవ్యయానంద సంప్రాప్తాంబు
గురుపదాబ్జసమారాధకుండుఁ గాంచు.

౪౩

వ. అనవుడు, నజాతశత్రుండు గంగాపుత్తునితో 'సత్యాన్యతంబులు
జగంబులం బరఁగియుండు; పురుషుండు వానియెడ నెబ్బంగివాడై
ధర్మవరుం డగు?' అని యడిగిన, నమ్మహిపతి కమ్మహాత్ముండిట్లనియె:

సీ. సత్యంబు వలుకుట సర్వధర్మములకు
మిక్కిలి; యన్యతంబు మేటిపాత
కము. తద్విశేషంబు గలదు చెప్పెదః నొరు
నర్థంబుఁ బ్రాణంబు నపహరింపఁ
జూచుపాతకులతో నూన్యతంబాడుట
పాపంబు; బొంకులు వలికి యట్టి
వారి హింసించుట వరధర్మ; మిది యొక్కఁ
డెల?— భూతములకు హితము సేయు

తే. బొంకులెల్లను ధర్మముల్; భూతబాధ
కంబు లగునిక్కములు పాతకములు— వినుము,
భూతముల దుష్టశిష్టత్వములు వివేక
సూక్ష్మతా వేద్యములు;— వానిఁ జూడవలయు.

౪౪

— పాప స్మరణప్రకారము —

వ. అనినం, గాంతేయాగ్రజం 'డెట్టివారు దురితంబులు నిస్తరింప
నేర్చురు?' అని యడిగిన సురనదీమానుం డిట్లనియె.

౪౫

సీ. వర్ణాశ్రమాచారవంతులు, నవిషయా
 స క్తులు, బ్రతికారశ క్తు లయ్యుఁ
 దిట్టలు వడి న్నెఁచు ధీరు, లుదారులు,
 సతిభిపూజకులు, సధ్యయనరతులు,
 నగ్ని హూత్రపరులు, నాజిఁ బిటిందికి
 నడుగు వెట్టక తెగి నడచువారు,
 సత్యవాదులు, సాధుజనపోషకులు, సర్వ
 దేవతాసములు నై భ వ మెందు

తే. నిలిచె నమ్మూర్తి భ క్తిమైఁ గొలుచువారు-
 దురితదుర్గముల్ ని స్తరింతురు.-పురాణ
 పురుషుఁ డవిచింత్యుఁ డచలుండు పుండరీక
 లోచనుండు సద్భక్తులఁ గాచు నధిప.

౪౭

శ్. విను, మగ్గోవిందుఁడు, సఖుఁ
 డును బంధుఁడుఁ గార్యకర్మతుఁడు నై నిన్నుం
 గొనియాడు చుండ దురితం
 బనుపేరును గలదె నీకు ననఘచరిత్రా?

౪౮

ఆ. ఇంద్రుఁ డజుఁడు విష్ణుఁ డెవ్వని నైదిక
 స్తోత్రములఁ బ్రసాదితునిఁగఁ జేసి
 యెలమిఁగొలుతు? -రమ్మహేశ్వరుఁ గొలుచువా
 రెందు నెపుడుఁ గీడు నొంద రధిప.

౪౯

క. విను, మివ్వాకన్యము లెవ్వఁడు
 గొనియాడుఁ బఠించు విప్రకోటికిఁజెప్పఁ? -
 జననాథ, వాఁడు దురితం
 బనుదుర్గము నిస్తరించు నక్లేశమునన్.

౫౦

వ. జ్ఞానిన విని ధర్మనందనుండు

౫౧

—♦ వ్యాఘ్రగోమాయు సంవాదమా. ♦—

క. సౌమ్యులసౌమ్యులభంగి, న
సౌమ్యులు సౌమ్యులవిధమున, జనవర, చిత్తా
గమ్యతః దోతురు; వారిని
సమ్యక్షీశ్చయతః గాంచుచందము సెపుమా.

౫౬

వ. అనుటయు, నాపగాతనయుండేతత్ప్రయోజనం బై నవ్యాఘ్రగోమా
యుసంవాదం బనునితిహాసంబు గల దాకర్ణింపుము' అని యిట్లనియె:

ఆ. పురిక యనఁగఁ బరఁగు పురిఁ జొరికుం డను
నృపతి క్రూరకర్మనిష్ఠఁ బరఁగు;
నవ్వీభుండు సచ్చి యధిప గోమాయువై
పుట్టెఁ బుట్టెఱుంగు బుద్ధితోడ.

౫౭

వ. ఇబ్బంగిం బుట్టినయానక్క, మహితవ్రతశీలం బయి మాంసంబు
దినక హింససేయక, వనంబునం బతితఫలంబులుఁ బత్త్రంబులు
నాహారంబులుగా వర్తించుచుండఁ, దోడినక్కలు 'ఇది యేలక
వ్రతంబు! మాంసం బేము దెచ్చి యిచ్చెద ముపయోగించి సుఖవై
యుండుము' అని ప్రార్థించిన, నమ్మెయికిం జొరక దృఢనిశ్చయంబై
యుండె. అంత నొక్కనాడు మృగంబుల కెల్ల ముఖ్యం బైన
శార్దూలం బత్తెఱుం గెఱింగి వచ్చి యగ్గోమాయువుతో నిట్లనియె:

క. 'నిను సౌమ్యుడ వని యెఱిగితి,
ననఘా, ననుఁ జెంది నిలిచి యతులసుఖము లా
దిన మేలు; నన్నుఁ గూర్చుం
డనులోకం;-బిదియు నుడువ నగు నీశిక్ష.

౫౮

వ. 'నాతోడిబాంధవంబు సేయుము' అనిన, నగ్గోమాయు విట్లనియె.

క. 'నీ వాశ్రయణీయుండవు
గావే! వీను, భోగపరము గాకున్నది మ
ద్భావం; బట్లు గావున నా
కీవచనము లింపు సేయ విద్ధగుణాశ్వా.

౫౯

వ. 'అది యట్లుండ, భోగంబులు గా కున్న నేమి? నీకుం గార్యాకార్యంబులు నాయెఱింగిన తెఱంగున నుపదేశించుచు మైత్రి వాటించి యునికి గర్హణీయం బై భవదీయమూలభృత్యు లసూయ సేసి భేదింతురు; దాన నొప్పమి వచ్చు. నీవు, వారలు గలంచినఁ గలంగ కుండుటకును, నాబుద్ధి పాటించుటకును సమయంబు సేసి నన్ను మన్నించికొని యుండుము. అట్లైన నీకడ వర్తించి యుండెద'- ననుటయు, నావ్యాఘ్రం బాభంగి నడపం గలయది యై, ౧౯

ఆ. సంతసంబుతోడ సమయంబు సేసిన

నెలమిఁ బొంది నక్క పులికి బుద్ధి

సెప్పికొనుచుఁ దగ వసించెఁ దదీయ ని

కేతనమునఁ బులియుఁ బ్రీతి సలిపె.

౬౦

వ. కొండొక కాలంబునకు నమ్మగరాజు మన్నించువిధంబును, నగ్గో మాయువు దదీయ హితాహితంబు లరసి బుద్ధిసాచివ్యంబు సేయు తెఱంగును జూచి చూపోపక యప్పలిమూలభృత్యులు దమలోనం గూడికొని యొక్కనాడు-

౬౧

క. పులి నమలెడుమాంసము వెర

వలవడఁ దా మపహరించి, యానక్కకు ని

మ్ముల నిల్వం గావించిన

నిలయంబున గొందిఁ బెట్టి నే ర్పారంగె-

౬౨

వ. ఉన్నంత, భక్త్యపదార్థపరిక్షణంబును దాన చేయునది గావున నగ్గోమాయు వప్పనికిం జొచ్చి మాంసంబు గానక యెవ్వరేని మృచ్చిలి కొనుటగా నెఱింగినది యై శార్దూలంబునకెఱింగించిన, ¹అముచ్చిమి యప్పలి యరయం దొడంగిన నెప్పటికవట భృత్యులు గవటోపాయంబు వన్ని,

౬౩

క. ²నెమకుపరివార మమ్మాం

సము గను తెఱంగును ఘటించ శార్దూలము చి

త్వము నక్కవలన విరస
త్వము నొందిన నెఱిగి భృత్యతతి యిట్లనియెన్.

ఆ. 'నక్క కేటివ్రతము స్రుక్కక యిమ్మాంస
మపహరించినపుడ! యబ్బే నేని
నేమి యైనఁ జేయు;- నిదీ పావశీలంబు;
కపటధర్మకంచుకంబు నువ్వె!

క. 'తా నటె! మాంసముఁ దిన దటె!
యీనక్కయు ¹బేలుపెట్టె నిన్నాళ్లును; నీ
యాన మఱుమాట వలుకం
గా నోడితి మిదియ నడపఁ గార్యములయెడన్.'

౬

క. అనుటయు మృగపతి మనమునఁ
²గన లడరిన నక్కఁ బట్టఁగాఁ బంచి వధిం
పను బుచ్చె; దాని నంతయు
విని యప్పలితల్లి ³గరమువెనఁ జనుదెంచెన్.

౭

వ. చనుదెంచి యావ్యాఘ్రవరునితో నిట్లనియె:

౮

క. ఇట్టివి కృత్రిమములు గల;
వట్టిదె యానక్క?- ⁴బేల వైతివి! భృత్యుల్
⁵పుట్టినకోలెను గుటిలత
లెట్టెట్టివి సేయ రకట ⁶యెఱుక గలఁగెనే!

౯

తే. బుద్ధిమంతునివలన దుర్బుద్ధు, లభికు
హితన్ హీనులు, రూపసి వలనఁ జెనఁటి
వా, రసూయలు సేయుదు ⁷రీరసమున;
నింత యెఱుగంగవలవదే యీవు గొడుక?

౧౦

1. = మాంసపుచ్చెను. 2. = కల + అవరి = కోపము పిక్కుటము కాగా. 3. = అ
వేగముగా. 4. = మాఘంశైతన్య. 5. = పుట్టినదీ మొదలుగా. 6. = తల్లివికలతవడెనా
7. = ఈర్ష్యతో.

క. ధర్మ మధర్మముభంగి, న
ధర్మము ధర్మంబుమాడ్కి, దనయా, తోచుక.
నిర్మలమతి నరయ వలయు
ధార్మికతన కోరువాడు దన కేర్పడఁగక.

౭౧

క. విను, మీగోమాయువు వ
చ్చినయంతటనుండి మనకు జేసినహితముల్
గనికొన వలవదె? యీతర
మునవాఁ డిటు నేయఁ డను సమూహయు వలదె?

౭౨

క. హితుఁ డగుమంత్రిం, గుటిలుల
యతికపటోపాయములకు నగపడి చెఱుపక
మతిఁ దలఁతురె? పతి నుపరి
క్షితంబు గావింప కొకటి సేయం దగునే?

౭౩

చ. అనవుడు, నక్కరాఁ బనిచి యప్పలి గాఁగిటఁ జేర్చి బాష్పము
ల్లనుఁగవఁ గ్రొమ్మ నుంబలుకులం దగఁ బెద్దయు గారవించిన,
“న్వినుము, మృగేంద్రమున్నటుల నీవుసభానను‘వీడుమంచివాఁ
డనికొనియాడి యిట్లు దెగ టార్చితి పెంపును నాదుమానముక.

న. అని పలికి యగ్గోమాయువు వెండియు,

౭౪

క. నను నీవు వదస్థునీగా,
ననఘా, చేయంగఁ దలచినప్పుడ నీభృ
త్యనికాయము¹కఱపులఁ బడ
కునికీయు నాబుద్ధి వినుటయును మఱవమికిక--

౭౫

వ. బాస సేయవే? యట్లుం గాక--

౭౬

ఆ. ఎఱిఁగి యైన, నెఱుంగ కేనియు నొక్కని
భంగపెట్టి, పిదప సంగతుఁడుగ

1=(నేపక సముదాయము యొక్క) ఉపదేశములలో బడసం దువల్లును...

జేసికొనుట మేలె సిరి గలవారికి?

1 నట్టినిలువు వాని కగునె హితము?

2౮

క. అని పాసి యరణ్యమునకుఁ

జని, యనశనదీక్షు నొంది సద్భావఖ్యా

తి నెఱయఁ బరమస్థానం

బున కగ్గోమాయు వరిగెఁ బురుషవరేణ్య.

2౯

వ. ఈకథ పూర్వాపరవాక్యంబులయందలి తాత్పర్యంబు నిరూపించి-

క. వాపరిమాటలఁ దేలక,

భావంబునఁ గీడు మేలుఁ బరికించి, యన

ద్భావుని సద్భావుని, నవ

నీవర, యేర్పఱుప నెఱుఁగ నేరఁగ వలయున్.

౩౦

—♦ భీష్ముడు భగ్మ రాజునకు సహాయంపన్నుకొని బావశ్యకం ఒగుట నెప్పుట ♦—

ప. అనిన విని సంతోషించి, కాంతేయాగ్రజుం, 'జేమిభంగివర్తనంబున భూపాలుండు సుఖయై యుండు? అనుటయు నన్నరపతికిం గురుపితా మహం డి ట్లనియె:

౩౧

స్త్రీ. ఆలస్యమును నసహాయత్వమును నొప్ప;

వవి లేనిపతి సుఖ యై చరించు;

విను, తొల్లి యొకయుష్ట్ర మనితరసాధ్యత

పంబు సేయఁగ, మెచ్చి బ్రహ్మవచ్చి

'యరించినది యేమి?' యనిన, నాలొట్టేనుఁ

'గొప్ప నామెడ శతయోజన పృ

మాణం బగుట కోర్కి వాణీశ' నావుడు

'నట్లగుంగా' కని యతఁడు సనియె.

తే. నదియు వరగర్వమున సహాయంబు నొల్ల

కలనభావంబుతో నుండి, వలచి యొక్క

నాడు దనయట్టు సాచి కాననములోన
దీనుకొనిమేయఁగాఁ బెనువానవచ్చె-

౫౩

క. వచ్చినఁ, దనమెడ సాఁగిన
యచ్చటిగుహలోన నుత్తమాంగం బిడి తా
నిచ్చమెయి నిదురవోవఁగ ,
విచ్చలవిడి నొక్క నక్క వెలఁదియుఁదానుక-

౫౪

వ. ఆగుహ సాచ్చెం; జొచ్చి యాఁకటిపెల్లన నాలుం దానును నొక్కట
నాలొట్టేనుఁగుకుత్తుక కబళించి నెత్తురుం గండలు నొండొండ
మ్రొంగం దొడంగిన, నది మేలుకని మెడ పొరల్పునంతకు నానక్కలు
నరంబులు ద్రెవ్వం గఱచిన, నెఱిదప్పి యయ్యుష్ట్రంబు నిర్గతప్రాణం
బయ్యె. అట్టిచందంబు గాక నీ వనాలన్యుండవును, సహాయ
సంపన్నుండవును నై నెగడుము. అనిన, నజ్జగతీశుం డతనితో, 'శత్రుం
డధికుండైన నల్పబలుం డగురా ¹జేయోజ నాపద నిస్తరించు?'
అనవుడు, నతండు 'సముద్రసరిత్సంవాదం బాకర్ణింపుము. దాన
నీయడిగినయర్థంబు దేటపడియెడు' నని వలికి యిట్లనియె: ౫౫

—♦ సముద్ర సరిత్సంవాదము ♦—

తే. 'ఉదధి సుఖగోష్ఠి నున్నప్పు నదులతోడ,
మీతటంబులతరువులు మీరు వొంగి
తఱిమి పాఱినఁ గూలు; ²వేతసము లేల

శెఱికి పో? వవి మీకేమి ప్రియ మొనర్చె?

౫౬

వ. 'వాని నున్మూలింప మీకు శక్యంబు గామింజేసియో వానికిం జేటు
వాటిల్లదు! ఇది యేమి?' అనవుడు గంగ యిట్లనియె: ౫౭

క. బిగు వెడలక నిలిచి పడుక

³నగములు; వేతసచయంబు నమ్రం బై పె

ల్లగుమావేగము గడపి యె

నఁగూఁ బూర్వసితిన బ్రదుకు సమకూరంగన్.

౫౮

1 = ఏయోజ = ఏరితిగా 2. ప్రబృలిచెట్లు (శుంగ జాతి గోవు) ఎందునకు నిర్మా
లనము కావు? 3 = పృథుములు.

వ. అనియె. ఆప్రబ్బలిచెట్ల తెఱంగు కనికొని,

౫౯

ఆ. అరిన్మపాలుపెంపు, నాత్మీయశక్తియు
నెఱిగి, మూర్ఖవృత్తి నెదురుపడక
యుచితవృత్తి నతని యుద్ధతి 1 మేవడిఁ
గడపి, హీనబలుఁడు నెడకనిలుచు.

౬౦

వ. అనిన విని యుధిష్ఠిరుండు, 'తగుపదంబులకుఁ గులవంతు లగుపరిజను
లు దొరకొనకున్న నరనాథుండేమి నేయంగలవాఁడు?' అని యడి
గిన నవ్వుడమితేనికి భీష్ముం డిట్లనియె:

౬౧

—♦సగ్గురనీచత్వం దెలుపునట్టియతిహాసము.♦—

సీ. వినుమొక్కయితిహాసః మనుషమం బగుతపం
బునఁ బేర్చువాఁ డొక్క మునివశేష్య
నాశ్రమంబునఁ దద్దయావిశేషంబున
నఖిలజంతువులును నచట నచట
వసియించి సుఖముండు ; వానిలో 2 కొక్కకు
ర్కృత మెప్పు భక్తిమైఁ గొలిచి తిరుగు;
నమ్ముని మెలగినయచట నెల్లన్లు దాను
వర్తింప, 3 నొకదువ్వు వైర మెత్తి

తే. కఱవవచ్చిన నమ్ముని కడకుఁబాటు
తెంచె; నాకుక్క నాతఁడు దీప్తరూప
మైవదువ్వుఁగాఁ జేసిన నది గడంగి
కవియ, భయ మంది పాతె మున్నువియుడువ్వు.

౬౨

సీ. అట్లు బెబ్బలి వచ్చి యడరిన, బెబ్బలిఁ
గాఁ జేసి గెలిపించె గగన మెఱయ.
నొకమత్తకరిఁ జూచి యోటమై నొదిగిన
మద్దతకరిజేసి యునఁగె జయమ్ము

సింహంబుదెస భీతిఁ జెంది పార్తెంచిన,
ఘనసింహముఁగఁ జేసి గర్వ మిచ్చె.
శరభంబుధాటికిఁ జకిత మైన, నుదగ్ర
శరభంబుఁ జేసి యు త్సాహిఁజేసె.

తే. నిట్లు దివసక్రమంబున నెక్కుడైన
సత్వముగఁ జేయఁగాఁ గుక్క శరభభావ
మండితం బయి తిరుగుచు నుండి, పూర్వ
వాసనాసీచ మగుమనోవర్తనమున- ౯౩

వ. ఇ ట్లని విచారించె: ౯౪

చ. ననుఁ గని యొండుసత్వము మనంబున బెగ్గిలి పాటునప్పు డి
మ్మునివరుఁ డిట్లపోలె గృవ మొక్కలమై శరభంబు గాఁగఁ జే
యునొ తగ దాని! న ట్లయిన నుద్ధతి నాకుఁ జరింప లేదు గా
వున, నితనిక వధింతు వెరవుక బంముక సరి నుల్లసిల్లఁగన్. ౯౫

తే. అనువిచారంబు దివ్యబోధాఘ్యుఁ డైన
యమ్మునీశ్వరుఁ డెఱిఁగి యీ యథమజాతి
యున్నతస్థితి యెలుఁగునే? మున్నపోలె
గుక్క యయి యుండుఁ గా కన్నఁ గుక్క యయ్యె. ౯౬

వ. కావునం గులహీనులు మానసీయులుగారు. అట్లుం గాక విశేషం
బొకర్ణింపుము: ౯౭

చ. కుల మని పట్టి చిత్తమునఁ గూరినకీ డరయంగ లేక య
గ్గలపువిభూతి దుష్టనకుఁ గల్గఁగఁ జేయుట గర్హ మెట్లు? భృ
త్యులమది యున్నరూ పరసి యుత్తిమ మధ్యమ హీన రూప మా
త్యులకుఁ దగంగ నయ్యయిపదంబుల నిల్పుట నీతి భర్తకున్. ౯౮

క. శౌర్యము సత్యంబును స
తౌర్యజ్ఞానమును భక్తి తాత్పర్యము గాం
భీర్యముఁ గలిగినఁ, గురుకుల
వర్య, కులం బేల?— సిరికి పాఁ డుక్తుఁ డగున్. ౯౯

క. ఇది సిద్ధాంతం బన రా.

దుదితయశా, యెట్టు లైన సున్నతవంశుకా

విదితగుణుం డగువురుషు

స్వేదకి నిలుప వలయు మానసీయపదమునకా.

౧౮

వ. అది యెట్లంటేని,

౧౯

ఉ. ఒక్కటియేను జెప్పెదః మహాగ్రావుఁ గేసరి కైనఁ దోడు 7

నుక్కును లావునుం గలుగు నుజ్జ్వలనత్వచయంబుఁ గొన్నఁ 7

కెక్కుడుకృత్యముల్ నడప నెట్లగు? నిట్టివి సాలు నంచుఁ దాఁ

గుక్కలఁ గూర్చి చేయఁ దనకుం దలఁపుల్ దలకూడ నేర్పున

చ. వలనుఁ గులంబు లేనిపరివారము గోటియు నేల? నేర్పు న

గ్గలిశయు, భక్తి పెంపు మదిఁ గల్గి నుహృజ్జనమిశ్ర మాబలం

¹బిలువడి గల్గెనేని నిల యెల్లను నేలఁగఁ జాలు; ²వేయుర

జ్జాలు విను రాజు నేర్పరియు శూరుఁడుఁ గా వలయుం జూచి నృపా

వ. అని చెప్పి వెండియు,

౧౦౭

సీ. వినుము, మయూరంబువిధమున బహుచిత్ర

భంగులఁ బ్రజయంతరంగ మాత్మ

వశము నేయుచు, మృదువాక్యముల్ వలుకుచు,

మంత్రంబు నెడఁ దనమాట వెడల

కునికి, శరత్సమయోచితక్రియచాక్షు

గాఁగ, ధర్మంబు శిఖాప్రకార

మొంది తనర్ప, సముల్లాసిపక్ష మై

యానంబు గైకొంచు, నధికతరన,

తే. మున్నతత్వంబు సంశ్రయయోగ్య మగుటఁ

గాంచుచును, దటి వచ్చినఁ గారుగాల

మేఁచు తెఱఁగున నేఁచుచు, నీచకుటిల

గతులఁ దునుముచు నెగడ్కుట పతికి నీతి.

౧౦౮

క. కిరణములభంగిఁ జతురపుఁ

బరిజనముల నెందుఁ జొనిపి, పరకృత్యంబుల్
నిరతంబును గనుఁగొనుచును

దరణికరణి వెలుఁగు టొప్పు ధరణీశునకున్.

౧౦౬

తే. అలుక గూరిమి ఫలదంబు లగుచు నుండఁ,

గృత్యములఁ దా నెఱుంగుచు నిత్యవిధుల,

నాయములును వ్యయంబులు నరసి కోశ

సంపదలు గాంచి యునికి రాజ్యగుణము.

౧౦౭

వ. అనిన విని, యుధిష్ఠిరుండు 'రాజులకు దండంబు సర్వసాధారణంబు.

తదీయస్వరూపంబు విన వలతుం జేప్పము' అనిన నన్నరదేవునకు

దేవవ్రతుం డి ట్లనియె:

౧౦౮

—♦ భీష్ముఁడు ధర్మజుఁడు దండనీతిప్రభావం బెఱింగించుట ♦—

సీ. అసితోత్పలచ్ఛాయమై దంష్ట్రీకాచతు

ప్రయమును, భుజచతుప్రయము, జిహ్వా

కలు రెండుఁ, బాదాష్టకంబును, శంకుక

ర్ణములును, బహునయనములుఁ గల్గి,

యూర్ధ్వరోమంబులు, నుగ్రారుణాస్యంబుఁ

గపిలజటాజాలకంబు నొప్ప,

నసి గదా శక్తి శరాసన ముసల చ

క్ర ప్రాస శర తోమర త్రిశూల

తే. పరశుముఖసాధనంబులఁ బాపజనులఁ

దరతరంబ సంఛేదన తాడనాదు

లై నవివిధప్రహతుల నే పడఁచుచును జ

రించుదండంబు నుజనులు ప్రియము నొంద.

౧౦౯

సీ. పరుఁ డసంగుఁడు ధర్మపాలుండు ధర్ముండు

విజయుండు శాస్త్రుంబు విశేసనుండు

గృహ మక్షురుఁడు ప్రజాగరము దురాసదుఁ

డసి సత్యగుండు నిత్యగుండు శాస్త్ర

ప్రాగ్వచనుండు శస్త్రుంబు బ్రహ్మము తీక్షణ
 వర్షుండు మనువు శివంకరుండు
 కామారిసుతుండు శ్రీగర్భుండు వ్యవహార
 తంత్రుంబు సంగుప్తమంత్ర మనంగఁ

తే. బరంగు పేళుల నొప్పి యధ్వరమయాత్ముఁ

డైనవిష్ణుండు దండ మై యావహిల్లు;

శ్రీ సరస్వతి యనఃనివి శిష్టదండ

నీతినామాంతరంబులు నృపవరేణ్య.

౧౧౦

వ. ధర్మాధర్మంబులు, సుఖ దుఃఖంబులు, న యానయంబులు, న
 రానర్థంబులు, బలాబలంబులు, బ్రహ్మ దా ప్రమాదంబులు, మొద
 లైన సకలావస్థలును దండంబున సమ్యక్ గసమ్యక్ప్రకారంబులం
 గలుగుం గావున, సమ్యక్ప్రకారంబుచేత దండంబున రక్షింపంబడిన
 ప్రజ రాజు నభివృద్ధి నొందించు. అట్లగుట దండంబు రాజనకుం
 బరాయణంబు.

౧౧౧

క. సత్యప్రకారధర్మము

నిత్యానుష్ఠేయ; మది సునీత మగుచు నా

దిత్యపతిఁ బ్రీతుఁ జేయఁగ

నత్యున్నతి నెనఁగు నాతఁ డన్నప్రదుఁ డై.

౧౧౨

వ. దానంజేసి దండంబు ప్రసన్నంబై వెలుగు. తదీయాభిధానంబులు
 మతియునుం గల వాక్జ్ఞంపుము:

౧౧౩

ఆ. పురుషుఁ డీశ్వరుండు భూతాత్మకుండు జీ

వుండు ప్రాణుఁ డక్షయిండు సత్త్వ-

మనఁగ నేడుపేరు; లప్తమంబు ప్రజాప

తి యనఁ బరంగు దండదేవుపేరు.

౧౧౪

—♦ పనుహోముండు మాంధాతృనకుఁ జెప్పినదండోత్పత్తిప్రకారము ♦—

వ. దండంబు సాక్షాద్దేవుండు; అట్లగుటఁ దెలిపెడునది యొక్కయితిహా
 సంబు గలదు: అంగదేశాధీశుండు వసుహూముం డనురాజు

హిమశైలంబున ముంజపృష్ఠం బనం బ్రసిద్ధం బగుశృంగంబునకు
దేవీసహితంబుగాఁ జని యుండు వసియించి, మునిగణపూజితం
బగువృత్తంబున సుదాత్తుం డయి యుండు. అమ్మహిపతికడకు
మాంధాత్మిండు సనుచెంచి సవినయంబుగాఁ బ్రాణమిల్లిన నబ్బూ
వల్లభునకు నతం డ్భర్తృపాద్యాదు లగునుపచారంబు లాచరించి
'వచ్చినపనియేమి?' యని యడిగిన, నప్పుడమితేఁడు, 'నవిస్తరంబుగా
దండప్రకారంబు వినుటకై నిన్నాశ్రయింప వచ్చితి' అనవుడు
నమ్మహాత్ముం డతని కి ట్లనియె: ౧౧౫

సీ. అజుఁ డధ్వరంబు సేయంగఁ దలంచి ఋ
త్విజు నాత్మసదృశుని వెదకి యెందుఁ
గానక, తా నొక్కగర్భంబు ధరియించి
వేయేండ్లకును దుమ్మి వెలువరించె;
క్షుతసంభవతఁజేసి తుతుఁ డనుపేరిటఁ
బరఁగెడు నాప్రజాపతియు ఋత్వి
జుండుగఁ గ్రతు వొనర్చుచునుండ నంతర్వి
తం బయ్యె వలచుచందమున నడచు

ఆ నట్టి దగుట దండ; మధిప, కార్యాకార్య
తంత్రభేద మెడలె; దానఁజేసి
మహి గలంగెఁ; గడు నమర్యాద వర్తించెఁ;
గమలజుండు విష్ణు కడకుఁ జనియె.

౧౧౬

క. చని సంప్రార్థించి యతని
గొని రుద్రునిఁ గాంచి నీసఖుం డీతఁడు వ
చ్చినకార్యము గృహతోడను
విను మని దండంబు తెఱఁగు వినిపించెఁ దగన్.

౧౧౭

వ. అట్లు లోకరక్షకుం డగువుండరీకాక్షు దండగొని దండాభావంబున
జగంబు గలంగు టెఱింగించిన, నవ్విరించిపలుకులు మనస్కరించి

మహాదేవుండు నిజప్రభావంబు దండంబుగాఁ గల్పించి దండనీతి
కాశ్రయుం డై పరఁగు చుండె. ౧౧౮

సీ. వినుము, ఋగ్వేదాది వేదముల్ నాలుగుఁ,
గల్పాదు లైనయంగంబు లాఱు;-
బెరసి విద్యలు పది. పేర్చుపురాణంబు
లనియును నొకవిద్య; యథిప, ధర్మ
విదులు సెప్పెడుశాస్త్రవితతి యంతయు నొక
విద్య; సర్వన్యాయవిస్తరంబు
నొకటి, మీమాంసదా నొక్కటి,- యిట్లులు
వివరింపఁబడునాల్గు విద్య లయ్యె.

తే. వైద్య కోదండ గాంధర్వ విద్య, లఠ
శాస్త్ర మగునీతివిద్య- తత్సహితవృత్తి
వెలయుఁగా బదు నెనిమిదివిద్య లభవుఁ
డేర్పరించె జగత్రయహితము ¹పొంతు. ౧౧౯

వ. ఇట్లు సమకట్టి దండంబును, దండనీతిప్రపంచంబు లయినయవిద్య
లను, విష్ణుచశగతంబులు సేసె. ఆసర్వేశ్వరుండ తత్త్వమొచూలికిఁ దుష్టు
ఘటించి యీభంగిం బ్రజాపతిప్రసవంబు గావించె. దండనీతి సమ
గ్రరూప యై చెల్లె. ఎల్లజగంబులుం బ్రయం బందె. అరవిందభవుని
యాగంబును సుప్రయోగం బైనడచె. విష్ణుండు దండనీతిశాస్త్రంబు
సకలంబు నాంగిరసున కిచ్చె. ఆంగిరసుం డింద్రమరీచులకు, మరీచి
భృగునకు, భృగుం డనేకమునులకు నిచ్చె. ఈ క్రమంబున నది జగం
బులంబరఁగె-దండంబుజాగరణంబున లోకంబు మర్యాదామహితం
బై వర్ధిలై కపర్ది శంకరుండు రుద్రుండు భవుండు సాణుండు ఉమాపతి
యను పేళ్ళం బరఁగునద్దండదేవుని నతులధర్మంబున నయించు
భూపాలుం డైహి కాముష్మికసిద్ధులం బొందు. ౧౨౦

క. అని వసు హోముండు సెప్పిన
విని, మాంధాతృండు దండవిభవజ్ఞుం డై,

యనఘ, మహీపరిపాలన

మొనరించెను నీతి దండయుక్తి వెలయఁగన్.

౧౨౧

క. ఈ యాఖ్యానము విసి భూ

నాయకుఁ డెవ్వఁ డిలాజనంబుల నతుల

న్యాయంబునఁ బాలించుఁ, జి

రాయస్థిరపుణ్యభాగి యగు నతఁడు నృపా.

౧౨౨

—♦ భీష్ముఁడు ధర్మరాజునకు ధర్మార్థ కామంబుల తెఱఁగఁ జెప్పించెను ♦—

వ. అనిన విని, ధర్మనందనుండు, 'ధర్మార్థకామంబుల నడవడి యెట్లయిన మేలై చెల్లు?' నని యడిగిన, భీష్ముం డిట్లను: తొల్లి యాంగ రిష్టుం డనునరవరుండు కామందకనాముండున ముని నిట్లని యడుగ నతం డతనికిఁ జెప్పినభంగిం జెప్పెద నాకర్ణింపుము: ౧౨౩

చ. అనయముఁ బేర్చుకామమున నర్థము ధర్మముఁ గ్రాఁగుఁ; గామతం త్రనిరతుఁ డైనవాఁడు సుపథప్రతిపన్నుఁడు గాఁడు; దుష్టదం డన మొనరింపఁ; డట్టిపతి డాయరు నాధులు నార్యులుక సుహృ జ్ఞులును; దానఁ జేటు నగుఁ, జావును బాటిలు నెల్లభంగులన్.

ఉ. కావున, ధర్మార్థికి ముఖం బగునర్థమునందు నిష్ఠమై నేవిధి నైన ధర్మరతి యెక్కుడుగా మదిఁ జొన్ను తొప్పఁ; గా మావిలబుద్ధిగాక యుచితాగతసౌఖ్యము లాచరించుచుక భూవిభుఁ డెప్పు భూమిసతిఁ బొంది రమింప మహిమన్వతుం డగున్.

క. అన విని, ధర్మతనూజుఁడు,

'జనమ్ము శీలమ్ము నధికసంస్తుత్యముగాఁ

గొనియూడుఁ; దత్స్వరూపం,

బసఘా, వివరింపవే దయారతి నాకున్.'

౧౨౪

వ. అనుటయు నాపగాతనయుండు విను మని యతని కిట్లనియె. ౧౨౫

క. మున్నింద్రప్రస్థంబున

నున్నతిమెయి ననుజ తనుజయుక్తంబుగ నీ

పున్న తెఱఁగు దుర్యోధను

కన్నులు గమరింప నతఁడు గడు వగ నొందెన్.

౧౨౮

వ. భవదీయసభయొప్పునకను, రాజసూయంబు చెల్లినయుల్లాసంబునకును,
అట్లసహ్యాపడి, ధృతరాష్ట్రునితో భవద్భూహంబున నిచ్చలుం బది
వేపురు భూనురులు పసిండి పశ్యేరంబులం బాయసాహారంబులు
గొనుట మొదలు గాఁగ లక్ష్మీపెం పుగ్గడించి, తనవగపు దోఁపం
బలికిన, నతం డతని కిట్లను: 'మధురాన్న పానమణిభూషణవరవా
హనాదులంజేసి యుజ్జ్వలం బై యున్నది గాక నీయైశ్వర్యం బసదే?
పాండవాగ్రిజం డెక్కుడు మెఱసి యునికియుం గలదు ; వినుము
చెప్పెద :

ఆ. శీలవంతు లైనసిరిఁ బొందుదురు ధర్మ

తనయునింటిసిరికి నెన యనంగ

నెక్కు డనఁగ; లక్ష్మీ యెనకం బెనఁగ నీవు

శీల మలవరింపు చిత్తమునను.

౧౩౦

వ. మాంధాత్మండు నాభాగుండు మొదలయినమేదిసీపతులు శీలంబునం
గాదె యీ లోకంబునం బెంపు వడసిరి! ఇవ్విషయంబునకు
నొక్కయితిహాసంబు గలదు; ఆకర్ణింపుము:

౧౩౧

క. దనుజవిభుఁడు ప్రహ్లాదుం

డనిమిషపతి రాజ్యలక్ష్మి యతులితశీలం

బునఁ గొని, త్రైలోక్యంబును

దనకు వశగతంబు సేసె ధర్మం బలరన్.

౧౩౨

క. దానికి రోసి బృహస్పతి

తో నమరేంద్రుండు 'మేలు దొరకొనువిధ మె

ట్లా!' నావుడు, 'భార్గవుని

శాసఁగఁ జను మతఁడు సెప్పఁ గరుణాన్వితుఁ డై' -

౧౩౩

అని గురుఁడు పంప, నింద్రుఁడు

సని భార్గవుఁ గాంచి, 'మేలు సమకూరుతెఱు,

గనఘా, యుపదేశింపవే'-

యనినం,-'బ్రహ్మదుః శెందు మతః డెఱిగించున్.

౧౩౪

ఆ. 'అతని నాశ్రయించి యవ్వెర విప్పించి
కొనిన మేలు వొందు' ననియె భార్గ
వుండు. వజ్ర బ్రహ్మాణుం డయి ప్రహ్లాదుఁ
డేరి శిష్యవిధులు సేయు చుండె.

౧౩౫

వ. అంత నద్దానవేందుండు ప్రసన్నుండై భూసురాకృతి యయినసుర
పతితో సంభాషించిన, నతండు, 'నీకుఁ దైలోక్యరాజ్యము సంప్రాప్తం
బైనకారణం బేమి యెఱిగింపవే'? యనుటయు,

౧౩౬

ఆ. దనుజనాథుఁ డిట్టు లను: 'రాజ ననుగర్వ
మున ధరామరులకు మనసు గందఁ
జేయ నెవుడు నే నసూయాదు; లమ్మహా
త్ములకు ధనము లిత్తు నెలమితోడ.

౧౩౭

వ. 'వారలు మెచ్చునట్టి శీలంబునం బ్రవర్తిల్లుదు; దానంజేసి మహా
న్నతుండ నైతి'.

౧౩౮

క. అనవుడు, నీశీలము నా

కనఘా, దయనొసంగవే! మహాత్ములఁ దగఁ జెం
దినవారు బ్రదుక వలదే!

యని దీనత దోష ననిమిషాధిపుఁ డరిగెన్.

౧౩౯

క. విని ప్రహ్లాదుండు, గృహ దన

మనమునఁ గదురంగ విప్రమాత్ముండు గాఁ డీ
తనిభంగిఁ జూడ ననువెఱు

పును బుట్టఁగ నిచ్చె శీలముం బెం పెనఁగన్

౧౪౦

తే. పడసి యిందుండు శీలసంపన్నుఁ డగుచుఁ

జనియె; దదనంతరంబ యద్దనుజవరుని

తనువునం దుండి తేజివృత్తునువిలాసుఁ

డైనపురుషుండు వెడలిన నతఁడు నూచి-

౧౪౧

‘నీ వెవ్వండవు’ అన, నప్పురుషుం డేను శీలంబ; నీ విచ్చినయవిప్రప్రవాళ
వసియింపం జనియెద’ అని చెప్పి పోయెను. తదనంతరంబ క్రమంబు
నం దేజోమయరూపంబులు నిజదేహంబుననుండి నిర్గమింప నద్దాన
వేశ్వరుం డడుగుచు, ౧౮౨

క. ఉత్తమధర్మము సత్యము

వృత్తంబు బలంబు నగుట వినఁబడి బడిఁ ద

చ్చిత్తము విషాద మంద మ

హత్తరమూర్తి యొక వారిజానన వెడలెన్. ౧౮౩

క. వెడలిన, ‘నీ వెవ్వత?’ వని

యడిగిన నాతనికి, నిట్లు లనుచీనత న

ప్పడఁతి: ‘సిరి నేను; బల మె

క్కడకు నరుగు నందుఁ భోవఁ గడఁగి వెడలితిన్.’ ౧౮౪

చ. అనిన, భయంబు నొంది యతఁ డాత్మితో: ‘పరమేశ్వరీ, మహా
వినయమతిఁ ననుం గొలిచె విప్రవరుం డతఁ డెవ్వఁ?’డన్న, న
వ్వనిత: ‘సురాధినాథుఁడు; భవద్వనరాజ్యవిభూతి యంతయుం
గొనుటకు నిన్నుఁ జెందె; నిటు గోల్పడి తీవును నీదుశీలమున్. ౧౮౫

వ. ‘వినము చెప్పెద: శీలంబున ధర్మంబు వెలయు. ధర్మంబున సత్యం
బు దొరకొను. సత్యంబున వృత్తంబు సొప్పకు. వృత్తంబున బలంబు
వాటిల్లు. బలంబున నేను గలుగుదుం గావున, సమస్తంబునకు
మూలంబు శీలంబు’ అనిచెప్పి, సిరి పురందరు పాలికి ధర్మాదుల
తోడఁ గూడంజనియె- అనుటయు, దుర్యోధనుండుశీలం జెట్టి దనిన
ధృతరాష్ట్రుం డతని కిట్లనియె: ౧౮౬

క. ‘ఒలసి మనోవాక్యాదుం

బుల దోహదావ మఖిల భూతములయెడఁ

గలిమి,- విను, శీల; మఱి మే

భాలయింపును; దోన నుల్ల మూన్పుము పుత్తఁగి. ౧౮౭

క. 'పరహితము, సిగ్గుపాటుం

బొరయక యుండంగ, నెదిరి బోధించుటయున్,

నరసముదయంబు వొగడెడు

చరితము, - శీలమున కంగనంపద వత్సా.

౧౮౮

క. అనియె నని చెప్పి, భీష్ముం

డను ధర్మజుతోడ: 'నీకు నది నైజమ; యే

నును బోధించితి; శీలము

మనమ్మునం దిరము సేయు మనుజాధీశా.'

౧౮౯

వ. అనిన విని, యజ్ఞనపతి భీష్మునితో: 'ఆశ యనునది యనంతయై యుండు. అది నిరర్థకమైన నయ్యెడుదుఃఖం బధికంబు. అది దుర్యోధనుం భేర్షి కలసియుండం జూచితి. అమృతహస్తముండు దేహకమదీ యాశఁ గుంతితంబుఁజేసి నీ దుర్బుద్ధిం గావించె. అది విషాదంబు సేయు. ఆశ నడంచుట యరిది గదే!' అనుటయు, నాశాదోష నిరాసకం బైనయొక్క - యితిహాసంబు గలదు వినుము: ' అని యక్కురుసత్తముం డిట్లనియె:

౧౯౦

—♦ భీష్ముండు ధర్మజునకు సుమిత్రుఁడను రాజుఁగిరితంబు చెప్పట. —

సీ. హైహయండు సుమిత్రుఁడనురాజు వేటవో

యినచోటఁ దనచేత 'నేటువడిన

మృగ మమ్ముతోఁ బాటఁ, దగిలె వెన్వెంటన;

యదియును నొకమరి యగ్గమయ్యు,

నొకమరి ద వ్యయ్యు, నొకమరి దృష్టి క

గోచరం బయ్యును, ఖరపదంబు

లరసి పాటిన, నింత నంతఁ దోచియు, నాశఁ

జెనుచుచుఁ జని మహావనము సొచ్చె;

ఆ. నవ్విభుండు డస్సి, యుచ్చట నొకముని

పల్లె కేగి, మునుల్లు ఫలజలములఁ

దృష్టుఁ జేయ, డప్పి దేటి యున్నెడ, ఋష
భాఖ్యుఁడై నతపసి యతనితోడః

౧౫

క. 'వనమున నెక్కటి నీ వే
పన్నికై చనుదెంచి? తేల పరమవిపాదం
బునఁ బొందె?' దనిన నాతం

డను: 'నొకమృగ మమ్ముతోడ నరుగఁగ నెనుకన్-

౧౫

క. 'ఆసాసల వచ్చితి; నను
గాసిం బెట్టి యది యడవిఁ గలసెను; మృగయా
వ్యాసక్తుఁడు వగచుం దొన
యేసినమృగ, మనఘ, తప్పి యేగుటకుఁ గగున్.

౧౫

వ. 'ఆశ యింత దుర్నివార యగునే!' యనిన నమ్మునిపతి యమ్మునుజప
కి ట్లనియె:

౧౫

క. 'విను, తీర్థయాత్ర సని యే
ననుత్తమం బైనబదరికాశ్రమమున నొ
క్కనిఁ గాంచితిఁ గృశగాత్మనిఁ
దనుఁ డను పేరింటివానిఁ దాపసవర్షన్.

౧౫

క. 'కని, భక్తిం బ్రణమిల్లుడు
ముని యతిధ్యం బొనర్ప, మోదఁబున నా
తనిపాల ధర్మఫణితులు
వినుచుండగ్గ, నొక్కధరణి విభుఁ డేతెంచెన్.

౧౫

వ. 'విపాదవివర్ణం డగుచు సపరివారంబును సదారంబునుగాఁ జనుదె
చి యజ్ఞనపతి మునిపతి గాంచిన నతం డతిథిపూజాసత్కారంబులు
సేసి యాగమనకారణంబడిగిన నన్నరనాథుండు:

౧౫

చ. 'తనయుఁ డొకండ; వాడుగుణధాముండు; క్రీడనవాంఛ సాంద్రక
ననమున కేగి కాడుపడినం, దడవం జనుదెంచి యెందు గాఁ

నన! మదియాశ ద్విస్పికొనినక వెగడందుచు వచ్చినాడ' న
న్న, నతఁడు వల్లకుండెవదనంబొకయించుకవించి చింతతోకొఁ
క. చింతించునతనితో భూ

కాంతుం డి ట్లనియె మఱియు: 'గాఢతరాశా

కాంతత దుర్లభఫల యగు

టింతె యసత్యా మగునయ్య యెడఁద మునీందా!'

౧౫౯

వ. అనుటయు నత్కాపసోత్తముం డమ్మహిపతియాననం బాలోకించి-

క. 'ఏనరుఁడు మాఘనము ధృతి

నూన నుచ్చితవృత్తి నుండు నుదిలగొనక, యెం

దైనను నెయ్యది యేనియు

వానికి దుర్లభము లేదు వసుధాధీశా.

౧౬౦

క. 'అరాదు లగుఫలంబులు

ప్రార్థించినచోట సిగ్గు వఱుపక తగ న

య్యరి సులభార్థుఁ జేయుకృ

తార్థుఁడు దుర్లభుఁడు దలఁప నఖిలజగములక.'

౧౬౨

వ. అని పలికి పూర్వాచారస్మారకత్వంబున ని ట్లనియె:

౧౬౩

క. వినుము, గుణవంతుఁ డొకరుఁడు,

ధనవంతుం డైనయొక్కధరణీనాథుం

దనకూడుసీరకై కాం

చన మడిగి 1తదీయబాలిశత్వము పేర్చికొ-

౧౬౪

క. విహతాశుం డై లజ్జా

మహితం బగునాశ దొఱఁగుమదితో: 'సకల

స్పృహయును నెవ్వనియందును

వహింప' నని యతుల మైనవ్రతముం బూసెన్.'

౧౬౫

వ. అని చెప్పి యస్పార్థివుం దొల్లి తాను ధన మర్థించి యఫలితప్రయ
త్నుండై తత్కాలజనితవైరాగ్యంబునం దపస్వి యగుట దేల
పటిచి పెండియ:-

౧౬౬

చ ఒడఁబడి యీనివానియెడ, నుల్లమునందుఁ గృతఘ్నతం గడుం
జెడు గగుదుర్విసీతు నెడఁ, జిత్తము కోర్కికిఁ బట్టు నేసి, లే
వడి యగునీచకాంతయెడ వారక యాసలు సాగు:- నిట్లు పె
క్కెడలను బాటునాసగమియెల్లఁ దొఱంగుము; సౌఖ్యమొందెడున్.

వ. అని, యాసవజ్జం బోవమి సుఖకరం బగుటం దెలిపి, యవ్వీర
మృత్యుమునకుం గరుణించి యతనికొడుకు భూరిద్యుమ్నం దనతపో
మహిమ నాకర్షించి వీడుకొలిపె- అని చెప్పి, ఋషభుండు సుమిత్రుని
చిత్తంబు మృగయాశాయతంబు గా కుండునట్లుగా బోధించె.
'పాండవాగ్రజా, నీవును నివ్వాక్యంబు లాదరించి సుస్థిరుండ వై
నిరాశత్వంబున సంతాపంబు దక్కి సుఖవి గ' మ్మని పలికిన, భీష్ము
నితో నబ్బాపతి: 'భవదీయవచనామృతాస్వాదనంబున మనంబు
దృష్టి సనచు. ఇంకను ధర్మప్రకారంబులు వివరింపుము' అనిన, నతం
డతని కి ట్టనియె:

౧౬౭

క. తనభూమిఁ బరులభూమిని

ధనము లుపార్జింప వలయు ధరణీశునకుఁ;

ధనములు మూలము రాజ్యం

బునకును, మూల మగు ధర్మమునకు నరేంద్రా.

౧౬౮

క. 1 అది బెట్టిదంపు వెరవున,

మృదుభూతో పాయమునను మెయికొనద; ప్రజం

బాదువ వలయు నాజ్ఞాసం

పద గలసాకతముతోడఁ బతి యవహితుఁ డై.

౧౬౯

1. తా. ఆధనము కరినతచేతఁగాని మెత్తదనముచేఁగాని లభింపదు. రాజు
మెలఁచువ కలవాఁడై ఊరడించి ప్రజల నాజ్ఞావశవర్తులమగ నుపశువులయగును.

క. విను, బండారము ¹వెరుగని

జనపతికి బలంబు మిత్త్రసంపదయును గ

ల్లునె? బలమిత్త్రవిహీనున

కొనరునె రాజ్యంబు? విభవ మున్నతమగునె ?

౧౧౧

ఉ. కావున నర్థసంపదలు గల్గియ యింతకు మూల; మైన ను

ర్వీవరుఁ డాత్మశక్తి కతిరిక్తము లైననముద్యమంబులం

దా ²వలియందలంచి సముదగ్రతఁ గైకొను టాప్ప; దవ్వధం

బావిభుతొంటికల్పికిని హాని యొనర్చు, హరించుఁ బ్రాణముల్.

క. తనకొలఁది నుపాయంబులు

వొనరించి ధనవంతుఁ డగుట భూపగుణము; ని

ర్థమని ³నిజప్రజయును గై

కొనదు; విరోధులును నరకు గొనరు కుమారా.

౧౧౩

క. తెరవాలున మ్రుచ్చిమి ని

⁴ద్దురు లగుక్రూరులకు మూఁక దోరం బగు, న

వ్వైరవరిదొరల బలంబుగ

ధరణీశుఁడు గూర్చుకొనుట దైన్యము దెచ్చున్.

౧౧౪

క. అన్యాయంబునఁ బొదలిన

సైన్యముచే సమరజయము సమకూర; దనూ

నన్యాయపరులు గాంతురు

మాన్యత్వము ⁵దస్యులైన మనుజుధీశా.

౧౧౫

వ. ఇ ట్లగుటకు నుదాహరణం బగునొక్కయితోహాసంబు గల దా

కర్ణింపుము:

౧౧౬

—◆ భీష్ముఁడు ధర్మజాతుఁ గావోహ్యపాఖ్యానము నిప్పుట ◆—

సీ. అవనీశ, పరియాత్రాచలంబున నుండు

నొకబోయ, ధర్మసంయుక్తబుద్ధి,

1. పెరుగని = వృద్ధిగాని - రాజానకు... 2. = చెల్లెడెదర చేయ శించి కి. తన సం తా నముగూడ ఆదరింపడు, శుద్ధిట్టరులగుక్కోయెలను 3. దోహకమైనను, శత్రువులైనను.

వింట నేర్పరి, మృగవితతిప్రకారజ్ఞఁ,
 డారణ్యదేశ సంచారశాలి,
 తల్లికిఁ దండ్రికిఁ దద్దయు భక్తుఁడై
 ఫలమూల మధుమాంసములును మేలి
 కూడుగూరలు దొరకొల్పి వారికిఁ దృప్తి
 యావహించుచు, శయనాసనాదు

తే. లగుపదార్థముల్ హృద్యంబులుగ నొనర్చు;
 వలయునాహారములు మునివరుల కిచ్చు;
 బగఱఁ దోచినఁ బరిమార్చు భండనమున-
 నొకఁడు వేపుర నైన మహాగ్రగతుల. ౧౭౭

క. కాపవృం డనుపేరను
 దీపించినయతని భూరితేజము గని, ర
 క్షాపరుఁడు వలయు మన కని
 యాపాలమునఁ గల్గుదన్యు లందఱుఁ దమలోన్- ౧౭౮

ఆ. అతనిఁ దమకు నెల్ల నాధిపత్యము సేయు
 వానిఁగా వరించువారు గాఁగ
 నిశ్చయించి కూడి నెమ్మిమై జనుదెంచి
 కాంచి యిట్లు లనిరి గారవమునః ౧౭౯

క. 'బలవిక్రమసంపన్నుడ
 వలఘుచరిత్రుడవు, మమ్ము నందఱు బ్రభువై
 తలకొని రక్షింపుము;- నీ
 వలచినపని గొనుము పుత్రవర్గముఁ జూతాన్.' ౧౮౦

వ. అనిన విని యతండు వారల కిట్లనియె: ౧౮౧

సీ. 'శిశుజన మునిజన స్త్రీజనంబులఁ జంపఁ
 గా; దెట్టివాఁడైనఁ గడఁగి మీఁదఁ
 గవియక పొడుచుట కల్గుషం; బంగనఁ
 జెఱుపట్ట దగదు; విశేష మొకఁడు

వినుఁ:¹ డెల్లనత్త్యంబులను బెంటిఁ జంపుట
పాపంబు; గోవుల బ్రాహ్మణులను
సంకటపెట్టంగఁ జనదు. ²తదీయహి
తము గోరి పూని యుద్ధంబు సేత

తే. యధికపుణ్యంబు; ³సస్వక్రియావిఘాత
మాచరించుట గడుదోష; ⁴మవనివ్రజకు
బాధ గావించి కుడిచి, శవంబు దొలుచు
ప్రవృత్తిగతి నది వాలియంగఁ బాలియు నతఁడు.⁵ ౧౮౨

వ. అని చెప్పి, 'మీర లీధర్మాధర్మంబు లెఱింగి నాపంచిన తెఱంగున
బ్రదికెదరేని మీకు ముఖ్యుండ నయి సఖ్యంబు సౌఖ్యంబుఁ
బెనుప మీయోగక్షేమంబు లర సెద' ననియె. దానికివార లందఱుఁ
బ్రీతిం బొంది యాతని వశంబున వర్తించి వర్ధిల్లిరి. ఇట్లు కాపవ్యండు
సాధులకు హితం బగునట్లుగా దస్యులం బాపంబులకుం బాపి
తానును వారును నిహవరసిద్ధులం బ్రశస్తి వహించె. ౧౮౩

క. కాపవ్యోపాఖ్యానము
పాపహరము; దీనిశ్రవణ పరనము లటఫి-
వ్యాపార క్షేమంకర
రూపము లగు; దస్య మృగవిరోధము లడఁచున్. ౧౮౪

-* భీష్ముడు ధర్మజను దీర్ఘదర్శి మిదలగు సుత్యముల యెఱుఁగెఱింగించుట. *

వ. అని చెప్పి భీష్ముండు వెండియు నిట్లను: 'దీర్ఘదర్శియుఁ బ్రాప్తకాలజ్ఞుం
డును దీర్ఘసూక్ష్మిండును ననుమత్స్వంబులు మూఁడుజలచరబహుళం
బగునొక్క యేటి మడుపునఁ దమలోనం బొందుగలిగి యుండునవి;
వేసవి సొచ్చిన దీర్ఘదర్శి దక్కటి రెంటిని గూడం బిలిచి,—

1. = మృగము లన్నిటియందును ఆహారానిఁ జంపుట సాపము. 2. = ఆ గో
బ్రాహ్మణుల మేలుగోరి యుద్ధముచేయుట అధికపుణ్యము. 3. = వైరులను సాడు
చేయుట కడుదోషము. 4. = భూప్రజనుబాధించి పాటబోసికొను వాఁడు, శవమును
దొరికి తిను పురువు ఆకపమాతోఁగూడ నశించునట్లు నశింపజేయు.

క. 'మడు వింకఁగఁ బాతెడు; నీ
రెడత్రేవ్వన నొండుసోటి కేఁగఁగ రా; దె
ప్పుడు నింకనిసీళ్ళులు గల
మడుపునకుం బోవ వలదె మన కిట్టియెడన్?' ౧౮౬

తే. అనినఁ బ్రాప్తకాలజ్ఞఁ డిట్లనియె: 'నేది
ప్రాప్త మయ్యె నక్కార్యంబుభంగి నెఱిగి
యప్పటికిఁ దగునట్లు సేయంగ వలయు
మానితోపాయవృత్తి నేమఱుట లేక?' ౧౮౭

వ. అనిన నయ్యిరు దెఱంగులపలుకులు విని దీర్ఘసూత్రుం డిట్లనియె:

క. 'జడనిధిచందంబున ని
మ్ముడు వొప్పఁగ నిప్పు డేమి మాఁడెనె యిమ్మై
నడచిపడ? రిత్తనెవ్వగ
లుడుగుఁడు మఱి చూచికొంద మొయ్యన తఱితో?' ౧౮౮

క. అనుటయు 'నిది కర్జము గా'
దని పల్కుచు దీర్ఘదర్శి యంబుసోతో
జనితాభయ మగుపథమునఁ
జని చొచ్చెం బెద్దమడుపు సమ్మదలీలన్. ౧౮౯

వ. తక్కినరెండును నంద నిలిచె. ఇట్లు నిలిచిన యమ్మత్స్యద్వయంబు
నకు భయంబు జనియింపం గతిపయదివసంబులకు— ౧౯౦

క. పాతెడునీ రెడత్రేవ్వఁగఁ
దాట బెడిద మైనయెండ దనుకఁగ నిపురం
బాతె మడు; వంత వేడుక
కాటులు జాలరులు సొచ్చి క్రిందుకొనంగన్. ౧౯౧

క. వెరవున. ¹నూతల. ²నితైలఁ
గరముల మత్స్యములఁ బట్టి కడుసంతసముం
బొరయుచుఁ ద్రాళ్ళం ³గుర్వఁగఁ
గర మూహించి మదిఁ బ్రాప్తకాలజ్ఞుండున్— ౧౯౩

1. = చేపలఁ బట్టుబుట్ట. 2. = చేపలఁ బట్టెడు అడ్డుపల. 3. = కృచ్ఛఁగా

క. 'ఇం దొకత్రాడు గఱచి యే
నొందం గా గ్రుచ్చినట్ల యుండెద; వీ రీ
కృందుకొనుట మానంగ న
మందత నది యెడల విడిచి మడుపు దటిసెదన్.'

౧౯౪

క. అని యొకగుదిమీలనడుమ
నెనయంగాఁ దూటి కఱచి యిరుదొడలఁ ద్రా
డొనరంగఁ బట్టుకొని గు
చ్చినచందము దోప మూర్ఖఁ జెందినభంగిన్.

౧౯౫

ప. ఉన్నంత వేట దీటి యగ్గుది గలయతండు.

౧౯౬

క. తెలిసీట రొంపి వోవం
దొలుచునెడం ద్రాడు విడిచి దురితంబునకుం
దొలఁగి పొరదప్పి యం దొక
జలచర మున్నయెడ కేఁగె సంభ్రాంతగతిన్.

౧౯౭

క. ముట్టఁబడి దీర్ఘసూత్రం
డిట్టట్టరుగఁగ నుపాయ మేది యొకనిచేఁ
బట్టువడెఁ దనదుడెందము
పట్టు వదలి చకితవికలభావేంద్రియుఁ డై.

౧౯౮

క. విను, చౌదవ్వులఁ గార్యము
గనికొని వలయుపని మున్న కావింపఁగ నే
రనిజడుఁడు, దీర్ఘసూత్రం
డనునమ్మత్స్యంబుభంగి నాపద నొందున్.

౧౯౯

తే. అప్పటికిఁ దోచినట్టులు దప్పకుండ
ననువుతో ధృతి గల్గి కార్యంబు నడపు
నతఁడు ప్రాప్తకాలజ్ఞాఘ్ననట్లపోలె
బరమసంశయ మయ్యెడుబ్రతుకు గాంచు.

౨౦౦

క. ధుర్యత ననాగతము లగు

కార్యము లూహించి పని తగం ¹జేయునయా

చార్యుడు సౌఖ్యముఁ బొరయును

నార్యసితి దీర్ఘదర్శి యనుమీనక్రియః.

౨౦౦

— పరిశోధకు లనుమూషికమార్జాలఁబుల సంవాదప్రకారము. —

వ. అనిన విని, ధర్మనందనుండు: ‘పెక్కండు పగఱకు నగ్గ మై
హీనబలుం డై నరపతి యెప్పురునున నాపద నిస్తరించువాడు?’

అని యడిగిన నప్పడమితేనితో భీష్ముండు: ‘మార్జాలమూషిక
సంవాదం బనునితిహాసంబు గలదు. అది నీ దగుప్రశ్నంబునకు
నదుత్తరం బగు వినుము’- అని యిట్లనియె;

౨౦౧

సీ. అడవిలో ²నొకమట్టి యడుగున లాఁగలఁ

బలితుండు నా నొక్క యెలుక యుండు;

నమ్మహిజముమీఁద ననిశంబు రోమశుం

డనుపిల్లి వసియించు; నాసమీప

మున సంజకడ నిత్యమును మృగంబుల కురు

లొడ్డి, వేకువ వచ్చి యొక్కమాలఁ

డగవడ్డవానిఁ గొం చరుగు; నొకప్పు డా

హారంబునకుఁ బిల్లి యచటఁ దిరుగఁ

తే. బోయి యురిఁ బడి యుండంగఁ, బొంచి చూచి

భయము దక్కి యచ్చోటన పలితుఁ ³డేరకుఁ

గుమ్మరఁగఁ, జంద్రీకుం డను గూబపులుఁగు,

హాలికుఁ డనుముంగియు నింత నంత దోచె.

౨౦౩

వ. ⁴ఎరలకై వచ్చి యిట్లు దోచిన నయ్యెల్లక⁵ యూరెంటిబారికిం
దప్పి పోవ రామిదలంచి, బెగ్గలించియు. ధైర్యంబుకలిగి గౌరవం
బూహించి, యప్పిల్లిం గొండొక సేరఁ జనుచు. దానితో నిట్లనియె:

1. = చేయునట్టి నీతిశోధినుఁడు. 2. = ఒక మట్టిచెట్టు నడుగున కలుగుల-
లొడ్డిమాల. 3. = మేడకు. 4. = మేఠలకై.

క. 'ఉరి ద్రోవ్వఁ గొటికి యిప్పుడ
వెర వారఁగ నీకు నేను విడుగర నేయం
దొరకొనుట నీదుభాగ్యం;
బరిత్వము దొఱంగి మైత్రి యలవఱుపు మదిన్. ౨౦౫

క. 'ముంగికి గూబకు నగపడి
యంగంబులు వడఁకుచున్న యవి నా; కిమ్మై
సంగతి గలిగిన శీయు
త్సంగంబుల నుండి భయము దక్కుదు నేనున్.' ౨౦౬

చ. అనవుడు, బిల్లి యిట్లు లను: 'నార్తశరణ్యుడ వయ్యె; దిట్టిని,
కనఘ, హితరిఱు సేయ వల దయ్య? జగత్పతి నాక్షి గాఁగ ని
ప్పని దగఁ బూనితిన్; వెఱవుఁ బాచి ననుం గదియంగ రమ్ము; వ
చ్చిన సకులంబు గూబయును జేరఁగ నేరవు నాకు నోడుటన్.'

ఆ. అనిన, 'నట్ల యగుట నాత్మ నెఱింగియ
కాదె సంతి యైన నాదుబ్రదుకు,
నీదువిడుగరయును నిజ మగు టూహించి,
నిన్నుఁ జెందె బుద్ధి నిశ్చయంబు-'

క. అని పలికి పిల్లి పొదిగిట
ననయము నిశ్శంకవృత్తి నయ్యెలుక వసిం
చినఁ జూచి 'యయ్యులూకం
బును నకులము నచట వాసి పోయె నిజేచ్ఛన్. ౨౦౯

క. నకులము నులూకమును బో
కకు సంతస మంది యుండి గ్రక్కున నమ్మా
షిక మయ్యురిచేరులు గొఱు
కక యలసతి నల్ల నల్లఁ గఱచుచు నుండెన్. ౨౧౦

ప. అమ్మెయిఁ బలితుండు గొనకొని యయ్యురిం గొఱుక కుండుట
యెఱింగి రోమశం డి ట్లనియె: ౨౧౧

1. = ఈపట్టున (మనకు) సేస్తము కుదిరినచో - 2. = నీ యెడియండి. ౩. =
ముంగిస. 4. = గూబ.

మ్ముల మనుటయొప్పదే? ననుఁ

గలసి మెలఁగు, విడువు శంకఁ గను మభిమతముల్. ౨౨౫

వ. అనిన విని యప్పలితుండు రోమశనితో : 'నీపలుకు లుచితంబుఁ-
నామాటలు వినుము' అని యిట్లనియె: ౨౨౬

చ. అరులను మిత్తులం దెలియ నారయు తెంతయు సూక్ష్మకృత్యమ
వ్వెర వతిదుర్లభం; బరులు వీ రన నుండియు మిత్త్రభావముం
బొరయుటయున్, సుహృద్భావములపోలికి గల్గియు శత్రుత్వాగూఢ
స్ఫురణ మొకప్పు సూపుటయుఁ జూతుము గాదె ధరితి నెల్లడన్ ?

వ. కావున నిన్నఁ బెద్ద గదియుట గర్జంబు గాదు. నీవును మద్వశగతిం
బొందుటఁ జూచి తేనియు నేమటం జనదు. ఎ ట్లంచేని: ౨౨౭

క. బలవదీవులు ప్రయోజన

ములకై లోఁబడుట గల్గుఁ, బాలముల నేనుం

గులు ¹దీమంబులపజ్జఁ ద

గిలి నెట్టన పట్టువడిన క్రియఁ జతురమతీ.

౨౨౯

చ. అరియెడ మిత్త్రభావ మొకయస్సాదు కార్యముపొంటుఁ గల్గిన
న్వెరవునఁ బాముఁ బట్టునెడ నిక్కము నమ్మక దానివాతికిం
గరము దొలంగఁ జేయునరు కర్జము వట్టి చరించు టొప్పదే?
పొరుగున నుండి నీకు హితముం దగఁ జేసెడ నెపు పంచినన్. ౨౩౦

వ. విను, నీ కామిష మేను; నీయెడఁ గడున్ విశ్వాసముం బూని చే
రిన నీచిత్త మొకప్పు డుద్ధతవికారీభూత మై దుర్విరో
దనహింసారుచి నొందు; నీసుతసుహృద్భావవ్రజం బేని మున్
ననుఁ గన్నకొనహియింప దాత్మఁ, గరుణ న్మన్నిరపు మి ట్లుండెదన్.

వ. అని యంత నిటువక.

౨౩౨

క. బలువు టురిఁ జిక్కి పేర

లితో రే యెల్ల నున్న

గ్నము

లను, మృగములను బట్టుటకు వేటకొండచే ప్రయోగసాధనముగా
య్యగము.

జలిది వలసి పిలిచెద; పిటు

వలయునె? నీపలుకు నమ్మి వత్తునె ఛేరక?

౨౩౩

ఆ. అనుడు, 'నిట్టు దలఁచ నగునె? మత్పాణర

క్షుకుండ వైననిన్ను శత్రుఁగఁగఁ

దలఁతునే కృతజ్ఞతయుఁ జారుపంబును

గలుగ నేను! వెఱవ వలవ దనఁఁ.

౨౩౪

వ. అనిన రోమశునకుఁ బలితుం డి ట్లనియె:

౨౩౫

క. నీవలన నేను బ్రదికితి;

నీవును నాకతన మాలనికి నగపడ వై;

తీవిధమునఁ గల్గునుహృ

ద్భావము చాలు; నినుఁ జేరఁ దగ దిటమిఁదన్.

౨౩౬

వ. ఇవ్విధంబునకు శుక్రవాక్యంబులుం గల వాకర్ణింపుము:

౨౩౭

క. బలవంతుఁ డైనశత్రుని

వలనఁ బ్రయోజనము గలిగి, వలను కలిమిఁ దా

గలిసియు నది గడచనఁగాఁ

దొలఁగ వలయు; నమ్మినేనిఁ దుదిఁ గీ డొలయున్.

౨౩౮

ఆ. నమ్మఁ దగనివారి నమ్మక యున్నది;

తగినవారి నైనఁ దద్ద నమ్మి

యుండఁ దగదు; తన్ను నొరులు నమ్మెడునట్ల

యుండి యొరుల నమ్మ కునికి నీతి.

౨౩౯

వ. ఇట్టిద బ్రదుకుఁదెరు వగుటంజేసి,

౨౪౦

క. నినుబోంట్లను నమ్మక యే

నును బ్రదికెద, ననఁఁ, నీవునుం గని చండా

లునియట్టివారిమాయలు

నినుఁ బొందక యుండ బ్రదుకు నెఱిఁ బొ మ్మింకన్.

౨౪౧

క. అనిన నిని, సిగ్గువడి తన

చనుచోటికిఁ జనియెఁ బిల్లి; నమ్మతిఁ బలితుం

కును వేటొకతగులాఁగకుఁ

జని సముచితవర్తనమున సౌఖ్యముఁ బొందెన్.

౨౪౨

క. బలుపగఱవలనియాపద

దలుఁగుటకును, రిపుని హీనతరు నైవఁ దనం

గలపికొని బ్రదుకుటకు, ని

య్యెలుకయుఁ బిల్లయును వెరవు తెఱిగించెఁ దగన్.

౨౪౩

వ. అనిన విని కాంతేయాగ్రజాండు, శాంతనవునితో: 'ఎవ్వరియెడ విశ్వసించు కున్న జిత్తంబునకు విశ్రామంబు గల్గదు? విశ్వసించిన దురితంబులు దొడఁగు? అట్లగుటంజేసి విశ్వసించుటయు విశ్వసించక యుండుటయు ననురెంటిలోననుం బతమకర్తవ్యం తెయ్యదియో నిశ్చయించ నేర? ననుటయు, నమ్మహిపతి కమ్మహాత్ముం డిట్లనియె: నీయర్థంబు ఖేటవఱుచునట్టి యితిహాసంబు సొప్పిద వాకర్ణింపుము:

—♦ బ్రహ్మదత్తునితోఁ బూజని యశుశకుని కై న గుంవాదప్రకారము ♦—

సీ. బ్రహ్మదత్తుం డనఁ బరఁగిననశపతి

నగరఁ బూజని యనునామ మొప్పఁ

జశుశభాషిణి యొక్కశారిక వర్తించు;

నది పిల్లఁ బెట్టి యింపారుపండ్లు

దెచ్చి యర్మిలి దాని కిచ్చుచో మే లేటి

యథిపుపుత్రున కిచ్చు నందుఁ గొన్ని;

వాఁడును మచ్చిక పచ్చి యప్పిల్లతోఁ

జర్గాట మాడ్చుచు నుండుఁడు;

ఆ. నొక్కనాఁడు దాది యొద్ద భేకుండు న

ద్దారకుండు ఫిల్లతల్లి నొగిల్చి

చంపె. దానితల్లి ననుదెంచి కని నుతి

నిట్లు లగ్నియై శోక మెఱక నొనఁగ;

౨౪౪

తే. 'అకట! కూడి మెలంగి యే ముకటి యైన

నర్థి నిదియొక్క భాషును నశుభవిండు;

బట్టి యాడుచు నుండు; నిష్పాపబాతి పడుచు
సంపునె యిటు దీని మిడుక మిడుక !

౨౪౬

ఆ. 'రాచకొడుకు గాఁడె! రాచవారికి నేటి
పరిచయంబు! వేగ కరుణ విడుచు
హితవు మఱచు రాజు లెందు నమ్మికకుఁ బా
త్రములె!- సమదమతులు క్రౌర్యరతులు!'

౨౪౭

వ. అని నిందించి

౨౪౮

క. ఈపగ దీర్చెద నంచుం
గోపంబున రాజకొడుకు గ్రుడ్డులు రెండుం
1బోపడునట్లుగ గోశ్వ
వే పెటికి రయమున గగనవీధికి నెగసెన్.

౨౪౯

వ. ఎగసి యచ్చోట నిలిచి బ్రహ్మదత్తురడు విన నిట్లనియె:

౨౫౦

క. 'చేసె నఘము; దత్తలముం
జేసేతం గుడిచె; గాని శిశువునెడన్ నా
చేసినక్రౌర్యము లే; దే
జేసితి మా; తొండు గీడు సెందదు నన్నన్?'

౨౫౧

చ. అనవుడు, బ్రహ్మదత్తుఁ: 'డది యట్టిద! నీదెసఁ గీడు లేదు; నీ
చనుటకు నామనం బతివిషాదముఁ బొందెడు; దొంటియట్ల నె
మ్మిన నిలు' మన్నఁ, బూజని: 'శమించునె యొండుచేతఁబడ్డ యీ
పెనుఁబగ నొంచి, మాటవస బేల్పడి క్రమ్యుఁ జేరు టాప్పునే?'

వ. అనిన విని యతండు-

౨౫౩

క. చేసినదానికి మాటుగఁ
జేసినఁ బగ యంతతోడఁ జెడుఁ గాక, గుఱుల్
డాసిన నమ్మెలు విడిచి
దోసముఁ బట్టుదురె యెట్టితుచ్చులుఁ జతురా?

౨౫౪

వ. అనిన నలనికి శారీక యిట్లనియె:

౨౫౫

క. ¹ నెయ్యము సెడినను మాటల

తియ్యదనము వట్టి పగ మదిన్ మఱచినఁ జా

వయ్యెం జేటయ్యెం గలఁక

యయ్యె నొకటి మూడు గాక యది మేలగునే?

౨౫౬

ఆ. ² వినుము, నేల దోచికొనినను, దాయాదు

లైన, మాటమాట కేని, నాడు

వారియెడను, గీడు వారక చేసినఁ-

బగ జనించు నిట్లు భంగు లైదు.

౨౫౭

ఆ. పగయుఁ గల్గెనేని పాయనె?— గూఢ మై

ప్రమాన నగ్ని యున్నమాడ్కి నుండుఁ;

గాన నమ్మి బేల కాలాంతరంబున

నైనఁ జెడును సందియంబు వలదు.

౨౫౮

క. జననీ జనక సహృదర

తనూభవుల సఖుల నమ్మదగ దనినను నె

మ్మనమునఁ బగ గలవారల

జనునే నమ్మంగ విడువు చతురవచనముల్.

౨౫౯

వ. అనుటయు బ్రహ్మదత్తుం డిట్లనియె:

౨౬౦

క. కాలవశంబునఁ గీడు

స్థేలును జనులకును మూడు; నీకును నాకున్

వాలి యవి సేయ వచ్చునె?

బేలనె యే నంత? యేల పెడఁబాయంగన్.

౨౬౧

వ. అనిన విని శారిక యతనిమొగంబు దేఱకొనం జూచి-

౨౬౨

1 - తా. నేస్తము చెడినయెడ మాటతియ్యదనమున మనస్సునందలిపగ మఱచినచో, చా నైనను, చే టైనను, కలఁక యైనను—ఏదే నొకటిమాడును గాని మరల జేయట మేలగునా? 2—తా. భూమిని దోచినను, దాయాదులైనను, మాటమాట పట్టింపునను, స్త్రీలవిషయమునను, నిరంతరము కీడుచేసినను పగపుట్టును. ఇవి విడుచు పగకుఁ గారణములు.

క. విను, చల్లనిమాటలలో

మునిగి యలుక గుబ్బతిలు: సముద్రజలములో

నన యుండి యాట కెప్పుడు

గనగన మనుబాడబాగ్ని కరణి నరేంద్రా.

౨౬౩

క. అని పలికి యవిశ్వాసము

మనమున నెలకొల్పి రాజుమాటలకుం దే

లనివెరవుతోడ నాపూ

జని దన కి మ్రొనయెడకుఁ జనియెఁ గుమారా.

౨౬౪

వ. అదియునుం గాక,

౨౬౫

క. 'జననాథునకు నవిశ్వా

ననిరూఢత వలయు నెల్లజనములయందుం

దనుఁ దనసిరిఁ గాచుటకై'

యని నీతులు సెప్పుదురు బృహస్పతిముఖ్యుల్.

౨౬౬

— ♦ కణికుఁడు శత్రుంజయున కుపదేశించిన హితవచనములప్రకారము ♦ —

వ. 'అవ్యాకృంబు లాదరింప వలయు'నని పల్కి చెండియు భీష్ముండు

పాండవాగ్రజుతో: 'సావీరపతి యగుశత్రుంజయునకు భారద్వాజ

వంశవర్యుం డైనకణికుం డుపదేశించిన హితవచనంబులు గలవు.

వానిం జెప్పెద నాకర్ణింపుము'-అని యి ట్లనియె:—

౨౬౭

క. వికచముఖుఁ డగుచు శాత్రువు

లకు హిత లగునట్టివారలం గని భూపా

లకుఁ 1 డెడ కత్తెరయు, నా

లుక బెల్లహు నై మనంబులుం గన వలయున్.

౨౬౮

ఉ. జాతుల నమ్మి తోడుకొని శత్రుల నోర్చి యహీనరాజ్యముం

బ్రీతి యెల్లర్పఁ జేకొనినపిమ్మట సౌఖ్యసమృద్ధితోపిత

జ్ఞాతినికాయుఁ డై, మది నజనము నమ్మక సర్పసంయుతం

బై తనరారురమ్యనిలయంబున నున్నటు లుండఁగాఁ దగున్.

౨౬౯

వ. అని మఱియును,

౨౨౧

క. ¹వినుము, తఱి వేచి రిపు మూఁ

పున మోవఁగ వలయు; సమయముం గనికొని గొ

క్కునఁ గడవ శిలాస్థలి వై

చినచాడ్పున నేర్పు మెఱయఁ జెఱుచుట యొప్పుక.

౨౨౨

క. పానము జూదము వేఱయు

మానినియును భూపతులకు మధురవినోద

స్థానము లగు; నైనను దగ్గ

వైనవిధము దక్కఁ, ²దగుల మాపద దెచ్చుక.

౨౨౩

క. విని విననివాఁడపోలె,

గని కాననివాఁడపోలె గావలయు విభం

డొనరింపఁ దలంచినపని

కను వగునంతకు నభేద్యుఁ డై జనులయెడక.

౨౨౪

క. ³బిల్లనికార్యం బాసల

నల్లన కాలగతిఁ గడపునది; కాలముచేఁ

బెల్లదపు విఘ్నములు భూ

వల్లభునకు నెపము వెట్టవచ్చుం బిదఱన్.

౨౨౫

తే. బహుళ మగుగర్వమునఁ గార్యభంగియగు న

కార్యసరణియు నెఱుంగ, కనార్యశృత్తిఁ

గాని తెరువున నడచు చున్నేని గురుని

నైన శాసింపఁగాఁ దగు నండు బుధులు.

౨౨౬

క. తెగఁ దీర్పక, తగ నార్పక,

తెగటార్పక, కడమ కొంత దొక్కఁగ మున్నన్

1 = తా. అదనెఱిగి పగవానిని వీఁపుమోఁద మోయవలయును. సమయము
గనిపట్టి తటాకన కడవ (వంద) కు జాతిశేలమోదఁ బడతేనీ నట్లు, పగవానిని
జెఱుపఁ దగును. 2 = వ్యసనము. 3 = తా. తనకిష్టము కాని పని చేయక ఆశలు వెట్టుచు
కాలము గడపవలయును. కాలగతి చేసచ్చు విఘ్నముల నెపము బెట్టి పిదప ఆమని
మానివేయవచ్చును. 4 = విగిరియెన్నచో.

జగతీశ, యప్సా, నగ్నియుఁ,
బగయును-గడుఁ బెరుఁగుఁ గీడువాటిల్లుఁ దుదినన్.

౨౨౬

ఆ. మార్దవమున మృదువు మర్దింపఁగా వచ్చు;
మార్దవమున ఖరవిమర్దనంబుఁ
జెల్లు; మార్దవమునఁ జెల్లనియది లేదు;
గాన మృదువ తలఁప ¹ఖరము సువ్వె!

౨౨౭

వ. అనిన విని, యజాతశత్రుండు: 'ధర్మంబు నడవక యవగ్రహాది
దురితంబులు దుస్తరంబు లయిన నాహారంబులు దొరకొనని
యట్టిచో ద్విజాతు లేమిభంగిం బ్రాణంబులు రక్షించుకొనువారు?'
అనుటయు, నాపగానందనుండు: 'విశ్వామిత్రచండాలసంవాదం
బనునితిహాసంబు భవత్ప్రశ్నంబునకు సుత్తరం బై యుండు.
ఆకర్ణింపుము' అని యిట్లనియె:

౨౨౮

—♦విశ్వామిత్ర చండాల సంవాదము. ♦—

క. ఏషారి తొల్లి తేతా

ద్వాపరములసంధి నొక్క ²వటపు ధరిత్రీ

తాఘంబుఁ జేసె జనముల

షాపంబువ వత్సరములు పండ్రెం డధిపా.

౨౨౯

సీ. ఏఱులుఁ జెఱువులు నివురఁ, ³గర్జనము లెం
దును జెడఁ, దరులతాదులును ⁴గమర,

⁵భూమియుఁ భస మాల, గోమహమౌషి

వధనంబు వొలియ, భూవరులు మేర

దప్పి లోకముజొని ధాన్యముల్ గొన, నధ

ర్మం బంత కంఠకుఁ బ్రబ్బ, సధికు

లనదలఁ జెఱుపంగ, యాగముల్ దేవతా

పూఢులు నెడలంగ, భూసుర పృ

1 - నాడిమి గలదనుమా! 2 - అనావృష్టి. 3 - కృషులు; స్వప్నసాయములు
మూడిపోవడగా. 4 - భూమియు సారము నోల్పడగా.

ఆ. ముఖము లైనవర్ణములచొప్పు దప్ప, నా

హారరహితజనము లచట నచటఁ

బడఁగఁ, జూడఁ ఘోరభంగిగాఁ దట చయ్యె

దొక్క లున్నవారి కెక్క భయము.

౨౦౦

వ. అట్టి సమయంబుప —

౨౦౧

క. మునిపతి విశ్వామిత్రుఁడు

దనయాఁకలి కెందు మెలఁగి ధైర్య మెడలి యో

దన మాంస మూల ఫలములు

జరుల నడిగి యెందుఁ బడయఁ జాలక డప్పిక్-

౨౦౨

వ. తూఁగాడుచుం జనువాఁడు—

౨౦౩

చ. 1 పసరపు తెంపప్రోవులును, బందులదొక్కలుఁ, గుక్క గుట్టలుఁ-

మునుఁగు వడంగ భూమితలముం దట చారఁగఁ గప్పచున్, మదిం

బస యొకయింత లేక పెఱిపొలులనుం బొరిగొంచు, నెప్పు దు

రవ్యసనతఁ గూరి యున్నవెలివాండుగ్రిపల్లియఁ జేరి యయ్యెడన్-

వ. ఆర్తి నొంది యిట యట వోవంజాలక నేలం బడి యుండి

‘ప్రాణంబులు వోవుట యుపేక్షింపం దగదు- ప్రాణరక్షణంబ

పరమధర్మం’ బని విత్తరించి, తగునుపాయంబు చింతించువాఁడు-

అప్పుడ చంపి 2 తి త్తోలిచి గాలిగొన వైచినకుక్కకడిమంబుఁ

గనుంగొని -

౨౦౪

క. ఇది దప్ప నిప్పు డియ్యెడ

నొదవదు ప్రాణంబు గావ నొం దొకఁ; డిదియున్

మది నూహింపఁగ మ్రుచ్చిమి

నొదవించి శొనంగ వలసియున్నది నాకున్.

౨౦౬

తే. ప్రాణములు వోవ కుండంగఁ బరిహరింప

నొం డుపాయ మెయ్యెదియు లే కుండేనేని

మ్రుచ్చిమియు ధర్మ మగు; సధమునిధనంబు

గొనుట యెందును ముఖ్య మై చనుట గలదు.

౨౦౭

చ. అనుటయు నంత్యజుండు సగి: 'యట్టివిధం బధమంబు
ట్టన యది ధర్మమే? కటకటా! మిముబోంట్లకు నిట్లు
జనునొకా!' యన్న నమ్ముని: 'ప్రశస్తం డగస్త్యుడు

దినఁడె? నశించెనే యతని తేజముఁ బెంపును సంతనుండియున్?

వ. అనవుడు వాఁ డిట్లనియె:

క. 'వరహితము సేయఁ బూనిన

పురుషుండు పాపంబు సేసి పొందఁడు కీడుం;

బరమముని యగునగస్త్యుడు

పరోపకారార్థకృతి నభవ్యం డగునే?'

క. నావుడు, 'మదాత్మ బ్రాహ్మణ

తావిద్యత్తాస్పదంబు; దానికీఁ గా నే

నీవిధి యొనరించుట పా

పావేశము లేదు; దీని కడ్డపడకువే.'

క. అని ముని పల్కిన, నంత్యజుఁ

డను: 'మాంసము విడువనోప కనుటగఁ దలఁపం

జనునె? భవదీయతేజో

ధనహానికీఁ గరుణ పుట్టదా యెవ్వరికిన్?'

వ. అనవుడు గాఢినందనుండు—

తే. కరుణ గలవేనిఁ బ్రాణంబు గాచికొనఁగఁ

దలఁచునాకు నిమ్మాంస మి మ్మలఘాచరితే;

యట్లు లైన ముచ్చిమియు లే; దన్మత మెడలి

పడయువస్తువు సేయదు పాతకంబు.'

వ. అనిన విని చండాటం డిట్లనియె:

క. 'అతిశయితపుణ్యదీప్తులు

ప్రతిగ్రహము నీచసరునిపాలం జేయున్

మతిఁ దలఁపఁ గూడునే? ఓ

శ్లోతగుణ, యే వెఱతు నింకఁ జాఱచుటఁ బల్కున్.

వ. 'నీవలచినయట్లు నేయుము' అని సారమేయమోనం బిచ్చినఁ
బుచ్చికొని దానం బ్రాణంబులు రక్షించుకొని విశ్వామిత్రుండు
సనియె. ఇందుండు తదనంతరంబ లోకంబులవడ దేఱ వరించె.
అంత హరించి యత్తపస్వివర్యుండు దపోవిశేషంబున దోషంబు
నీగికొని మనీషిజనస్తుత్యం బగునిత్యవ్రతంబున విలసిల్లె. ఆపత్సమ
యసమాచారం బిట్టిద యని చెప్పిన భీష్మునితో భూవల్లభుండు:
'ధర్మసూక్ష్మప్రకారం బింతదురవగాహం బగునే! ఈ యితిహాసం
బాకర్ణించుట నాడెందంబు విషాదంబు నొందె.' అనవుడు, నతండు:
'ధర్మంబు బహుశాఖాసమన్వితంబై యుండు; రాజులకు నెల్ల
తెఱంగులు నెఱుంగవలయు; విషాదం బేల?' యనవుడు, నజ్ఞన
విభుండు: 303

◆ భీష్ముండు ధర్మజ్ఞునకు శరణాగతరక్షణనుకృతం బెఱింగించుట ◆

క. 'శరణాగతసంరక్షణ

పరులకు సమకూరు సెట్టిపాటిఫలము? ని

ర్భరకరుణాకర, పరమా

దరమున నెఱింగింపు నాకు దాని తెఱంగున్.

304.

ఆ. అనిన, భీష్ము డిట్లు లను: 'ముచుకుందుండు

నాఁగఁ బరగుధరణినాయకుండు

దనుజమంత్రిచేత వినినదీ యొకకథ

యఖిలపాపహరణ మొదరించు.

305

వ. అయ్యితిహాసంబు సెప్పెద; దాన నీయడిగినయర్థంబు దెలియు;
నవహితుండ వై యాకర్ణింపుము. 306

సీ. పాపాత్ముఁ డొకబోయ పక్షుల వధియించి

తినియును బె క్కమ్మికొనియె పదియ

బ్రదుకుగా- దానికి బహుసాధనంబులు

సవరించుకొని మహాటవిఁ జరింప,

నొకనాఁడు పెనువానయును గాలియును ముట్టి,

సకలజీవులకు సౌశంబు వుట్టు

నట్టిది యై కాన యంతయు జలమయం
బైన, బెగ్గిలి యన్నరాధముండు

తే. వేట్టోగ ¹వడి ²యెల్లను వెడలి మిఱుత
నొకవనస్పతి జొంపమై యున్నదానిఁ
జెంది, రాతిరి యగుటయు శిలయ సెట్టి
గాఁగ శీతార్దుఁ డైయుండఁ గౌరవేంద్ర.

302

క. ఆ లుబ్ధకుఁ డత్తరువర
మాలోకించి కడుభక్తి ననియె: 'నిచటిభూ
తాలిం గొలిచెదఁ గరుణ'

శీలత ననుఁ గ చుటకు విశిష్టవిసీతికా.'

303

వ. అని యిట్లప్పక్షిధ్వంసకుండు శయనంబుపొందియుండ, నమ్మహీ
రుహంబుకోటరంబున వసియించి యుండునది, యొక్కకపోతంబు
తనవల్లభ యెటయేని మేతకుం బోయి రాక తడసిన శోకించి, 304
సీ. 'ఎచట నున్నదియొక్కొ! యంతప్రొద్దొకచోట

నుండునే ననుఁబాసి యుజ్జ్వలాంగి!

యేకారణంబున నే మయ్యెనో వాన

యేవునఁ దెగియెఁ గా నోపు! నకట!

యమ్మేను లేకున్న నిమ్మేనికలిమి ని

రరకం; బధికానురాగయుక్త

యగుసతిగుణముల యైహికాముష్మిక

సుఖసాధనంబులు సువ్వె పతికి!

తే. నేమి నేయుదు! మందిరంబిపుడు పాగు
వాఱుచున్నది! యనఁగ నప్పలుకు లెల్ల
బోయవలలోన నున్న కపోతి విని మ
నంబు సంతోషపూర్వమగ్నంబు గాఁగ.

305

క. 'పతిమదికి నింత యెక్కి న

పుణ్యవతి! ప్రియాలాపము లీ

గతి వినఁ గాంచితి; జన్మము

గృతకృత్యం బయ్యె నాకు; 'గెలిచితి జమునిన్.'

3౧౧

త. అని యుల్లంబునన యుగ్గడించి పతికిం దన తెఱం గెఱింగించి విధికృతంబునకు వగవం బని లే దని మఱియు ని ట్లనియె: 3౧౨

చ. 'శరణము సొచ్చిను దగఁ బ్రసన్నతఁ గైకొని రక్షణంబు సా దరముగఁ జేయు టత్యధికధర్మముగా బుధకోటి సెప్ప; నీ వరసి మహర్షి వీని శరణాగతు నోదనభంగి నాపదం బొరయక యుండఁ జేయుము స్రభూతపునీతునఁ గొంకువోయెడున్.'

క. అని యేర్పడ భాషించిన

విని శోకము డిగ్గ విడిచి విహగము గరుణం

దనజాతి సెప్పి తగ ని

ట్లనియె మనుజభావణముల నాలుబ్ధకుతోఁ:

3౧౪

క. 'ఓయన్న డస్సినాఁడవు

మాయింటికి నతిథి వైతి! మసలక నీకుం

జేయ వలయు నాతిథ్యం

బేయది భవదీప్సితార్థ మెఱింగింప వనా? '

3౧౫

చ. అనవుడు, నుల్ల మెంతయుఁ బ్రీయంబు వహింపఁగఁ బక్షివైరి: 'నీ తున సకలాంగకంబులు ¹బ్రతున్నము లయ్యెడు నీనిఁ బాపవే' యనిన, విహంగమంబు రయ మారఁగ నచ్చటి పుల్ల లెల్ల ము క్కునఁ గొని తెచ్చి ప్రో విడి యకుంతిత మైనదయాగుణంబునఁ-

వ. ఆపొంతపల్లయకు రయంబునం జని ²పుల్లల సంగతం బైనయింగ. లంబు—

క. కొని వచ్చి పుల్లప్రోవున

దనుకంగాఁ జేసి నెమ్మి దళుకొత్తఁగ ని

ట్లను బోయతోడ: 'మే నీ

యనలంబునఁ గాంచికొనుట కై లె మృనఘా.'

3౧౮

చ. అనవుడు, వాఁడు, గువ్వ, హృదయం బలరం దనయంగకంబు ల య్యనలశిఖాకలాపమున నల్లన యల్లన కాంచి శీతభా

1.= బాధపడుచున్నది. 2.=పుల్లచివర నంటింపబడిన అగ్ని—కొబ్బి యనుట.

ధన ముకుగంగఁ జేయఁగఁ, బదంపడి యాఁకలి చాలఁదోఁచెఁదోఁ
చిన నెఱిఁగించె గువ్వ; కదిసేయ నుపాయములేక యాత్మలోఁ—
వ. వగచి వెలువెలం బాటి తలంచుకొని వాని కిట్లనియె: ౩౨౦

తే. 'ఖగములను జీవనం బనఁ గలదె సంగి
హించినట్టిది? యాఁకలి కేమి యైన
మాకు దొరకొన్నఁ దిందుముగాక! యైన,
నీవు డస్సితి వాతిభ్య నియతి వలయు. ౩౨౧

—*కపోతి.బు దఃశరీరమును బోయ కపోరంబుగా నీచ్చుట.*—

వ. 'నాశరీరం బాహారంబుగా నిచ్చెదఁ గొనుము—' ౩౨౨

క. అని పలికి యగ్నివలగొని
తనదేహము దానిలోనఁ దడయక యిడిన
గని బోయ విస్త్రయంబున
మన మూనఁగఁ గొంతసేపు మ్రాన్పడి యుండెన్. ౩౨౩

వ. పదంపడి, ౩౨౪

మ. 'కలదే యిమ్మెయిపౌరుషంబు జగతిం! గారుణ్య మేపార ని
వ్వులుఁ గి ట్లిచ్చునె మేను! నాదుచరితంబుల్ నిందకుం బట్టు లై
తలఁపన్ వచ్చిన నింత కీ డగునె? యేతత్కూర్తాఘోరచే
వ్వులు మానం గలవాఁడఁ; బక్షి గురు వై సంధించె సద్బోధమున్.'

వ. అని యంతరంగంబున వైరాగ్యంబు నిరంతరం బగుటయు సంత
నిలువక: ౩౨౫

మ. 'ఇది యిట్లాలిని బంధులం దొఱఁగి తా నీయగ్నిలోఁ గూలె; నొ
ప్పిద మై యుండఁగ నిట్టి తెంప, యొలయం బెంపారు వైరాగ్యసం
పద పాపంబుల నెల్లఁ ద్రుంపఁగ మహాప్రస్థానపుణ్యత్వ మొం
దెద నే నిష్పడ' యంచు మానసము శాంతింబొంద నిర్భీహుఁడై.

వలలోన నున్న వులుఁగుల

వెలువడఁగా విడిచి, పలయు, వెండియుఁ దనకుం

గ్గిరిపక్షి నిహతిసాధన

ములు లుచలనె యుండఁ— బోయె బోయ నియతుఁ డ్దాకి—

ఆ. అక్కపోతి నాథుఁ డగ్నిలోఁ బడుటకు
శోకవహ్నిఁ జిత్త మాకులముగ
నెలుఁగు రాలుపడఁగ ని ట్లని పలవించె
నశుఁజలతరంగితాస్య యగుచు:

౩౨౯

క. 'నా యాఁకలి కోర్వ వెవుడు!
వే యైనను నేఁ గొనంగ వెండి యనుభవం!
తాయాసపడుటఁ గనుఁగొని
నోయుదు! ననుఁ బాసి యిటు సనుట దగ వగు నే?

౩౩౦

వ. అని వెండియు,

౩౩౧

సీ. 'ఇగురుజొంపంబుల నింపారు విరులను
బలు పై నపొదలకేవలకుఁదార్చి,
సెలయేరులందలి తెలిసీటఁ దనువుసాం
పెలసినగిరుల¹ తెప్పలకుఁ జేర్చి,
మావిమోకల నెలదీవలఁ జెన్నొంచు
తోఁటలకడ నలితోడఁ జెంది,
యలరునెత్త మ్ముల కలిమిఁ జెల్వగుడిగి
యలతీరభూముల నల్లఁ బొంది,

తే. 'నన్ను మనమునఁ దేల్చి యా నందమొందఁ
గేలి సలిపెడు నీదగులీల మఱవ
నావశంబె ప్రాణేశ! ప్రాణంబు లిపుడ
నిన్న కూర్చి యే తెంత నీసన్నకడకు.

౩౩౨

వ. 'అట్లుంగాక,

౩౩౩

క. 'తేనియనుమరణమునఁ దన
మేను విడిచినట్టికాంత మేలిపదవికిం
దాను నతండును నరిగి యు
నూనసీరఁగుఖము బందు చుండుట విందు²

౩౩౪

క. అని పలికి యపుడ యనలము

ఘనముగ దరికొల్పి మది వికాసముఁ బొందఁ

దనవల్లభుఁ దలచుచు వల

గొని లీలం జొచ్చి యతనిఁ గూడం జనియెన్.

33౫

క. స్ఫురితవిమానముమీఁద న

మరతతి వేష్టింప రత్న మయభూషణసుం

దరదివ్యమూర్తి వెలిగెడు

వసునిఁ గలసి పరమసౌఖ్యవై భవ మెనఁగన్.

33౬

తే. లీల మూరిఁబో నచ్చర లేమపిండు

బలసి యభివందనము సేయఁ బొలిచె; నిట్లు

నన్తనక్షయగ్మంబు వర్తనముదోఁచె

బుణ్యవర్తనుఁ డగుట నాబోయ కవుడు.

33౭

న. తోచిన నతండు:

33౮

క. 'ఏనును నిట్లగుదు' ననుచు

సూనినకౌతూహలమున నుల్లము వొదలన్

మే నెల్ల ముండ్లు సింపఁగఁ

గానఁ దఱిసి గళితర క్తకలితాకృతి యై

33౯

తే. అరుగు చుండువాఁ డొకచో దవానలంబు

గట్టెదిరి కాననం బెల్ల ముట్టి మండ

సంప్రమోదితచిత్తుఁ డై చక్కఁ జొచ్చి

యొడలు దొఱఁగి దేవత్వంబు వడసి యొప్పె.

3౪౦

ఉ. ఈయితిహాస మర్థమెయి నెజ్జనముల్ వినినం బఠించినం

బాయు నుదాత్తగోహననపాతక మైనను; భూరిసౌఖ్యముల్

వేయివిధంబులం బొరయు; విన్ను, తగన్ శరణార్థిఁ దోషితుం

జేయనినాఁడు కల్పవముఁ జెందు;- నొకప్పుడుఁ బాయ దేమిటన్.

వ. అని యిట్లు శరణాగతరక్షణఫలవిశేషప్రకటనం బగు లుబకకపోతా
ఖ్యానంబు సెప్పిన విని, యప్పితామహునిమీఁదం బ్రీతివినయ
విస్తారవిలోకనం బెలయ నప్పండవాగ్రజుండు — 3౪౨

క. 'పాపంబు బుద్ధిపూర్వ
వ్యాపారము గాక తొడరినప్పుడు మనుజుం
డేపాట దాని సంతయుఁ

బాపికొనం జాలు సుజనబాంధవ చెవుమా.' 3౪౩

వ. అని యడిగిన, నయ్యార్యవర్యుం డాధరణీభరణధుర్యునకు ని
ట్లనియె: తొల్లి పరీక్షి త్తనయుం డగుజనమేజయుం డనుమహారాజు
దన కబుద్ధిపూర్వకబ్రహ్మహత్య వాటిల్లినం దత్కిల్చిషంబు వాపి
కొనియె. అది పురాణాధ యై మునులవలన వినంబడు. అత్రైఱం
గఱింగించెద నాకర్ణింపుము:— 3౪౪

క. పాపంబు దొడరుటయు నా

భూపాలకుఁ బ్రజయ విడిచె; భూసురులును నిం

దాపాత్రంబుఁగఁ జేసిరి;

తాపము మదిఁ గదిరి యతఁడు దల్లడ మందెన్. 3౪౫

తే. అట్లు జనమేజయుఁడు వగ నారఁ గూరి

పురము వెడలి, యొక్కరుఁడును బోయి కాన

నాంతరము సొచ్చి శౌనకుం డనుమునీంద్రు

నాశ్రమము ¹రోసికొని చని, యమ్మహాత్ము— 3౪౬

వ. కాంచి దండప్రణామం బాచరించి సవినయంబుగఁ గరంబులు
మొగించి నిల్చినం జూచి యతండు — 3౪౭

చ. ²పెనుఁబొల వల్పుచున్నయది; పీనుఁగుఁ జూచినయట్లు లయ్యెడున్
నినుఁ గనుఁగొన్న. నీయెడకు నీ విది యేటికి వచ్చె? దెక్కడఁ
జనుము; శిరంబు క్రిందుగ నజస్రము వ్రేలఁ గలాఁడ వీభవం
బునతుదిఁ గ్రూరకౌకచయముల్ దొలువకా నరకాధివాసివై. 3౪౮

1 = వెదకికొని. 2 = చెడుకంపుగొట్టుచున్నది.

చ. అనటము, 'గర్వా కర్మః డగునట్టిదురాత్మునిఁ బూజితవ్రతుల్
గని యిటు లంట యుక్త; మటు గానఁగదా భవదీయపాదపం
దన మొనరించి మీవలన దారుణపాపము వాచికొందు నే
ననుమది వచ్చినాడ! సదయం బగుచూడ్కిఁ బరిగ్రహింపవే!'

వ. అనిన విని కరుణాయత్తచిత్తుం డగు సత్తపోధనసత్తము డిట్లనియె:

క. విను, కొంద టల్పబుద్ధులు

నను నెంతయు ధిక్కరింప నవ్వఁగ వారిం

గొనక, బుద్ధులై న విప్రులు

ననిమిషులును మెచ్చుచుండ ననియెద నీతోకా-

౩౫౦

క. హీనప్రజ్ఞా డకార్యము

లై నవి నేసి తుది వగచు; నతుల ప్రజ్ఞా

సానుమదారూఢుఁడు వగ

నూనఁడు 'దురిత మనుపటితి కోడక యునికికా.

౩౫౧

వ. ప్రజ్ఞాకార్యంబు లై యనుష్ఠింప చలయువానిం జెప్పెద. నీకుం
బాపంబునెడ ననుతాపంబు గలిగి ధర్మప్రవణుడ వైతే? అను
టయు, నమ్మనుజసాధుండు-

౩౫౩

క. 'తాపనవర, తీవ్రం బగు

పాపాగ్ని జ్వాలచయముపాలుపడి పరీ

తాపము నొందుచు ధర్మ

వ్యాపారజలాభిలాషి నై యున్నాడకా.

౩౫౪

వ. 'భవదీయకృప నాశ్రయింప వచ్చితి; నన్ను రక్షింపవే' యనవుడు,
నమ్మునీందుండు-

౩౫౫

క. భీతి యొకటి గోరుటయును

నీతలఁపులలోన దీని కిది గత మనఁగా

నేతెరవును గలుగవు మ

చ్చేతోగతి ధర్మవృత్తిఁ జిక్కుట దక్కకా.

౩౫౬

౧=నిందకు డగునట్టి దుష్టాత్ముని. ౨=దురితము అనుపటితికి 'పాపికి' అనియ
బాంధిర మగు పథుఁడునని. పాప మనుమహాప్రవాహమునకు అని యర్థ మగును.

క. ఆతురత నీవు నాకడ

కేతెంచినదానఁజేసి యెలసినధర్మ

ద్యోతనకౌతూహలమున

నీతోఁ బడ వలసె వినుము నిశ్చలమతి పై :

౩౫౭

క. భూవిబుధుల కెయ్యది హిత

పూవిధమున నడచువాడ వగునది! ద్రోహ

భావంబు ప్రతిజ్ఞాతం

బై వెలయుఁగ వలయు నీకు నాజాతియెడన్!

౩౫౮

చ. అనవుడు, 'ధర్మశ్చ త్తము మదాత్మకు నైజము; దోషశ్చ త్తికిఁ,

మునినర, యేను భీతుడ; సముజ్జ్వలవిప్రకులంబు నాకు మ

న్ననలకుఁ బాత్ర; మెవ్విధమునం దెగి ద్రోహము దానియందు నా

మనము దలంప దింతకును; మానన్య, భవచ్ఛరణంబు లంటెదన్.'

వ. అనుచుఁ దదీయపాదస్పర్శనంబు సేసి యవ్విధంబునం గృతశపథం

డగుటయుఁ, గరుణాగోచరంబగు చిత్తంబుతో నత్తపోధనవర్జ్యం

డాదరమేదురావలోకనం బా భూపాలునిమీఁద నొలయ నిట్లను:

'న టైనం జెప్పెద నవహితుండ వయి యాకర్ణింపుము:

౩౬౦

నీ. శ్రీమంతఁడును బలశ్రేష్ఠుఁడు నగురాజు

భోగంబు దర్పంబుఁ బోవ విడిచి

ధర్మంబు నైకొని తపమును దానంబు

నధ్యయనంబును యాగవిధులు

నాచరింపఁగఁ జూచి యచ్చెరువడి యను

గ్రహము సేయదె భూతరాజి యుతని?

కథిప, యయాతివాక్యమునర్థ మెఱిగింతు

వినుమ: సరస్వతి యును దృషద్వ

తే. తియును ననుపుణ్యనదులందుఁ దిరిగి తీర్థ

సేవ సేయుచు నధ్యయనావధాన

దాననిర్ధూతరాగత్వదయలు గలిగి

పరఁగఁ బాపకళంకలేపంబు వాయు.

౩౬౧

వ. అదియునుం గాక యొక్కపరమస్థుతి సెప్పెద వినుము: ౩౬౨

చ. దురితము సేసి తావమునఁ దూలిన, నిం కిటు సేయ నన్మతిం
బొరసిన ధర్మసంచరణబుద్ధియ మే లని యూఁదినం, గ్రీయా
పరుఁ డయి మేలు సేసినను, బాదము పాదముగాఁ గ్రీమంబునకొ
విరియు నమస్తముం దదభివిప్లవశంకము నిర్భయంబుగకొ. ౩౬౩

చ. నరవర, వాసపుం డడిగినకొ గురుఁ డిట్లని చెప్పె: 'బుద్ధితోఁ
బొరయని పాతకంబులు నబుద్ధివృణ్యములన్ నశించు¹నం
బరమునఁ బట్టినట్టి మలపంకము గారములోన నద్దఁగా
విరిసినయట్లు; నమ్ము మిది! వేదము సెప్పిన నేనుఁ జెప్పితకొ' ౩౬౪

వ. అని యిట్లు బహుప్రకారంబులం గారుణికోత్తముం డగునత్తాప
సోత్తముం డా భూవరు బోధించి, తీర్థసేవాదిపునశ్చరణంబులం
బరిపూతాత్ముం గావించి, యశ్వమేధంబు సేయించిన నుజ్జ్వలు
డయి యజ్ఞనమేజయండు నిజరాజ్యంబు పరిపాలనంబు సేసె నని
చెప్పి వెండియు- ౩౬౫

—♦ శ్రీహృదు ధర్మజ్ఞుఁడు గృహ జ.బుకోసాఖ్యానము సేవట. ♦—

సీ. గాంగేయుఁ డిట్లనుఁ గాంతేయపూర్వజు
నకు: "విదిశాపట్టణమున నొక్క
బాలుండు మృతుఁ డైన, బంధులు ప్రేతభూ
మికిఁ గొనిపోయి యమేయశోక
వివశాత్ములై పలవింపగా, గ్రద్ద యొ
క్కటి వచ్చి, 'మీర లిక్కడ భయంబు
దక్కియేడ్చుచునుండఁ దగ. దిదె కుంకెడుఁ
బొద్దు. రాక్షసులును భూతములుఁ బి
తే. శాచములు వ్రచ్చి తిన నిపుడేచి వచ్చు.
జననమరణముల్ వింతలె! చన్న శిశువు

1 = వస్త్రహానకుఁ బట్టిన ముఱికి చవుడులా నద్దఁగా కుద్దియగునట్లు - బుద్ధి పూర్వకముగఁ జేయని పాకము పరాకుఁ జేసిన పుణ్యములచే నశించును. 'కారము' ఙ్గారశబ్దభేదము.

తొన యందఱుఁ జనుటకుఁ బూనియుండు

వారలే! పొండు పీచుంగు వైచి వేగ.

౩౬౬

క. 'తెగి పోయినవా రేడ్చిన

మగుడుదురే వేట్టులార! మానుఁడు; మీరుం

దెగుదురు దడసిన' నావుడు,-

'నగునట్టిద కర్జ' మనుచు నందఱు భీతిఁ-

౩౬౭

వ. శవంబు విడిచిపోవం జూచిన, నొక్కనక్క బొక్కలో నుండి

వెడలి వారలతోడ-

౩౬౮

సీ. 'గృద్ధమాటల కేల కడు భీతిఁ బొందితి?

రక్కటా! బాలుని నబ్జపదను

నిటు వైచి పోవఁ గా ల్లేట్లాడె! నేడ్చుఁడు

శోకంబు వోవ నిచ్చోట గొంత

పో; ద్వంద్వలో విధి కూర్చుండు గాకున్నఁ

బ్రాణంబు గ్రమ్మఱ రాక గల్గు

నో యెఱుంగుదురే! యినుండును నస్తాద్రీఁ

జేరఁడు. వెఱవక మీరు నిలువుఁ'

తే. డనిన, వారును మనమున నాన పుట్టి

మగిడి వచ్చినఁ, గృద్ధః'యి మృందబుద్ధి

యైన నక్కమాటలు విన నగునె! వికృత

మయ్యెఁ బీనుంగు! వచ్చుచే యసువు లింక!

౩౬౯

క. 'కడుబెట్టిదుండు కాలుఁడు

మిడుక మిడుక నపహరించు! మీ రీయాసల్

విడువుఁడు; బాలునికి సుగతిఁ

బడయుఁడు దానాదులైన బహుధర్మములఁ.'

౩౭౦

వ. అని పలికిన నాగృధ్రంబువచనంబు లాక్షేపించి యజ్జంబుకంబు

వారల నుద్దేశించి-

౩౭౧

క. 'కూర్చంబు గృధ్ర! మిట్టికు

మారకునిఁ జూచి చూచి మసలక పోవఁ

మీ రెట్లోచ్చెవరో ! క

న్నీ రిటు ననుబోటులకును నిలువ కొలికెడుకా !

32౨

క. 'దయ మాలి పోవ నేటికి?

బ్రయత్నమున బొదువ దైవబలమున మీకుం

బ్రయ మెసంగ బ్రదుకు. బ్రదుకం

డయినను మతిపోవరాదె?' యని చెప్పటయుకా.

323

వ. గొడ్డ యిట్లనియె:

32౪

ఆ. 'ఏను బుట్టి వేయు నిన్నూటు మున్నూటు

గలవు వత్సరములు; గాన నెందు

బాలు యావనస్థుఁ బొంతుని వృద్ధుని-

జచ్చి పోయి మగిడి వచ్చువాని.

32౫

క. 'ఒకటి గలదె? - వత్తురు వే

లొక గర్భంబునకు మృతులు; ¹నుక్కివ మా న

క్కకు నేటిబుద్ధి! పీఠుగు

నకు బ్రదు కకై కలుగు! నిట్టినవ్వులు గలవే?'

32౬

సీ. అనవుడు, నెగ వెక్కి యాబిడ్డ వైచి పో

యెడువారలకు నడ్డపడుచు నక్క:

'వినుడు, గాఢువుడు నేర్పన బ్రదికింపఁడే

మృతుఁ డైనభూసురసుతుని మగుడ?

సృంజయుకొడుకు సచ్చిన నారదుడు ప్రభా

వంబునఁ గ్రమ్మట వానిఁ జేఁడ?

యట్టుల యొకసిద్ధుఁ డమతుండు మీ యేడ్పు

లాలించి దయ బాలు ననువు లొసంగె

ఆ. నేని మేల కాదె? యిది యేల పోయెద?'

రనిన, వారు మగిడి యుగుదలించి

శిశువుశవముచుట్టు జేరి పెల్లెక్కిరి

పనవి పనవి; - యంత నిరుడుఁ గుంకె,

327

వ. ఆగృధ్రంబును జంబుకంబును నాఁకలిచేత వందురుచుండి. తానతాన బాలశవంబు నాహారంబు గొనుటకై యివ్విధంబునం దమతమ పల్కు నేర్పున నజ్జనంబుఁ గ్రమ్మఱించె. ప్రొద్దు గ్రుంకినం దా నచ్చోట నిలువ నేరదు గావున గ్రద్ద యటమున్న వారు వోవునట్టి తెఱంగుమాట లాడె. రాత్రి యైనం దనకు మేలు గావున నక్క వారలు దడయుటకుం దగినచందంబుఁ జెప్పె. అది వాని తెఱుగు. పేతవనవిహారనిరతుం డగుశంకరుండు కరుణాక్షింకరుండు నగుట నప్పడు—

32౮

ఆ. అట్లు పనవి యేడ్చు నజ్జనంబులకుఁ బ్ర
త్యక్ష మై 'వరంబు లడుగు' డనిన,
సంప్రమోదభక్తి సంభ్రమభరితు లై
చక్క నవనిఁ జాఁగి మొక్కి వారు—

32౯

క. 'బాలమరణశోకంబునఁ
దేలక యుండంగఁ గావు దేవోత్తమ, నీ
వాల్మీకిన బ్రదికితిమి; ద
యాభువృద్ధయ, పార్వతీప్రియా, చంద్రధరా!'

3౩౦

వ. అనుచు లేచి నిలుచుటయు, శివుం డాశిశువుప్రాణంబు లొనంగి, 'వీడు శతాయుస్సంపన్నుం డగువాఁ' డని యాన తిచ్చి యాగృధ్ర జంబుకంబులకు నాఁకలి యెన్నండుగు లేక యుండం బ్రసాదించి యంతర్హితుం డయ్యె. సంతోషంబున సంతరంగంబులు నంగంబు లుం బొదల నజ్జనంబులు బాలు సెత్తికొని పలుచుఱు. జూచుచు గాఁగిలించుచుం జనిరి. గృధ్రంబును జంబుకంబును ముదంబునం బొంగుచుం బోయి తమతమ కులంబులలోఁ బ్రభూతంబు లై ప్రవర్తిల్లె. ఆ ర్తజనబాష్పప్రమార్జనంబు ప్రభువులకుం గర్తవ్యం బగుటకును, నిజకార్యార్థు లగుకపటుల నేర్పుమాటల తెరువు తెఱింగికొనుటకును సుదాహరణం బైన యీగృధ్రజంబు శోపాఖ్యానంబు—

3౩౧

క. వినినఁ బఠించిన వ్రాసిన

గొనియాడిన దురితపీడకుం దొలఁగి నరుం

డనుపమధర్మములకు భా

జన మగు; నాయుఁప్రవృద్ధి సంపద నొందున్.

౩౮౨

—◆ భీష్మఁడ ధర్మజానుఁ బవన-కాల్మలీతిరుసంవాదంబు సెప్పెట. ◆—

సీ. అని వినతుం డగు నాధర్మనుతునకు

ముదమునఁ జెప్పి భీష్ముండు మఱియు

ని ట్లను: “నిది యొక్క యితిహాస, మధిప, యా

కర్ణింపు: హిమవన్నగంబునందుఁ

గల దొక్కబూరువు, గడుఁబెద్దకాలంబు,

ముదురు, శాఖాశోభి, మూలదృఢము;

నారదముని యొక్కనాఁ డత్తరువుపొంతఁ

జని చని వేడ్క ని ట్లనియె నెమ్మి:

తే. ‘బూరువా, యింతపటపును బొడవుఁ గల్గి

నీవు మృగపక్షి సంశ్రయణీయ మగుచు

నునికి గని ప్రీతి నడినెద ననిలుచేతఁ

బడు నొకప్పుడు తరులు; నీ పడమి యెట్లు?

౩౮౩

క. ‘పవనునకును నీకును బాం

ధవము గలదొ! యతఁడు నిన్ను దయ రక్షింపక

సవినయవృత్తిని బ్రదికితొ!

చెవులకు నిం పెనఁగ నిజము సెప్పుము నాకున్.

౩౮౪

క. అనిన వినె, బూరు విట్లను:

‘ననిలునిబల మస్మదీయ మైనబలముతో

నెన గా; దేర్పడ విను పదు

నైమిది యగునంశమునకు నేనయ దరయఁగన్.’

౩౮౫

స. అని పాకుటయు నమ్మునొందుడు.

౩౮౬

ఆ. 'అమ్మచెల్ల! యిట్టు లనకుము; గొండలు
లోను గాఁగ బవనుచే నపాస్త
మహిమ గలుగు తెఱుగుమా! భూతములచేప్పి
తములు వాయువశగతములు గావె?'

3౦౭

క. అనుటయుఁ, బెలుచనియెలుఁగున
'ఘనమూలప్రబలశాఖకాదుర్జయు న
న్నును దాఁకిన నతనిప్రభం
జనుఁ డనునామంబునకు నసత్యత వచ్చున్.

3౦౮

వ. అని గర్వంపుమాట లాడినయాశాల్మలింజూచి సురమునిప్రవరుండు-

చ. 'మఱవక యుండు నీబిరుదుమాటలు! నీ విటు లంట మారుతుం
డెఱిఁగెడు నెట్లు!' నంచు వెన నేఁగి సమస్తముఁ జెప్పఁ, నాతఁ డే
డైఱఁ జనుదెంచి 'నీ వటు కడిందిమగండవు! నిన్నుఁ దాఁకినం
డెఱు తఱ పేరు! బూరుగ, నశించితి గా కిట పల్కు లేటికిన్?'

మ. అని కోపంబునఁ బల్కు నప్పననుతో నాభూరుహం బింతపె
ల్చిన 'నీ వాడెడునంతతక్కువనె! బేలా, లోకసామాన్యవృ
క్షనికాయంబును నన్ను నొక్కటిగ నిచ్చు జూచితే!' యన్న, న
ల్లనిన వ్యాప్తఁగ వాసమీరణుండు హేలాస్పారుఁ డై యిట్లనున్:

క. 'ఒకనాఁ డజుండు నీనీ

డకు 1డబ్బాటరుగుదెంచుటయు, నమ్మే లా
త్తుకు 2వేఁ గై మన్నించిన
మొకమొకపడి తిట్ల పలుకుమీ తగ రేవున్!'

3౦౯

వ. అని పలికి 'బలుమెరుగంబుతోడం బోయిన నబూరువు దలంకి-

చ. 'మనగడ దప్పనొక్కొ! మునిమాటలు గైకొన నైతి! నాబలం
బన నది యెంత! యుగ్రత మహాబలురాకకు నోర్వఁ జాల! నా

1. = అకస్మాత్తుగా. 2. = (ఆ యుపకార మతని మనస్సునకు) భారమై

3. = ఆశ్చర్యమున.

తని నొకభంగి గెల్తు' నని తాఁ దలపోసి హరించె సాకులుం

గొనలును జూంపముల్ నిడుదకొమ్మలు ! రేయగుడు రయంబునన్.

వ. అట్లు తన్నుం దాన విటుచుకొని యున్నంత, వేగుటయు- ౩౯౫

చ. ప్రతిపక్ష నీడు గా భయదభంగి, బ్రభంజనుఁ డేగుదెంచి యా

క్షితిరుహముం గనుంగొని 'యిసీ! యిది నాపని నీవ చేసి! తీ

ధృతి మతి సంతసింపు! మిట తేజముఁ బొందుము! నీదుబాంధవ

ప్రతితికి నివ్వధంబునదుపాయము మే లెఱిగింపు పెంపునన్! ' ౩౯౬

వ. అని యుల్లసం బాడి సముల్లసద్గతి నాసదాగతి సనియె. అట్లు శాల్మలి

పవనుచేత భంగంబు నొంది వగం గుండె. ప్రబలునితోడ

దుర్బలుండు దొడరి మత్సరగ్రస్తుండయిన నపాస్తవిభవుం డగు

నని తెల్పు నప్పవన- శాల్మలీ సంవాదంబు శ్రుణ్వప్రదం బయిన

యూపాఖ్యానంబు అని చెప్పిన, ౩౯౭

ఆ. పాండవాగ్రజుండు: 'పాపంబునకు నధి

ష్ఠాన మెద్ది భరతసత్తమాగ్ర

గణ్య? దాచి నెఱుంగఁగాఁ జెప్ప' మనుడు, నా

తనికి భీష్ముఁ డిట్లు లనియెఁ బ్రీతి :

౩౯౮

సీ. వినుము: పాపముల కెల్లను నధిష్ఠానంబు

లోభంబ; యది గామలోలతయును,

గోధంబు, మత్సర దోహంబులును, బర

ధనదారవాంఛలు, దైన్యపాటు,

వీ డాక్షమా సత్యవిముఖభావంబును

గలిగించి, ధర్మంబు గలఁచి, నరునిఁ

బ్రయి మాలి యేమిటి కయినను ^౩గర్ధించు

వానిఁగా నమకట్టు; గాన లుబ్ధ

ఆ. జనులఁ దొఱఁగి, ^౪లోభ మనుతిరిం బడనిన

కులను బరమధార్మికులను

యగుటతో. 2 = 'సిగ్గుమాలి. 3 = ఇచ్చగించువానిఁగాఁ జేయును
మను మెలిక (మడి) యందుఁ బడనట్టి...

బాపభీతమతులఁ 1బనిగొను; లోభంబు

జెంద నీకు నీదు చిత్తవృత్తి.

౩౯౯

వ. అనిన విని, యజాతశత్రుండు: 'అజ్ఞానం బాపదలకును దుర్గతికిని మూలం బని విందు; దాని తెజం గెఱిగింపుము' అనిన, నాపగా తనయుం డమ్మనుజపతి కి ట్లనియె:

౪౦౦

క. రోషము శోకము రాగ

ద్వేషము లభిమాన దర్ప వే గాలస్య

శ్లేషము లజ్ఞాన మని మ

నీషిజనము సెప్ప మాననీయచరిత్రా.

౪౦౧

క. విను, లోభము నజ్ఞానం

బును సదృశఫలప్రదముల; పుట్టును లోభం

బున నజ్ఞానము; గావున, జననాయక,

లోభ ముడుగ సౌఖ్యము లొందున్.

౪౦౨

ఆ. అనిన, ధర్మపుత్రుఁ: 'డనఘ, ధర్మంబు నా

నాప్రకారగతి వినంగఁ బడు; మ

దీయచిత్తమునకుఁ దేటపడంగ వి

శిష్టధర్మ మెద్ది సెప్ప' మనుడు-

౪౦౩

వ. ప్రియం బంది భీష్ముం డతని కి ట్లనియె:

౪౦౪

—♦ భీష్ముండు ధర్మజానకు ననుసరించువాడఁ జెఱింగించుట. ♦—

క. తమతమ కలవడువిజ్ఞా

నముల తెరువు లాదరించి నానాగతులఁ

సుమతులు ధర్మము దెలిపిరి;

దమము పరాయణము, ధీరతమ, యన్నిటికిన్.

౪౦౫

తే. దమము సీశ్రేయసము పుణ్యతమము ధర్మ

సార; మది వెలిగా ధర్మసంచయంబు

సిద్ధిఁ బొందునె? దమముతో బుద్ధి పొందు

గనినఁ బొందనియున్నతుల్ గలవె యధిప?

౪౦౬

క. 'దమముం గడచినసదృశము లే' దని విందు నాశ్రమము లన్నిటికిఁ
దమవంతుఁడు గామముఁ గ్రో
ధము లోభము మత్సరంబు దర్పము గెల్పున్.

క. ¹శీలంబు మైత్రి కరుణ య
లోలుపభావము తితిక్ష లో నగుమునిలో
కాలంబనీయసద్గుణ
జాలంబు దమంబురూపసంపద యధిపా.

క. ²గుహాయందు నిహిత మనియెడు
మహనీయబ్రహ్మపదము మహితదమత్వో
పహితుం డగువానికి న
న్నిహితం బని చెప్పదురు మనీషిజనఁబుల్.

వ. అని విశదంబుగా వివరించె.

ఆ. అట్లు దమముమహిమ యాదరంబున విని
యవృతనేవ నేసినట్లపోలె
హర్షమయమనస్కుఁ డై భీష్ము నడిగె నా
ధర్మనందనుండు దపమువిధము.

వ. అడిగిన నతం డతని కిట్లనియె:

—♦ భీష్ముఁడు ధర్మజానకఁ దపంబువిధము నెప్పట. ♦—

క. తపము ³నిదానము ధర్మ
ప్రపంచమున కెల్ల; దానిఁ గ్రమమున వ్రతతం
తప్తరాయణు లొనరింతు, ర
ధిప, ఫలమూలాంబువృత్తిఁ దృప్తి బొరయుచున్.

1. త. మునిసమాజమునకు అలంబనీయమైన మంచి నడత, శేస్తము, క
తగులాటములేని మనస్సు, ఓర్పుశానగు గుణ సంచయము దమము యొక్క
సంపత్తి. 2. త. గుహ (గొండచిలమున) యం దున్నది అనియెడు పద
పదము, స్వచ్ఛమగుదమము-దాంతి (=ఇంద్రియ నిగ్రహము) గల మహనీయున
భముననే యుండు నని 3. పరీక్ష (=Diagnosis).

క. విను, ¹మశననిగ్రహము దప

మను నభిధానంబు గలమహాధర్మము; త

ద్ధనవంతుచి త్తవశగతిఁ

జను నఖిలస్థావరమును జంగమతతులున్.

ర౧౪

తే. పంచవిధవృత్తు లగుమహాపాతకములు

లోనుగాఁ గిల్బిషము లెల్ల లుంతితంబు

లగుఁ దపంబున; సత్యశౌచాదు లొలయు;

సఖిలసిద్ధులు నఱచేత నావహిల్లు.

ర౧౫

వ. అనిన విని, 'దేవ పితృ భూదేవగణంబులు సత్యంబు ప్రశంసించును.

తదియస్వరూపంబును నది దొరకొను తెఱంగును నెఱింగింపు' మని

యడిగిన, నజాతశత్రునకు శంతనువుత్రుం డి ట్లనియె:

ర౧౬

— * భీష్మఁడు ధృజానకు సత్యస్వరూపాదులు నెప్పట * —

క. సమతయు, దమముఁ, దితిక్షయు,

నమత్సరము, హీయు, ధృతియు, ననసూయార్య

త్వములు, నహింసా దాన

క్షమాత్యజన సూన్యతములు సత్యముమూర్తుల్.

ర౧౭

క. సత్యాకృతు లగుగుణములు

నిత్యానష్ఠితసమగ్రనిర్మలయోగ

స్థిత్యభిముఖునకు సులభము;

లత్యంతసుఖప్రదంబు; లవి కార్యంబుల్.

ర౧౮

చ. కుదురు సమస్తధర్మములకున్ విను సత్యము; యోగమోక్షస

త్పదములు సత్యకార్యములు; పాప మసత్యముకంటె నొండు లే

దు దలఁప; నశ్వమేధములు దొమ్మిదిసూతులు వెండి సూతునై

యొదవిన నీడు గావు, భరతోత్తమ, సత్యముతోడ నారయన్.

వ. అనిన విని, ధర్మతనయుండు: 'అరిషడ్వర్గం బేమిట నుదయించు?

ఎట్లు సమయు?—ఎఱింగింపవే!' యనుటయు, అనిమిషనదీనందనుండు

ధర్మనందనున కి ట్లనియె:

ర౨౦

—♦ భీష్మఁడు ధర్మజ్ఞున కరివడ్వర్గాదులు దెలుపుట. ♦—

సీ. ¹మనుజేంద్ర, సంకల్ప మునఁ బుట్టుఁ గామంబు;
రూపఱు దేహనిరూపణమునఁ;
బరులదోషంబునఁ బ్రభవించుఁ గోధఁ; మ
క్షీణక్షమాయుక్తిఁ జేసి పొలియు;
భూతాస్థిరత్వంబు బుద్ధిఁ గానమి లోభ,
మనఁగు, జనించుఁ; గాంచిన నడంగు;
నజ్ఞానమున మోహ మావహిల్లు; సధర్మ
లేపవర్జనమున లేక తక్కుఁ;

తే. గులమునను విద్య ధనమునఁ గలుగు మదము;
మరలి వానిపెం పూహింప మ్మిది పోవు;
సాత్త్వికుఁడు గామిఁ బొడము మాత్సర్య; మదియుఁ
జెడుఁ, గురూత్తమ, సాధుసంసేవనమున.

౪౨౦

క. ఈయాటింటను సకలా

పాయంబులు మానవులకుఁ బాటిలు; వీని

బాయంగ జడియ నోపిన

ధీయుతునకు శుభము సద్గతియు సమకూరున్.

౪౨౧

క. ఇవి దోడోడేళులభంగిం

గవియు బురుషు ధైర్యహానిఁ గనికొని; ధైర్యం

బవలంబించిననరుఁ జే

రపు; వీనికి నిదియ తెఱఁగు రాజవరేణ్య.

౪౨౩

1. తా. సంకల్పమునఁ గామము (=కోరిక) పుట్టును; దాని స్వరూప మెఱిగిన నది (రూపు + అఱు — రూపఱు =) నశించును. పరుల దుష్టత్వమునఁ గోధము ప్రభవించును; తఱుగని యొర్పుచే నది పొలియును. ప్లాణుల అస్థిరత్వము దెలియమిచే పిసినిగొట్టుతనము జనించును; దానిఁ దెలిసికొనినచో నది యడంగును. అజ్ఞానమున ము (=వలపు) ఆవహించును; అధర్మమును వదలుటచే నది వదలును. మలము ధనముపలనను విద్యవలనను మదము గలుగును; వాని విజృంభణము గ్రహించిన — గును. సాత్త్వికుఁడు గాక పోవుటవలన మాత్సర్యము (=మచ్చరిము; లూపును, సాధుజనులను నేదించుటచే నది తొలఁగును.

తే. అధిప, యివి ధార్తరాష్ట్రులయందుఁ జాలఁ
గలిగి యుండు; నీబుద్ధి నొక్కండుఁ జొరను;
సారథీరతాసంపదుదారమతివి
గాన నింకనుఁ నిర్జింతు వీని నెల్ల,

౪౨౪

వ. అని వెండియు,

౪౨౫

క. ¹హింసావిహారి యైనన్య
శంసుం డీయాలుఁ గలుగు జనుకంటెను గీ,
డంసప్రదేశలలితో
త్తంసీకరణోపలాల్వ ధరణీవలయా.

౪౨౬

క. ²మే లనుభవించుఁ జుట్టము
లాలోకింపంగఁ గుజనుఁ; డదియు నృశంసా
శీలమ; పంచి కుడుచునతఁ
డేలోకంబునకుఁ బేర్చి యెసంగ సుఖించుక.

౪౨౭

వ. అని చెప్పి వెండియు,

౪౨౮

ఆ. ³విను, కుటుంబభృత్యజనజీవనంబు దిగి
వర్షములకుఁ గల్గు వాడు, నధిక
మొదవినట్టియతఁడు, నుర్వీశ, యర్హులు
మానసీయసోమపానమునకు.

౪౨౯

క. ⁴క్రతువు లొనరించుభూసుర
తతికిఁ గియాశేషయోగ దానాదులు దు

1. తా. హింసయే వృత్తిగాఁ గల హీరుఁడు వైయాలు దుర్గుణములు గల పానికంటె కీడు... 2. తా. చుట్టములెల్ల చూచుచుండఁ గాఁ దానుమాత్రము సౌఖ్య పడుచుండు వాడు కుజనుఁడు (=దుష్టుఁడు); అదియుఁ గూర్చరన్యయే. అందఱతోఁ బఁచుకొని యనుభవించువాడు వీలోకమునను కుఖపడును. 3. తా. తనకుటుంబము నకును పరిజనమునకును మూడుసంవత్సరములకు సరిపడు జీవనోపాధిగల వాడును, అంతకన్న అధికముగాఁ గల వాడును సోమపానము (యజ్ఞము) చేయ నర్హులు. 4. తా. యజ్ఞయాగాదులునేయు బ్రాహ్మణ బృందమునకు కర్మసమాప్తికై వలయు దానములు లోనగునవి, దుర్గతివలనఁ గొఱతపడినచో, వానినిగ్రహించి రాజగువాఁడు సమకూర్చ వలయును.

ర్గతిఁ గొఱుతవడిన, ధరణీ

పతి నెఱవఁగ వలయు వానిఁ బరికించి తగ్గఁ.

౪౩౦

క. ధన ధాన్య పశు సమగ్రుం

డనఁ బరఁగెడునట్టివై శ్వుఁ డధ్వరముంజే

యనినాఁడు, బ్రాహ్మణాధ్వర

మునకు నతనిసొమ్ము రాజు పుచ్చి యిడఁ దగుఁ.

౪౩౧

క. కుడువక పెట్టక శూద్రుఁడు

కడునెక్కుడు గూర్చినట్టి కనకముఁ గొలుచుం

బుడమిపతి ధర్మకృతులకు

నిడునది సగము గొని మేదిసీశ్వరవర్యా.

౪౩౨

క. 1 విను, విప్రులు పేద లగుట

మనుజేంద్రుఁడు బుద్ధిలేమి; మాతాభిత్వ భా

వన నతఁడఁ వారిఁ బోచినఁ

గనుమేలున కెల్ల గలదె కొరవనాథా ?

౪౩౩

క. 2 ఆమద్రావ్యము మణియును

రామయు శుచు లగుటఁ గాదె రామారత్న

రామత దగ వగు, దుష్కుల

మై మెచ్చమిదోచెనేని, ననిరి ముసీంద్రుల్ ?

౪౩౪

క. 3 అమృతము విద్యయుఁ బరమహి

తము సేయుటఁ బుచ్చికొండు) దానిని దానిఁ

నుమతులు, విషమువలన నై

న, మహీశ్వర, నీచ మగుజనముచే నై నఁ.

౪౩౫

1. తా. బ్రాహ్మణులు పేదలగుటకు రాజు బుద్ధిమాలినతనమే కారణము. తల్లిదండ్రులభావనతో నతఁడు (=ఆరాజు) వారిని (అబ్రాహ్మణులను) ప్రోచినచో ఆరాజుంజెందు మేలునకు ఎల్ల (=హద్దు; సీమ; మేర) గలదా? 2. తా. అపకృష్టపులుసు, మణియు, కన్యయు, శుభిగలవి యగుటచేతనేగదా చెడుకులమునకుఁ జెందినవిగ ప్రోచినను అవి యోగ్యములగనని ముసీంద్రులనిరి. 3. తా. అమృతము విద్యయు మేలు సేయునవి గావుననే బుద్ధిమంతులు వానిని విషమునుండియైనను, నీచజనముచేనైననుపుచ్చికొందురు. విషమునుండి అమృతమును, నీచజనమునుండి విద్యయు గ్రహణయోగ్యములు.

సర్వజనసమృతంబు; ధనువునకు బాణంబులకు వైకల్యంబు
వాటిల్లినయెడం బరవీరప్రహరణంబునకు నాత్మత్రాణంబునకుం
గృహణంబు మేలని యుండుదు. ఆతలం పెట్టిదియో తెలిసికొన
వలయు; తత్ప్రభవ ప్రభావంబులుం దదీయపూర్వాచార్యునిం
జెప్పవే' యని యడిగిన-

౪౪౧

—♦ భీష్ముడు నకులునకు ఖడ్గప్రభావంబు తెలుం గఱింగించుట. ♦—

సీ. అతనికి నాతఁ డిట్లను; బ్రహ్మ జగములు
సృజించి భూతసంసృష్టి సేయ,
దివిజమర్త్యాదిజంతువు లమ్మహాత్ము వి
ధించిన తెరువులఁ దిరిగి బ్రదుకు
చుండ, దైత్యులు సముద్దండత నన్యాయ
వర్తులై సురమునివ్రాతములకు
బాధ లొనర్ప, నప్పరమేష్టి హిమశైల
తటమున వేయువత్సరము లధిక

తే. నియతిమెయిఁ దపమొనరించి నిష్ఠఁ గ్రతువు
సేసె; నయ్యగ్నిఁబుట్టె నశేషలోక
భీతికర మగునుగ్రంపుభూత మొకటి
1ప్రాంశుకృష్ణ మై దంప్రలు ప్రజ్వరిల్ల.

౪౪౨

ఆ. అప్పు డినుఁడు మాసె, ననిలుండు సుడివడి
వీచె, నుల్కు ల్చురిలె, వెఱుఁ దలంకు
సురల ఘనులఁజూచి సతసిజ్ఞభవుఁ: 'డిది
నాదుమతమ యెండు గాడ్డు వినుఁడు-

౪౪౩

వ. 'ఇది రాక్షస నాశంబునకుం దోచినయత్పాతంబు. లోకంబుల
రక్షింపను, రాక్షసుల వధియింపను సాధనంబుగా ఖడ్గంబుఁ
గల్పించితి'— అని పలుక నాభూతం బొరూపంబు విడిచి ఖడ్గాకృతి
నొకొక మెఱుంగులు దిక్కులు దీటుకొనం బొల్పిన—

౪౪౪

నాపునైన భూత మొకటి కోరలు పిచ్చింపఁగా బుట్టెను.

క. కమలాసనుండు నిజచి

త్తము భక్తిమయంబు నేసి తలచె హరుని; ఛా
లముకంటిమంటతో న

య్యమరవరదుఁ డేగుదెంచె నచటికి నెమ్మిన్.

౪౪౧

ఉ. వచ్చినఁ దత్పదాంబురుహవందనపూర్వము గాఁగఁ బద్మజుం
డిచ్చెఁ గృపాణ; మవ్వభుఁ డహీనసముద్యమలీలఁ గొలుచుం
బుచ్చికొనంగ, నాసభ యపూర్వమనఃప్రమదంబుతోడి పే
రచ్చెరువాటు నొందె; నటు 1లయ్యసిఁ గైకొని మేను వెంచుచున్.

తే. హరుఁడు బెట్టుగ నవ్వి పెల్లార్పుటయును

విని సముద్ధతరయమున దనుజకోటి

మునుగఁ బటతెంచి తాఁకిన మునుముకొని వ

ధించి యిల యెల్ల నెత్తుట ముంచె నతఁడు.

౪౪౨

ఉ. దైత్యుల నిట్లు గీ టడఁచి ధర్మము నిల్పి ప్రసన్నమూర్తిసాం
గత్యము నొంది యప్పరమకారుణికుండు, త్రిలోకరక్షణౌ
దాత్యమునకా వెలుంగుహరిఁ దద్దయు వేడుకఁ బిల్వఁ బంచి, సం
ప్రీత్యభిరాముఁ డై యొనఁగెఁ బెంపుగ నమ్మహాసీయఖడ్గమున్.

వ. అట్లాసంగినం గైకొని దుష్టదమనం బాచరించుచు న్నండెడు
నవ్విష్ణుండు మహాస్త్రురూపం బగునయ్యాయుధంబు పదంపడి
మరీచి కొనంగె. మరీచి భార్గవునకు, భార్గవుం డనేకమునులకు,
మును లింద్రునకు; ఇంద్రుండు లోకపాలురకు నొసంగె. క్రమంబున
మనుప్రభృతు లైనమానవేంద్రులు వడసి నిజసంతతికి నిచ్చుచు
వచ్చిరి. అందు దుష్టతుండు భరతునకిచ్చె. ఆభరతువంశంబునందు
ఖడ్గసంప్రదాయంబు గలిగి వచ్చె. ఒకముని యనుగ్రహింప
దోణుం డధిగమించి కృపున కిచ్చె. కృపునిచేత మీ రేవురుం
బడసితిరి. విశేషించి యీవిద్యయం దత్యంతాదరణవంతుండ
వగుటంజేసి దీనివలన వెలసితివి. 2నిష్క్రింశంబునకు నక్షత్రంబు
గృత్తిక, అగ్ని యధిదేవత, గురుండు రుద్రుండు అనిచెప్పి,

వెండియు నిట్లను: అసి విశసనంబు ఖడ్గంబు తీక్షణధారంబు
దురాసదంబు శ్రీగర్భంబు విజయంబు ధర్మపాలంబు అన నెనిమిది
పూజ్యనామంబులం బరఁగి కృపాణంబు ప్రహరణంబులలోనఁ
బ్రధానంబై నెగడు చుండు.

౪౪౯

క. సుమహిత మగునీఖడ్గా

గమ మగుపుణ్యకథ వినఁగఁ గాంచినపురుషుం

డమితయశంబును నధిక

ప్రమదంబును సద్గతియును బడయుఁ గుమారా.

౪౫౦

క. అని యిట్లు నకులునకు భీ

ష్ముని చెప్పినకథ సుచిత్తమున విని కుంతీ

తనయాగ్రజుండు పురికిం

జనియెడుప్రా ద్దగుడు వినయసంభృతఁ డగుచున్.

౪౫౧

వ. సముచితంబుగా నమ్మహాత్ముని వీడ్కొనిచని యోగ్యవర్తనంబు
లాచరించీ విరోధగోష్ఠి నండి విదురుని దమ్ముల నుపలక్షించి
‘ధర్మార్థకామంబులయం దుత్తమ మధ్య మాధనుత్వనిరూపణంబు
సేయుడు చూత’ మని పల్కిన నవ్విభునకు విదురుం డిట్లనియె:

— ధర్మజానితో విదురాదులు ధర్మార్థకామంబుల తాంతమ్యంబు చెప్పట —

క. విన, ధర్మంబున ధన మగు;

ధనమున సిద్ధించుఁ గామతంత్రం; బటు గా

పున, మధ్యమంబు నధమము

ధనకామము; లుత్తమంబు ధర్మం బధిపా.

౪౫౩

చ. అనవుఁడు, బ్రార్థుఁ డిట్లు లఘు: సర్వము మూలము ధర్మ కామవ
ర్తనమట్ల; కట్లుగాకయు, విరక్తతనొంది జటాదిధారణం

బునఁ జరియించువారికిని, భూవర, యరము తేహకృత్యసా

ధన; మనురేభ్యకణ్వులును దానిన మే లని పూని చెప్పరే?

౪౫౪

సైకావున వర్ణంబు ప్రధానం బనుటయు నిజులసహదేవు లేకవాక్యత
నిట్లనిరి:

౪౫౫

తే. అర్థ ధర్మంబు లితరేతరాశ్రయములు
గాన వానిలో నొకఁడూఁడు మానవేంద్రు
జగము పోకులఁ బుచ్చు; ¹నసంభృతార్థుఁ
డైనవానికిఁ గామ మప్రాప్య మరయ.

౪౫౬

క. తమలో సరి ధర్మము న
ర్థము; నర్థంబునకుఁ గామతంత్రము ఫల రూ
పము; గావున, నప్పురుషా
ర్థమునుం గొనియాడ వలయు ధరణీనాథా.

౪౫౭

వ. అనిన విని పవననందనుం డి ట్లనియె.

౪౫౮

క. దధిసారముచందంబున,
నధిపా, ధర్మార్థసార మగుకామరసం
బధమ మనుతలఁపు సుఖసం
విధానబాహ్య మని నీవివేకమ యెఱుంగు.

౪౫౯

క. విను, మళి ²యలరునఁ దేనియఁ
గొనుగతి నత్యంతసుఖము గొన నగుఁ గామం
బున; నధికసుఖము లొందని
జనుసీరి ³యెనుకొల్చు లేనిసస్యమ కాదే?

౪౬౦

తే. ⁴అనఘ, ధర్మార్థకామంబులందు నొకట
నర్థి దగిలినమానవుం డధముఁ; డొకటి
మాని వ ర్తించునాతఁడు మధ్యముగఁ;
నడపు నన్నింటి ను త్తమ నాయకుండు.

౪౬౧

క. అని యి ట్లందఱుఁ జెప్పఁగ
విని చిఱుసప్సవ ముఖారవిందము చెలువం

1. = నిండుగా నర్థము (= ధనము) లేనివానికిఁ గోర్కలు సిద్ధింపవు.
2. = (కుమ్మెద) పుష్పమునఁ దేనియం గొనుటలు. 3. = గింజగల ఎన్ను (= సస్య
మరిజరి) వేయని పైదగదా? 4. = తా. ధర్మార్థకామములలో నొకదానినే
అవలంబించువాఁడు అధముఁడు. ఆహూఁడింట నొకటివదలి వర్తించువాఁడు మధ్య
ముఁడు. ఆ హూఁటిని క్రమముగా నడపువాఁడు ఉత్తమ నాయకుఁడు.

బినుమడిగా ధర్మజుఁ డి

ట్లను వారలఁ గలయఁ జూచి యాదర మెసఁగెఁ: ౪౬౨

వ నా యడిగిన తెఱఁగునకు విదురునివాక్యంబు సిద్ధాంతంబు; తక్కుటి
వారివచనంబులు నొక్కొక్క మెయి నాదరణీయంబులు. అది
యట్లుండె-నామతంబు వినుండు: ౪౬౩

క. ¹భూతములు జరామరణో

పేతంబులు; గాన, మోక్ష మెదఁ గోరుట మే,

లాతతవర్గత్రయసం

జాతమనోదుఃఖభారసహయఁ డగు కంటెఁ. ౪౬౪

ప. అది గోరిన దొరకొనునే యందు మేని, ౪౬౫

క. ²మనమున ధర్మము నర్థం

బును గామముఁ గీలుకొనక, పొరపొచ్చెము లై

చన, సుఖదుఃఖంబుల మద

మును దైన్యముఁ బొంద కునికి మోక్షకర మగున్. ౪౬౬

ప. అనిన విని వార లందఱు నభినందించిరి. మఱునాఁడు నదీనందనుం
గొలిచి యుండి ధర్మనందనుండు, 'నరపతులకు వలయువారును,
వలవనివారును నెట్టెట్టివారు?' అని యడిగిన, నమ్మహాత్ముం
డమ్మహీపతి కి ట్లనియె: ౪౬౭

ఉ. తాలిమిఁ బేర్చువారలును, ధర్మవిధిజ్ఞులు, సత్యవంతులుఁ,

లోలత లేనివారు, మదలోభనిరర్థకకోపహీనులు,

స్థిలసమేతులుం,- బలుక నేర్చుట ³కార్యముకాన్పు మెప్పుమైఁ

జాలుట- గల్గుభృత్యులును సంపద సేయుదు రాత్మభర్తకున్. ౪౬౮

1. = తా. పాపములు జరామరణములతోఁ గూడినవి కావున, తెంపులేని
(-గార ధన పుత్రు) ఈ మఱత్రయమువలనఁ బుట్టెడు మనోదుఃఖముల భారమును
గుటకంటె, మోక్షము (= విడుదల) ను గోరుట మేలు. 2. తా. ధర్మమును
కామమును మనస్సునఁ దగుల్కొననీక, అవి (ఆ ధర్మార్థకామములు)
లై, పోవఁగా, సుఖము వచ్చినపుడు మదమును, దుఃఖము వచ్చినపుడు
(దీనత్వము) బొందకుండుట మోక్షకర మగును. 3. = కార్యమునొడిచి మాపు
వీక్షణము.)

ఉ. క్రూరుఁడు, లోభియుఁ, శతుఁడు, 1 గొండ్రియుఁడు, జడుఁడు,
గృతఘ్నుఁడు,

నేరనివాఁడు, బొంకరియు, నిందకు నోర్చునతండు, బందయుఁ,-
ధీరత లేమి- దుర్నయ మతివ్యసనత్వముఁ గల్గువారలు-
జేరువ నున్ని భూపతికిఁ జెట్ట యొనర్చు నరేశ్వరోత్తమా. ౪౬౯
క. ఒప్పనిగుణములఁ బరఁగెడు

నిప్పరుషాధములలోన నెల్లఁ గృతఘ్నుం

ఊప్పఁడు గడు; ని ట్లగుటం

జెప్పెడునితిహాస మొకటి సెప్పెద నధిపా.

౪౭౦

వ. అది కాశ్యప గౌతమాఖ్యానం బనం బెద్దలగోష్ఠిం బ్రవర్తిల్లు. ౪౭౧

—* భీష్ముఁడు ధర్మజునకు నాడీజుఁగుని చ శ్రుతి మి సెప్పుట. *

చ. విను, మొకబ్రాహ్మణుండు కులవృత్తముపెంపుఁ దొఱంగి బోయదా
ని నొకత నాలిఁ జేసికొని నెమ్మిఁ గిరాతులఁ గూడి వేటకుం
జనుఁ; దిను మాంస; మద్దురితనక్తుఁడు భోగపరుండు గావునఁ
ధనము ఘటింపఁగాఁ దగువిధంబని చూచి వణిగ్జనంబుతోఁ- ౪౭౨

వ. చెలిమి సేసి కొందఱు గోమట్లు బేహారంబువెంట దేశాంతరంబు
నకుం జనఁ దానును వారితోడం గూడి పోవం బోవ, గిరిగహన
దుర్గమస్థలంబున నొక్క వనగజంబు- ౪౭౩

ఆ. 2 సాతులోని కుటికి జనముల నున్నద

లీల నేలఁ బెట్టి కాలఁ జమరఁ

జొచ్చుటయును, భీతి విచ్చి నల్లిక్కులఁ

బఱచి రెల్లవారు బటురయమున.

౪౭౪

క. ఆయనయుఁ 3 గొందిశీకుం

డై యుత్తరదిక్కు వాతె నతిదూరముగా

నోయెడ నొకమార్గము గని

పోయెను దాను నట పోవఁ బోవం గెలనఁ-

౪౭౫

1. = కొండెగాఁడు; చాడీలుచెప్పువాఁడు. 2. = వర్తకసమాహము - పథి
సమాహములోనికి. 3. = వెఱపునఁ బాటినవాఁడై.

తే. పొదలతటచున జొంపమై పొడవుఁ బటపుఁ
గలిగి వట్టువదనమునఁ జెలుపు మిగిలి
యున్నవటభూరుహముఁ గని యుల్ల మచట
నిలువఁ గోరిన నామ్రానినీడఁ జేరి-

౪౭౬

క. వనలతలకునుమగంధము
గొని సుడివడుగాడ్పు డప్పిఁ గొండొక దేర్పం
దను పారునచటఁ గూర్చుం
డె నతం; డ ట్లుండ నచ్చటికి లలితగతిన్-

౪౭౭

ప. ఒక్కమహాబకంబు వచ్చె. అది పద్మభవునకుం బ్రసాదపాత్రం
బగుచు నాడీజంఘుండును రాజధర్ముండు ననుపేళ్ళం బరఁగు. ఆ
కొక్కెరకు నమ్మట్టి నివాసం బైయుండు. అప్పక్షి య ప్లేతెంచి
యవ్విపుని గాంచి ప్రియంబు దలకొనుచూడ్కి నాదరించి,

క. 'ఎం దుండి యేమిపనికై
యెందుల కరిగెదవు భూసురేశ్వర? ప్రితిం
బొందితి నినుఁ గని; తగియెడు
విండ వయితి నాకు; నీమవిధముం జెపుమా.'

౪౭౮

ప. అని యడిగిన నతం: 'డేను మధ్యదేశీయుండ; గౌతముండ; ఒక్క
మహానీయచరిత్రుని పుత్రుండ. ¹ఆలస్యంబున వేదాధ్యయనాది
విప్రకర్మవిరహితుండ నయి కామలోలత్వంబున బోయత
యిల్లాలుగా బోయలం గలసి యుండి, పేదటికంబునకు నలసి
బేహారంబువెంట నొక్క ²సాతుం గూడి పరదేశంబున కరుగుచోట
గిరిగహనదుర్గమప్రదేశంబున-

౪౮౦

క. 'వనకరి యొక్కటి యాసా
తునకుఁ గవిసి జనచయంబుఁ ద్రొంపఁ దొడఁగుడుకా,
విను, మెల్లవారునుం గను
కనిఁ బటచిరి; భీతి నేను గాననభూమిక-

౪౮౧

ఆ. 'పటచి దిక్కు దప్పి, భాగ్యంబుకల్కి నీ
దైన నిలయమునకు నరుగుదేరఁ
గంటి' ననిన, 'మేలుగాక! నీదారిద్ర్య
మపనయింతుఁ జింత యపనయింపు.

౪౮౨

వ. 'అంతకు నియ్యాతిధ్యంబుఁ గయికొనుము' అని రుచిమంతంబు
లగుమందాకినీమీనంబులు సుపక్వంబులు సేసి మధురంబు లగు
వన్యఫలంబులు దెచ్చి తృప్తి యగునట్లుగా నతనికి నాహారవిధి
యొనర్చి, రాత్రి యగుటయుం బల్లవపుష్పసాంద్రం బగు
శయనంబు గల్పించి, యబ్బకపతి యద్ధరణీసురునితోడి సముచిత
సల్లాపంబులను సుఖనిద్రను నారాత్రి గడపి, వేగుటయు నవ్వెప్పు
నాలోకించి,

౪౮౩

క. విను, 'మిత్తుండును రజతముఁ
గనకము బుద్ధియును; నాల్గు కారణములు మ
ర్త్యునిదారిద్ర్యము వాయుట'
కని దేవగురుండు సెప్పె;-నన్నిటిలోనఁ-

౪౮౪

క. మిత్తుం డెక్కుడు; కాశ్యప
పుత్తుండ నగునేను నీకు, భూసురవర, ప
న్నెత్తి యనుష్ఠించెద నట
పాత్రము గాకండుదే యపారశ్రీకి!

౪౮౫

తే. నాసఖుండు విరూపాక్ష నామధేయుఁ;
డతనిపురము మధువ్రజ; మదియు మూఁడు
యోజనము లిచ్చటికి; దాని కున్న తెరువు
వట్టి వే చని యాదైత్య భర్తఁ గనుము.

౪౮౬

క. కాంచి యతనితో నేఁ బు
త్తెంచితి నని చెప్ప; మతఁ డతి ప్రీతుం డై
కాంచనమును రత్నంబులు
నంచితుఁగౌఁ జేసి యిచ్చు నప్పడ నీకుఁ.

౪౮౭

క. అని యప్పరిదెన సెప్పినఁ

జని యాతం డతనిఁ గాంచి, సముచితభంగిఁ

వినిపించె రాజధర్మన

కనుగల మగుసఖుండ ననియు, నతనిపనువునఁ-

౪౮౮

తే. అరుగుదెంచితి ననియు, ధనార్థి ననియు,

నిట్లు వినిపించుటయు రాక్షసేశ్వరుండు

¹దేహకొనఁ జూచి యాత్మ నిష్పాటుఁ డధముఁ

డగుట దోచుచు నున్నది యడుగ వలయు-

౪౮౯

వ. అని తలంచి-

౪౯౦

క. 'కులమును విద్యయు వృత్తముఁ

గలరూ పెఱింగింపు' మనినఁ, గలఁగక తన్నుం

దెలియంగఁ జెప్పె విపురి;

డలఘుం డగుననురపతియు నవిశృతుఁ డగుచున్-

౪౯౧

క. 'ఇతఁ డెట్టిఁ డైన నే మగు!

నతనికి సఖుండటై! బకమహత్తరసఖ్యం

బితనిం బాత్రముఁ జేయదె!

యితనికిఁ దృప్తి యగునట్లు లిత్తు ధనంబుల్.'

౪౯౨

వ. అని నిశ్చయించి యతనికి నాహార ²సంఘాదనంబులు సమీచీ

నంబులుగా నిర్వర్తింపఁ దగువారి నియోగించి, మఱునాఁడు

కార్తికపౌర్ణమాసమైన భూసురసహస్రంబులు దనగృహంబునం

బసిండివల్లెరంబుల భోజనంబులు సేయను, బహుళదక్షిణలు ప్రతి

గ్రహింపనుం గలనైమిత్తికక్రియాన్మహానంబులు గలిగిన నమ్మహా

జనంబులలోఁ గలపి యత్యంతాదరంబున-

౪౯౩

క. మహనీయబహుళశ్రాజా

సకాతంబుగ భోజనంబు సంతృప్తిగ న

మృహితాత్ముడు నడపి దు

ర్వహభారము గాఁగఁ గనకరాశియు మణులున్,

౪౯౪

చ. కడిచినపల్కెరంబును నకుంతితహారముతోడ నిచ్చినం,
గడు ముద మంది యెత్తికొని గాఢ భరంబున మార్చి మోవఁగా
మెడయును వీపు మూపులును మిక్కిలి నొవ్వునఁ గొంతు వోవ నె
క్కుడువెన నేఁగుదెంచె, గని కొక్కెర సమ్మద మంద మట్టికిన్.

తే. అట్లునంతోషమునఁ దేలి యతని డప్పి
వోవ బకవల్లభుఁడు పక్షపుటయుగమున
నల్ల వీచి యాహారసమర్పణంబు
నేసి నిసి యైన నుఖనిద్ర సేయుచుండ-

౪౯౬

—♦ నాడీజఃఘృడు దుష్టభాగ్యహ్నుఁడే మృతుం డై పరల జీవించుట, ♦—

వ. ఆ దుర్బాహ్యుండు దనరేపటిపయనంబునకు నాహారంబు చింతించి
'యిమ్మహాబకంబుశరీరంబు గొల్పి యున్నది. దీనియందు మాం
సంబు సాలం గలదు. ఇది యేమటి నిద్రవోయెడు. చావ నడిచి
చెండికొని పోయెదం గాక' యని ఘాపనిశ్చయుండై చీర సక్కుం
గట్టికొని, యొక్క కాష్ఠంబు గరయుగంబునం జిక్క నమర్చికొని,
క. అందంద మెడయుఁ దలయు న

మందాటోపమునఁ బెక్కుమాటు లడిచి చా
వుం దెలియుఁ జూచి యలరెడు
డెందముతో నీడ లన్నిటిని వెన నూడ్చె.

౪౯౮

తే. ఊడ్చి ¹బొండువు వచ్చి ²పే వురివి నంజు
డంతయును బుచ్చి పొదుకగా నమరఁ గట్టి
కొనుచు వేగుబో కగుటయుఁ జనియె; నట్టి
సమయమున మేలుకని దనుజప్రభుండు-

౪౯౯

క. 'పొల వలచె నేమిగీడ్చొకొ

కలిగెడు!' నని తలఁచి మనసు గలఁగఁగ దనవా
రలతోడ నుగ్గడించుచుఁ

జలియించుచు నుండఁ బ్రొద్దు జా మెక్కుటయున్-

౫౦౦

1. -యా. బొండుగ = కంఠనాళము. 2. -యా. ప్రేవు; పేగు- పేవు + ఉరివి =
పేగు పరివారిం. 3. = మాంసపు కంపు గొట్టుచున్నది.

వ. రాజధర్మనిం దలంచి, ౫౦౧

ఉ. 'నిచ్చలు వచ్చు రేపకడ నెయ్య మెలర్పంగ మత్సఖుండు,-నేఁ
డిచ్చటి కేల రాఁడు? గుణహీనత విప్రనియందుఁగల్గి నా
యిచ్చఁ దలంచితిం; దులువ యేమి దలంచెనొ! యక్కటా! మదిం
బొచ్చెము లేదు నమ్ము బకపుంగవుఁ! డెట్లగునొక్కొ దైవమా !'
క. అని తూర వగచి యారయఁ

బనిచెం బని గఱపి భటులఁ బలుపుర; వారు

జని 'బకముడొక్క యేర్పడఁ

గని యతనికిఁ జెప్పి పుచ్చి, కడువేగమునన్- ౫౦౩

వ. అవ్విప్రనిచొప్ప వట్టి- ౫౦౪

చ. 'పరిమెయిఁ బాటి వానిఁ గనిపట్టి వడిం బెడగేలు గట్టి తె
చ్చి; రసురభర్త నూచి: 'యిటు సేరఁగఁ దే వల దీక్షతఘ్నునిం
బారిగాని వే తినుం' డనినఁ, 'బోకడ మాలినవార మయ్య యి
ద్దురితశరీరముం దినఁగ దోనము మా' కని వార లొల్లమిన్-

వ. అతండు- ౫౦౬

క. 'తినుఁడు, తినకుఁ, డొం డే మై

నను జేయుఁడు-వీని నేల నాముందటికిం

గాని వచ్చితి?' రని పలికిన

దనుజులు పురి వెడలఁ దెచ్చి తద్దాత్రంబున్- ౫౦౭

క. వెడగోతల నెత్తు రొలుకఁ

బడఁ ద్రోచిన, వచ్చి కుక్కపదుపు వెనుకకున్

జడిసెఁ గబళింప నొల్లక

కడుపులు నకనకఁబడంగఁ గౌరవముఖ్య. ౫౦౮

వ. అని చెప్పి భీష్ముండు- ౫౦౯

శ. విను, ముఖి యట్టిడ! కుక్కలుఁ

దిన్నగా రోయుం గృతఘ్ను దేహముమ్మాంసఁ

బని చెప్ప నాగమంబులు;-

మనుజేశ్వర, తెల్ల మయ్యె మన కిచ్చోటన్.

౫౧౦

వ. అని పలికి వెండియు ని ట్లనియె:

౫౧౧

క. పురపురఁ బొక్కుచు బకపతి

1 కరంకముం దేరఁ బనిచి గారవమున నె

య్యురుఁ దాను నగ్ని యిచ్చి య

సురపతి యున్నంత, వచ్చె సురపతి నెమ్మిన్.

౫౧౨

క. కని యతఁడు సంభ్రమంబును

వినయంబును బెరయ గారవించి యడిగె నా

తని: 'రాజధర్మ నీవే'

యని దై న్యము దోచ వగచి యశ్రులు దొరఁగన్. ౫౧౩

వ. అడిగిన నమరవిభుండు: 'నీ నఖుండు చతుర్ముఖునకు నఖుం డగుట

యెఱుంగవే? వానికి వగవ నేల? అవ్వారిజాసన్నుండు దనపాలికి

ననుదినంబు వాఁడు వచ్చుటం గోరుచుండుం గావున, ౫౧౪

క. పలుమాఱును రామికి ను

త్తలపడియెను; దాన నిట్టిదశ నతఁ డొందెం;

జెలి యగుట నితనిఁకొక్క

నలఘువిధి౯ వహ్నియిచ్చి తది మేల కదా! ౫౧౫

వ. అ ట్లగ్ని సంస్కారంబు సేసి నీవు వచ్చినయనంతరంబ తచ్చితాసమీ

పంబున.

౫౧౬

క. 2 కడు నర్మిలిఁ గ్రేపుం జను

గుడువఁ దొడఁగె నొక్క మరభి గురుషా త్వరయం

బడువత్సవ క్రౌఢేనము

నుడిగాలిం ధూలి పడియె సొదపై ననఘా. ౫౧౭

వ. దానంజేసి యన్నాడీజంఘుండు నంజీవితం డయి యెప్పటియట్ల

యొప్పెడునాకారంబుతో నరుగుదెంచు చున్నవాఁడు. ౩ ట్లగుట

1. = కంకాశమును ; ఎముకల గూటిని. 2. తా. ప్రేమతో నొకగోవు వత్సమునకుఁ బాలిచ్చుచుండ దూడనొకనినుండి చిందిన పొలముయందు గాలికెగిరి (రాజ భర్తృని) చిత్తివైఁ బడియె.

కుం గారణంబును నద్దేవునిదివ్యచిత్తంబు మహానుభావంబు- ౫౧౮

క. అని చెప్పె. నంత బకపతి

ననుదెంచెను దనుజపతికి సమ్మద మెసఁగఁ;

మును వాసవుఁ డజవాక్యము

నన పాశనిబద్ధుఁ జేసినాఁ డవ్వపున్.

౫౧౯

క. ఆనాడీజంఘుండును

దాని నెఱిఁగి భూసురునకుఁ దనకతమున న

ద్వీనదశ యగుట కోర్వక

వానివిడుపు గోరి వేఁడె వరముగ నిందున్.

౫౨౦

చ. అతఁడును దివ్యబోధమున నాసమయంబున బ్రహ్మసత్కృపా

న్వితుఁ డగు టేర్పడం గని, వినీతతముం డగురాజధర్మువాం

ఛిత మొనరించె; విప్రనకుఁ జేర్చిరి తెచ్చినవారు తద్దన

ప్రతతియు దైత్యనాయకుఁడు పంప బకాధిపుఁ బ్రస్తుతించుచున్.

వ. అవ్వపుండు ధనసంచయంబు మోచికొని మరలి మరలి చూచుచు

సంభ్రమంబునం బోయె. తదనంతరంబు-

౫౨౧

క. సురపతియుఁ ద్రివిష్టపమున

కరిగె; బకాధీశుఁడును నిజాలయమునకుఁ

గరిమంబు మెఱయఁ జనియెం

బరితృప్తుం డగుచు దైత్యపాలుం డనుపన్.

౫౨౩

క. అని చెప్పి తాత యిట్లను

మనుమనితో నాదరమున మఱియును: ‘ బ్రహ్మ

ఘ్నునకును నిష్కృతి గలుగును;

వినుము, కృతఘ్నునకు లేదు విమలచరితా’.

౫౨౪

క. ‘ఆరయ మిత్త్రద్రోహము

దారుణ మగుపాతకము గృతఘ్నుతకంబుఁ;

మైరము గొని విడువవలయు

నారెండుదెఱుగులవారి నాత్తుల నైనన్.

౫౨౫

క. మిత్త్రం డైపిఁకములు ¹నా

ముత్రికములు నైనభద్రములు దలకొలుపుక;

మిత్రి-ధనంబులలోనను

మిత్రిఁడ యెక్కు డనుమాట మెత్తురు పాజ్ఞల్.

౫౨౬

క. ఉత్తమకులజాఁడు సుగుణా

యత్తుఁడు సన్నేహనుతియు నగుమిత్రినకుం

జిత్త మెలర్చు తెఱంగునఁ

బొత్తు మనఁగ వలయు శుభముఁ బొంద వలసినన్.

౫౨౭

వ. అని యిట్లు కృతఘ్నతయు మిత్రిద్రోహంబును నధికపాతకంబు
లగుటయు, సన్నిహిత బాటించుట శుభంబుఁజేయుటయు భీష్ముండు
భీమాగ్రజునకుం జెప్పెననిన విని యయ్యుత్తమపురుషులయడు
గుటలును నుత్తరం బిచ్చుటలును నింతలెన్న లై చెల్లెడునే! అట
మీఁదఁ జెల్లిన తెఱంగు లెఱింగింపు మనుటయు.

౫౨౮

చ. సృయభయదర్పితక్షుభితసామజమర్దనరక్షణక్రియా

శ్రయణవిలాసభాసురభుజా, చరణప్రణతామరవ్రజా,

జయవిభవప్రభుత్వధనసంపదుదాత్తచరిత్రకీర్త్యపా

నయనకృతార్థసేవకజనా, మునిసంభృతయోగపూజనా.

౫౨౯

క. తరణిశశినేత్ర, జగదుప

కరణచణచరిత్ర, బోధగాత్రతవస్సం

భరితశమమునిమనోజ్ఞా,

భరణీయప్రాజ్ఞ, విశ్వభారవిధిజ్ఞ.

౫౩౦

మాలిని, వరదచరణలీలా, వైకృతాగమృతీలా,

విరతినిరతసేవ్యా, వేదవిద్యావిభావ్యా,

నిరవధివిభూతీ, నిశ్చయాతీతరీతీ,
భరితకరుణదృష్టి, భక్తమాధ్వీకవృష్టి.

౫౩౧

గద్యము.

౨ది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర

బుధారాధననిరాజి తిక్కనసోమయాజి

ప్రణీతం బైనశ్రీమహాభారతంబున

శాంతిపర్వంబునందుఁ

దృతీయాశ్వాసము

హరిహర నాథాయనమః.

శ్రీమదాంధ్ర మహాభారతము.

శాంతి పర్వము.

చతుర్థాశ్వాసము.

శ్రీ

శ్రితవత్సస్థలగౌ

రీశ్రితవామాంగసుభగరేఖాసంప

త్యశ్శాంతతనూలలిత, స

మాశ్రితజననిత్యఫలిత, హరిహరనాథా.

౧

—♦ భీష్ముండు ధర్మజానకు సర్వోత్తమం బగుధర్మంబు సెప్పట —

ప. దేవా, వైశంపాయనుండు జనమేజయున కిట్లనియె: అట్లు బహుప్రకారంబుల శాంతనవుండు వివరింప రాజధర్మంబులు విని, ధర్మనందనుండు దమ్ములుం దానును బ్రీయం బండె. అమ్మందాకిసినందనుం డతనితో 'నాయెఱింగిన తెఱంగునం బ్రజ్ఞాకరంబు లగువాక్యప్రకారంబు లుపన్యసించితిని. ఇంక నేమి విన నిచ్చ సేసెనవు?' అనిన నా దేవప్రతునకు నన్నర దేవోత్తముండు వినయం బెసంగ వినతుండై క. 'రాజోచితధర్మంబుల

యోజ విశేషధంగిఁ జెప్పి, తుజ్జ్వలవిసర

త్రేజోధన, నాకు సకల

భూజనపరమహితధర్మముం దెలుపు దయన్-

౩

క. 'ఉత్తమ మెయ్యది?' నావుడు

సత్తటిసేనందనుండు సమాదరసమ్య

క్ష్పిత్తుఁ డగుచు నక్కురుభూ

పోత్తమునకు నిట్లు లనియె నుర్వీనాథా:

౪

తే. విను, మనేకవిధంబుల విస్తరిల్లు

ధర్మములయం దొకండును దలఁప నిష్ఫ

లంబు లే; దాత్మమోక్షాఫలంబి యైన

ధర్మ ముత్తమ మండు తత్వజ్ఞు లధిప.

౫

క. ప్రియములు నప్రియములును హృ

దయమునఁ బొరయమియ మోక్షదం బగుధర్మం;

బయమహితా, తద్బోధ వి

షయ మగునితిహాసముం బ్రసన్నాకృతిగక-

౬

వ. చెప్పెద నాకర్ణింపుము: నేనజితం డనురాజు పుత్రశోకార్తుం డయి

యున్నయెడఁ దదాపుం డగువిప్రిం డతని కి ట్లనియె:

౭

క. ఇది యేమి శోకమున వం

దెదు? పుట్టినవారి కెల్లఁ దెరు వారయఁ గా

నిదియె?—భవత్పుత్రుఁ డొకనికె?

వదలు వనట మూఢునట్లు వనరం దగునే?

౮

వ. అనిన విని యజ్ఞనపతి 'నీ వేమిటం జేసి వగపు వారెందువు?'

అనవుడు నతం డతని కి ట్లనియె:

౯

క. కదియుం గాష్ఠముఁ గాష్ఠము

నదిలో, మఱి కొంతనేపునకుఁ బాయును; నె

మ్మది నట్లుగఁ దలఁపఁగ వల

తదె పితృపుత్రాద్రిబంధువర్గము నధిపా?

౧౦

క. 1తనకుం దా నెర వనినను,

విను, బంధులు సతమె యన్వివేకంబున నే

పనులవయిఁ జేయ నర్హిలి;

నను వగ వొంద దది కారణముగ నరేంద్రా.

౧౧

ఈ దానే ఎరిపు (=పరాధీనము) అనఁగా, ఇంక బంధువులు సతమా వివేకమున ఏపనుఁడెడను అపేక్షనీయును. అది కారణముగ సంతాపము, శోకము: విచారము) ననఁ జూడదు.

క. ¹నరనాథ, సుఖము దుఃఖముఁ

బరువడిమెయిఁ బొరయుఁ గాక, పన్నుగ నరునిం

బొరయునె యం దొక్కటి? యవి

పొరసిన వల దూఁద మోదమును భేదంబున్.

౧.

క. ²ఇది నాయది యననూఁత

నృది నెయ్యది పట్టుకొల్పినను వాసిత మై

తుదిఁ జేటు నొంది వానికి

నదిశోకము నావహించు నత్యంతంబున్.

౧

క. వినుము, పురాతనజన్మం

బునఁ జేసినయట్టి కర్మముల ఫలములు పొ

జ్ఞని నైనఁ బొందు; వానికి,

మనుజేశ్వర, మందు ధైర్య మహిమయు చుమ్మి.

౧౬

క. ³పరమసుఖము దృష్ట యుడుగు;

టరయఁగ ని ట్లగుట పింగళాలాపములం

బరిబోధిత మగు; ధరణీ

శ్వర, చెప్పెదఁ దెలియ వినుము వాని తెఱంగున్:

౧౫

వ. పింగళ యనువేశ్య దనకూర్చువానిరాక ⁴వార్చి పెద్దయుంబొద్దు

వోపునంతకు నుండి వాఁడు రాకుండుటయును-

౧౬

ఆ. ⁵ఏను వేఁదు అగుడు వాని నివ్వేదుట

పట్టఁ జదురు గలదె? భ్రాంతి దొఱగి

1. తా. సుఖము దుఃఖము పరువడి (-పరువు + వడి = జంటగా) గలుగునుగాని అందొక్కటి (=సుఖమో దుఃఖమో పరిత్యేకము) నరుని బొందునా? అవి (=అసుఖ దుఃఖములు) కలిగినను మోదముగాని భేదముగాని పూనవలదు. 2. తా. ఇది నాది అను పూనికతో దేనిని మనస్సునకుఁ బట్టించుకొనినను అది నాటుకొని తుదకు వానికి అధికముగ శోకముం గూర్చును. 3. తా. ఆశయుడుగుటయే పరమసుఖము... 4. = ప్రతీక్షించి... 5. = నేను వెఱిసగుటచే వానినిఁగూడ ఈ వెఱిపట్టుటకు చదురు (=నేర్పు; సామర్థ్యము) కలదా? భ్రాంతిని ఎదలి, ఒంటికంబపు ఇ ల్లగు ఈశరీరముయొక్క తొమ్మిది వాకిళ్ళు- (నవరంధ్రములు) పూర్తి గాచూసి నిద్రపోవుదును.

యొంటికిఁబ మొప్ప నింటివాకిఁగులుదొ

మ్మిదియు నెఱయ మూసి నిదురవోదు.

౧౭

క. పొంతకు వచ్చినవానిన

కాంతునిగా గొనుచు, నొరునిఁ గాంక్షింపక యే

నెంతయు నూఱడి మనమునఁ

జింత యొకఁడు లేకయున్నఁ జెందు సుఖంబుల్.

౧౮

క. ఆశయ యిందియజయము వి

నాశముఁ బొందించుఁ గావునం, దొఱఁగెద నే

నాశను; సౌఖ్యము నిచ్చు ని

రాశయ- యని పలికి యట్టి దై నిద్రించెన్.

౧౯

వ. అని విప్పుఁ దుపదేశించినవాక్యంబులం గలంక బేటి సేనజిత్తు సుఖ
యయ్యె. నీవును నందలితాత్పర్యం బనుసంధించి శాంతి నొందు
మని చెప్పినఁ, గుంతీతన యాగ్రజండు శాంతనపుతో: 'భూత
క్షయావహం బగుకాలం బతికాంతం బగు చున్నయది. అట్లుండ
జనాబుల కెయ్యది కర్తవ్యంబులు? ఉపదేశింపు' మనిన,
నమ్మనుజవశిం బ్రీతిం గనుంగొనియమ్మహితాత్ముండు: 'పితాపుత్ర
సంవాదం బను నితిహాసంబు గల దాకర్ణింపుము. దాన నీయడిగిన
యది బేటపడును' అని పలికి యిట్లనియె: ౨౦

—♦ మేధావి యను బ్రాశ్చ్యాణకుమారుఁడు దనతండ్రితోఁ జేసిన సంవాదము. ♦—

సీ. వేదవిదుం డగువిప్రవందనుఁడు మే

ధావినామకుఁడు మేధావివరుఁడు

సత్సమయంబున జనకుతో: 'శ్రాయువు

జనులకు వేగంబు చనుచు నుండు;

దీనిపైఁ గను నెట్టి ధీరత ధలకొల్పి

మేలు వాటిల్ల నెమ్మొయిఁ జరించు

చ తు ర్థా శ్వా స ము .

వారొకో!' యనవుడు, వానికి ని ట్లనుఁ

దండె: 'యాలును ¹నవత్యంబుఁ గలుగు

ఆ. తెఱఁగు నడపి, ²యజ్ఞతృప్త నిర్దరుఁ డయి,

శమము నొంది, కాననమున కేఁగి

సౌమ్యవృత్తి ముక్తి సాధించి మృత్యువు

నలఘునియతి గెలువ వలయు ననఘు.'

౨౦

ప. అనిన విని, మేధావి తండ్రికి ట్లనియె:-

౨౧

సీ. 'నిక్కమ, కాలంబు నీకుఁ గొంత గలట్లు

పలికెడు! నీవు గర్భంబు సొచ్చి

నప్పటనుండియు నవ్వేషణము నేయుఁ

గొనిపోవుటకు మృత్యు వని యెఱుంగు;

మివిరెడు నీటిమీనపు గావె! దార వు

త్రాది సక్తుండగు నతనిఁ, గాన

నమున సుప్తుండైన నరుఁ బులి గొనిపోవు

నట్టులు సూ, మృత్యు వపహరించు!

తే. జేసినది నేయు చున్నది నేయవలయు

నది యనం గల కార్యంబు లందుఁ దగులు

వాని మృత్యు వేపునఁ దనవశముఁ జేయుఁ

గానఁ, గాల్గంబు నేమనఁ గాదు తండ్రి.

౨౩

క. 'భీరుఁడు శూరుఁడు జడుఁడు వి

శారదుఁ, డబలాత్మకుండు సబలుం డన లే;-

దేరి నయిన మృత్యువు దు

ర్వారం బై యపహరించు వైదికవర్ణా.

౨౪

క. ' 'విను, సంస్మృతి మృత్యువు ప;

ట్టనఘా, నిస్సంగవృత్తి. యమరగృహము; నె

1. = సంతానము. 2. = యజ్ఞములచే దేవతలను తృప్తిపఱచినవాఁడ. 3. = ఇవిరెడు నీటిమీనపుగావె! = ఇగిరినీటిలోని చేపపుగావా! 4. తా. శుద్ధసాధము మృత్యువునకుఁ జోటు. ఇతర సాంగత్యము లేకుండుట స్వర్గము. వెంటనే ఇట్లుగుట ఎఱిగి శుద్ధసారమును పాశమును త్రొక్కించుము.

ట్టన నిట్లగుటం గనికొని

తునుముము సంసారరజ్జు దురితవిదూరా.

౨౫

క. ¹అమృతము-మృత్యువు నన, స

త్యము-మోహము గాన, విను, మహాత్మా, యేస

త్యయునన మృత్యువు గెల్చెద

సమసుఖదుఃఖుండ నగుచు శాంతిపరుడైన?

౨౬

తే. ²నాకు బ్రజ గతి నిచ్చు ననంగ వలవ;

దేన ప్రిజ నయి పొడమెదఁ గాన, నేను

నన్నుఁ గనుచున్న నదిమోక్షణంబునేయు;

నాశపడనట్లు లగుటఁ బ్రజాభియుక్తి.

౨౭

క. ³విను, పశుయజ్ఞము హింసన;

మనంతఫలదంబు గా; దహంకృతినహితం;

బనఘా, వాఙ్మనననియమ

మనుయాగం బిచ్చు నవ్యయానందంబున్.

౨౮

వ. 'కావున నీవును,

౨౯

క. ⁴కామకోధాద్యము లగు

నీమానసవికృతు లుడిపి, యేకాంతగుహ

రాముడ వై నిను వెదకుట

నూ మే! లొం డెల్ల నుడుగు నులభనివేకా.'

౩౦

క. అని పుత్రుం డుపదేశిం

చిన, జనకుం డట్ల చేసి చెందె సుఖంబున్.

1-తా. అమృతము-మృత్యువు సత్యము-మోహము (అమృతము సత్యము, మృత్యువుమోహము) కావున, సుఖమును దుఃఖమును సమానముగ నెంచువాడైన కాంతుడైన ఎట్టిసత్యముచే మృత్యువును గెలుతును? 2. తా. నాకు సంతానము (కొడుకు) గతిఁ గల్పించునవలదు. నేనే కొడుకైన పుట్టెదను గావున, నేను నన్నుఁ గనుచుండినయెడ అది మోక్షసాధన మగును. ఆశపడకుండునెడల అదియే సంతాన ప్రియి 3. తా. పశుయజ్ఞము చేయుట హింసించుట (బాధించుట.) ఆయజ్ఞము ఎక్కుడుఫలము నొసంగదు. అది (ఆయజ్ఞము) అహంకారముతోఁ గూడినది. 4. తా. కామకోధాదు లగు మనోవికారములను తొలగించుకొని ఒక్కడవే గుహలో నివసించి నిన్ను నీవు వెదకికొనుటయే నుమామేలు! ఇతరముల నెల్ల ఉడుగుము,

మనుజేంద్ర, యవ్వధముఁ గని

కొని, యూఁడుము సత్యధర్మకుశలత్వంబున్.

౩౧

వ. అని చెప్పిన నజాతశత్రుండు శంతనుపుత్రినితో: 'జగంబున
ధనవంతులు అధనులుం గలిగి యుండుదురు; వారలలోన నుఖు
లెవ్వరు దుఃఖు లెవ్వరు?' అని యడిగిన, నక్కరుపితామహుండు:
'శమ్యాకుం డనునొక్క శాంతిపరాయణ బ్రాహ్మణుండు
సంసారంబు వదల నిడిచి, కూడుసీరకు నవసి యుండు నట్టివాఁడు
దొల్లి నాకడకువచ్చి గోష్ఠీప్రసంగంబున నుపదేశించినవచనంబులు
గలవు; వాని వినుము. అవి భవత్ప్రీత్యంబునకు నుత్తరంబు లై
యుండు' నని పలికి యిట్లనియె:

౩౨

తే. ధనము కలిమియు లేమియుఁ ద్రాసునందు

నిలిపి యెత్తంగ ములు సూపె నిర్ధనత్వ

మెక్కుడై దానిదిక్కున; నెట్లు లన్న

వినుము, గుణదోషములభంగి విస్తరింతు:

౩౩

క. ధనము గలవాఁడు మృత్యు వ

దనమున నున్నట్లు భయము దనచిత్తమునం

దనుకఁగ నుల్లల నుడుకును,

విను, శిఖి చోరాదిముఖ్యవిషయాపదకున్.

౩౪

క. కోపంబును లోభంబును

నేవారి మనంబు గలఁప నెప్పుడు జింతా

తాపంబు నొందు నధనుం

డాపద గా కవ్వధము సుఖావహ మగునే?

౩౫

క. ఎచ్చోట నైన నధనుఁడు

విచ్చలవిడి నుండు; లేదు వెఱి పించుకయుం;

బొచ్చెపుఁజందం బొల్లఁడు;

మొచ్చరె సుర లైన? బలుకు మృదు వై యుండున్.

౩౬

1. తా. ధనవంతుడు, మృత్యువదనమున (=ముఖమున) నున్నట్లు, అగ్ని చోరాది
అపదలకు తనమనస్సున భయము దనుకఁగ (=తాఁకఁగా) నుల్లల (=కుతకుత) నుడుకును.

క. ¹లోకముచందము గనికొని

యీకానఁగ నగుధనాదు లెల్లను గాల

వ్యాకులతఁ బొందఁ గలయవి

గాకుండమి యెఱిఁగి విడుపు గడుఁ జదు రెందున్.

౩౭

క. ²ధనవత్త్వము దుఃఖకరం

బని కని, తత్కాంత విడుచునతని కధనతా

జనితాత్మాధీనత్వం

బనుపమసౌఖ్యంబు సేయు నక్షీణముగన్.

౩౮

—♦ భీష్మఁడు ధృష్టాసు ముక్తి యుక్తబ్రాహ్మణునిచరిత్రఁబు నెప్పట. ♦—

వ. అని చెప్పె ననిన విని, ధర్మతనయుండు పితామహుతో: 'ధనతృష్టాభి
భూతుం డగు పురుషుం డేమిట సుఖ యగు?' అనుటయు,
నయ్యమరనదీనందనుండు: 'ధనార్జనంబుతోడివినువుటం బుట్టిన
విడువున సుఖంబు గలుగు. అయ్యర్థంబుఁ దెలిపెడునది యొక్క
యితీహాసంబు గలదు వినుము' అని యిట్లనియె:

౩౯

సీ. మంకి నాఁ బరఁగుబ్రాహ్మణుఁడు ధనేచ్ఛమై

వర్తించు; శిక్షింప వలయునట్టి

గుజ్జదోయిని జట్టిగొని ప్రీతి లంకించి

యుండ, లంకియతోన గండు మీఱి

పాతె నక్కోడియల్ పడి యున్న గనవలా

ట్టేనుంగుపై; నది యెగసి పటవ,

నుభయపార్శ్వంబుల నురివోసిన ట్లవి

వేలి చచ్చినఁ జూచి, వివృఁ డడలి,

1. తా. లోకమరితగహించి ఇచ్చుధనాదు లెల్లను గాలముచే గలఁగ
కొందనివి అనియెఱిఁగి వాని (అధనాదుల) విడుపు(=విడుచుట) కడు చదురు ఎందుక
(=ఏపట్టునను మిక్కిలి నెప్పరితనము; నేర్పు.) 2=ధనవంతుడుగానుండుట దుఃఖకరం
బని తెలిసికొని దానియందలి కాంక్ష విడుచువానికి అధనతా జనితాత్మాధీనత్వంబు
(=దారిద్ర్యమువలనఁ గలిగిన ఆత్మస్వాధీనతయే పోలికలేని అత్యుపసౌఖ్యము
నందించును.)

తే. 'రత్నములుఁబోనివత్సరంబు లకట!

వేళలు చున్నవి లొట్టేనువెంటఁ దవిలి!'

యనుచు నిర్వేద మొంది యిట్లనియెఁ దన్నుఁ

గరుణతోడఁ గనుంగొనునరులతోడః

౪౦

తే. సారమతిఁ బరికింపంగ పౌరుషంబు

కంటె దైవంబు ముఖ్యంబు గార్యసిద్ధి;

కెచట నేనియుఁ పౌరుష మెనక మెనఁగె

నేని నది దైవదత్తంబ యింత నిజము.

౪౧

కావున,

౪౨

క. మనమునకు సుఖము గోరెడు

జనులకు నర్హత్రయావిశారదభంగుల్

పొనువడ విడిచి భరము లే

కునికియ- యూహించి చూడ నుర వెబ్బంగిన.

౪౩

అని పలికి యుద్ధామం బైనకామంబు విడుపు వడకున్నఁ జత్తంబునకు

నిర్వృతి గలుగునే యనువిచారంబు వుట్టి తదీయోత్సారణం

బూహించి యాచిత్తధర్మంబు నుద్దేశించి,

౪౪

క. సీమూలం బే నెఱిగితి,

గామమ, సంకల్పమునన కలిగెదు; సంక

ల్పామర్శరహిత మగుచే

తోముద్రం దాల్తు నేను;—దుది యది సీకుక.

౪౫

అని కామం బనునది గోర్కి గావునఁ, గోర్కియొప్పమి దేటపటుపం

దలంచి,

౪౬

తే. సొమ్ము గోరినయంతన సుఖము గలుగ;

దది యుపార్జింపఁగా సిద్ధి యగుట నిజమే?

కలిగెనేని ననేకచింతలనొనర్చు;

జెడుట చావుతోఁ దుల్య;—మ య్యిడుమయేల?

౪౭

ఇచ్చానిరసనంబు సుఖం బని వెండియు,

౪౮

క. 1 శోకశ్రమత్పృష్టలకుఁ

నీకలిమియ మూల మగుట నీ కగపడువాఁ

డేశ ర్తవ్యము గానం;

డోకామమ, నిన్నుఁ దొఱఁగి యుండెద నుఖ నై

౪౯

క. 2 నీ వాసపటుప ధనములు

గావించెదఁ బో! వినాశకముల నుడువఁగా

నీవశమె? కాన, నీచెడు

తేవగవుం దేదు; పెనుప దేదైన్యంబున్.

౫౦

చ. 3 సులభమొ దుర్లభంబొ యని చూడ నెఱుంగవు; గన్నదానిపై
నలముదు;-కామమా, యిడుమ లందఁగఁజేయుదు; నిండు తేమిటం
గలుగదు నీకు; నీతెఱఁ గగాధరసాతలభంగి; నీవు న
స్పృలమునఁ బోవ కుండి నినుఁ బుచ్చెద బచ్చెనరూపుపోకులన్ ౫౧

తే. ధనముచేటున విసివి నామనము నిన్ను

నీడవిడిచె; నోకామమ, యేను శాంతి

దాంతి సత్య క్షమా భూత దయలఁ జెంది

నాఁడ; లోభాదు లొందవు నన్ను నింక.

౫౨

తే. 4 కామసుఖ దివ్యసుఖములు కాఁక్ష దొఱఁగు

మేలిపోడశాంశంబునఁ బోల లేవు

1. తా. శోకమునకును శ్రమకును ఆశకును నీవే మూలము. నీగుటికి లోబడినవాడేమి
జేయవలయునదియుఁ గానఁడు. ఓ కామమా, నీకుఁ దొలఁగి నుఖునైయుందును. 2. తా. నీవు
ఆకపెట్టుచో ధనము లార్జింతులెమ్ము. అధనములు నాశమనొందునపుడు నీవు ఘాస్ప
గలవా! నీవు నశించుటవలన ఏచెడుగునురాదు; ఏదైన్యమును పెరుగదు. 3. తా. సుల
భమా దుర్లభమా అని చూడ నేరవు. కనఁబడదానిపై నెల్ల కనియుదువు. కష్టములఁ బెట్టు
దువు. తృప్తి అనునది దేనితోడను నీకు గలుగదు. నీత్రోవవిక్కిలి లోతైన రసాతిలము
(=నీటిపట్టుము) వంటిది. నీ పోవు హర్షమునఁ బోక నిన్ను బచ్చెనబామ్మను (=పొణము
లేని కేడబామ్మను) వలె పెడలఁ దెఱుముదును. 4. తా. ఇచ్చవదలఁటతో కామాది
స్వర్గసుఖములు పమనాణవ పోలెనను పోలవు. కావున కామమా, శత్రువునవలె నిన్ను
జూర రాజావలె బ్రహ్మ లోకమున నుండును.

గానఁ, గామమ, నిను శత్రుకరణఁ జంపి
బ్రహ్మపురమున నుండెద ధాజు బోలె.

౫౩

—♦ అజగరచరిత్రము. ♦—

వ. అని పలికి, మంకి- యివ్విధంబునం గోడెలు సచ్చినం బుట్టిననిర్వేద
నంబున సకలకామంబులం బరిత్యజించి, దేవసముండై యుండె. అని
చెప్పినవిని, పాండవాగ్రజుండు: 'ఏమివర్తనంబున నరుండు వీతశోకుం
డగుచుఁ జరించు? ఎద్దానంజేసి పరమగతి వడయు?—అనుటయు
ననిమిషనదీనందనుం డజగరచరితం బనునితిహాసంబు వినుము దాన
నీయడిగినయర్థంబు దేటపడుం దాని జెప్పెద. ఆజగరచామధేయుం
డగు నొక్క బ్రాహ్మణునిఁ బ్రహ్లాదుండు శమప్రకారం బుపదేశింపు
మని యభ్యర్థించిన సతం డతని కి ట్లనియె:

౫౪

క. 1 అనిమిత్తము భూతంబుల

జననం: బవి రూపు సెడుట, సంపన్నము లై

యునికి- విషాదము మోదం

బును జేయఁగ లే ననిత్యములుగ నెఱిగినఁ.

౫౫

తే. 2 వటదఁ గాష్టముల్ గూడిన వడువ బంధు

సంగమం; బవి వాసినచాడ్చ తద్వి

యోగ; మింత నూచిన వాని నుమ్మలికము

వొరయ నేరదు దానవవరతనూజ.

౫౬

వ. ఈతెఱంగు లే నెఱుంగుదు. నాదెసఁ బ్రశాంతిం గని కాదె నీవు
శమోపదేశం బర్పించితివి వినుము:

౫౭

1. పాణిలుపుట్టువునకుఁ గారణములేదు. అవి నిలుకడగఁగవికావు అని ఎఱిగిన
యెడల వాని నాశమునకు దుఃఖముగాని, వానివృద్ధికి సంతోషముగాని కలుగదు.
2. తా. బంధువుల సాంగత్యమంతయు ప్రవృత్తమున కటైపుల్లలు గూడినంతమాత్రమే.
ఆపుల్లలు కాయవిధముననే ఆబంధువులయెడబాటును. దీనిని గ్రహించినవానిని
దుఃఖము చెందదు.

క. ¹మే లర్థింపను; గీడును
జాలింబడి తొలగఁగఁ ద్రోవ; సరిఁ దూష్టింభా
వాలంబిమనస్కుఁడ నై
యాలంబుగఁ జేసి నడతు నయ్యిరుదెఱఁగున్. ౫౮

క. ²సరసాన్నముఁ బిణ్యాకము
సరిగాఁగ భుజింతు; మృదులశయ్యాతలముకొ
ధరణియు శయనరుచికి నా
కరయం గా నొక్కరూప యసుర ప్రవరా. ౫౯

ఆ. ³నారచీరయేనిఁ, జారుచీనాంబరం
బైనఁ గట్టికొనినయపుడు హృదయ
మొప్పు దొప్పు ననక యుండు; రూపాదుల
నలమిఁకొనవు చక్షురాదికములు. ౬౦

వ. అని వెండియు, ౬౧

ఆ. ⁴చలన మేది, పుట్టుఁ జాపునుం బిలువెట్టి,
యామిపారిజనుల నపహసించు
చెలమితోడ లేమి, కలిమి వాటింపని
రమణ నునికి యజగరవ్రతంబు. ౬౨

1. తా. మేలుకొరను; జాలిపడి కీడును తొలగఁగఁ ద్రోసివేయును. సరిగా ఆరేంటి తెఱఁగును (=ఆమేలు కీర్తయేడ) మానము నవలంబించి ఉపేక్షతో నడతును.
2. తా. రసయుక్తమైన అన్నమునుగాని, తెలికపిండిని (=గానుగ వాడిన నువ్వుబిండిని) గాని సరిగా తిందును. మెత్తని పరువైనను నేలయైనను నా కొకటియే. 3. తా. నారచీరయైనను, సొగసైన పట్టు వస్త్రమైనను గట్టికొన్నపుడు అది (నారచీర) అప్రియము ఇది (పట్టువస్త్రము) ప్రియము అనదు, నామనస్సు, రూప రస గంధ స్పర్శాదుల కంట కనులు తాలుక ముక్కు శరీరము లొనగు న్నాణ్డ్రియములు మరులు గొనవు.
4. తా. చలింపక, పుట్టును చాత్రను తెక్కింపక, భోగములను గోరువారిని గవి అపహసించుచు ఉంతోమింపక, కలిమిని (=నిశ్శబ్దమును) పొట్టింపక ఇండ్లు అజగరవ్రతము. అజగరము=పెద్దపాము; కొండచిలువ.

ఆ. ¹అనియతంబు లైనయాహార విహరణ

శయనముల విధాత్మసప్రయుక్త

భంగిఁ బరఁగు నంతరంగ నిర్భారవ

ర్తనముకలిమి యజగరవ్రతంబు.

౬౩

ఆ. నిత్యత్వప్తి శౌచనిరతి తాల్చి నమత్వ

మారఁ గలిగి, నిత్సుఖానుభవము

ప్రచుర మగుట యజగరవ్రత; మది విను,

మజ్జదుర్లభంబు;— (పాజ్ఞభూమి.

౬౪

వ. ఇది శమప్రకారం బనియె నని చెప్పి భీష్ముండు—

౬౫

క. ²అజగర చరితము దనకును,

నిజముగ నలవఱువ నేర్చు నిర్మలమతికిఁ

వృజినభయమన్యుశోకము

లజేయములుగావు; మోక్ష మాయత్త మగున్.

౬౬

వ. అనిన విని, యజాతశత్రుండు: ‘బంధుమత్త్వకర్మచిత్తప్రజ్ఞలయం

దెయ్యది నరునకు సుప్రతిష్ఠం జేయు?’ అని యడిగిన, నాపగా

తనయం డతని కి ట్లనియె:

౬౭

క. పృజ్ఞయ ప్రతిష్ఠ, లాభము

పృజ్ఞయ, నాకం బనంగఁ బృజ్ఞయ చువ్వే!

ప్రజ్ఞయ కైవల్యంబును,

బృజ్ఞసాధ్యములు గాని పనులుం గలవే?

౬౮

1. తా. ఇట్టి యాహారమే కావలయునని గాని, ఇట్టి చోటనే తిరుగవలయు ననిగాని, ఇట్టి పక్కయే కావలయునని గాని పాటింపక, జైవము ఏవిధముగా నియోగించునో అట్లు జగుగఁ గలదను నమృతమున మనస్సున కేమాత్రము భారము కలిగించు కొనకుండుట అజగరవృత్తము. 2. తా. ఇట్టి అజగరవర్తనము, నిజముగా అభ్యసించి కలుగునట్టి నిర్మలచిత్తఁ డగువానికి, పాపము-భయము-దైన్యము-శోకము — గలువ రానివికావు- అనఁగా వానిని అజగరవృత్తుండు జయించఁ గలఁ డనుట.

వ. బలి ప్రహ్లాద మంకి ప్రభృతులు ప్రజ్ఞనకాదే సమాధాన సంపన్నులయిరి? కాశ్యపనామధేయుం డగు ధరణీసురోత్తముం డొక యుద్ధతపురుషుని రథంబు దాకి పడి తదవమానదూయమానమాన సుండ్జే యసుపరిత్యాగపరవ్యవసాయం డగుటయు, నిందుండి నృగాలరూపంబున నమృహాద్విజునిపాలికి వచ్చి ప్రజ్ఞాసంబోధకం బగు సంవాదంబునం జిత్తప్రసాదంబు గావించె నవి విందుము. ఎల్లభంగులఁ బ్రజ్ఞ యుత్తమాధికారం బనిన విని దర్శితనయుండు-
క. నరవర, దానముఁ దపమును

గురుశుశ్రూషయును యజ్ఞకోటియు నెఱ్ఱె
పరిణతిఁ బొందం గలయవి.

పురుషున? కిత్తెఱఁగు దెల్లముగ విన వలతున్.

౨౦

వ. అనుటయు దేవవ్రతుం డన్నరదేవోత్తమున కిట్లను: మేలులను బంధించుమేలు లట్ల కీళ్లును ¹ననుస్మృతంబు లయి తొడరు-
నాకర్ణింపుము:

౨౧

క. కఱపుపయిఁ గఱపు వొరయుచు

వెఱపుపయిన్ వెఱపుదోఁప విడువని యిడుమం

దొఱఁగమిపై బురుషుఁ డిగుమఁ

దొఱఁగమిఁజేడ్పడుచు నడచు దుష్కర్మములన్.

౨౨

వ. అని మఱియును,

౨౩

ఆ. ఉత్సవంబుమీఁద నుత్సవ మందుచు,

సుఖముమీఁద సుఖము సొప్పడంగఁ,

బుణ్యపదముమీఁదఁ బుణ్యపదంబున

కరుగు నరుడు సుకృతి యైన నధిప.

౨౪

క. పులుగులలోఁ ²బూత్సండక

ములు, సారము లైనధాన్యములలోనం బొ

ల్లలుఁబోలెను జూవె మను

మ్యులలో ధర్మరహితాత్ము యర్హీనాథా!

౨౫

క. చనినఁ జను, నున్న నుండు,

నృనుజఁ డొకటి నేయఁ జేయు, నరనాయక, తో

డన తగిలి నీడవోలెను,

విను, చేసినకీడు మేలు విడువవు వానిన్.

౭౬

క. సమయం బైనను గుసుమఫ

లము లెట్టులు దోచుఁ దరువులం దఱితోఁ గ

ర్మములం బొడిఁకును సుఖదుః

ఖము లట్టుల నిష్ప్రియత్న కలితోద్భూతిన్.

౭౭

క. తెలిసికొనఁ బడయ రొరు లా

ర్యులపోయెడి తెరువు లరసియును; జడలం బ

క్షులు, నీళ్ళలోన మినం

బులు వోయెడుత్రోవ లెఱుంగఁ బోలునె యధిపా?

౭౮

క. ఐనను గాఢనిరూపణ

మానసుఁ డై యార్యజనులమహితవచనముల్

వీనుల నినుచుచు ధర్మము

లైనవి నేయంగఁ దప్ప కగుఁ దత్ఫలముల్.

౭౯

వ. అనిన విని, కాంతేయాగ్రజుండు శాంతనవునితో: 'భూతసృష్టి

యెవ్వనివలన నెబ్బంగి నైనయని యెఱింగింపుము' అనవుడు,

నతండు: ఇదియును మఱియుం గొన్నియర్థంబులు భరద్వాజుం

డడిగిన భృగుండు సెప్పె. అప్పరిపాటి యుపన్యసించెద నాకర్ణింపు

మని యతని కి ట్లనియె:—

౮౦

—♦ భీష్ముడు ధర్మజానకుఁ బృథివ్యాదిభూతోత్పత్తిక్రమం బెఱింగించట. ♦—

సీ. కై లాసశైలశిఖరమునఁ దేజోవి

• రాజితు భృగు భరద్వాజుఁ డధిక

వినయంబుమైఁ జేరి: 'మునినాథ భూత సృ

ష్టిప్రకారము నాకుఁ జెప్పు' మనిన,

నమ్మహితాత్ముఁ డి ట్లను: 'విను, నారాయ

ణుం డవ్యయుం డనంతుండు భూత

సృజనంబు దలచి మున్ సృజియించెఁ దనదు స
హస్రాశకమున నవ్యక్తుఁ డనఁగ

తే. మనసునన యజరామరు ననుపమాను;
నతనివలన మహత్తత్త్వ మావహిల్లె;
నతఁడు నివృతేజోమయం బైనవద్దు
మొకటి గలిగింప బ్రహ్మాయం దుద్భవించె.

౮౧

తే. 'అతనితలఁపున బ్రభవించె నాకసంబు;
దానియందు జలంబు లుద్భవమునొందె;
సలిలమున నగ్ని మారుత జనన మొనరె;
ననల పవనయోగమున మేదిని జనించె.

౮౨

వ. 'ఆబ్రహ్మ యఖిలభూతాత్మకం డెట్లనిన: అతనికి శైలంబులు
అస్థులు; మేదిని మేదో మాంసంబులు; సముద్రంబులు రుధిరంబు;
ఆకాశంబు ఉదరంబు; పవనుండు నిశ్వాసంబు; అగ్ని తేజంబు;
¹నరిత్తులు సిరలు; రవిచంద్రులు నయనంబులు; ఊర్ధ్వలోకంబు
శిరంబు; పాతాళంబు పాదంబులు; దిశలు బాహువులు- ఇ
ట్లనంతాత్మకం డగువాఁడు విష్ణుండు- ఇతైత్రుంగున విశ్వంబు విష్ణుని
వలనం గలిగె' ననిన, విని, భరద్వాజుం డాకాశాదిభూతంబు
లేనిటిప్రమాణంబులు నడిగిన, భృగుండు: 'అవి యనంతంబులు;
దేవతలకుగ గొలఁది వెట్ట రాకుండు; ఒక్కచోటు నిరూపించి
యీభూతం బింతనుండి యట లే దనరాదు. పంచభూతంబులు
నిరవధికంబులు. అది యెత్తెటం గనిన, విష్ణునకు గొణం బై
యనంతుం డనునాయంబు గలదు గాదె! విష్ణుండు జగన్మూర్తి-
విష్ణుతనుభూతం బయినమహాభూతపంచకం బప్రమేయంబు గాక
తక్కునే?' అని యెఱింగించిన—

౮౩

సీ. విని, భరద్వాజుండు: మునినాథ, పుష్కరం
బునఁ బుట్టె నన్నవ్ద పుష్కరంబు

బ్రహ్మకు నాది నాఁ బట్టయ్యె నెట్లాకో!'
 నావుడు, 'విష్ణుమానసభవుండు
 బ్రహ్మ యాద్యుఁడు; పుష్కరము దదాసనరూప
 ముగఁ గల్పితంబయ్యె; మున్ను పిదప
 ననునిశ్చయంబు లే కునికిఁ బద్మజుఁ డన
 వలసియు నుండు నయ్యలఘుతేజఁ;

తే. బద్మ మదిభూతధాతి; యప్పద్మమునకు
 గగనమూర్ధిత మగుమేరునగము రుచిర
 చారుకర్ణిక; యందుండి సకలజంతు
 సృజనధుర్యత్వమహిమ నయ్యజుఁడు వెలుఁగు.'

౧౪

ప. అని భృగుండు సెప్పిన విని, భరద్వాజుండు: 'భూతంబు లై దగుట
 యేమిట?' అని యడిగిన, నతం డతని కిట్లనియె:

౧౫

క. 'వాయువు చేష్టారూపము;
 మోయునెడ నభంబు; ద్రవము, మునివర, జల; మూ
 ప్తాయిత మనలము; గాఢి
 న్నాయితము ధరితి—యిట్లు లైదు దెలుఁగుల్.

౧౬

ప. ఈయయిదింటన కాదె జంగమంబులు స్థావరంబుల నైనయవి?
 అనుటయు, భరద్వాజుండు: 'స్థావరంబులయందు భూతగుణంబు
 లేమిటం గంటిమి?'-అని యడిగిన, భృగుం డిట్లనియె:

౧౭

సీ. 1 అశనినిర్ఘోషంబు నాకర్ణనము లేక
 వికృతి నెట్లులు వొందు వృక్ష? మాక

1. శా. పిడుగు చప్పుడు (ఉలుము) వినకయే చెట్టు ఎట్లు వికారమనొందును? వినుట ఆకాశశక్తియేనుమా! ఎండ సోకుటచే చెట్టువాడును. ఆసోకు (=ఆస్పర్శము) నెలుగుటయే వాయుశక్తి. దారి చూచి సాగుచున్నదనుట అది తేజశక్తి. పాదములే నాలుకలై (నీటిని) పానము నేయుటచే పాదపము అని చెట్టునకుఁ బేరు. ఆచెట్టునాలుకలే జలశక్తి. తమలోఁ బట్టునట్టి పుష్పముల దూప (=స్వాదైవసాగ= Flavour) వాసనలు గొనుటచే వికసించును-అనఁగా తానికి ప్రాణము (మక్కు) ఉన్నది. అహ్మణము పుట్టికై. ఈవిధముగా విదు రత్వములు గలవు. కావుననే వృక్షము విదు భూతములతోఁగూడిన దని వృక్షకాస్త్రము చెప్పుచున్నది.

సముశక్తిసూచే శోభితము! నిదాఘంబుచోఁ
 కున వాడుఁ; జోఁ కెఱుంగుట సమీర
 శక్తి; మార్గముఁ గని చాఁగెడుఁ; గనుట తే
 జశ్శక్తి; పాదపసంజ్ఞఁ బరఁగుఁ
 బాదజిహ్వలఁ గొని పానంబు నేయుట;
 జలశక్తి జిహ్వ; నైజంబు లైన
 తే. కుసుమధూపాదిగంధముల్ గొనుట నెలమిఁ
 దాల్చు నని చెప్పఁ దరువు వేదంబు; ఘృణా
 ముద్విశక్తి;- యిట్లయిదును నుల్లసెలుట,
 ననఘ, భూజంబు పంచభూతాత్మకంబు.

౮౮

వ. శైలాదులయందు నిట్ల యూహింపఁ బెఱుఁగులుం గలిగియుండుఁ;
 బంచభూతాత్మకంబు గానిభూతంబు లే దనుట వేదనిశ్చయంబు-
 అనిన విని భరద్వాజుండు:

౮౯

క. 'భూముఖ్యం బగుభూత

గ్రామంబు గుణంబు లైన గంధాదులఁ, దే
 జోమహిత, యనుభవించుట

యేమెయి నెద్దాని కావ హిల్లుచు నుండున్?' ౯౦

తే. అనిన, భృగుఁ డిట్లు లను: విషయములు నింది
 యములు మనసును గ్రామసాధనములు గాఁగ
 నంతరాళ్య ప్రదర్శి యై యనుభవించి
 తత్కృతము లగుమోద భేదములఁ బొందు.

౯౧

వ. అప్పురుషుండు-

౯౨

క. క్షేత్రజ్ఞం డనఁగ నిఖిల

గాత్రోవ్యాప్తత్వమహిమ గలిగి సమీరా
 నూత్రణమున జీవుండును

శోత్రము నై సర్వవర్తకుం డగుచుండున్. ౯౩

క. అగు నీతత్త్వము సత్త్వా

'దిగుణత్రయవికృతి కత్యతీతం బై పూ

ర్వగురుత్వంబునకుం జన,

విగతత్వంబునకు నెలపు విమలవిచారా.

౯౪

ఆ. బుధుఁడు సూక్ష్మవిమలబుద్ధి నప్పురుషుని

నరసి కాంచి, యతని యంద మనసు

డిగ్గ వీడిచి, యెగ్గు లగ్గును బొందక

శుద్ధశాంతిఁ బరమసుఖముఁ బొందు.

౯౫

వ. అని వెండియు -

౯౬

—♦ భృగుమహాముని భరద్వాజానకుం జెప్పిన వర్ణాశ్రమాచారక్రమము. ♦—

సీ. ఆగమసత్యధర్మాచారతపముల

కునికిపట్టులు గాఁగ వనజభవుఁడు

గలిగించె మును బ్రాహ్మణుల; మఱి కల్పించె

సృవ వైశ్య శూద్రుల; నిర్మలాత్మ,

బ్రాహ్మణాదికముగ బరఁగు నన్నాలుగు

జాతులయుజ్జ్వలచ్ఛాయ లోలి

సాంపారుఁ- దెలుపును గెంపును బసుపుజా

యయుఁ గప్ప నయ్య నం డ్రావ్యవర్యు;

ఆ. లాత్మకర్మ మెడలి యనులోమవృత్తి నె

జ్ఞాతి సొచ్చు నన్య జాతిపనికి?—

దాని కట్టిభంగి దలకొనుఁ బెక్కులు

పనులఁ జేసి జారతనము వచ్చు

౯౭

క. సిత ర క్త వీత నీలము,

లతులమఠీ, మొదలు దొడఁగి యం తంతకు హీ

సతఁ దాల్చుఁ గాన నెఱిఁగిం

చితి నీపరిపాటిఁ గర్మశీలతకొఱిక్కున్.

౯౮

వ. అని మఱియును,

౯౯

క. సత్యమ బ్రహ్మము దవమును;

సత్యమ పృజలను సృజించు; సత్యమలోక

స్థిత్యాధానము జేయును;-

సత్యం ¹బన్ధుతంబుచేత సంపిహిత మగున్.

౧౦౦

వ. అట్లుం గాక ధర్మాధర్మంబు లనఁ, బ్రకాశభమంబు లన, బోధాజ్ఞా
నంబు లన, స్వర్గనరకంబు లన, సుఖదుఃఖంబు లనఁ, బరగు బుధ
జనవ్యావహారికశబ్దంబులకు నర్థంబు లై సత్యాన్యతంబులు వ్రానర్తి
ల్లుం గావున—

౧౦౧

క. అనఘా, దుఃఖాత్మక మగు

నన్యతం బడఁగించుటకుఁ బ్రయత్నమున సుధీ
జను లాచరి-తు రనిశం

బును మోహవిఘాతనియమములు నిష్ఠమెయిన్.

౧౦౨

క. ఒలయు జరావ్యాధిప్రభృ

తులు శారీరములు, ²గాఢతోదకశోకా

దులు మానసములు, దుఃఖం

బులు రెండువిధముల నిట్లు పురుషు నలంచున్.

౧౦౩

క. శారీరమానసము లగు

నీ రెండువిధములు దన్ను నేఁపక యుండం

గోరికొని నియమములఁ బ్రతి

కారం బొనరింపఁగా సుఖం బొందు నరున్.

౧౦౪

క. విను, దుఃఖంబులఁ దెగఁ ద్రో

చినపురుషుఁడు సౌఖ్యసక్తచిత్తుఁడు గా కా

రినవై రాగ్యముఁ జెందిన

ననుపమ మగుపరమపదము నమ్మెయి నేర్చున్.

౧౦౫

వ. అనిన విని భరద్వాజుం డాశ్రమధర్మప్రకారంబులు సువ్యక్తంబులుగా
నెఱింగింపు మనుటయు భృగుం డిట్లనియె:

౧౦౬

సీ. గురునకు భక్తుఁడై పరమాదరమున వే

దాభ్యాస మెప్పుడు నాచరించు

1=(అట్టి సత్యము), అన్యతము చేతఁ గట్టబడును, 2= గాఢమగు బాధయు
శోకము మొదలగునవి మానసములు,

చును, శౌచశీలత, వినయంబు, ¹త్రిషవణ
 స్నానంబు, భాస్కరానలసపర్య
 పాటించు చుండుట బ్రహ్మచారికవృత్తి;
 ధనధాన్యములు గర్హితంబు గాని
 తెరువునఁ బడసి యతిధిపూజ మున్నుగా
 నన్నపానాదిభోగానుభవముఁ

తే. బొందువాఁడు గృహస్థుండు; గందమూల
 శాకఫలము లాహారంబు, శయ్య భూమి
 వననివాసికి; నిస్సంగవర్తనమున
 భిక్షు బ్రగుకుగ యతి శాంతిఁ బేర్చియుండు.

౧౦౭

క. ఫలకాంక్షి గాక నియతిం
 జలిపిన నీయఖిలకర్మజాతంబును ని
 ర్మలమోక్షపదముఁ జేర్చుట
 గలుగు నవశ్యంబుఁ బుణ్యకరణప్రవణా.

౧౦౮

వ. అనిన విని, భరద్వాజుండు: 'పరలోకం బన నొకండు గల దండు'.
 ఈలోకంబునకును ఆలోకంబునకును విశేషం బెట్టిది యెఱింగింపవే!
 యని యడిగిన, భృగుం డతని కి ట్లనియె:

౧౦౯

క. ఇది కర్మభూమి— భోగా
 స్పద; మాలోకంబు ధర్మపరులకు సులభం;
 బది సత్యశౌచసౌజ
 న్యదయాదులు లేనివారి కప్రాప్య మగున్.

౧౧౦

క. ఈలోకము దుఃఖబహుళ;
 మాలోకము భూరిసుఖనిరంతర; మందే
 జాలియును లేక యొందారు
 తో లెస్సగఁ బొంది యుండుదురు జను లనఘా.

౧౧౧

1-త్రిషవణస్నానము=(ప్రాతస్సవనము, మధ్యంతిన సవనము, సాయంసవనము)
 వాఁడు పరార్థయములు స్నానము నూర్జ్యపానము అగ్ని కార్యము నిర్వర్తించుట-

తే. హస్తమశకాంతరము గల దరసి చూడః

వాస గృహ శయ నాసన వసన గంధ
మాల్య తౌర్యత్రి కారామ మానిసీజ
నాదిసుఖసాధనములకు — నందు, నిందు.

౧౧౨

వ. అని వెండియు,

౧౧౩

క. ఇవి పుణ్యలోకవిషయ

వ్యవసితవచనంబు; లభమ మగులోకము ధ
ర్మవిదూరజనులు వొందుదు;-

రవిరతబహుదుఃఖిలయ మది విప్రవరా.

౧౧౪

క. విను, మమకారవివర్జిత

మనస్కులకుఁ బుణ్యపాపమార్గంబులు లే
మిని లోకంబులఁ ద్రొమ్మర;

రనఘా, పొందుదురు శాశ్వతానందంబున్.

౧౧౫

వ. అనిచెప్పి భృగుండు బ్రహ్మవిహితంబు లగుధర్మంబులు సంక్షేప
గూపంబున నెఱింగించితి ననిన, భరద్వాజుండు ప్రముదితాత్మం
డగుచు నమ్మహాత్మ్యం బ్రశంసించి వినతుండై వీడ్కొనియె.
అతనిచేత విన్నంతవట్టును నీకుం జెప్పితి. నీ వితక నెయ్యది విన
వల తనుటయు, ననిమిషనదీనందనుతో ధర్మనందనుండు: 'ఆచారవిధి
వినువాంఛ నామనంబునం బేర్చి యుండు' - అనవుడు నతం డతని
కి ట్లనియె:

౧౧౬

—◆ భీష్ముడు ధర్మజునకు నాచారవిధి యెఱింగించుట. ◆—

సీ. సజ్జను లందు రాచారవంతుల మఠా

చారంబు గష్టత్వకారి; యిట్లు

గావున నాచారగతి వింట గడుతెన్న;

రాజమార్గంబున రచ్చ మంద-

మూత్రపురీషవిమోక్షంబు సేయమి

శౌచి యై ¹వార్చి నిష్ఠను జలంబు
సొచ్చుట, సంధ్యల సూర్యు సేవించుట,
యర్కోదయాస్తమయముల నిద్ర

తే. వోవకుండుట, ²పంచార్ద్ర భావ మొంది
కుడుచు, టన్నంబు దెగడమి, దడిపదములు
గలుగ నిదురకుఁ జొరమి- సత్కర్మవేది
నారదుఁడు వివరించె నాచారములుగ.

౧౧౭

తే. ఉదయ మగుసూర్యుఁ గనుఁగొను టొప్పు; దన్య
వనిత నగ్నయై యుండంగ వలదు చూడఁ;
దనపురీషంబు సూచుట, ధరణినాథ,
కీడు, నిజపాపగు ప్తి యకృత్య మరయ.

౧౧౮

క. సురతంబు గుప్త మగుటయు,
గురుశుశ్రూషయును, బ్రహ్మకులభజనము-నా
యురవాప్తిఁ జేయు, లక్ష్మీ
కరంబు లగు నూర్ధ్వలోకగతియు నొనర్చున్.

౧౧౯

వ. అనిన విని, యుద్ధిష్ఠిరుండు: 'అధ్యాత్మవిద్య విన వలతుం జెప్పవే!'-
అనిన సతనికి దేవప్రతుం డి ట్లనియె:

౧౨౦

1-అచమించి. 'క' శ్చు చేతులు నోరు ముఖము కడిగికొని-

2. తా. సమద్రమునందు కెరటములవలె భూతాత్ముని (జీవుని) యందు భూమి
మొదలగు పంచభూతములు పుట్టుచు గిట్టుచు నుండును. ఈపంచభూతముల గుణములు
గంధ దులు: (శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధములు-విదు భూతగణములు.) ఇవి పంచేంద్రి
యములు: (శ్రోత్ర = చెవి, త్వక్ = చర్మము, చక్షుస్సు = కన్ను, జిహ్వ = నాలుక,
ఘ్రాణము = ముక్కు)చే గ్రహింపఁబడినవి. ఈ పంచేంద్రియములు విల్లి (= చిన్ని
గర్రు) వంటి ఉపకరణము లగును. ఇంద్రియములకు మనస్సు మహాశ్రయము (=గొప్ప
అండ.) ఆ మనస్సువలన బుద్ధి నిర్ణయమునకుఁ దేఁగా పురుషుఁడు ఆ విషయములను
(=చింద్రియ వ్యాపారములను) బొందును. అట్లు బొందనీయకుండ ఇంద్రియము
లను మఱియి మనసుతోఁ గూర్చి బుద్ధిలోననే వానిని అడఁగించినచో విషయముల
యందు పత్తింపక పురుషుని (అత్ముని) బొందును.

సీ. జలధితరంగల చాడ్పునఁ బొడముచు
 నడఁగుచు నుండు భూతాత్మనందు
 భూమిప్రభృతిభూతములు; వానిగుణములు
 గంధాదు లింద్రియగ్రాహ్యకోటి;
 యనఘ, శోభిత్రం బాదియగునింద్రియశ్రేణి
 దర్శియుఁబోలె సాధనత నొందు;
 మన సింద్రియములకుఁ బెనుఁబ్రావు; బుద్ధి త
 స్మృఖమున నిశ్చయంబునకుఁ దేరఁ

తే. బురుషుఁ డవ్వీషయంబులఁ బొందు;- నిట్లు
 గాక యుండ నింద్రియములఁ గ్రమ్మఱించి,
 మనసుతోఁ గూర్చి, బుద్ధిలోనన యడంప-
 బుద్ధి నిర్విషయస్థితిఁ బురుషు నొందు.

౧౨౧

క. విను, మాత్మఁడు: క్షేత్రజ్ఞుఁ
 డన భూతాత్మఁ డనఁ బురుషుఁ డనఁ బరమేశుం
 డన బుద్ధిసాక్షి యన నం
 జనరహితుం డనఁగఁ బరఁగు శాంతిప్రవణా.

౧౨౨

క. తనయంద తోఁచువిషయము
 లనుభవగోచరము లగుట యది మాయానం
 జనితస్వప్నం బై యా
 త్మనికిం దనుఁ గాన లేని మోసము దెచ్చున్.

౧౨౩

క. విను, గుణములు మాయకు నొడ
 లని యెఱిగి తమోరజస్సు లడఁచి సుసత్త్వం
 బున నిలిచి నద్వివేకం
 బున నదీయుం ద్రోచి విమలబోధాత్మఁ డగున్.

౧౨౪

తే. అరసి చూడ సత్త్వంబు సుఖాత్మకంబు;
 సాంద్రదుఃఖమయంబు రజస్సు; బోధ
 మాంద్యమూర్తి తమస్సు;— సమత్వ మూఁది
 యీయవస్థలఁ బొరయమి మాయపోక.

౧౨౫

వ. అని యథ్యాత్మప్రకారంబు నిర్దేశించి భీష్మకుండు వెండియు
యోగంబు సెప్పెద నాకర్ణింపు మని యమ్మునుజపతి కీ ట్లనియె:

—• ధర్మజాను భీష్మకుండు యోగపుకాగము సెప్పట: —

సీ. 1 తెలి వొంది మనసు నిశ్చలవృత్తి నేకాగ్ర
మై యున్ని శోరి, నిష్ఠాత్తిశయము
కలిమి కృత్యంబు; మేఘంబున మెఱుంగును
నలివవత్త్రంబున నలిలకణముఁ
బోలె మంతవ్యంబు పొంతఁ జరించును
నంబు; దానికిఁ బవనంబుగతియు
గతి; గాన హితయు మారుతధారణము; పవ
మానంబు గ్రామమునఁ గాని నిలువ;

ఆ. దలయ వినువఁ గాదు; తలకొని యమనియ
మాదు లెనిమిదియును నభ్యసించ
గా విచార మొలయుఁ; గలుగు వేతర్కంబు;-
మఱివివేక మనిలు నెఱికిఁ దెచ్చు.

౧౨౭

క. విను, మంతర్నాడి జనఁ,
బనువడి పవనంబు బ్రహ్మపద మొండఁగ, శాం

1. = తా. తెలివు + ఒంది-తెలివు (= దేహాత్మాది భేదజ్ఞానము; వివేకము; వికాసము; ప్రకాశము; కాంతి; ప్రసన్నత) పొంది, మనస్సు చలింపని విధమున ఒకటే గుఱిగా నుండుటకుఁ గోరి, ఎక్కువ నిలుకడతో నుండుట దగును. మేఘమున మెఱుంగువలె తామరాకున నీటిబిందువువలె మనస్సు ఆలోచనవంకకే చరించుచుండును. ఆమనస్సును గాలినడకయే నడక. కావున వాయువును స్వాధీనమున నుంచుట శీలం. ఆ గాలి క్రమసాధనమునఁ గాని నిలువదు. అలసత్వము గూడదు; కేసలంక కూడదు. యమనియమాదులు [ఃప్రాగములు; యమము (= హింసాదులభలం నుడుగుట; శరీరమునే సాధనముగాఁ గలియొగ మునుట) - ఈయోగములు-దశవిధములు-సత్యము, దయ, శ్రుతి, ధైర్యము, మితాచారము, ఆర్జవము బుజ్జాభావము, బ్రహ్మచర్యము, అస్తేయము-చార్యము లేకుండుట, ఆహింస, శౌచము, &c.] ఎనిమిదింటిని పూని అలవణమకొనినయెడల ఆలోచన వ్యాప్తించును; ఘోషాల్లు (శిశువులముఠ) గలుగును: అంతట ఆవివేకము-దేహాత్మాది విభేదజ్ఞానము ఆవాయువును క్రమశక్తిమీనకుఁ దెచ్చును.

తనిరూఢ మైనచిత్తము

గను నానందంబు; నంద కలయుం బిదపన్.

౧౨౮

వ. అనిన విని కురుపతి కురుపితామహునితో: 'జపవిధిప్రకారంబును జపశీలు రగువారు పోవుగతియును నెఱింగింపవే' అనుటయు, నమ్మహీవిభునకు నమ్మహాత్ముం డి ట్లనియె: 'జప్యంబు విషయంబుగా యమకాలమృత్యు భూసు రేక్ష్యాకులకు సంవాదంబు ప్రవర్తించె నయ్యితిహాసంబునుం జెప్పెద; మున్ను నాయెఱింగిన తెఱంగునుం జెప్పెద నాకర్ణింపుము:

౧౨౯

—♦ యమ కాల మృత్యు భూసు రేక్ష్యాకుల సంవాదము. ♦—

సీ. వేదాంతవిదు లనుమోదించునట్టిది

జపకర్మ; మత్యంతశౌచశాలి

యై, కుశాస్తిర్ల సమావసీతలమునఁ

గుశముష్టి నేకొని, విశదచిత్త

వృత్తి నిందియములు విషయసక్తంబులు

గాకుండ నిలిపి, తదేక పరత

మత్స రాహంకార మాన దంభాపగ

మంబును బ్రహ్మచర్యంబుఁ గలిగి,

తే. జపము సెల్లించుపురుషుండు సర్వలోక

విజయనిస్సృహ మగుజపవిధి విశోక

హర్ష రాగాదికంబును నవ్యయంబు

నై నపదముఁ బొందించు నృపాగ్రగణ్య.

౧౩౦

క. శౌచాదిగుణము లెడలుట

నీచత్వము వాటిలంగ నిశ్చలమతి యు

ప్రాచరిత మైనజపవిధి

నాచెప్పిననుగతి దేదు;- సరకము దెచ్చు

౧౩౧

అని చెప్పి వెండియు ని ట్లనియె;

౧౩౨

సీ. వేద వేదాంగసంవేది గౌళికుఁ డను

ధరణీసురుఁడు సంహితాజపంబు
విహితశీలతఁ జేయ, వేయు వత్సరములు
సనిన, సావిత్రి యమ్మునివరునకుఁ
బొడనూపి తనుఁ జెప్పఁ, గఘ భక్తితో నతం
డొఱఁగిన, 'నిచ్చెద నిష్ట మడుగు'
మనిన, నాతండు జపాతినిషయ కోర,
నది యిచ్చి దేవి; 'నీ కత్యుదాత్త

తే. గతియు నగుధర్మ మర్థి నీ కడకు వచ్చు;
యముఁడుఁ గాలుండు మృత్యువు నరుగుదెంతు;
రనఘ, నీకును వారికి నావహిల్లు
వాద' మని చెప్పి చనియె భూవరవరేణ్య.

౧౩౩

క. ధరణీసురుఁడును జపత

త్పరుఁ డై దివ్యాబ్దములు శతంబు గడపె; న
ష్టరుషవరుకడకు ధర్మము
పరమప్రీతిఁ భనుదెంచె జౌరవముఖ్య.

౧౩౪

తే. అట్లు సాకార మై వచ్చి యతనితోడ:

'నీజపంబున సిద్ధించె నిరతిశయము
లై నపుణ్యలోకములు; నీ వందుఁ జనుము
తనువుఁ జిత్తంబు విడిచి యుత్సవ మెలర్ప.'

౧౩౫

వ. అనిన విని యమ్ముని ధర్మంబున కి ట్లనియె:

౧౩౬

క. తనువు దొఱఁగి సనులోకము,

లనఘా, యే నొల్ల మేల యైనను; దుఃఖం
బున కోర్చి చాతలంపున
కనుగుణమై యుండ 1దీని నగునె తొఱంగన్.

౧౩౭

వ. అనుటయు, ధర్మంబు—

౧౩౮

క. 'ఒడ లెట్లు విడువ వలదే?

కడురమ్యము నాక మింత గానవొకో!' నా

వుడు, 'మేను వెలిగ నటవో

నొడఁబడ' నని పలికె బ్రాహ్మణోత్తముఁ డధిపా. ౧౩౯

ప. అని పలికిన, ధర్మం బతనితో: 'నీ వొడలు విడువ నొల్లవు పో! యమ కాల మృత్యువులు వీరె వచ్చిరి-చూడము' అనియె. అయ్య పసరంబున వారలు వచ్చి యమ్మహీసురవరుముందట నిలిచి తమ్ముం బేర్కొనిరి. ఆతని నుద్దేశించి యముండు: 'నీజపంబు ఫలంబు సిద్ధించె' ననియు, గాలుండు: 'నీకు నాకలోకారోహణం బునకుం గాలం బైనం దోచితి' ననియును, మృత్యువు: 'కాలచో దిత నై నిన్ను నేడు గొనిపో వచ్చితి' ననియునుం బలుకుటయు, సమ్మాటలు ¹గీటునం బుచ్చుచు వారలవదనంబులు విలోకించి సవినయవ్యాహృతస్వాగతుం డయి యవ్వప్పుండు: 'ఏను మీకు నెప్పని నేయవాడ?' అని పలికె. అట్టియెడఁ దీర్థయాత్రాపరుం డైన యిక్ష్వాకుం డచ్చటికి నేతెంచి వార లందఱకుం బ్రాణతుం డయ్యె. బ్రాహ్మణుం డతిథింగా నిరూపించి యాదరభరితుండై-

—♦ కాకినకు నిక్ష్వాకుమహారాజునకు నిమనసంవాదము. ♦—

క. 'నాకలిమితోడ నిచ్చెద

నీ కెయ్యది యిష్ట?'-మనిన, 'నృపతి, నృపులు దా

నైకపరులు; గొనువారలె?

యేకామ్యము లైన నిత్తు నీ వడుగు తగఁ.' ౧౪౧

ప. అనిన విని విప్రుం డవిభున కి ట్లనియె: ౧౪౨

క. 'కొనువారు పృవృత్తులు గా

క నివృత్తులు గొందు రయ్య? కామ్యంబులు సా

మనమున లే; వే నేమియుఁ

గొన నిత్తున; కాన, నధిప, కోరుము తగఁగఁ. ౧౪౩

వ. 'పూజారూపంబున నిచ్చినయది యతిధి గైకొనుట యెగు గా'దను
టయు, నమ్మనుజపతి: 'నీ విచ్చవాడవయేని నీసకలజపంబుఫలం
బును నిమ్ము' అన నమ్మహీదేవుండు: ౧౮౪

క. 'జపఫలమున నగ మిచ్చెద,
నృప, యంతయు నైనఁ గొనుము నీ;' వనవుడు, 'న
జ్జపముఫలం బెయ్యది?' యని
నృపుఁ డడిగిన నాతఁ: 'జేను నిర పేక్షుండన్'- ౧౮౫

క. 'కావున, ఫల మిట్టిది యని
భావించి; నెఱుంగ నొరులఁ బనివడి యడుగఁ;-
నీ వాఫలంబు గొను; 1మది
దా విసంబడుఁ బిదప ధర్మతత్వజ్ఞులచేన్'. ౧౮౬

వ. అనుటయు నియ్యినతన ముండు: 'ఫలం బిట్టి దని యెఱుంగ వేనిం
గొన నొల్ల' ననవుడు, నతం డతని కి ట్లనియె:- ౧౮౭

క. 'నీ వడిగి తేను నిచ్చితి;
భూవల్లభ, యింక 2సత్యమున కూనము గా
దే వరియింపమి?' నావుడు,
'నావసుధాధీశుఁ డధరామరవరుతోన్': ౧౮౮

వ. 'రాజులకు యుద్ధంబు సుకర్మంబు గావున నీతో వివాదయుద్ధంబు
సేసితి' ననిన, నతండు: 'నీవేమి సేసి తేమి? అది య ట్లుండనిమ్ము-

క. 'విను, మిచ్చెద నని యీమియుఁ,
గొనియెద నని పలికి పిదపఁ గొన కునికియు, న
త్యస్తతంబులు; సత్యవ్రత
మునకుం దొలఁగంగ మనకు, భూవర, తగునే? ౧౮౯

క. 'సత్యమ తపమును యజ్ఞము,
సత్యమ వేదంబు దాంతి శాంతులు నగుటఁ,

1-అది=అఫలమిట్టిదియొ పీమ్మట తత్వజ్ఞులచేత విసంబడు. 2- సత్యమునకు
+ ఈసము గాదు=సత్యమునను వానికొదు.

సత్యము దొంగుట నిర్మల

నిత్యానుష్ఠానములును నిష్ఫలము లగున్.' ౧౫౧

వ. అనిన విని, ధర్మంబు వారల నుద్దేశించి యమాదులు విన: 'వీరికి వివాదంబువలదు. విప్రుండు దానఫలంబును, రాజు సత్యఫలంబునుం బొందువారు' అనియె. అట్టియెడ నాకంబు నరాకృతి దాల్చి వచ్చి త న్నేఱింగించి, యయ్యిరువుర నాలోకించి: 'వాడేల? - మిరిద్దఱుం దుల్యఫలప్రాప్తుల రయ్యెదరు. ఇట్లు సేయుండు' అని పలికె. అవ్వీ భుండు: 'అట్లేని నితండును నాయుచ్చునది గొనవలయు' ననుటయు, నమ్ముని: 'యేను దపస్సాధ్యాయనిరతుండను; పరిగ్రహవిధియందు విరతుండ'.

౧౫౨

క. అనఘడు, నరనాథుడు: 'నా

కును నీకును నరియ కాంగఁ గోరెద; సత్క

ర్మనిరూఢి మత్సుకృతఫల-

మనఘా, కొనవే యనుగ్రహంబు దలిర్పన్.' ౧౫౩

౧౫౩

వ. అని ప్రార్థించె. అప్పుడు వికృతవేషు లగువురుషులిరువురు దమలో, వివాదంబు సేయుచు వచ్చి 'యవ్వీభుండు మనల శాసింప నొడయుండు వొమ్ము!' అనుచు నిక్షాళముందర నిలిచిరి; వారి తెఱంగు వినుము:

౧౫౪

తే. ఒకఁడు గోదాన మొనరింప, నొక్కరుండు

తత్ఫలము వేడఁ, బీతి నాతండు నొనఁగఁ,

గొనినవాఁ 'డిది దక్కువ దనకు' నని త

లంచి యుత్తమగోయుగళంబు విలిచి-

౧౫౫

వ. సత్పాత్రదానక్రియ నిర్వర్తించి, తత్ఫలంబు మున్ను దనకు గోదాన ఫలం బిచ్చిన యతని కిచ్చువాఁ డయిన, నతండును గొనువాడయి యుండి కొనక యెడసేసి తిరుగం, తిరుగనప్పుడు ముట్టం బట్టినవాడు పుట్టిన వచ్చినవారైరి. అత్తెఱంగెల్ల నుక్తిప్రత్యుక్తుల నప్పుడమి

1=గోదాన మొనరించినవాడు. 2=వెలకగొని-(అమ్ముట అనియ- 'బిలుచు'

న కర్మాంతరము గలదు కాని ఈ పట్టుకొనుటయే గాగ్రహ్యము)

తేనికి నేర్పడం జెప్పిరి. అట్లు సెప్ప వినినయవ్విభునితోడ! *దొలుత
నొసంగినవాఁడితండు, అడిగిన నెమ్మిం బ్రతిగ్రహింపఁగా నొసంగితి.
ప్రతిగ్రహం బొల్లనినన్ను నితండు నిర్బంధింపందగునే?' అని చెప్పినఁ
బిదపటియాతండు: "ఇతండు 'గొనియెద' నని యొడంబడి కొనమి
పాతకం బగుట కర్మకాండవిదు లెల్ల నెఱుంగుదురు"- అనవుడు,
శాశికుం డిత్త్వాకు నుద్దేశించి: 'వింటె యిప్పురువుని వచనంబులు!' అని పలికి వెండియు,

౧౫౬

క. 'నృప, నీవు మదీయం బగు

జపముఫలం బడిగి; తేను సమ్మతి నీఁగా

విపరీతఫణితు లాడిన

శపియింతుఁ జూచి!- యెఱుంగఁ జాటితి నీకున్'

౧౫౭

తే. అనిన, నాతఁడు భయ మంది యాత్మలోన

'నొరులయ్యాగికి నకట! చే యొడ్డ కుండు

నట్టి నా కిది వలసెనే!' యనుచుఁ గరము

సాచె నవ్విప్పుడెనకు నిశ్చయముతోడ.

౧౫౮

వ. ¹అతండు: 'అనేకవర్షంబులు సేసినజపంబుఫలం బంతయు నీ కిచ్చితి'
ననుచు ధారవోసిన, నమ్మహీసురవరునాననం బాలోకించి
భూపాలుండు: 'నాకరంబున జలంబులు వడియె. మనకు నిద్రఱకును
సత్కర్మసమత్వంబు గలుగవలదే! నాయది యైనయాగఫలం
బేనును నీ కిచ్చెదఁ గెకొనుము' అని పలికె. అట్టియెద వికృతవేషు
లగునప్పురువు లిరువురు సన్నరనాథు నుద్దేశించి: 'యేము కామ
క్రోధులము. ధర్మయమాదులచేతను మాచేతను మీ నిద్రఱుం
బరీక్షితుల రైతిరి. ఇంతియ కాని యిచ్చుటయుఁ గొనుటయును
నివి దైవాచరితంబులు; మీకుం బని గాదు'- అని పలికిన విని,
యవ్విప్పుడు భూవిభునితో నిట్లనియె:

౧౫౯

ఆ. శ్రద్ధయును బలంబు జపవిధియందు సా

విత్రి నాకు నిచ్చె; వేఱు జపము

నాచరింపఁ దగదు; నైనను నిందఱు
యెదుర నీవు గోరి తివ్విధంబు.

౧౬౦

క. కాపునఁ బ్రార్థన సెలువం
గా వెఱచెద; నట్లుఁ గాక గైకొంటి, ధరి
త్రీవల్లభ, 1 నీ సుకృతం
బేవెంటం ఓగిచె నరుగు మీ వగ్గతికిన్.

౧౬౧

వ. అనియె. అయ్యిరువుర సత్కర్మనిష్ఠావిశేషంబునం బీత్రు లయి
బ్రహ్మాదిదేవతలు వారలమీఁదం బుష్పవృష్టి గురియించుచు
నయ్యెడకు నరుగుదెంచి, యభినందించిరి. దేవతూర్వంబులు
మొరయ నప్పరోగణంబు లాడుచుం బాడుచు నుల్లసెల్లె. అయ్యవ
సరంబునం గొలికు నిత్వాకు నుద్దేశించి నాకంబు:

౧౬౨

తే. 'అనఘలార, సంసిద్ధుల రైతి; రింకఁ
దడయ నేటికి నిర్మలోదా త్తగతికి
నుత్సహింతురు గా.' కన్న మత్సరాది
బంధకంబులఁ బోఁ దోచి బ్రాహ్మణుండు:

౧౬౩

వ. ధర్మయమాదులను నాచిత్త్యసంఘంబును సవినయప్రణామ సహితంబు
గా నామంత్రితులం జేసి,—

౧౬౪

—♦ కాశికేశ్వరులు బ్రహ్మపదపాత్రు లగుట. ♦—

క. వాయువుల నియతవృత్తి మ
నోయంత్రణ బామలనడుమ నూల్కొలిపి విచే
ష్టాయితశరీరు, డై మూ
ధామోజితములుగఁ జేసి యత్తల జేర్చెన్.

౧౬౫

వ. అప్పుడు థదీయబ్రహ్మరంధ్రోద్భవుండును మహాజ్యోతిర్బాలాకృతి
యుం 2 బ్రాదేశమాత్రుండును నగువురుఱు నెదుర్కొని పరమేష్ఠి
సమాధానంబున: 'వచ్చి తే!' యని పలికి వెండియెత్తు—

౧౬౬

1=నీసుకృతము ఏమార్గమునకు లాగునో అగతికే బొమ్మ. 2=చూపుడు
చూపుడు. —టంకేరిని చాచిపట్టిన- (ఉపదేశముద్ర)- నడమికోలత మాతృమ.

తే. 'జాపకులకు యోగులకును సమము పుణ్య
గతివిశేషంబు పృత్యక్షకలిః; మంచు
జాపకులు నిర్భగోతాన శక్తి సధికు'-లనుచు.
వక్త్రంబు విచ్చి-^{శ్చ} 'ర'-మృనియె సధిప.

౧౬౭

వ. అనుటయు-

౧౬౮

తే. బ్రహ్మరంధ్రనిర్గతుఁడైన బ్రాహ్మణుండు
బ్రహ్మవదనంబుసొచ్చె; భూపతియు నట్ల
వెడలి తద్వక్త్ర మెప్పటి వికసనంబుఁ
బొంద నందుఁ బ్రవేశించె భూపవర్య

౧౬౯

క. దేవత లచ్చెరువడి య

దేవుని నయ్యిరువురను నుతించి; రజఁడు సం
భావించె ధర్మమును; నవ
నీవర, యప్పరమవిభుండు నిరుపమలీలఁ-

౧౭౦

వ. తదనంతరంబ యంతర్హితుం డయ్యె. తక్కినవారును నిజస్థానంబుల
కరిగిరి. జాపక ప్రకారంబును దదీయగుగతివిశేషంబు నెఱింగించితి.
నీ వింక నెయ్యది విన వల తనవుకు, నాపగానుతునితోడం గుంతీ
తనయాగ్రజండు: 'నిరతిశయజ్ఞానయోగంబువిధంబు వినువాంఛ
నాకుం గలదు సెప్పవే!' యనిన, నప్పురుషుం డప్పొరవోత్తమున
కి ట్లనియె: మనబృహస్పతిసంవాదం బనునితిహాసంబు గలదు. అది
నీ యడిగినయర్థంబునకు బోధకం బయి యుండు నాకర్ణింపుము.
మను వాత్మీయగురుం డగు దేవగురునకుం బ్రణమిల్లి-

౧౭౧

—♦ మను-బృహస్పతి సంవాదము. ♦—

సీ. 'జ్ఞానయోగము కృపా సంపన్నబుద్ధి నా
కెఱిగింపవే!' యన్న, నెలమి నాతఁ
డతనికి ని ట్లను: 'ననఘ, సత్కర్మయో
గశ్రద్ధ దానికిఁ గారణం. బ

నిష్ఠంబు దోవను, నిష్ఠంబు చేరను
 నరుడు గర్మాచరణం బొనర్చు.
 నెయ్యవి సుఖము లొక్కింతకాలమునకు
 నవియు దుఃఖంబులై యావహిల్లు.

ఆ. నింత యెఱిగి ఫలమునెడ నిరపేక్షుఁడై
 నతఁడు సౌఖ్య దుఃఖయమముదోచి
 కామముఖ్యవిప దకంపితజ్ఞానవి
 శేషబుద్ధి బరమసిద్ధి బొందు.'

౧౭౨

వ. అని వెండియు,

౧౭౩

క. 1 అసమాలంబ మశబ్దము
 రసగంధస్పర్శరూప రహితం బగుటం
 బ్రసరించు నిందియములకు
 వసంబు గా దొందఁ బరమవస్తువు పుత్తాఁ.

౧౭౪

క. స్త్రీ పు న్నపుంసకత్వము
 లాపరత త్వమున లేమి, నది, విను, తత్త
 ద్వాపారాపేతంబయి
 దీపించుచు నుండు బోధ దేహత్వమునకా.

౧౭౫

శ్లో. వెలుగుచుండెడిదీపంబు వేఱ వస్తు
 పులఁ బ్రకాశింపఁ జేయున ట్లలఘునిత్య
 బోధనజ్యోతి యిందియంబులను మాన
 సమును దన పృథక్ విగతజాడ్యములఁ జేయు.

౧౭౬

౩. 2 విను, పురుషున కిందియములు
 మనంబుఁ గలిగించుఁ గ్రియల, మనుజేశనకుం

1-త. ఆపరమాత్మ దేనియందును ఆధారపడునదికాదు. శబ్దించునదికాదు-
 రూపము రసము గంధము స్పర్శము లేవిది. కావున వ్యాప్తిగల ఇంద్రియములకు ఆపర
 మాత్మను బొంద వశముగాదు. 2. త. రాజునకు మంత్రులు తనతన కార్యములు
 చెప్పులు తానుచేసిచూపునట్లు పురుషునకు (అంతరాత్మకు) ఇంద్రియములు మనస్సును
 క్రియలం గలిగించును.

దనతన తెఱఁగునఁ గార్యము

లనేకములు నూపునచివు లట్టుల వత్సా.

౧౭౭

వ. అని మఱియును,

౧౭౮

చ. ¹అనలము దోచునే తరువు నందుఁ గుఠారముఖంబు లైనసా
ధనములఁ బ్రవృ, సజ్జనహితా, తగఁ దర్చినఁ గాక? యట్ల యి
త్తనవు నలంగఁ జేసే పరతత్త్వముఁ గాంతు మనంగ రాదు వి
న్ననువున నాగమోక్తమథనం బొనరించినఁ గాని యగారయ౯.

క. ²డెందమున కిందియములకు

నొందఁగ రా కున్న లేక యున్నే తత్త్వం?

బెందు నపరభాగంబునఁ

బొందవు చూడ్కు; లది లేకపోవునె సుమతీ?

౧౮౦

క. ³వల యురి యోదము గాలము

గలిగి కదా-మృగముఁ బక్షి గజము ఝషము-ద

త్తులు వట్టుదు! రట్టుల త

దులు విజ్ఞానంబుకలిమిఁ జూతురు పురుషుక.

౧౮౧

క. పా మెఱుఁగుఁ బాముకాళులు;

ధీమంతుం డెఱుఁగ నేర్పు ధీసాక్షిత్వ

శ్రీమంతుఁ బరమపురుషుని

ధీమలనిర్మోచనంబు తెఱఁగు నెఱిగినక.

౧౮౨

1. తా. సజ్జనహితా, చెట్టును తఱచినంగాక కొదలి మొదలగు సాధనములతోఁ
నఱకి సంపద అగ్ని పాదమునా? అట్లే నేర్పున వేదోక్తరీతిని చిలికిననేకాని ఈశ్వరీ
మును (ఉపవాసాదిక (వ్రతములచే), నలంగఁ జేసినంతమాత్రమునఁ బరతత్త్వము గాంతు
మని చెప్పరాదు. 2. తా. మనస్సుచతుసు ఇంద్రియములకును పొందరావన్నంతనే
తత్త్వము (ఉపరాశక్తి) లేకుండునా? మన చూపు వెనుకభాగమును జూడఁజాలదు-
కాని వీఁపు లేకపోవునా? 3. తా. వల, ఈరి, ఓదము (= అవపాతము = ఏయఁగు లోనగు
పెద్ద అడవి వృగములను బట్టుటకై త్రవ్వ మొదల లేలికైన కఱ్ఱలను కంపలను గప్పి
ఆపైని పలుచగా మట్టిపఱచి చదరముగాఁ జేయు పల్లము), గాలము కలిగి గదా
దత్తులు (= నేర్పరులు) మృగమును పక్షిని గజమును చేపనువట్టుదురు! అట్లే తద్వజ్ఞులు
(= బ్రహ్మము నెఱిగినవారు) విజ్ఞానము గలిగియుండుటచే బురుషునిఁ జూతురు.

- క. 1 కలుగుం దోచమి యమవనఁ,
గలుగునె యంతటన యమృతకరునకు నాశం?
బలఘువరవస్తువునకుం
గలదె యభావంబు మనసు గాననికలుచు? ౧౮౩
- క. రవిబింబము రాహువు పయిఁ
గవిసినఁ బాసినను దోచకయుఁ దోచియు నుం
డువిధమ యజ్ఞానంబున
యవిరతి-విరతులయధీనుఁ డగు టాత్మనకున్. ౧౮౪
- క. 2 విను, మానసప్రసన్నతఁ
దనుఁ గనపురుషుండు; గలువతం గానఁడు;-దే
తిననీట రూపు సూడఁగఁ
నను వై, కలఁక నది లేనియట్టులపోలెన్. ౧౮౫
- తే. ఇందియంబులు దమయిచ్చ నిట్టు నట్టుఁ
దిరిగెనేనియు దుఃఖముల్ దెచ్చు; నవియ
కట్టువడి సుఖమొనరించు; గాన, నాత్మఁ
గావవలయు నిందియచోరగణమువలన. ౧౮౬
- క. పాపక్షయమున బోధం
బాపాదింపఁబడి మెఱుఁగుటద్దము కరణిం
జూపునకు వచ్చుఁ దనుఁ దా
నాపురుషుండు గాంచుపనికి నై తన్నయతన్. ౧౮౭
- తే. ధ్యానయోగనిశ్చల మగునంతరంగ
మెడల విడుచు గుణంబుల నిద్ధశాంత
మైసనిర్గుణవస్తువు నందుఁ గలయుఁ;
బరమపద మది; దానికిఁ బరము లేదు. ౧౮౮

తా. అమావాస్య వాఁడు చంద్రుఁ డగఁపడఁడు. అంతఃఖాత్రము అతనికి నాశము
గలిగి నట్లగునా? మనస్సుచూడఁ జాలని మాత్రమున ఘనభుగు పరవస్తువులేక పోవునా?
2 తా. కనఁదు: లేతిన నీట రూపు కనఁబడును; కలఁకఁ బాతినచో అరూపు కనఁ
బడెడు. అట్లే మనస్సు నిర్మలముగా నుండుటచేఁ బురుషుండు తన్నుం గాంచును.
అతనిని కలఁకఁ బాఱుటచే చూడఁ జాలఁడు.

వ. అనిపలికి సమ్యక్జ్ఞానంబునకు మాయ మాటు గావున దాని
మొఱంగు తెఱంగు దేటపఱుపం దలంచి యిట్లనియె: ౧౮౯

— ♦ బృహస్పతి మనువున కుపదేశించిన మాయాప్రకారము ♦ —

క. విను, మాయావిధ మిట్టిది
యని యాచయ వెరపు గలుగ; దవనిం జరణం,
బనఘా, మోపనిజంతువు
సనుచో ప్పరయంగ రానిచందం బొందున్. ౧౯౦

క. ¹గుణమూర్తి మాయ; దానిని
గణుతించెద నన్నఁ దెగడుగ్రాహ్యత్వంబుక;
గుణములఁ బెడఁ బాపంగా
గణనాతీత మగువెలుగు- గనుఁ దాన తనుక. ౧౯౧

తే. వినుము, నృప, సత్త్వమును రజస్సును దమస్సు
ననఁగ గుణములు ముప్పిరి గొనుచు నాత్మఁ
జుట్టుకొను; నొండుమెయిఁ దెగ విట్టలముగ
నొలయు—వైరాగ్య మనుకొడవలిన కాని. ౧౯౨

వ. అని నిర్దేశించి వెండియు, ౧౯౩

ఆ. మణిమయములుఁ గనకమయములు రజతమ
యములు మఱియు మృణ్మయాదికములు
నై నపెక్కుపూసలందుఁ ద్రాడున్నట్లు
భూతకోటియందుఁ బురుషుఁ డుండు. ౧౯౪

క. ఏకరసమయక్షేత్ర మ
నేకాషధిరసమయం బయినయట్లు సుమీ
యేకవిధ మైనబుద్ధి య
నేకము లగుకర్మముల మెయిం ²బోక నృపా! ౧౯౫

1. = తా. మాయ గుణమూర్తి, ఆ మాయను గణుతించెద (= అత్యుచున నుంచుకొనెద; ప్రోత్సము చేసెద) నననచో గ్రహించు సమర్థతను ఉపేక్షించును- అనఁగా గ్రహించు శక్తి నశించును. గుణములను తొలగించుకొనినచో అఖండ మగు తేజస్సు - ఆ తేజస్సున తన్నుతాను చూడఁ గలుగును 2. = పోవుట.

ఆ. జలము పృథివికంటె, జలముకంటెను దేజ,
మంతకంటెఁ వాయు, వాకసంబు

దానికంటెఁ—బెద్ద; వాని కెల్లను బెద్ద
మనసు; బుద్ధి పెద్ద మనసుకంటె.

౧౯౬

తే. ధరణి మొదలైన పంచభూతములకంటె,
మనసుకంటెను, బుద్ధికంటెను—మహత్త
రంబు గాలంబు; గాలతత్త్వంబు ¹మిగిలి
యుండువిభుఁ;—²జ్జగంబుల కొడయుఁ డతఁడు.

౧౯౭

క. ఆదియు మధ్యము వంతయు

నాదేవేశునకు లేమి నవ్యయుఁ డతఁ;—³డీ
వేదములకు నానావిధ

వాదములకుఁ జేరుగడ ⁴భవక్షేపి నృపా.

౧౯౮

క. అనుభవము మింగు శాంతిం

గనునది—నిర్భేదసత్ప్రకాశం; బది, దా-
విను, తలఁపునకును బలుకున

కు నగమ్యము; గర్మముల కగోచర మనఘా.

౧౯౯

క. ⁵మనసు గొని మనసు, -బుద్ధిం

గొని బుద్ధిని, -దర్శనంబు గొని దర్శనము—
విను, క్రమమున నొదిగించిన

గను బుధుఁ డక్షిరుని విష్ణు ఘనబోధమయుఁ.

౨౦౦

క. అమృతం బచ్యుత మమలం

బమేయ మవ్యయ మనంత మవ్యైలఁగు; ⁶యమా
ద్యముల నలవడినచిత్తము

శమాతిరేకమునఁ బొంద సంవేద్య మగుఁ.

౨౦౧

1. = మించి. 2. = జన్మముల నెగఁ జిమ్మువాఁడు. 3. = మనసును లోఁగొని మనస్సును, బుద్ధిని లోఁగొని బుద్ధిని, దర్శనము (ఇహపు) లోఁగొని జూపును క్రమముగఁ దొలగించినచో, అక్షరుఁడు విష్ణుఁడు మహాబోధమయుఁడం నగువానిని బుధుఁడు గాంచును. 4. = యమనియమాది సాధనముల నభ్యసించిన మనసు—మా
126 వ పద్యతాత్పర్యము

క. అని గురుఁ డుపదేశించిన

విని, మనువు గృతార్థుఁ డయ్యె; విద్వన్నుత, నీ

పును నలవరింపుమీ మన

మున నివ్యాకృముల యర్థముం దత్పరతః.

౨౦౨

వ. అనిన విని, పరమహర్షంబునం బాండవాగ్రజుండు పితామహుం
బ్రశంసించి: 'మహాత్మా, మహనీయుం డగుకృష్ణుని మాహాత్మ్యంబు
వినవలతుం జెప్పవే!' యని యడిగిన, నతం డమ్మహీపతిశో:
'నారద జామదగ్న్య మార్కండేయ ఛాయన వాల్మీకిప్రభృతి
మునీంద్రులు నెప్ప వినిన తెఱం గెఱింగించెద నాకర్ణింపు' మని
యి ట్లనియె:-

౨౦౩

క. కృష్ణుఁడు ప్రభవిష్ణుం డగు

విష్ణుం- డని లాగ్ని తోయ వియ దిలలఁ గ్రియా

నిష్ఠాతత్వవినోదన

తృష్ణం గల్పించెఁ దనదుదివ్యవిభూతిన్.

౨౦౪

తే. అట్లు కల్పించి జలములయందు భవ్య

తల్పగతుఁ డైన నాభిఁ బద్మంబు దోచె;

అం వజ్రుడు పుట్టి సృజించె నందనుల మ

నంబునన సప్తసంఖ్యుల నరవరేణ్య.

౨౦౫

వ. మరీచియు నత్రియు నంగిరసుండును బులన్యుండును బులహుండును
గృతువును దక్షుండు ననంబరఁగువారలయందు మరీచికిం గశ్యప
ప్రజాపతి జన్మించె. అతనివలన సురాసురగరుడనాగాదిజాతిసంభ
వంబునుం గలిగె. అతనికి సూర్యుండును, నత్రికి సోముండును
నుదయించి, రాజవంశంబులకుఁ గూటస్థులైరి. సూర్యసోమాన్వయ
జాతు లైనవృషతు లనేకు లనేకదేశంబు లేలిరి. దేశ కాల విశేషం
బుల నృపకులంబులు బేహుశాఖంబు లై వ ర్తిల్లు. వాని నెల్లం దన
వలసినయప్పుడు విష్ణుండు పరస్పరవిరోధజనితసంగ్రామంబులు
నిమిత్తమాత్రంబులుగాఁ గలవిశేషప్రకాగంబుల నుపసంహరించు,

అదేవుండు వాసుదేవ సంకర్షణ ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధాత్మకంబు
 లగుచతుర్విధదివ్యస్వరూపంబులు గలిగి జగద్భరణం బాచరించుచు
 నిట్లు లీలాజన్మంబులం బొంది కీర్తనలుపును-అని కృష్ణునిం జూపి,
 యీభూతేశ్వరు మానుష సామాన్యదృష్టిం జూచుట యజ్ఞానంబు.
 కృష్ణుండు భక్తపరతంత్రతం జేసి యుత్కృష్టచరితులయారాధ
 నంబులకు భాజనం బయి భోగమోక్షంబులు గరుణామయకటా
 క్షంబుల నొసంగును- అనినఁ బ్రీతుండై భీష్మునకుం బ్రణామిల్లి
 యుద్ధిష్ఠిరుండు: ౨౦౬

క. 'మునిజనవినుతచరిత్రా,
 మనుజుం డెవ్వనిఁ దలంచి మహనీయనిరం
 జనసిద్ధిఁ బొందఁగను నే
 యనువు దలఁపు నలవరించు?' నని యడుగుటయు- ౨౦౭

—◆ భీష్ముండు ధర్మజనకు విష్ణుమంత్రప్రభావంబులెఱుంగెఱింగించుట. ◆—

న. ఆధర్మతనయుతోడ నదేవ వృతుం డి ట్లను: నారదునిచేత వినిన
 తెఱంగు వివరించెద నాకర్ణింపుము:- ౨౦౮

తే. పరము నక్షరు విష్ణునిఁ బ్రస్తుతించి
 నారదమునీండ్రిఁ డంజలి పమిత మైన
 మస్తకముఁ జేర్చి భక్తిసమగ్రచిత్త
 వృత్తి నల్లన యి ట్లని విన్నవించె: ౨౦౯

క. 'దేవా, మోక్షార్థిజనము
 లేవెరవున నిన్నుఁ దలఁతు? రేజవ్యము నం
 భావించురు? నా కానతి
 యివే భక్తపరతంత్ర యేర్పడఁ గరుణా!' ౨౧౦

తే. అనిన నదేవమునితలు కాదరించి
 వరదుఁ డగువిష్ణుఁ డి ట్లను: బ్రహ్మభక్తి
 బ్రోక్ష యిండియన్మిగ్రహంబు
 సుధ్యాసంఘనకు: సమాత్యక్తోటి, ౨౧౧

క. విను, వీతకల్పమున కవి
పనుపడుఁ; గల్పము లెల్లఁ బావఁగ నా మె
చ్చినయట్టివిరమసాధన
మనుస్మృతి జపించునది నియతిమెయి దానిన్. 202

తే. ¹ప్రణవపూర్వక మగునమఃపదముపొంత
షడ్గుణైశ్వర్యవాచక సర్వవసన
నిర్వచనశబ్దములు గ్రమనిష్ఠమెయిఁ జ
తుర్థిఁ గూర్పంగ మంత్రంబు దోచు బెరసి. 203

క. తొలితొలి యిమ్మంత్రము ని
శ్చలమానసుడై జపించి జపియింపంగా
వలయు ననుస్మృతి; దానం
గలుగుఁ జతుర్వర్గసాధకత పురుషునకున్. 204

క. అని మఱియు దయ ననుస్మృతి
యనుపేరం గలుగుదాని నమ్మునిపతి కి
ట్లని చెప్పి నచ్యుతుఁడు నిజ
మనఃప్రియం బైనయట్టి మహితస్తవమున్: 205

సీ. అవ్యక్తు శాశ్వతు సఖిప్రభవభూమి
భక్తవత్సలు విష్ణు బరమపురుషు

1. తా. 'ఓమ్' అనుప్రణవము మొదటగలిగి, 'నమః' అను శబ్దము తరువాతను
గలిగి, *షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నతం దెలుపు 'భగవత్' పదమును, (సర్వవసన=) సర్వ
మునను వసించు నని తెలుపు 'వాసుదేవ' పదమును గలిగి, చతుర్థి 'య' విభక్తితోఁ
గ్రహముగాఁ గూడినవాక్యము మంత్ర మగును.

అదియే "ఓమ్ నమో భగవతే వాసుదేవాయ"-ద్వాదశాక్షరి. *షడ్గుణైశ్వర్య
ములు: "విశ్వర్యస్య సమగ్రస్య | వీర్యస్య యశస్కీయః | కైరాగ్రా స్యాభిమాన్యస్య |
షణ్ణామ్ భగ ఇతీరణా." మఱియుక పాఠము- "మహాత్మ్యస్య సమగ్రస్య |
ధైర్యస్య యశస్కీయః | జ్ఞానై రాగ్రయాత్మైవ | షణ్ణామ్....." [విశ్వర్యము
(మాహాత్మ్యము), సమగ్రత, వీర్యము (ధైర్యము) యశస్సు, కైరాగ్రము- (జ్ఞానము)
షణ్ణామ్, (కైరాగ్రము)- ఈ ఆఱు భగవంతుని గుణములు.]

నక్షయుఁ బ్రాంజలి యై యాశ్రయించెదఁ;

బుండరీకాక్షుని భవనసాక్షి

నిత్యుఁ బురాణు వర్ణించెదఁ; బరు సహ

ప్రాక్షు నక్షరుని లోకైకనాథు

భవ్యుఁ గొల్పెదఁ; భూతభవ్యభవత్ప్రభు

సర్వతోముఖ భూతసంప్రవర్తి

ఆ. నమృతు నచ్యుతుని ననంతు హృషీకేశు

రవిసహస్రనిభు హిరణ్యగర్భు

నబ్జనాభు సత్యు నాద్యంతరహితు భూ

గర్భుఁ బ్రభువు భక్తగమ్యుఁ దలఁతు.

౨౧౬

తే. అచలు నూత్ను వరేణ్యు సహస్రశీర్షు

సభయకారి నశీర్షు నారాయణుని స

నాతనుని యోగమూర్తి లోకాతిరిక్తు

ధ్రువుని నీశ్వరు హరి భక్తితోడఁ గొలుతు.

౨౧౭

క. ఎవ్వఁడు సచరాచరగుతుఁ?—

డెవ్వనినాభీసరోజ మీ నె విధాతఁ?—

నివ్వటిలు జగము లన్నియు

నెవ్వనిచే?— నమ్ముకుందు నెప్పడుఁ గొలుతున్.

౨౧౮

తే. సావరములు జంగమములు దాతలోను

గౌఁగఁ బ్రళయంబునొందినకాలమునను

నిలుచునెవ్వఁ డొకండ?—యా నిత్యసత్య

లలితు శార్ఙ్గఁ బ్రసన్నుఁగాఁ గొలుతు నియతి.

౨౧౯

క. కాలముఁ బర్జస్యండును,

నేలయు సస్యంబుఁ, గ్రియయు నిష్క్రియయును ధ

ర్మాలోకము నై మహిష

స్థీల సలుపువాను దేవునిం బ్రణుతింతున్.

౨౨౦

క. అనలునకు రవికిని శశాం

కునకును గ్రహతారకములకును దేజం బె

వ్వనివలన నావహిల్లెడు?—

ననుపాధిక తేజః గొల్తు నవ్విశ్వాత్మున్.

౨౨౧

తే. ¹నాలుగింటను వెండియు నాలుగింట,

రెంట నైదింట మఱియును రెంట వేల్చి,

యజ్ఞశీలు రారాధించు నట్టివిష్ణుఁ

డిష్టదాయి ప్రసన్నుఁ డయ్యెడును నాకు.

౨౨౨

ఆ. యజ్ఞధరుఁడు, ²పంచయజ్ఞండు, లక్ష్మీకి

నునికిపట్టు, యోగమునకు నెలవు,

సర్వమునకు నిష్టసదనంబు గా నొప్పు

వాని నాశ్రయింతు వరదుఁ బరము.

౨౨౩

క. అగమనునిం— బాంధు, నఖిల

జగద్భరణవరు— నమూర్తి, సాగరనిభబో

ధగరిష్ణుఁ— బంచకాల

జ్ఞ, గుణాత్మకు— నిర్గుణత్వశోభితు, —గొలుతున్.

౨౨౪

క. వ్యక్తమునకుఁ బ్రభవం;— బ

వ్యక్తం; బాతత్త్వమునకు నవుల యనువచో

యుక్తికిఁ బరాయణం బగు

భక్తపరాధీను భవ్యభావ్య నుతింతున్.

౨౨౫

క. జ్ఞానధ్యానపరాయణు

లై నమహాత్ములు జితేంద్రియత్వమహితు లె

వ్యానిం బొందిన మరలరు?—వాని

శరణుఁ జొచ్చి బ్రదుకువాడ సుకృతి నై.

౨౨౬

1. తా. 'అక్రావయ'—నాలుగు; 'అస్తుశ్రావయ' నాలుగు; 'యజ' రెండు; 'యేయజామహి' ఐదు; 'పవయ'—ఈ యక్షరములచేత, యజ్ఞముల నేయవారు, ఎవని సారాధింతురో అవిష్టాఁడు కోర్కు లిచ్చువాఁడు నాకుఁ బ్రసన్నుడగుగాక. 2. విద్యుజ్జములు (=వేదపాఠము, హోమము, ఆతిథిపూజ, తర్పణము, భూతబలి) గా నైవ భాఁడు.

- క. లోకం బంతయు నెవ్వం
 డేకాంశంబునన నిర్వహించుచు ¹నగార్
 హ్యకారుం డై వెలుంగు? - ద
 యాకరు నప్పద్మనాభు నభివర్ణింతుఁ.
- తే. అయిదుదెఱుగులఁ బ్రకృతిఁ బంచాననముల
 ననుభవించుక్షేత్రజ్ఞు సత్వాదిగుణచ
 యంబు లీల భుజించు మహత్త్వకలితు
 సంశ్రయింతు మదాత్మ ప్రసత్తిఁ గోరి.
- క. మతిగతసాంఖ్యులు యోగా
 న్వితులు నగుమహాత్ము లెవ్వనిం గని వునరా
 గతి లేనిసుగతి వడయుదు? -
 రతర్క్యవై భవునిఁ దలఁతు నప్పరమాత్ముఁ.
- క. ఇనునడుమ వెలుంగుచు, సో
 మునిమధ్యమునం జలత్వముం బొందనిని
 ల్పున వెలయుదీప్తియగు వా
 ని నిరంజను నంతరాత్మునిం బాటింతుఁ.
- క. సోమార్కాగ్నిమయముఁ దా
 రామయమును నిత్య సుస్థిరంబును నగు తే
 జోమయతత్త్వము నాత్మా
 రామత్వంబున నిరంతరంబును జూతుఁ.
- క. గుణములకు నాది యై ని
 ర్గుణమ్ములకు నాద్యుఁ డగునరూపుని లక్ష్మీ
 ప్రాణయపరము నజా నూత్మునిఁ
 బ్రణుతింతుఁ బ్రసన్నుఁగాఁ బరము సర్వగతుఁ.
- క. కలయంగ నెల్లయెడలుం
 దలలును లోచనములును వదనములు నగు ని

ర్మలు నిర్వికారు నిన్నుం

గొలిచెద సర్వైకసాక్షి, గోవింద, హరీ.

౨౩౩

క. నిను నెఱుంగ కున్న సంసా

రనిమగ్నత వోదు; గోచరము గావు మనం

బునకు నఖలేంద్రియములకు;

నను నే మనువాడ వింక నారాయణుడా?

౨౩౪

క. రోషముఁ గామము రాగ

ద్వేషములును లేక భక్తి దిర మై యేకా

శ్చేషిణిగాఁ గొలుతు రవి

శ్చేషమనోనిలయవృత్తి సిద్ధులు నిన్నున్.

౨౩౫

క. ఫలములు గోరక కర్మం

బులు నడపుచు, వాని విమలబోధాగ్నిహతిం

బొలియించుచు నిర్ద్వంద్వత

నెలకొను నేకాంతజనులు నినుఁ గండ్లు హరీ.

౨౩౬

క. దేహస్థు నదేహు నఖిల

దేహిసమున్ నిన్ను భక్తిఁ దెలుతురు దురిత

పూహమ్ముఁ బుణ్యచయము న

మోహత నిరసించుయోగిముఖులు గృష్ణా.

౨౩౭

చ. ప్రకృతియు బుద్ధ్యహంకృతులు భావము భూతచయంబు నింద్రియ

ప్రకరముఁ- గేశవా, భవదుపాశ్రయ భావితవర్తనంబు; లా

నకలమునందు నీవును బ్రసన్నత శి; ల్పది నీకు, నీవు దా

నికి నిలువంగఁ బట్టగుట నిక్కము గా; చిటు లై వెలుంగుదే?

క. ఏకత్వం బన్యత్వ మ

నేకత్వము గలుగునీమహిమచందం బా

లోకింప నిపుణు లగును

శ్లోకులకుం భరమపదము సులభము శార్ఙ్గి.

౨౩౮

తే. అచరములును జరంబులు నైనభూత
సముదయంబులు, మణులు సూత్రముననున్న
కరణి, నీయంద యున్నవి. గాన, సమత
నేకభక్తి నేఁ గోరెద నిమ్ము దేవ. ౨౪౦

క. హేతురహితుఁడ- వకర్తవు;
భూతప్రప్తవు- సమస్తభోక్త; వత్త్వం
బై-తత్త్వము నగుదు; జగ
న్నేతవు కూటస్థుఁడవును నీవ ముకుండా. ౨౪౧

సీ. ¹దేవ్యంబుఁ- బ్రിയ మనువేర్పాటులేదు; భూ
తములయం దెల్లను సముడ; నాకు
భూతసంయోగంబు బుద్ధ్యహంకారయు
క్తియు గుణత్రయసంగతియును లేవు;
ప్రారంభణంబు ధర్మాధర్మములు నింది
యములపొందును విషయాభిరతియుఁ
బరిహృతంబులు; జరామరణమోక్షార్థి నై
శరణంబు వేడెదఁ ! గరుణ నాదు

తే. ఘోర జిహ్వాలు మహి-నుదక్రమున, దృక్కు-
త్వక్కు దేజంబునందును- వాయువునను,
శ్రోత్ర మాంశమునఁ, —గ్రమసూత్రితముగఁ
జొందఁ జేసి—గోవింద, యానంద మిమ్ము. ౨౪౨

సీ. ఇల జలంబుల, జలంబులు శిఖ, శిఖ వాయు
వున, వాయు వంబరంబునను, సంబ
రంబు చిత్తమునఁ, జిత్తం బహంకృతి, నహం
కృతి బుద్ధి —దగ నొదొగింపఁ యింట
వట్టును గూడ నవ్యక్తంబుఁ జేర్చి, య
వ్యక్తంబు నిజభంగి యైనఁ ద్రిగణ

1. దేవ్యంపఁ దగినది యని ప్రేమింపఁ దగినది యని వేర్పాటు లేదు,

సామ్యవ్యవస్థితి నడినన్నఁ గారణ
భూతతన్మాత్రాలు పొదువ కుండఁ

తే. దొలఁగఁ బెట్టుట దొరకొనవలయు; దానఁ
బరమమున కేవలము నగుపదము గలిగి,
యేన నీ వనునైక్యంపుటెఱుక వొడముఁ
గాత గమనాగమనములు గ్రాఁగిపోవ. 203

క. హరియం దేనును, నాయం
దరయం గా హరియుఁ గలము; హరి నాకును, నా
హరి కేను-1ననశ్వరులము;
హరిప్రసాదోదయముమహత్తరమహిమన్. 204

తే. బుద్ధియును బ్రాణమును నిన్నుఁ బొరయఁ జేయఁ
జాలుభక్తి నా కొనఁగుము, జలధిశయన,
పూర్వకర్మఫలంబులు వొందుఁ గాక
యవి ఋణంబులు గడతేఱు పై నుఖింతు. 205

తే. నిన్ను నెప్పుడుఁ దలఁచెద; నన్ను నీవు
వత్సలుఁడ వయి- 'వీడు నావాఁ'- డనంగ
వలయుఁ జమ్మయ్య మఱవక! వాసుదేవ,
దేవదేవ, మునీశ్వరభావనీయ. 206

క. తనుఁ దనయంద నిలిపి పే
రనువున బుద్ధికడ వెలుఁగు నచ్యుతుని సనా
తను-నగ్రాహ్యునిఁ జిన్మయు
ననుస్మరించునది యపునరావృత్తికి నై. 207

క. పరమాత్ముని నారాయణుఁ
జరంతనుని భక్తి శేముషీనిష్ఠాస్వీ
కరణైకాయనుని సమ
స్మరణంబునఁ దలఁతు నతులషడ్విధభూతిన్. 208

తే. అని జపించి సర్వావస్థలందు నను వి
శిష్టభక్తి ననుస్మరించినయతండు
సకలపాపంబులను బాసి శాంతినొంది
యవ్యయానంద పదమున నతిశయిల్లు. ౨౪౯

తే. వైష్ణవియుఁ గల్గుషవృజధ్వంసినియును
నైన యీ యనుస్మృతి పౌష్ణఁడైన, నజ్ఞఁ
డైన నెవ్వఁడు పఠించు?—యజ్ఞదాన
సమయముల వాఁడు తత్ఫలశతము వడయు. ౨౫౦

క. సురపితృపూజలఁ బావక
పరిచర్యలయందు నన్ను భక్తిఁ దలఁచుచుం
బరమనియతి నివ్వఁకొన్
త్యగముఁ బఠించినయతండు గనుఁ బుణ్యగతిన్. ౨౫౧

క. వినిపించునది యనుస్మృతి
నను భక్తిం గొలుచుబహుజనముల కమావా
స్యను బున్నమ¹ బారసిన స
వినయంబుగ! దాన నెల్ల విభవముఁ గలుగున్. ౨౫౨

క. జనము లనుస్మృతిఁ జదువఁగ
విని మ్రొక్కినయంత్యజానకు విశ్రుతగతి గ
ల్గు ననిన—సద్భక్తి జపిం
చినయుత్తమజాతిజనకుఁ జెప్పఁగ నేలా? ౨౫౩

ఆ. అఖిలకర్మఫలము² సంతవంతంబు మ
ద్భక్తులకు ననంతపదము గలుగు;—
నట్లు లగుటఁ, దలఁపు మమరమునీంద్ర, ని
న్నది మదీయపదమహార్థిఁ జేయు. ౨౫౪

క. జ్ఞానము గేవలకృప న
జ్ఞానికి నుపదేశవిధిఁ బ్రజనితము నేయం

1. = బార + అసి (కరుడు) = ద్వాదశి ఇట్లే తేరిసి-తేర + అసి = త్రయోదశి.

2. = అంక మగుటతో.

గా నది సకలధరిత్రీ

దానంబునకంటె నధికతరఫలద మగున్.

౨౫౫

క. కావున, నీ కేఁ జెప్పిన

యీవిధ మంతయును శుద్ధహృదయులకుఁ గృపా

శ్రీ వెలయుఁ జెప్పమీ! పు

ణ్యావహాశీలురకు సులభ మగునర్వంబున్.

౨౫౬

తే. అశ్వమేధసహస్రంబు లాచరించి

పడయ రానిమహిమన్నతపదము నన్న

దీయభక్తిరసైకపరాయణుండు

వడయ నేర్చు సుకరముగ బ్రహ్మపుత్ర-

౨౫౭

నీ. అని చెప్పె; నిట్లు లయ్యనిమిషమునిపతి

యడుగంగ శంభుఁ డెయ్యది సమాద

రంబున నెఱిఁగించె—రాజవంశోత్తమ,

తెల్లంబుగా నదియెల్ల నీకుఁ

జెప్పితి; నేకాగ్రచిత్తుండ వై పర

మాత్ము నన్నారదునట్ల భక్తి

సంభృతశ్రద్ధానుష్కంగ తాత్పర్యంబు

తోఁ దలంపుము కృతార్థుండ వగుదు

తే. పరమవరదరహస్యానుభావపూజ్య

మానమూర్తి యనుస్మృతి; దీనిజపము

బుద్ధిఁ బెనుచు, దుఃఖంబులఁ బోవఁ దోచు,

బంధములఁ బాపు, నిత్యశుభంబు నొసఁగు.

౨౫౮

క. అని భీష్ముం డుపదేశిం

చిన విని యానందభరితచిత్తుం డై పాం

డున్మపాత్మజుఁ డప్పణ్యా

త్మునకుం బ్రణమిల్లె వినయమునఁ దను వొప్పన్.

౨౫౯

వ. ఇట్లు ప్రణామంబు నేసి యాధరశీవరుండు గురుపితామహుతో:

‘మోక్షమార్గబోధనప్రపంచం బుపదేశింపవే!’ అని యడిగిన,

నతండు: 'వార్షేయాధ్యాత్మం బనునితిహాసంబు గలదు. ఆతంత్రంబు
నీయడిగినది యొ యుండు' నని పలికి, వినుము వార్షేయానామధే
యుండగువాడు— ౨౬౦

—♦ భీష్ముండు భర్తృజాన కధ్యాత్మవిద్యాప్రకారం తెలింగించుట. ♦—

క. మానితముని యొకడు సుఖా
సీనుండై యున్న నతనిశిష్యుడు వినయం
బూని నిలిచి: 'మోక్షము తెరు
వానతి యీవే దయామయా నా' కనుచు— ౨౬౧

వ. పాదములకుం బ్రణమిల్లినఁ బ్రబోధ మహితాత్ముం డగున
మృహాత్ముండు— ౨౬౨

ఆ. భక్తి గలపు నాకుఁ; బ్రజ్ఞానఘనుడఁ;-వ
ట్లవుట నీవు యోగ్యుడవు కుమార.
సదుపదేశమునకు సమవధానుండ వై
వినుము, నాదు వాక్యవృత్తి తెఱఁగు. ౨౬౩

వ. అని పలికి యి ట్లనియె: ౨౬౪

తే. కాలచక్రంబు నిరవధికంబు; దీన
నర్గములుఁ బ్రళయంబులుఁ జనుచు నుండుఁ;
ప్రళయమునఁ బరమాత్ముండు ప్రకృతిఁ బొంది
యఖిలమును సృజియించుఁ గల్పాదియందు. ౨౬౫

1 = సృష్టలు- [సృష్టి తొమ్మిది విధములు: మహత్సర్గము, అహంకారసర్గము, భూతసర్గము, ఇంద్రియసర్గము, దేవసర్గము, తమస్సర్గము, వసస్సర్గాదిసర్గము, తిర్యక్సర్గము, మనుష్యసర్గము; కుమారసర్గం బని మఱియొకటి కలదు. ఇదిరుగువ్యసర్గమున సంకర్షాతమయినది. ప్రత్యేకముగా గ్రహించినచో వర్గము (సృష్టి) పదివిధము అగును.

దేవసర్గము- ఎనిమిది విధములు; తమస్సర్గము- అఱిగ్రాకృతములు; వసస్సర్గాది సర్గము- అఱివిధములు; తిర్యక్సర్గము- ఇరుగియెనిమిది విధములు; మనుష్యసర్గము- మూడు వైకృతములు.

తే. భూతజాలంబుతో మునిపుంగవులును
దోచి, మును ప్రళయంబునఁ దోఁ పడంగి
చనినసర్వవేదంబులు శాస్త్రములును
బడసి రద్దేవుదివ్యానుభావమునను.

౨౬౬

క. న్యాయాద్యనేకతంత్రము
లాయంచితమతు లొనర్చి యఖిలజనాను
ష్ఠేయాచారములఁ బరి
క్షేయములుగ విశదభంగిఁ జేసిరి పుత్రాః.

౨౬౭

క. అవి వినఁగ నెఱుఁగఁ జేయను
నపుఁ బరమబ్రహ్మబోధ; మమరులకు ముని
ప్రవరులకు దుర్లభ మ
య్యవగతము; షనార్దనునక యలవడి యుండున్.

౨౬౮

ఆ. సకలదుఃఖభేషజం బగునత్తెరు
వప్పురాణపురుషు నగ్గలంపుఁ
గరుణ నతనివలనఁ గనిరి మునీంద్రులు;-
గ్రమముతోడ నర్హగమ్యమయ్యె.

౨౬౯

క. చైతన్యశక్తిఁ బురుషున
మేతత్వవిశేషమున వహించుఁ బ్రకృతి; త
జ్జాత యగును బుద్ధి; తదు
ద్భూత మహంకార;- మదియుఁ బొరయుం జిత్తున్.

౨౭౦

క. కలిగె, విను, మహంకారము
వలన నభము; దానఁజేసి వాయువు, గ్రహసం
కలితజననములఁ దేజము
జలము నిలయుఁ దత్తదా త్తజన్యత్వమునన్.

౨౭౧

వ. బుద్ధికి మహత్తనుత త్వనిర్దేశంబునం గలిగి యుండు.

౨౭౨

క. వికృతులు మహదాదికన
ప్రక; ముఖయవిధేంద్రియములు పదియు, విషయపం

చకమును, మనసును గూడఁగ
వికారపోడశక మిది వివేకాభ్యర్థి.

223

క. ఈనర్వము దేహత్వా
భాసిత; మిదిదేహి యైనపరమాత్ముని వి
న్యాసమునకుఁ గా నొదవి యు
పాసించుం గరణగూఢమై యాకర్తృక.

224

తే. పుత్త్ర, వినుము, నవద్వారపుణ్యపురము
నం దచింత్యసంన్యాపకుఁడై శయించు
నీనమస్తభావంబుల నెనసి; యట్లు
లగుటఁబురుషుండు నాఁ జను నవ్విభుండు.

225

క. అమరుం డవ్యయుఁ డజరుం
డమేయుఁ డమలస్వభావుఁ డప్సరుషుండు—దే
హమున—మహీజమునం దన
ల మున్మగతి—నుండుమథనలక్ష్మ్యం డగుచుక.

226

ఆ. వినుము, యోగమథనమునఁ దోచు నత్తేజ;
మిది ప్రబోధసాంద్ర; మఖిలభూత
గణసమాశ్రయంబు; గావున, శ్రవణ ద
ర్శనముఖిక్రియాకరంబు దాన.

227

క. భూతము లవ్యక్తంబున
జాతములగు, వంద పెరుఁగు, సమయుఁ దదీయ
స్థితత్వమునన;—పురుషుం
డేతద్విధసాక్షి తానమిద్ధుడు వత్సా.

228

—• భీష్ముండు భర్మజును గా అచక్రప్రభావం బెఱిగించుట. •—

ఆ. 1వ్యక్తసప్తధార, మవ్యక్తనాభంబు,
పోడశకవికారసుపరిమండ

1. తా. కనబడుచుండు 'అంచులు విడుగలది; కనబడని బండికంటి తూము
గలది; పదునాఱు వికారిములతో గుండ్ర నైనది; నిలుకడఁద్రొనది; అత్మచేతలక్రమింప
బడినది—ఇట్టికాలచక్రము కౌలమునకు వశమై తిరుగుచుండును.

లంబు, ధ్రువ, మధ్యిమ తం బాత్మచేతః—జ

క్రంబు—దిరుగుచుండుఁ గ లవశత.

౨౭౯

క. 1 ఈచక్రంబున సకలచ

రాచరమయ మైనలోక మవశానిష్ఠా

గోచర మై చరియించుట

సూచికొనన్ వలయుఁ దత్త్వశోధనదృష్టిన్.

౨౮౦

తే. పొందు సత్త్వ రజ స్తమంబులు విశుద్ధు ,

నంతరాత్ముఁ—బాంసువ్రాత మనిలుఁ జేందు

నట్లు; సద్వివేకమునఁ దదంతరంబు

బుధుఁడు గాంచి యగ్గుణములఁ బొరయ కుండు.

౨౮౧

క. వేదాంతవిదుండు దుర్లభుఁ;

డాదరము ప్రవృత్తిలక్షణాన్విత మగుధ

ర్మోదయమంద కలుగు; నది

లే దరయ నివృత్తి సౌఖ్యలీనత్వమునన్.

౨౮౨

క. ఆర్యులుఁ బ్రవృత్తిలక్షణ

కార్యంబులచేతఁ జేసి గ్రాహ్యము సగుత

ధుర్యత్వమందు విడువ ర

సార్యము లగుమదనమదభయకోధాదుల్.

౨౮౩

తే. వినుము, దేహభిమానికి వీనినెల్లఁ

దొఱఁగ దొరకొన దెంతశాంతునకు నైనఁ;

గాన, నేమిట దేహభిమాన మెడలు?—

నట్టిచూ పభ్యసించు వేదాంతవిదుండు.

౨౮౪

ఆ. అడవి సొచ్చి యంతకంతకు నవులకు

నతికుతూహలమున నరిగి యరిగి

1. తా, ఈ చక్రమునందు సకలచరాచరమయ మైనలోకము, పశము గానిది— నిలుకడలేనిది— కనబడనిది— యై చరించుచుండుట తత్త్వపరిశీలనదృష్టితోఁ జూచి కొనవల్సియును.

చూచుచుండునట్లు సూర్యుని సంతానము
ననమునందుఁ దిరుగు జనులనడవు!

౨౫౩

క. విను, తెలుగు లుడువఁగ భేషజ
మునకుం దలకొనిన చందమున, మది సత్యం
బును శౌచము శమమును దమ
మును నెలకొలుపంగవలయు మోహచ్యుతికిన్.

౨౫౪

తే. భూమి మొదలుగఁ గలభూతములకు, నింద్రు
యముల కన్నింటికిని, సత్త్వ మాది మైన
గుణములకు నెల్ల, జగములకును, దదీశ్వ
రునకు—నరయ నహంకార మునికిపట్టు.

౨౫౫

తే. స్మృతియు సంప్రీతియును బ్రసన్నతయు మఱియు
సీద్ధశములును: సత్త్వగుణోదితములు;
రాగ లోభ రోషాదులు: రాజసములు;
దర్ప శోక ప్రముఖములు: దామసములు.

౨౫౬

క. జ్ఞానమునకు నగ్గుణసం
తానం బడ్డంబు గానఁ, దత్ప్రతిహతికై
పూని మును సాత్వికమునను
మానస మూర్ఖులవలయు మహనీయధృతికా.

౨౫౭

క. విను, సాత్వికములు మది నెల
కొని రాజస-తామసములకును విగతత్వం
బొనరించు; బదంపడి న
త్త్వనిరూఢత బోధనంపదకు హేతు వగున్.

౨౫౮

తే. క్రియ లహంకారమునఁ గల్గు; గ్రియలవలన
దేహసంబంధ మెడలక తిరుగవలయు
జన్మవర్జ్యములయందు; జన్మ మనఁగ
మిళితనవశుకృతశోభితకలితవృత్తి.

- ఆ. మూత్రమునఁ బురీషమున నూనుచును గర్భ
మునఁ బ్రవర్ధనమ్ముఁ బొంది వెడలి
సంతతానుబంధసంసారదుఃఖిని
ర్మగ్నుఁ డగుచు నుండు మానవుండు. ౨౯౨
- క. ఇంతకు మూలము దృష్టా
తంతులతఱు; వత్స, వినుము: దానికి నడరం
గాంతాజనంబు ¹దొలుపాఁ;
కింత యెఱిఁగి తృష్ణ దొఱుగు టిచ్చు విముక్తికా. ౨౯౩
- క. జ్ఞానాజ్ఞానంబులకుం
దాన యుపాశ్రయము బుద్ధి; తత్త్వాహంకా
రానూనలక్షణాధ్యం
బైనయెఱుక— దాని జీవుఁ డని చెప్ప శ్చుతుల్. ౨౯౪
- ఆ. అతఁడు కాలకలిత మైనకర్మమున సం
సారవర్తనంబు సలుపుచుండు—
స్వప్నసంప్రవృత్తి సలిపెడునరుమాడ్కి—
నిందియములతోడ నెనయ బెరసి. ౨౯౫
- క. రాగపరిలిప్తమానస
యోగంబున నిందియంబు లుల్లసితము లై
భోగు లగుట యుడిసిన, నవ
రాగతసంసారదుర్విరామము సేయుకా. ౨౯౬
- క. పురుషు లఖిలభూతములను,
బురుషులలో భూమిసురులు, భూమిసురులయం
దరయంగ మంత్రవేదులు—
వరు;— లధికులు బోధయుతులు వారలకంటెన్. ౨౯౭
- క. జ్ఞానంబు దృష్టి నరునకుఁ;
గాన, నయనహీను నడపుకరణి యగుటఁ బ్ర

జానవిహీనునినడవడి,

దీని నెఱుంగ వలయు నెఱుక దెచ్చికోనంగఁ.

295

క. క్షమయును సత్యంబును శౌ

చమును సుధర్మములు; బ్రహ్మచర్యం బత్స్య

త్తమధర్మము; వానికిఁ జి

త్తము నలవఱుపంగవలయు ధైర్యముపేర్చిఁ.

296

క. పరిహాసము భాషణమును

నిరీక్షణము లోను గాఁగ నింద్యంబులు నుం

దరులయెడ; దీని కే మని

చొరఁ దగ; ద టైన మనసు సొత్తురు నుదతుల్.

300

క. విను, మాంసాసిమయం బని

వనితాంగము సద్వివేకవైభవమునఁ గాం

చిన నందు మది దగుల; దా

పనికిని నాడీవిశుద్ధి ప్రా పగుఁ బుత్తా.

301

క. శారీరస్థితికిఁ బ్రథమ

కారణ మై యుండు నాడికాదశకము; సం

చారిక లగునిందిరియుముల

కారయ నాడికలు మఱియు నై దమలమఱి.

302

తే. సూలభంగులు పదియును, సూక్ష్మభంగు

లైదు, నివి— వీనికంటె సత్యంత సూక్ష్మ

భంగి హృదయంబునడుముగాఁ బరఁగి యున్న

నాడి- యది సర్వగత యగుఁ జూడఁ జూడ.

303

క. ఆచూపు మరగి చిత్తం

బేచవికిం బోదు; పోయెనేని మరలుపఁ

గోచర మగు— వెలిచవులం

బాచిన లోచవిన నిలిచి పరమాత్మఁ గనుఁ.

304

పింగళ సుషుమ్న అను పౌణాద్యామమందలి మూడు నాడుల శుద్ధి
నకు ఆక్రమ మగును నాయనా.

క. ¹అవిధము శుక్రగతి గను

భావమునకుఁ గాని పట్టు వడదు; వినుము, శు
కా²వేళము సంకల్పజ;
మావాసము శుక్రమునకు నఖిలాంగకముల్.

301

క. ²అరయఁగ సంస్కర్మమునన

తిరుగుడు వడు శుక్ర మనుట తెఱఁగే? సంక
ల్పరతిం గలదే చో?—కెడఁ
జరింప కుండంగ వలయు సంకల్పంబుల్.

302

తే. అత్రిముని యింద్రుడై వత్య మని జనులకుఁ
దెలిపె; నది కారణముగ నింద్రియ మనంగ
బరఁగుఁ జూచె నృబీజంబు! పరమ మెల్ల
ధాతువుల కది! విను, పుత్త్ర, దానివిధము:

302

ఆ. శుక్రమునకు మనసు సూక్ష్మరూపము; మనో
బలము నిల్వరింపఁ బక్షబుద్ధి
యొప్పు; దరుణవృద్ధు లోప రజ్జానదౌ
ర్బల్యమూఢవికలభావు లగుట.

303

క. కావున, శుక్రస్థితికిం

గావించినయట్టిపుణ్యకర్మము లగున
తే³వితయమ-నియమాదుల
తో⁴వ సారఁగవలయు విషయదూరాత్మకుఁ డై.

304

క. అరయఁగ విషయము లెంతయు

దురంతములు; వానియందుఁ దొడరినఁ జేటుం
బొరయుదురు; దొడర కున్నం
బరమపదవి యమ్మహానుభావులకు నగుట.

305

1 = తా. అపరమాత్మను జూచువిధము శుక్రగతి (=రేతస్సుయొక్క నడక) జూచుదృష్టికిఁగాని పట్టుబడదు: రేతస్సుయొక్క వేగిరపాటు మనస్సువనే గలుగును. అంగములెల్ల అశుక్రమునకు నెలవు. 2. తా. విచారింపఁగా శుక్రము స్వర్మ మాత్రముననే భ్రమించు నని చెప్పఁ దగునా! సంకల్పేచ్ఛనిలనను సంస్కర్మము కలదా! సంకల్పమాత్రే మనస్సున చరింపకుండ వలయును.

క. జననము జరయును మరణం

బును మొదలుగఁ గలుగుదుఃఖములు లోకమునం

గనుఁగొని బుధుండు మోక్షం

బున కుద్యోగించు నియతిఁ బూతహృదయఁ డై.

300

తే. వాఙ్మనఃకాయములు శౌచవంతములుగఁ

జేసికొని యనహంకారశీల శాంత

బుద్ధియై నిరపేక్షతఁ బొంది యఖిల

భూతదయ గల్గి మెలఁగంగ బోధ మొందు.

301

క. మనసును వాక్కును గాయం

బు నియంత్రితములుగఁ జేసి ఘోందుదురు ధనం

బునకై మ్రుచ్చులు; దానిం

గనుఁగొనఁగా వలదె మోక్ష కాంక్షికి వత్సా.

303

ఆ. బుద్ధిఁ గొని మనంబు వో నీక నిలిపి, మ

నోభీయుక్తి నింద్రియముల నాఁగి,

విషయసమితి నెడల విడిచినవానికి

ననిమిషులు ప్రసన్ను లగుదు రనఘ.

304

క. విను, దేవతాప్రసాదం

బున నిర్మలయోగతంత్రములు వనుషడు న

య్యనువున నిశ్చలమతి ని

ల్చునది శిథిలితాన్నపానసుఖతృష్ణం డై.

305

క. శాకకణమూలఫలపి

ణ్యాకాదుల భేక్ష మైన యన్నంబున ని

శ్లోకత నాఁకలి వుచ్చుచు

లోకాలోకంబున నచలుండు గావలయున్.

306

*క. జ్ఞానమ యింధనము గ వి

జ్ఞానాగ్నిం బ్రబలఁ జేయ జరయు మరణమున్

నానావిధదుఃఖంబులు

లేని యమృత మక్షరంబు లె సైన్స తోచుకా.

302

క. విను, నిద్రాదోషంబునఁ

గనుకలల రజస్తమోవికారంబులచే

మనసు దిరుగఁబడఁగాఁ 1గఱ

చినవి మఱచి యపుడ ధుష్టశీలుండ యగుకా.

303

వ. అది యోగి కొప్పదు గావున,

304

క. వినుతజ్ఞానాభ్యాసం

బున సమధిక జాగరత్వముం బడసి, సక్య

జ్ఞనితం బగునిద్రాభర

మునఁ బొందును యోగి;- యదియుఁ బోఁ ద్రోచుఁ దుదికా.

వ. అని వెండియు,

305

—♦ భీష్మఁడు ధర్మజునకు స్వస్నాద్యవస్థల తేజఁ గఱింగించుట ♦—

క. 2విలయం బింద్రియములకుం

గలుగఁగ విషయానుభవము గలిగినభంగికా

మెలఁగును స్వప్నంబున మెయి

గలయట్టుల దేహి; భావగతి యెయ్యదియో!

306

క. అని యిట్లాలయువితర్కం

బునెడ హృషీకేశుఁ డైనపురుషోత్తముడ

ర్శనమును గ్రహమున నెఱింగిన

మునివర్గము శిష్యవర్గమున్ బోధించుకా.

307

క. శ్రమమున నిండియములు లీ

నము లగునది నిద్ర; కల యనం దత్సంస్కా

రము మిథ్యావిషయపా

ప్త మగుట; యపహును దేహి దా సాక్షి యగుకా.

308

1. = నేర్చిన ధర్మములను వఱచి. 2. తా. ఇంద్రియములకు విలయము (=మూర్ఛ; అపాయము; మృత్యువు; కల్పాంతము) గలుగఁగా స్వప్నముం తనకు శరీరమున్నట్టును విషయానుభవము (ఇంద్రియాది సుఖముగలిగి నట్లు) దేహి మెలఁగును; అభావవృత్తి ఎయ్యదియోకదా !

తే. ¹అనిలముఖుడోషములను, సత్త్వాదిగుణవి
కారముల జాగరంబునఁ గలుగునట్టి
తోఁపు బెయంగఁ గల యయి తోఁచు;-నది శు
భాశుభములకు సూచక మనియుఁ గలదు. 3-29

క. ²స్వాపావసం బ్రకృతి క
దీపిత వాటిల్లునపుడుఁ దెలి వెడలక తా
దీపించుఁ బురుషు ; డిమ్మెయి
చూపు ప్రబోధంబు పరమ సూక్ష్మత పుతా.
3-30

తే. ³తెలియ మేల్కనియుండుట-గలలు-నిద్ర
యను నవస్థాత్రయంబును నవులఁబెట్టఁ
జాలు విజ్ఞాననిర్మల సత్యబోధ
రూపనిర్భరానందస్వరూపుఁ డనఘ. 3-31

తే. వ్యక్త మవ్యక్తమును రెండు నవగతములు
గాక మోక్షంబు మార్గంబు గానరాదు.
'వ్యక్త మది మృత్యు; వవ్యక్త మమృత' మనియె
నతులవిజ్ఞానఘనుఁడు నారాయణుండు. 3-32

క. అనఘా, విను. మవ్యక్తం
బనునది త్రైలోక్యమునకు నాధారము; దా
ని నివృత్తలక్షణా బగు
ననుపమధర్మ మని ⁴చాటు నాగమఫణితుల్.
3-33

1. తా. వాతపిత్తశ్లేష్మముల నోషములును సత్త్వరజస్తమోగుణముల వికారముల జాగరము (=మేల్కనిట) వలన గలుగునట్టి తోఁపు (=తోచువడి; తలఁపు)ను గూడి స్వప్నముగాఁ గనఁబడును అది (అకల) శుభములకు అశుభములకు సూచక మనియుఁ గలదు. 2. తా. నిద్రానష్టయందు ప్రకృతికి (స్వాభావిక మనకు)నిర్వికాసత-వికాసతలేమి గలిగినపుడు తెలివి విడువక పురుషుఁడు ప్రకాశించుచుండును, ఇట్టిచూపు ప్రబోధముయొక్క పరమసూక్ష్మత్వము (=అధ్యాత్మికము). 3. =జాగృతము, స్వప్నము మునుపి-మాఁడు అర్థములు. 4. చాటు + అగమఫణితుల్ = తేదవాక్కులు చాటుచున్నవి.

తే. వినుము, బ్రహ్మాదితంబు ప్రవృత్తిధర్మ ;
మది గతాగతవ్యాప్తుల నావహించు;
బ్రహ్మ మండ్రు నివృత్తిధర్మంబు; నమ్మ
హాశ్రయము మోక్షదం బను నాగమములు.

330

క. కట్టినచీరయునుం జైఁ
బెట్టినచీరయును మాళి బిగి యారంగాఁ
జుట్టినచీరయుఁ బోలెను
నెట్టన పొదివినది దేహిని గుణత్రయమున్.

331

క. విను, సత్త్వ రజ స్తమముల
1 పెనఁకువ కవుల వెలుఁగొందు పెంపు గలుగు 2 తు
ర్యనిరంజనతత్త్వము పర;
మనఘా, యది భావనీయ మను వేదంబుల్.

332

క. వాకును మనసును గాయము
నేకాయనవృత్తిశౌచ మెడలనితపముం
జేకొనునది;- యది బోధ
శ్రీకి- ఘృతంబునకు వెన్నక్రియ- జనక మగున్.

333

తే. బ్రహ్మచర్య మహింసనాఁ బరఁగు పరమ
ధర్మములు రెండునువ్వె యుత్తమతపంబు!
దానిఁ గలవాఁడు నిర్మలజ్ఞానయోగ
వంతుఁ డై చూడ నేర్చు సర్వంబు ననఘ.

334

క. ఆతతసంసారము తృ
ష్ణాతంతుస్యాతిబంధనంబున దృఢ మై
చేతస్సంగతిఁ బాయమి
కాతెఱఁగుతపంబు, పుత్త్ర, యశాషధము సుమీ!

335

క. వికసితతృష్ణాలతికకు
నకుటిల మగుతపము 3 దాత్రీమై నఱకంగా

1. = పెనఁకుటకు అవుల-ఆవల-వెలిగా ననుట. 2. వానివది యగునిరంజన తత్త్వము (= దోషరహితమయిన తత్త్వము) 3. = కొడవలి యై

వికృతులఁ, బ్రకృతిని బురుషుని
నకలంకజ్ఞానదృష్టి నవలోకించున్.

331

క. అని యమ్ముని పలుదెఱంగులఁ
దనుబోధించినఁ గృతార్థతం బొందెఁ దపో
ధనుఁ డాశిష్యుఁడు; సీవును
గనికొను మేతద్వచోనికాయార్థంబుల.

332

తే. అనిన విని, ప్రీతుఁ డై పాండవాగ్రజన్ముఁ
డావగానూనుతో: 'మిథిలాధినాథుఁ
డైన జనకుండు మోక్షంబు, -ననఘ, యేమి
కృత్యమునఁ గాంచె? - నదియెఱింగింపు' మనుడు-

333

ప. అతం డతని కి ట్లనియె: దత్సంబంధి యైనయితోహసంబు సెప్పెద—

క. విను, మాచార్యులు సూర్యుర
జనకనృపాలునకు; వారు సతతంబును న
జ్ఞనపతి వినిపింతురు త
త్త్వనిరూపకశాస్త్రములు ¹వృథగిద్ధములుగక.

334

క. ఏవాఁ డెమ్మెయిఁ జెప్పిన
నావసుధాధిపుఁడు దాని ననుమోదించు
భావము సంతోషశ్రీ
భావిత మగు చుండఁ- గురుస్థపాలప్రవరా.

335

ప. అట్టియెడఁ దత్త్వజ్ఞానఘనుండును నిర్ద్వంద్వండును సంశయరహి
తుండును నగు పంచశిఖుం డనుమునివరుండు మహిం దిరుగుచుండి
మిథిలకుం జనుదెంచె. అతండు కపిలాభిధాన యగుగురుకుటుంబిని
చన్నుగుడిచి పెరిగినవాఁ డగుటంగాపిలేయుండు ననంబరఁగు. అమ్మ
హాత్ముండు హేతుమద్వాక్య విశేషంబుల నయ్యాచార్యుల
సూర్యుర నయ్యురీపతిసన్నిధి నెరుత్తరులం జేసిన, నాతం డతని
త యెఱింగి వారల విడిచి తన్నుం బ్రబోధించుటకై

కేత్తిరురీతులుగా, (అట్లనియె) యె

ప్రార్థించి యతనికిం బ్రణతుం దైన, నమ్మాననీయుం డనూనద
యాయ త్తచిత్తుండు గావున నాభూవల్లభునకు మోక్షోపాధిబోధ
ప్రదంబు లగువాక్యంబు లీ ట్లని యుపదేశించె: 321

— ♦ పంచశిఖుం డనువిభ్రండు జనసునకుఁ దస్త్వోపదేశంబు నేయుట ♦ —

ఆ. విను, మవిద్య కామమునకుఁ, గామము గర్భ
మునకుఁ బుట్టుఁ బట్టు; లనఘ, యింత
వట్టుఁ గారణముగ వచ్చుఁ బునర్జన్మ
మండు, తత్త్వవేదు లైనమునులు. 323

ఆ. ఒలసి లోభమోహములు దోషసంసేవ
నం బొనర్పఁగా ఘనత్వగాఢ
యగు నవిద్య భూమి యై బహుకర్మ బీ
జముల కంకురాదిశక్తు లొసఁగు. 324

క. ప్రియములు నప్రియములును హృ
దయమును జిక్కువడఁ దివ్వఁ దత్తదనేక
క్రియలకుఁ జొచ్చు నరుండు; మేకో
వ్రయ మగు టెఱుంగఁడు వితతజరావ్యాధుల చేన్. 325

క. ధనములు బంధులు భోగము
లనియెడు నస్థిరము లెల్ల నాత్మ కెరవు నే
సిన శాంతి యులవడును; మన
మునశాంతిశ్రీసమృద్ధి మోక్షము నిచ్చున్. 326

వ. అనిన విని, జనకజనవల్లభుం డమ్మునివల్లభునితోడ- 327

క. 'కేవలవైరాగ్యము మో
క్షావహ' మగునేని నట్లు లైన విరక్తి
భావమున నరుండు దాల్చెడి
బో!-వాఁ డవ్యయవదంబుఁ బొందునె?' యనుడున్. 328

వ. అవ్విప్రవరుం డతని కి ట్లనియె: 329

క. విను, నృప, హర్షంబు ప్రియం

బహుసనుఖయుక్తి నిర్భరానందము శౌం

తినిరూఢి యచగ మనమునఁ

370

¹బహుగౌనునవి సాత్త్వికాఖ్యభావంబు లగున్.

క. పరితాప, మనభితోషము,—

నరేశ్వరా, శోచనము, జనవ్యాపారా

దర, మక్షమ—యనియెడునివి

యరయంగా రాజసంబు లగుభావంబుల్.

371

క. తలఁపులు గ్రందుగఁ బొడముట,

గల గను, టేమలుట, భ్రమము గదురుట, జాడ్యం,

బలసత—యనునీభావం

బులు దామసకోటి యుద్రు బుధులు నరేంద్రా.

372

క. కారణము గలిగి యును ని

ష్కారణకలితంబు లయ్యు జనియించు, ధరి

తీరమణ, మూడు దెఱఁగులు;

నారయ నివి యస్థిరంబు లై తిరుగఁబడున్.

373

చ. జనవర, సౌఖ్యముం బొరసి సాత్త్వికభావసముద్గమంబు ను

మ్మనియును, దుఃఖముల్ గదిరినప్పుడు రాజసభావభంగి ను

మ్మనియు, జడత్వసంగసమయంబునఁ దామసభావవృత్తి ను

మ్మనియును ద్రోచి ²వానఁ బడకాత్మరతికానిలు పిచ్చు మోక్షమున్.

వ. ఇవ్వెరవునకు వైరాగ్యంబుమూలం బని చెప్పి 'వెండియు—' 374

తే. వినుము, సత్త్వాదిగుణముల,—ననఘ, యాత్మ

తత్త్వమున లీనములఁ జేయఁ దన్మయత్వ

దర్శనము; ³దాన ⁴నవి మహిమాదధి నడంగు

నేలులట్టుల రూపలు వేలు లేక.

375

తే. నరుడు సుఖదుఃఖముల వెంటఁ బొరయనీక

⁵మలఁచి యాత్మనిఁ జేర్చిన మానసంబు

పృథకునవి; గట్టిపడునవి. 2= వానియందు. 3= తన్మయత్వదర్శనమున.

4= ములు. 5. చురలి; తిరిగి.

లీన మగు నందజలములలోన నిడిన

లవణకణము చందమ్మున నవనినాథ.

3౫2

క. తోలు దిగవిడిచి నాగము

లీలఁ బాలుచుమాడ్కిఁ గర్మలేపముఁ దనతోఁ

గీలుకొన నీక వెలుఁగు ని

రాలంబనబోధఘనుఁడు రాజవరేణ్య.

3౫౮

వ. అని బోధించే. ఇట్లు పంచశిఖునిచేత బోధితుండై కాదె జనకుండు
దనపురం బైన మిథిలగాలునప్పడు దుఃఖంబులం బొరయమిం జేసి
తనకేమియుం గాల దని పలికె? కాంతే యాగ్రజా, యాకర్ణింపుము:

క. అమలం బగునీయితిహా

సము భక్తిఁ బరించినం బ్రశాంతి యొలసి దుః

ఖములం దొఱఁగి మనుష్యుం

డమృతత్వావాప్తిమహితుఁ డై వెలుఁ గొందున్.

3౬౦

వ. అనిన విని, ధర్మతనయుండు దేవప్రతుతో: 'ఎట్టివాఁడు సుఖయును
మంగళవంతుండును నిగ్భయుండును నై వర్తించు?' అని యడిగిన
నప్పడమితేని కప్పరుషవరుం డిట్లను: దమనంపన్ననకు నీచెప్పిన
చందంబు గలుగు; నాకర్ణింపుము:

3౬౧

తే. సర్వవర్ణాశ్రమములకు శమము దమముఁ

గలిగి యునికి విశిష్టప్రకార మగుట

బ్రాహ్మణునకు విశేషించి, రాజవర్య,

దమసమాహితవృత్తి పెద్దయును వలయు.

3౬౨

వ. దమంబు సద్గుణంబులరాశి; అవి యెయ్యవి యంటేని,

3౬3

సీ. శౌచ, మక్రొధంబు, సంతోష, మార్జవ,

మననూయ, విగతదైన్యత్వవృత్తి,

యప్రమాదంబు, దురభిమానరాహిత్య,

మతివాదవర్జన, మఖిలభూత

దయ, గురుపూజ, నిందాస్తుతిప్రవణతా

త్యాగం, ¹బ పైశునత్వంబు, సాధు

1. శౌండగాఁడు (చాడకోరు) గామంబు.

జననంగమం, ¹బమ్మపాభాషణంబు, ని

స్వప్నహత, యహింస, సుశీలభావ—

తే. ²మింద్రియగ్రామజయః మివి యెల్ల దమము
నాకృతులు; వీనిఁ గలపుణ్యుఁ డభయుఁ; డైహీ
కములవలనను నాముష్మికములవలన

శాంతిమంగళనిధి; బోధసామ్యమూర్తి.

3౬౪

వ. అనినం, బితామహానితోఁ బాండవేయాగ్రజుండు: 'వృతస్థు
లాక్కొక్కయెడ భోజనంబులు సేయుదురు. వారలకు వృతహాని
లే కుండునే?' అని యడిగిన నతనితో నతండు—

3౬౫

తే. 'వినుము, విప్రకామారభోజనము లోను
గాఁగఁ గలుగువేదోక్త³ ప్రకారభోజ
నములు వ్రతహానిసేయవు నరవరేణ్య;'

యని నిరూపించి పలికి యిట్లనియె: మఱియు—

3౬౬

వ. సదోపవాసియు సదాబ్రహ్మచారియు అమాంసభోజియు ³విఘ్న
సాశనుండును అమృతాశియు అస్వప్నుండునుం గావలయు; తత్స్వి
రూపంబు లెట్టి వంటేని—

3౬౭

సీ. ఇరుప్పొద్దు గుడుచుచు నెడనెడఁ గుడువక

యుండునాతండు సదోపవాసి;

ఋతుకాలమున నాత్మసతీయంద రతి సల్పు

భవ్యశీలుండు సదాబ్రహ్మచారి;

దేవపితృతిథిపూజావిధులం దిడి

మఱి ⁴నంజ పురుషుఁ డమాంసభోజి;

తనయట్లు పరక్తివారును భుజింప భుజించు

నంచితాత్మ్యుడు విఘ్నసాశనుండు;

తే. భృత్యవర్గంబు గుడిచినపిదపఁ గుడుచు

నాతఁ డమృతాశి; దివసంబు నందు నిదుర

1 = అనంతము (దబ్బర) లాడవండుట. 2 = ఇంద్రియములను జయించుట

3 = దేవతలయొక్కయు అతిథులయొక్కయు భుక్తకేవలము భుజించు వాఁడును. 4

తిమనట్టి.

వోనిపుణ్యః డస్వత్సః; ¹డిప్పాలము లగు మ
హాధికవ్రతములు దేహబాధకములు.

315

—♦ ఇంద్ర ప్రహ్లాద సంవాదప్రకారము. ♦—

వ. అనిన విని, కాంతేయాగ్రజుండు శాంతనవుని తోడ: 'కర్మంబులు
సంస్కారయోగంబున శుభాశుభంబులం బురుషుం బొందించు.
వానికిం గర్త యవ్వరుషుండ యగుట గాకుండుట నిశ్చయింప
రాకుండు; నాకేర్పడం జెప్పవే!' అనుటయు, నవ్వుణ్యం డక్కురు
వరేణ్యున కిట్లను: ఇంద్ర ప్రహ్లాదసంవాదసమాకర్తనంబున నది
దేటవగు నాకర్ణింపుము: సత్త్వస్థుండును, సంయమనిరతుండును,
అనహంకారుండును, ²అమర కోధదూరుండును, ³దుర్బలనిందాస్తుతి
యును- ⁴సమలోష్ఠకాంచనుండును, నారాచుణధ్యానహరాయణుం
డును- అగు ప్రహ్లాదుం డొక్కయెడ నొక్కరుండ యాసీనుం డై
యుండ, నింద్రుం డతని యంతరంగం బారయవేడి చేరం బోయి,
క. సంపదలేమికి మది శో

కింపవు; శత్రువులచేతికిని లో నగు టూ

హింపవు; నిను నూర కునికి

పెం పని పాటించె దిట్టిబేలవు గదవే!

320

వ. అ న విని, హిరణ్యకశిపునందనుం డవ్వరందరున కిట్లనియె:

ఆ. ⁵కలిమి లేమియనగ గల వొకరెం; డవి

'యత్నగౌరవము వియత్నతయును

గలుగ వచ్చు'ననుట గా; దది సూ బేలఁ

దనము! వినుము, తెలియ ననిమిషేంద్ర:

321

క. తేరక యుండగఁ జేరుం;

దేరంగాఁ బోలియు; విధియధీనంబులు గా

1 = ఈవిధములగు. 2 = కోపమునకు క్రోధమునకును దూరమైనవాడును, 3. = నిందా స్తుతి (దూషణము భూషణము) సమానముగ గణించువాడును, 4. మంటి గడ్డను బంగారమును ఒకటిగాఁ జూచువాడు. 5. తా. కలిమి యని లేమి యని రెండు గలవు. అందు కలిమి ప్రయత్నముచేతను, లేమి ప్రయత్నము లేకుండుటచేతను వచ్చు ననుట తగదు. అది(అట్లునుటయే) నుమి లేలతనము!

కారయ విత్తంబులు పురు

పారంభాయత్తములె మహాబుద్ధిధీ?

323

క. శత్రుజనులు చెఱుచుటయును,

మిత్రులు బ్రతికించుటయును, మిన్నక యాప

త్వాత్మతయును, సంపదయు—వి

ధాత్మఁడు సంధించఁ జూపె నెఱిఁగిఁ బురుషున్.

324

ఆ. భావములు నిజస్వభావంబునన తోచు,

నడఁగు; నట్లు గాన, నస్థిరతకు

నెలపు లని యెఱుంగ నేర్చిన భావంబు

లందుఁ దగులు నెట్లు డెంద మనఁను?

325

ఆ. ఏను గర్త ననుట యెఱుంగమి; దాఁ గర్త

యేని నేమిఫలము నెడల కుండ

నఖిలకర్మములును నొనరించుచు నున్న

వాఁడె?—కానఁ గర్త గాఁడు దాను.

326

వ. అని పలికి వెండియు,

327

క. అనఘా, విధివిహితంబు

దవచేతఁగఁ దలఁప ఫలము దగులు నహంకా

రనిరూఢున; కనహంకా

రున కది లేమి పలయుక్తిఁ దోచెనఁ జాలున్.

328

క. విను, విధిశ్రుత్యము లూరక

గనుగొనుచును, సిద్ధ్యసిద్ధికల్పితనుఖదుః

ఖనిరూఢిఁ బొంద కుండఁగ

మనముం దొలగించు వెరపు మహనీయ మగున్.

329

క. కావున భూతానిత్యత

భావించుట యెఱుఁడు గలిగి బంధచ్ఛేద

ప్రయోగము సంపత్తిగో

మాముగ నున్నవాడ నమర పవనా.

330

క. దాంతుఁడుఁ బ్రజ్ఞావంతుఁడు
 శాంతుఁడు నగువానిమానసం బాయాస
 శ్రాంతము గా దెమ్మెయి? — ని
 శ్చింతుఁడ నై యుండుదును విశిష్టవిచారా. 3౮౧

క. అనవుడు, సనిమిషపతి: 'యే
 యనువున నీశాంతి నీకు నగపడియె? మహా
 జనపూజ్య, చెప్పవే నా!'
 కని యడిగిన నిట్టు లనియె నతఁ డాతనితోఁ: 3౮౨

తే. ఆర్జవంబు, ప్రసన్నత, యాత్మవత్త్వ,
 మప్రమాదంబు, వృద్ధసేవాభినిరతి—
 మేలు సేయుఁ; బ్రజ్ఞాశాంతి శాలియగుట
 కాలపాకంబుతోఁ దాన కలుగు ననఘ. 3౮౩

క. అనిన విని, విస్మయము నె
 మ్మనమునఁ దభుకొత్తఁగా నమరపతి యభివం
 దన మొనరించి పొగడుచుం
 జనియె నిజావాసమునకు జగతీనాథా. 3౮౪

వ. అని చెప్పిన విని, యప్పాండవాగ్రిజుండు: 'భూపాలునకు లక్ష్మీ
 భ్రంశం బేమిటం గలుగు?' అనుటయు నయ్యాపగానందనుం
 డతని కిట్లనియె: 3౮౫

తే. వాసవునకును బలికి సంవాద—మనఘ,
 కలిగె; నయ్యతిహాసంబు గర్జగోచ
 రంబుసేయుము; నీ దగు ప్రశ్నమునకు
 నుత్తరం బది సెప్పెదఁ జిత్త మలర. 3౮౬

నీ. ఇందుఁ డబ్జకడ కేతెంచి వినతుఁ డై;
 'బలి మహాసంపద వెలుఁగుచుండె;
 నతని నివృడు గాన; మాతఁ డెచ్చో నున్న
 ఖాఁడాకో! యనుడు, నవ్వారిజాన

నుండు: 'నీతలఁ బొప్ప కుండుట యెఱిఁగితి;
 నైనను జెప్పెద; నన్వతవాది
 గాకుండుమీ! యుష్ట్ర) ఖర గో హయంబుల
 యుండుఁ దా నొక్కటిచంద మొంది

తే. యడఁగి యున్నాఁడు;—వధియించు టనుచితంబు
 వాని; 'నని పల్కె; 'నటు నేయువాడఁ గాను;
 మాట వెట్టుదుఁ గన్నచో—మాననీయ
 వాక్య' యని వీడుకొనియె నవ్వానవుండు. 3౮2

వ. వీడ్కొని చని జగతిం జరియించి యొక్కచోట ఖరరూపంబున
 సంప్రీతుం డయి యున్న యబ్బలిం గని బలారాతి యిట్లనియె:

—♦ ఇంద్ర! బలిచక్రవర్తి సువాద ప్రకారము. ♦—

క. ఏనుఁగులు నుట్టి రాఁ బే
 రేనుఁగుపై మణిమయంపుటెల్లులు మెఱయం
 గా నీ వేతెంతువు! మముఁ
 1గానికిఁ గొన వప్ప! డివుడు గాడిద వైతే! 3౮౯

క. 2కనకమయయాప మొప్పఁగ
 ననూపవిభవమున నీవు యాగం బొనరిం
 చినయొప్పను!—నిప్పటిని
 యునికియునుం జూచి నాకు 3నుమ్మల మయ్యెన్. 3౯౦

ఆ. 4ఉముక దినుచు నిట్టులుండి, నీతొల్లింటి
 లీలఁ దలఁచి యుమ్మలింతో! లేదో!—
 యున్నరూపు సెప్ప వన్న, గార్దభరూప
 ధారణైకనిపుణ, దానవేంద్ర! 3౯౧

సీ. అన విని, బలి దేవతాధీశుతో: 'నీకు
 నావిభవంబు గానంగ రాదు

1 = లక్ష్మ్యపెట్టువు అప్పుడు 2 = బంగారుతోఁజేయఁబడిన యూపము (=యజ్ఞ
 మనందు పశువును గట్టుటకై నాటెడు వైపట్టలేనికోయ్య; పొలకోయ్య; గంగరావి)
 3 = దుఃఖ మగుచున్నది. 4 = రూ. ఊడ = పోట్టు.

గుప్త మై యున్నది గుహాయందు; నా కిచ్చ
పుట్టిన నవ్వుడ పొలిచి తోచు.
నది యటు లుండె నీ వధికుండ; వల్పుల
యెదుర రజ్జులు వల్కు లేటి పెంపు?
పొమ్ము!—దుశ్శ్చవన, నీపోయెడు తెరు!'వన్న,
నాతండు నవ్వుచు నతనిఁ జూచి

ఆ. మున్ను వలికినట్ల 1కన్నోట లేక ప
ల్కుటయు, నతఁడు: 'భూతకోటి మంచు
వోలెఁ దోచు, విరియు; బుద్ధిమంతులు దాని
కిచ్చ వగవ రింత యెఱుంగ వెట్లు?' 3౯౨

వ. అని వెండియు విరోచననందనుండు — 3౯౩

క. పౌరి సర్థంబు— ననర్థము,
మరణము—జీవితము, నుఖసమాగమమును—దు
స్తరదుఃఖసంగమంబును,—
దొరకొనునే నెపుడు సమతతోడన నిలుతున్. 3౯౪

చ. బలమును నొప్పు బుద్ధియును జౌఢతయుం గలవారు, లేనివా
ర లనక యొక్కభంగిఁ దఱి రాకయ చూచి హరించు చుండు వి
చ్చలవిడిఁ గాలుఁ; డ ట్లగుట, సారమతిం గని యున్నవాడ; ను
మృలికయు నుబ్బు నాదుమది మందున కై నను లేదు వాసవా.

ఉ. గాడిదరూపు దాల్చి యుముకల్ దిను చుండఁగఁ జూచి యుల్లసం
బాడెదు! శక్ర, శాంతినమయం బగుటన్, విను, మింకఁ గొన్ని నీ
వాడిన నాదుచి త్తమున నల్క యొకింతయుఁ బుట్ట. దిట్లు నీ
వాడితె మున్ను? ని న్నెఱుంగనా! వలదానను నీ వెఱుంగఁగన్!

క. ఎలమియు వాడుటయును దన
వలచినయట్టివె; యెఱుంగవా విధిచరితం
బులు బలవంతంబు లగుట?
వలదె వివేకంబు పెద్దవారికి నిందా? 3౯౭

క. ఇటు గర్వించుట నీచత;

యెట వోయెదో పొమ్ము! మాను మీ వలవనిత్రు

ల్లుట! వజ్రము నీవును బిడి

కిటితాఁకున నొఱగు దేను గినిసితి నేనిన్.

3౯౮

క. ఇది మేలపుమాట సుమీ!

మది నుద్ధతి లేదు నాకు; మహితాశ్చర్యా

స్పద మగువిధాత్మచేయిం-

దుది నీవును దుస్సువోదు; త్రుళ్లు టుడుగుమీ.

3౯౯

వ. శాంతుఁడవగు మనిపలికె. అట్టియెడ నవ్విరోచననందను శరీరంబున నుండి సురూపయు సుకారయు నగునొక్కమగువ నిర్గమించినం గని, కాశికుండు విస్తయ వికసితాక్షుం డగుచు నతనితో: 'నివ్వనిత యెవ్వత?' అనిన, నాతండు: 'ఏ నెఱుంగ; నీవ యీయమ నడు గుము' అనుటయు, నయ్యనిమిషపతి యమ్ముద్దియమొగంబు గనుం గొని: 'మాకు ని స్నేహింగింపుము' అనవుడు, నద్దేవి యతనితోడ:

క. 'శ్రీయును భూతియు లక్ష్మీయు

నాయభిధానములు; మీరు న న్నేఱుంగమి పె

ద్దే? యింద్ర, యెజ్జగంబుల

నేయుగములయందు నెఱుంగ రెవ్వరు'-ననినన్.

౪౦౦

క. అనవుడు, నతండు: 'నీ వీ

దనుజేశ్వరుఁ బాయుటకుఁ గతం బేమియొకో!'

యనిన విని, లక్ష్మి: 'సత్యం

బును ధర్మము దమము దానమును నాయొక్కల్-

౪౦౧

క. 'అవి గలిగి పరాక్రమయుతుఁ

డవుపురుషునిపాల నిలుతు; నమరాధిప, యీ

దివిజారి దొల్ల యట్టిఁడ;

యవినీతత నివుడు బ్రాహ్మణాసూయమెయిన్-

౪౦౩

క. 'తొల్లిటిసచ్చారిత్రము

లెల్లను దిగ విడిచెఁ గాన నీతనికడ నే

నొల్ల నిలువ; వచ్చెద, సుర

వల్లభ, నీపాల నెలమి వసియింపంగన్.

రంర

ఆ. 'ఆగుణములు మఱియు నాగమోదితసమా

చారములును, గలిమిఁ గోరి, యింద్ర,

నిన్నుఁ బొంది యేను నిల్చెద; నేమిట

నేమఱంగ వలవ దెల్పుడు నీకు!'

రంగ

వ. అని పలికె. ఇట్లు లక్ష్మీచేతం బరిత్యక్తుం డైనబలి యాఖండలు
నాలోకించి:

రం

క. 'అయనవశంబునఁ దేజో

వియుక్తుఁడై రవి ప్రతాపవిరహితుఁ డగునా

క్రియఁ బొనుగువడినఁ బొంగకు

జయింతు నిను దేవదనుజసంగర మగుడున్.'

రం

వ. అనుటయు మహేంద్రుండు:

రం

క. 'అది యట్లు లుండె;—నీతోఁ

బదరం బని లేదు నాకు. బద్భభవునిమా

ట దలంప వలయు; నీపై

భిదురం బిడ;— దనుజనాథ, ప్రియ మండు మోదన్.'

రం

క. అనిన విని, యెండు వలుకక

దనుజాధీశ్వరుండు వోయె దక్షిణదిశకుం;

జనియె నుదజ్జులుఁ డై దివి

కనిమిషనాథుండుఁ గౌరవాన్వయముఖ్యా.

రం

వ. అని చెప్పి యనిమిషవదీనందనుండు వెండియుఁ బొండవాగ్రజున
కిట్లను: ఇంద్ర-సముచిసంవాదం బనునితిహాసంబు హృదయ ప్రసాద
కరంబు: దాని నాకర్ణింపుము:

రం

1. కేశమ ఆటిపోయినను. 2. (నీపై) వజ్రాయుధము విడువ(ను).

—♦ఇంద్రియమున సువాదప్రకారిణుడు♦—

సీ. సిరిఁ బాసియును నొక్క చిత్రయు లేక 1వీ
చులక్కిం దడంగినజలధివోలే,
నముచి యేకాంతస్థలమున నుండఁగ నింద్రుఁ
డచటికి నేతెంచి యతనిఁజూచి:

‘పేదవడ్డఁడవు! ప్రియజనంబును బరి
వారంబు లే! దియ్యవస్థ కెంత
వగచెదవో దానవశ్రేష్ఠ!’ నాపుడ,
నాతండు: ‘వగవు నిరర్థకంబు;

తే. వలయువస్తువు వగచిన వచ్చునయ్య?—
రామి యొక్కటియే; శరీరంబు నెదయుఁ
దాపమునఁ బొందు వగవున; ధర్మ మేదు;
నింత యెఱుఁగుదు; వగవ నే నేమిటికిని.

ర౧౨

తే. సకలభూతంబులకును శాసకుఁడు గలఁడు
గాదె యొక్కరుఁ! డాతనికల్పనమునఁ
బ్రొత్త మైనది—నీళ్ళులు పల్లమునకు
వచ్చుక్రియఁ దాన వచ్చు గీర్వాణముఖ్య.

ర౧౩

క. ‘ఇది నా కయ్యెం. గాఁగల
యది యె’ యనుగాఢనిశ్చయం బెవ్వనినె
మ్మదిఁ గలుగు?—నుబ్బు— వగ, సం
పద—యాపద—గలుగ వట్టిభవ్యున కింద్రా.

ర౧౪

క. ధైర్యంబున వీర్యంబున,
శౌర్యంబునఁ బ్రజ్ఞఁ బడయుఁ జాలునె నరుఁ డే
క్కార్యము నప్రాప్త్యమయిన?
సార్థ్యం డది యెఱుఁగుఁ గాన పడలఁడు శక్తా.

ర౧౫

తే. మేలుఁ గీడును నరుఁ బొందుఁగాలముల న
వశ్యమును. వానిఁగోరిన వచ్చుటయును,

వినుము, త్రోచినఁ బోవుటయును, నురేంద్ర,
కలదె? వానికిఁ, గావున, వలదు చింత.

ర౧౬

క. అని యిట్లు నముచి వలికిన
విని మెచ్చుచు దివికి నమరవిభుఁ డరిగెం. బా
వనచరిత, యింక నెయ్యది
వినవల తవపుడును, భ రితవినయుం డగుచున్-

ర౧౭

క. ఆనరపతి శాంతనవుని
తో ని ట్లను: 'నెద్దియేని మర్దశ యైనన్
మానవుఁ డెట్టి డగుట మే?
లానతి యీవే దయామయా తేటపడన్'.

ర౧౮

వ. అని యడిగిన నయ్యుధిష్ఠిరునకు బుధశ్రేష్ఠుం డి ట్లనియె:

ర౧౯

క. ఏవిధమున దుర్దశలకు, భూవర,
ధైర్యంబ మందు. భూరిధృతిమెయిం
జేవ గలుగు దృఢనిశ్చయ
భావము నెవ్వగలఁ దొట్టువడ దెబ్బంగిన్.

ర౨౦

క. ధృతి యారోగ్యము నొసఁగుచు;
ధృతి యుజ్జ్వలలక్ష్మిఁ దెచ్చు; ధృతి కీర్తిసము
న్నతిఁ జేయు; గాలగత్యవ
గతి గలిగినఁ గలుగు ధృతి వికారవిదూరా.

ర౨౧

—♦ఇంద్ర బలిసంవాద ప్రకారము.♦

వ. ఏతద్విషయం బైనయది యొక్కటి యింద్ర-బలిసంవాదం బనునితి
హాసంబు గలదు ఆకర్ణింపుము: దేవాసురులకు సమరంబు సెల్లిన
నందు విష్ణునిమహానుభావంబున దేవతలకు గెలు పై రుద్రాదిత్య
మరుద్వసుగంధర్వసిద్ధాదులు పరివేష్టింప, నిందుఁ జైరావతారూ
ఢుం చై లీలం ద్రైలోక్యంబును జరించుచుండి యొకప్పుడు సము
ద్రోపాంతంబున నొక్కగిగహ్వరంబునయంగణంబున వైరోచ
నుం డగుబలింగని చేరం జని, యద్దనుజవీతి దన్నుం జూచి

నిస్సంభ్రముండును వైమనస్యరహితుండును నై యునికి నిరూ
పించి యతనితో నిట్లనియె: ర.౨౨

క. హీనస్థానమున విభవ
హీనత నిట్లుండి, రిపులయెలమిఁ గనియు నీ
మానసమున శోకింపమి,
దానవకులసౌధ, యెవ్వధంబునఁ గలిగెన్! ర.౨౩

ఆ. కౌర్యముననొ వృద్ధసంసేవలననొ
తపముననొ యుదాత్తతానిరూఢి
గలిగి మమ్ము సరకు గాఁ గొన కున్నాడ
వేమికతము దీని నెఱుంగఁ జెప్పుమ? ర.౨౪

వ. అనిన విని బలి యతని కిట్లనియె: ర.౨౫

ఆ. సరకు సేయ వను చసడ్డమాటలు గొన్ని
యాడినంత నేమి యయ్యె? నింద్ర,
నీదుశక్తి వింతయే! దైవవశమున
నెట్టిపాటినారు నెఱ్ఱుఁ గారె! ర.౨౬

క. నీవు మును హీనుఁ డగుటయు
నావలనం గాదు; నీకు నను హీనదళా
భావితునిఁ జేయ రా; దివి
దైవకృతము; లట్లు గావ ధైర్యము వలయున్. ర.౨౭

క. విను, పర్యాయంబున ముఖ
మును దుఃఖముఁ జెందు జనుల; బురుషుండు ధైర్యం
బున గర్వంబు విషాదం
బు నడంగింపఁ దగు నందుఁ బుధు- లది వినమే! ర.౨౮

క. చెలుఱు జాట్టలును సహ
యులు విభవము పెంచుకాలము క్తి నవస్థం
దొలంగించుట గలదె? మడిం
దెలిసి మనుషు; మనికి యిట్టిడ్డియ కా దెప్పుడున్. ర.౨౯

క. నిను నే గెలుచుట కాలము
నన; నీవును గాలయుక్తి నను గెలిచితి; గా
వున, నశుభమునకు శుభమున
కును గాలము సూపె కర్త కుశికతనూజా!
౪౩౦

ఆ. నాకు నీకు నేల,—నాకేశ, శత్రుత్వ
మేరికై నఁ గలదె యెందుఁ? బాక
మునకుఁ దెచ్చుచుండు జనులఁ గాలము—వృక్ష
ఫలవిధముగ; రజ్జుపలుకు లుడుగు.
౪౩౧

వ. అని చెప్పి యంత నిలువక—
౪౩౨

క. కా దిది విక్రమకాలము;
లే దిప్పుడు నాకు నలుక; లీలాత్మాక, రో
షాదరము గలిగినను నిను
నీ దగుపరిజనము గూల్చినే పెడచేతన్?
౪౩౩

వ. అని పలికి వెండియు,
౪౩౪

క. సిరిపెంపునఁ గడు నొప్పెదు,
సురనాయక, యిప్పుడు; మీఁదఁ జూచెదు నీకుం
బరిభవము దెచ్చుటకు నై
కరమువెనక వచ్చు జేటుకాలముతెఱుగున్.
౪౩౫

తే. ఇంద్రు లెందఱు వో!— రింద్రులేల!—బ్రహ్మ
లుండుదురే!—తటితోఁ దెగుచున్నవారు
గాక! దానవసంఘంబు గాలవశేతఁ
బొందు తేటికి సెగ్గింపఁ? బొమ్ము నీవు.
౪౩౬

క. క్రతువులు సేతయు, దేవ
ప్రతేములు పల్పుటయు, వృత్తవంతుఁ డగుటయుం—
గతమే కాలము ద్రోచుట?—
కతర్క్యవర్తనము గాల;— మది గొనదు సుమీ!
౪౩౭

క. అని యిట్లాడినమాటలు
విని, దనుజునిఁ జూచి, తుమరవిభుఁ డుల్లములో

నన సంరంభంబు నుడిపి

కొనుచు, నతని కిట్టు లనియెఁ గురువంశవరాః

౪౩౮

క. అకట! భవచ్ఛిత్తము ని

ర్వికారమై భరితధృతివివేకవినయశాం

తిక మగుచు వెలింగెడు! దీ

నికీఁ గారణమైననిష్ఠ నెఱి యెట్టిదియో?

౪౩౯

క. అనిన నతఁ డతని కిట్లును:

‘విను, మనిమిషనాథ, యేను వేఁ టొకచోటం

గొని వచ్చితినే చిత్తం

బున కవికృతి ధృతి వివేకముఖ్యగుణంబుల్.

౪౪౦

వ. ‘కాలప్రకారం బెఱుంగుదుం గావునఁ గలంగ కుండుదు.

౪౪౧

తే. ‘చెప్ప చున్నాఁడఁ: గాలంబుచేత నెల్ల

విధము జొప్పడు జనులకు; వినుము, కాల

మప్రమాదవర్తన; మధికప్రమాద

సంగమత్తులు వా రెల్లు భంగపడరు?

౪౪౨

క. కళలుం గాష్టలు లోనుగ

గలచిదురలఁ గూర్చుకొనుచుఁ గాలంబు జనం

బుల,--వడ్డికిచ్చునాతని

వలె నలవడఁ బొదివి తనకు వశ్యులఁ జేయున్.

౪౪౩

క. ‘కాల మడగించు జనుఁ గ

ల్లోలిని గిరిఁ ద్రెంచుకరణి; లోభ క్రోధా

శీలత్వ కామ భయములఁ

దేలుజనుఁడు గాలవృత్తితెఱఁగు నెఱుంగునే;

౪౪౪

క. ‘ ఇంతకు మును నూచితి! నతఁ

డెంతయు నొప్పు గొని యుండె! నిది గడుజిత్రం!

1. తా. కాలము, వడ్డికిచ్చువాని విధమున, కళ (=ముప్పది తెప్పపాటుల కాలము) లున, కాష్ట (=పదునాఱు తెప్పపాటుల కాలము) లును లోనగు చిదురల (=నూత్నుభాగముల)ను గూర్చుకొనుచు జనులను అతవశించికవిసి లోబఱుచుకొనును.

బెంతవెనఁ జచ్చె!' ననుఁ;- దనుఁ
జింతింపఁడు జనుఁడు మూఢచి త్తత్వమునన్.

౪౪౫

క. “విను, భావాభావంబులు
గని యత్త్యుత్తమతపంబు గైకొనువిద్య
జ్ఞనుఁడు గనుఁ గాలగతి యె
ల్లను ¹గరతలశోభితామలకముంబోలెన్.

౪౪౬

క. “కాలగతి గనుట శాంతికి
మూలం బై యంతరంగమున కాత్మమయ
త్వాలంబనంబు నిచ్చు; ²దఁ
దాలీనుం డైనపురుషుఁ డక్షోభ్యుఁ డగున్”

౪౪౭

వ. అనిన విని పాకశాసనుం డతనివివేకపాకంబున కచ్చెరు వొంది
యభినందించి యతని కి ట్లనియె: ‘

౪౪౮

ఆ. దనుజనాథ, యివ్వీధంబునఁ గాలచా
రిత్రవేది వై పవిత్రశీల
యుతుఁడ వైతి; నీవు కృతకృత్యుఁడవు; నీదు
వృత్తి గోర వలయు నుత్తములకు.

౪౪౯

తే. లోక మెల్లను నటచేతిలోన నున్న
యట్లు గనికొని, సత్త్వాదు లైనమూఁడు
గుణములను బాయఁ బెట్టి, నిర్గుణత వెలుఁగు
నాత్మఁ గనుచున్నవాఁడ వే మందు నిన్ను!-

౪౫౦

క. కెలనికిఁ జూడఁగ దైన్య
కలనం బగుచున్నయిపుడు గదిరినదశయుం
దొలఁగుం గాపుతఁ! గడుమే
లెలసి పరమసుఖముఁ బొందు మిచ్చావృత్తిన్!

౪౫౧

క. అని పలికి యుచితముగ వీ
ఁకొని విభవం బెనఁగ నభ్రకుంజరముపయిన్

వినువీధిఁ జనియె సురలును

మునులును వేష్టింప భూతములు వినుతింపన్.

౪౫౨

తే. అమృతపానంబుఁ జేసినయంతకంటె

నద్దనుజపతిమధురవాక్యామృతమున

సంభృతానందుఁ డై సురేశ్వరుఁడు దనదు

పురమునకుఁ నేఁగి సుఖ ముండఁ గురువరేణ్య.

౪౫౩

వ. అని యిట్లు ధర్మతనయునకు భీష్ముండు పునర్భూతం జైనయింద్ర
బలినంవాదంబు సెప్పె నని చెప్పిన విని, మఱియేమి సత్కథలు
సెల్లఁ జెప్ప మని యడుగుటయు,

౪౫౪

చ. పరమమునీంద్రసంయమనపక్వవివేకవిభూతిరమ్య, వి
స్తరమహాసీయతార్కికవచఃకలనానభిగమ్య, దేవతా
సురపరిరక్షణోన్మథనశోభికటాక్షవిహార, నిత్యసుం
దరశుభకాంతిపూర, దురితవ్రవిదారణ, వీతకారణ.

౪౫౫

క. ఆదిత్య మరు ద్వసు రు

ద్రాదిసకలదేవతామయాత్మక, శ్రీసం

పాదనవిధావిచక్షణ

పాదసరోజా, మహార్ధిభక్తసమాజా.

౪౫౬

మాలిని. అమలహృదయవేద్యా, హవ్యకవ్యవ్రసాద్యా,
శమసుఖమయమూర్తీ, సర్వలోకప్రవర్తీ,
కమలభవనిషేవ్యా, కామదూరానుభావ్యా,
యమనియమవికాసీ, వ్యాసచేతోనివాసీ.

౪౫౭

× ద్య మ్.

ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్రై కొమ్మనామూత్యపుత్రై

బుధారాధనవిరాజి తిక్కనసోమయాజి

శ్లోఘితంబై సశ్రీమహాభాతతథిభున

శాంతిపర్వంబునందఁ

జకుర్వాసము.

శ్రీ

హరిహర నాథాయనమః.

శ్రీమదాంధ్ర మహాభారతము.

శాంతి పర్వము.

పంచమాశ్వాసము.

శ్రీ

కరణనిపుణచరణ

వ్యాకోచాంభోజనిత్యవాసముదితసు

శ్లోకమునిచిత్తభృంగ, మ

హాకరుణామిళదపాంగ, హరిహరనాథా.

౧

—* శ్రీ-శక్ర సంవాదప్రకారము. *

వ. దేవా, వైశంపాయనుండు జనమేజయున కిట్లనియె: అట్టింద్రబలి సంవాదరూపంబునఁ గాలప్రకారంబు విని యుధిష్ఠిరుండు దేవ వ్రతునితోడ—

౨

క. 'ఏమిట రూపగుఁ బురుషుం?

దేమెయి రూపు సెడు?—నాకు నెఱిగింపుము తే

జోమహిత,' యనిన, నతఁ డా

భూమిపతికి నిట్లు లనియె భూపప్రవరా:

౩

వ. ఇవ్విషయంబునకు నొక్కయితహాసంబు శ్రీ-శక్రసంవాదం బవం గలదు; దానింజెప్పెద నాకర్ణింపుము. నారదమునీశ్వరం డెందును నిజేచ్ఛం జరియించు చుండి యొక్కనాఁడు మందాకినికిం జని కృతస్నానుండై —

౪

క. ఆనదియం దాచరిత

స్నానండై నియతి నున్నశక్రం గని యు
చో నయ్యురువురు సల్లా
షానందముఁ బొందు చుండ నాకాశమునన్ —

౫

తే. బాలభానుబింబంబు గీడ్పఱచునట్టి

దీప్తిమండలి దోఁచె; నద్దేవపతియు
మునిపతియుఁ జూచు చుండ గ్రక్కన విమాన
మవతరించి యాసన్నయై యతివ యోర్తు—

౬

క. పురుహూతున కభిముఖు యై

కరములు మోడ్చుటయు, నతఁడు గారవమున: 'నె
వ్వర వబ్బాసన ? యెచటికి
నరిగెద ? వెందుండి రాక?' యనియె నశేంబాగ్ని.

౭

సీ. లనవుడు, నద్దేవి, యాదరభరిత యై—

'బాలార్కబోధితపద్మజాత
యైనట్టిదాన; శ్రీ యన, లక్ష్మి నా, భూతి
యనఁగ-వెలుంగుదు; ననఘ, యేను
స్వాహా స్వధా మతి శ్రద్ధా ధృతి స్మృతి
మేధల దనుజాల మెచ్చి, వారి
కడ నుండి, మెచ్చ కిప్పుడు నీకడకు నేఁగు
దెంచితి'-ననిన నద్దివిజనాథుఁ:

తే. 'డేమికావణమున మెచ్చి?— తేకథమున

మెచ్చ వెతి దానవుల? నీమెచ్చుచొప్పు
మాకు నెఱిగింపు' మనిన, న మ్మాననీయ
వాక్య యి ట్లని చెప్పె నవ్వాసవునకు:

౮

క. 'దానాధ్యయనాతిథి

మ్మానాదివిశిష్టగుణసమగ్రతేకత్విమి
దానవుల నియ్యకొంటిని;
వాని విడిచి గర్వు లగుట వారి విడిచితిన్.

వ. 'సత్యధర్మపరుండ వగుటంజేసి నీపాల వసియింప రుచి పుట్టి వచ్చితి' నని చెప్పి వెండియు, ౧౦

సీ. 'గురుభక్తినిరతులు సురపితృపూజన
పరులును సత్యసంభాషణులును
దానశీలురుఁ బరధన పరదారప
రాజ్యుఖచిత్తులు బ్రాహ్మణప్రి
యులు దివానిదావియుక్తులు వృద్ధ దు
ర్బలఁ దీనయోషితృపారతులును
శౌచులు నతిధిభోజనశిష్టభోజులు
నేను మెచ్చుజనంబు; లిట్లు గాక

తే. ధర్మ మెడలి కామంబుఁ గోధఁబుఁ జాలఁ
గలిగి, గర్వలై బలియు భైక్షంబు నిడక
పరుషవాక్కులఁ గూరంపుఁ జరితములను
మిగిలి వర్తించువారు నా మెచ్చుగారు. ౧౧

క. 'బుద్ధియు ధృతియును సీతియు
శ్రద్ధయు సన్నతియు క్షమయు శాంతియు ననఁగాః
వృద్ధశ్రవ, యేడ్వరు మ
ద్వృద్ధిప్రదదేవతలు శ్రుతిస్మృతికథితల్. ౧౨

క. 'అష్టమి యగుదేవత నేఁ
గష్టాత్మత యసురులందుఁ గని విడిచితి; మ
త్తుష్టికరచరితు లగుటఁ ద్రి
విష్టపసదులకడ నిలిచి వెలసెద* ననినన్ — ౧౩

క. 'అభినందించిరి దేవ
ప్రభుఁడును నారదుఁడు; నపుడు పవనంబును సౌ
రభసుఖసంస్పర్శంబుల
నభిరామం బగుచు వీచె నల్లన యచటన్. ౧౪

ఆ. కురిసెఁ బుష్పవృష్టి, మొరసె గీర్వాణదుం
దుభులు సేరి వరింప; సభినవోజ్జ్వ

లత్వ మొంది దివిజులకు నేత్రపర్వ మై
పొలిచి యింద్రుఁ డాత్మపురికి నరిగె.

౧౫

క. శతమఖకమలావాసా

ప్రతిమసమాగమవిశేషబహుమత మగు నీ

యితిహాసము శ్రుత మైనఁ బ

రిత మైనను నెఱయ సంఘటించును లక్ష్మిన్.

౧౬

క. ఇందులతాత్పర్యము నీ

డెందము నొందించి యతిదృఢీకృతశీలా

స్పందితుఁడ వగుము; తిరమై

యిందిర నీకడ వసించు నిభపురనాథా.

౧౭

క. అనిన విని ధర్మజుఁడు శాం

తనపునితో: 'జనుల కెవ్విధమునాచారం

బున నెట్టిపాటిశీలం

బున నేవిద్యను, మహాత్మా, ముక్తి దొరకొనున్'?

౧౮

క. అనవుడు నతనికి నతఁ డి

ట్లచు: 'విను, మితిహాస మొకటి; యది నీప్రశ్నం

బున తుత్తర మగు; నేర్పడ

వినిపించెద గాఢతరవివేకనిరూఢా.

౧౯

—♦ దేవల-జైగోపవ్యసంవాదప్రకారము.

వ. అసీతుం డగు దేవలుండు జైగోపవ్యసం డనుసంయమితోడ: 'నీవృత్తం
బెఱింగికొన వలయు నెఱింగింపవే' యనిన, నమ్మహాత్ముండమ్ముని
వరున కి ట్లనియె:

౨౦

ఆ. శాంతిమఠంతు లైన సౌమ్యుల కెయ్యది

నిష్ఠ దానియందు నిరతిశయన

మాదరంబు గలదు నాదుచిత్తంబున;

వినుము, తద్విధంబు విస్తరింతు.

క. వినుతించిన నిందించిన,

ననఘా, మనమునఁ బ్రియంబు పరిపయమును లే

కునికియు, వేసిన నైనను

గనలు వొడమమియుఁ బ్రబుద్ధగణ్యగుణంబుల్.

౨౨

ఆ. ఒకటి గోరి దాని కుల్లంబు గందంగ

జాలిఁ బడమి, యేమి సంభవించె

నేని దానఁ దృప్తి నూనుట, దప్పిన

పనికి వగవ కునికిఁ భవ్యగుణము.

౨౩

క. హర్షంబును మానంబు న

మర్షము నపరాధమును సమదభావము ను

త్కర్షావకర్ష చింతలుఁ

నార్ష సమాధారమున నిరస్తగుణంబుల్.

౨౪

క. అవమానమునకుఁ దృప్తుం

డవు నమృతము ద్రావినట్ల; యంచితసమ్మా

నవిధికి నుద్వేగముఁ బొం

దు విషంబునఁబోలె శమరతుఁడు మునినాథా.

౨౫

క. చుట్టము పగ యనుభేదం

బెట్టిజనులవలనఁ దగుల; దెల్లప్పుడు నె

ప్పట్టన నెద్దానను మదిఁ

బుట్టదు సంతోషహాని బుద్ధాత్మునకున్.

౨౬

ఆ. ఇందియముల గెల్చి హృదయంబు శాంతిను

ఖంబుఁ బొంద, నిర్వికారవృత్తి

యైనవానిపొందు మానితగతి; దేవ

తలకుఁ బొంద నరిది ధర్మనిరత.

౨౭

క. అని చెప్పె ననుడు, గుంతీ

తనయాగ్రజుఁ డాత్మసమ్మదముఁ బొంద నదీ

తనయునితోఁ 'నెవ్వఁ డఖిల

జనప్రియుఁడు సకలసత్త్వసమ్మతుఁ?' డనినన్.

౨౮

—* ఉగ్రసేన కృష్ణసువాదప్రకారము. *

వ. అమ్మహాత్ముం డమ్మహీపతి కిట్లను: నారదుని విషయంబుగా నుగ్ర
సేనునకుఁ గేశవునకు సంవాదంబు గలిగె. అది నీయడిగినయర్థంబుఁ
దేటపఱుచు; దాని నాకర్ణింపుము: 29

క. సరనాథ, యుగ్రసేనుఁడు

హరితో నిట్లనియె: 'జనము లభివర్ణనత

త్పరు లగుదురు నారదునెడ;

సరయఁగ నతఁ డంతవాఁడె యంబుజనాభా?'

30

వ. అనుటయు నాకృష్ణుం డగురుమతి కిట్లనియె:

31

సీ. శ్రుతము నాచారంబు నతిశయవంతంబు;

¹లెడ నహంకార మొక్కింత యేని

లేదు; శీలము గడు లెస్స; వేషము నిర్వి

కారం; ²బమత్సరగర్వమడు;

జననంబుఁ దపముఁ దేజంబును బుద్ధియు

వినయంబు నయమును విశ్రుతములు;

ధైర్యంబు వచనమాధుర్యంబు శాశ్వతై

న్య క్రోధ లోభ నిరాసకత్వ

32

అ. మోజ యతనియందు నైజంబు; లీర్వయు

నుద్ధతియు ననూయయును నవజ్ఞ

యును నెఱుంగఁ; డట్టిమునివరు నారదు

నఖిలజనులుఁ బొగడు టరుదె యధిప!

33

వ. అని చెప్పె. అగుణంబు లఖిలజనప్రియకరంబులు; సకలసత్త్వనమ్మతం
బులు—అనిన విని, ధర్మతనయుండు, శంతనుతనయుతో: 'కాలా
వయవప్రకారంబులును యుగప్రమాణంబులును భూతవిధంబులు
నెఱింగింపవే!' యని యడుగుటయు, నతండు: 'శుకుం డడుగ వేద
వ్యాసమునీశ్వరుండు సెప్పినయర్థంబులు నీయడిగినవియును మఱియు
ననేకంబులుఁ గలవు; సెప్పెద వినుము' అని యజ్ఞనవతి కిట్లనియె:

క. అనఘుఁ బరాశరసూను స

వినయంబునఁ జేరి భక్తివినతుం డై త

త్తనయుండు బుద్ధిసంప

ద్ధునుఁడు శుకుం డిట్లు లనియెఁ గౌరవనాథాః

38

తే. కాలవిధములు భూతసంఘప్రకార

ములును లోనుగ నెఱుంగంగ వలయు; వాని

బహులకారుణ్యసంపద పల్లవింప

నాకు నెఱింగింపవే మునినాథవర్య!

39

—♦ వ్యాసుఁడు శుకునకుఁ జెప్పిన కాలావయవనిరూపణము. ♦—

వ. అనిన విని, భరితాదరుం డై వేదవ్యాసమునీశ్వరుం డమ్మహనీయున
కి ట్లనియె:

36

క. కాలములకు భూతములకు

నాలంబనభూత మగుమహామహిమఁ గ్రియా

లీల వెలింగెడు నప్పర

మాలోకం బెందు నిష్క్రియాత్మక మయ్యెన్.

32

వ. అది భావనీయంబు.

37

క. 1వినుము, నిమేషంబులు వదు

నెనిమిది యగుఁ గాష్ట; గాష్ట లిరువదియుం దో

డన పదియుం గళ; యఱువది

యును మూన్నాఱు గళ లై ముహూర్తము నడచున్.

39

తే. మూడుపదులు ముహూర్తముల్, మోహదూర,

యగు నహలారాత్ర; మట్టివి యన్ని గూడ

మాన; మవి రెండు ఋతు వనుమహితసంజ్ఞఁ

బరఁగు; ఋతువు లాతైన వత్సరము వత్స.

40

తే. అందు మూడేసిఋతువుల కయననామ

కంబు: లగు నుత్తరాఖ్య మొకండు, దక్షి

1. తొ. ఒద్ద నెనిమిది నిమిషములు ఒక కాష్ట. ఇరువదియు మీద పదియుఁ బెరసి ముప్పది కాష్టలు = ఒకకళ. అఱువది + మున్నాఱును = మున్నాట అఱువది కళలు ఒక ముహూర్తము.

ణాభిధాన మొక్కటియు; గుణాభిరామ,
యవి యహస్సును రాత్రియు ననంగ బరగు.

౪౧

వ. అది యోగిజనంబుల నిర్దేశంబు.

౪౨

తే. అనఘ, యుత్తర దక్షిణాయనము లమ్మ
హాత్ము లగ్నియు ధూమంబు నండ్రు; మఱియు
వినుము, శుక్లంబుఁ గృష్ణంబు ననుట గలుగు
నుగతి కగతికి హేతువు లగుటఁ జేసి.

౪౩

క. నరుల నెలలు నేడులుఁ బితృ
సురులకు దినము లగు నండు నూరులు; వరుసం
బరఁగు కృత త్రేతా ద్వా
పర కలియుగవత్సరముల భంగిఁ దెలిపెదఁ.

౪౪

వ. ఆకర్ణింపుము:

౪౫

—♦ చతుర్విధసంవత్సరపరిమితకృతము. ♦—

సీ. విబుధులపండ్రొందు వేలేండ్లు సనునంత
నాలుగు యుగములు నోలి నడచుఁ;
గృతయుగమ్మన కందుఁ జతురంశకములుఁ, ద్రో
తకు మూడుపాళ్లును, ద్వాపరంబు
భాగద్వయంబునఁ బర్యవసిత మగుఁ;
గలియుగ మంశ మొక్కటన తీఱు;
నిబ్బంగి పాళ్ళగు నిన్నియుగముల: 1౪౦
బర యుగ్మ వసు వార్ధిపరిమితములు,

తే. ఖద్వయ ర్తు గుణంబులు, గగనయుగళ
వేద నేత్రంబులును, నభోద్వితయ కర సు
ధాంశులును వచ్చు మున్నూటయటువదింటఁ
తెంప మానుష్టాబ్దంబు లై పేర్చి యుండు.

౪౬

1. తా. కృతయుగమునకు ౪౮౦౦, త్రేతకు ౩౬౦౦, ద్వాపరమునకు ౨౪౦౦, కలికి ౧౮౦౦-దేవవర్షములు. ఒక్కొక్క యుగమునది దేవవర్ష సంఖ్యను ౩౬౦ వేఁ తెంచినచో మనుష్య సంవత్సరము లగును.

వ. ఇట్లు కృతయుగంబునకుఁ బదియేడులక్షలు నిరుపదియెనిమిదివేలును, త్రోతాయుగంబునకుఁ బంద్రెండులక్షలుఁ దొంబదియాఱువేలును, ద్వాపరంబునకు నెనిమిదిలక్షలు నఱువదినాలుగువేలును, కలియుగంబునకు నాలుగులక్షలు ముప్పది రెండువేలును-మహవ్యవత్సరంబు లయ్యెను. ఇందు సంధ్యలును సంధ్యాంశంబులు ననుపేళ్ళఁ గొంతేసి కాలంబు నెల్లు. ౪౭

క. క్రమమున సంధ్యలు సంధ్యాం
శములు ననం బరఁగుఁ; బుత్ర, సకలయుగాద్యం
తములును యుగయుగమునకుం
దమలో నవి సరియ కాలతత్త్వం బరయఁ.

౪౮

వ. అది యెట్లంటేని దేవసంఖ్యం జెప్పెద-

౪౯

క. నన్నూఱులు మున్నూఱులు
నిన్నూఱులు నూఱులును మహితవర్షము; ల
య్యన్నియుగములకుఁ గ్రామా
సన్నత సంధ్యలను వానిసంధ్యాంశములన్.

౫౦

వ. ఇట్లు కృతయుగంబునకు సంధ్య లక్షయు నలువదినాలుగువేలు; దానిసంధ్యాంశంబు నంతియ. త్రేతకు సంధ్య లక్షయు నెనిమిదివేలు; దానిసంధ్యాంశంబు నంతియ. ద్వాపరంబునకు సంధ్య డెబ్బదిరెండు వేలు; దానిసంధ్యాంశంబు నంతియ. కలియుగంబునకు సంధ్య ముప్పదియాఱువేలు; దానిసంధ్యాంశంబు నంతియ-ఇవి మానుష వత్సరంబులు. ౫౧

క. 1వరుసఁ గృత త్రోతా ద్వా
పర కలియుగములఁ దపంబు, భవ్యజ్ఞాన
స్మరణము, యజనము, దోషా
దరమును—మానవులకుం బ్రధానతఁ గలుగుఁ.

౫౨

1. తా. వరుసగా: కృతయుగమున తపము, త్రోతయందు శుభమైన జ్ఞానసోదయము, ద్వాపరమున యజ్ఞము, కలియుందు దోషముల నాదరించుట-ఇవి మానవులకు బ్రధాన్యముగాఁ గలుగును.

క. న్యాయంబులు ధర్మంబులు

నాయువులు దనూబలములు సంతంతకు, వ

తా, యెంతయుఁ దఱుఁగుం దే

తాయుగముఁ దొడంగి మనుజుతతి కరయంగఁ.

౫౩

తే. ఆయుగంబులు నాల్గు మహాయుగంబు

నాఁగఁ జనుఁ; దత్సహస్రంబు నలువపగలు;

దానికొలదియ రేయును; దీని నెఱుఁగు

ప్రౌఢజనములు ను మృహారాత్రీవిదులు.

౫౪

తే. అతఁడు రాత్రి నిద్రించు నిద్రావసరమ

ప్రళయ మగు లోకములకుఁ; బ్రభాత మగుడు

మేలుకను దివమున; భూతజాలసృష్టి

పరతఁ బొందుఁ-బర్యాయమి ప్సాటఁ జెల్లు.

౫౫

వ. అని వెండియు,

౫౬

తే. ఆనఘ, బ్రహ్మంబు దేజోమయంబు, శుక్ల

మగ్రభాసిత; మెద్దాని యతులసార

రసము విశ్వంబు? నది యహర్కహితకాల

బుద్ధమై చేయు బహువిధ భూతసృష్టి.

౫౭

వ. తత్ప్రకారం బెట్టి దనినః నమ్మహాసీయతత్త్వంబువలన,

౫౮

ఆ. 1విను, మహా స్మనో గగన పవ నానల

సలిల భూము లనఁగ సంభవించు

మహితవిభవములు గ్రమంబున నేడు రూ

పములు జన్యజనకభావ మొంది.

౫౯

క. కృమయుక్తిని: శబ్ద స్ప

ర్శములును, రూప రస గంధసద్భావములుం,

1. తా. మహాత్ము (=బ్రహ్మము), మనస్సు, అకాశము, గాలి, అగ్ని, నీరి భూమి: అను మహాసంపదలు కృమముగా ఒకదానినుండి మఱియొకటి జన్య-జన భావముతో (=ఒకదాని పుట్టువునకు మఱియొకటి పరస్పరముగాఁ గారణ్య జనించును.

దమగుణములు గానాకా

శము మొదలగుభూతములు ప్రశస్తి వహించున్.

౬౦

క. సరనుత, విను, మీసప్త

స్వరూపములు పురుషులందు సంయమివరు; లీ

పురుషులు గూడిన సృష్టికి

వెరవరు; లది సంఘటిలదు వేర్పడిరేనిన్.

౬౧

వ. ఇట్టిమహిమ గలిగి,

౬౨

క. తేజోరూపము బ్రహ్మము

ప్రాజాపత్యం బనంగ బరగి పురుషుడు

ద్భాజిష్ఠ్యసత్యనిత్యా

వ్యాజమహిమ వెలుగు చుండు నకలంకమతిన్.

౬౩

క. వ్యాపకుడు సృష్ట బ్రహ్మ పృ

జాపతి నాఁ బరగి, నిత్యసత్యాత్మత్వో

ద్దీపితుఁ డై పురుషుడు ని

ర్లేపుఁ డనిర్దేశముం గలిగి వెలుఁ గొందున్.

౬౪

క. సుర సంయమి గరు ఊరగ

నర కిన్నర గిరి సరి ద్వన పయోధులఁ, ద

త్కరణీయములం జేయుం

బురుషుఁడు దివ్యాంతరంగమునఁ దలఁచి సుతా.

౬౫

వ. ఇట్లు గలిగి వర్తిలు చున్నలోకంబులందు—

౬౬

ఆ. పౌరుషంబు సూర్య ఫలద మందురు గొంద!

ఋషు, దైవ మిచ్చునందు కార్య

ఫలము గొంద; తెల్లఫలము భూతస్వభా

వంబ యండ్రు గొంద— అమితతేజ.

౬౭

వ. ఇవి కర్మస్థుల తెఱంగులు. సత్త్వస్థులు సమదర్శన

లయి

యుండుదురు. విశేషంబు వినుము:

౬౮

క. శివకరము తపము, మేధా

ధవ, సకలజనంబులకును; దానికి మూలం

బవిరశశమదమనంపద

లవుట, — నివి మనంబుతోడ నలవడ వలయున్.

౬౯

వ. స్వాధ్యాయంబు దపంబునకు బలం బిచ్చి తత్ఫలంబు గావించు. 20

క. అరయంగా శబ్దంబును

బరంబు నన రెండునూవె బ్రహ్మములు! గుణో

త్తర, శబ్దబ్రహ్మభజన

పరుడు పరబ్రహ్మమహితపదముం బొందున్.

20

క. 1 పరమబ్రహ్మమ భూతో

త్కరముం గలిగించు మింగు దా నిష్క్రియతా

స్ఫురితం బయ్యును బ్రకృతి

స్ఫురణను శబలత్వ మొంది పురుషవరేణ్య.

21

వ. సృష్టి తెఱంగు ము న్నెఱింగించితి; సంహార ప్రకారంబు నెప్పెద

నాకరింపుము:

22

తే. సావరములు జంగమములు; దన్ను గలయ

విలయ మొందిన 2 ఘటప్రప్తవిధము చాల్చు;

భూమి నంబువుల్ మింగు, నంబువుల నగ్ని,

యగ్ని ననిలుం, డనిలు చాల్చు నాకసంబు.

23

ఆ. ఆకసమును మనసు హరియించు; గంధాది

యగుగుణాళితోడ నఖిలభూత

ములును నిట్లు లయము బొందిన- గ్రహియించు

మనసు నాత్మగుణము నెనసి విధుడు.

24

క. అతని బొదుపు సంకల్పం

బతులజ్ఞానంబు; దాని నడచును విజ్ఞా

1. తా. తాను ఏపరియఁ జేయనట్లు అగపడుచుండియుఁ బ్రకృతి(=సృష్టి) రూపమన చిత్తవర్ణములం గలిగి అపరబ్రహ్మమే ప్రాణికోటిని సృష్టించుచు మింగుచు నుండును. 2. తా. ఆచరములు చరములును తన్ను (బ్రహ్మమును) గలిసికూడ, విలయ మొందినను తాను (బ్రహ్మము) కుండయొక్క అడుగువలె మోసి మోచక ఉండును. భూమిని జలము, జలమును అగ్నియు, అగ్నిని వాయువు, వాయువును ఆకాశము త్రావును.

నితఁ దద్బలముఁ బురుషదే

హితనుం గాలంబు వరుస నెడలం జేయున్.

21

క. కాలం బెడలిన విద్యో

స్మృతిత మగుబోధ మన్యమిశ్చిత్వంబుం

దూలించి వెలుఁగు చుండు; వి

శాలమతీ, బ్రహ్మ మది! పృశ స్తము శుశ్రుున్.

22

క. విను, మీసంహరణంబును

దనవన; మాతత్వ మవ్యధంబున దివసం

బును రాత్రియు, భూతఘ్నలకు

జననము విలయమునుజేయు సంక్షోడమెయిన్.

23

వ. అని చెప్పి పారాశర్యుం డార్యవర్యుం డగుశుకునితో

వెండియు

నిట్లనియె:

24

సీ. జనియించి విప్రుండు జాతకర్మంబును

జౌలంబు నువనీతి సంస్కృతియును

బడసి, యాచార్యునిపాల నధ్యయనంబు

సేసి, తా నాతనిచే ననుజ్ఞ

గాంచి, తక్కటివిమూఁడంచితాశ్రమముల

యందు నొక్కటి పూస నగు; గృహస్థ

ధర్మ మాశ్రయ ముండు తక్కినమూఁటికిఁ

గావున, నది పూని దైవపైతృ

తే. కంబు లైనఋణంబులఁ గ్రోచు; వ గు

నాఁటినడవడి ఋషులఋణమ్ము దీర్చి,

వచ్చి కానఁ గామాయపక్వతఁ బృశుద్ధిఁ

బొంది మఱి యుత్తమాశ్రమ మొందు టొప్పు.

తే. కృతువు సేత, సేయించుట; శుశ్రుులు గాఢ

నియతిఁ జదువుట, చదివించుటయును; ధనము

1. తా. కృతువు (యజ్ఞము) చేయుట, చేయించుట; శుశ్రుులు చదువుట చదివించుట; ధనము చేయుట, కొనుట—ఇవి ఆఋకర్మములు. ఇంతమాత్రమే బ్రాహ్మణులు చేయదగినవి, యజన యజన, అధ్యయన అధ్యాపకత్వ, దాన ప్రతిగ్రహములు: పట్కర్మములు.

లీగి, కొనుట— వట్కర్పంబు. లింతవట్టు
సర్వాకృత్యంబు లండు ధరామరులకు.

౮౧

—♦ నానగుణంబు సర్వవర్ణసామాన్యంబుగా నిరూపించుట. ♦—

వ. దానానుష్ఠానంబు సర్వజాతిసామాన్యం బయినయుత్తమధర్మంబు. పుణ్యవరులకు ¹దాతవ్యంబు గానివస్తువు లేదు. కాశ్యం డనురాజు దనప్రాణంబు లిచ్చి బ్రాహ్మణుప్రాణంబులు గాచె. జోశీనరుం డగుశిబి యాత్మాంగంబుల నొరసపుత్తునిని బ్రాహ్మణార్థంబుగా నొసంగె. కాశీపతి యగుప్రతర్దనుండు బ్రాహ్మణునకై నిజనయనంబు లిచ్చె. విదేహుండును జామదగ్న్యుండును గయుండును నొక్కొక్క తటి సకలవసుంధరయును బ్రాహ్మణుల కిచ్చిరి. పాంచాలు్యం డగు బ్రహ్మదత్తుండు ²శంఖనిధి విప్రోత్తములకు దానంబు సేసె. మఱి యును, బ్రాహ్మణులకుఁ బ్రాణ శరీర మణి హిరణ్య కన్యా గవాదిప్రశస్తవస్తువు లనేకు లర్చుల కొసంగిరి. వారల కెల్లను సమకూరిన సద్గతులవిశేషంబులం జెప్పం బెద్ద యని వెండియు,

క. దానాధ్యయనయజనముల

నానావిధసాపములు వినాశముఁ బొందుం

గాన నవి మేలు; హింసా

హీనత ధర్మవిధి లేనియెడఁ గడు వలయున్.

౮౩

ఆ. ³ధూతపావుఁ డైన పూతాత్మకుండు ల

ఘ్వాశి యగుచు నిందియముల గెల్చి

మనసులోనఁ గామమును గోధయును జొర

నీక బ్రహ్మపదము నిచ్చుఁ గోరు.

౮౪

ఆ. ⁴ఇట్టివాఁడు వెడల నీడు: నిందియజల

మన్యుపంక లోభమయతటాది

. 1. = ఇయ్యఁ దగని వస్తువులేదు. 2. = నవనిధులలోనొకటి యగు 'శంఖనిధి'.

3. తా. సాపములను విడిచినవాడైన శుద్ధాత్ముండు అల్పాహారియును బుచ్చుకొనుచు ఇంద్రియములఁ గెల్చి.....4 తా. ఇట్టివాఁడు ఇంద్రియము లనెడి జలమునుక్రోధ భోక దైన్యము లనెడి బురదయు, పిసినితన మనెడి గట్టును గలిగి ఘోరమగురూపము గల సారములేని సంసారమనెడి విరివియగు నదిని వెడల నీడును.

ఘోరరూప యగునసారసంసారవి
శాలనది-బ్రాహ్మణ శాలిహృదయ.

౮౫

తే. ఘనతరప్రజ్ఞ యనుతెప్ప గలుగువాడు
సంసరణనది గడవంగ జాలు గాక,
కామమును గోధమును మది గలిగి ప్రజ్ఞ
చించునేని నక్కడచుట చిక్కువడదె?

౮౬

క. గతహర్ష భయ క్రోధుడు
ధృతిమంతుడు నప్రమత్త ధీమహితుడు సం
శ్రితధర్ముడు దాంతుడు నగు
నతఁ డవసాదంబు నొందఁ డతులవివేకా.

౮౭

క. ధర్మ మధర్మమువోలె, న
ధర్మము దా ధర్మవిధివిధంబునఁ దోచుం
గర్మసమితి నొక్కొకయెడ;
ధర్మగతి యెఱుంగవలయుఁ దచ్చాస్త్రములకొ.

౮౮

వ. అని యుపదేశించి మఱియును,

౮౯

క. జ్ఞానంబు వడయుటకు వా
జ్ఞానసములు సునియతములు గావించురు; న
మూనితశాంతికొఱకు వి
జ్ఞానంబున నాత్మనియతి సల్పుదురు బుధుల్.

౯౦

క. ఈతెరువున వేదవిదుడు
వీతామ్నాయుండు, ధర్మవేదియుఁ బాప
స్థితుడు—సరి యై కడతు ర
నాతురత జరామరణ మహంభోరాశికొ.

౯౧

వ. ¹ఆచార నేమియుఁ, బ్రాణయుగంబును, నపానాక్షంబును, హీవ
రూథంబును, నుపాయాపాయకూబరంబును, ఘ్రాణ శ్రవణవాహ
నంబును, జ్ఞానసారథికంబును, సర్వతంత్ర ప్రత్యోదంబును, ద్వాగ
రశ్మియును నగుయోగరథంబు నెక్కి వెరవు గలవాఁ డక్షరపదంబు
సారం జనఁ జాలు; ఆరధికుం డా తంత్రంబు ప్రభావంబునం జేసి,
క. వరుసన ధరణీపవనాం

బరజల తేజముల గెలుచు బల మెక్కి, యహం

కరణంబు దోచు, బుద్ధిం

బరువడి నడఁగించుఁ బ్రకృతిపనిఁ బెడఁబాపున్.

౯౩

ఆ. భూమిజయము దొడఁగి పురుషుఁ డంతంతకు

వృద్ధి బొంది యోగసిద్ధి బొందుఁ;

బొగయు మిడుఁగులును బొనుఁగు లేనిశిఖయు

బహులశిఖలు నైన పగిది ననఘ.

౯౪

తే. ²విను, మహంకారజయము వృద్ధీముఖంబు

లైనదానిని బుద్ధి ప్రధానమును జ

యించు నట్టిసంస్కారంబు నిచ్చు; దాన

నగు మహానుభావంబు సంయమివరులకు.

౯౫

వ. ఇది యోగప్రకారంబు.

౯౬

తే. అనఘ, యింద్రియముల విషయములమోఁద

నిగుడ నీక, మనంబుతో మగుడఁ దిగిచి

యాత్మఁ గూర్చుట సాంఖ్యుల యనువు; సాంఖ్య

యోగములు రెండు నారయ నొక్క తెరువ.

౯౭

1. తా. ఆచార మనుచక్రము, ప్రాణమను కాడియు, అపాన మను బండికన్నును, లజ్జ యను మేకులు చక్రముకన్ను కడవేయు ఇనుప మేకులు = (చక్రము కనులలోజొన్ను ఇనుప గొట్టములు; పులితోలు లోనగు వానిచే నేర్పఱచిన రథము మీదికప్పు- అనియును); ఉపాయము అపాయము అను నొగయు, ఘ్రాణము (=ముక్కు) శ్రవణము (=చెవి) అను వాహనమును, జ్ఞాన మను సారథియు, సర్వతంత్రములు అనుములుగోలయు, ఈవి (=త్యాగము) అను పగ్గమును గలది యగు యోగరథము నెక్కి.....2. తా. అహంకారజయము, విహింకములయొడి ప్రధానతపహించుబుద్ధిని జయించునట్టి పరిపాకమును నొసఁగును. దానివలన అహింసావ్రతులకు మహానుభావం బగును.

క. ఈరెండు ప్రకారంబుల

వారలకును మమత విడువ వలయుట సరి-ని

స్సారపు సంసారమునకుఁ

గారణము మమత్వ మగుటఁ గవిజనముఖ్యం.

౯౮

వ. భూతతాతమ్యంబులు సెప్పెద నాకర్ణింపుము: జంగమస్థావరం
బులయందు జంగమంబులు లెస్స-యవి జరాయువు నండ్రంబును
నుద్భిదంబును స్వేదంబును నను జనకవిశేషంబుల జనియించి,
బహు పాదంబులును ద్విపాదంబులును నై యుండు. అందు మను
ష్యులు మేలు. మనుష్యులయందు జాతిధర్మోపధారకు లెక్కుడు.
జాతిధర్మోపధారకులయందు విప్రు లుత్తములు. విప్రులయందు
వేదజ్ఞు లుత్తములు. వేదజ్ఞులయందుం బ్రవచనశీలు రుత్కృష్టులు.
ప్రవచనశీలురయం దాత్మజ్ఞు లధికులు. వారలు సర్వధర్మవిదులు,
సత్యసంకల్పులు, సధిభూతాధిదైవవేదులు నగుదురు. వారలం
జూవె దేవతలు బ్రాహ్మణు లందు! వా రెల్లవారికి నమస్కా
రాద్యుపచారాదరణీయులు. వారికి సరిలేరు. వా రాధారంబుగా
సమస్తజగంబులుఁ బ్రవర్తిల్లుచున్నవి. అని చెప్పి యమృహాత్ముండు
వెండియు,

౯౯

తే. బ్రాహ్మణునకుఁ బ్రధానవర్తనము వినము:

నిర్మలజ్ఞానయుక్తుడై కర్మనమితి

నలఘునిష్ఠమై జలుపంగవలయు; దాన

సంశయములెల్లఁ బాయుఁ బ్రసాద మొందు.

౧౦౦

క. ఇయ్యళిలము సృజియింపఁగ

నెయ్యది ప్రభు?—వమృహామహితభూతము పొం

దయ్యెడిశుభంబు దపమునఁ;

జయ్యన సిద్ధించు నది వినంశయ మనఘా.

౧౦౧

క. మైత్రిం బోలెడుధర్మము

ధాత్రీదివిజలకు లేదు; దాని నడపినం,

బుత్తా, యేకర్మంబు ప

విత్రతయును వలవ; దది వివేకముఁ జేర్చుకా.

౧౦౨

ప. అనిన విని శుకుం డా సంయమివరున కి ట్లనియె:-

౧౦౩

—♦ వ్యాసుఁడు శుకున కుపదేశి. చిన పరబ్రహ్మస్యాస్తి సాధనపుకారము. ♦—

క. పరమబ్రహ్మపదము, న

ధ్వరముననొ ప్రిజ్ఞ పెంపువలననొ యోగా

చరణముననొ సాంఖ్యసమా

దరణముననొ పొంద వచ్చుఁ దత్త్వజ్ఞవరా.

౧౦౪

చ. అనుటయు, నమ్మునిప్రవరఁ డాతని కి ట్లను: 'సీపు పేరు గు

చ్చినయవి యెల్ల మేల. సవిశేషతపంబును, నిందియప్రవ

ర్తనముల నిగ్రహించుటయు, రాగము లోభముఁ దోవఁజాలు నే

ర్పును, దృఢవిద్యయుం గలుగుపుణ్యఁడువొందఁగనోపుబ్రహ్మమున్

క. 'విను, మందు నొకవిశేషం:

బనఘా, బుద్ధిందియంబు లైదును బరముం

గను వెలుఁగున కడ్డము; వా

ని నడంగింపంగ మనసునిపుణత యొప్పున్.

౧౦౫

క. 'మనసు నియమింప భూతా

త్మునియత్నం బోపు; నియమమునకున్ లో నై

మన సిందియములఁ గుదియిం

చిన శబ్దాదులు దొఱంగి సిద్ధి దొరకొనున్.

౧౦౬

ఆ. 'కనుట వినుట యాదిగాఁ గలయిందియం

బుల కగోచరంబు బుద్ధి దీప

రూపు గాఁగఁ దోచు రూపశబ్దాదిగు

ణత్త్వరహిత మైనతత్త్వ మనఘ.

౧౦౭

చ. 'వినయము విద్యయుం గలుగుపునియంచును గోవునందు నొ

ప్పు, నెఱయుహస్తియందు, నొకఘోకకుఁ బోవనికుక్కయందు, దా

ని నడచి తెచ్చి వండి తినునీచపుమాలనియందుఁ—దుల్యద
ర్శనులు, దదంతరాత్ముని నిరంజనునిం గనునట్టిపండితుల్. ౧౦౯

క. 'సావరముల జంగమముల
నావిభుఁడు వసించు; నతనియందు నవి నిస
ర్గావాసత నుండును; ద
ద్భావన మెఱుఁగుట తదైక్యపదముం జేర్చున్. ౧౧౦

తే. 'క్షరము నక్షరమును ననం గలవు రెండు
మూర్తులాత్మ; కఙ్గలభూతములను బూర్వ
మొలయు మృత మన, దివమున నుండు నమృత
మనఁగ నపరంబు—రెంటిని గను బుధుండు. ౧౧౧

క. 'ఈలోకంబుల నెల్లం
గాలము పక్వంబు సేయఁ గా, నెవ్వఁ డ
క్కాలము పక్వము సేయుం?—
జాలు నతం డమృతు నజరు సత్యుఁ గనుటకున్. ౧౧౨

తే. 'విను, నవద్వారపురమున వెఱుఁగుచుండు
హంసుఁ; డతనిన యక్షరుఁ డమృతుఁ డండ్రు
పరమయోగు; లాత త్వంబుభంగిఁ గాంచు
యోగ్యసత్క్రియాభ్యాసవై రాగ్యపరుఁడు.' ౧౧౩

వ. అని చెప్పి యప్పారాశర్యుండు వెండియు, ౧౧౪

తే. అనఘ, విను, కామమును గ్రోధమును భయంబు
నిద్రయును లోభమును—జాల నిందితములు
యోగిజనులకు; గావున నుడుగ వలయు
వీని నైదింట నచలావధానవృత్తి. ౧౧౫

1. థా. ఈలోకముల నెల్లఁ గాలము పరిపాక మొందించుచున్నది. అట్టి
కాలము నెవ్వఁడు పక్వము సేయునో అతఁడు అమృతు (మృతిలేనివాని) ని, అజయ
(ముదనలేకానివాని) ని, సత్యు (నిజమైనవాని) ని—పరమాత్ముని చూడఁ గలఁడు.

శా. 1 కామంబుం బెడఁబాచుఁ బండితుఁడు సంకల్పంబు వేర్జించి; ని
ద్రామోహంబు నడంచు సత్త్వగుణచింతక; లోభముం బ్రాజ్ఞు
వాముద్రాం దొలఁగించు; గ్రోధము శమవ్యాప్తిమగుచ్ఛుక, మతి
శ్రీమాన్యా, భయ మప్రమాదమున నిర్జించుక దృఢస్వాంతుఁ డై
తే. 2 శిశ్నము నుదరమును—ధృతి,

జేయుఁ గాలుఁ—జూడ్కిఁ, జూడ్కిని వినికిని—శుద్ధమాన
సమున, మానసవాక్కుల—విమలవిద్య—
నవహితుండు రక్షించుఁ గులాగ్రగణ్య.

౧౧౭

వ. మతియు నొక్క తెఱంగు సెప్పెద—

౧౧౮

తే. శిశ్నదియములలో నొక్కటియేనిఁ బట్టు
వడక వెడలిన, నాఁగంటిపృజ్ఞ గాటు
నట్లు గావున మనసు మున్నాఁగి, వినికి
యాదియగు నైదుఁ గ్రమమున నాఁగవలయు.

౧౧౯

క. మనసును నింద్రియములనుం

దనయం దొదుఁగంగఁ జేయఁ దానఁ దెలివి నొం

ది నిరంజనత్వసిద్ధిం

గని యపధూమానలంబుకరణి వెలుంగున్.

౧౨౦

1. శా. పండితుఁడు దృఢస్వాంతుఁడై—సంకల్పమును వదలి కామమును వదలును; సత్త్వగుణచింతచే నిద్రామోహమును అడంచును; విజ్ఞానసుపన్నులగు పెద్దలను నేవించి లోభమును తొలఁగించును; కాంతతను వ్యాపింపజేసి గ్రోధమును మగిడించును; అప్రమత్తతచే ప్రమాదమును జయించును. 2. శా. ధైర్యముచే శిశ్నమును ఉదరమును, చేతిని కాలిని చూపుచేతను, చూపును వినికిని శుద్ధమానసము చేతను, మనసును వాక్కును విచుల విజ్ఞానము చేతను—అవహితుఁడు (అవధానము గలవాఁడు; ఎచ్చరిక గలవాఁడు) రక్షించును. 3. శా. ఇంద్రియములలో నొక్కటి యైన స్వాధీనముగాక చెడరీచో, నాఁగంటి సామర్థ్యము కాటు (కట్టు) నందుండును గావున, మనసును మోయున అట్టి (స్వాధీనపఱుచుకొని) పిమ్మట వినికి వెదకలగు విదు ఇంద్రియములను ను.

మ. 1 మన నేకోగ్రతఁ బొందఁ జేయ, జనసమృద్ధంబు వర్జించి శూన్యనికే తాద్రి గుహా వివిక్తవన దేవాగారముఖ్యంబులై న నివాసంబుల నుండఁగా వలయుఁ: ద న్మన్నించినం-గీడు నేసిన, హర్షంబు-నమర్షమున్ హృదయముం జెందింప కక్షోభ్యుఁడై.

క. సమదృష్టిని తాయాయుఁ గన

కముఁ జూచుచు, సత్సమాధికలితం బగువృ-

త్తము నడపిన-²శబ్దబ్ర

హృము షణ్మాసముల యోగి యతివర్తించున్.

౧౨౨

క. సుత, విను, శబ్దబ్రహ్మము

నతివర్తించి భువనత్రయమునను యోగా

న్వితుఁ డగుముని గనుఁ నజ శా

శ్వతు నచలుఁ బురాణతము నజరుఁ బరమాత్మున్.

౧౨౩

వ. అనిన విని శుకుండు వేదవ్యాసమునీశ్వరుతో నిట్లనుఁ: 'వేదంబు గర్మంబుల నాచరించుటయుం బరిత్యజించుటయుం జెప్పను. ఇవిధంబులు పరస్పరవిరుద్ధంబులై యున్నయవి. ఇం దెద్దాన నెట్టిగతి సిద్ధించు నేర్పడ నెఱింగింపవే'-యనుటయు నతం డతనికి ట్లనియె:

౧౨౪

ఆ. విను, ప్రవృత్తి కర్మ, మనఘ, నివృత్తిని

మూర్ఖ—మరయ బంధకంబు మోక్ష

ణంబు నగుట, బోధనత్వసంపన్నులు

సారరు కర్మతంత్రకరణమునకు.

౧౨౫

1. తా. మనస్సును నిలుకడగానుంచు కొనుటకై, తన్ను ఆదరించునందులకు సుతోషముగాని తనకుఁ గీడునేయునందులకుఁ గోపముగాని మనస్సునఁ గజగనీయక మనుష్యుల నుండడి వదలి శూన్యగృహముననో కొండలనో గుహలనో ఏకాంతవనములనో దేవాలయదులనో నివాసములుగా నుండవలయును. 2. తా. ...నడపినచో ఆటువలెలా శబ్దబ్రహ్మమును యోగి యగువాఁడు అతివర్తించును (=అతిక్రమించును; దాటును).

క. కొందఱు కర్మకరణ మభి

నందింతురు; వారలకు జననమరణములం

బొందక పోరాదు; మహా

నందముఁ బొందుదురు నిత్యనైష్కర్మ్యపరుల్.

౧౨౬

ఆ. చిత్తశుద్ధిమాత్రే శేసే నేనియు, నవి

ద్వాత్మకంబ చూపె యరయఁ గర్మ!

మది దొఱంగు, టంచితాత్మవిద్వాత్మక

ధర్మ; మదియ మోక్షదంబు సుమ్ము.

౧౨౭

ఉ. ¹గుమ్మడిపువ్వుఁ దేనియయుఁ, గూపము నైందవరేఖకాంతియుం

జ మ్మరయంగఁ గర్మఫలశోభనసంపద! జన్ను నేఱుఁ, బూ

ర్ణ మ్మగుచంద్రబింబము ననం దగు నిర్మలవిద్య గాఢపా

కమ్ము ఫలోదయం; బది యఖండసుఖాత్మపదంబు పుత్త్రీకా. ౧౨౮

వ. కర్మంబునం గానిది యై విద్య నయ్యెడునట్టితెఱం గెఱింగించెద-

క. ²విను, రేఖామాత్రపుఁజం

దునియట్టుల జీవుఁ, డతనిదుష్పక్షముఁ బో

లినయజ్ఞానము నపగమ

మున బోధానందసాంద్రపూర్ణతఁ బాలుచున్.

౧౩౦

— బ్రహ్మచర్యులు బ్రహ్మవిద్యాప్రాప్తికి ముఖ్యకారణం బని చెప్పట —

వ. అని చెప్పిన విని: 'విద్య యెట్టివారికి నలవడు నెఱింగింపవే' యనిన

నందనునితో గంధవతీనందనుం డి ట్లనియె:

౧౩౧

తే. బ్రహ్మచర్యసమేతతపంబు విపుల

కాననమున వానప్రస్థగణముపొంత

1. తా. గుమ్మడిపూవు తేనెయు, నూతిలోఁ బ్రతిఫలించు చంద్రరేఖా
కాంతియుఁ బైపెఱుగుల్ల మాత్రీకు గలవి- అనుభవింపరానివి. తేనెవాడయు, పున్నమ
చందరుని బింబము-పరిపక్వమై ఫలమునిచ్చునట్టి ఆధ్యాత్మవిద్య యనఁ దగును. అది
(=ఆయధ్యాత్మవిద్య-తెఱుగని సుఖాత్మపదము (=పరమపదము.) 2. తా. విద్య
తదియలలోఁ గాన్పించు-రేఖామాత్రపుఁ జంద్రుని వంటిజీవుఁడు, అతని (అట్టిజీవుని)
దుష్పక్షముఁ బోలిన = కృష్ణపక్షమువంటి- (చంద్రునిపరమున) అజ్ఞానము పోవునంతట
విజ్ఞానానందము నందలి అక్షయ మగుపూర్ణత్వము సిద్ధించును.

నిలిచి చేయుచు, బరణాలలకు నుచిత
కాలమునఁ జని యెత్తి భిక్షలు భుజించి—

౧౩౨

క. నుతియు నమస్కృతియును లే
క తిరిగి, శుభ మశుభ మనవగం బొందక, గో
ష్ఠి తెరువు సొర కుండుట ను
వ్రత; మది యశ్వాత్మవిద్యఁ బ్రచురముఁ జేయున్.

౧౩౩

ఆ. అనుడు, నతఁడు: 'కర్మ మఖిలంబు నీడఁబో'
విడుచు టొప్ప దండు వేదవిదులు;
దాని నాదరింపఁ దగదొకో సంయమి
ప్రవర! సందియంబు వాప వలయు,

౧౩౪

వ. అనినం, గర్మంబు విడువమియు విడుచుటయుం గలిగియుండుఁ;
దదీయ యోగ్యతావిశేషంబు లెఱింగించెద—

౧౩౫

సీ. విను మని, ముని యిట్లు అను: 'బ్రహ్మచారి గృ
హస్థ వానప్రస్థ యతులు విహిత
కర్మనిష్ఠత సిద్ధిఁ గాంతు; రాశ్రమచతు
ష్కముఁ జతుష్పట్టికా ఘటిత మైన
నిఃశ్రేణి తుదిముట్టునెల వెక్కుటకు; నిట్టి
కృమవర్తనము సుకరంపుమార్గ;
మాయువు మొదలినాలపుపాలు గుగుపాల
దాసునియట్ల సంతతముఁ బనులు

తే. ప్రీతిఁ జేయుచు, గుడిచిన పిదపఁ గుడిచి,
శయ్యఁజెందిన నాతని చరణయుగము
గరయుగంబున నొత్తుచు, గలితనిదుగ్గి
డైన నిద్రించు బ్రహ్మచర్యాన్వితుండు.

౧౩౬

1. తా. గమ్యస్థాన (=పరమపద) మెక్కుటకు ఆశ్రమములు నాలుగును నాలుగుపట్టెలం గూర్చబడిన నిచ్చెను. 2. ఆ. ఆయువు యొక్క మొదలి నాల్గవభాగము-గురుసన్నిధిని దానునివలె ఎల్లప్పుడు పనులు ప్రీతింజేయుచు, ఆగురుఁడుభుజించిన పిదపఁ దాను భుజించుచు, పరుండిన గురుని పాదములను చేతులచేనొత్తుట, ఆగురుఁడు నిద్రించిన పిమ్మట నిద్రించుచు బ్రహ్మచర్యము నడపువాఁడు.

క. రసగంధ ప్రముఖంబుల

దెస వేడుక లేక, గురుమతికి వచ్చిన య

ట్టినమయములఁ దగ వేదా

భ్యసనంబులు సేయుచుండు నాతఁడు నియతికా.

౧౩౭

వ. ఇది బ్రహ్మచారి ప్రకారంబు. ఆతం డాశ్రమాంతరగతుం

వర్తించువిధంబు సెప్పెద.

డయి

౧౩౮

సీ. సవినయంబునఁ దనశక్తితో గురునకు

దక్షిణ యిచ్చి, యాతండు వనుపఁ

గా ¹సమావర్తన కార్యంబు నడపి, వి

వాహ మై, హవ్యకవ్యముల నతిథి

తోషణ బాంధవ పోషణంబుల సత్య

భాషల నిజదారపరతఁ బుత్ర

సంశిక్షఁ గృతువిశేషంబుల-నొక యాయు

రంశంబు గడపి గృహస్థధర్మ

తే. వృత్తిఁ గృతకృత్యుఁ డగు నగ్ని విడువ; కడవి

బూరిపంటల ఫలమూలములను భిక్షు

పూజ సలుపుచు, బరిశిష్టములు భుజించి,

తపము సేత వానప్రస్థధర్మసరణి.

౧౩౯

క. వానప్రస్థప్రక్రియ

దా నొకపా లాయువునఁ; బదంపడి తుదిపా

లైనను సన్న్యాసాను

ష్ఠానమునకుఁ జొచ్చు వాఁడు శాంతాత్మకుఁ డై.

౧౪౦

వ. ఇ ట్లాయురంశంబులు నాలుగుం జెల్లుట యుత్తమ ధర్మన్వరూ

పంబు. అంశత్రయకాలాచరితం బైనయాశ్రమత్రితయంబు ప్రవ

ర్తనంబులఁ గపాయపక్వం బగుటయు, జతుర్థాశ్రమంబుఁ జెందుట

1 తా. వేదాధ్యయన మైనపదప ఇంక గృహస్థుడవు గమ్మని గురువుచే ననుజ్ఞ
బొందు కృమము నడపి.

కృత్యంబు; దానితెఱుంగఁజేసెద నవహితుండవై యాకర్ణింపుము
సీ. ఆత్మయం దగ్నిసమారోపణము నేసి

యజన మాంతరముగ నకృతసంధి
విగ్రహం డగుచుఁ బరిగ్రహవిముఖుడై -
1ముండుండు ననికేతనుండు వృక్ష
మూలవాసియును గపాలధారుండు నే
కాకియు నశోధ కామ శోకుఁ
డును గాఁగవలయు భిక్షునకు; నిందాస్తుతుల్
దనయంద యడఁగంగఁ దాను బరుల

తే. దిక్కువలుకక, దివియెల్లఁ బిక్కటిలఁగఁ
దాన యున్నట్లు గనుచు నేమేనిగుడిచి,
యెద్దియేనియుఁ గట్టి, యెందే శయించు
నతని దేవతల్ బ్రాహ్మణుఁ డండుపుత్ర.

౧౪౨

క. జననికరములకుఁ దొలఁగును
ఘనభుజగంబులకుఁ బోలెఁ గనుఁ బీనుఁగుఁగా
వనితం; దనుఁ 2బాటించిన, నసఘా,
నరకముగఁ దలఁచు నతఁడు మఃమునన్.

౧౪౩

తే. 3అతనివలన భూతములకు నభయ మగుట
భూతములదెస నభయంబ యాతనికిని;
బుత్రి, యీగు లెల్లవియును భూతములకు
నభయ మిచ్చుటఁ బోల వం డ్రాశ్రయములు.

౧౪౪

1. తా... బోడితలవాఁడును, ఇల్లులేనివాఁడును, చెట్టు మొదట గూర్చుండిన
వాఁడును, కుండబొచ్చి చేపట్టినవాఁడును, దిక్కులేనివాఁడును, శోధము కామము
శోకము లేనివాఁడునుగా బిచ్చగాఁ డుండవలయును. 2= ఆదరించినచో. 3 తా.
ప్రాణుల కతనివలన భయములేదు-కావున ప్రాణులపలకి భయము అత కిలేదు. ఎన్ని
దానము లైనను ప్రాణులకు అభయమిచ్చుట (=భయము బాధలు) తోఁ బోల వండు
పెద్దలు.

ఆ. 1 జంతుపదము లెల్ల దంతిపదంబులో
నడఁగుక్రియ నహింసయందు సకల
ధర్మములు నడంగు; గర్మసంత్యాగికి
నైన భూతదయ సమర్థగుణము.

౧౪

వ. కావున,

౧౪

క. జగముల కెల్ల శరణ్యం
డగుచు నమృతసిక్త మైనయట్టి మనసుతో
విగతాఖిలలేపస్థితి
గగనమున ట్లుండు నతఁడు గణనాధికుఁ డై.

౧౫

వ. అని చెప్పి యప్పరాశరనందనుండు వెండియు ని ట్లనియె:

౧౬

—♦ వ్యాసుఁడు శుశున కుపదేశించిన యంతర్యాగ ప్రకారము. ♦—

తే. హృదయ వేదికయందు సమిధమూర్తి
వెలుగుచుండు తేజమునందు వేల్పుఁ బ్రాణ
ములను యాజియ; ట్లుతరమున నొనర్చు
యాగమున వీతకల్మషుఁడై వెలుంగు.

౧౭

క. విను, 'మాత్మతీర్థసంసే
వనము తెఱిం గెఱుంగునట్టివానికిఁ దిరుగం
జన వలయునె పెఱచోటుల?'
కని చెప్పుదు రాశ్శీతులకు నధ్యాత్మవిదుల్.

౧౮

తే. అవనిఁ బొందదు, దివమున నప్రమేయ,
మండజంబు హిరణ్మయ, మండమధ్య
మున వెలుంగు నజ్జ్వలపక్షిఘనతె,— దాని
నెఱుంగు సంతతయోగ సమేతుఁ డనఘ.

౧౯

క. విను, మాఱంచులు, బండ్లెం
డనుపమధారలును నై, నిజాన్యము విశ్వం

1. తా. ఏనుఁడు అడుగులొ ఎల్ల జంతువుల అడుగులును అడఁగునట్లు అహింసయందు సకలధర్మములు నడంగును. కర్మత్యాగముచేసి వానికై నను భూతదయ తగిన గుణము.

బును బొదువఁ దిరుగుకాలం

బనుచక్రము; దురవబోధ!—మది యడఁగు గుహా.

౧౫౨

ఆ. మనసు నిందియములఁ బనిగొని పురుషుండు

ప్రచురశిక్ష లేని రథ్యసమితి

నడపు రథికుమాడ్కి— నడవడి నవి యిడ్చి

నట్టులైన నశుభ మావహిల్లు.

౧౫౩

క. తనకు మహితప్రసాదం

బాసరక యున్నేనిఁ గీళ్ళు లొలయు; నది దృఢ

త్వనిరూఢ మైనఁ జేతులు

నసంతపదసిద్ధి;— దాని కను బెఱిఁగింతు.

౧౫౪

తే. సర్వసంకల్పరహితుఁ డై సత్త్వమున వి

నిశ్చలంబుగఁ జిత్తంబు నిలుపవలయు;

సత్త్వసక్త చిత్తంబు ప్రసాద మొనఁగు;

దాన గాలంబు నడపు టుత్తమవిధంబు.

౧౫౫

క. వినుము, నివాతస్థానం

బునఁ గంపనరహిత దీపము వెలింగెడు చా

డ్చున నంతరాత్మ వెలుఁగుచు

నునికి ప్రసాదంబు భంగి యుత్తమధిషణా.

౧౫౬

క. విను, తత్ప్రసాదవంతుఁడు

దనయందు నిరంజనముగఁ ద న్ననిశేంబుం

గనుఁగొనుచు, నియతి నియతా

శనుఁ డై యుండుట యొనర్చు శాశ్వతపదము.

౧౫౭

తే. అతులవేదాంతశాస్త్రమహాంబురాశి

ద్రచ్చి పుచ్చిననవసీత మిచ్చితిని; స

మాదరంబునఁ గై గొను; మనుసరించు

నిర్మలాత్మతపస్వికి నీవు నొనఁగు.

౧౫౮

ఆ. సకలరత్నపూర్ణ సర్వవసుంధరా

చక్రదానవిధియు సరి యనంగ

రాదు—విశ్వవేదరాశిసారాధ్యత్మ

విద్య యిచ్చుటకు వివేకధుర్య.

వ. అని యుపదేశించి యింక నేమి విన వల తనిన, శుకుండు: 'దీని కంటె విన వలయు నది గలదె? దీనిన సుదృఢంబుగా ననుగ్రహింపవే' యనుటయు, ననుకంఠావిధేయుం డగుసాత్యవతేయుం డతని కి ట్లనియె:

క. భూతంబులఁ బంచరించుచు

భూతాత్మ్యుఁడు వానిఁ దనవిభూతి నడంచున్;

భూతాహరణంబు నిజ

ద్యోతనము దవీయవృత్తి దుర్దశ పుత్రాఁ.

క. అవయవము లెట్లు కూర్మము

నివిడించును, లోని కడఁచు నెఱి- నట్టుల భూ

తవితతి భూతాత్మ్యుండును

బ్రవర్తన నివర్తనముల పాల్పడఁ జేయున్.

క. మాయాశబలుండై యటు

సేయక పోరామి భూతసృష్టి యొనర్చున్;

మాయఁ బెడఁబాప భూతని

కాయాభావ మగు నదియ కవిజనముఖ్యా.

తే. గగన పవన తేజో జల క్షౌగుణములు

సూచె శబ్దాదికంబును శోక్రిముఖ్య

కంబునై చెల్లు; విషయచయంబు, నింద్రి

యవ్రజంబును, సర్వంబు నడఁచు శమము.

క. విను మై దింద్రియములకును

మనంబు మప్తంబు; సప్తమత్వము బుద్ధిం

బనుగొను; భవ్యక్షేత్ర

జ్ఞానియం దప్తమత గల్గు సుగుణాభరణ.

తే. తలఁచు మనమందు; నిశ్చయదశ యొనర్చు

బుద్ధి; సర్వైకసాక్షిత్వమున వెలుంగు

నంతరాత్ముండు క్షేత్రజ్ఞుఁ డనఁగ;— వాని
మెఱుపు సత్త్వాదిగుణము లై మెఱయు వత్స.

౧౬౬

తే. స్వస్థతయు ద్యుస్థతయు జడత్వమును గ్రామవి
గణన సత్త్వ రజస్తమోగుణము; లవి స
మీరితము లగు-టడఁగుట, యిదియింబు
లడరు-టాడుఁగుట: బుద్ధికృత్యములు పుత్ర.

౧౬౭

తే. 1అనఘ, యింద్రియములు విషయములు; మనసు
బుద్ధియును నాత్మయును గ్రమంబునన యెక్కు;
డాత్మ బుద్ధి యనంగ నల్పాంతరంపు
వస్తువులు- బుద్ధి యిన్నింట విస్తరిలుట.

౧౬౮

క. కనుఁ గ న్నె, వినుఁ జెవి యై,
కొనుఁ జవి జిహ్వా యయి, మూరుకొను నాసిక యై,
తను వై స్పర్శము గైకొను—
ననవద్యా, బుద్ధి యాత్మయంద నిలుచుచున్.

౧౬౯

క. పీఠిం గడుఁ బొదలు, విషా
దాతురతఁ నుగ్మక్కు, దద్వయము లేక సమ
త్వాతిశయంబున నిలుచును—
నేతృత్వంబునను బుద్ధి నెఱుపు గుణములన్.

౧౭౦

ఆ. తత్స్వభావ మెఱిగి తా నిందిరియాదిన
ప్రకమువెంటఁ బోక, తన్నుఁ గనుచు
నున్నవానిఁ బొంద నోవునె దుఃఖుడై
న్యంబు సుఖమదంబు నప్రమత్త?

౧౭౧

ఆ. జలములందు నిలిచి జలపక్షి మునుఁగడు;
మేడివండు మశకపీడఁ బొరయ;

1. తా. ఇంద్రియములు విషయములు మనసును బుద్ధియు ఆత్మయును ఒకచానిని
మించునది మఱియొకటి-బుద్ధి ఈ యన్నింట విస్తరిలి యుండును. కావున, ఆత్మయు
బుద్ధియు కోలని యంతరభేదము మాత్రమే గలవస్తువులు.

దట్ల విషయసమితియందుఁ దా, నది దన
యందు నుండు;— వికృతి నొంద దాత్మ.

౧౭౨

వ. అని చెప్పి మఱియును,

౧౭౩

క. విను, ¹మూర్ఖ నాభి తంతువు
జనియింపఁగఁ జేసినట్లు సత్త్వము గుణసం
జనకం బగు; నది పురుషుఁడు
గనుట యుదాసీనతన;— వికారము గలదే!

౧౭౪

ఆ. ²అదినిధనరహితుఁ డగునిరంజనుఁ జెంది
గుణము నాడల విడిచి, క్రోధలోభ
ములకుఁ జొరవ యీనిముని, హృదయగ్రంధి
విరియ నడచి, మోక్షవిభవ మొందు.

౧౭౫

క. శమసంపద బ్రాహ్మణజ
స్త్వమునకు సామగ్ధ్య; మవ్వినయసారము చి
త్తమున కలవడ్డమునికి భ
యము శోకము మదము హర్ష మనునివి గలవే?

౧౭౬

క. శమసిరతియు నాత్మజ్ఞ
నముఁ జువ్వే బుద్ధలక్షణంబులు! పర్యా
ప్తము లివి రెండు; నరయ మో
క్షము సాధించుటకు వేఱ కల్పన లేలా?

౧౭౭

వ. అనిన విని శుకుండు: 'ధర్మంబుల కెల్ల బరమం బయినధర్మం బెఱిం
గింపవే' యనుటయు, వాత్సల్యపరాయణుం డగునబ్బాడరాయ
ణుండు: 'సనాతనంబును మునిసత్తమసంస్తుత్యంబును నగునుత్తమ
ధర్మంబు సెప్పెద. నేకాగ్రచిత్తుండ వయి యాకర్ణింపుము' అని పలికి
యి ట్లనియె:

౧౭౮

1-కా. (మూర్ఖనాభి=) సారేపురువు దారమును గలిగింపఁ జేసినట్లు గుణముల
నన్నింటిని సత్త్వమే పునరించును. ఆసత్త్వమును పురుషుఁడు గనుటయు ఉదాసీనత
నడచే—అంటి అంటుండు నట్లే. కావున తగులము లేని యపుడు వికారము
— అది అంతము లేనివాఁడు—(నిధనము=చావు; చేటు; కలము.)

—♦ ఇంద్రియనిగ్రహం బుత్తమధర్మంబుగా నిరూపించుట ♦—

తే. ఎల్లకడలకు వెలువడు నింద్రియముల
బాలపుత్రులఁ దండియుఁబోలె నాఁగు;
మవియు మనమును నిశ్చలైకాగ్రభావ
మొందు టుత్తమతప మది యుజ్జ్వలాత్మ.

౧౭౯

క. అది ధర్మంబుల కెల్లం
దుది యగుధర్మంబు; మనసుతో దానిఁ దగం
గుదియించి మేధతోడం
గదియింపుము నియతిఁ, బుత్ర, కడు గాఢముగన్.

౧౮౦

తే. ఇంద్రియంబుల నాటింటి నిట్లు విషయ
ములకు నొలయక యుండంగ నిలువరించి,
తలఁపు లుడిగి, తేనియఁ బ్రమదమున నాను
భంగిఁ దృప్తుఁడ వై యుండు;— పరముఁ గాంతు.

౧౮౧

ప. అని వెండియు,

౧౮౨

చ. తనకునుమంబులకా ఫలవితానము మూర్ఖున నాన మాని నే
రనిక్రియఁ, గాన నేరదు పరం బగుతత్త్వము నైజభంగి; వి
న్ననువున నంతరాత్మ గను నైష్ఠికతం గను మింతవట్టు;—బా
మెనసినతోలు వాయుక్రియ నీవు దొఱంగుదు పాపపుంజమున్.

వ. ఇవ్విధంబున శాంతి నొంది, యవ్యక్త సంభవయు సంకల్పకూలయుఁ
గోధపంకయు నింద్రియగ్రాహయుఁ గామభుజంగయు మోహ
తృణచ్ఛన్నయు సంసారసాగరగామినియు నై ఘోరప్రకార
యగుచు నకృతాత్ములకుం గడవ రానియట్టి లోభవాహిని సత్య
తీర్థంబున నుత్తరించి—

౧౮౩

క. సుత, నీవు సుప్రసన్నా

త్మతఁ బొంది, నగాగ్రగతుఁడు మహివారలఁ జూ

1. తా. తన పుత్తులను వాసన చూచుటకును తన పండ్లను భుజించుటకును వృక్షమెఱుంగని విధమున పరతత్త్వము స్వభావము చూడ నేరదు. నేర్పున అంతరాత్మ చూచు నిలకడతోఁ జూచు మింతమాత్రమున - మబుసమును పాము వదలినట్లు పాప పుంజమును నీవు తొఱంగుదువు.

చుతెఱంగున, నీభూత

ప్రతతిం గనుఁగొనుచు నుండు పరితృప్తుఁడవై.

౧౮౫

క. శాంతము ధర్మప్రచయం

బంతటికి విశిష్ట; మిమ్ముహావిద్య మదీ

యాంతఃకరణము సాక్షిగ

నెంతయు సంప్రీతి నీకు నిచ్చితిఁ బుత్రా.

౧౮౬

వ. అని యిట్లుపదేశించి పరమసంవిదేకాయనుం డగుకృష్ణద్వైపాయ
నుండు గృతార్థీభూతచేతస్కుం డగునందను ప్రతిపత్తికి నభినందన
విశేషంబుగా నధ్యాత్మవిద్యావిలాసవిషయంబు లగువాక్యంబులు
మఱియు ననుగ్రహించె; వానిం జెప్పెద—

౧౮౭

క. వేదములుఁ దదంగములు స

మాదరమునఁ జదివినను, సుయజమానత్వా

పాదకుఁ డైనను, బాహ్మణ

తాదశ దక్కునె ప్రశాంతిఁ దక్కుఁ గుమారా?

౧౮౮

క. ఒరులకుఁ దా వెఱవక, తన

కొరులు వెఱవ కుండునట్టియొప్పెడునమతం

దిర మైననడవడిం గల

పరిణతచిత్తుండు నూవె బ్రాహ్మణుఁ డనఘా!

౧౮౯

తే. బంధనంబులలో నెల్లఁ బరమబంధ

నంబు గామంబు; దద్వర్జనమున నాత్మ—

యభిప్రటలంబు వాసినయమృతకిరణ

పూర్ణమండలమునుబోలెఁ బాలుచు ననఘ.

౧౯౦

క. పరతత్త్వోపాసనత

త్పరుఁ డై సంక్షీణకామభావత నున్నఁ

బుగుఘ సుఖమొందు వృద్ధిం

బొరయుచు— వపు వమృతకిరణుఁ బొందినమాడ్కిన్.

౧౯౧

క. పొరిఁ బొరి భూతముల గుణో

త్కర మవిశేషాన్వితముగఁ గనుఁగొనుసంవి

త్పరదుఃఖంబు సుఖముచే

విరియుఁ, దరణిచేతఁ దమము విరిసినభంగిన్.

౧౯౨

ఆ. తనది యనక యేమిధనమునఁ బ్రీయమంచు?-

నెద్ది గుఱువ కుండ నెసఁగు దృష్టి?-

యిచ్చఁ బొందు లేక యెయ్యది బలమిచ్చు?-

దానిఁ గనుట శుత్రులతలఁపు గనుట.

౧౯౩

క. పరిపాటిఁ గర్మ మెడలఁగ,

వరుస గుణము లడఁగ, విషయవర్గముపొందుం

బొరయక యుండెడు బాహ్యులు

జరయుచు మృత్యువును బొరయఁజాలవు వత్సా.

౧౯౪

తే. అనఘ, దేహంబుకంటె వేఱయిన దేహ

సూక్ష్మరూపము శాస్త్రాక్తసుకృతములఁ బ్ర

శాంతజనములు గాంతురు; సాధనముల

నాదరింపరు దర్శనానంతరమున.

౧౯౫

క. ఇనురూపము జలములఁ దోఁ

చినక్రియ-బుద్ధిఁ బ్రతిబింబసిద్ధత వెలుఁ గొం

దినయాత్మను బరమార్థత

గనుసత్త్వస్థులకు నిజము గానంగ నగున్.

౧౯౬

క. అనఘ, దిచసంబు రాత్రియు

ననునివి భానునకు లేనియట్టులు, సతతం

బును బరమయోగయుతుఁ డగు

మునికి వివేకావివేకములు లేకుండున్.

౧౯౭

క. కరణంబులు దొడరిన, ని

మృతత నున్నను, శమంబు గలయోగికి సు

స్థిర మగు సమాధి యని, ముని

వర, శాండిల్యండు శిష్యులకుఁ జెప్పెన్.

౧౯౮

సీ. విను, మోహబీజసంజనితంబు గామదుగ్ధి
 మంబు: ప్రిమాదజలంబు దనకుఁ
 బరిపేచనంబుగఁ బెరుంగు నజ్ఞానస్థి
 రాధారకలిత మై; యం దనూయ
 పత్త్రీసంపద-యది చిత్త్రీతరంబు; మా
 నసంధదృఢత నున్నతి వహించు;
 శోకశాఖంబు ననేకచింతోపశా
 ఖంబు; బురాకృతకర్తృసార

తే. ఘనముఁ దృష్ణాలతాపరిగతము నగుచుఁ
 బాలుచు; దత్ఫలములకు లుబ్ధులు గడఁగి
 ప్రికి పడుదురు; విడుపు శస్త్రముగ నది వి
 ఖండితము సేసి బుధుఁడు దుఃఖములఁ దొఱుగు.

సీ. పురము శరీరంబు, బుద్ధి తత్త్వామిని,
 సర్వార్థచింతనసచివపదవి
 నడచుచు నుండు మనంబు; శబ్దాద్యంబు
 లై చెల్లువిషయంబు లై దుఁ దగుపు
 రోహితవర్గంబు; శోత్రాదు లగు నింది
 యంబులు పౌరజనంబు;- లిట్లు
 ఘరఁగెడురాజ్యంబుపరిభోగమునకు దూ
 మకులైన దొరలు రజస్తమములు;

1. తా. శరీరము పురము-అపురమునకు బుద్ధి ఏలిక, క్షణహారములనె
 రించు మర్మతపదవిని మనస్సు నడచుచుండును. శబ్ద రస రూప గంధ స్పర్శ
 విను లౌకిక విషయములు పురోహితవర్గము. చెవి నాలుక కన్న ముక్కు
 అను ఇంద్రియములు పౌరజనములు. ఈ విధము నడచుచుండు రాజ్యానుభ
 భంగము గలిగించు దొరలు రాజస తామస గుణములు. ఎఱుంగక బుద్ధి మనసు
 జేర్పడినచో ఆ రజస్తమస్సులకు వశమగును. ఆ బుద్ధియు మనస్సు ఒక్క
 ర్తించు నేని' దుష్టులు అడఁగుదురు అనుభవము తెఱుగని దగును.

తే. వారికలపులఁ బడు బుద్ధి నేరకుండి
మనసుతోడ వేర్పడినఁ; దానును మనంబు
నేకముఖతఁ గార్యము సూచునేని దుష్టు
లడఁగుదురు; భోగ మవ్యయ మగుఁ గుమార. ౨౦౦

వ. అని చెప్పె ననిన విని, పాండవాగ్రజుండు భీష్మునితోఁ: 'గార్యబలం
బును వీర్య బలంబును మనోబలంబునుం గలుగు నుత్తమక్షితిపతు
లనేకు లీకయ్యఁబున మృతులై రి. నిజప్రాణంబునకు నొక్కరుండు
నొడయుండు లేక తక్కు. మృత్యువనునది యెయ్యది? ఏమిటం
గలిగె? ఎట్లు ప్రజల సంహరించు? - ఎఱింగింపవే' - యనుటయు,
నతం డిట్లనియె: ౨౦౧

—* భీష్ముండు ధర్మరాజునకు మృత్యుదేవత తెఱంగెఱింగించుట. *

సీ. విను మకంపనుఁ డనుమనుజేంద్రుఁ డాత్మజుఁ
డాహంబున మృతుఁ డైన వగవు
గదురంగ నుండి, నారదు! నలవోక వ
చ్చినవానిఁ గని, సవిశేషభక్తి
యుతముగా నాతిధ్య మొనరించి, తనవగ
పెఱింగించుటయు, నమ్మునీశ్వరుండు
గరుణ శ్రోకనిరాసకారణం బైన యా
ఖ్యాన మొక్కటి సెప్పె; దానితెఱంగు

తే. దేటపడునట్లుగాఁ బరిపాటితోడ
నఖిలమును నెఱింగించెద; నవహితుండ
వై వినంగ నీయడగినయర్థమునకు-
బోధకం బగు నది కురుభూపవర్య. ౨౦౨

వ. అజుండు జగంబులు సృజియింప జంతుసంతానంబు వెరిగి సన్నుర్దం
బధికం బై యూర్పు వోవనియ ట్టైన, నద్దేవుండు సంకటపడి
సంహార ప్రకారంబు విచారింపం దదీయచిత్తంబు కార్యదాహం
బున మహాదహనండు జనియించి జగంబులు దహింపం జొచ్చిన,
తే. త్రిణయనుడు వచ్చి యాతనిఁ దేర్చె,

నాతఁ డాతెఱుం గెఱిగించి యయ్యగ్ని నుడిపె;

నపుడు పుట్టెఁ దదీయేంద్రియప్రజమున

నొక్కయంగన రక్తాక్షి యుజ్జ్వలాంగి.

౨౦౪

వ. పుట్టి, దక్షిణాభిముఖ యై పోవం గని కమలసంభవుండు పిలిచి:
మృత్యువ, ప్రజలఁ బ్రబల దుర్బలభేదంబు లేక సంహరింపుమను
టయు, నవ్వనిత వనటం గన్నీరొలుక: 'నీ కుద్భవించి కూర
కర్తంబు సేయుదునే! ధర్మకార్యంబునకుం బనువుము' అని పలికిన,
నయ్యశ్రుంబిందువులు దోయిటం బట్టి యద్దేవుం డమ్ముద్దియతో:
'నిదియ పనిగా నుదయించినదానవు; నీవు ప్రజాసంహారంబు సేయ
వలయు.' అనవుడు, నాబాల గాలిం దూలుతీవయుంబోలెఁ గంపంబు
నొందుచు,

౨౦౫

క. 'మనుజుల హరించి బాంధవ

జనమునశోకంబుఁ జూడఁ జాలుదునె! తపం

బున కేఁగెద సదయంబుగ

ననుజ్ఞ సేయంగ వలయు' నని ప్రణమిల్లె.

౨౦౬

జ. దానికి, నరవిందసంభవుండు మందస్థితంబుతో: 'నిట్లే లగు?
జంతుసంహారంబు నీ కవశ్యకర్తవ్యంబు; దానిం జేయమి సువ్వె
యధర్మంబు!' అని నిర్బంధించిన, నూరకుండి యన్నాతి పదంపడి
యల్లన సురిగి ధేనుకాశ్రమంబున కరిగి, యత్యంత దీర్ఘకాలంబు
ఘోరతపంబు సేసి, కౌశికి గంగ నంద యనునదులకుం బోయి
నాయు న్నాహారంబుగా నతిదుష్కరవ్రతంబు లనేకవత్సరంబు లాచ

రించి, హిమశిఖరిశిఖరంబునకుం జని చతురాననప్రీతికరం బగు
నిష్ఠాతిశయంబున సంయమంబు దాల్చి యుండ, నద్దేవుండు—౨౦౭
క. సన్నిధి సేసి : 'తపముమెంబు

నున్నఁ బ్రయోజనము గలదె! యుడుగుమః పుత్రీ'

యన్న- 'శరణంబు వేడెద

నన్ను దయం గావు' మనియె నాతి యతనితోన్.

౨౦౮

చ. అనిన విని యమ్మహాత్ముండు—

౨౦౯

తే. 'ప్రజల హరియించు టిది నీకుఁ బరమధర్మ;

మేను బొంకెదనే! దీని నెల్లభంగి

'నాచరింపన వలయు; మత్స్వార్థనంబు

భగ్ను మొనరించు టొప్పుదు పద్మనయన.

౨౧౦

చ. 'మతియు నొక్క-విశేషంబు నెప్పెద : నీయశ్రుజలంబు లే నంజలి
పుటంబునం బట్టుటెఱుంగుదు గాదె! యవి నానావ్యాధిరూపంబుల
మానవుల బాధించు; గామక్రోధంబులు వానికిం దోడుపడు; వారు
దాసన తెగుదురు; నీవు నిమిత్తమాత్రం బింటియ; నీకువరంబిచ్చెద.

తే. 'పురుషుండును నంగనయును నపుంసకుండు

నగుము, పుత్రీక, పురుషుని నంగనను న

పుంసకునిఁ జంపువేళల; బొందకుండు

పాపమును; నిది ధర్మమై పరంగు నీకు.'

౨౧౧

చ. అని పలుకుటయు, నప్పొలంతి శాపంబునకు వెఱచియు, నది
యట్టిద కాక యను తలంపు దోచియు, బ్రజాసంహారంబు సేయు
నధికారంబు పూనె. మృత్యుదేవత ప్రాణాపహారిణి యగు; బ్రాణి
జాలంబు దేహంబులం బాసి దేవాదిభావంబులం బొందుచు మగుడ
మనుష్యత్వంబు నొందుచుండు.

౨౧౩

తే. భీమనాదుండు భీముఁ డుద్దాముఁ డప్ర

తర్క-తేజోమయుఁడు జగత్ప్రాణుఁ డొడలు

క. ఒరు లేమేమి యొనర్చిన,

సరవగ, యప్రియము దనమనంబున కగుఁ? - దా

నొరులకు నపి సేయ కునికి

పరాయణము పరమధర్మపదముల కెల్లన్.

౨౨౦

వ. అని చెప్పినం బీతుం డై తాతకుం బ్రణమల్లి, పాండవాగ్జుండు :

‘ధర్మస్వరూపనిరూపణం బింత యొప్పునే!’ అని యభివర్ణించి,

‘యాగ్రహంబున నేఁజ్ఞినియు నడుగుచున్నవానిం గా నన్నుం దలంప వలదు; వలవనియట్టిది యడుగను. తెలిసికొనుటకై వలయునది

యడుగుదు. అట్లుంగొక యడిగినదానిన యడుగుటయుం గలుగు.

కృప నాదరింపుము; సమ్యగ్చాచాగంబు ధర్మప్రకారం బని నిర్దేశించి

తివి. ఉత్తమాచారప్రకారం బెఱింగింపవే’ అనుటయు, నమ్మునుజ

పతికి నమ్మహితాత్ముర డిట్లనియె:

౨౨౧

తే. వేద మాచారములఁ జెప్పు వివిధగతుల;

సకలహిత మగునట్టి యాచార మరయ,

ననఘ, వేఱొండు గలదె ? మహాత్ము లెద్ది

యాచరించిరి దానిఁ జేయంగవలయు.

౨౨౨

వ. అని పలికి తొల్లి జాజలి యనుమునికిఁ దులాధారుం డనువణిగ్వరు

నితో సంవాదంబు గలిగె. అది యితిహాససహాపంబునఁ జెల్లు. ఏత

ద్విషయం బయి యుండు దానిం జెప్పెద నాకర్ణింపుము : ౨౨౩

—జాజలి తులాధారుల సంవాదప్రకారము. —

సీ. చలనంబు లేక జాజలి తపోనిష్ఠ నా

సీనుడై యుండఁ, బిచ్చికలు గూఁడు

గావించెఁ దన్మస్తకంబున ; నమ్మిఘ

నము గారణముగ నండములు గలిగి

పిల్లలై వర్తించి యెల్లెడ కెర గొన

నరుగుచు మరలుచు నవియు నవియు

నగ్నాట వసింప, నతఁడు దయాభుజై
వానిఁ జోపక యుండి, వత్స, తనదు

తే. నియతి కెడి మెచ్చి, 'యాధర్మనిష్ఠ యెందుఁ
గలచె!' యనుటయు, మోసె నాకాశవాణి :

'ధర్మపరుఁడైన యత్తులాధారుఁ డింత
యాడఁ; డిట్లాడ నే?' లని యద్భుతముగ— ౨౨౪

వ. అట్లు మోసిన పిని వెఱఁగుపడి, యత్తులాధారుఁ గాన వలయు
ననితలంచిన, - 'దులాధారుఁడువారాణసీపురంబున నున్నవాఁడు' -
అను వాక్యమును సంబరంబున వీతెంచె. అమ్మనియును మత్సర
భరితుఁ డగుచు నప్పురంబునకుఁ బోయి జనసంపూజ్యవాణిజ్యం
బునం బ్రవర్తిల్లునతనిం గాంచె, అతఁడు సముచిత సత్కారం బాచ
రించి యిట్లనియె: ౨౨౫

తే. 'పిచ్చికలు గూఁడు శిరమునఁ బెట్టి, తారుఁ
బిల్లులును సుఖలీల వర్తిల్లుచుండఁ
జిత్తవికృతి లే కెట్టులు సేయు దయ్య
తపము? సంభావనీయవర్తనఁడ వీవు.' ౨౨౬

వ. అనినఁ, దదీయబోధనంబునకు విస్తయం బందుచు విప్రోత్తముండు:
'నీవు వణిగ్వర్తనంబుననుండ నెవ్వధం బగుధర్మంబునని వ్విశేషంబు
గలిగె?' అనవుడు, నతఁ డతని కిట్లనియె: ౨౨౭

సీ. విలుచుట నమ్ముట నొలయదు వంచన;
యర్హులాభంబుల యనుభవించు;
సరి సి ధ్యసిద్ధులు; సమలోష్ఠకాంచన
మై యుండు మనసు; నిదాభినుతులు,
హింసయు, నాత్మప్రశంసయు లేవు; భూ
తంబులయం దెల్ల దయ ఘటిల్లు;

నభయదక్షిణ మగు; సంచితసత్యయా

గము నెల్లు; గోర భోగమును యశము;

తే. నెవ్వరికి మేలు సేసిన నింత సేసి

నాడ ననుబుద్ధి, మమత యెన్నండు నాకుఁ

గలుగ; దేమిట నేనియు వలపు, నొల్ల

మియును బుట్టదు; నిక్క మింతయు మహాత్మ.

౨౨౮

క. లోకం బెల్లను నేఁ జి

తాకారము గాఁగఁ జూతు; నట్లగుట మనం

బేకార్యములం దగులదు

*1కోకనదదళాంబుబిందుగుణ మొనరంగఁ.

౨౨౯

వ. అనిన విని జాజలి తులాధారున కి ట్లనియె:

౨౩౦

తే. తపములును యజ్ఞములు నీవు ధర్మములుగఁ

బలుక వైతివి; యార్యసంభావనీయః

పదము లగుకర్మములలోనఁ బరిగణింపఁ

బడవొకో వేదశాస్త్రతత్పరులచేత !

౨౩౧

చ. అనవుడు, నాతఁ డిట్లను: 'సహంకృతియుక్తముఁ గామసంశ్రితం

బును నగు నేని సత్తితపమున్, ఫలకాంక్ష యొసర్చుయజ్ఞమున్-

ఘనతరలోభవృత్తి యనుకాన్పున మెచ్చదు దేవకోటి; వా

న నగు గతాగతపు భ్రమణంబులు; గీళ్లు గాక మేలులే ?

ఆ. 'నిత్యతృప్తుఁ డైనసత్యయజ్ఞనియెడ

దేవతలును సధికతృప్తు లగుదు;

రమరత్మప్తివలన సన్యయానందంబు

సంఘటిల్లుఁ జూవె సంయమింబుద)'

౨౩౩

తే. అనిన, జాజలి: 'య ట్లేని, ననఘ, నీవు

కర్మ ముడుగమి కెయ్యది కారణంబు ?

మాకు నెఱిగింపు' మనుటయు, మహితబోధుఁ

డగుతులాధారుఁ డిట్లను నతనితోడ :

౨౩౪

క. ధర్మారాముఁడు సంతత

ధర్మసఖుఁడు నై యసంగతానిష్ఠమతిఁ

నిర్మలుఁ డగువానికి ని

మృత్యుత్వానందసిద్ధి గలుగు మునీంద్రా.

౨౩౫

ఆ. నగము లెల్లఁ బుణ్యనగములు, నదు లెల్ల

బుణ్యనదులు, వినుము భూసురాగ్ర

గణ్యా, యకలుషం బకర్దమ మనఁ జాలు

నాత్మతీర్థ మెఱుఁగు నకలుషనకు.

౨౩౬

క. కారణములవలనఁ గృత

ప్రారంభం బైనకర్మ మంచితగతికిం

గారణమే కర్తవ్య

త్వారభక్రియలయట్టు లనఘఁచరిత్రా ?

౨౩౭

వ. అని చెప్పి యంత నిలువక,

౨౩౮

క. విను, మంచివారిచే నై

నను, నితరులచేత కేని నాయెఱిఁగినయీ

యను వొప్పుదొ మేలో యను

ననుమానము వాపుదమె మహాధర్మనిధీ.

౨౩౯

వ. అప్పుని మనచేత నయ్యెడి. నీవు దండివోలెం బెనిచిన మరగి నీతో

నరుగుదెంచి నీశిరంబు చక్కటిచదలం జేరువం బొలయునిష్ఠలుఁ

గులం బిలిచి కరంబుల ధరింపించి యుపలాంఛింపుమా యనుటయు,

జాజలి వానిం బిలిచిన, నవి దివిన నిలిచి యతనితో నిట్లనియె :

చ. 'మునివర, ధర్మదేవత మముం బనుఁగ నను నారయంగ వ

చ్చినభటసంఘ మేము; విన్ను చెప్పెదఁ మీను. గలంక పోరితం.

బనునివి మత్సరంబు గలయట్టిమనంబునఁ బుట్టు; హింస వీ
నన జనియించు; సంయమిజనంబు విమత్సర మైన మేలగున్.

తే. ¹స్పర్ధ సద్ధర్మమునకు నాశని; సుధర్మ
నాశమునఁజేసి నరుఁడు వినష్టభావ
మొందు; గావున సంస్పర్ధ యుడుగవలయు
నిర్మలశ్రద్ధ గైకొని నిపుణుఁ డనఘ.

౨౪౨

క. శ్రద్ధ, రవితనయ, సాత్త్వికీ
బోధవ్యావాప్తి శుభముఁ బొనరించు; మన
శ్శుద్ధిస్వరూప దానిఁ బ్ర
బుద్ధుఁడు వాటించుఁ జూపె పురుషాత్మికఁగన్.

౨౪౩

క. అమరులు విమలశ్రద్ధా
సమేతములు గానితాపసత్వముఁ, గ్రతుమ
త్త్వముఁ-గైకొన; రాసువిశే
షము గలిగిన మెత్తు; రది ప్రశస్తం బనఘ.

౨౪౪

క. విను, మునివర, వాగ్వృత్తియు,
మనఃప్రవర్తనముఁ-గాచు మహితశ్రద్ధా
ధనసంపద; శ్రద్ధ యనం
జనునది జీవాత్మ సుప్రసన్నత సుఖ్ని!

౨౪౫

—♦ తులాధారుఁడు జాజలికిం జెప్పిన బ్రహ్మాగీతలు. ♦—

వ. అని మఱియు నిట్లను బ్రహ్మాగీత లనువాక్యంబు లాకర్ణింపుము:

క. ²యాగంబునందు శ్రద్ధా

యోగము గలయశుచి, శ్రద్ధ యొనరనిశుచి,- పు

1. = పోటీ; పంతు. 2=యాగములయెడ శ్రద్ధగలిగియు త్రికరణశుద్ధి లేనివాఁ
డును, త్రికరణ శుద్ధిగలిగి శ్రద్ధలేనివాఁడును పుణ్యము నార్జించుటయందు సమానులే
యని అగస్తీ ఎన్నికచేసిరి.

త్యాగమసంపదఁ - దుల్మలులు

గా గణుతించిరి నిరూపకత నమరవరుల్.

౨౪౬

క. విను, మజుడు: 'శ్రద్ధ యలిపా

వని; యది గలవాఁడు గౌరవశ్రేష్ఠుం; డా

తనియన్నము భోజ్యతరం'

బని నిర్దేశించె నెల్లయమరులు వినఁగన్.

౨౪౭

ఉ. వారక వడ్డి కిచ్చి కుడువన్ వెర వారినదానశీలు, నె

వ్వారికిఁ జేయుఁ జూపక ధృవంబుగ లోభగుణంబ వట్టి ని

స్సారత నుండువేదవిదు సామ్యముఁ జేర్చి రమర్తుల; లందు, న

వ్వారిజనూతి: 'దాత యగువాఁ డధికుం డనియెన్ హవిర్విధిన్.

ఆ. దానగుణము శ్రద్ధ లేనివానికి లేదు;

గాన నివ్వధమునఁ గమలభవుఁడు

నిశ్చయించె; నీవు నిర్మలశ్రద్ధాభి

పూతమతివి గమ్ము పుణ్యచరిత.

౨౪౮

ఆ. వినుము, శ్రద్ధ గలుగుమనుజుండు పాపంబుఁ

దొలంగఁ ద్రోవ నేర్పుఁ - దోలు డిగ్గ

నూడ్చి వెరపు గలుగునురగంబుచాడ్పునఁ;

గాన, మేలు శ్రద్ధధానుఁ డగుట.

౨౪౯

వ. అని వెండియు,

౨౫౦

ఆ. మత్సరాదిచిత్తమాలిన్యములు శ్రద్ధ

గలమనంబునందు నిలువ నేర

వనినఁ, దేటి యిట్లు లనియె జాజలి తలూ

ధారుతోడ నిభృతిఁ గౌరవేంద్ర.

౨౫౧

క. మునులవలనఁ దత్త్వంబే

విన కుండుటఁజేసి యిట్టివిధము గలిగె నా;

కనఘా, నీవాక్యంబుల

మనంబు దెలి వొందె శాంతి మరగెద నింకన్.

౨౫౪

వ. అనిన నభినందించి తులాధారుండు—

౨౫౫

క. తనతన తెరువునఁ గర్తం

బనుష్ఠితం బైన ఊల; యనఘ, నివృత్తి

గని శ్రద్ధఁ గూర్పఁగా నే

ర్చనయంగా వలయు దాని యెడయు దతఁడున్.

౨౫౬

ఆ. అట్ల కాక యని ప్రియంబుమై వీడ్కొని

జాజలియును జనియె; రాజవర్య,

యిహపరముల నెనకమెసఁగ సౌఖ్యము తులా

ధారుండును సమున్నతత్యమొందె.

౨౫౭

క. ఆవణిజుడు ధర్మస్థితి

దేవతలును మెచ్చునట్లు దెలియఁగఁ బలికెన్;

నీ వీవాక్యము లన్నిట

భావం బలవఱిచి కసటు వాపుము వత్స.

౨౫౮

వ. అని చెప్పినం బ్రమదంబు నొంది,

౨౫౯

క. సురసరిదాత్మజతోఁ గరు

నరపాలోత్తముండు వినయనమ్మిం డగుచు

‘జరమో కార్యసమీక్ష య

చిరమో! వలయునది కరుణఁ జెప్ప’ మనవుడున్.

౨౬౦

వ. అతం డతని కిట్లనియె:

౨౬౧

క. త్వరితము సేయక కార్యము

చిరుతనవిమర్శనముగఁ జేసి యొనర్పన్,

ధరణీశ్వర, యోటువడఁడు

పురుషుఁడు; సిద్ధియును వానిఁ బొందు దృఢముగఁ. ౨౬౨

క. తాలిమి లేనిజనంబులు

మే లెఱుంగక యట్టివాని మీఁదను: 'జాడ్యం

బాలస్యం బిది' - యని దో

షాలోచన మాచరింతు; రది మతి యగునే? ౨౬౩

వ. అని చెప్పి వెండియు ని ట్లను: నీయడిగినయర్థంబు మేఘాతిథి యను

మునినుతుండు చిరకారి యనువానివృత్తంబు వినినం దెలియు;

దానిం జెప్పెద: ౨౬౪

—... చిరకారి యను మునికుమారుని చరిత్రము. ...—

క. అతఁడు చిరకాలసువిచా

రితుంబుగాఁ జేసి యాచరించుం, గురుభూ

పతివర్య, యెద్దియును; నది

కతముగఁ జిరకారినామకంబునఁ బరఁగున్. ౨౬౫

సీ. విను, మొక్క-కారణంబున ముని, పత్నిపైఁ

గోపించి చంప నక్కొడుకుఁ బనిచి,

యెటయేని వెడలి పోవుటయును, బను లెల్లఁ

జిరవిచారముతోడఁ జేయుఁ గాన,

నచ్చిరకారి యి ట్లని విచారించె: 'జ

నకుపంపు సేత మానంగ రాదు;

తల్లెఁ జంపుటయును దగదు; తండ్రితలంపు

దప్పింతుఁ గా కని తలఁతునేనిఁ,

తే. గల్మషం బండు) దాని సత్కర్మవిదులు;

మాతృరక్ష గర్తవ్య మెమ్మాడికి- నైనఁ;

బుత్రభావ మస్వాతంత్ర్యమునకు నెలపు!

పాప మడఁగింప నెవ్వల నోపునొక్కొ!

౨౮౬

క. 'జననీవధంబు సేసిన

ననుమానమె నరక మగుట యని యుడిగితిఁ బో,

జనకావమాన మొనరిం

చినవానికి నరకమున వసింపఁగ వలదే!

౨౮౭

తే. 'తల్లి భస్తిక బీజంబు తండ్రి వెట్టు

వంశధరణార్థముగ; నిది వారిభంగి;

యేను బొత్తులవాడ నయ్యిరువురకును;

వీరలం దిప్పు డెవ్వరి విడుచువాడ?'

౨౮౮

వ. అని విచారించి తలంచుకొని,

౨౮౯

క. 'జనకుడ యే నై జన్మిం

చినవాడను; జనకుపంపు సేసినఁ బాయుం

దనయుని పాపము లనియును

విని యుండుదుఁ; దలఁపు లింక వేయును నేలా?

౨౯౦

క. 'జనకుడు దపమును ధర్మం

బును విద్యయుఁ బరమదైవమును గావున, నా

తనికిఁ బ్రియం బగుపని సే

సిన దేవత లెల్లఁ బ్రీతి జెందుట గల్గున్.'

౨౯౧

వ. అని వితర్కించుచుఁ దల్లి తెఱంగుఁ దలంచి,

౨౯౨

చ. 'కరచరణాదిసంఘటితకాయము సంజననంబు, వహ్నిపు

ట్టరణికిఁబోలెఁ, దల్లిదెస నై నది గాదొకొ! యట్లుఁగాక దు

ర్భర మగుగర్భభేదమును బట్టికినై, నిజదేహచింతపై

భర మొకఁ యింత లేక, పడుపాటులు నక్కట!-యెక్కు డింతకున్!

ఆ. 'నచ్చి పోయి చూచువాఁడు గా కిడుమలఁ
బడునె తల్లివోలెఁ బట్టితోడఁ
దండ్రుడి?—చెప్పు నిట్లు ధర్మశాస్త్రంబులు
నంబ గౌరవమున నధిక యగుట.

౨౨౪

ఆ. 'బాలుఁ డైనఁ గొడుకు పోధుఁ డైనను వృద్ధఁ
డైన—నొక్క—విధమ యర్థియును
నరయుభరముఁ దల్లి;—కాపదార్థంబు జ
గంబుకలిమి కెల్లఁ గారణంబు.

౨౨౫

ఆ. 'క్షుద్రజంతువులకు గురులకు—నెమ్మెంఱుఁ
దలఁప నొక్క—రూప తల్లి వలయు;
నూఱుడిల్లఁగలదె యొండుసోటుల స్థవ
స్తువు నినాస మైనచోటఁ గాక ?

౨౨౬

క. 'అప్పుడ యసమర్థుం డగు,
నప్పుడ దుఃఖి యగు, శూన్య మై తోచు జగం
బప్పుడ—మాతృవియోగం
బెప్పుడు వాటిల్లె?—నపుడ యంతయుఁ దూలున్.

౨౨౭

క. 'కలవాఁడు లేనివాఁడు, స
బలుఁ డబలుఁడు, మూఢబుద్ధి ప్రాధుం—డనఁగా
వల; దెవ్వరి కైన జనని
కలిమియ యత్యంతసౌఖ్య కరమై యుండున్.

౨౨౮

తే. 'ఇట్టిజనని వధించుట యెల్లభంగి,
నధికపాపపయోరాశి యందు ముంచు;
దీని నెఱుంగఁజే పసులవాఁ డైన ? వధకు
నేల తెంపు వాటిల్లె? జేతు లెట్లు లాడు? '

౨౨౯

వ. అని యిట్లు పెక్కుభంగుల నూహించుచుఁ జిరకారి యగుట,
వతండు, శీఘ్రకారి గాక యుండఁ దడ వెంతయేనియుం గలిగె;
నంతకుం దదీయజనకుండు— ౨౦

క. 'వెడపనికి నాలిఁ జంపం

గొడుకుఁ బనిచి వచ్చినాడఁ గూరితవ్వమునం!

గడవంబమనొకొ పని!'— యని

కడువెత జనుదెంచె నశ్రుకణములు దొరఁగన్. ౨౧

వ. అట్లు సనుదెంచునప్పుడు— ౨౨

క. 'చిరకారి యెట్లునుం దన

చిరకారితఁ జూపుఁగాక, శీఘ్రపుఁ జేతక

దురటిల్లఁ జేయునే నను?

వెరవరి వాఁ; డిట్టిపనికి వేగిరపడునే!' ౨౩

వ. అని పుత్తు నుద్దేశించి, ౨౪

చ. 'చిరముగ గర్భవాసమునఁ జెందితి, పుత్త్ర, చిరంబు గాఁగ ని
న్నరసెఁ గదయ్య తల్లి యనయంబును! నేఁ బనుపంగఁ బూనియుం
జిర మగునట్టి యితైఱఁగ సేత దలంచితయేని, సత్కృపా
పరచిరకారి నాఁ బరఁగు భాసితనామము సార్థకం బగున్. ౨౫

ఆ. 'నాకు నాతపాబునకు నింద రాకుండ,

దురితభయము నిన్నుఁ బొరయకుండ-

నెమ్మిఁ జేసి, తన్న, నీచిరకారిత

సకలభూతములును సంస్తుతింప.' ౨౬

వ. అనుచు జనుదెంచి నివాసంబు ప్రవేశించినం గని, చిరకారి నిజ
కరంబున నున్న వధసాధనంబు డిగ విడిచి, యగ్లాతమ వంశవర్మ
చరణంబులు శిరంబు సోఁకఁ బ్రణామంబు సేసె. పత్నియుం జాఁగి
మ్రొక్కె. అయ్యిరువుర నెత్తి శోకబాష్పంబు లానందాశ్రివులుగా

నమ్మునివరుండు దనయుని గాఢాలింగనంబును మూర్ధఘాతంబు
నుం జేసి, దీవనలం బాగడ్డల నభినందించి, తానును వారును
సుఖాసీనుఁడై యుండి యిట్లనియె: ౨౮౭

క. 'కార్యవిచారము చిరముగ
ధైర్యముతో నడప వలయు; దత్తత్రయలం
దార్యుఁ డనార్యుఁడు వీఁ డని
యార్యులు సేయుదురు నిశ్చయమును జిరముగన్. ౨౮౮

క. 'మిత్రత్వము శత్రుత్వముఁ
బాత్రతయు నపాత్రతయును బరికించు సుచా
రితుఁడు చిరతరగణనా
సూత్రితముగ; - దాన నెల్లశుభములు నొందున్.' ౨౮౯

వ. అని నిర్దేశించె. అట్లాచిరకారి చిరకారిత్యంబు సఫలత్వంబు
నొంది వినుతింబొందె. ౨౯౦

క. కావునఁ, గురువంశోత్తమ,
నీవును సదసత్ప్రకార నిశ్చయము చిరం
బై వఱలఁ జేయుమి!-యది
గావించుం జిరము లైన కార్యఫలములన్. ౨౯౧

క. విను, మచిరవృత్తిఁ జేసిన
పని కర్తకు నావహించుఁ బశ్చాత్తాపం;
బనఘా, చిరభావిత శు
ద్ధినిరూపణకృతము శుభముఁ దేజముఁ దెచ్చున్. ౨౯౨

వ. అనిన విని, ధర్మపుత్రుండు: 'ప్రజల శిక్షించు వెర పెట్టిది?'- అని
యడిగిన, నాపగానందనుండు: 'దొల్లి ద్యుమత్యేనుం డను రాజు
నకు నిజతనూజుం డగు సత్యవంతుతోడ సంవాదంబు గలిగె. అది

నీయడిగిన యర్థంబునకుం బ్రకాశకం బగు. చెప్పెద నాకర్ణింపుము .
వా రిద్దఱుం బ్రజాశిక్ష తెఱంగు మాటలాడుసమయంబున, — ౨౯౩

సీ. వధము ధర్మంబుగా బుధులు సెప్పుదు రని
యనుశాసనము సేయు జనకుతోడ
సత్యవంతుఁడు: 'హింస కృత్యకర్మం బగు
నేని సకృత్య మింకేది?' యనుడు,
'ముచ్చులు ప్రల్లదుల్ సచ్చువారల; యట్లు
గాకున్న బాధలు లోకమునకుఁ
బుట్టవె?' యనిన నబ్బాపతి, యమ్మాట
కతఁడు: 'సంపుట దక్క నన్యదండ

తే. విధిన శిక్ష సెల్లించుట వెరవుగాదె? '
నావుడును, బతి: 'య క్లేల నడచు? దృష్టి
దండ వాగ్దండ ధనదండ తనువికార
దండములు—సేయనది తప్పు దర మెఱింగి.

౨౯౪

క. 'విను, చంపఁ దగినతప్పున,
కనఘా, చంపుటయు వలయు; నావ్తుఁడు బంధుం
డనుజుఁడు తనుజుఁడు నను మ
న్ననయును దుష్టునెడ రాజునకుఁ బాప మగున్.

౨౯౫

తే. 'తాను మున్ను వినీతుఁ డై, తనదామంత్రి
వరులఁ బుత్తుల భృత్యుల వరుసతోడ
వినయవంతులఁ జేసి, భూవిభుఁడు ప్రజకు
రక్షణము సేయ నిహముఁ బరంబుఁ గల్గు.

౨౯౬

క. 'దోష మరసి, కామంబును
రోషంబును లేక, తగినరూపునఁ జేయం

బోషక మగుధర్మమునకు

వైషమ్యవిహీన మైనవధము గుమారా.

౨౯౭

క. 'చంపంగఁ జూచియు, లోభము

మెప్పునఁ గోధమునఁ గామపీడను మది శం

కింపక దుష్టులు గీ డొన

రింపఁగఁ జూడమె? కలుక రేఁగు నహింసన్.

౨౯౮

ఆ. 'విను, మహింస పిప్రజనులకు నెల్లభం

గులను వలయుఁ; బ్రజలవలనఁ గరుణ

గలిగి వారిఁ గీడు గదురక యుండంగఁ

గాపు పతి కహింసకత్వ మనఘ.'

౨౯౯

—కపిల-గోసంవాదప్రకారము. —

వ. అనియె నని చెప్పిన విని, యజాతశత్రుండు తాతతో: 'అవశ్య కర్తవ్యంబు గృహస్థధర్మంబో, పరిత్యాగంబో నిరూపించి చెప్పవే' యనిన, నతడు: 'రెండును మాననీయధర్మంబుల. కపిలగోసంవాదం బను నితిహాసంబు వినుము. దాన నీవితర్కంబు వినిశ్చయదశం బొందు.' అని పలికి యిట్లనుఁ: గపిలుం డనుసంయమిసత్తముం డుత్త మాకృతియు భీతిరహితయు నహుషసంభావితయు 'నగు నొక్క గోవుం గాంచి, 'నీవు వేదస్వరూపవుగావే!' అని పలికె. అమ్మాట వేదంబులవలని యాదరంబు లేమింజేసి వెడలినదిగా నూహించి, యప్పుడు గెలన నున్న సూర్యమరత్తి యనుముని సూక్ష్మరూపంబున నగ్గోవునందుఁ బ్రవేశించి—

300

క. 'వేదములు డాంభికత్వా

పాదనములుగాఁగ యతులు వలుకుదు; రవి స

ర్వాదరణీయంబులు; నీ

కాదరపాత్రములు గావో!' యని పలుకుటయున్.

301

వ. అగ్గోవున కతం డిట్లనియె:

309

క. 'వేదములవలన నాకు న

నాదరమును నాదరమ్ము ననురెండును లే;
వేది కతంబుగ నడిగితో

నీదుతలం పెఱుఁగునట్టి నేరిమి గలదే!

303

వ. 'అయినను నాయెఱింగినంత నెప్పెద నాకర్ణిపుము. బ్రహ్మచర్య
గృహస్థధర్మ వానప్రస్థవృత్తీ పరివ్రజనంబు లనునాలు గాశ్రమంబు
లును దేవయానంబుల; యత్తైరువుల నడచుట సంసారులకుం గర్త
వ్యంబు గావున,

308

క. 'వారలకు వేదవిహితా

చారంబులు వలయు; నది ప్రశస్తము; హింసా
ప్రారంభ మాచరించుట

యారయఁగా మేలొ కీడొ యంచితమూర్తి!

309

వ. అనుటయు సూమర శ్చి యతని కిట్లనియె:

302

క. 'అలఘుమతిని యజ్ఞారం

బులుగాఁ బశువులను ధాన్యములఁ గల్పించెన్

జలజభవుం; డది గాకయుఁ,

దలకొని యజ్ఞంబు లతఁడు దాఁ జేయఁ డొక్కో!

302

క. 'ఏను, మజ్జనకును బ్రాజ్ఞాన

కును గలయది దివ్యసుఖము గోరుట; దివ్య

త్వనిరూఢి యాగకరణం

బునఁ దక్కఁగ నొంటఁ గలుగఁ బోలునె చెప్పుమా?

305

క. 'అమలిన గృహస్థధర్మో

త్తమముం గల్గషహరంబు దైవతసంభా

వ్యము నైనయజ్ఞకర్త

త్వము, మునివర, హింస గాఁగఁ దలఁపం దగునే!

3౦౯

చ. అనుటయు నిట్లనుం గపిలుఁ: 'డాత్తసుఖైకపరాయణుండు మె
చ్చునె పెఱసాఖ్యకోటి? గతశోకుఁ డకాముఁ డసంగశీలుఁ;-డా
తని కపి యెల్ల నేటికి? మదప్రదలోకము లొల్లమిన్ సనా
తన మగుమోక్షముం గొఱలి తా విడుచున్ గృహధర్తవర్గమున్.'

వ. అనిన విని సూర్యమరత్తి యాసిద్ధప్రవరున కిట్లనియె: 3౧౦

ఆ. 'ప్రజలు దల్లిఁ జెందుపగిది,

గృహస్థధర్తంబు నెల్లయాశ్రమములుఁ జేరి

కాదె జీవనంబు గావించుకొను గృహ

యుక్తుఁ డోషఘలకు నొడయుఁ దగుట!

3౧౧

క. 'విను, మోక్షము గార్హస్థ్యం

'బునఁ గా దని యెన్నఁ జెచటఁ బురుషుం డెవ్వం

డు నిరూపించి పలికె? స

ర్వనిధానము గృహము వేదవాక్యఫలజ్ఞా.

3౧౨

క. 'అలసులు ధనహీనులు నై

సాలసి క్రియలు విడుతు;-రది పిసూత్రత;- దానం

గలదే సద్గతి! వేదం

బులు విడిచి యఘుంబుపరతఁ బోవరె తుడ్డి?

3౧౩

క. 'విదితము గర్భాధానము

మొదలుగ శ్రుతికలితమంత్రములు నిర్తలసం

పద లెల్లను బ్రాప్తానునకు

నొదవించుట దగునె శ్రుతుల నొల్లక యుండన్ ?'

3౧౪

ఆ. అనినఁ గపిలుఁ డిట్లు లని వివరించు: 'నా

చారములను దేవసమితి నెల్ల

భూమినురులు దృష్టిఁ బొందింతు; రమృత మా
నంగఁ బ్రీతి నిచ్చుభంగి యొలయ.

3౧౬

వ. అది యట్లుండె వినుము చెప్పెద-

3౧౭

క. పాణి యుపస్థం బుదగము
వాణి యనంగః మూయ రానివాకి ఖివి గీ
ర్వాణులకు; వీని బుధుఁడు పు
రాణపురుషరక్షకై తిరంబుగ మూయున్.

3౧౮

తే. పుచ్చి కొనఁడు ముందటఁ బైఁడి పోక యున్న;
నలుక వొడమియుఁ బొడువను నడువఁ దొడఁగఁ;-
డట్టి యానైష్ఠికునిచేత నడఁగ కున్నె
పాణి యనియెడువాకిలి బంధురముగ?

3౧౯

క. ఏవిధముకాంత నైనం
దా విహరణమునకు నెపుడుఁ దార్పఁడు; తనయం
దావిష్టము భార్యవ్రతఁ-
మావెర వడ్డం బుపస్థ మనువాకిటికిన్.

3౨౦

క. తనుయాత్రకుఁ గా నశనము
గొనుఁ;-బూర్ణముగాఁ గొనండు; గోరఁడు తొల్యం
బున రానిదాని;-నమ్మెయి
ముని యుదరద్వార మోపి మూసెనకాదే.

3౨౧

క. పలుకఁ డసత్యము; దూఱం
బలుకఁడు; బెట్టిదము గాఁగఁ బలుకఁడు; వాదం
బులకుఁ జొరఁడు; వాణి యనం
గలవాకిలి యట్టిబుధుఁడు గప్పం జాలున్.

3౨౨

తే. ద్వారములు నాల్గు మూయంగ దక్షుఁడైన
వాఁడ చూవె బ్రాహ్మణు!-డట్టివాని కేల

తపములును యజనంబులు దానములును
వ్రతములును వేదకింకరత్వంబు ¹దోడఁడు ?

3_౨3

తే. ద్వంద్వములు లేక, ²పేర్చికి వ్రస్సి పడక,
ప్రకృతివికృతులఁ గనుచుండు బ్రాహ్మణత్వ
శాలి;-యాసదాచారంబు సలుప లేని
వాఁడు ఫలకాంక్షి యై కర్తవ్యతఁ బొందు.

3_౨౪

వ. అని నిర్దేశించిన, గోవునం దడంగి యునికి దక్కి, సన్నిహితుండై
సూర్యమరల్చి తనపేరు సెప్పి: 'యేను ధర్మనిర్ణయం బెఱింగికొన
వలసి గోవిలీనుండనై పలుకుచుండితిఁగాని యొందుగాదు. మహాత్మా,
నిన్నాశ్రయించితి. వేదంబులు ప్రమాణంబు లగుట యూఁది వర్ణా
శ్రమవిహితాచారంబులు నడపుటయుం, బరిత్యాగంబునుం గల
దెయ్యది యత్యంతవిధేయంబు సువ్యక్తంబుగా నెఱింగింపవే! నీవు
ధర్మసూక్ష్మత్వదర్శివి. ఏను శుశ్రూషకుండ. నన్ననుశాసింపు'
మనవుఁడు, గపిలుండు ప్రీతుం డై యతని కిట్లనియె: 3_౨౫

క. జ్ఞానంబు నాశ్రయించిన
వానికి నేపనులఁ గీడు వాటిల్లదు; ప్ర
జ్ఞాసరహితుండు గామా
ధీనతమెయిఁ గర్మసమితిప్రప్పునఁ జిక్కుక.

3_౨౬

క. అనహంకారుఁడు నక్రో
ధనుఁడు నతృష్టుండు నైనతఁడు శుభ మశుభం
బనుభేదముఁ బొరయఁడు; ³విడు
పున సమతాసుఖమయత్వముం గనుచుండుక.

3_౨౭

1-తో డఁడు-యా. తోణఁడు; తోనకు; తోలఁడు=తొట్టు పాటు; కలఁత;
'నమునకు విలుగఁ బడక (=మిట్టిపడక.) కి=త్యాగము.

క. విను, మెఱుక గలర మీరె

ల్లను నేకాత్మత్వసిద్ధి లాభం బెందే

ని నొకని కలవడు; నాతం

డన్మమానింపఁ; డఖిల క్రియలుఁ బోఁ ద్రోచున్.

౩.౨౨

వ. అనిన విని సూర్యమరత్ని యమ్మునివరున కిట్లనియె:

౩.౨౩

ఆ. వేదశాస్త్ర సరణి విడుచు ¹టున్మార్గవ

ర్తనము; మోక్షపదము రాదు దాన

ననఁగ విందు; నంచితాత్మ, వేదంబులం

గైకొనమియ కీడు నాకుఁ జూడ.

౩౩౧

వ. నామనంబు సందియంబుఁ బాపవే యనినం, గపిలుం డమ్మునివరున

నితో: 'వేదంబుల నేల కైకొన కుండ వచ్చు? అవియు చూచ

లోకంబులకుం బ్రహ్మాణంబులు!' అని పలికి యిట్లనియె: ౩౩౧

—.. కపిలుండు న్యూ సరశ్మికి వేదంబులు ముఖ్యప్రమాణంబులుగాఁ జెప్పెను. —

క. ²అరయగా శబ్దంబును

బరంబు నన రెండు సూత్ర బ్రహ్మములు! గుఱో

త్తర, శబ్దబ్రహ్మభజన

పరుండు పరబ్రహ్మమహితవదము బొందున్.

౩౩౨

క. మనమున నెద్దియుఁ గోరం;

డనసూయయు శమము దమము నతులజ్ఞానం

బును గలగృహపతి—ధర్మం

బని నడపును వేదచోదితాచారములన్.

౩౩౩

1=ఉన్మార్గము=తప్పవోగ. 2. తా. విచారింపఁగాశబ్దము పరము అని రెండు బ్రహ్మములు గలవు. అనఁగా శబ్దబ్రహ్మము పరబ్రహ్మము అని రెండు. శబ్దబ్రహ్మ భజనము చేయువాఁడు పరబ్రహ్మపదము బొందును.

క. భూతదయయు ననహంకా

రాతిశయముఁ గలుగువిమలుఁ డపా¹య్యశ్చి

త్తాతురుఁడు సూ²వె విధులు సు

నీతము లైనను దృఢాత్మనిష్ఠకతమునన్.

33౪

క. విను, శాంతు లైనవిప్రులు

మనుజేంద్రిలు— గృహమునంద మహితవ్రతసం

జనితపరిజ్ఞాననిరం

జను లై పడయుదురు సూ²వె శాశ్వతపదమున్!

33౫

తే. బ్రహ్మచర్యాదు లగునాల్గుఁ బాదమహిమ

గాఁగఁ బరఁగెడు; ధర్మ మొక్కటియ చూ²వె!

యెవ్వఁ డెందు వర్తించిన నేమి?—సకల

కర్మఫలరూపకత్వ మొక్కటియ కాదె ?

33౬

క. సంతోషామృతసుఖత

స్వాంతం డగునేని,— నట్టివాఁడు, గృహంబుం

గాంతార దేశమును నొ

క్కంతగ నిశ్చింతవృత్తి నొ²భ్యుఁ డగున్.

33౭

క. విను, తృప్తారాహిత్యం

బున ¹నాలపునాశ్రమంబుఁ బొందుదురు మహా

జను;— లది ²యుపనిషదుక్తం

బసక యవైదిక మనంగ నగునే నీకున్?

33౮

క. జ్ఞానము ధర్మమున కధి

ష్ఠానము; మూలంబు పరమసంతోషము; భ

1=నాల్గవయాశ్రమము—సన్న్యాసము. 2=ఉపనిషత్తు చెప్పినమాట అనక. శేద విహితము కానిది అని నగునా¹=ఉపనిషత్తు చెప్పినదే శేదవిహిత మనుట.

వ్యానూనత్యాగము రూ;

పానందము పాశ్రు దాని-కను వేదంబుల్.

౩౩౯

క. ఏదియుఁ దలఁప నసేవ్యము

గా దాశ్రమసమితిలోనఁ; గావున, శుచు లై

యేదాన నున్న సంసా

రోదధి యాదరికిఁ బోవ నోపుదురు బుధుల్.

౩౪౦

క. సంతోషంబున నేగతి

శాంతాత్మున కొదవు? -దాని సద్గతిగా వే

దాంతవిదులు గొనియాడుదు;-

రింత నిజము దీని నీవు నెఱుఁగు మనిందా.

౩౪౧

తే. వేదతాత్పర్య మారసి వేదితవ్య

మెఱుఁగువారలు వేదజ్ఞ; లిట్లు గాని

వారు వేదపాఠకులు; సర్వంబు నరయ

వేదపరినిష్ఠితము సూత్ర విప్రవర్య!

౩౪౨

క. త్యాగ మొక నెలవు; శమసం

యోగం బుత్తరము; దాని కూర్ధ్వము సంతో

షాగమము; మోక్షలాభో

ద్యోగికి నివి గమ్యభూము లుత్తమధిషణా.

౩౪౩

వ. అని యిట్లుపదేశించి,

౩౪౪

సీ. వేదితవ్యం బన, విదితంబు నా, ఋతం

బనఁగ, సత్యం బన నతిశయిల్లి,

• సంభ్రతస్థావర జంగమం బనఁగ, స

ర్వాత్మకం బన, శుభం బనఁగ వెలసి,

యవ్యక్త మనఁగ, బ్రహ్మంబు నా, నుత్తర

మనఁగ, శివం బన వినుతి కెఱిగి,

ప్రభవం బనంగ, నవ్యయ మన, శాంతి నాఁ,

దేజంబు నా నెందుఁ దేజరిల్లి,

తే. క్షమ యనంగ, నంబరం బనఁగా, ధున్వంబు

నా, ననామయ మన నొప్పి, లీనరూప

బుద్ధి సంప్రాప్త్య మగుతత్త్వమునకు, వేద

మానిత బ్రాహ్మణులకు నమస్కరింతు.

౩౪౫

వ. అని పలుకుటయు, సూర్యమరశ్మి ప్రీతుఁ డగుచుఁ గపిలునిం బ్రశం
సించె. ఇయ్యతిహాసంబుతాత్పర్యంబు నీవుం గనికొనుము. అని
చెప్పినం దద్దయుఁ బ్రీయం బంది ధర్మనందనుండు ధర్మార్థకామ
బులు మూఁడును వేదశంసితంబులు; వీనిలో నెద్దానలాభంబున
విశేషంబు గలిగి యుండు నెఱింగింపవే యనిన, గాంగేయుండు,
కుండధారుం డనునాఁడు నిజభక్తున కుపకారంబు సేసిన ప్రకారం
బితిహాసరూపంబునం బ్రవ ర్తిల్లు; నది భవత్ప్రశ్నంబునకు నుత్తరం
బై యుండు; వినుము చెప్పెద నని యప్పుడమితేని కిట్లనియె: ౩౪౬

— ❦ కుండధారుం డనుజేవానుచుని వృత్తాంతము. ❦ —

సీ. యజ్ఞార్థ మొక్క బ్రాహ్మణుండు ధనార్థియై

తపము సేయఁగఁ, గుండధారుఁ డనఁగఁ

బరగెడు దేవానుచరుఁ డచ్చటికి వచ్చి,

‘యభిలాష మేరూప?’ మనుడు; ‘నర్థ

సిద్ధిఁ గోరెద’ నని చెప్పినఁ బ్రీతి నా

తఁడు మాణిభద్రుని ధనదభృత్యు

నియతిఁ దలంప, సన్నిధి సేసె నయ్యత్తుఁ;

డతఁడు: ‘మదాశ్శీతుం డైన యితని

తే. ధనసమగ్నునిఁ జేయ‘చే’ యనిన, ‘నెంత

ధనము వలసిన నిచ్చెద’ ననియె మాణి

భద్రుఁ; డమ్మహాత్ముఁడు మర్త్యభావ మస్థి
రత్వదూషిత మనువిచారంబు పుట్టి—

3౪౭

క. 'ధన మేటికి నీవిప్పుని

మన మొలయఁగ వలయు? ధర్మమార్గంబున దా
నన సర్వసంపదలు నగు;' నని

నిశ్చయ మొంది వినయ మతిశయ మందన్—

3౪౮

ఆ. యక్షవరునితోడ నవ్విచారము మృదు

వచనరచనఁ జెప్ప, వాఁడు దాని

కాత్మఁ బ్రీతిఁ బొంది, యనుమతి సేయంగ,

నధికభక్తినిరతుఁడై యతండు—

3౪౯

క. దేవతలను బార్ధింఁచిన,

నావసుధామరునిచిత్త మాప్రౌద్ధ తప

స్నేహనతత్పర మగుడు,

స్తేవానుచరునకు నిట్లనియె సతఁ డధిపాః.

క. 'అనఘా, భవదీయదయ

న్మనంబు దెలి వొందె నిపుడు నా;కే నొల్లన్

ధనము; తపంబ యొనర్పఁగ

ననుజ్ఞ సేయంగ వలయు నాదరణమునన్.'

3౫౦

ఆ. అనిన 'నట్ల కాక యాచరింపుము ధర్మ'

మనుచు నరిగె నిర్జరానుచరుఁడు;

భూసురుండు మూలములును బత్తములు నా

హారములుగఁ జేసె నధికతపము.

3౫౧

క. క్రిమమున జల-పవనము లశే

నములుగఁ గొని తపము సేసినఁ గాయముఁ జి

త్తము మానుషంబు లగుచం

దములు విడిచి, దివ్యమహిమభామము లయ్యెన్.

3౫౩

వ. అట్లు సిద్ధుండుగుటయు,

౩౫౪

క. 'నను నెవ్వ రాశ్రియించిన

ధన మొసంగును; రాజ్య మిత్తు; దద్దురితములం

దునుముదు' ననునగ్గలికలు

మనమున జనియింప జచ్చె మనుజాధీశా.

౩౫౫

వ. అవ్విధమున మహానుభావుండై,—

౩౫౬

శే. ఆతఁ డతిభక్తి దలంచె దేవానుచరుని;

నపుడ యక్కుడధారుఁడు నరుగుదెంచె;

నరుగుదెంచిన నతఁడు నిజానుభావ

జనితగంధపుష్పములఁ బూజన మొనర్చి,

౩౫౭

ఉ. చక్కఁగఁ బాఁగి మొక్కుటయు, జయ్యన నెత్తిమనంబెలర్చుగా

నక్కునఁ జేర్చి యిట్లనియె నద్వివిజానుచరుఁడు: 'శంక దాఁ

దక్క ధను బుఁ గామమును ధర్మముతోఁ గలయంగ నెన్ను నే

యక్కుట యిట్లు వేద మని! యప్పురుషార్థము నోలి మే లగున్.'

వ. అని ధర్మం బగ్గించి,

౩౫౮

క. ఆసుకృతము 'గడ యెద్దు, మ

హసత్త్వా, యోగసేవనారామత ను

దృఢానితఁడ వగుచు నిష్ఠా

వ్యాసంగవిహారి వగు మనామయలీలన్.

౩౫౯

క. అని చుతఁడు నిజనివాసం

బున కరిగెను; విప్రవరుఁడు-మునిజనములు పూ

జనము లొనరిప, భేదరు

లనుమోదింప విహరించె నప్రతిహతుండై.

౩౬౦

—♦ నారదప్రవర్తితం బగునితిహాసము. ♦—

వ. అని చెప్పి యప్పురుషవరుం డప్పాండవాగ్రజతో వెండియు నిట్లను: ఒక్క ధర్మసూక్ష్మత నెప్పెద నాకర్ణింపుము. ఉంఛవృత్తి యగువిప్పుం డొక్కరుండు, భార్యాసహితుండై వనంబున నుండి, యజ్ఞాచరణంబునకుం దొడంగి, యహింసా పరుండగుటం బశువిధి యుడిగి, ఫలమూలంబుల హవిస్తంత్రంబు నడపం జూచె. అది విహితాచారంబు గామి యెఱింగియు. శాపభయంబునం దత్పత్ని యమ్మహీసుర వరునెదుర నిలిచియుం బలుకకుండె. పాకశాస నాదులు హవిర్భాగంబులు గొనంగ డంగమి నన్నియుం బచనశక్తిం దొఱంగె. అట్టియెడ నాసమీపంబునందిరుగు హరిణంబు మనుష్య వచనంబులం దత్పత్ని దూఱి, యమ్మహీసురవరు నెదుర నిలిచి, తన్ను హింసించి యాగంబు నెల్లింపు మనిన, నతం డట్లు. సేయం బొ మ్మనవుడు, గొన్ని యడుగులు వోయి మగిడి యాకృష్ణ మృగంబు: ‘నాయుచ్చదివ్యదృష్టిం గనుగొనుము. ఏను జెప్పినట్లు సేసిన ని న్నభినందించువా రై యపురఃకాంతలును గంధర్వులును వీరె విమానంబుల నేతెంచినవారు—అనుటయు, నవ్విప్పుండు విలో కించి దివ్యత్వసిద్ధికై దాని హింసించువాఁ డగుటయు, దానం దదీ యతపంబునకు నుత్పాతంబులు వుట్టె. ఏణరూపంబున వర్తించు నాధర్మ దేవత యాభూదేవునకు సన్నిధి సేసి: ‘నీయజ్ఞశ్రద్ధకు సంతోషించి ధర్మసూక్ష్మత్వంబు దెలుప వచ్చితి. అర్హం బగు హిం సావిశేషం బహింసావ్రతహాని జేయదు. క్రితువుగదా యని యనర్హ హింస గర్తవ్యంబు గాదు’-అని నిర్దేశించి తత్పత్ని సమాధా నంబునం దపశ్యక్తి ప్రత్యాసత్తియుం జేసి, యాగవిశేషవిధానంబు వరప్రదానంబున నిర్వహించె. అయ్యితిహాసంబు నారదప్రవర్తితం బని చెప్పిన, నప్పుడమితేఁడు పీఠుండై—

—... భీష్మఁడు ధర్మజ్ఞునకు ముక్తిహృద్గము దెల్పుట. ...—

క. 'పురుషుం డేమిటఁ బాపా

చరణమునకుఁ జొచ్చు? ధర్మచర్యకు మూలం

బరయఁగ నెయ్యది?—రెంటిం

బొరయం డెద్దాన? నెట్లు-వొందును ముక్తికొ?

3౩3

వ. అని యడిగిన నతనికి భీష్ముం డి ట్లనియె:—

3౩౪

సీ. 'గంధరసాదులకాంక్ష-లోభము మోహ

ము దెచ్చు; నద్దోషమునకు మనసు

లోనైన ధర్మవిలోపంబు వాటిల్లు;

దానఁ బాపము సేయుతలఁపు లొదవుఁ ;

బ్రజ్ఞ నకీ-డులు భావించి, సద్గోష్ఠిఁ

బరఁగంగ విషయతత్పరత హను;

నది ధర్మబుద్ధికి నాలవాలం బగు;

ధర్మాచరణములఁ దనివి సనక

తే. హృద్గతద్వంద్వముల నెల్ల నెడల విడుచు;

ననఘ, యనపాయ మగునుపాయమున ముక్తి

వడయుఁ బదపడి; యేను నీయడగినంత

వట్టు దెలిపితి ధర్మనిర్వాహి వగుము.'

3౩౫

తే. అనుడు, 'ననపాయ మగునుపాయం బనంగఁ

జెప్పి తొక్క-టి మోక్షంబుఁ జెందు తెఱఁగు;—

దానిఁ దెలియంగ నెఱిగింపవే, నరేంద్ర

ముఖ్య,'- యనియె నక్కురువంశముఖ్యుఁ డధిప

3౩౬

వ. అనుటయు నమ్మహీ-కాంతునకు శాంతనవుం డి ట్లనియె:

3౩౭

క. వినుము, ఘటము సేయుట సా

ధనములు లేకున్న నగునె ? ధరణిప, పూర్వం

బునిధికి జనుమూర్గ మపర

వనరాశికి జనునె? వెరవు వలయుం దెలియఁ.

3౬౫

వ. అడిగి మేలు సేసి తాకర్ణింపుము—

3౬౬

సీ. ఓమఁ గ్రోధ, మకృతసంకల్పతఁ గామంబు,

చిరనిద్ర సత్త్వసంసేవనమున,

గాఢధైర్యమున రాగద్వేషములు, భయ

మప్రమాదమున, మోహంబు భ్రమము

వినివర్తనాభ్యాసమున, రోగములు నుప

ద్రవములు హితము మితంబుఁ గాల

యోజితంబును నగుభోజనంబున, జీవ

సందర్శనమున నిశ్వాస, మఖిల

తే. విషయములు నంతవిరసతావేక్షణమున,

నిత్యసంతోషమున లోభనిరణి, కృపన

ధర్మ, ముచితకృతావేక్ష ధర్మ—మపులఁ

ద్రోవ నేర్పుట ముక్తికిఁ ద్రోవ యధిప.

320

తే. తాను గ్రోధాదు లెడలింఁచుఁ గాని ముక్తి

దెచ్చి యీ దొకభంగి; ముక్తికిఁ బధంబు

1. తా. ఓమ (= ఓర్పు) చేతఁ గ్రోధమును, సంకల్పము (= మనోవ్యాపారము) లేకుండుటచేఁ గామము (= కోరిక) ను, సత్త్వగుణమును సేవించుటచే దీర్ఘనిద్రను, అధిక ధైర్యమున రాగ ద్వేషములును, అప్రమాదము (= ఏమఱుపాటులేమి; పరాకుపడకుండుట) చే భయమును, సద్వర్తనముచే మోహము (= మోఱు; వలపు) ను భ్రమమును హితమును తగు మాత్రము నగు భోజనము కాలమున కనుకూలముగాఁ జేయుటచే రోగములను ఉపద్రవములను, జీవులను చూచుటచే నిట్టూర్పును, భూర్తిగ విరసత్త్వమును కాచుకొనుటచే విహిత సంబంధములగు శిల్ప విషయములును, ఎల్లప్పుడు సంతోషముగా నుండుటచే వినినిగొట్టుటనమును, కృపచే నధర్మిషును, చేయఁదగిన క్రియ యెడల సాచ్చరిక గలిగియుండుటచే ధర్మగుణ—అవలకు శిల్పివేయ నేర్పుటయే మోక్షమున (= విడుదల) కుఁ ద్రోవ.

నగుట ననపాయ మగు నుపాయం బనంగ

వలసె నీ నేర్పు పే రిందువంశవర్య.

32౦

చ. అనుడు, నజాతశత్రుఁ: 'డిటు లన్నలు దమ్ములు లోను గాంగఁ దృష్ట నఖిలబంధుకోటులను జంపెడు తెం పొలసెన్! మహాత్మా, యేయనువునఁ దృష్ట త్రోపు వడు? - నట్టిసమంచిత చిత్త ధర్మముం బనుపఱుపంగఁ జాలు కలభాషణపంక్తి ననుగ్రహింపవే!' 32-౨

క. అనుటయు, దేవవృత్తుఁ డ

మ్మనుజపతికి నిట్టు లనియె: మాండవ్యునితో

'జనకుఁడు సెప్పిన మాటలు

• విను మవి తృష్ట నడఁగించు 'వెరపు నొనర్చున్. '

323

—... జనకరాజ-మాండవ్యమహామునుల సంవాదప్రకారము. ...—

వ. జనకునికడకు మాండవ్యుండు వచ్చి విత్తృష్టత్వశిక్షఁ గోరిన, నమ్మేది నీశ్వరుం డాదరభరితుం డై—

32౪

సీ. 'అర్థముల్ దూఁఖదోషాకరంబులు; విను,

మేమిటిపై నాశ లేమిఁజేసి

పొరయవు నను దూఁఖములు; మునినాయక,

మిథిల గాలంగ నేమియును నాకుఁ

గాలనియ ట్లుండె; గామసుఖంబును

దివ్యసుఖంబును - దృష్ట విడుచు

సుఖముఁ బోలునె? యర్థసులభతతోడన,

గోవుతోఁ బెరిగెడు కొమ్ములట్లు,

తే. 'తృష్ట దానును పెరుంగు; దదీయసక్త

మమత గలుగు; మా బంధులు మా ధనములు

మా నివాసంబు లనని మమత్వ మెదఁ ది

గంబుగాకున్న-నింకుఁ దృష్టాంబురాశి,'

325

క. 'దొరకొన్న ననుభవించుచు,
దొరకొనమికిఁ జింత నొంది దురపిల్లక ని
ర్భరుడై యున్నను, -దృష్టకుఁ
జొర వచ్చునె యతనిమనసు సుప్రతశీలా? 32౬

తే. 'విడువరాదు దుర్మతులకు; నొడలు ముదియఁ
దాను ముదియదు; ప్రాణాంత మైనరోగ,
మనఘ, తృష్ణ; వర్జితకాముఁ డైనతండు
దానిఁ బోదోచి సౌఖ్యసాంద్రత్వ మొందు. 32౭

క. 'శోక-ప్రమదాదిద్వం
ద్వాకులుడవు గాక శాంతి నంతఃకరణ
శ్రీకిఁ బరిరక్ష సేయుము;
నీకు పితృష్ణత్వసౌఖ్యనిత్యత గలుగున్.' 32౮

క. అని చెప్పిన నమ్మని య
మ్మచుజపతిం బ్రస్తుతించి మనము ప్రశాంతిం
బనుపడఁగఁ బీఠి వీడ్కొని
చని వర్తిల్లెను విత్పష్ణసరణిఁ గుమారా. 32౯

—♦ పితా-పుత్ర సంవాదము. ♦—

వ. అనిన విని, ధర్మనందనుండు, శంతనునందనుతో: 'సర్వభూతభయా
వహం బగుచుం గాలం బతిక్రమించు చుండఁ బురుషుండెద్ది యాచ
రించుట మేలు? దీని మున్ను నడిగి విన్నవాడ, ఇది పెద్దయు విన
వలయునది గావున నడిగెదం జెప్పవే!' అనుటయు, నమ్మహా
త్ముండు: 'ఈయర్థంబు చెలియుటకు ముంద రేచు చెప్పిన పితా-పుత్ర
సంవాదం బనునితిహాసంబు లెస్స; అందుఁ గొన్నివాక్యంబు
లప్పుడు నెప్పనియవియునుం గలవు చెప్పెద వినుము. అధ్యయన
పరుం డగు నొక్క-బ్రాహ్మణపుత్రిం డన్వర్థనామధేయుండు
మేధావి యనువాడు దండి కభిముఖుం డై- 3౩౦

సీ. 'ఆయువు దలుగు నంతంతకు ధీరుఁ డె
 య్యది సేయువాఁ?' డన్న, నతఁడు: 'బ్రహ్మ
 చర్యంబు, వేదాభ్యాసనమును, సంతాన
 సంపాదనంబు, యజ్ఞ పవర్త
 నంబును, - జేసి, వానప్రస్థధర్మాంబు
 నడపి, యాచరితసన్నాత్యసుఁ డగుట
 కృత్యం' బనుడు, 'జరామృత్యువుల జనన మా
 దిగ వెచుతగులుంగ దిగులు లేమి,

తే. 'మీను వల దన్నుఁ బొదువుట గాన కష్ట
 వృత్తి విహరించుచుండెడు విధమకాచె?
 యెల్లి సేసెద ననక మే లిపుడ చేయు;
 మనఘ, వార్చునె మృత్యువు జనులపనుల?

3౮౧

వ. అని పలికి పుత్రుండు వెడియు,

3౮౨

క. 'కృత మిది, యకృతం బిది, యిది
 కృతాకృతం-బనుచు నరుఁడు గింకర్తవ్య
 త్వతిరోహితాత్మహితసం
 స్మృతియైన - గృతాంతం డతని జేర్చు దనపురిక.

3౮౩

క. 'అనఘ, మృత్యువు నమృతం
 బును దేహమునంద కలవు; మోహము మృత్యు
 త్వనిరూఢ; మున్నరూపుం
 గను టమృతత్వోపహితము గాఁగ నెఱుంగుమీ.

3౮౪

1. తా. చేప తన్న వల కృష్ణుని తెలియక 2. ప్రతీక్షించువా?; కాచు
 కొని యుండువా? 3. తా. ఇది చేయబడినది, ఇది చేయబడనది, ఇది చేసియుఁ
 జేయ బడనిది అని నరుఁడు ఏది చేయవలయునని తనవేలు ఎఱుంగక మఱచినచో నట్టి
 వానిని యఱుఁడు తనపురిని జేర్చుకొనను 4 తా. చావు(=మృత్యువు), చావువఁడు
 టయు (=అమృతిము)-ఈరెండును దేహముననేయున్నవి. మోహమే చావువకు న్నది
 కారణము యథాస్థితిఁ గనఁగొనట అమృతత్వము (= చావులేమి)గా నెఱుంగుమా.

క. 'ననుభోటికిఁ బశుయజ్ఞం

బున హింసకుఁ డగుట దగునె భూసురవర? ¹హిం

సనరహిత మైనశాంతియు

జనమున బ్రహ్మధ్వరంబు సలిపెద నియతిన్.

౩౮౫

క. 'యోగంబుఁ దపంబుఁ బరి

త్యాగంబును గాకయొండు లగునె హితంబుల్!

రాగముసరి దుఃఖింటును,

ద్యాగముఁ బోలెడిసుఖంబు నరయం గలవే?

౩౮౬

క. 'ప్రజ యేనః కాన, నన్నుం

బ్రజ సుగతికిఁ బుచ్చు నని భరంపడి కోరం;

బ్రజ విడిచెద నాయం; దది

యజేయమును నవ్యయంబు నగుపద మిచ్చున్

౩౮౭

ఉ. 'కావున, లోకసంక్షయము గన్గొని, యెల్లడ నిర్మయుండ వై

నీవును శాంతియున్ సమతనిష్ఠయుఁ బూని గుహప్రవేశసం

భావన నాత్మదర్శనవిభాసివి గ' మ్మనినం, దదీయవి

ద్యావచనంబులం జనకుఁ డట్టిడ యై వెలిగెం గృతార్థతన్. ౩౮౮

క. నరనాథ, యప్పుత మగు ను

న్నరూపు గను దీవు, మరగు నాచెప్పినయి

పురమేళిహాసవాకోశ్య

త్కరంబునర్థంబు చిత్తగత మగు చుండన్

౩౮౯

వ. అనిన విని యుద్ధిష్ఠిరుండు: 'ఎవ్విధంబుశీలంబు గలవాఁడు బ్రహ్మ

పదంబు నొందు?' అని యడిగిన భీష్ముం డత్యాదరంబున— ౩౯౦

1. హింసకాని శాంతి అను యజనము (=యజ్ఞము) బ్రహ్మయజ్ఞమున.

2. తా. కొడుకను నేనే యగుట కొడుకు నన్ను సుగతికిఁ బంపు నని కోరను. ననుఁ గూర్చి సంతాపమును విడిచెదను. అట్టి విడుపు (=త్యాగము) జయింపరానిదియ, తఱుగనిదియు నగు పదము (=సోక్షము) ఇచ్చును.

తే. అధిప, లఘ్వాశి యై యింద్రియప్రపంచ
జయము గలిగి, మోక్షార్థోక్తసారధర్మ
నిరతి నుండెడివానికిఁ బరమ మగుప
దంబు తంగేటిజన్ను చందంబు నొందు.

3౯౧

వ. అని పలికి మఱియు నిట్లను: 'హారీతగీత' యనువాక్యసంచయం
బాకర్ణింపుము. దాన మోక్షధర్మంబులు దేటపడు; జెప్పెదః
హారీతుం డన్యమునివరుడు విద్యజ్ఞనంబులు దనవలనం బ్రవ్రజనంబు
సమీచీనప్రకారంబుగా నెఱుంగ నవేషించిన,

3౯౨

— శ్లో॥ హారీతుండు విద్యజ్ఞుల కుపదేశించిన తత్త్వప్రకారము శ్లో॥

సీ. వారి కిట్లనియె: 'నిష్ఠారంభమతి నిలు
వెడలి కోర్కుల కెల్ల విముఖుఁడగుచు,
జనములకీడు - వా క్షులు ర్మనో వర్త
నముల గూర్పక, మైత్రీ సమత గరుణ
గలిగి, నిందా ప్రశంసలః ఖేదమును నుబ్బు
లేక, పాడింటను-నేకతంపు
గుడి-మానిపొంతను-గుహలోన నుండుచు,
డంపకములకు వంటకములకును

తే. భోజనములకుఁ దటి యైనప్రొద్దు గడపి,
భిక్షుగొనుఁ బ్రీతి-మన్నన-వెద్దవెట్టు

1. తా. నిలకడ యైన మనస్సున ఇల్లు వెడలి కోర్కుల కెల్ల విముఖుఁడగుచు, మాంసలోను చూపునను మనస్సునను జనులకు చెడుగు చేయక, మిత్రీభావమున అందఱులకు కరుణ గలిగి, నిందకు ఖేదము, స్తుతికి మోదము నొందక, పాడుకొండలోను ఒక్కటిగా నున్న గుడిలోను-చెట్టుకిందను-గుహలోను ఉండుచు, బియ్యము మొదల గునవి దంచుకొనుటకును వంటకములకును, భోజనములకును దగినప్రొద్దు గడపి, భిక్షుము గొనును, ప్రీతితోడను మన్ననతోడను ఎక్కుడుగాను బెట్టుచోటులను మాని క్రొత్త చోటికిఁ బోవు సద్వృత్తిని ఎల్లప్పుడను ఆత్మానందము గలవారై చరించును.

నట్టియెడఁ దక్కి, కొత్తగా నరుగు యతిని
రంతరంబు నాత్మారాముఁ డై చరించు.' 3౯3

తే. అనిన వారు కృతార్థులై యతనిఁ బ్రస్తు
తించి; రని చెప్ప విని, నరదేవవరుఁడు,
దేవతఁనీతనూజుతో: 'భావశుద్ధి
కలిమి యొప్పుగదే!' యని పలికి మఱియు- 3౯౪

తే. 'రాజభావంబుతోడునునఁ గ్రొచ్చుకొన్న
మనసుతో నుండ, కెన్నఁడో మరలి యింది)
యముల నిర్జించి సత్త్వాదు లవులఁ దోచి
యేను శాంతిసుఖంబున కెలయు టనఘ! 3౯౫

చ. అనుటయు, నాతఁ డిట్లు లను నక్కురుభర్తకు: "వేగ మేటికి? -
ఘనభుజ, యెల్లచందములుఁ గాలముతోడివ చుమ్ము! వర్ణధ
ర్మనిరతి చిత్తపాకము గ్రమంబునఁ దెచ్చు; గపాయపక్ష్యతం
బనుపడ కన్ఱుఁ డే లగు నృపాలకుమారుఁడు సన్న్యసింపఁగన్.'

వ. "ఇవ్విషయంబున 'వృత్తగీత' యనునతిహాసంబు గలదు వినుము:
వృత్తుండు భండనంబునం బడిన నెత్తికొని పోయి పెట్టుకొని
యున్నయెడ, నయ్యవస్థ నొందియు విషాదంబు లేక యున్న య
ద్దనుజవిభునితో శుక్రుండు: 'వైరిహృతవిభవుండ వైన నీకు మనో
వ్యథ లేమికిఁ గతం బేమి?' అని యడిగిన నతం డతని కిట్లనియె:

—•• వృత్తగీత. ••—

తే. 'కలిమియును లేమియును, విను, కాలవశగ
తములు; బోధవిహీనులం దర్ప-దైన్య

1. తా. రాజ నను అహంకారమునఁ జాట్టుకొనిన మనసుతో నుండక, ఇంది
యములను గలిచి సత్త్వాది గుణములను ఆవలకు పెట్టి నేను శాంతిసుఖమునకు ఆసక్తి
స్పదుట ఎన్నడోగదా! 2. ఎల్లయు=చేరు; ప్రవేశించు; కలుగు; ఆసక్తిపడు; పొందు,

కలిత సుఖ-దుఃఖములఁ బెట్టుగాక, యర్థ
ములయనిత్యత యెఱిఁగినఁ గలదె వికృతి?

౩

వ. అర్థంబుల యస్థిరత్వంబ కాదు ఆకర్ణింపుము—

౩

క. 'దైవత మానుష తిర్య

గ్భావంబులఁ బొందుచును వికారిణి యై, భూ
తావలి దిరిగినవెంటన

వేవిధములఁ దిరుగుఁ గర్మవివశత్వమునన్.'

౪

క. 'ఏ నిది యంతయు నెఱుంగుదుఁ గాన,

వగపు నుబ్బు నాకుఁ గలుగ;'

వనుడు, 'ని

మ్మానపిహీనపుమాటలు,

దానవమృతనాథ, నీకుఁ దగునే యాడన్?'

౪

వ. అని యతనిమఁగ్నస్థుని యెఱుంగుటకు నై భార్గవుండు—

౪

క. అనయము సీను పొనర్చిన

విని, యతనికి నిట్లు లనియె వృత్తుఁడు: 'విజయం

బునకు నంబు తపముసేయనె

మును? తత్సుకృతమునఁ గొననె మూఁడు జగములున్?'

౪

క. 'ఆయైశ్వర్యము గ్రమ్మెట

మాయుటకుం గారణంబు, మాన్యచరిత, లే

దే యొకదుష్కృత? మది యిటు

సేయుం గా కేమి? యేల చింతింపంగన్?'

౪

క. 'విను, మనఘ, యింక సుకృతం

బునకుం జొర; దుష్కృతంబుపొంతకుఁ బో; నే

ననుపము నచ్యుత నవ్యయు

ననంతఁ జెందెద ననామయత నవ్విష్ణున్

౪

చ. 'అనిమిషనాధుతోడియని యప్పుడు గంటి ననంత నాద్యు వి
ష్ణుని నలవోకఁ; దన్తహిమ, సువ్రత, నా కెఱిగింపు; కర్మసం
జనితవిశేషతం గలుగు చాయలలోపల నెద్ది యవిభుం
గన్గుటకు నర్హ? మయ్యెఱుక గల్గఁగఁ జేయుము నాదుబుద్ధికిఁ.'

ఆ. అనిన, 'నట్ల కాక వినుము చెప్పెద' నని,

యసురగురుఁడు పలుకు నవసరమున,

నల్లచటి కరుగుదెంచె నఖిలమునీంద్రున

మౌన్యఁ డగునతగుమారుఁ డధిప.

౪౦౭

వ. వచ్చి యభిపూజతుం డై సమున్న తాసనంబున నున్నయమ్మహాత్ము
నితో శుక్రుండు: 'విష్ణునిమాహాత్మ్యంబును వర్ణవిశేషంబులు
నిర్దానవేద్యునకు నెఱిగింపవే' యనిన, నతండు ప్రసన్నవదనం
డగుచు నిట్లనియె:

౪౦౮

ఆ. వినుము, దనుజనాథ, విష్ణునియం దఖి

లాబుఁ గలుగు-నిలుచు-లయముఁ బొందు;

నతనిభక్తి నిందియజయంబునను భోలే

దానధర్మవిధులఁ గాన రాదు.

౪౦౯

వ. అవి ప్రయోజనపడుటయు గలిగి యుడు; నదియునుం జెప్పెద.
మున్ను విష్ణునిమహిమ యాకర్షింపుము—

౪౧౦

తే. ధరణి పాదంబు; లతనికి శిరము దివము;

దిశలు బాహు; లతఁడు సర్వదేవమయుడు;-

భూతవిక్షేప సహారములు దదీయ

మానసస్వైరలీలలు దానవేంద్రుఁ.

౪౧౧

1. తా. ఇంద్రునితోడి యుద్ధసమయమున అనంతని ఆద్యుని విష్ణుని స్వేచ్ఛగాఁ
జూచితిని. మువ్రతా, ఆయనమహిమ నాకెఱిగింపుము. కర్మమువలనఁ బుట్టిన విశేష
త్వము (=తలితయము) చేఁ గలుగు నట్టిజాడలలో ఆవిభుని-ఆవిష్ణునిఁ జూచుటకుఁ
దగిన దేది? నాబుద్ధికి ఆతెలివి కలుగఁ జేయుము.

2. తా. పంచభూత - పృథివి, (ఉదకము, తేజస్సు, వాయువు ఆకాశము)లను
సంచలింపఁ జేయుట సంఘోరముచేయుట ఆతని మౌనము యొక్క స్వతంత్రక్రిడలు.

వ. వినుము, జీవావస్థలు ఛాయ లై యుండు. ¹గృష్ణంబును ధూమ్రంబును హరితంబును హరిద్రంబును రక్తంబును శుక్లంబును నైనవి యాఱు గలవు అద్దశావిశేషంబులు. ౪౧౨

తే. అనఘ, విష్ణువిహారంబు లైనవిషమ
వివిధవిశేషసంహార వృత్తులందు
భృమణ మొదెడిజీవుని బహుళకర్మ
ములవశంబున నాతనిఁ బొందు చుండు. ౪౧౩

తే. తన్ను నుత్తమ మధ్య నూధమము లైన
ఛాయ లొందంగఁ బ్రచురపర్యాయవృత్తి
జీవుఁ డమరత్వముఖ్యనానావిధముల
నొంది, యెక్కుచు డిగ్గుచు నుండుఁ జూవె! ౪౧౪

క. మే లొనరింపఁగ దొరకొను
మేలిమి గలచాయ; కీడు మెయి కొని చేయక-
లోలత్వరహిత, చాయకుఁ
జాలం గీడ్పాటు వొరయుచందము వచ్చున్. ౪౧౫

వ. కావున, ౪౧౬

క. ²రసకర్మజ్ఞుఁడు దారము
పసిండి సేతకుఁ బ్రయత్న పరుడై శుద్ధ
త్వసమగ్రము సేయుక్రియ
న్విసువక పరిశుద్ధి జీవునికిఁ జేయు టురున్. ౪౧౭

క. ³విను, కుసుమంబుల వాసిం
చిన, నొప్పునికంపు విడిచి, చెందును సార

1. తా. ఆదశావిశేషములు ఆఱు: నలుపు, పొగవన్నెయు, పసురు, పసుపు, ఎఱుపు, తెలుపు. 2. తా. రసవాద మెఱిగినవాఁడు వెండిని బంగారముగా నేయు టకుఁ బ్రయత్నించి ఆ వెండిని పూర్తిగా శుద్ధిచేయునట్లు వేసరుకపడక జీవునకు పరి శుద్ధి చేయుట ఒప్పును. 3. తా. వినుము, నువ్వులుపుష్పముల సహవాసమున వాని సహజమైన చెడుకంపును నడలి పృశ్నిత మగు కువాసనను చెందును అట్లే, ఓషాఢ రహితాంధా, మృతముల్లభే జీవుఁడై కళికఘృతేనా వాఁ డగును.

భ్యనిరూఢిం దిల; లట్టుల-

యనఘా, సుకృతముల జీవుఁ డకలంకుఁ డగున్.

౪౧౮

క. అంతంతకు సత్కు-ర్మము

లెంతయుఁ బెను పొంద జీవుఁ డెక్కు-డుచాయం

జింతాకలుషము వాయఁగ

సంతోషామృతము నాని సంశుద్ధుఁ డగున్.

౪౧౯

వ. ఎక్కు-డుచాయ శుక్లత్వంబు.

౪౨౦

క. జీవుఁడు శుక్లచ్ఛాయా

భావితుఁ డైనపుడు విష్ణు భావించుటకుం

దా వెరవరి యగుఁ; దద్గత

భావ మొనఁగు గుఱుతు లేనిపం డగునెలవున్.

౪౨౧

వ. అనిన విని వృత్తుండు: 'అదీనంబులు నమృతస్వరూపంబులు నగు భవదీయవచనంబులు వినికింకేసి విశుద్ధుండ నైతి.' అని పలికి, ప్రిణంబులు విడిచి విష్ణునిం బొందె' నని చెప్పుటయు, నప్పొండవే యాగ్రిజండు: 'వృత్తునివిజ్ఞానంబును విష్ణుభక్తియునితయొప్పునే!' యని యగ్గించి, 'యతండును నాఖండలుండును భండనంబు సేసిన తెఱం గెఱింగింపవే!' యనుటయు, ననిమిష నదీనందనుం డతని కిట్లనియె:

౪౨౨

—♦ ఇంద్ర-వృత్తాసురుల యుద్ధ ప్రకారము ♦—

సీ. ఇందుఁ డుజ్జ్వలరథం బెక్కి దేవానీక

సహితుఁడై వృత్తుపైఁ జన, నతండు

దనుజునై న్యముఁ గొని తాఁకె; దత్సంగర

మవ్వాసపునకు భయం బొనర్చె;

బర్హతప్రతిమరూపమున నయ్యసురయు

గర్జితఁ జూచి, వడఁకుడై వతకులేందు

నద్దానవుండు మామూబలంబున మోహి

తునిఁ జేయ సాగయుడు, మునిసమాజ

తే. సంస్తుతముగ రథంతరసామశక్తిఁ

జేసి యమ్మూర్చ దేర్చి, వసిష్ఠుఁ డతని

తోడ: 'నజుండును హరియు రుద్రుండుఁ బోరు

గనుఁగొనంగ వచ్చినవారు గడఁగు' మనుడు—

౪౨౩

వ. అతఁడు గడంగ, దేవగురుఁ డప్పు ముసిందుల్లుఁ దాను నమ్మరు
త్పతివిజయంబు గోరి హరుఁ బార్థివ సేయఁ, దదీయతేజ ము
ద్ధతచటులజ్వరం బగుచు దైత్యపతిం బొదివెన్; సురేశ్వరో
ద్యతకులిశంబుఁ బొందె హరి, తత్సమయంబునఁ గౌరవేశ్వరా,-

తే. ఇంద్రునకు రుద్రుఁ డత్తటి నిట్టు లనియె:

'ననభు, యటువదివేలు దివ్యాబ్జములు మ

హతపం బొనరించె నీయసుర; వీని

కొనఁగెఁ బద్మజుఁ డధికమహోగ్రబలము.'

౪౨౪

క. అని చెప్పి, 'యబ్బలము నా

భున తేజముచేత నడఁగుఁ; గడఁగు' మనుడు, న

య్యనిమిషనాథుండు వజ్రం

బున వైవ సతండు వడియె మునిగణ మలరణ.

౪౨౫

క. సుర లార్చిరి; తూర్పుంబులు

'మొరసె ననేకంబు;- లపుడు మోదమున మనుల్

హరిహరులం గీర్తించిరి;

సురేంద్రు నగ్గించి రధికశుభవాక్యములన్.

౪౨౬

క. విను, విష్ణునిసంస్పర్శం

బున నప్పుడ చూవె కసటు వోయిన నతనిం

గనుటయు, శాంతిం బొందుట

యును, కురువర, కలిగె వృత్రునుల్లుంబునకున్!

౪౨౭

వ. అని పలికి భీష్ముండు వెండియు నవ్విభున కిట్లనుఁ జెట్లు వృత్తుని జయించి,
౪౨౯

చ. హరునకు మ్రొక్కి, 'మీకరుణ నార్తిదొంగి యనూనసౌఖ్యముం బొరసితి' నంచు వీడుకొని పోయెమహేంద్రుఁడు; బ్రహ్మహత్యయా సురపతి నల్లు వెన్నోనియె, జొచ్చె బిసాంతర మాతఁ; డందునుం బరిగొని యుగ్రవృత్తి¹నది పట్టెఁ జలంబున నమ్మహాత్ముని^౨. ౪౩౦

ఆ. బ్రహ్మహత్య దన్ను బట్టిన నమరేంద్రుఁ

డజనికడకు నేగి పార్థనంబు

చేసి, దీనిఁ బాయఁ జేయవే! యన నతం

డది దొలంగఁ జేయు ననువు దలంచి,

౪౩౧

వ. అన్ని నోషధి వృక్ష తృణంబులను వనితాజనంబులను దలంపున రావించి, వృత్తుని వలన వాసపునకుం బాటిల్లిన బ్రహ్మహత్య చతుర్భాగంబులు సేసితి; మీర లొక్కొక్కపాలు గైకొనుం డని పనిచె. పనిచిన వారు: 'దేవా, నీపంపు సేసెదము. మాకు నిష్కృతి యెట్టిది? దాని నీదివ్యచిత్తంబున సవధరింప వలయును' అని పలికిన, నన్నికిని నోషధి వృక్ష తృణంబులకును వనితాజనంబులకును జలంబులకును వరంబులుగాఁ గ్రమంబున, - 'నీపుప్రజ్వలింపక హవిఃప్రదానంబు సేయువాని యందును, మీకుఁ బర్యవశాలంబుల భేదనచ్చేదనంబు లాచరించువానియందును, మీరు రజస్వలలై యుండ మీతో సురతంబు సలుపువానియందును, మీలో మలమూత్ర శ్లేష్మంబులు విడుచువానియందును, - మీ మీకడనున్న బ్రహ్మహత్య ప్రవేశింపం గలయది.' అని నిర్దేశించిన దానికిం 'బియ్యంబు బాది యగ్నిప్రముఖంబులు శతమఖు బ్రహ్మహత్యపాళ్ళు ధరియించిరి. ఇట్లు విరిచిప్రసాదంబునం గల్గెమంబు దొంగి

యాఖండలుండు దదనుమతి నశ్వమేధంబుసేసి, నాకసామ్రా
జ్యంబున సర్వలోకపూజ్యత్వంబు నొంది వెలింగె-నని చెప్పి
వెండియు నిట్లనియె: ౪౩౨

తే. ఒడవువృత్తు రక్తమున బుద్బుదము లెసఁగి
పుట్టకొక్కు-లై యవి జనభోజ్యభావ
మొంది విపాదకద్విజయోగ్యతాభి
పన్నములు గావు ధర్మసంపన్నచరిత. ౪౩౩

క. ఆవాసపుచందంబున
నీవును శత్రుజయకీర్తనీయుడ వగుచున్
భూవిబుధుల కెపుడూ బ్రమో
దావహుడవు గమ్ము భారతాన్వయముఖ్య. ౪౩౪

తే. పర్వములయందు, విప్రసభను సభక్తి
కంబుగా నెవ్వ డీశక్రకథ బఠించు-
వానిఁ బాపము లొందవు, మానసీయ
ధర్మములయందు రతుఁ డగు, ధర్మతనయ. ౪౩౫

వ. అనిన నతడు పీఠుం డై: 'వృత్తుండు జ్వరంబుచేతం బాదువం
బడియె నని వింటి. దానిజననంబును దత్ప్రకారంబును నెఱింగింపవే!
యచుటయు, భీష్ము డాభూపతి కిట్లనియె: ౪౩౬

—•• దత్తుమఖిధ్వంసంబునప్పుడు శివునివలన జ్వరం బుద్భవించిన ప్రకారము. ••—

సీ. రజతాచలంబున రత్నతటంబున
నంబికాసహితుఁ డై హరుఁడు- పేర్చి
నమరముసింద్రయక్షాదులు గొలువంగ
నుండు; నట్లుండంగ నొక్క-నాఁడు
దేవర్షి కోటు లతిప్రమదంబునం
జనఁ, జూచి: 'వీ రేమీ పనికి జనగణి

కరిగెద? రని పతి నడిగె భవాని; యా

తఁడు: 'దత్తుచేయు నధ్వరమునందుఁ

శే. దమహవిర్భాగములు గొనుదాని'కనినఁ,

బాలఁటి: 'నీ వేల పో?' వనుపలుకు వలికె;

'నాకు మును భాగపరికల్పనంబులేమి,

నతఁడు బిలువఁ; డేను బోవ'-ననియె భవుఁడు.

౪౩౭

క. తనపతికి భాగకల్పన

మొనరింపఁడు దత్తుఁ డని మహాగ్రపుఁగోపం

బున బామలు ముడివడఁగ, న

వ్యనిత పలుకు మాని యుండె వసుధాధీశా.

౪౩౮

సీ. దేవిచిత్త మెఱింగి దేవుండు, ప్రమధసం

ఘంబును, దాను నాక్రతువు సెఱుప

నరిగె; యజ్ఞాంగంబు లన్నింటిఁ బ్రమధులు

గాసిసేయుచును రక్తములు సల్లి

యార్పంగ, మృగరూప మై గగనంబున

కెగసె నధ్వరము; మున్నీశు నుడుట

నలుకఁ బుట్టిన ఘర్మజలకణ మిలఁ బడ్డఁ,

బెనుమంట లెగసిన, జనితుఁ డయ్యె

ఆ. నందుఁ బురుషాఁ డొకరుఁ; డరుణనేత్రకము నీ

లంబు, సూర్యరోమకంబు-ఘోర

భంగికంబు నై నయంగంబుతో 'సప్త

తంతుదాహి యగుచు ధరణినాథ.

౪౩౯

క. సురలు మునులు భయమునఁ బఱ

చిరి నలుగడ; బ్రహ్మవచ్చి శివుఁ గని వినయో

త్తరముగ మొక్కుచు, 'నమరులు
పరికల్పించెదరు నీకు భాగము భక్తి'

౪౪౦

వ. 'స్వామీ, కోపం బుపసంహరింపుము.'

౪౪౧

క. నావుడు, నల్ల నగుచు న
ద్వేవుడు గరుణించి, మునుల దేవతలను సం
భావింప, భాగకల్పన
గావించిరి వార లాజగత్ప్రభువునకున్.

౪౪౨

న. అప్పురమేశ్వరుండు సుప్రసన్నుండై, యనిమిషులకు మునిగణంబు
లకు నానందం బొసంగె. శతానందం డయ్యిందు శేఖరునితో:
'దేవా, నీకుదుటిచెమటం బుట్టిన యప్పురుషుండు జ్వరం బను
నామంబునం బ్రశస్తం డయి ఎదునుం జరియించు. ఈజ్వరంబేక
ముఖత్వంబునం బృథివికి దుర్భరంబగు; బహువిధంబుగా సృజిం
పవే!' యనుచు, నగ్నిరీతుండు 1గరులకు శిరస్తాపనంబును, 2భుజంగం
బులకు నిర్మోకంబును, 3గోవులకు ఖురాంతర్బాధనంబును, 4మృగం
బులకు నై జస్వరూపదర్శనప్రత్యవరోధనంబును, 5తురగంబులకు
భార్వశోషణంబును, 6మయూరంబులకుఁ బత్రోద్భేదనంబును,
గోకిలంబులకు నేత్రరోగంబును, 7శుకంబులకు హిక్కయు, 8అజం
బులకుఁ జిత్తభ్రామణంబును, శార్దూలంబులకు శ్రమంబును, మను
ష్యులకు జననమరణాదులయెడ వేదనావేశంబునుం గా విభాగించె.
ఇవి జ్వరప్రకారంబు. జ్వరంబు మాహేశ్వరం బగుతేజంబు గావున
సర్వజనంబులకు నమస్కార్యంబును మాననీయంబును నైయుండు.

1=ఏనుగులకు తలనేడిమియు, 2=సాములకు కుబుసంబును, 3=అవులకు గొర
జలలో నొప్పియును, 4=నాలుగుకాళ్లుగల మృగములకుఁ దమరూపము తాముచూచు
కొనుటకు అడ్డగింతయు, 5=గుట్టములకు దొక్కలెండుటయు. 6=నెమళ్లకు ఫిం
ఛముచీలికలును, 7=చిలుకకు ఎక్కిళ్లును, 8=మేకలకు నిలుకడలేని మనస్సును.

క. జ్వరకథ వినినఁ బఠించినఁ

బురుషుం డారోగ్యసిద్ధిఁ బొదలుం, దేజ

స్ఫురణముఁ జిత్తసమాధియు

దొరకొనుఁ, గోర్కులు ఫలించు, దురితము లడఁగున్. ౪౪౪

క. అని చెప్పి యమరతటిని

తనూభవుం డాదరమున ధర్మసుతునితో:

‘ననఘా, నీవిం కెయ్యది

వినవల?’ తనవుడు, నతండు వినయానతుడై—

౪౪౫

—♦ శాస్త్రతత్త్వం తెలుంగనివాఁడు సేయవలసిన విధము ♦—

తే. ‘శాస్త్రతత్త్వ మెఱుంగక సంశయాత్ముఁ

డగుచుఁ, బరమార్థ మిట్టిది యనఁగ లేని

యట్టివాఁ డేమికర్మఁబు గాచరించు

వాఁడు సెప్పవె ధర్మప్రవర్తనజ్ఞ’.

౪౪౬

వ. అని యడిగిన నమ్మహామతి యతని కిట్లను: గురుపూజయు, వృద్ధో
పసేవనంబును, పితృశ్రవణంబును నవశ్యకర్తవ్యంబులు. మఱియు
ను జేయవలయు నవి నారద-గాలవసంవాదంబు వినినం దెలియు.
వినుము, చెప్పెద: నారదు నాశ్రయించి గాలవుండు— ౪౪౭

క. నానాశాస్త్రంబుల న స్థానేకత్వంబు గనుచు నప్రాప్తసువి

జ్ఞానపరినిష్ఠ మగు మ న్మానసముం దేర్పవే సమగ్రవివేకా. ౪౪౮

౪. అని యభ్యర్థించిన నద్దేవముని యమ్మహాద్వీప కిట్లనియె: ౪౪౯

క. చతురాశ్రమముల వృత్త

స్థితులు పరీక్షించి, యందుఁ జెందఁ దలంచి, త

ద్గతిసూక్ష్మదృష్టిఁ గనుఁగొని,

సతతంబుఁ ద్రివర్గచరిత సౌమ్యుం డగుచున్—

౪౫౦

తే. పాపకర్మంబు లెల్లను బాయఁ బెట్టి
పుణ్యకృత్యంబు లగువాని బురుషుఁ డోషి,
నల్లు శుద్ధమనస్కుఁడై యాచరించు
వాఁడు; - సజ్జనసంగతి వలయు నెపుడు.

రగి౧

క. విను, సర్వభూతములయం
దును మార్దవయుక్తుఁడై మధురవాగ్వృత్తిం
బనుపడఁగ వలయు నార్జవ
మనూనముగ దేవశిత్పసమర్చకుఁ డగుచున్.

రగి౨

క. అనహంకారము, నపా
ర్థనమును, విషయములఁ బెద్ద దగులవియును మే;
లనఘా, పరు నిందించుట
దను వర్జించుకొను టనుచితము లెయ్యెడలన్.

రగి౩

క. విను, మలసుండును గర్వియు
ననర్థభాషియును మత్సరాలీఘుఁడుఁ గో
ధనుఁడును గా వలవదు; శ
క్త్యనురూపతఁ జేయ వలయు నాతిశ్యంబున్.

రగి౪

క. వేదాధ్యయనంబు, దదం
గాదరణము, యజ్ఞవిధిసమారంభము, ధా
త్రీదైవతసమ్మానము-
నేదేశమునందుఁ గలుగు, - నిర వది నిలువన్.

రగి౫

క. ఇత్రైఱిగునఁ బురుషుం డ
త్యుత్తమచరితముల నడచు చుండఁగఁ బాయుం
జిత్తంబుకలఁక; బోధో
త్పత్తికి నదిమూల మగు సధర్మవిదూరా-

రగి౬

క. అని చెప్పె ననుడు, గుంతీ
తనయాగ్రజుఁ డమరతటినితనయునితో ని

ట్లనుఁ: 'గాలపాశసంఛే

దనమును ననుభోటి యెవ్విధంబునఁ జేయున్?

౪౨౮

వ. అని యడిగిన నతం డతని కి ట్లనియె:

౪౨౯

—* అరిష్టనేమి యనుముని సగరున కుపదేశించినధర్మప్రకారము. *

ఆ. విను, మరిష్టనేమి యనుముని నడిగె నీ

యడిగినట్ల సగరుఁ; డమ్మహాత్ముఁ

డన్న రేంద్రునకుఁ బ్రియంబునఁ జెప్పిన

సౌమ్యవాక్యములు ప్రశాంతిఁ జేయు.

౪౩౦

వ. వానిం జెప్పెద నవహితుండవై వినుము: సగరుం బ్రబోధించుటకు నరిష్టనేమి యిట్లను: ధన ధాన్య పశు కళత్ర పుత్రాదుల సందడిం బడి డెందం బాకులం బగునేని ముక్తిమార్గము దుర్గమమైయుండు.

సీ. వృద్ధకళత్రంబు బుద్ధిమత్పుత్తుల

విడిచి నిర్భరత !వివిక్తదేశ

మునకుఁ బోవలయు; సపుత్తుం డపుత్తుకుం

డనువిశేషంబు లే దతులశాంతి

వైరాగ్యములు గలవానికి; విను, నృప

వర్య, బంధులఁ బ్రోవ వలదె యనుత

లంపున సంసారలంపటుం డగువాఁడు

బేల; దా మృత్యువుపాలు వడిన

ఆ. యపుడ వారి నరయ నబ్బునే? యద్దశఁ

దలఁచి ముక్తి గోరఁ దగదె? యట్లుఁ

గాక తనకు వారు గలుగుదురే యప్పు?

డదియుఁ దలఁప వలయునదియ కాదె?

౪౩౧

తే. భూతములపుట్టుఁ, జేష్టయుఁ, బాలియుటయును

జూచునేర్పు గలుగువాఁడు సూడ నేర్పు

మోక్షమార్గంబు; చిత్తంబు మూఢ మైన
సక్తుఁ డగు లోకగతి; నెట్లు ముక్తి కలుగు?

౪౨౨

క. అనఘ, ¹దురన్నము-శాల్యో

దనమును, భూమియును—మృదులతల్పము, నజిన
మ్మను—సురుచిరచీనాంబర

మును—సరి యెవ్వనికి?—నతఁడు ముక్తిం బడయున్.

౪౨౩

తే. ²నేల యెల్లను నేలిన నృపులపుట్టు

నీగిపోకయు, జూ పాదిగాఁగఁ గలుగు

శక్తు లెడలినఁ జెడుమేనిచందమును—ద

లంప నేర్పు నతఁడు మోక్షలక్ష్మణుఁ జెందు.

౪౨౪

క. ధనయోగము దుర్లభ మని

యును, క్లేశము సులభ మనియు నూహించుచు, నె

మ్మనమున మర్త్యత్వము గీ

డని యెఱుఁగు నతఁడు గను మహానందంబున్.

౪౨౫

క. కానన గృహస్థవృత్తి

నీ వతిలోలుడవు గాక నెఱిఁ జేయుము.ర

క్షావిధి ధరణీప్రజకుం;

గైవల్యము దాన నీకుఁ గలుగుం జులుకన్.

౪౨౬

క. అని బోధించిన సగరుం

డిడనయముఁ దెలి వొంది నియతుఁ డై ప్రజ రక్షిం

చె; నరేంద్ర, నీవుఁ దద్వ

ర్తనమున నెగడుము జనాభిరంజన మొప్పన్.

౪౨౭

1=చుడ్డికూడు-వరిబువ్వ...2=తా. భూమియెల్లపాలించిన ప్రభువులు శరీరమును
వశతిపోవుటయు, యీవు మొదలైన శక్తులడిగి-పిచ్చుట చెడునట్టి దేహము విధమును
తిలంప నేర్చువాఁడు మోక్షమును బొందును 3=ఆత్మంతము.

తే. అనినఁ బ్రియ మంది పొడవేయాగ్రజుండు
ధర్మవిద్యేషపరు లగుదానవులకు
మంత్రి యెయుండుశ్రీకృత్వ మహిమ యెట్లు
గలిగె భార్గవునకుఁ బుణ్యగణ్యచరిత?

౪౬౮

—† శుక్ర) నామ భార్గవునకు గలిగినవిధము. †—

చ. అనవుడు, భీష్ముఁ డిట్లనియె: నాతఁడు యోగబలంబుపెంపునన్
ధనదాని మోసపుచ్చి తదుదాత్తధనం బవలీలఁ గొన్న, నె
మ్మనమున నొచ్చి చెప్పెఁ బురమర్దనుతోడ నతండు; దానికిం
గనలున నమ్మహేశ్వరుండు గన్నుల నిప్పులు రాలు చుండఁగన్—

తే. శూల ముగ్రతనెత్తి 'యెచ్చోట నున్న
వాఁడు భార్గవు?' డనుచు దుర్వారకోప
వివశుఁ డగుటయు, నాతఁడు వెఱచి చాల
దూరముగఁ బోయి తుప్పలఁ చూలియుండె.

౪౭౦

క. అమ్మెయి నిలుచుటకును జి
త్త మోర్వొమిఁ, దల్లడంబు దనికినఁ గడు వే
గమ్మున ద్రిపురహరునిహ
స్తమ్మునఁ జొప్పడియె; గని యతఁడు వెస మింగెన్. ౪౭౧

ఆ. కడుపులోననుండి కలగొన బాతెను
విబుధవైరిగురుండు వెడల కుండు
నట్లుగాఁగఁ దెరువు లన్నియు మూసి శి
శ్నంబు మూయ కంగజన్మరిపుండు— ౪౭౨

క. 'వెడలు' మని తెరువు సూచిన
వెడలెను భృగునందనుండు; పెండియుఁ గోపం
బడరఁగ నాతనిఁ గనుఁగొని
యెడురుద్రునిఁ జూచి, దేవి యిట్లనియె నృపాః ౪౭౩

క. 'నీకడుపున జన్మించుట

నాకుం గొడు కయ్యెఁ నితఁడు; నాసుతునకు, సు

శ్లోకా, యలుగం దగునే

నీకు? సుఖం జేయు.మితనిం గృహతోడఁ'.

౪౨౪

తే. అనినఁ, దేజస్విఁ జేసి, చంద్రార్థమాఖి:

'శిశ్నమున నిర్గమించుటఁ జేసి యితఁడు

శుక్రుఁ డను పేర వర్తించు; సుదతి, నీకుఁ

బ్రియ మొనర్చితి'-ననియె సంప్రీతితోడ.

౪౨౫

తే. 'అనఘ, యిది భార్గవుఁడు శుక్రుఁ డైన తెఱఁగు'

నావుడును, ధగ్మజుఁడు శాంతనవునితోడ:

'నీదువాక్యామృతమున నా నెమ్మనంబు

తృప్తి సనదు సద్ధర్మంబుఁ దెలుపు'-మనియె.

౪౨౬

వ. అనవుడు, నమ్మహానుభావుం డమ్మహీనాధుతో: 'పరాశరగీతా

శ్రీవణ పవణుండ వగుము. అది ధర్మప్రబోధకం బగు' నని పలికి

యిట్లనియె:

౪౨౭

—♦ జనకునకుఁ బరాశరముని యుపదేశించిన ధర్మప్రకారము. ♦—

సీ. జనకభూపతి యడిగినఁ బరాశరముని

ధర్మసంబోధనతానిరూఢి

ని ట్లని యెఱిగించె: నిహపరసౌఖ్యముల్

ధర్మకార్యము లని తలఁచి, నరుఁడు

ఫలము బీజంబునం బడయునట్టుల ధర్మ

మున సౌఖ్యసంసిద్ధిఁ బొందవలయు;

సుకృత-దుష్కృతములు— సుఖమును దుఃఖంబుఁ

గుడువఁ జేయక నరు విడువ వధిప;

శ్లో. వాఙ్మనోదృష్టికలితప్రవర్తనములఁ
గాయచేష్టితములను నన్యాయపథముఁ
బొరయ నీకున్న సత్పథనిరతి గలుగు;
సత్య శమ ద మాహింసలు సత్పథములు. ౪౨౪

క. ¹అనఘం డింద్రియహయభృత
మనోరథరథంబు నాఁగు మహితజ్ఞాన
త్వనిరూఢరశ్మిశక్తిని,
జననాయక, దుష్పథమునఁ జన కుండంగన్. ౪౨౫

ఆ. పడయ రానియాయు వొడలికిఁ గలిగినఁ
బాపకృతుల దానిఁ బదటఁ గలుప
నగునె, - పుణ్యవిధిసమాచరణముల నై
సేయ వలయుఁగాక చెలువు మిగుల. ౪౨౬

క. ²దురితంబులు దొడరుమహిత
కరణంబున మేలు పడయఁ గాఁ గోరుట, - భూ
వర, దుస్సలిలస్నానా
దరము తెఱఁగు సూత్ర యెవ్విధంబునఁ దలఁపన్! ౪౨౭

క. సమదర్శి యై యఖిలభూ
తములను దనయట్ల కాఁగఁ దలఁచుచు నెవ్వం
డమలన్యాయపరుం డగు,
నమరు లతని వందనీయఁ డండ్రు నరేంద్రా. ౪౨౮

క. ధన మించుకేని ధర్మం
బునఁ బడసినయట్టి దైన, భూవర, పాత్రం

1. తా. పాపరహితమగువాఁడు, ఇంద్రియములనెడి గుణములు కట్టఁబడిన మనోరథమును రథమును దుర్మార్గమునఁ బోకుండ విజ్ఞాననిరూఢత అను పద్ధతులచే అఁపును, 2. తా. పాపములు సంభవించుపనులచే మేలుపడయఁగోరుట మురికినీట సన్న మడుటభంధిది.

బున నిడిన, నది మహాఫల

జనకం బగు నంధ్రు వేదసువేదిజనుల్.

౪౮౩

తే. మునులఋణ మధ్యయనమున, ననిమిషుల ఋ

ణంబు క్షేత్రపున, నతిధిఋణంబు పూజ-

దీర్చునది ; శాస్త్రమునఁ బితృదేవతలఋ

ణంబు ; సరులఋణము రంజనవృత్తమున.

౪౮౪

క. నారద పర్వత దేవల

భారద్వాజాదు లైనపరమమునులు ధ

ర్మారంభంబునఁ బడసిరి

గారవ ; మట్లగుట ధర్మకరణము వలయున్.

౪౮౫

క. విను, చు ద్దుఁ డగు ననద్దుఁ—

డనఘా, విష్ణుస్తుతిక్రియం, దపమున, ధ

ర్మనిరూఢి;— నివి మనంబున

ఘనపరిభోధంబుఁ గూర్చుఁ గావున నధిపా.

౪౮౬

ఆ. ఆహితాగ్నిఁ బుణ్యుఁ డను శ్రుతిః జననియు

జనకుడును గురుండు సద్గతియును

దేజమును బలంబు ధృతియును ఋద్ధియు

నగ్ని యగుటఁజేసి యమలచరిత్ర.

౪౮౭

తే. సుజనసంగతి గృత్యంబు ; గుజఘం డైన

దాన నిర్మలుఁ డయ్యెడుఁ ; గాన వినుము,

శూద్రజాతి భూదేవశ్రూషఁగాదె

యిహముఁ బరమును బడయుట మహితవృత్తి ?

౪౮౮

1. తా. తల్లియు తండ్రియు గురువు సద్గతియు తేజము బలము ఋద్ధియు బుద్ధియు అగ్నియే యగుట నిరంతరము అగ్నిహోత్రము వేల్పువానిని పుణ్యాత్ముడు అని శ్రుతి యనుచున్నది.

క. అనఘా, మర్త్యులజీవన

మనిత్య మని యెఱిగి, సుఖమునప్పుడు దుఃఖం

బునయపుడు ధర్మ మేమట

కునికియ యెఱ్ఱాతి కైన నుర వ్రాహ్మింపన్.

౪౪౯

తే. పాప మించుక దొడరినపనియు నెట్టి

ఫలము గలిగిన వల ; దల్పఫలవిధాంబు

యైనపుణ్యమిశ్రితకార్య మాచరించు

నది ; శివం బగు దాన నిహమ్ముఁ బరము.

౪౫౦

తే. 'యజ్ఞపరుఁడు, రక్షకుఁడు, నుపార్జకుండు,

విప్రశుశ్రూషకుఁడు—గాని విప్ర రాజ

వైశ్య శూద్రులు—దక్కటివాని నెట్టి

ధర్మములఁ జేసిరేని నధర్మపరుల.

౪౫౧

ఆ. ధర్మలబ్ధ మైనధనము పాతిక యేని

బహుళఫలము నిచ్చు ; బాపవృత్తు

పార్జితంబు కోటి యైన నిష్ఫల మండ్రు

దానశాస్త్రవిదలు మానవేంద్రు.

౪౫౨

క. సృపధర్మ-వైశ్యధర్మము

లపాపకర్మములు జీవనాభావముపా

లుపడిన బ్రాహ్మణునకు ;— సర

కపాత మగు శూద్రకర్మ కర్తృత్వమునన్.

౪౫౩

క. రాజునకును ధర్మము శ

స్త్రీజీవిక యొకఁడ, వైశ్యుఁ డాపద యొకన్—

1. తా. యజ్ఞమునసేయని బ్రాహ్మణుఁడు, రక్షకుఁడుగాని రాజు, పదార్థములు గడింపని (సంపాదించని) వైశ్యుఁడు. విప్రులకు శుశ్రూషసేయని శూద్రుఁడు— కడమ ఎట్టిధర్మములకు చేసిను వారందఱు అధర్మపరులే.

రాజవర, మధువు మాంసముఁ

¹దా జట్టి యిడంగఁ బొందు దౌర్గత్యంబుఁ.

౪౯౪

క. జనవర, కృషిఁ బశుపాలన

మున నేనియు బ్రదుకు ధర్మముగ నార్యులు శూ

ద్రునకు విధింతురు జీవన

వినాశమున, ²వాన పృథ్వివిహిత గామిఁ.

౪౯౫

సీ. విను, తొల్లి ధర్మవర్తనము లసహ్యంబు

లైన, దానవులు మహాగ్రహమున

నరులయం ³దెలసిన, నరవర, వారలు

దర్పరోషముల నధర్మవృత్తిఁ

దగిలినఁ, - గలఁగె వేదములును గ్రతువులు;

సురలు విషణ్ణు లై పురహరునకు

సంతయు నెఱిగింప, నతఁడు త్రిశూలంబుఁ

బనుప, దైత్యవిష్టభావ మడఁచె

తే. నది; మహామునుల్ మృడనిఁ బ్రజాభిరక్ష

ణమునకై నిల్చి, శుత్రులు జన్నములు దొంటి

చందమునఁ జెల్లె నమరులు సంతసింప;-

ననఘ, నీవును బాలింపు మట్ల ప్రజల.

౪౯౬

క. అని చెప్పి తపముపెంపును

వినిపించుట కిట్టి లనియె: విద్యాధర స

న్ముని దేవతాగణాబులు-

వినుతతపంబునన మహితవిభవముఁ బొందెఁ.

౪౯౭

1. = వైశ్యుఁడు అమృతమునకు జెట్టినచో దుర్గతిఁబొందును 2 = వాని
(= అకృష్టిచే పశుపాలనమున) చేపృత్తి (= బ్రాహ్మణ సేవావృత్తి) భంగము కాదు కావున-
3. = చేరఁగా.

చ. కమలభవుండు దాఁదపము కల్పినకాదె సృజించె నెల్ల లో
కములను? నాదిరాజు లధికం బగుమెపు నహించు తెల్ల ను
త్తమతప మాచరించుటన; తద్దయుసౌఖ్యకరంబు లైన భో
జ్యములును గంధమాల్యములు శయ్యలు భవ్యతపఃప్రభూతముల్.

తే. దార ధన మిత్త్ర పుత్త్రకాద్యంబు లగు ప
దార్థముల సంగమునఁ జిత్త మలఁతఁ బొంది,
విసివినప్పుడు నిర్మల విపులతపము
గారణం బగు నుపశాంతికలిమి కనఁగు.

౪౪౯

క. విను, లోభము సంతోషం
బును దుఃఖ-సుఖప్రదములు పురుషున; కవి సం
జనితము లగుట తపము లే
కునికిని గలుగుటను జూనె యుర్వీనాథా!

౫౦౦

తే. అనఁగు, సుఖ-దుఃఖములు వచ్చినపుడు మదవి-
షాదములు లేక, సంప్రాప్త సముపభోగ
రతుండు నప్రాప్త్యవాంఛానిరాసకుండు
నగుట, సారతపోరూప ముండు బుధులు.

౫౦౧

క. వరధర్మము నర్థంబును
సరసం బగువిషయసుఖము సద్గతియుఁ దపః
పరిపాకమునన కలుగున్
నరునకుఁ-ద త్తద్విధాత్త నైపుణుఁ డైనన్.

౫౦౨

వ. అనిశవిని, జనకుండు-వర్ణంబుల యుత్క-ర్షాపకర్ష త్వంబులకుమూలం
బెయ్యది? దానిని, దాన పుత్రిం డై జన్మించు నాద్రు అదియు,
విసంశయం బగుట నెఱింగింపవే యనుటయుం, బరాశరుం డతని
కి ట్లనియె;

౫౦౩

తే. 1. షడ్భవముఖ-బా-హూరు-పాద-సంభ
 వములు గాన భూసుర - రాజ - వైశ్య - శూద్ర
 భావములు తారతమ్యసంప్రాప్తి నొందె
 జననదేశగుణంబుల మనుజునాథ.

గీ०౮

క. తాన నుతఁ డగుట దెలియం
 గా నగు! మును లాత్మవీర్యకలనం బెచ్చి
 నైనం జేయఁగ మునిభా
 వానూనత ఋశ్యశృంగుఁ డాదిగఁ గనుటన్.

గీ०౯

ఆ. అనిన జనకుఁ డిట్టు లను: వినినవి యైన
 వలయుఁ దెలియ వినఁగ; వర్ణధర్మ
 సమితిఁ గలపిశేషసాధారణత్వంబు
 లేర్పరించి చెప్పువే మునీంద్ర.

గీ०౧౦

వ. అనుటయుఁ బరాశరుం డిట్టు లనియె:

గీ० ౧౧

సీ. వినుము, పృథిగ్గ్రహంబును యాజనంబును
 సధ్యాపనమును—ధరామరులకుఁ;
 బ్రజరతు—నృపునకుఁ; బశుపాలనము గృహి
 వాణిజ్య మనునివి—వణిజులకును;
 శూద్రజనులకు—శుశ్రూషయు:శ్రుతులు వి
 శేషధర్మములుగఁ జెప్ప; సత్య
 శౌచంబులును, నహింసయు, ననసూయయు,
 శాద్ధంబు, నతిథిపూజనము, నాత్మ

తే. దారపరతయు—సర్వసాధారణంబు;
 లనఁకు, వీనను నిజవృత్తులను సమస్త

1. తా. బ్రహ్మయొక్క ముఖమునను, భుజములందును, తొడలందును, పాద
 ములందును బుట్టినవారు గావున బ్రాహ్మణత్వము రాజత్వము వైశ్యత్వముశూద్రత్వము
 పుట్టినవారికి గుణములవలన నూత్రితాధిక్యభావములను బొందెను.

జాతులును నిహ-పరసౌఖ్యసంపదలకు
నాస్పదము లగు; నింద్యంబు లన్యవిధులు.

౧౦౮

క. భూవర, నాకుం జూడం

గా విష్ణుఁడూ దైవ; మట్లు గొవున నతనికే
భావించు తెల్లవారికి
గావించును మోక్షమయసుఖము పెన్నింటన్.

౧౦౯

క. అనిన విని జనకభూవిధుఁ:

‘డనఘ, యహింసనము త్రెనయవి యెయ్యవి య
ష్టను తెఱుంగఁ జెప్పవే నా’

కనుడూ, నతని కిట్టు లనియె నమ్ముని యధిపా:

౧౧౦

~~శ్రీమదాంజనేయశాస్త్రము - - - - - శరమని వివరించిన హింసాహింసల ప్రకారము~~

ఆ. శమము దమము లేమీ జనులకు హింస నొ

నర్చు; గాన, ధరణీనాథ, విను, మ
హింస శమదమములు హృదయంబునకు నెప్పు
నలవడంగఁజేత యండ్రు బుధులు.

౧౧౧

వ. అని చెప్పి వెండియుం బరాశర మునీశ్వరుం డిట్లనియె: ౧౧౨

క. దురమున జయము గొనుటకై

నరపతులకు వలయు హింసనం బెట్లును; ద
త్పరిహారణానములును,
ధరణీశ్వర, కలప్ర సెప్పెదను విను వానిన్:

౧౧౩

క. వడినం, బాటినఁ, పైదువు

వడినను, వాహనము వడినఁ, బార్థివముఖ్యా,
పాదువఁ దగదు శత్రుని;

నయ్యెడల సహింసనఘ్నఁ భోల నేసుకృతములున్.

౧౧౪

- క. న్యాయమున సంగరంబుం
జేయఁగ శస్త్రాగ్ని దన్నుఁ జెగదిప దానం
గాయంబు విడుచుపురుషుఁడు
వే యేటికి మోక్షలక్ష్మీవిభుఁ డగు నధిపా. గీ౧గి
- క. తనతోఁ దుల్యం డైనను—
మనుజాధిప, యధికబలసమగ్రత్వముగ
ల్లిన నని శత్రుని వధియి
చిన సరపతి పుణ్యలోకసీద్ధిం బొందున్. గీ౧౬
- వ. అని మఱియును, గీ౧౭
- క. భూతంబులు - నిందియసౌ
ఘాతము - సత్త్వాదిగుణనికాయముఁ — గాయం
బై తోచు పెఱిగినచు ధ
ర్మేతరకృత్యములు సేయునే నరుఁ డనఘా? గీ౧౮
- క. జాతుఁడు మృతుఁ డగుట ధ్రువము;
భూతోల్లాసము లనిత్యములు; విను, సద్యః
పాతి యగుశరీరంబున
కై తొఱఁగునె ధర్మ పథము నాత్మ్యం'డనఘా? గీ౧౯
- తే. ఉత్తరాయణమును సంగరోత్సవాది
కారణంబులుఁ గలుగు సత్కర్మపరు;
మరణమునకు; దుష్కలంబు గరళ రజ్జు
జలముఖములుఁ బాటిలు దుష్టచరీతుమ్మతికి. గీ౨౦
- క. మానవులకుఁ దలఁపఁగ న
జ్ఞానమునట్టిపగ లే; దసంగతకృత్యా
ధీనుండై రూపు నెడును
ధానం, శావున, నుదాత్తధర్మవిధిజ్ఞా. గీ౨౧

క. మానుషజన్మము మేలతి

హీనపుజాతిని జనించె నేనియు, నన్యం

బైనజననంబుకంటెను,

దానసుగతి వడయ నగుటఁ దత్త్వప్రవణాః.

గీ.౨౨

క. దానములఁ బుణ్యతీర్థ

స్నానంబుల నతిథిపూజనంబులను ఫలా

దాననిరతుండు గాకీ

మానుష్యము గారవించు మతి నిత్యుఁ డగున్.

గీ.౨౩

వ. అనిన విని జనకజనేశ్వరుండు, ఘరాశరమఃసీశ్వరునితోఁ: 'మేలెయ్యది? పరమగతి యెయ్యది? కృతం బైన నెద్దానికి నాశంబులేకుండు నెఱింగింపవే?' యనవుడు, కమ్మహీపతి కమ్మహాత్ముఁడైట్లనియె:

ఆ. అరయ మేలసంగ; మంచితజ్ఞానంబు

పరమగతి; మహాతపంబు చేటు

లేనికృత్య; మిట్లు గా నెఱుంగుట సర్వ

వేదవాక్యతత్త్వవిత్త్వ మనఘ.

గీ.౨౪

వ. అని చెప్పి వెండియు,

గీ.౨౫

క. విను, సుమతి, విషయములఁ నం

దఁనికి గలిగెనేని బొంద-డుదకఁబులఁ బొం

దని బిసరుహపత్తముచా

డ్పున; నది విజ్ఞానఫలము భూపవరేణ్యా.

గీ.౨౬

తే. అనఘ, మూఢాత్ము చిత్తంబునందు విషయ

జాల మత్యంతగాఢపంక్తి నొందు-

లక్క-రసము దండాదులఁ జిక్క-బట్టు

చందమున; దీనిఁ గనుట ప్రశాంతికరము.

గీ.౨౭

క. ఇనరుచిఁ బాషాణము ర

శ్మినిరూఢం బైనయట్లు- చిత్తము సదాభి
వసమున సదాత్మకం బగు;
ననామయస్థితికి మూల మది మనుజేంద్ర.

౧౩౯

క. ఆరయఁ గదళీగర్భా

నారము సంసార;-మిట్టిచంద మెఱిగినం
జేరవు జనన-మరణములు;
గారిండును దీనిభంగిఁ గానక యున్నన్.

౧౪౦

క. ఓరులపనికిఁగా నిజహిత

విరహితుఁ డగువట్లు గాదె-వివిధేంద్రియకా
ర్యరతుండై యాత్మసము
ద్ధరణంబును జేయ కునికి ధరణీనాథా?

౧౪౧

క. తనగృహమున నభ్యాసం

బునఁ మెలఁగెడునంధుచందమున-సంసారం
బునఁ దిరుగుమూఢుఁడెఱుంగఁడు
వినుతం బగుమోక్షపదము విమలవివేకా. ౧౪౨

క. వినుచు, మృణాళంబున నం

టినరొంపి జలంబులం గడిగినను బెడఁబా
సినక్రియ-విమలజ్ఞానం
బున సంసారంబు వాయుఁ బురుషు నరేంద్రా).

౧౪౩

క. నరనామక, శిశోద్ధర.

పరాయణుం డగుచు నొండు పరికింపనిదు
ర్నరుఁడెలుకఁ బీల్చి వొదిలిన
పరుసున జరవొడువకముక్తిఁ బడయక పోలియున్.

౧౪౪

తే. ¹వేగు పెద్దైన నోడ వారిధిఁ దరింప

లేనిభంగి, మనోభవాలీఢవృత్తి

యగుచు నుండుజీవుండు భవాబ్ధి యుత్త

రింప లేఁ; డిది నిజము గరిష్ఠచరిత.

౧౩౧

క. పడియెడు దుఃఖము లరయం

గడుఁ బె; క్కల్పములు గను సుఖంబులు; వీనం

బడయఁగ నగుమే లెయ్యది?

²విడుప్త యురవు శుభముపొందు విద్యాప్రవణా.

౧౩౨

క. మిత్తులు భార్యలు భ్రాతలుఁ

బుత్తులు నిజకార్యపరులు బోధము సుమ్మా

త్మతాణమునకు మూలము-

ధాత్రీపతివర్య, యెవ్విధంబునఁ జూడఁ.

౧౩౩

ఆ. ధీరుఁ డై యభేదదృష్టియ పాటించు

చుండు నట్టిపురుషు నొక్కమాటు

విడువ,-దర్కు నంశువిభవంబు చూడ్చున-

బోధలక్ష్మి బెంపు భూపవర్య.

౧౩౪

క. అని యిట్లు పెక్కుభంగుల

మునివరుండు పరాశరుం డమౌఘప్రజ్ఞా

ఘనత యెలయంగఁ జెప్పిన,

జనకుండు ముద మందె భరతసంతతివర్యా.

౧౩౫

—... హంసగీత—

సీ. అనిన, ధర్మసుతుండు హర్షమ్ము దనదు చి

త్తమున నిండార శాంతనవుతోడ:

1=భారము ఎక్కుఁడైనచో... (2)= విముక్తియే-త్యాగమే ఉచితము.

‘దమమును సత్యంబు ఊమయును నెల్లెడ
 వినుతింపఁబడు నార్య జనులచేత;
 నవి యంతలెన్నలే?’ యనవుడు నతనికి
 నతః డిట్టు లను: “విను హంసగీత;
 యది యుత్తరం బగు, నధిప, నీప్రశ్నంబు
 నకు; దానిఁ జెప్పెదః నలినభవుఁడు

తే. పసిఁడిరాయంచ యై కేలిపరతనొంది
 తిరుగ, నొక్కెడ సాధ్యు లద్దేవుఁ గాంచి,
 ‘పక్షివర, నీవు విద్యులఁ జౌఁథుఁ డగుట
 సెప్పఁగా విందు; మాశ్రయించెదము నిన్ను; గీరం

వ. ‘ఏము సాధ్యుల’ మని పలికి వినయంబుగా నిట్లనిరి: గీరం

తే. ‘ఉత్తమం బెద్ది? నీచిత్త మొలయు నెందుఁ?
 బురుషుఁ డెయ్యది గల్గినఁ బొందు నఖిల
 కర్మబంధమోక్షము? — నట్టి ధర్మమెఱుంగఁ
 జెప్పవే కరుణాలత చిగురు లొత్త.’ గీర౨

వ. అని యడిగిన నాదరించి యయ్యంచ వారల కిట్లనియె: గీర౩

క. ఊమయును దమమును సత్యము—
 నమేయమహిమాస్పదంబు లన విందుము; ధ
 ర్మములం బెల్లను నభివ
 ర్ణము; లవి హృద్ధింధిభేదనప్రోథంబుల్. గీర౪

వ. అని చెప్పి వెండియు, గీర౫

క. పరమర్మభేదులును నయ
 విరహితములు ధర్మకార్యవిముఖంబులు ని
 స్త్వరములు నగుమాటలుస
 త్పురుషుం డాడఁ; — డవి సత్యములు గా కుఁకిక. గీర౬

క. జనములు దను నవమానిం

చిన నిదించినను మాఱు సేయక నైరిం

చిన శాంతాత్ముడు, వారల

మును చేసినయట్టి సుకృతముల నాచికొనున్.

గీర౨

క. ఓ డాడిన మే లాడుచు,

దాడన మొనరించి రేని దరహాసముతో

నీడం బోదును, గ్రోధో

ట్టిడ వొరయ దెప్పుడును మదీయహృదయమున్.

గీర౩

తే. వేదసారంబు సత్యంబు; వినుడు, సత్య

సారమూర్తి దమము; దమసార, మనఘ

లార, మోక్ష; మీపరిపాటిగారవమున

నాదరించుజనంబుల కందు ముక్తి

గీర౪

క. దమమునఁ గర్ణేంద్రియముల

శమియింపఁగఁ జేత యది నిసర్గగుణం బై

రమియించు నెప్పురుషుచి

త్తము, - దాన నతడు సర్వధర్మకరుఁ డగున్.

గీగిం

క. ఆ తెఱఁ గఘముల బాచును;

బాతకములు వాయు — మొగులు వాసిన సంప్ర

ద్యోతితుఁ డగునమృతాశుని

భాతి—వెలుగు నాత్మ; మోక్షపద మది సుండ్!

గీగిం

క. మనసును వాక్కును రక్షం

బనుపడు నెవ్వనికి, — శ్రుతితపస్త్వాగము లా

తన్నిచేతిలోని వగు నని

మునిభవములచేత విందుము నిరంతరమున్.

గీగి౨

క. పలుకు వడినతనిఁ బాపం

బులు విడుచుం; బలికినతనిఁ బొందును బాపం

బులు; నొరుపాపము దనపై

నొలంబుపఁగ నేల నిండ యుడిగినఁ గాదె!

గీగీ౩

క. కుపితుఁ డగువానివ్రతమును

జపమును దేవార్చనంబు శ్రాద్ధక్రియయుం

దపమును దానము యజనము

సపగతములు గాఁగఁ జేయు సంతకుఁ డలుకన్

గీగీ౪

చ. పలుకక యుడుకంపెఁ దగఁ బల్కుట మేలు; వినుండు, సత్యముం
బలుకుట, ధర్మమార్గమునఁ బల్కుట, సర్వజనప్రియంబుగాఁ
బలుకుట, -యోలి నెక్కు డగుభంగులు; వీని నెఱింగి యొండుమైఁ
బలుకక నాల్గుచందములఁ బల్కుఁగ మెత్తురు వాని దేవతల్. గీగీగీ

క. సత్య ఊమా దమంబులు

నిత్యపదంబునకు నెక్కునిచ్చెన; యవి సం

గ-త్యనుగతములు; సత్సాం

గత్యం బటు గాన ముఖ్యకార్యము సుండీ!

గీగీ౬

వ. అని సత్య ఊమా దమప్రకారవిషయంబు లైనవాక్యంబులు సెప్పిన
విని, కృతార్థులై సాధ్యులు సంతోషించి వెడియు హంసంబున
కిట్లనిరి:

గీగీ౭

క. ఏమిట లోకం బావృత?

మేమిటఁ దా వెలుఁగ కుండు? నేమిట మిత్ర

స్తోమంబు విడుచుఁ దనుఁ? గా

దేమిట మోక్షంబు? మాకు నెఱిగింపు దయన్

గీగీ౮

వ. అనుటయు,

గీగీ౯

ఆనతవైరి, యిట్లు లను హంసము వారలతోడ: 'లోక ము
ముఱేత నావృతము; సంభృతమత్సరుఁ డైన వే అగ్గు

దాను బ్రకాశసంపదకుఁ; ద౯ విడుచుం దెగి మిత్త్రోటి లో
భానుగతిఁ; విమోక్షపద మందదు సంగముకల్పి నెమ్మెయిన్.

వ. అనిన వారు మరాళంబున కి ట్లనిరి:

౫౬౧

క. ఎవ్వఁడు రమించు నొక్కఁడ?

యెవ్వఁడు పెక్కండ్ర బీతి నెసఁగఁగఁజేయున్?

నివ్వటిలు నెవ్వనికిని బల?

మెవ్వఁడు కలహంబు ¹వెంట కెంతయుఁ దొలఁగున్?

౫౬౨

వ. అని యడిగిన హంస యి ట్లనియె:

౫౬౩

క. పాజ్ఞఁడు రమించు నొక్కఁడ;

పాజ్ఞఁడు పెక్కండ్ర బీతి బరఁగఁగఁ జేయుం;

బాజ్ఞఁడు బలవంతుం డగుఁ;

బాజ్ఞఁడు కలహమునఁ ²దొట్టుపడక తొలఁగున్.

౫౬౪

వ. అని చెప్పినరాయంచతో సాధ్యు లి ట్లనిరి:

౫౬౫

తే. విపుఁ డేమిట దేవత్వ విభవ మొందు?

నేమికతమున సాధుత్వ మెసక మెసఁగు?

నతని కెద్ది యసాధుత్వ మావహించు?

మానుషుం డగు నెద్దాన మహితమూర్తి?

౫౬౬

చ. అనుటయు హంస మిట్టు లను: 'నధ్యయనంబున దేవభావముం
గను; వ్రతవృత్తి సాధు వనఁగాఁ జరియించు; జనం బసాధు నాఁ
జనుఁ బరివాదశీలమున; శౌచవిహీనత, మృత్యుభీతి వొం
దిన, మదిలోన నెక్కొనిన దీనత—విప్రుఁడు మానుషుం డగున్.

క. అని పలికి సాధ్యులకుఁ దన

తనువిభవము సూపి సమ్మదంబున వారల్

1-కార్యమునకు (విషయమునకు; మార్గమునకు.) ఈయర్థము ప్రకృతము ప్రసక్తము
2=ఎగబడక (ఎదుర్కొనక).

దనుఁ గొలువ నిజనివాసం

బున కేఁగె నజండు నగవు మొగమున నెఱయన్.

గీ.౬౮

వ. అని చెప్పి భీష్ముండు—

గీ.౬౯

ఉ. సాదరవృత్తి సాధ్యులఁ బ్రహర్షసమేతులఁ జేయఁ బూని సం
వాదము సేసె దేవమునిపంద్యుఁ డజం;డిది సేయు నాయురు
తప్పదన, మిచ్చు సంతతశుభంబులు, గీర్తి యొనర్చుఁ,బుత్త్రపౌ
త్రోదయ మావహించు, భరతోత్తమ, తా వినినా బరిచినన్.

వ. అనిన విని ధర్మనందనుండు శంతనునందనుతో: 'సాంఖ్యయోగం
బుల తారతమ్యంబులు దత్స్వరూపంబులు నెఱింగిపవే?' యను
టయు నమ్మహిపతికి నమ్మహాత్ముం డి ట్లనియె:

గీ.౭౦

—.. భీష్ముండు ధర్మజునకు యోగకంఠప్రకారము నెప్పుట. —..

క. తెలుపుదురు సాంఖ్యులును యో

గులుఁ దమతమ తెఱఁగు మే లగుట కారణసం

కలితముగ; నాకుఁ జూడఁగ,

నలఘుగుణా, యొక్కరూప య్యయ్యిరుదెఱఁగున్:

గీ.౭౧

క. ప్రత్యక్ష హేతువాదులు,

సత్యపరా, యోగపరులు; సాంఖ్యులు శాస్త్రా

ధాత్యంతనైపుణులు; స

ద్గత్యాకలనంబు సరియ తదుభయమునకున్.

గీ.౭౨

క. ఆ తెరువులు రెంటికి వే

తై తోఁచుట దర్శనంబునంద; నరేంద్రా,

భూతహితము, సద్వ్యతచ

ర్యాతిశయము, శౌచమును నియతకృత్యంబుల్.

గీ.౭౩

౪. అనిన విని యుద్ధిష్ఠిరుండు: 'భూతదయయును సద్వ్యతధారణంబును
శౌచంబును, దుల్యంబు లై సాంఖ్యయోగంబులకు దర్శనంబు

వే అగుట యెట్లు వివరింపవే' యనుటయు, సన్నరదేవునకు దేవ
ప్రతుం డిట్లనియె: గీ२గి

క. యోగులకు యోగబలమున:

రాగము మోహంబునుం జిరస్నేహముఁ గా

మాగమముఁ గ్రోధమును గుణ

యోగము వరుసఁ బెడఁబాప నున్నతి యెలయున్. గీ२౬

చ. ఘనర్షుషమున్, సముద్ధతచృగంబునుఁజాలము వ్రచ్చి, వాగురా
వినిహతిఁ జేసి—యిష్టపదవిం జనుచాడప్పన, యోగతంత్రరో
ధన మకులోభజాతదురితవ్రజముం బెడఁ బాచి, సత్పథం
బునఁ జరియించు యోగి సుఖమూర్తిత సుస్థితగా వహించుచున్.

ఆ. యోగబలము లేని యొకధంగియోగి: బల్

దోపు లేనిమీను, నేపు లేని

మృగము—వలయు, నురియు దెగిపోవ నుటుకంగ

లేనియట్ల — భవము లోన నడఁగు.

గీ२౮

ఆ. లల్ప మైశయగ్ని యక్షగు నిధనములు

మీఁద వైవ—బలము మిగుల లేని

యోగ మట్ల; తనకు నురుచట్టిదానన

సాద మొదు సకలజనమనోజ్ఞ.

గీ२౯

ఆ. ఇద్ద మైశయగ్ని యిధనసంపద

నతిశయిల్లుచట్టు లధిక బలన

మగ్రసారయోగమహిమయు సంతత

కగ్గలించు వృత్తము లగ్గలింప.

గీ౩౦

క. 'సోత్తోవేగము పటుగతి

వీతబలుం దిగుచునట్ల విషయము లీడ్చుం

జేతోబలసంభృతయో

గాతిశయుఁడు గానివాని నంచితచరితా.

క. ¹నదిరయము వారణేంద్రుఁడు

గుదియించినయట్లబోలె, గురువర, దైన్యా

స్పద మగువిషయోల్లాసముఁ

గుదియించును యోగసిద్ధి గురుహృద్బలుఁడున్.

గీ.౨

తే. కుపితుఁ డగునంతకుండును, గోధఘోర

మృత్యువును నైన నియమసమృద్ధయోగ

బలునిదెస వోవఁ జాల; రప్రతిహతముగ

నెందుఁ జరియించు నతఁడు నరేంద్రముఖ్య.

గీ.౩

క. భోగంబుఁ దపముఁ బొరిఁబారి

రాగ-విరాగతల హృదయరాగమునకుఁ గే

లీగతులఁ దెచ్చి యార్చుచు

యోగి యనుభవించుఁ-దగిలియుండం డెందున్.

గీ.౪

క. జగతీవర, యోగస్థ

లగతులు సెప్పితి; వినం గలదు సూక్ష్మవిధం

బగుమార్గప్రచయము; ²ద

న్నిగదన మవధానమున వినిన మతి దేటున్.

గీ.౫

క. ఏమిగతి లక్ష్మ్యభేదముఁ దా

మేలుగఁ జేయు ధన్వి దత్పరుఁడై, -యో

గామలచిత్తుఁడు మోక్షం

బొమెయి సాధించువాఁ డహంకృతిదూరా.

గీ.౬

1. ప్రవాహవేగమును పెద్దదనుఁగు లో బలుచుకొనునట్లు. 2 ఆబోధము
గానినచో మనస్సుతేట పడును.

ఆ. నేతికుండ మోచి యే¹తెలిపున సోప
నాలు వ్రాఁకునైపుణంబు గలుగు
పురుషునట్ల యోగపరిణతుండును నాత్మ
నేమటక విముక్తి కెక్కవలయు.

గీ౮౭

తే. ²రథికునకుఁ-గలమరికి: సారథియుఁ-గర్జ
ధారుడునుబోలె, నాత్మకుఁ దాను సుపథ
వర్తనైకవిధాంబు గావలయు యోగ
ధారణానిశ్చలుం డగుధీరుఁ డధిప.

గీ౮౮

క. శిరమును నాభియు హృదయము
నురమును గర్జములుఁ బార్శ్వ యుగళము నాత్మా
దరణీయస్థానము; ల
య్యిరపులఁ గను యోగి యాత్మ నిభపురనాథా.

గీ౮౯

వ. అనిన నజాతశత్రుం డాపగాపుత్తునితో నిట్లనియె.

గీ౯౦

తే. యోగి యెట్టియాహారంబు లుడుగవలయు?
నాతఁ డెబ్బంగిభోజ్యంబు లనుభవించి
బలము వడయువా?—డిది నాకు దెలియఁ జెప్ప
వే జనస్తవనీయసమిధబుద్ధి.

గీ౯౧

సీ. అనవుడు, నతనితో నతఁడు: ‘సుస్నిగ్ధంబు
లైనయాహారముల్ మానువాఁడు
యోగి; నీరసముల నుదకంబులను జాల
నాకలి పుచ్చుచు, నవియు నుదర

1. తా. జాగ్రత్తగా సోపానములు (=మెట్లు; పడికట్లు; తాపలు; పావంచలు)
(పాఁకునట్టి కేర్పులుగను పురుషుని వలె..... 2. తా. రథికునకు (=రథమున నున్న
వానికి) సారథియు (=కడపువాఁడు), కలమరికి (=పడవయెక్కినవానికి) ఓడనడపు
వాఁడు (=సరంగు; చుక్కాను దిప్పువాఁడు) ను వలె...

మధికపూర్ణం బగునట్లుగాఁ గొనక వ
 ర్తించుట బలము వర్ధింపఁ జేయు;'
 నని చెప్పి వెండియు నను: 'గామమును గ్రోధ
 మును నిద్రయును దృష్టయును భయంబు

తే. రతియు నరతియుఁ బవనంబుగతియు నుడిపి
 ధారణానిశ్చలుం డయి తన్నుఁ దాన
 కనుచు నుండెడుయోగి దుర్గంపుఁజోటు
 వెడల నరిగి సుఖస్థానవిభవ మొందు.

గీ-౨

క. 'జనవర, 'యసిధారావ్రత
 మనఁ దగియెడుధారణానియతి పనుపడు నె
 వ్వనిచిత్తంబున, — నాయో
 గనిరూఢున కరిది యైసకార్యముఁ గలదే?

గీ-౩

క. 'యోగనిరూఢుఁడు సుగ
 త్యాగానందై కరతుఁ; డతనికి జననసం
 యోగము, మృతిదైన్యంబును
 భోగాభోగ సుఖదుఃఖములు లే వధిపా.

గీ-౪

క. 'అతనికి: సరి తనముద్ర
 క్షీతిభృ ద్వీపములు గేలికిం బట్టులు; దా
 మతిఁ దలఁచెనేనిఁ బరిశాం
 తత నున్నను గుడియు గుహయుఁ దగుమందిరముల్.

గీ-౫

క. విముఖుం డగుటయుఁ గీర్తులు
 దమయంతన చెందు జనులఁ; దావారలకున్
 సుముఖుం డగుటయు శుభములు
 సమకూరును శివునియట్ల చరితము లెల్లన్.'

గీ-౬

వ. అని చెప్పి వెండియు,

గీ-౭

తే. 'యోగతంత్రంబు సకలశాస్త్రాదితంబు;

విను, విశేషించి లోకైకవిభుడు నెప్పె

దీని నారాయణుడు; మునిమానసియ

మిది మనంబునఁ దెలిసికొ మ్మిద్ధచరిత.'

౫౯౮

వ. అనిన విని ధర్మతనయుండు: 'యోగతంత్రప్రకారంబు భవత్ప్ర

సాదంబునంబ్రబుద్ధం బయ్యె. సాంఖ్యస్వరూపం బెట్టిది? యెఱిం

గింపవే' యని యడిగిన నతనికి దేవవ్రతుం డిట్లను: కపిలాది

మహాముని దర్శితంబైన మార్గంబున వివరించెద.

౫౯౯

—♦ భీష్ముడు ధర్మజ్ఞానకు సాంఖ్యస్వరూపనిరూపణంబు సేయుట. ♦—

సీ. వినుము, దృఢజ్ఞానమున విషయంబుల

భంగి లెస్సగ నారయంగవలయు;

నవియుఁ దిర్య జ్ఞును స్యామర పితృ సిద్ధ

గరుడ గంధర్వ క్షిప్రులయందు

వేఱ చందంబులై, విలసిల్లుశ్రుతివాక్య

దృష్టంబు లగు దానఁ—దెలియ నరయు

పరిచయంబున; భేదపరిభోధ మేమిటి

కనరాదు; తోచినయప్పు డవియు

తే. దురితకరముల యని వాని దొడరకుండ

వలదె? లెస్సగ నెఱిగిన వచ్చుఁ దొలంగ;

నేమటమి దక్క నొండొకం డేల చోర

జనులఁ జిట్లంగ నడుచుట కనఘచరిత?

౬౦౦

చ. తలఁపఁగ నాయు వింతియకదా యని, సాంఖ్యము దుఃఖముం బూరిం

గలుగవె కాలవృత్తి నని, కర్మము లిట్లని, వేదచోదనం

బుల బహుభంగు లిట్టి వని, బుద్ధికి సత్త్వ రజస్తమోగుణం

బులకుఁ బ్రవర్తనంబు లివి పొమ్మని కాంచుట చాల మే లగున్,

- సీ. ఇంద్రియార్థంబుల నేనింట నైదింద్రి
 యములును — గోష్ఠంబునందు వహింప,
 పవనుండు బయలను, బావకునందుఁ దో
 యములును, భూమి తోయముల, బలము
 గొలికునందును, గ్రాంతి యుజేందుని
 యందును, నర్థంబునందు లోభ
 మును, దమస్సున బుద్ధియును, రజస్సున దమ
 స్సును, సత్త్వమున రజస్సును—గరంబు ౬౦౧
- ఆ. దగులు; సత్త్వ మాత్మఁ దగులు; నాత్ముండు నా
 రాయణుండు మహేశుఁ డనఁగఁ బరఁగు;
 పగముఁ దగులు నతఁడు; పరము మోక్షంబునఁ
 దగులు; మోక్ష మెందుఁ దగుల దధిప. ౬౦౨
- క. పృథ్వి పదాఱువికారము
 లకు నాశ్రయ; మాత్మ కది నెలవు; విను, మాత్ముం
 డకుటిల తేజోరూపతఁ
 బ్రకృతియు వికృతియును గాక ప్రస్ఫురితుఁ డగున్. ౬౦౩
- తే. ఆత్మునకు రెండురూపంబు, లనఘ,
 కలవు; విషయసంగతి నొక్కటి విస్తరిల్లు;
 దదుపభోగంబు లేకమధ్యస్థభావ
 మొంది యొక్కఁడు వెలుంగుచు నుండుఁ జూవె! ౬౦౪
- క. పవనం బేకము; ప్రాణా
 దివిభేదములైదు; విను, తదీయంబులు, వా
 నివిధంబు లరయ నిశ్చల
 మవు నది; యాసుకృత మంతరాత్మునిఁ జూపున్. ౬౦౫
 య, గర్భవాసదుఃఖం
 మ, జన్మవ్యధయు, బాల్యము, విమూఢత్వం

బును, రాగక్లేశజరా

జనితకృపణతలును జూపు, -సంగముఁ బొపున్.

౬౦౧

ఉ. చెందుచు నుండఁ బుణ్యములు సేసి సురత్వము; మధ్యకర్ముఁ డై
యొందు నరత్వమున్; దురితయోగమునం బశుకీటభావము
బొందు; సుఖంబు దుఃఖమును బొందఁగ జీవుఁడు—దీనిభేదశ
క్తిం దెలియంగ నేర్చినమతిం గలయాతఁడు గోరు మోక్షమున్.

క. త్షయ-వృద్ధులఁ జంద్రుఁడు న

బ్ధియు లోనుగఁ బొందుచుండఁ, దెలియఁడు! బంధు

క్షయమునకు వగచు నజ్ఞుం!

డయమహితా, దీని నెఱుఁగు టమలతఁ దెచ్చున్.

౬౦౨

క. తనదేహముదోషములం

గని, వేపురలో నొకండు గలుగు విముక్తి

గనుపని కుద్యోగించుట—కనఘా,

పెక్కండు) లే రహంకృతికతనన్.

౬౦౪

వ. అనిన విని, యుధిష్ఠిరుండు— ‘దేహదోషంబు లెవ్వి యెఱింగింపవే!’

అనుటయు ననిమిషనదీనందనుం డతని కి ట్లనియె.

౬౦౦

క. విను, కామముఁ గ్రోధము భయ

మును నిద్రయు నిశ్వసనము—భూవర, దేహంబు

బునఁ గలదోషము;—లీ యై

దును బాపెడి తెఱఁగు సెప్పుదుం దెలియంగన్.

౬౦౧

సీ. త్షమ క్రోధమునకు, సంకల్పవర్జనము గా

మమునకు, నప్రమాదము భయంబు

నకు, సత్యసంసేవనము నిద్రకును, లఘు

భోజిత నిశ్వాసమునకు వైరు

లని చెప్పి, వెండియు ననుఁ ననేకము లగు

దోషముల్ దొలఁగంగఁ ద్రోచువెంపు

లును బెక్కు; లవి గని కొను వివేకము గల

పురుషుండు; దన్నార్థపరిచయమున—

తే. ¹విష్ణుమాయను దోచు నీవిష్టపములు:

భిత్తిచిత్రంబు విధమున, ఘనభంగి,

బుద్బుదాకృతిగాఁగను; బుధుండు దీని

సరకుసేయక మోక్షంబు తెరువు వెదకు.

౬౧౨

—... ఆత్మ పంచపదంబుఁ బ్రాపించెడు ప్రకారము. ...—

వ. ఇది సాంఖ్యప్రకారంబు. బహిస్స్పర్శంబులు దపోదండంబునం దొలంగన్ జడిసి, యానపాత్రరూపంబుగా ²దీని నవలంబించిన యార్యుండు - ప్రజ్ఞాకర్ణధార సామర్థ్యంబున: దుఃఖోదకంబును, వ్యాధి మృత్యు ³మహాగ్రాహంబును, ⁴భయోరగంబును, హింసా వేగంబును, రాగపంకంబును, దృష్టావర్తంబును, నానాప్రీతి రత్నంబును, సత్యతీరంబును నగు సుసారసాగరంబు నుత్తరించు. ఆసుకృతి నట సూర్యుండు ⁵దనరశ్మలవహించి నడపుపద్మ తంతుసన్నిభంబైనమార్గంబు ప్రవేశించి చనంజన, సూక్ష్మంబును శీతలుండును సుగంధియు సుఖస్పర్శుండును సప్తమారుతశ్రేష్ఠుండును నగు పవనుం డెదుర్కొని నభఃపరమగతింజేర్చు. నభంబు రజఃపరమగతిని, రజస్సు సత్త్వపరమగతిని, సత్త్వంబు నారాయణుని, నారాయణుండు పరమంబునం జేర్చు, నందుం గలసి తన్మయుండై యమృతత్వనిత్యుం డగు. అనిచెప్పిన విని, పాండవా గ్రజుండు— ‘అట్లమృతస్వరూపశాశ్వతుండగు నమృతాత్మండు దన

1. తా. విష్ణుమాయజే గన్పడునీలోకములు—గోదమీడి చిత్ర దుర్బిధమునను నుండువలెను, నీటిబుడగ (బుగ్గ)గాను గనబడును. జ్ఞాని యైకవాదు దానిని సరితుసేయక ముక్తికి దారి వెదకును. 2. ఈసాంఖ్యమును... 3. పెద్దపెద్దముసళ్లు గలదియు. 4. భయ భయపాములుగలదియు. 5. తనకిరణములపైమోచి నడపునట్టి తామరతూండునందలిపోగువంటి మార్గము జొచ్చి పోవం బోధ.

పూర్వవృత్తంబు దలంచునో తలంప కుండునో దానినిశ్చయం బతి
గహనంబు. మోక్షంబు దలంచి పరమజ్ఞానమగును డగుటం బురు
షున కెద్ది దశయో యనువితర్కంబున నది ప్రవృత్తిధర్మంబు
కంటె మేలన రాకున్నది. ఈరెండుదెలుగులు దెలుప నీవ కాక
యీలోకంబున నొరులు గలరే? అనుటయు, నజ్ఞనపతికి జాహ్ను
వీనందనుం డి ట్లనియె: ౬౧౩

క. అడిగితి లెస్సగఁ బ్రశ్నము!-

గడుసంకట! మెట్టియెఱుక గలవారలు నె

ప్పడు సంశయించుచో టిది;

దడయక యుత్తరము నెట్టెదం దేటపడన్ ౬౧౪

వ. కపిలదర్శనవిదు లగుమునీంద్రుల పరమమతం బిది: అవహితుంశవై
యాకర్ణింపుము— ౬౧౫

సీ. పురుషుని నిందియంబు లెఱుంగ—వవి మన

స్థములుగావున; మనస్సంగమమునఁ

గను వాని నతడు—ముక్తత్వంబు లేనియ

ప్పడు, గల్గినను;—నది పురుషునందు

సమమ; నిర్విషభుజంగములట్ల నిశ్చేష్ట

నున్న యిందియములఁ గన్నఁ, గాన

కున్నను నేమి యయ్యుదితవిజ్ఞానామృత

తస్వరూపునకు? నాతడు దొఱుగఁ

తే. గాష్ట కుడ్య ¹కుసూలాదికములచంద

మొందు;— నట్లుగాకయు, నింద్రియోత్కరంబు

శరధి ఫేననిభం బయి విరియు; నవ్వ

భూతి యీశ్వరు తెఱుగ—గాత్మక బొందకున్నె? ౬౧౬

క. విను, మింద్రియసహితముగా,

మనుజాధిప, బోధపూరమగ్నత్వముగ

ల్గిననుం దత్సాక్ష్యగతులఁ

గనుఁ బురుషుఁడు;-గనియు నిర్వికారత నుండున్.

౬౧౭

తే. భూతములను గుణాబుల బుద్ధి మనసు

నడచికొని జీవుఁ డొందు నారాయణునిఁ; ద

దీయమాహాత్మ్యమున మానసియపరమ

పదము గనుఁ గాన నిష్పణ్యాపాపుఁ డతఁడు.

౬౧౮

క. పునరావర్తనరహితుం, డనఘా,

పరమాత్ముఁ జెందినట్టిపురుషుఁ; డ

వ్వినతావస్థను “మోక్షం”

బని చెప్పదు రంతకంటె నధికము గలదే?

౬౧౯

వ. అని చెప్పి వెండియు,

౬౨౦

క. గురునివచనంబు తెఱఁగునఁ

బరమార్థనిరూపణంబు పని నియతిం ద

త్పరుఁ డై నడపఁ జాలిన

పురుషునిఁ దడయక ప్రశాంతి వందు నరేంద్రా.

౬౨౧

చ. జనవర, సాంఖ్య మిట్టిది: ప్రజాపతిపూజ్యము; బ్రహ్మభావభా

జనత ఘటింప దీనిసరి సమ్యగుపాయము లెందు లేవు; నె

మ్మనమున సంశయింపక సమాహితచిత్తత దీని నూఁడు ని

స్తనుఁ డగు నమ్మహేశునకుఁ దాఁ దను;-పిం కిట వేయు నేటికి?

తే. వేదశాస్త్రపురాణసంవేదితంబు

లై నబహువిధసంపరిజ్ఞానములకు

నెల్ల నిది ¹సేరుగడ నూనె

యేలులకు సముద్రమునుబోలె నుపశాంతి భద్రచిత్త. ౬౨౩

వ. యోగులును సాంఖ్యులును జూచువెరపు లాకర్ణించితికాదె! ఇది
యిట్లుగుటంజేసి దర్శనభేదాబు గల ధాటిని; అదియును నల్పాం
తరంబు;-అదియునుం గాక,
౬౨౪

ఆ. యోగి చూచుభంగి, నురీవృత్త, సాంఖ్యుండుఁ
జూచు; సాంఖ్యుఁ డరయుచొప్పు యోగి
వరుండు నరయుఁ; గాన వా రిద్దఱును నొక్క-
తెరువువార యుండు పరమమునులు.
౬౨౫

క. విను, సాంఖ్యమ్మును యోగము-
ననుపేళ్లుల కాని, దీనియం దదియును, దా
న నిదియుఁ దోచుచు నుండుం;
1గనుఁ దత్త్వవిచారి: యొకఁడ కా నీరెంటిక్.
౬౨౬

క. ఈ తెరువునఁ జరింపుచుచు
నేశెఱుగున నైనఁ దప్పె నేనియుఁ బురుషుం
డాతతనాకసుఖము గనుఁ;
దో తెంచును మగుడ సగ్గుధులవంశమునన్.
౬౨౭

ఆ. మఱియు నితైఱుగు మనసున నెలసిన
వినుతమోక్షలక్ష్మీవిభుతఁ గాంచు;
నిట్టి తెరువు సూప నెవ్వరి కలవి, -సా
రాయణునక కాక యమలచరిత?
౬౨౮

వ. నారాయణప్రణీతంబై యక్షరప్రదర్శకం బైనయితైఱుగుఁ జిత్తం
బున నలవరింపుము- అని దేవప్రతుండు ధర్మనందనునకుం జెప్పె-
నని యిట్లు వైశంపాయనుండు జనమేజయునకుం జెప్పిన, నటమీఁద
వర్తించినవిశిష్టసల్లాపంబును సెప్పువే యని యడుగుటయు-

శా. వీలాస్వీకృతచక్రశూల, వినతాశీరక్షణాలోల, దు
శ్వీలస్వాంతవిదూర, వేదజలదశ్రేణీమయూరా, సమి
తే-లీఖండితదైత్య, నిర్జరగణక్షేమక్రియానిత్య, ని
స్త్రైలోక్యత్వనిరంజనాగ్రవిహృతీ, సంస్థాపకవ్యాహృతీ. ౬౩౦

క. సురమకుటఘటితరత్న
స్ఫురితచరణ, పింఛదామ-భుజగాభరణ,
కరుణామయదివ్యాంతః
కరణ, జరామరణనోదకపదస్మరణా. ౬౩౧

మా లి ని .

జపయజననిషేవ్యా, సంగనిర్ముక్తభావ్యా,
విపులదురితభేదీ, విశ్వలోకప్రమోదీ,
యపరిమితవిభూతీ, యప్రమాణస్వరీతీ,
యుపనిషదవగమ్యా, యోగభావైకరమ్యా. ౬౩౨

గ ద్య ము .

ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కోమ్మనామాత్యపుత్ర
బుధారాధనవిరాజి తిక్కనసోమయాజి
ప్రణీతంబైన శ్రీమహాభారతంబు
శాంతిపర్వంబునంద
పంచమాశ్వాసము.

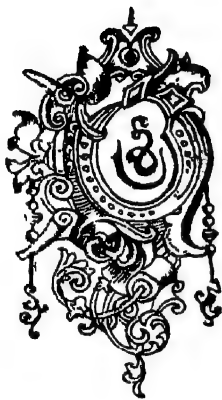
శ్రీ

హరిహర నాథాయనమః.

శ్రీమదాంధ్ర మహాభారతము.

శాంతి పర్వము.

షష్ఠాశ్వాసము.

సంధానప్రౌఢద

యాసంభృత భక్తమోద, యఖిలజగద్ర

తూసత్తివినోద, శమా

భ్యాసనిరతనిర్విభేద, హరిహరనాథా.

౧

—... భీష్మని ధర్మజుండు ప్రశంసించి యత్తురత్తురంబుల నడుగుట. ...—

వ. దేవా, వైశంపాయనుండు జనమేజయున కిట్లనియె: అట్లు యోగ సాంఖ్యవిదు లక్షరంబు నొంది యానందస్వరూపు లగుదు రని చెప్పిన విని, ధర్మతనయుండు దేవవ్రతునితో: 'నీవు పరమజ్ఞాననిధి వని వేదసంవేదము లగువిప్రులు సెప్ప నప్పలుకులును, నిన్ను సాంఖ్యయోగప్రవీణు లయినయత్తులను మునిపతులును వర్ణింప నవ్వచనంబులును, నాకర్ణించుచుం బ్రమోదంబునం బొందు చుండు దుము. దక్షిణాయనశేషదినంబు లింక నల్పంబులు. అర్కుండు మరలాబడినఁ బరమగతిం బ్రాప్తించెదవు. మఱి మే మెవ్వరిచేత విసువారము? కురువంశంబునకుం బ్రజ్ఞాఘృతప్రదీపితం బగుదీపం బవుగావె?—భవత్రేజుబు నాశ్రయించెదము' అని తనవారలం గలపి

కొని పలికి, 'నీవు నిర్దేశించినయక్షరం బనునది యెట్టిది? క్షరం బెయ్యది? ఎఱింగింపవే' యనుటయు, సతండు: 'వసిష్ఠ-జనకసంవాదం బనం బరఁగు విశిష్టేతిహాసంబు గలదు. దాన నీయడిగినయవి యును మఱియు నెఱుంగ వలయునట్టివి యనేకార్థంబులును దెలిపివడు;-వినుము' అని సుహృదభరితుం డై,

సీ. అనఘ, సుఖాసీనుఁ డైనవసిష్ఠసం

యమిఁ గాంచి భక్తిఁ బాదముల కెఱఁగి,

జనకభూనాథుండు వినయంబుతోడ ను

పాసిగిచి: 'మునివర, యక్షరం: బ

నాది శివం బన నపునరావృత్తిసి

ద్ధిద మగు చుడు నెయ్యది యెఱుంగఁ

జెప్పవే!' యనుడు, నాశితవత్సలుం డగు

నమ్మహాత్ముండు దెలియంగఁ జెప్పె:

లే. 'నద్దయాళునిచెప్పిన యత్రైఱుగు

ప్రస్ఫుటంబుగఁ జెప్పెదఁ, బాండవాగ్ర

జన్మ, నీ,' కని పలికి యజ్ఞాహ్నవీత

నూజఁ డిట్లను నాననాంభోజ మలర:

3

—... వసిష్ఠ-జనకరాజసంవాదప్రకారము...—

వ. జనకజనేశ్వరు బోధించుట కై వసిష్ఠమునీశ్వరు డిట్లనియె:

౪

క. నయన ముఖ పాణి పాదము,

లయమహితా, యోదఁ గలిగి యాద్యంతపరి

క్షయ - వృద్ధిరహిత మే ని

ర్వయ మగుతత్త్వంబు నక్షరం బండు బుధుల్.

౫

క. క్షర మండు దానివలనను

క్షరియించినతత్త్వములను; జనవత్సల, య

య్యిరువదినాల్గింటిని దర

తరమ విభాగించి చెప్పెదం దెలియంగన్.

౬

తే. 1 అక్షరము విక్రియాజ్ఞబలాత్మకత్వ

మొందు; సవ్యక్రియకును బేల్లొలసెః బ్రకృతి

యనఁ బ్రధానంబునాఁగ నవ్యక్త మనఁగ;—

దానఁ బుట్టు మహన్నామతత్త్వ మనఁగు.

౭

తే. విను, మహంకార మాతత్త్వమున జనించు;

దానః భూతపంచకమును, దద్గుణంబు

లైసశిబ్దాదివిషయంబు లైదు, నింద్రి

యములుఁ బదియును, మనసును నావహిల్లు.

౮

క. క్షర మయ్యిరువదినాలుగు;

నరనాథా, యక్షరంబునకు నెయ్యెడలన్

క్షరభావము లే; దయ్య

క్షరమువిలాసములు సూపె క్షరతత్త్వమ్ముల్.

౯

వ. ఈచతుర్వింశతితత్త్వంబులును విజ్ఞానగోచరంబులు; సంచవింశతి తమం బై యక్షరం ఒనం బరఁగు నిపురమతత్త్వంబు వినుము: అవిజ్ఞేయం బవ్యయం బకలంకం బనామయం బమృతంబు. ౧౦

క. జననాథ, యక్షరం బెం

దును గ్రీడిఁ జరించుఁ ద్రిగుణదోహలపర మై

తనకుఁ బ్రబోధము లేకు.

న్నను నానాయోనిగితజ్ఞనములవెంటన్.

౧౧

1. తా. నాశము కానితత్త్వపు విశాలపునఃస్థితి లదియగును. అవికారతకుః ప్రకృతి యనియు, ప్రధాన ధ్వనియు, జీవత్వక్రమనియు పేర్కొనఁబడెను. అవికృతినుండి 'మహత్' అనుపేరుగల తత్త్వము పుట్టును. 2. తా. మూడు గుణము (—రజస్సు సత్త్వము తమస్సు) లప్రోత్సాహముచేత, అయక్షరము, తనకుఁ బ్రబోధము లేకున్నను, నానాయోనులలోఁ బుట్టుమఁ జరించుచుండును.

క. విను, సత్త్వ రజ స్తమముల

యనుసరణమువలన వివిధ మగుయోనిగణం

బున నెలసినయాత్రత్వము

దనుఁ జూడఁగ లేక యవియ తా నని యుండున్.

౧౨

ఉ. ¹సత్త్వ రజ స్తమోగుణవశస్థితి నక్షరః మర్తాధర్మసం

గిత్త్వము మద్యకర్మతయః గిల్బిషకృత్యము నొంది యొంది, ది

వ్యత్త్వ సరత్త్వ గో మృగ ఖగాదికతిర్యగనేకహీనజం

తుత్త్వములన్ సుఖంబులును దుఃఖములున్ సరకంబులుం గనున్.

క. జనవర, శుక్లము లోహిత

మును గృష్ణము నై నవర్ణముల నక్షర మొం

దునుః సత్త్వ రజ స్తమముల

యనుసారంబున నవర్ణమయ్యు వికృత మై.

౧౪

క. అగుణం బయ్యును నిమ్నైః

బ్రగుణతః బ్రాపింతు—నక్షర మహంకార

స్థగుణం బూదిన; విడిచినఁ

దెగు నన్నియు; నిర్వికారదీప్తంబు నగున్.

౧౫

వ. అని చెప్పి వెండియు,

౧౬

చ. క్రితువులఁ దీర్థయాత్రలను రాత్ర్యశనంబుల భూమిశయ్యలన్

వ్రతపరినిష్ఠలన్ జడలు వలకలముల్ వివిధంపుదండముల్

8. తా. ఆయత్తురము, సత్త్వ రజ స్తమములకు వశమై సత్త్వముచే అర్హమగు ధర్మముతోఁ గూడిఁ దై దిక్ష్వామను, రజస్సుచే తాగుబోతువాని చేష్టల ననుకరించునది యై సరత్వమును, తమస్సుచే బాతుల కాకర మై గోవు మృగము పక్షి తో నగు హీనజంతువు లగును— బుట్టి సుఖ-దుఃఖములును సరకములును అనుభవించును.

సతతముఁ దాల్చుట¹ వప్పు సంతటపాటునఁ బెట్టు నాద్య మ
చ్యుత మమలంబు దాను దనుఁ జూడక యక్షర మప్రబుద్ధ మై.

క. ²అమృతము నభవము నజరము .

నమలము నగుతన్నుః మృతము నాహితభవమున్

సమధికజరమును మలసహి

తముఁగా నక్షరము మమత దలఁచు నరేంద్రదా.

౧౮

ఆ. తనకుఁ దాన బంధ మొనరించుకొనియెడు—

³పొత్తి నూలికాయపురువుభంగి;

నగుణ మయ్య సగుణతావాప్తి బొందు న

క్షరము ప్రకృతిగుణము సంక్రమించి.

౧౯

ఆ. అమలవాయు సేవనము నిర్మలత్వంబు

గలుగఁగాఁ, బదాఙుకశలఁ బూర్ణఁ

డగుసుధాంశుమాడ్చి నక్షర మమలినా

ఖండశాంతిబోధఘనత వెలుఁగు.

౨౦

వ. అనిన విని జనకుం డమ్మునీశ్వరున కి ట్లనియెః

౨౧

క. వనితకుఁ బురుషునకుం దన

తనయంతన రూ పొకం దొదవఁ జేయఁగ వి

న్ననువు గలుగ,—దొండొరువుల

నెనయుటఁ గాని; శ్శు⁴తిమతము నిట్ల మహాత్మా.

౨౨

1. తా. అక్షరము మేల్జూసనిది యగుటచే, ఆద్యము (=మొదటిదియు), అచ్యుతము (=జాఱుపాటులేనిదియు), అమలంబు (=నిర్మలమైనదియు) అయిన తాను తన్నుఁ జూచుకొనక శరీరమును సంకటపాటునఁ బెట్టును. 2. తా. చావు, పుట్టువు, ముఁలి తనము లేక నిర్మల మగు నక్షరమును, మమత్వము (అభిమానము)నః చావు-బుట్టువులు ముఁలితనము మురికితోఁగూడినదియు నని తెల్పించును. 3. సాలెపురువు (=తంతు నాయము) వలె...

క. వనితగుణంబులు: చర్మం
 బును మాంసము శోణితంబు;-- బురుషగుణతత్త్వః
 విచు, మజ్జాస్థిస్నాయువు;--
 లనఘతపోవిధవ, యిట్ల యని శ్రుతిసెప్పన్. ౨౩

వ. ఇది తిర్యజ్జనుష్యాదు లైనసకల యోనులయందును జన్యంబు
 లావహిల్లాడి తెఱంగు. ౨౪

క. నర-నారీసంబంధము
 వరుసగదా పురుషునకును బ్రకృతికి నన్యో
 న్యరమణ? మది సర్వజనన
 కర;-- మిట్టుల శ్రుతులు సెప్పు గారుణ్యనిధీ. ౨౫

క. వినుము, ప్రకృతి-పురుషులభం
 గి నిరూపింపంగ ముక్తికిని మార్గంబు
 గనువెరవు లేక యున్నది;
 మునినాయక, యెఱుంగఁ జెప్పు మోక్షపదంబున్. ౨౬

క. అనుపమ మజర మతీంద్రియ
 మనామయ మనంత మమల మన వెలుంగున
 డని వేదశాస్త్రములచే
 విని యుండుదు;--దానిఁ దెలుపవే కృప నాకున్. ౨౭

వ. అని వేడిన నమ్మునివరుండు సాదరంబుగా నతని కిట్లనియె: ౨౮

...వసిష్ఠుడు జనకున కక్షర-క్షరతత్త్వంబుల తేజం గెఱింగించుట...

సీ. గ్రంథంబు ధరింబుంతు గాని నీ కర్ణభో
 థంబు లే; దర్శభోధవ్యపేత
 మగుగ్రంథధారణ మప్రయోజన; మర్థ
 నిశ్చయ మెఱింగింతు నిపుణబుద్ధి

నవధరింపుము: సాంఖ్య మనుసరించును యోగ
తాత్రంబు;— సదియును దాని తెరువు
నొందు; గావున సాంఖ్యయోగంబు లేకంబ
యని కండ్లు పొజ్జులు; మనుజనాథ,

తే. సాంఖ్యమునకు యోగమునకు జనని శ్రుతియ;
పురుష వనితా నపునకంబు లనఁ బ్రకృతి
లింగములు గల; వాత్సుం డలింగు; డతనిఁ
జెంద దది యెద్దియును నని చెప్పు శ్రుతులు.

౨౯

క. విను, బీజంబున బీజం
బును, దేహమునందు దేహమును, నింద్రియముల్
దనతనవలనం దానును,
మసంబునకు మనసు—పుట్టు మహితవిచారా.

30

తే. ఇతః డబీజం డదేహం డనింద్రియండు
వీతమానసుఁ డని యాత్మవిధము నెప్పు
వేదములు; భవదుఃఖకర్మాదికములు
నాతనికి లేవు—నిర్గుణుం డగుటఁ జేసి.

31

చ. ప్రకృతి యలింగ; తజ్జనితభంగులు లింగము;—లట్టు లయ్యు, రం
జకగుణశీల, లింగచయసంగతిఁ దాను సలింగ యయ్యె; మూ
ర్తికలన లేక యుండియుఁ బరిస్ఫుటపుష్ప-ఫలాదిసూచక
ప్రకరముచేత మూర్త మయి రంజిలదే బంతువేళ సూడఁగన్. 3౨

క. కావున, గుణములు ప్రకృతివ
యేవిధమునఁ జూచినను; మహేశ్వరుని గుణి
త్వావేశము పొరయ; దస
ద్భావము సద్భావ మగునె భరితవివేకా?

33

వ. ఇది యక్షర-క్షరవివేకంబు, ఏకం-బనేకంబు, దర్శనం-బదర్శనంబు, నిస్తత్త్వంబు-తత్త్వంబు, అపవర్గంబు-వర్గంబు, అని యక్షర-క్షరంబుల పర్యాయనిర్దేశంబులు. అక్షరంబు నప్రబుద్ధులు గానరు. ప్రబుద్ధులగుసాంఖ్యులును యోగులును బుద్ధికిం బరంబై ¹పంచవింశతి తమం బయినయాత తత్త్వంబు నాలోకింతురు అని చెప్పిన వసిష్ఠుతో నవ్వసుమతీ వల్లభుండు—

3౪

సీ. 'కలదు నానాత్వ మేకత్వ మాత్మనకు;-న
విద్యయు విద్య నా విందు; నదియు
నదియును నెఱిగింపు; మక్షర—క్షరభేద
మీవు సెప్పితి;-బుద్ధి యెంతయేని
నస్థిర గాన నయ్యవబోధమును మాసె;
సాంఖ్యయోగంబులచందములును
దెలియంగఁ జెప్పఁగావలయు నా; కనుడు, న
మ్ముని యిట్లు లనియె నమ్మఘజపతికి:

తే. 'యోగ మనఁగను ధ్యానంబు; రాగరహిత,
యదియు వినుము: పాశాణాయామ మనఁగ నొకటి;
మనసు నేకాగ్రతావృత్తి యనఁగ నొకఁడు;-
పరఁగు సగుణత్వ— నిర్గుణభావగతుల.

3౫

వ. తదనుష్ఠానప్రకారంబు సెప్పెద—

3౬

క. మలమూత్రంబులకాలం
బుల, భుక్తి కనంతరమున, భూవర, యోగం
బలవఱుచు రెండుమార్గం
బులును నిషిద్ధంబు లండ్రు పూర్వాచార్యుల్.

3౭

సీ. కొంచెపు టశనంబు గొనుచు, సంగంబులఁ
బాసి, యింద్రియములపజ్జఁ జనమి,

శబ్దాది యైనవిషయకాత మంతరం

గంబున సందడి గాక యుండ,

సదృష్టి దృఢ మగుసాధనంబుగఁ గొని

మరలిచి యాత్మన మనసు నిలిపి,

యపగతసంకల్పుఁ డై 'యుపల స్థాన

భంగికస్థితిఁ బనుపడి, దివంబు

తే. రాత్రియును యోగసేవాను రతి, — నివాత

దీపమునుబోలె — వెలుంగునాత్మీయమూర్తిఁ

గనుచు, నెడ నెడ నుపరమకాలములు స

నంగ వర్తించి యోగి యానంద మొందు.

3౮

వ. ఇది యోగప్రకారంబు. సాంఖ్యంబు తెఱఁగెఱింగించెద—

3౯

తే. ప్రకృతివాదు లవ్యక్తంబు ప్రకృతి యండు;

ప్రసవధర్మిణి యైనయాప్రకృతి దన్ను:

బుద్ధ్యహంకారములుఁ బంచభూతములును

విషయములు నింద్రియములుఁ గా విస్తరించు.

౪౦

వ. పురుషునివలన నివి యెల్లనూ గలుగుఁ; బురుషు డింతకు నధిష్ఠాత

యైయుండు.

౪౧

క. 1అనులోమంబున సృష్టియు,

జనవర, ప్రతిలోమవృత్తి సంహారముఁ గ

ల్గును; జనన-ప్రళయంబులఁ

దనకు బహుత్వంబు నేకతయు శోభిల్లున్.

౪౨

వ. ఊత్రం బన, నవ్యక్తం బన, బ్రకృతి యన, బ్రధానం బన,

బరంగుతత్త్వం బొక్కటియ; — దానిన సత్త్వంబు నండు) జీవం

1=తాయవలెను, మోక్షుడవలెను. 2=ఆరోహణమున (=ఎక్కుటచే) పుట్టువును, అవరోహణమున (=దిగుటచే) చావును గల్గును.

డాక్షేత్రంబు నెఱింగెడివాఁడు గావున డేత్రజ్ఞుఁడును, నవ్యక్తపురంబున వసింపించుటంజేసి పురుషుండు ననవెలుంగు. డేత్ర - డేత్రజ్ఞులు వేఱగుట ప్రస్ఫుటంబు. అవ్యక్తంబు జ్ఞానంబు. పురుషుండు జ్ఞేయుండు. ప్రకృతి సగుణాత్మిక. పురుషుండు నిర్గుణుండు - ఇది సాంఖ్యప్రకారంబు. ఇట్లు పరిసంఖ్యానరూపంబునఁ జతుర్వింశతి తత్త్వంబుల నేర్పరించి పురుషుండు దన్నుఁదానఁచూడం గై నల్యంబు సిద్ధించు. - ఇట్టిది యపునరావృత్తిపదంబు; తత్త్వసమూహాంబు; అప్రబుద్ధంబు - అది క్షరంబు. పంచవింశతీతత్త్వవిశిష్టంబు డగుపురుషుండు ప్రబుద్ధంబు, అక్షరంబు అనం బరంగు. ఇతైతం గెఱింగిన వారెల్లవలనను నిర్భయులు. భూవర, యోగంబును సాంఖ్యింబును నక్షరంబును క్షరంబును జెప్పితి; వి-ద్యావిద్యలు నెప్పెద నాకర్ణింపుము -

౪౩

ఆ. విద్య యనఁగఁ బంచవింశతీతమతత్త్వ

మైనయక్షరంబు; మానవేంద్ర,

విను, మవిద్య నాఁగఁ జనుఁ బ్రధానము దేట

పఱిచెదను విశేషభంగు లెల్ల.

౪౪

అంశవి-ద్యావిద్యల ప్రకారనిరూపణము

వ. కర్మేంద్రియంబులకు బుద్ధీంద్రియంబు విద్య. బుద్ధీంద్రియంబులకు మనస్సును, మనస్సునకు భూతపంచకంబును, భూతపంచకంబునకు నహంకారంబును, నహంకారంబునకు బుద్ధియు, బుద్ధికి నవ్యక్తంబును, నవ్యక్తంబునకుఁ బంచవింశతీతమతత్త్వంబును - విద్యలు' అని చెప్పి, మెడియు నమ్మునివరు డి ట్లనియె:

౪౫

తే. క్షరము నక్షరమును ననఁ గలుగు రెంటి

నేర్పఱిచి మున్ను నెప్పితి; నిక నొకటి

సెప్పగలదు సమగ్రవిశేషకలిత;
మనహితుండ వై విను వీడేహాధినాథ.

౪౯

సీ. జీవుండు-బ్రకృతియు, భూవర, యక్షుర-
క్షుగము; - లీరెంటిని క్షురము లనియు
నార్యులు నెప్పుడు; రక్షరంబులు నందు:
రాద్యంతరహితంబు లగుట, యీశ్వ
రత్వంబు గల్గుట, తత్త్వాదికము లనఁ
జనుట; - రెంటికి సదృశంబు సూచె!
ప్రకృతిగుణంబు లై పరఁగెడు మహాదహం
కారాదికంబులఁ గలసినపుడు

ఆ. క్షుర మనంగ వచ్చు; బురుషునిఁ బ్రకృతి తా
నని తలంచుఁ గాన నదియుఁ బురుషుఁ
బొంద, గుణవికారములు లేమి, నిర్గుణ
మక్షరం బనంగ నగును దాని.

౪౭

వ. ఎప్పుడు పురుషుండు ప్రబుద్ధుం డయ్యె నప్పు డతండు,

౪౮

ఆ. ఇంతకాలమేని నెఱుంగక సంగాభి
భూత యగుచు నప్రభోధ కలిత
యైన యట్టి ప్రకృతియే నంటి! నిస్సంగ
బోధమహిమ గానఁ బోల దయ్యె!

౪౯

క. ప్రకృతికి నాకును, - నుదికము
నకు మత్స్యంబునకుఁ బోలె, - నై సర్గిక మై
ప్రకటం బైనది వేర్పా;
టకట! యహంకారవశత నది యే నంటి!

౫౦

క. ప్రకృతి గుణంబులఁ గొని బహు
వికృతపు రూపముల నట్లు వెట్టిగొలిపె; నే

నకలుకుండ నరూపుడఁ

బ్రకృతి దొఱంగి నిలిచెడను నిరంజనమహిమన్.

౧౧

తే. పృకృతి సేసెనె యాయపరాధ? - మరయ

నాయదియ కాక వేఱొకండే? యసంగ

కలితుఁ డగునేను దానితోఁ గలయ నేల?

కలిగె బహురూపములు దానఁ గాదె నాకు?

౧౨

క. మమతఁ గాదే బహు జ

స్థము లయ్యెడు! దీని విడిచి నానామోని

భృమణంబు బాసెద; న

త్యమలుడ నగు నాకుఁ బ్రకృతి యాశ్రయ మేలా?

౧౩

తే. ఎన్నిరూపులు గొనివచ్చి యెట్లు పొడవు

సూపెనేనియు దాని నేఁ జూడ. మమత

నా, నహంకార మనఁ గల్గు; వానిఁ జేర

నీక తోచినఁ బృకృతిదా నెట్లు దోచు?

౧౪

క. నిశ్చేతనయును నెంతయు

దుశ్చేష్టయు నైనప్రకృతి దొఱంగి సముద్య

న్నిశ్చయవృత్తి నిరామయ

నిశ్చలనిర్మల పదైకనిరతుడ నగుదున్.

౧౫

వ. అని యిట్లు పరమసంబోధనంబునంజేసి క్షరం బగునవ్యక్తంబు దొఱంగిన పంచవింశకుం డక్షరం బనం బరఁగు. అక్షరంబునకుం బరంబైనదాని బెక్కం ద్రైఱుగరు; - సాంఖ్యసూక్ష్మత్వ దర్శకులు గాంతురు. క్ష రాక్షరపరాబు లప్రబుద్ధ బుధ్యమానబుద్ధంబు లనునిర్దేశంబులు గలిగి యుండు. పరతత్త్వ నిర్దేశంబునం బొల్పుషడ్వింశకంబు బుద్ధంబును విమలాబును నప్రమేయంబును

సనాతనంబును నై, పంచవింశంబును జతుర్వింశంబును గనుచు
వెలుంగు నని చెప్పి వెడియు, ౫౬

క. విను, దృశ్యంబు నదృశ్యం
బును నగుజీవ - పరతత్త్వములు బ్రహ్మసమా
ఖ్యను నెగడు; బ్రకృతి కది లే
దనఘా, యక్షరము తెఱఁగు నభివర్ణింతున్. ౫౭

ఆ. ప్రకృతి దొఱఁగి తన్నుఁ బరికించుజీవుఁడు
పరము గాంచునపుడు ప్రకృతి సగుణ
తానిరూఢి యడఁగి తన్నయత్త్వము నొంది
జీవకేవలత్వసిద్ధి యొలయు. ౫౮

క. విను, కేవలుఁ డగుజీవుఁడు
దను బరముంగాఁగఁ జూచి తల్లీనత్వం
బున వెలుఁగు; - నది నిరామయ
మనంత మగుపదము సూవె యతులవివేకా! ౫౯

క. ఈనెటి పురుషునకుం గల
నానాత్వైకత్వములును, నరనాయక, శా
స్త్రానూనదృష్టిఁ గనుఁగొనఁ
గానగుఁ దాత్పర్యశుద్ధికలితాత్మునకున్. ౬౦

క. అనఘా, ఘోక్షముతెఱఁ గిది.
విను, మోక్షుణ మిట్లు పంచవింశకునకుఁగాఁ
గనినది; - యతండు ప్రకృతిం
దనుఁగాఁ గొని తద్గుణములఁ దగులుటవలనన్. ౬౧

తే. తగులు వాసి, షడ్వింశకత్వమునఁ గలయఁ,
దనకు మును లేని కేవలత్వమును నిర్మ

లత్వ స్తుచితా స్వతంత్రత్వ సత్త్వవరత
 లోందుఁ¹దధర్మసమవాయ మొలసి యధిప.

౬౨

వ. అని యిట్లు ప్రబోధించి,

౬౩

క. శివమును బరమబ్రహ్మము

నవికృతియు సనాతనంబు నగుపదమును, భూ

ధవ, యెఱిగించితి; నిర్భయుఁ

డవు గ; — మృలవఱుపు మిది దృఢంబుగ నాత్మ.

౬౪

తే. దీని నెఱిగించునపుడు భక్తియును శమము

దమము సంశ్రయమును వేదతత్పరతయుఁ

గలుగఁ జూచి యెఱింగింపు; కాని వాని

కీకు మీవిద్య పాత్రదానై కనిరత.

౬౫

ఆ. అఖలరత్నపూర్ణ యగువసుంధర యెల్ల

నొసఁగితేని నొసఁగు; యోగ్యతాభి

యుక్తి లేనివాని కొసఁగకు మీవిద్య;

తగినపాత్ర మైనఁ దడయ కిమ్ము.

౬౬

క. అని చెప్ప, నియతుఁడై విని

జనకనృపాలుఁడు గృతార్థజన్ముఁ డయ్యె;

మనుజేంద్రవర్య, నీ కే

వినిపించితిఁ దదితిహాసవిధ మేర్పడఁగన్.

౬౭

వ. అని పలికి భీష్ముడు పాండవాగ్రజున కిట్లనియె:

౬౮

క. ఇది బ్రహ్మ వసిష్ఠునకు

స్పదయుం డై చెప్పె; నతఁడు నారదునకు సం

విదితంబు సేసె; నమ్ముని

మదాత్మకుం దేటపఱిచె మహానీయకృపన్.

౬౯

1. = ఆధర్మముతోఁ గూడిన సంబంధముం గలిగి...

క. ఏను వసిష్ఠవచనముల

కా నెఱిగించితి; మనంబుకలఁక విడిచి యీ

జ్ఞానం బలవఱపుము;-పర

మానందప్రథము కౌరవాన్వయముఖ్యా.

౨౦

క. క్షరమును నక్షరమును ద

త్పరమును నెఱిగితి; విశోక-భయ .మోహాఁడ నై -

కురువర, 'యానిశ్చే'యన

కరప్రబోధంబు నూఁడు గాఢాదరతన్.

౨౧

వ. అని చెప్పి వెండియు,

౨౨

సీ. వేట వేడుక నడవికిఁ జని వసుమంతుఁ

డనువాఁడు, జనకునితనయుఁ డొక్క

-చో భృగువంశ క్షేత్ర వర్ధనుఁ డగు

నొకమునీశ్వరుఁ జూచి, యుచితవృత్తిఁ

జేరి వినముఁ డై చిత్తానువృత్తి మై:

'నిహపరంబుల కెద్ది హితము నెప్పు

వే' యన్నఁ, గృహ వతు డి ట్లను: 'భూతహి

తాహితాచరణంబు, లధిప, సౌఖ్య

ఆ. 'దుఃఖముల నొసర్చు దుర్వారత్నస్థ; త

న్నిరసనంబు మేలు; నరులు ²జూటి

చవియకాని నెగులుఁజటి రయంబున నెక్కి-

తారు విఘ్నగఁబడుటఁ జలఁపలేదు.

౨౩

క. 'ధర్మంబుఁ బరిజ్ఞానము

నిర్మలమతి నభ్యసించి, నృప, యనిశంబున్

1. = ఆమోక్షము నిచ్చు మేల్కొల్పును అవలంబింపుము. 2 = తేనెచవికి
ఆశించుచోకాని, దుఃఖ మనుకోండనెత్త మెక్కి తాము విఘ్నగఁబడుదు మని తలఁపదు,

ధార్మిక సంగతి గలిగినఁ

బేర్చి యుభయలోకముల ¹నభివృద్ధ్య మగున్.

౭౪

వ. అని మఱియును,

౭౫

తే. బ్రాహ్మణప్రార్థితము లైన పనులు సేయు;

మిమ్ము ధనము పాత్రములకు; నిచ్చి వగవ

కుండు; మకోధ కామత్వ మొలయుఁ జేయు

మతికి; ధృతి సాలఁ గల్గుము మనుజునాథ.

౭౬

వ. ధృతిలేమిం గాదె మహాభిషాఖ్యం డగునృపముఖ్యుండు తి్రవిష్టపం
బుననుండి విభ్రష్టుం డయ్యె? ధృత్యాలుంబనంబునంగదా యయాతి
యాపద నిస్తరించె?

౭౭

క. అనిన విని, యానృపతి య

మ్మునివచనము లూఁది, కామమునకుం గోధం

బునకుం దొలఁగించి తనదు

మనము ధృతికి ధర్మమునకు మరగం జేసెన్.

౭౮

వ. అని చెప్పినం బ్రీయం బంది మందాకినీనందనుతో ధర్మనందనుండః
'ధర్తాధర్మ వియుక్తంబును సర్వసంశయవిముక్తంబును జన్మమృత్యు
రహితంబును నిత్యంబును శుచియును శివంబును నవ్యయంబును
బరంబును ననాయాసంబును నగునట్టిదాని నెఱింగింపవే!' యని
ప్రార్థించిన, నతాడు: 'యాజ్ఞవల్క్య-జనక సంవాదం బితిహాస
రూపంబునం బ్రవర్తిల్లు; అది వినిన భవదభ్యర్థితం బైనయర్థంబు
ప్రతిభాసించు. మఱియు వలయునవి యెఱుంగ నగుం జెప్పెద' నని
పలికి యతని కి ట్లనియె:—

౭౯

—శాంతియాజ్ఞవల్క్య-జనకరాజసంవాదప్రకారము.—

ఆ. వినుము, సకలలోకవిశ్రుతవిజ్ఞాన

ఘనుని యాజ్ఞవల్క్యుఁ డనుముసీందు

వినయ మొప్పుఁ గాంచి వినతుఁడై మిథిలేశుఁ

డైనజనకనృపతి యతనితోడః

౫౦

వ. 'ఇంద్రియంబులు నవ్యక్తంబును బ్రహ్మంబును బరంబును భూత
సర్గ-ప్రళయంబులును దత్క-లసంఖ్యలును దేటవడిచి భవదీయ
దయాభుత్వంబు నెఱపవే!' యనిన, నమ్మునివరుం డమ్మహీవరున
కి ట్లనియె:

౭౧

సీ. అధిప, సర్గముఁ బ్రళయంబు నవ్యక్తంబు

దా నొనరించుఁ దత్క-లసంఖ్యః—

విను: కల్పములు పది దినమున; కంతియ

రజనికాలంబు; సర్గంబు పగలు

సేయు; రే ప్రళయంబు సెల్లించు; దొలుత న

శేషభూతములకు జీవనముగ

నోషధికల్పన మొనరించుదాన్నికె

హైరణ్య మైనమహాండమున వి

తే. ధాతఁ బుట్టించు; నతడు భూతముల నెల్ల

జనన మొందించు; భూమ్యాదిసారభూత

గంధముఖ్యగుణోత్క-రగ్రాహకములు

శోత్రముఖములు; తత్సాక్షి సూర్య మనసు!

౫౨

వ. అది యెట్లంటేని—

౫౩

క. వినుటకును గనుటకును సా

ధనము లయినచెవియుఁ గన్నుఁ—దనదనయంత

విననుం గానను నేర్పు నె

మనఃప్రభావమునఁ గాక మనుజాధీశా?

౫౪

తే. ఇంద్రియము లెల్ల నట్టివ;—యెలసి యొండు

వలన మన సున్నఁ దమతమవ ర్తనముల

నిగుడ నేరమి దెల్లంబు; నృపవర్యోః,
యిట్టు లగు టజ్జలకు నైన నెఱుంగవచ్చు.

౫౩

తే. మనసుచేతివ యింద్రియమహిమ లెల్ల;—
నుపరతం బైన మనసుతో నుడిగి మడఁగు;
నింద్రియము లుపరమ మొందెనేని దాన
మనసు మగుడను;— విషయతృష్ణను జరించు.

౫౬

క. కావున, నింద్రియచేష్టల
నేవలనికిఁ బోవ నీమి యొంతకు ముఖ్యం
బై వడిగొనుమనసు దిగువఁ
గా వలయును; మగుడ దీనిఁ గనుఁగొను మనఘా.

౫౭

వ. ప్రళయప్రకారంబు వినుము: రాత్రి యగుటయు, నవ్యక్తం బహు
కృతిపురుషు బోధించిన, నతండు పండ్రెండు మూర్తులుగైకొని రిశ్మి
జాలంబుల జరాయజప్రభృతినర్వభూతంబులను రూపుమాపినం
¹గూర్మపృష్ఠంబునుంబోనిపృథివి జలమయం బగు. జలంబు లోకంబు
లెల్లం దనమయంబకాఁ బేర్చి తన్నుం గాఱిగ్ని మడియింపం
గుదియు. ప్రజ్వలజ్వాలాభీలా బగునయ్యనలు బధిలంబుచేతం
జెడు. ఎందునుం దాన యై పరఁగునమ్మహాబలు నాకసంబు మ్రింగు.
అతివితతం బగు ²సవ్యయత్తత్వంబు మనంబు గ్రసియించు. మనాబు
నయ్యహంకారాధిష్ఠితపురుషుండు గబళించు. అయ్యహంకృతి
నవ్యక్తంబు లోఁగొను.— ఇట్లు చేయి వోయిన నెప్పుటివిధంబు
ప్రవర్తిల్లు.

౫౮

క. ప్రీతిగ నధ్యాత్మము నధి
భూతము నధిదైవతంబు, భూవర, సంప్ర

ద్యోతితములుగాఁ జెప్పెద

నా తెఱఁగు ప్రబోధకారి యగు నూహింపఁ.

౫౯

—...అధ్యా-త్యాధిభూ-తాధిదైవతప్రకారము...—

సీ. 1పాదపాయూపస్థ పాణి వాక్కులు, విను,

మధ్యాత్మములు; దత్తమానుయుక్తి

గంతవ్యమును, విసర్గంబు, నానందంబు,

గర్తవ్య వక్తవ్యకములు నయ్యె

నధిభూతములు; వాని కధిదైవములు:

వరుసన 2విష్ణు మిత్త) ప్రిజాపతులును

శక) పావకులును, జత్సువు జిహ్వయు

ఘోణంబుఁ ద్వక్కు శోత్రితంబుఁ జూవె,

తే. యనఘ, యధ్యాత్మములు! రూపమును రసంబుఁ

జాలుపడ గంధ సంస్పర్శ శబ్దములును

దదధిభూతంబు; లధిదైవతములు: సూర్య

జల మహి వాయు దిశ లండు) శాస్త్రవిదులు.

౬౦

క. మన మధ్యాత్మము; దానికి,

ననఘా, మంతవ్య మందు రధిభూతము; చం

ద్రుని నధిదైవతముగ బుధ

జనములు సెప్పదురు శు్తివచఃప్రతిపత్తిన్.

౬౧

తే. బుద్ధి యధ్యాత్మ మనఁ జను; భూపవర్య,

దాని కధిభూత మండ్రు బోధవ్య మైన

దానిఁ; బాల్పుతదీయాధిదైవతంబు—

వినుము: త్నేత్రజ్ఞుఁ డని చెప్పు వేదచయము.

౬౨

1=పాదము మలమూత్రద్వారములును, హస్తము, వాక్కు...వానిక్రిమచ్యుతి: నడచుట, విడుచుట, ఆనందించుట, చేయుట, మాటాడుట 2=విష్ణుత్వ. కూర్మ్యుడు, బ్రహ్మ, ఇంద్రుడు, అగ్ని...

క. ఆరయ సధ్యాత్మ మహం

కారం; బధిభూతనామకం బభిమానం;

శారూఢయశఃపరమో

దారా, రుద్రః డధిచైవతం బన నెగడున్.

౯౩

తే. ధరణివల్లభ, చిత్త మధ్యాత్మ మనఃగః

బరఃగః; ¹జేతయితవ్యంబు భావితాత్మ

తైనమహాసీయు లధిభూత మండు; బ్రహ్మ

మంచితాధి దైవత మను నాగమములు.

౯౪

వ. అని చెప్పి ప్రకృతి-పురుషప్రకారంబులు వినుట మనోనిర్వికారత్వ

కారణం బగు ననుపలుకు వలికి యిట్లనియె.

౯౫

క. ప్రకృతి దనయిచ్చఁ గ్రీడా

ర్థకముగః సత్త్వాదిగుణవితానము నానా

వికృతులఁ బొందింప నసం

ఖ్యకవిధ మై పరఁగు చుండు నది మనుజేందా.

౯౬

క. దీపమున ననేకము లగు

దీపములు పరంపరానుదీప్తాకృతు లై

వ్యాపించుచందమున—గుణ

రూపంబులఁ బరపుఁ బ్రకృతి రోషవిదూరా.

౯౭

సీ. సత్త్వగుణాబులు: సంతోష, మానంద,

మారోగ్య, మకోధ, మార్జవంబు,

శుద్ధి, ప్రకాశత, సుస్థిరత్వ, మహింస,

నిర్మలశ్రద్ధ, వినీతి, లజ్జ,

సత్యంబు, శౌచంబు, సమత, యాచారం, ²బ

కార్పణ్య పైశున్య కామవృత్తి;

విను, రజోగుణములు: విగ్రహ ద రాభి

మాన కామ కోధ మత్సరములు,

ఆ. కరుణ లేమి, భోగకాంక్ష, యహంకార,

ముమ్మలిక; తమోగుణమ్ము: లప్ర

కాశ మోహ బహుతరాశిన వాద ప్ర

మాద మార్త్య మరణభేదనములు.

౯౮

క. 1 పక్ష్మికిని గుణములం గొని,

యకలంకు డైనయతరాత్ముని వేవే

ల్వికృతులఁ బొందించుట వా

యక కలుగుం; దత్స్విభావ మది యరయంగన్.

౯౯

క. 2 పురుషుడు చైతన్యాత్ముడు;

నరనాయక, ప్రకృతి చేతనారహిత;-జగ

ద్ధురఁ బురుషుని వెలుంగునఁ దా

ధరించుచు, పురుషుఁ దిగుచుఁ దనమెఱుఁ దిరుగన్.

౧౦౦

ఉ. 3 సత్త్వ రజ స్తమోగుణవశస్థితిఁ గేవలపుణ్యమి శ్రకా

రిత్త్వవిరుద్ధకర్మములఁ బ్రేరిత మై - కను చూర్ధ్వలోకనే

విత్త్వము, మానుషత్త్వపదవీకలనాబును, రౌరవంబు;-నా

తత్త్వము ద న్నెఱుంగమి ప్రధానముచేతల నావహిల్లినన్.

౧౦౧

1. తా. నిర్మలుడైన అంతరాత్ముని తనగుణములచే లోఁగొని వేసవేలు వికారముల నెల్లపుడును ప్రకృతి బొందించుచుండుట గలదు; అట్లు బొందించుట ఆప్రకృతికి స్వభావము. 2. తా. పురుషుడు ప్రాణముగలవాడు. ప్రకృతిప్రాణము లేనిది. జగత్తుయొక్క భారమునను పురుషుని వెలుంగునను తాన్ (=ఆప్రకృతి) చైతన్యమును ధరించును; పురుషుని తనవంకకుఁ దిరుగునట్లు లాగును. 3. తా. ఆతత్త్వము (=ఆత్మ) ప్రకృతి చేతలలోఁబడి, తన్నుఁ దాఁచెలియనేరక, సత్త్వరజస్తమోగుణములకు వశమై కేవలపుణ్యమును జేసి ఉత్తమలోక నేవిత్యమును బొందును. పుణ్యపాపములు గలిసిన (మిశ్రి) కర్మములచే మనుష్యత్వమును బొందును. విరుద్ధకర్మముల (చెడుపనుల)చే రౌరవనరకమును బొందును.

క. తను నెఱిగిన నవ్యక్తము

చనవునఁ బోఁ డాత్ముఁ; - డజర శాశ్వత విగతాం

జన విమలాచ్యుతపదముం

గని యక్షరుఁ డగు నిజ ప్రకాశస్థిరతన్.

౧౦౨

వ. అనిన విని జనకపతి యమ్మునిపతితో: 'అనాదినిధనంబులు న
మూర్తంబులు నచలంబులు నగ్రాహ్యంబులు నగుపురుష - ప్రకృతి
తత్త్వంబుల యం దొక్కటి సచేతనం బై యుండఁ దక్కినయది
చేతనారహితం బగుటకుం గతం బేమి యెఱింగింపవే - యనుటయు,
నతం డతని కి ట్లనియె:

౧౦౩

క. సగుణం బగుణం బగునే?

యగుణము సగుణ మగు నెట్టు? లవ్యక్తము ని

త్యగుణసమవేత మై జడ

త గలిగి యుండంగఁ బురుషధర్మము గలదే?

౧౦౪

క. పురుషునికలరూ పెఱిగెడు

పరిబోధము లేక యుండుఁ బ్రకృతికిఁ; బ్రకృతి

బురుషుఁ డెఱుంగును; దనకుం

బరంబు లే దనియుఁ గన శుభస్థిరదృష్టిన్.

౧౦౫

క. కావునఁ, బ్రకృతి యచేతన;

భూవల్లభ, చేతనుండు పురుషుఁడు; సమ్య

గ్భావన యలవడినమునీ

ద్రావణి యిమ్మెఱుంగును నిశ్చయంబుగఁ బలుకున్.

౧౦౬

వ. అని వెండియు, .

౧౦౭

1. తా. ఆత్ముఁడు త న్నెఱిగినచో వ్యక్తముకాని విషయమువెంటఁబోవఁడు; ముసలితనము ఆనునదిలేక శాశ్వతమును నిర్మలమును నాశనమునులేని పదముంగని తన ప్రకాశము స్థిర మగుటచే ముక్తుఁ డగును.

ఆ. ¹తాను బ్రకృతిఁ, బ్రకృతి తనయందు నిల్చు; ని
ల్చినను దాని వికృతిఁ జెందకుండుఁ
బురుషుఁ;—డుదక-మత్స్యముల, యునుంబర-మశ
కములసంగమంబుకరణి గలుగ.

౧౦౮

ఆ. జలముఁ గదిసి యుండ జలముచే నార్ద్రంబు
గాక యుండునట్టికమలదళము
భంగి, సంతరాత్మ ప్రకృతిఁ బొందియును ద
ద్వికృతిఁ బొందకుండు వీతదోష.

౧౦౯

వ. ఇది సాంఖ్యసమభవంబు; యోగంబు తెలుఁ గెఱిగించెద- ౧౧౦

క. ²విను, సాంఖ్యసమజ్ఞానం
బును యోగసమాసబలము, భూవర, లే వె
దును; నవి రెండునువేఱుగఁ
గను బాలిశుఁ;—ఊక్క-తెరువ కా నేఁ గందున్.

౧౧౧

క. జననాథ, మనోధారణ
యును బ్రాణాయామవిధియు నుపయోగ్యము తె
చను, నిర్గుణమును సగుణం
బును ననఁగా రెండుతంత్రములు యోగమునక.

౧౧౨

క. ప్రాణాయామము గ్రమమునఁ
ప్రాణోత్పీడనము గానిభంగి నడపుచున్,
³ఘ్రాణాగ్రస్థితి విషయ
శ్రేణి దొఱఁగి యుండి యోగసిద్ధతఁ బడయున్.

౧౧౩

1. తా. నీటియందు మత్స్యములు, మేడిపండున దోషలు ఉన్నటుల తాను
ప్రకృతియందును, తనయందుఁ బ్రకృతియు నిలుచును. అట్లు నిలిచినను దాని
వలనఁ బురుషుఁడు వికారముఁ జెందఁడు. 2. తా. విను, సాంఖ్యమునకు సరియగు
జ్ఞానమును, యోగమునకు సరియగు'లమును ఎందును లేవు. ఆరెఁటిని మూర్ఖుఁడు వేఱుగా
జూచును; నే నొకటే మార్గముగాఁ జూతును. 3. తా. ముక్కుకొనయందు చూపు
నిలిపి విషయము (= ఇంద్రియముల చాపల్యము) లను విడిచి యోగసిద్ధతం బడయును.

వ. ఎట్లంటేని—

౧౧౪

తే. కరము నియతుఁడై కొంతేసి కాలముల శ

రీరధర్మావిరోధిగా రేయుఁ బగలుఁ

బ్రాణసంయమనము నడపంగవలయు;—

దానఁ జిత్తంబుఁ దనువు శుద్ధతవహించు.

౧౧౫

వ. అది సిద్ధత్వసంపదకు మూలము; ఇది సగుణతాత్రంబు తెలుగు;

నిర్గుణతాత్రప్రకారం బెఱింగించెద—

౧౧౬

తే. ఇంద్రియంబులు మనమునం దిపురఁజేసి,

మనసుఁ దిగిచి యహంకారమున నడంచి,

బుద్ధిలోన నహంకృతిఁ బుచ్చి, బుద్ధి

ప్రకృతిఁ గలఁపఁ—దద్ధానతత్పరత గలుగు.

౧౧౭

క. ధ్యానైకతత్పరాత్ముఁడు

గానఁ బడయుఁ నజరు నిర్వికల్పు విమలు ని

త్యానందసత్యశుద్ధ

జ్ఞానమయుం బరము నచలు శాశ్వతుని శివున్.

౧౧౮

చ. ఉదితసమగ్రబోధుఁ డగు యోగికి : నిశ్చలదీపరూపసం

పద, సుఖసుప్తుభంగి, ఘనపంక్తులు లేనివియ తలంబు నొ

ప్పిద మొదవుం, దరుగములపెల్లునఁ దాఁ జలితంబు గానివా

ర్థిదశ నతం డక పుం డగు ధీపరివృత్తులు గల్గె నేనియున్.

౧౧౯

క. భేరిశంఖాదికనా, నారవములు వొడమెనేని నాతఁడు దానం

గారింపఁబడఁడు; నీతవి, కారస్థితఁ బాలించియుండు గగనముభంగిన్.

క. తేనియకుండుఁ గొనుచు సో

పానము లేమఱుట లేక పాఠికినిక్రియ, — నా

త్మానందరసం బొకకణ

మైనఁ జలుక నీక తుదికి నాతు డెక్కున్.

౧౨౦

క. అనఘ, యిది యోగపథం; మిం

¹దనలసుఁ డై చనఁగఁ జాలునతఁడు కృతార్థుఁ,

²డనితరసులభపదపాఁ

ప్తినిరూఢుఁ డనామయుం డభిష్టుతుఁ డెందున్.

౧౨౨

వ. అని యుపదేశించి వెండియు,

౧౨౩

సీ. నీనరనాథ, యుత్కృమణప్రదేశంబులు:

పాద జంఘా జాను పాయు గుహ్య
ములు, నూరు పార్శ్వ నాభులు, బాహు వక్షో గ

ళానన శ్రోత్ర నాసాంబకములు,

భ్రూ ఫాల మస్తకంబులు;—నోలి విష్ణుండు,

వసు సాధ్య మిత్రులు, వసుధయును, బ్ర
జాపతి మరు దిదా సంక్రందన స్థాన

లును, సురు డను మహామునియు, విశ్వ

తే. దేవ దిగ్గంధవహులును, బావకుండు,

నశ్వ పితృ శతానందులు—నందు వెలుఁగు

చుండ్రు హృన్మయపవనక్రమోత్కృమముల

నొందునద్వైవతంబుల యోగివరుఁడు.

౧౨౪

1.=అలసత్వము (=సోమరితనము; మాంద్యము) లేనివాఁడై, ... 2. తా. ఇశ్వరులకు లభింపని పదమునందఁ గలఁడ, రోగములేనివాఁడు, పాగఁదొందినవాఁడు. 3. తా. వాదములఁ, పిక్కలు, మోకాళ్ళు. మలమూత్రద్వారములు, తోడలు, ప్రక్కలు, నాభి (=బొడ్డు) భుజములు, తొమ్మిది, కంఠము, నోరు, చెవులు, ముక్కు, కనలు, కను బాములు, నువ్వు, శిరస్సు—ఇవి ప్రాణములు లేచి పోవు, ద్వారములు—అయువు పట్టులు. వీనియందు మరుసగా నొక్కొక్కదానియందు విష్ణువు, వసువులు దేవసాధ్యులు, నూర్యుఁడు, భూమియు, బ్రహ్మయు, మరుత్=దేవగణము, (ఇందు=) చంద్రుఁడును, ఇంద్రుఁడు, శివుఁడు, నరుఁ డను మహామునియు, విశ్వదేవతలును, దిక్కులు, వాయువు, అగ్ని, అశ్వినీదేవతలు, సితృదేవతలు, బ్రహ్మయు వెలుఁగు చుండురు. హృదయమున ఆవరించియున్న వాయువులను క్రమముగా పదలఁ గలుగుటచే యోగివరుఁడు ఆ ద్వైవత ములను పొందును.

—అథియోజ్ఞానామృతం జనకునితో మరణనూచకంబులఁ జెప్పట. అథియో—

ప. అని చెప్పి మఱియు నిట్లను: అరిష్టంబుల తెఱఁగఁ గలుగవలయుం
గావున నెఱింగించెద నాకర్ణింపుము— ౧౨౧

సీ. ధృవమండలమున నరుంధతిఁ గనుశక్తిఁ

గంటికిఁ గలుగంగఁ గానకున్న,

ముక్కునవలపటఁ జెక్కవాసినయట్లు

దోచిన, బూర్ణచంద్రిండు మలినుఁ

డై కాన వచ్చిన, నాయువు సంవత్స

రంబునఁ గడచను; రాజముఖ్య,

కాంతి దొల్లిటియట్లు గాక యంతకు నెక్కు

డైనను, గడు జెడ్డ, నట్లు పృజ్ఞ

తే. క్రొత్తగాఁ బెద్ద మైనను, గొంచె మైన,—

నాఱునెలల మరణదశ యగుట గలుగు;

నిందుమండలమున రవియందు నడుమ

దెఱపిగాంచినఁ దెగు నేడుదివసములకు.

౧౨౬

క. విను, గుడిలో నున్న సమయ

మున సురభిద్రవ్యములను బొల వల్చుట గ

ల్గిన నాఱుదివసములఁ గ

ల్గును మృత్యుసమాగమంబు గుణరత్ననిధి.

౧౨౭

తే. ముక్కు వాల్చుట, కర్ణముల్ మోగ్గఁబడుట,

రదనవైవరణ్య, మక్షి విరాగభావ,

మౌగ మతికృష్ణ మగు, టుల్ల మడరఁ జెడుట,—

సూచకములు సద్యోమృత్యు గోచరతకు.

౧౨౮

1. తా. జేవాలయమున నున్న సమయమున అందలి ఘృంధద్రవ్యములనుండి
స్థాంశభృతంపు గొట్టినచో అఱుదివసములకుఁ జావు వచ్చును.

తే. కారణము లేక దాపలికనుద్రవించు-

నెత్తిచక్కటి ధూమంబు నెగయు- నపుడ

మరణదశ యావహిల్లెడు మానవునకు;

జనకన్మప, యివి బ్రహ్మసెప్పిన విధములు.

౧౨౯

క. విను, యోగివరుఁ డరిష్టము

గనుఁగొని యనిశమును యోగగతియుతసాంఖ్యం

బనపాయత నడపుచు నా

త్మునిఁ బరముం జేర్చి కాలముం గబళించుకా.

౧౩౦

వ. ఇవిధమున నతండు-

౧౩౧

ఆ. కాలకబళనై కశీలుఁ డై మృత్యువు

గెలిచి, శాశ్వతము నచలము శివము

నచ్యుతము ననామయము నమృతము నవ్య

యంబు నగుపదంబునందు నిలుచు.

౧౩౨

వ. అని పలికి యాజ్ఞావల్క్యమునీశ్వరుండు జనకజనేశ్వరుతోఁ బరంబు

దేటపఱుపు మని నీ వడిగితివి. ఆప్రశ్నంబు సూక్ష్మంబు; ఉత్తరం

బనహితుండ వయి విను మని యిట్లనియె:

౧౩౩

సీ. మహనీయతపమున మార్తాండు నాకుఁ బ్ర

సన్నుఁగాఁ జేసితి సదయదృష్టి;

ననుఁ జూచి యద్వేవుఁ: 'డనఘ, వరంబు నీ

కిచ్చెద నీకోర్కె యెద్ది సెప్పు'

మనవుడుఁ, బ్రణతుండ నై: 'యజుస్సంప్రాప్తి

గోరెద' ననిన, శ్రవావిజాల్తుఁ:

‘డట్లేని వాడైవి నావహించెద వివు
తంబుగాఁ జేయు మాస్యంబు విప్ర’

తే. యనియె; నవ్వచనము విని యాననమ్ము
సంతసమున విచ్చితి; సరస్వతియు నాదు
తనువుఁ జొచ్చె; బదంపడి దాహ మొంది
తన్ను నెఱుంగక వెగఁజొందు నన్ను, నినుఁడు— ౧౩౪

క. కనుఁగొని: ‘యించుక సేపునఁ
‘దనువడు’ నని పలికె; బిదపఁ దనువడుటయునుం
బనుపడియె; నప్పు డదే
పునివద నాబ్జమున నాచెవుల కింపారన్— ౧౩౫

క. ‘భూసురవర, వేదము పృతి
భాసిల్లుచు సాతతప్రపత్తి గలుగు; ను
ల్లాసంబు బుద్ధి నొందు; 2స
మాసన్నంబు లగు సాంఖ్యమతయోగంబుల్. ౧౩౬

ఆ. ‘యోగసాంఖ్యసిద్ధి నొందు నిష్టావాప్తి
సనుము సమ్మదమున’ నను మృదూక్తు
లుద్భవించె, మోద ముత్కట మయ్యె నా;
కమృతవృష్టిఁ దోఁగినట్టు లైతి. ౧౩౭

వ. ‘తదనంతరంబ యదేవు డస్తాచలంబువలని కరిగె. నేనుం బరమా
నందకందళితమనస్కుండ నగుచు మందిరంబున కేతెంచి సరస్వతిం
దలంచు చున్నంత, ౧౩౮

క. “వినుము, వినుతస్వరవ్యం

జనభూషిత యగ్రభాగసంస్ఫురదోంకా

ర నితాంతహృద్యమధుగ

ర్భ నిజాకృతి విశదముగ సరస్వతి దోచెన్.

౧౩౯

విశ్వావసునకు యజ్ఞవల్క్యుఁ డుపదేశించిన తత్త్వప్రకారము

వ. “తోచిన నత్యంతభక్తిం బ్రపత్తిసేసి, సూర్యప్రసాదలబ్ధయుఁ
బంచదశశాఖాసమన్వితయు నిఖిలోత్తరసంహితయు నయ్యజుర్య
చోమూర్తి ధరియించి శిష్యులంబరిగ్రహించి వారల నధ్యయనంబు
సేయించుచు, నివాన్మయబ్రహ్మబునందు వేదితవ్యం బెయ్య
దియో యని విచారింప, వీరోచనుమహానుభావంబునంజేసి యోగ-
సాఖ్యసూపోపాయప్రకారుంబు దోచె, పదాపడి తరుపేయం బగు
వేదవేద్యంబును నద్దేవుని కరుణావిశేషంబునం బ్రతిభాసించె; కొం
డాకకాలంబునకు విశ్వావసుం డను గంధర్వేశ్వరుండు నాకడకుం
జనుదెంచి త న్నెఱింగించి యేనుజేయునతిథిపూజనం బత్యాదరంబు
నం గైకొని విశ్వావిశ్వంబులు మిత్రావరుణులు జ్ఞానజ్ఞేయంబులుఁ
దపోతపంబులు సూర్యాతిసూర్యులు విద్యావిద్యులు వేద్యా
వేద్యంబులు చలాచలంబులు ననునవి వేదోదితంబులు; వానిం
దేటపఱుపవే యని యడిగిన, ‘నవహితుండ వై విను’ మని పల్కి,
‘విశ్వంబు భూత భవ్య భవత్కరం బగు వ్యక్తం బవ్యక్తనామ
ప్రకృతియ. విశ్వంబు, నిర్గుణుం డగు పురుషుండు, మిత్రావరుణులు,
పురుషప్రకృతులు, జ్ఞానజ్ఞేయంబులుఁ, దపోతపంబులు, సూర్యాతి
సూర్యులును—బ్రకృతిపురుషుల కా నెఱుంగుము; విద్యావిద్యా
వేద్యావేద్య అచలచలంబు లనుశబ్దంబులు వరుసం బురుషునకుం
బ్రకృతికిని వాచకంబు’లని చెప్పి వెడియు ని ట్లంటి— ౧౪౦

ఆ. అజము లవ్రణంబు లక్షయంబు లతీంద్రి

యములు ప్రకృతిపురుషు లనంగఁ బరంగు

రెండుతత్త్వములు నఖండరూపతః బొంది
నపుడు ప్రకృతి పురుషు నట్ల కాన.

౧౪౧

వ. అని తెలిపి మఱియును,

౧౪౨

క. విను, వేదవేద్యము నెఱుఁ
గనియాతని వేదపాఠకలనంబు, సుధీ
ధన, వేదభారవహనం
బనఁ జను నింతియ నిరర్థకాయాసం బై.

౧౪౩

ఆ. క్షరము నక్షరంబుఁ గానంగఁ బోలు వే
దార్థచింతనమున; నమ్మింతునము
నందుఁ 'బూర్వ మురివి, యపరంబు సేపట్టి
నిలువ వలయు నధికనిష్ఠ గలిగి.

౧౪౪

తే. అక్షరం బగుపంచవింశాఖ్యతత్త్వ
తత్పరత నున్నఁ గేవలత్వము ఘటిల్లు;
వినుము, కేవలత్వమున వడ్డింశచిర్భ
నంబు పురుషున కొదవి తన్నయత గలుగు.

౧౪౫

క. పురుషుని నవ్యక్తము రెం
డురూపులుగఁ జూచు టొప్పెడు తెఱుఁ గతఁడు
బురుషోత్తముండు నరయఁగ
నిరువురు గా, రతఁడ యాతఁ;-- డిది నిజము సుమీ!

౧౪౬

క. పురుషోత్తమవడ్డింశక
పరమేశ్వరనామకములు పరఁగును; విను, మా
పరమునకు నదియ నిష్కళ
నిరంజనానందబోధనిత్యం బనఘా.

౧౪౭

వ. అని చెప్పిన విశ్వావసుండు పంచవింశతత్త్వంబునకుం బరంబు
గలుగుటయు, నది రూపింప నేకం బగుటయు, నారద జైగీష
దేవల కపిల శుక సుమంతు పైల్యామలైనపరమమునులగోష్ఠీవిశే
షంబుల విందు. వినినను నిస్సంశయం బగుబోధం బుదితంబు గామి
ని న్నాశ్రయించితి. నీవు సంయమిలోక సురలోక బ్రహ్మలోక
ప్రఖ్యాతప్రజ్ఞానసంభావనీయుండవు. మదీయ సంధేహాపనయంబు
సేయవే యనుటయు నాదరాయ త్తచిత్తుండ నై— ౧౮౮

క. మునిగోష్ఠీవలనికొఱతయె!

విను, భవదీయాంతరంగవృత్తి కలుషయై,

నను సంశయాత్మునింగా

నొనరించుచు నున్నయది సముజ్జ్వలతేజా.

౧౮౯

వ. ప్రసన్నైకాగ్రచిత్తుండ నై యాకర్ణింపు మని యిట్లుంటి : ౧౯౦

క. పురుషున కవ్యక్తపరి

స్ఫురణశబలవృత్తి గలుగఁ బోయిన నతనిగా

బురుషోత్తముఁ డనరు—జనన

మరణాదివికారయుక్తి మాటయి యజ్ఞల్.

౧౯౧

అని వెండియు,

౧౯౨

తే. ప్రకృతి పురుషునిఁ గానదు; ప్రకృతిఁ గనుచు

నునికిఁ బురుషుండు పరమునిఁ గనుట లేక

యూడు; గనుఁ దద్వ్యయముఁ బరముండు; - పరమ

వీక్షణము పురుషున కగువెరపు వినుము:

౧౯౩

క. స్నేహ-సహవాసములు స

మౌహము దలకొలుపఁ గాలమున మునుఁగుచు, గా

ధాహంకార-మమత్వము

లీహా బెనుపఁ, బ్రకృతిఁ బురుషుఁ డే నను చుండున్. ౧౯౪

క. అది లెస్సగ విడిచి, ప్రకృతి

కుదకనిభాకలనమును, యుషోపమ దనకుం,-

బదిలుఁ డయు చూడ నేర్చిన

విదితుఁ బగు దానితోడి నేర్పాటనఘా.

౧౫౫

ఆ. ప్రకృతి దొఱఁగి తన్నుఁ బన్నుగాఁ జూచువి

వేకధృఢతఁ బంచవింశకుండు,-

సంగరహిత మైనషడ్వింశపదము ని

స్సంశయముగఁ గాంచు వంశవర్య.

౧౫౬

క. జనన జగా మృత్యుభయం

బున యోగసమేతసాంఖ్యముం దిరముగ నూఁ

దినయతులు: నిర్మమత్వం

బునఁ బడయుదు రప్పదంబుపొం దచలముగఁ.

౧౫౭

వ. అపునరాప్తత్తిపదం బగునప్పదంబు నూపె పరం బని చెప్పి
వెండియు,

౧౫౮

క. నెట్టన చూడమి నయ్యెడు

నట్టిది యొక చూపునం బరానందంబుఁ

గట్టిగఁ జేయఁగ, వికృతులు

పుట్టక పురుషుండు తత్ప్రబోధాత్ముఁ డగుఁ.

౧౫౯

క. పురుషోత్తముండుఁ బురుషుండు

నిరువు రగుట గలదు; గలిగె నేనియుఁ బురుషుం

బురుషోత్తమునందుఁ గలపు

వెరవున నేకత్వమహిమ విజ్ఞాత మగుఁ.

౧౬౦

క. ఇది విజ్ఞానముకృత్యము;

తుది విజ్ఞానాత్ముండు నగు; దుర్లభము ప్రశాం

తిదశాహీనాత్మల క

ప్పద; మృది మౌక్షంబు; భుమత వాసినఁ గలున్.

౧౬౧

వ. అని యుపదేశించిన విని విశ్వావసుండు ప్రమోదంబు నొంది
పథ్యంబును హితంబును దధ్యంబును నగుతెలు గనుగ్రహించితివి.
భవదీయప్రసాదంబునం గలక దేటి నిర్మలుండ నయితిని— అని
పలికి సభక్తికంబుగాఁ బ్రదక్షిణంబును బ్రణామంబునం జేసి నిజ
స్థానంబున కరిగెను అని చెప్పి యాజ్ఞవల్క్యుమునినాథుండు జనకజన
నాథుతో వెండియు ని ట్లనియె: ౧౬౨

క. మానవపతిసత్తమ, యీ

జ్ఞానము బ్రహ్మాదిదివిజనంయమిమత; మె

వ్యానికి మోక్షంబునకుం

దాన తెరువు; తెరువు లొండ్లు దలఁచు గలవే? ౧౬౩

ఆ. జ్ఞానమునన కాని జన్మ జరా మృత్యు

పుల జంఱుచునట్టియలఘుమోక్ష

పదము శల్ల నేర; దది కారణముగ ను

జ్ఞాన మెల్లభంగి సాధ్యతమము. ౧౬౪

క. గురుఁ డెవ్వఁ డైన నగు,—ని

వ్వెర పుపదేశించువాఁడ వేల్పుగ శ్రద్ధా

పరమతి గావలయు; జనన

మరణంబులు శ్రద్ధ లేనిమనుజునిఁ బొదువున్. ౧౬౫

క. విను, మజ్జానంబునఁ గ

ర్మనిరూఢత గలుగు; దాన మలఁగవు జననం

బును మరణము; సమ్యక్

ననిత్యుఁ డగువాఁడు మోక్షణముఁ జుట్కఁ గనున్. ౧౬౬

క. ఈవెర వూఁదుము; నృప, నను

నీ పడిగినయంతయును వినిశ్చయకృతి ను

భావితము గాఁగఁ జెప్పితిఁ;

బోపిడుపుము శోకమోహములు;—నిలుపు ధృతి! ౧౬౭

క. అని చెప్పిన ముదితుం డై

జనకుఁడు శోకాదిభావసంగవిరహితం

బును బ్రహ్మధ్యానపరం

బును నగు చిత్తంబుతోడ ముదితుం డగుచున్— ౧౬౮

వ. ఉండెను. పాండవాగ్రజా, యీయాజ్ఞవల్క్యమునివరు వాక్య
రూపంబునన యే నిమహ్మసీయజ్ఞానంబు నీ కుపదేశించితి నని చెప్పి
భీష్ము డతనితోఁ నీ విందుల తాత్పర్యంబు గలిగి, యార్యగర్హితంబు
లగు శోకమోహాదిప్రాకృతభావంబులం దొఱంగి సుఖ వగుము.
అనిన విని, యక్కాతేమాగ్రజుండు సంతుష్టాంతరంగుండై య
గ్గాంగేయునకుం బ్రణమిల్లి: ‘గృహస్థ ధర్మంబు పరిత్యజింపక మో
క్షంబువడయుట గలుగనోపునే? మదీయచిత్తంబు సంశయా
యత్తం బగుచుండు! నిక్తాల్పవ్యంబు వాపవే!’ యని యభ్యర్థించిన,
నతండు, జనక—సులభాసంవాదం బనునితిహాసంబు గలుగు; దాన
నేతత్సంశయంబు వాయు; దానిం జెప్పెద విను మని పలికి యతని
కి ట్లనియె: ౧౬౯

—భీష్ముండు ధర్మరాజునకు జనక—సులభాసంవాదంబు చెప్పట.

క. సులభాభిధాన యగునొక

లలన విమలయోగధర్మలంపటు జనకుం

గెలన విని, యతనిబోధము

కొలఁది పరిక్షింపఁ దనకుఁ గోర్కె— వొడమినన్— ౧౭౦

వ. నియమాచరణకృతం బగుశరీరంబు యోగప్రభావంబున డాచి,
సుందరసుకుమారం బగునాకారంబు వహించి జనకుం గాంచి
భిక్షావృత్తిత్వసూచకంబు లగువచనంబు లుపన్యసించిన నతం డాసన

పాద్యార్చనంబు లాచరించి మహనీయం బగుభోజనం బొనర్చిన
సంతృప్తింబొంది, యవ్వదేహపతికి నాసన్నం బగునుచి తాసనంబున
నాసీనయై యుండి, యాతఁడు ముక్తుం డగు-గామి గనికొను తలం
పున నిజానుభావంబున నతనిచిత్త-బు ప్రవేశించి మారవికారంబు
భావించి,

క. తనలోచనదీప్తుల న

మృదుజపతి మొగంబునందు మల్లడిగొనఁ జే

సిన, నమ్మహాత్ముఁ డప్పు

దృగ్గనయనతలఁ వెఱిఁగి జనితమందస్మితుఁ డై.

౧౭౨

ఆ. ఎచటినుండి యెచటి కేఁగెద? - వెవ్వరి

దాన? - వేమివెంటఁ దగిలి నడతు? -

సుదతి, నాకుఁ జెప్పు; మది యట్టు లుండె! నా

మాట లీవు విను సమాదరమున.

౧౭౩

సీ. పంచశిఖుం డను పరమమునీశ్వరు

శిష్యుండ; నతనిచే శిక్షితంబు,—

గమలాక్షి,—సాంఖ్యయోగక్షితిపాలనం

బులఁ ద్రివిధం బగుమోక్షధర్మ;

మట్లు గావున సంశయము లేక ముక్తకా

మస్థితి, నమ్మాఁడు మార్గములను

నడచి పరంబున కెడపడ కుండుదు;

ముక్తివై రాగైకమూల సూపె!

తే. విను, విరక్తి దృఢజ్ఞానజనిత గాన,

దీపితజ్ఞానమును; విరక్తియు ధరింపఁ

బడిన బుద్ధి నిర్వృంద్వతఁ బరఁగు; నింటి

యంద నిల్చి నిస్సంగుడ నై చరితు

౧౭౪

క. వనితా, చందనమునఁ బూ

సినఁ, గత్తిని వేసినను సుచిత్తత నా క

జ్జను లిరువురయందును సరి;

కనకము 'లోష్ఠమును సమమకాఁ గనుఁగొందున్.

౧౭౫

తే. జ్ఞానమును గర్మమును రెంటిసంగమంబు

నిష్ఠలుగ మోక్షవిదులు వర్ణింతు రాత్మ

శాస్త్రములు గని; మద్దురు శాసనంబు

సుగమపథము 'దృఢీయంబు సూవె యబల!

౧౭౬

ఆ. కీడు గని, యొకండు గృహధర్మ ముడిగి స

మాశ్రయించు నాశ్రమాంతరంబు;

దాన సంగముడుగఁ గానేర;—దది యొల్ల

మియును వలపు గాన మీననయన.

౧౭౭

క. దండముఁ గాపాయంబును

ముండితయుఁ గమండలువును మోక్ష మొసఁగ;— వె

ట్లం డేని: 'లింగములకు న

ఖండజ్ఞానప్రదత్వకలనము గలదే?

౧౭౮

క. మగువా, దుఃఖము శిథిలం

బగు నని లింగములు దాల్తు; 'రమ్మెయి లే చె

ట్లు గొడుగునందుం? గావున

వగవఁగ మోక్షదముగాఁగ వలయున్ గొడుగున్.

౧౭౯

ఆ. జ్ఞానముననకాని, మానిని, లింగమా

త్రమున ముక్తి యగునె? రాజ్యబంధ

1=మండిపెల్లను. 2=వైరాగ్యము. 3. తా. (ఈబాహ్య) చిహ్నములకు అఖండ
మగు జ్ఞానము నిచ్చుమహిమ కలదా? 4. తా. ఆమహిమ గొడుగు (ఛత్రము) నందు
లేదా? కావున, విచారింపఁగా గొడుగు గూడ మోక్షము నిచ్చునది కావలయును.

రాగబంధ నిఖిలభోగబంధములఁ— 1 బ్ర

జ్ఞానిఁ దునిమినాఁడ; నది గతముగ—

౧౮౦

వ. ఇట్లు ముక్తుండ నైయున్న నాయెడ ముక్తత్వాముక్తత్వోబు
లారయ వేడి వచ్చి మచ్చిత్రంబు మెత్తన చొచ్చిపోవి. అది యప్ర
యోజనంబు. అట్లుం గాక,

తే. బ్రాహ్మణిపి! యోగినిపి! పరభార్య! వబల,

²భర్తప్రోషితుఁ! డేను నృపాలసుతుఁడ!

వినుము, గృహమేధి! నాచారఘనుఁడ! నిట్టి

నేను నీవు రమించుట నిందఁ దేదె?

౧౮౧

వ. స్వతంత్ర వై నీవు చేసిన యాయవినయంబున నెయ్యది వాటిల్లిన
నది నీయంద నిలుచుం గాక యని పలికి, వెండియు,

౧౮౩

క. ³నావలనిరాగముననే

నీ వి ట్టైతి నను గెల్పునిపుణతకుం గా?

కీవెడమాయల నిష్పడుఁ

బోవిడువవు యోగశక్తిపాలుపుకలిమినే?

౧౮౪

క. 4నిను డాచి కుటిలభావం

బున దుష్టచరిత్ర వైతి; ముక్తుల తెఱఁ గే!

వనిత, యిది యే బయలు పఱి

చిన నైనను మానవలదె చెన్నఁటిసూపుల్.

౧౮౫

క. అని తనవై రాగ్యంబును,

ఘనబోధముమహిమయుం బ్రకాశింప మనం

1.-పక్ష =బుద్ధి అను కత్తిచేఖండించినాఁడను... 2=నీమగఁడు దేశాంతర
మేఁగినాఁడు. 3. తా. నన్ను గెలుచు నేర్పఱితనమునకేగాని నావలని యనురాగముననా
నీ ట్టైతివి? యోగశక్తి నీకుఁ గలిగియుండుటచేతనా ఈ నీతు వృథుమాయలు పోవిడ్చువ
కున్నావు? 4. తా. నిన్ను నీవు మఱుఁగువెట్టుకొని కుటిలభావమున,

బున సరకుగొనక యిట్ల

వ్యనితఁ బలికి యన్నరేంద్రవర్యుఁడు మఱియు—

౧౮౬

క. తను మోపెడునది; యశావన

మును నూతన;— మిట్టిసీకుఁ, బొలఁతీ, యోగం

బున నింతచొరవ యెమ్మెయి

బనుపడియెం జెపుచు దాఁపఁ బనిలే దింక.

౧౮౭

వ. అనుచు,

౧౮౮

క. తను సరకుసేయ కిట్ల

జ్ఞననాథుఁడు వలుక, నవ్వచనములు చెలియ

విని, సులభ— చతురముగ ని

ట్లను నించుక గొంతు లేక యవ్వభుతోడః

౧౮౯

క. శ్రోతకుఁ దనకుఁ బ్రിയ మగు

నేతెరువున,— నట్టిమెయి సమీరిత మైనం

జూ తగువాక్యం బది! నృప

సూతీ, పెఱపలుకు బాలిశులచొప్పురయ.

౧౯౦

వ. భవదీయవాక్యవైదగ్ధ్యం బట్లుండె! నీవు నన్నెవ్వరిదాన వెచ్చట

నుండి వచ్చి తని తొలుత నడిగితివి; అవహితుండ వై వినుము

చెప్పెద—

౧౯౧

—... జనకునిప్రశ్నంబులకు సులభ ప్రత్యుత్తరంబు లిచ్చుట...—

క. 'విను, పాంసూదకములచూ

ఙ్వున, జతుకావ్యములభంగి, భూతంబులకు,

మనుజేంద్ర, కలుగుఁ బాం; దా

పని ననోన్యసమధీనభావము గలదే?

౧౯౨

-
1. వినుము, దుష్టునకు నీశ్వరువలె, లక్ష్మకును కట్టెకునువలె పాణిలులకు
 యగును. అట్లు పాండు గలుగుటచే, అవి ఒకదాని కొకటి అర్థమగుట
 ౨) కలదా?

ఆ. ఒక్క-మేనియంద, యుర్వీశ, పంచభూ

తములు దశమితేంద్రియములు మనసు

బుద్ధియిను బ్రధానమును గల;—వివి యొక్క-

డొకటి యవియె; యేల యెండు సెప్పు?

౧౯౩

న. నిక్కంబునకు నెవ్వరు నెవ్వరివారుం గామి దెలియవే యని పలికి
వెండియు,

౧౯౪

తే. ¹సకలలోకములను సదృశ్యంబుకరణి

భావనము సేయుచుండుఁ బ్రధాన; మింత

యెఱిగి, జననాథ, యెవ్వరి నెచట నుండు

వార లనువార? మహ్మాటవలను సెప్పుమ.

౧౯౫

తే. నీవు నీయందు నినుఁ గను నెఱియ యొరుల

యందుఁ గానంగ వలవదే? యధిప, తన్ను

నొరుల నొక్కటిగాఁ జూచుపురుషుఁ డెచట

మీర లుండుదు? రెవ్వరివార? లను నె!

౧౯౬

తే. అరులు మిత్తు ల్బుడాసీను లనుచు సంగి

విగ్రహాదిషడ్గుణములవెరపు లొకరుఁ

డలవరించుచు విజయంబు నాసపడుచు

నుండు నటె! ముక్తిశైలఁ గిటు లున్నె యరయ!

౧౯౭

ఉ. కావున, నీవు ముక్తుఁడవు గా; విట్లు గాకయు, నిన్ను ముక్తుఁగా,

భూవర, చూచె; దిక్క-లఁక బుద్ధులు సెప్పి తగం దొల్పంగఁగాఁ

దోవఁగఁ బాడి బంధులకు;— దుర్మతి వృట్టినయట్టిమర్త్యు శా

రేవిధి నైన ముందు లిడి యెప్పటిబుద్ధి ఘటించుచాట్టునన్. ౧౯౮

వ. ఏ నెట్లు ముక్తుండఁ గా నంటేని విను మింకనుం జెప్పెద—౧౯౯

1. తా. (ప్రధానము.) ప్రకృతి సకలలోకములయందును మేలైన గుఱ్ఱము వలెఁ బరువెత్తుచుండును. జననాథా, ఇంత ఎఱిగియు ఎవరినేని ఎచ్చట నుండు వారలు అని ఎట్లు అడుగుదుము? అమాటకుఁ బయోజనమేమి చెప్తమా?

సీ. ¹వర్గత్రయంబునవలనను సప్తాంగ

ములయందుఁ జిత్తంబు మెలఁగుచుండ,

రాజులు: మజ్జన భోజన నిద్రావ

సరములు లోనుగా జనులు సేయు

విజ్ఞాపనము విని యాజ్ఞాపనం బొన

రించుచు, మంత్రులుఁ బ్రేమపాత్ర

తరుణులు నస్వతంత్రతఁ జేయ, నర్థుల

కొనరితిండియు, ధనగుప్తిమీఁది

తే. భరముఁ—దమలో విరోధు లై పట్టి మనసుఁ

జిక్కువఱుపంగఁ, బెక్కఁడు) సిరికి నడువఁ

బరిహరించుచు, బహుదుఃఖిపరులు నల్పు

సౌఖ్యులును నగు చునికి రాజ్యంబు తెఱఁగు—

౨౦౦

వ. వారలు ముక్తులు గామిదెల్లంబ; అది యట్లుండె. నీకు విశేషించియు

చ. సదయమనీషఁ బంచశిఖసంయమి మోక్షము దెల్పె నంటి; నీ

హృదయము నాదు చొచ్చుటకు నెంతయు రోసితి; ముక్తుచందమే

యిది! నిరపేక్షుఁ డైన, విను, మెయ్యది యెట్లయినం బ్రశాంతిసం

పద నొకయింతయుం గల్గఁగఁ బాఱక యుండఁడె నిర్వికారుఁ డై?

1 తా. రాజులు=కర్త. వీరు, (వర్గత్రయముల=)ధర్మార్థ కామములయందును (సప్తాంగముల=) స్వామి, అమాత్మ్యండు (=మంత్ర), సుహృత్తు (=మిత్రు)డు, కోశము (=బొక్కసము; ఖజానా), రాష్ట్రము, దుర్గము (కోట), బలము (=సేన)—ఈ యే డింటి యంజును మనస్సు మెలఁగుచుండఁగా, సాక్షము భోజనము నిద్రామన్నగు నవసరములయందును జనులు సేయు విస్తృతములు విని, తగు నుత్తర్య ఇచ్చుచు, మంత్రులను ప్రేమపాత్రము లగుతరుణులును తమ్ము (=ఆరాజులను) అస్వతంత్రులగుగఁ జేయఁగా, యాచకులు తిండికై కొనరుటయు, ధనము దాచుకొనవలయు నను నాశయం బగవఁడ్రయి రాజ్యాలమగ్నములను జిక్కువఱుపఁగా, బెక్కఁడు) సంపద నొనఁపఁగింప దండె త్తిరాఁ బరిహరించుచు,—బహుదుఃఖిపరులును అల్పుసౌఖ్యులును అగు చుండట ర్థాజ్యమురీతి—

క. విను, శూన్యస్థానంబున

నునికి యతికిఁ గృత్య మగుట, నుర్వీశ్వర, ము

క్తిని మానసంబు శూన్యం

బని చొచ్చిత; ముక్తి లేమి నది ద పుయ్యెన్ .

౨౦౩

వ. అట్లుం గాక,

౨౦౪

ఆ. కాలుఁ జేయు మొదలుగాఁ గలనాయంగ

కములలోన నిన్నుఁ గలయ దొకటి

యేని; రిత్తయిప్పు డేటికిఁ గటకటం

బడుచు నిట్లు దూరఁ బలికి తధివ?

౨౦౫

వ. అని యమాత్యులదిక్కు నూచి,

౨౦౬

ఆ. వీరు పెద్దవారు; వీరలు విన, నిట్టి

తులువమాట లాడ దొరకుఁ దగునె?

యెదిరిఁ దూలపుచ్చుటే మంచివెరవు? గాం

భీర్యహాని దలఁచుపేపు లేదె?

౨౦౭

క. ననితలపురుషులయెడఁ బు

ట్టినయది వెల్లివిరిసేత డిమ్మరితన; మె

ట్టి నికృష్టం డైనను ని

ప్పునికిఁ జొరఁడు; దగునె యిది నృపాలసుతునకున్ ?

౨౦౮

చ. ¹బినరుహపత్త్రలగ్నజలబిందువుచాడ్పున సంగవర్జితో

ల్లసనమునన్ వసించితి; నిలావర, నీమది నిట్టిదానిఁగాఁ

బొసఁగ నెఱుంగ వైతి నను; బొం కగు టేర్పడియెన్: విముక్తిచొ

ప్పు సదయవృత్తి నీకు ముని పుంగవు చెప్పట;— మాట లేటికిన్?

1. తా. తామరాకున నున్న నీటి బొట్టువలె ఏతగులము లేక వర్షించితిని.

నిట్టిదానిగా నన్ను నీమఁసున నెఱుంగ వైతిని. నీకు మోక్షమునుగూర్చి దయతో బనిపుంగవుఁడు చెప్పట బొంకు అని స్పష్ట మయ్యెను. ...

క. నీవు గృహధర్మపరతయుఁ

బోవిడిచితి; నీకు మోక్షమును విదితము గా;

దేవలనికిఁ గా కిట్లు, ధ

రావర, మిథ్యాప్రబోధరతుఁ డై తరయన్!

౨౦౦

క. ముక్తులు ముక్తులఁ గలయుట

యుక్తమ, యది నభము నభము నొందు తెఱఁగు; నీ

ముక్తత బాం కని దీనిని

సక్తతగా నీవు గనుట సాలదె తెలుపన్?

౨౦౧

వ. మనము ముక్తులము గాకున్నను మనకు సాంగత్యంబు గలుగుట

నింద్యంబుగాదు. ఎ ట్లంచేని,

౨౦౨

సీ. నిఖిలజనశ్రోత్రస్సఖకరం బగుచరి

త్రమునఁ బెం పారెడుప్రధననృపతి

కులమునఁ బుట్టితి; సులభ నాపేరు; మ

త్పూర్వులు శతశృంగమునను ద్రోణ

మునను శక్తిద్రావరమున మహాధర్మములు

సేసిరి; విను, పాకశాసనుండు

దమపాలి కేతేరఁ దద్గోష్ఠిఁ బరమార్థ

చింత సేయుదురు; భూకాంత, యేను,

తే. నాకు నెన యైనపురుషుండు లేకయునికి,

మోక్షధర్మప్రవర్తనమునఁ జరియింతుఁ;

గాన, సీచూచువర్ణసాంకర్య మస్మ

దీయసాంగత్యమున లేమి దెల్ల మరయ.

క. నను డాప నేల? - దానం

గనియెడునది గలదె? ముక్తి గలదో లేదో

జనకున కరసెదఁ గా కని

చనుదెంచితిఁ; దప్పె యది విచారింపగన్?

౨౪

క. అని యిట్లు పలుకు పలుకులు

విని పలుకక యున్న జనకవిభునాననముం

గనుఁగొని, సులభ నగుచు ని

ట్లనియె నతనితోడఁ గౌరవాన్వయముఖ్యాః

౨౫

తే. అగ్ని వెచ్చనొ చల్లనొ యని మనమునఁ

గరము సందియ మందుటగాదె నిన్ను,

నధిప, ముక్తుడవో కావొ యని తలంచు?

టది మదీయబాలిశభావ మని తలంపు.

౨౬

చ. జనవర, నీసుభాషల నసత్య మొకండును లేదు; నీవు స

న్మనిగఁగీర్తనీయఁడవు; మోక్షము నీకటచేతిలోని దై

యునికి దృఢంబుగాఁ గనియు నొండాకచందము మాటలాడితి

నిను నగియింపఁగా వలసి; నీదగుమన్నన శంకవాసినన్ —

౨౭

క. అవియెల్ల నసత్యంబుల;

యవనీశ్వర, యరయ వచ్చు టది యొక్కఁడు ని

క్కువ; మీయపరాధము భవ

దవిరళసౌజన్యమగ్ను మగుఁ గాక తగన్.

౨౮

క. సులభానామము; సంస్మృతి

పొల మొల్లక తిరుగుటయును, భూలోకవరా,

కలరూప; నేటి కిచ్చట

నిలిచెద నీవు మునిసేవనీయుడ వగుటన్.

౨౯

తే. అనినఁ దానును మంత్రులు నవ్విభుండు

సులభఁ గొనియాడె, నాఁ డెల్ల నలఘుగోష్ఠిఁ

బ్రయము రెట్టింప నయ్యోగినియును దారు

నెమ్మి నొక్కఁడై యుండిరి నృపవరేణ్య.

౨౨౦

వ. మఱునాఁ డజ్జనపతి యనుమతిసేయ నమ్మహానుభావ నిజేచ్ఛం
జనియె. అని చెప్పిన నప్పొరవోత్తముండు ప్రమోదాయత్తస్వాంతం
డయి శాంతనవునితో: 'శుకుని కెవ్విధంబున వైరాగ్యంబు సొప్పడి
యెం జెప్పవే' యనుటయు, నతం డా ధర్మసుతున కిట్లనియె: ౨౨౧

అథావేదవ్యాసుండు శుకున కుపదేశించిన వైరాగ్యప్రకారము.

సీ. ప్రాకృతజనులవర్తనములవెంటఁ జి

త్తమున జరా-మరణములకలిమి

దలఁపక యేమటి మెలఁగెడుశుకుఁ జూచి,

విపులధర్మజ్ఞాననిపుణధిషణఁ

డైనవేదవ్యాసుఁ డాతని కిట్లను:

'మనసు నిఁద్రీయములు మద్దితములు

గాఁ జేయు; ముత్పథగాములు గా నీకు;

మకోధ సత్య శమార్జవములుఁ

తే. దపము దమము నహింసయు ధర్మమునకు

నాకృతులు;- వీనిఁ బాలింపు; మాంకలియును

నీరువట్టును దగియెడు నెఱి నడంచి

జేవతాతిథిశేషోపజీవి వగుము.

౨౨౨

క. నురువున నొనరించినపం

జరంబులో నున్నపులుగుచాడ్పున మేనం,

బురుషవర, జీవ ముండుట

పరికింపక యేమటంగఁ బాడియె నీకున్?

౨౨౩

తే. ఎన్నికొనుచుండఁ జనుచుండు నేండ్లు;- లివ్వి

ధమున నాయువు దోడ్తోడఁ దఱిఁగి భీష

హాని వాటిల్లఁగాఁ, బుత్ర, యనవధాన
నిద్రామోహితృణైః యునిఁగి నీకుఁ దగునె?

౨౨౮

క. విను, నూనశోణితవివ

ర్ధన మగు నైహికమునందుఁ దత్పరులు పరం
బని యొకటికలిమి దలఁపరు;

గొనరు బుధులమాట నాస్తికులు వినయనిధి.

౨౨౯

తే. బుద్ధిమంతుల తెరువునఁ బోక, యుత్ప

ధప్రవర్తులనడచు పథంబునందుఁ

జనుట, విను, మప్పటికిఁ జూడఁ దనకుఁ జాల

నించి యుండు; నాపద యొనరించుఁ బదప.

౨౩౦

చ. తనతనధర్మమున నడపి దానన సంతన మంది శాంతభా

వనరతి నుండువారిఁ గని, వారలచెప్పెడుధర్మవృత్తి ని

చ్చైనయుఁగ నూఁది, సత్పదముఁ జెందుట కెక్కుము, 'పాత్రినూలిపు

ర్వు నెనయుఁ గాకు; బంధకుఁ డవుఁ దన కజ్ఞుఁడు దాన యమ్మెయిన్.

తే. ²అస్థిరేంద్రియసలిలమయంబుఁ, గామ

రోషదారుణగ్రాహప్రదూషితంబు

నైనసంసారసాగర మతులభైర్య

పోతపాత్రిక నిస్తరింపుము కుమార.

౨౩౧

క. కామాదితృప్తుఁ డై నరుఁ

డేమజి యుండంగ, — గొటియ నెత్తెడుపులియు

1. తా. పట్టునూలికాయలోని పురుగువలె గాకుము. ఆపురుగువలె తెలివిలేని వాఁడు తనంతకుఁదానే (బంధకుఁడు) కట్టివేయువాఁడగును. 2. స్థిరముగాని ఇంద్రియము లనఁబడు జలముచే నిండినదియు, కామము (=కోరిక), రోషము (=కినుక) అనఁబడు భయంకరములగు మొసళ్ళచేతను నీరుపాములచేతను కలఁక వాటిన సంసారసాగరమును అధికభైర్యమును పడవచే వాటుము కుమారా.

ద్వామత,—మృత్యువు గొని చను;—

నామూఢునియట్లు గాకు మతులవివేకా.

౨౨౯

తే. బ్రాహ్మణత్వంబు గడు దుర్లభంబు; దాని

నెట్ట కేలకుఁ గని కడ ¹యెద్దుఁ జేయ

ఫలదె: తపము దమంబు నిశ్చలవివేక

సంపదయు నూఁది నరుండు దుస్సంగ ముడిగి?

౨౩౦

క. విను, విప్రశరీరము సుఖ

మునకే?— బహునియమదుఃఖముల నిహమునఁ జెం

దను, నిత్యసౌఖ్యముం బర

మునఁ బొందను బుట్టెఁ గాక బోధప్రవణా.

౨౩౧

క. ²బలితపుటురి గామోమున

నిలుచుట, యారజ్జుద్రెవ్వ నీలిగి సుమతుల్

వెలుడి చని సుఖు లగుదు; ర

వ్వల నెఱుంగరు పడుదు రంద, వత్స, దురాత్ముల్

౨౩౨

తే. తాను దెగునేని బాంధన దార పుత్త)

మిత్తు) లనునజ్జనంబు లేమిటికి? విగత

చింతుడై గుహ సాచ్చి యశాంతబుద్ధిఁ

దడవి కానంగ వలవదె తన్నుఁ దాన?

౨౩౩

తే. జరయు మరణంబు మర్త్యనిజన్మ మాది

గాఁగ వెనువెంటఁ దగులు నగ్గంబు వేచి;

³యెల్లి సేసెద ననక మే లిపుడ చేయు;

తనయ, ⁴వాక్కునె మృత్యువు జనులపచులు?

౨౩౪

1 = అనుగమించుటకై, 2. తా. ఊరిలో నివసించుట బలమైన ఉచ్చు (=వాగుర) లోఁ జీక్కుట వంటిది. ఆత్రాడు తెగునట్లు ఒడలు విఱచుకొని బుద్ధి మఁతులు దానినుండి వెలువడి సుఖమందుదురు. దురాత్ములు ఆ మార్గము నెఱుంగరు; అందుననే—ఆ ఊరిలోననే పడుదురు. 3=రేపు. 4=జనుల పనులకై మృత్యువు చేచియుండునా?

ఆ. ఆశ్మశానగమను లంతియ చుట్టంబు;
లగ్నిఁ గలపి మగలు నఖిల మైన
జ్ఞాతిజనము; దీనిఁ జర్చింప కందఱ
యందు మమతఁ బెనుచు నజ్ఞుఁ డనఘు. ౨౩౧

క. లోకము గాలముచే ని
ట్లాకులపడు చునికి గాంచి, యధికధృతిని ధ
ర్మైకాంతతానిరూఢిం
గైకొని తోవంగ వలదె కాలవికృతులన్! ౨౩౨

క. మానుషము దుర్లభము; సో
పానం బగు నది విముక్తిపదము గనుటకొన్;
దానిఁ గని, తొంటిచందము
రానీక సముద్యమమునఁ బ్రాకరగ వలదే! ౨౩౩

క. అనఘా, తపోవనమునన
జననంబును మరణదశయు సంప్రాప్తము ల
య్యెనయేని వాడు ముక్తుడె—
మనంబు బహుకామవికృతిమగ్నంబై నన్! ౨౩౪

తే. భోగములు సంపరిత్యక్తములుగఁ జేసి
1కేవలాంగుఁ డైనిర్మలభావయుక్తిఁ
దపము గృహమునఁ నేనియుఁ దత్పరతఁ జ
రించి సంసారజలధిఁ దరించు నరుడు. ౨౩౫

క. 2విను, దార పుత్రి మిత్రులు—
సనిరి, కొడుక, మున్ను చనినజన్మంబుల; నీ
కును వారు, వారలకు నీ
పును,—మఱుపుట్టువులఁ గొఱ యపుట గల్గెనొకొ! ౨౪౦

1=విరఁ డై; భక్తుఁ డై; ఒక్కఁ డై. 2. తా. కొడుకా, విను, కడచిన జన్మ
ములయందు ఆలు పిల్లలు మిత్రులుగా నుండి చనిరిదా!— తరువాతి జన్మములయందు
వారికి నీవు లే వని, నీకు వారు లే రని కొఱత గలిగెనా?

అ. ¹ఏన కలను నాకు; నెవ్వరివానిఁ గా

నాత్మఁ దలఁతు నన్ను నట్టివాని

నెందుఁ గానఁ; గాన, నెవ్వరివాఁడను

గా ననంగ వలదె మాననీయ!

౨౪౧

క. దారాపేక్షం గష్ట

ప్రారంభముఁ బూని యిహమునందుఁ బరమునక

వారనిసంక్షేపంబులఁ

గూరు నరుఁడు;— దాని జేయఁ ²గొనకొండ్రె బుధుల్! ౨౪౨

చ. ధన మది యేల భోగమును దానము లే దగు నేని! శత్రుమ

ర్షన మొనరింఁజేని బల దర్పము లేల! సధర్మవృత్తికి

గొనకొనఁ జేని విన్ని, మునికుంజర, యేల! జితేంద్రియుండు గాఁ

డనఁ జను నేని నాత్మవిధ మారయు నాక్రమమేల చెప్పుమా! ౩౪౨

క. అని యిట్లుపదేశించిన

విని, శుకుఁడు విముక్తిమార్గవిదుఁడై చనియె

జనకుఁ దొఱఁగి నిశ్చలదీ

పనిభాత్ముం డగుచుఁ గురుస్థపాలవరేణ్య.

౨౪౪

క. అనిన విని, దేవతటిసి

తనయునితోఁ బాండురాజతనయాగ్రజఁ డి

ట్లనుఁ బ్రీతియు వినయము నా

ననమునఁ దళుకొత్త ³సెరతనయవంశవరాః

౨౪౫

1. తా. నాకు నేనేకలను. నన్ను ఎవ్వరివానిగా మనస్సునఁ దలంతునో అట్టి దాని నెక్కడను జూడను. కావున నే నెవ్వరివాఁడను గాను అనవలదా? 2=యత్నిం విద్వాంసులు! 3=అర్జునుని కొడు కగు శభిమన్యుని వంశమున శ్రేష్ఠుఁడా, — కూ, — అని సంబోధనము.

—అతిథిలీఘ్నఁడు ధర్మరాజునకు ఈకుని జన్మప్రకారంబు సెప్పటాఁడు—

ప. కృష్ణద్వైపాయనపుత్రుం డనుమాత్రయ కాని, శుకునిజన్మంబు
తెఱుంగును, నతని తల్లిని, నతండు బాల్యంబున మహానుభావుం
డగుటకుం గతంబును, నతండు సిద్ధి వొందినభంగియు నెఱుంగను—
అవి యెల్ల నెఱింగిపుము. ౨౪౬

సీ. అనవుడు, నతఁ డిట్లు లను నాతనికిఁ : “¹గర్భి
కారవనం బనఁ గలదు మేరు
తటమున; నం దద్రితనయయుఁ దానును
బశుపతి వీలమైఁ బ్రమథగణము
గొలువ నుండఁ, దనూజుఁ గోరి వేదవ్యాస
సంయమి తత్ప్రదేశమున యోగ
బల మూర్జితముగఁ దపం బొనరించె; యో
గమునకు రాజసూయములు నశ్వ

అ. మేధములును నపరిమితము లైనను సరి
గావు సూర్య! వినుము, కౌరవ్యోద్ర,
తత్తపోవిశిష్టతకు మెచ్చి శివుఁడు ప్ర
త్యక్ష మై ‘యభీష్ట మడుగు’ మనిన, ౨౪౭

ప. అమ్మునీశ్వరుండు భక్తిసంభ్రమభరితుం డగుచుండప్రణామంబుసేసి,
క. ‘జల పవ నాంబర వసుధా
నలసమవీర్యుఁ డగుపుత్రు! నా కొనఁగంగా
వలయు’ ననుడు, ‘నిచ్చితీ’ నని
పలికి చనియె నమ్మహాకృపామూర్తి నృపా. ౨౪౮

ప. ఇట్లు లబ్ధవరుం డగుచు సత్యవతీసుతుం డగ్ని కార్యపరుండై యరణి
పుచ్చికొని మథింపం దొడంగిన, ఘృతాచి యనునప్పరోవనిత

లోచనగోచరం బగుటయుఁ, దానునుం గామగోచరత్వంబు నొందిన,
నయ్యిందువదన యమ్మునితెటా గెటింగి వంచనం జిలుక యయి
యుండె. అతడును ధైర్యం బవలంబించి యరణికార్యప్రవణుడై
యుండఁ, బ్రబలుం డగునంగజనిచెయ్లు నప్పరోచూపాతిశయసక్త
చిత్తుం డైన యాసంయమిశుక్లం బయ్యరణియందుఁ బడియె. ఆ
విప్రుండు నిర్విశంకమగు నంతఃకరణముతో నరణిమథన మొనరించిన,

తే. అయ్యరణిఁ బుట్టి జనకసమాకృతియును

భూరికాంతియు వెలుఁగంగఁ బాలిచె శుకుఁడు—

యాగకాలసుసంభృతహవిరవాప్తి

మహితతేజస్కుఁ డగుహుతవహునిమాడ్కి.

౨౧౦

సీ. అపుడు, మందాకిని సాకార యై వచ్చి

మంగళస్నానసమన్వితుఁడుగ

నొనరించె; నాకసంబుననుండి పడియెఁ గృ

ష్టాజినదండంబు అతనియెదుర;

దివ్యదుందుభులును దేవాంగనాగాన

ములును వీతెంచె నద్భుతము గాఁగఁ;

గునుమవర్షంబులు గురిసె; నింద్రాదిదే

వతలు గారవమున వచ్చి; రంబి

తే. కాసమేతుఁ డై యేతెంచి కామవైరి

యతని నుపసీతుఁ గావించె; నమరనాథుఁ

డుజ్వలంపుఁగమండలు వొసఁగె; నిచ్చి

రమరు లెన్నండు మాయనియంబరములు.

౨౧౧

క. మృగపక్షీసమూహము లా

దిగఁ గల్గుచరాచరముల దివ్యప్రభవుం

డగుశుకునిపు ట్టొనర్చెం

బ్రగాఢతమసంప్రమోదభరితంబులు గాన్.

౨౧౩

క. జనియించినమాత్రన య

మునిపకిశోరమును వేదములు వొందెను ద

జ్జనకుని మును పొందిన తెఱఁ

గున; నబ్బలుఁడు వరించె గురుఁడుగ ధిషణున్.

౨౧౪

వ. ఆచారపరిపాటి యవలంబించి యిట్లుపాధ్యాయవరణంబు సేసి,

తే. అతఁడు సదివింప వేదవేదాంగధర్మ

శాస్త్ర-రాజసీత్యాదికసకలవిద్య

లును గ్రమంబునఁ జదివి యమ్మునికుమారుఁ

డచ్చటన యుండె వ్రతచర్యలందుఁ దగిలి.

౨౧౬

వ. దేవతలకు లోనుగా మంత్రోణీయుండును మానసీయుండును నగుచు
నట్లుండు నయ్యారణేయుండు, నిజాశ్రమంబున నున్నతండ్రిపాలికిం
జనుదెంచి, తదనుసరణప్రక్రియం బ్రవర్తించునెడ, నచ్చేరువం జరి
యించుమునికుమారులతోడి యాటలు మరగి లోకంబుతోడి
పాటియై యాత్మానుసంధానంబు సేయ లేక మెలంగుచున్నం
జూచి యాసత్యవతీసుతుండు సాంఖ్యయోగశాస్త్రంబు లతనికి
నధిగతంబులు గావించె. మఱియు దేహంబునందలి యహంకారం
బంతయు బంధులవలని మమతయుం బాయసట్టివాక్యంబు లుపదే
శించె. దానం బ్రబోధం బుదయించుటంజేసి యమ్మహామతికి బ్రహ్మ
చర్య గార్హస్థ్య వానప్రస్థధర్మాలు లనునాశ్రమంబులు మూటను
బుద్ధి రమింప దయ్యె. అయ్యుపరమపరుం డప్పారాశర్యుతోః
‘మోక్షప్రదం బెయ్యది దాని నెఱింగింపవే’ అనుటయు, ౨౧౭

ఆ. అతఁడు మోక్షదర్శి యగుట నిరూపించి,

యమ్మహామునీంద్రుఁ డతనితోడః.

‘వత్స, ¹కానఁ బొమ్ము వైదేహుఁ డగుజన

కక్షితీశు వినయగౌరవమున.

౨౧౮

క. 'గగనంబునఁ జను టుడుగుము;
తగంగఁ బాదప్రచారితన చను మిథిలా
నగరమునకు; నమ్మునినూ
స్యగుణుం గను;- మోక్షధర్మ మతఁ డెఱింగించున్. ౨౧౯

క. ఆరాజన్యనెడ నహంకారిత మమకారితయును గర్తవ్యము గా;
దేరికి నైనను బూజ్యం డారయ నాతఁడు- వినీతియతగుంజుమ్మి'

ఆ. అనిన నట్ల కాక యని మేరుముఖనగం
బులు ననేకనదులుఁ బలుదెఱుఁగుల
దేశములును వివిధతీర్థంబులును జల్కఁ
గడచి వచ్చె భరతఖండమునకు. ౨౨౦

• వ. వచ్చునప్పు డెయ్యెడ నేపదార్థంబులఁ జూచినం జూడనివాఁడపోతె
వచ్చె. ఇల్లు వచ్చి విదేహజనపదంబు సొచ్చి మిథిలాపురంబునుప
వనంబు దఱిసి చని తదీయప్రాకారద్వారదేశంబు సేరినసమయంబున

ఆ. ద్వారపాలు రచట వారింప శాంతిమై
నూరకున్నఁ, జూచి వారు వెఱచి
లోనికెఱుకఁచేసి లోఁగుచు వారు ద
న్ననుప నరిగె నృపగృహంబు సేర. ౨౨౩

క. అచటఁ బ్రతిహారు లాఁగిన
నచలితశమవృత్తి నుండె; నవ్వేత్రధరుల్
ప్రచలితమతు లై యాతెఱఁ
గుచితంబుగఁ జెప్ప, నృపతియుఁ బురోహితునిన్. ౨౨౪

తే. అరయఁ బుత్రైఁచె; నాతఁడు నరసి పోయి
నిజ మెఱింగింప, భక్తి వినీతి సంభ్ర
మములు ముప్పిరిగొనఁగ నమ్మనుజనాథుఁ
డఖిలమంత్రులు బుధులుఁ దో నరుగుదేర, ౨౨౫

చ. శిరమున సర్వపాత్ర గొని చెచ్చెర వచ్చి ప్రియం బెలర్ప న
గ్గురుసుతుఁ గాంచి యంతిపురికోటకు లోనగునొక్కసామ్యమం
దిరమున కమ్ముని గొనుచు దేవసమప్రతిపత్తి నేగి ర
త్తురుచిరకాంచనాసనమునం దగ నుంచి సునీతపాద్యుఁ డై, ౨౩౬

క. లలితాక్షతములఁ గుసుమం

బులఁ బూజితుఁ జేసి యర్ఘ్యమును గోవును న

క్కులపతికి నిచ్చె; విధిపరి

కలనజ్ఞం డైనయతఁడుఁ గైకొనియెఁ దగఁ.

౨౩౭

వ. జనకుండు సవినయంబుగా నిలుచూడి, యమ్ముని యనుమతి నేసిన
మఱి మహియంద సమాసీనుం డై తానును మాత్రులు విద్యజ్ఞ
సంబులుఁ గొలిచి యుండె. అట్టియెడ నన్నరపతిపరివారజాతం
బెల్లను గౌతుకమునఁ నేతెంచి యుతాత మొక్కొచుం జూచు
చుండ— ౨౩౮

తే. రూపవిభ్రమముల నప్పరోజనంబుఁ

క్రేణి సేయువారాంగనాశ్రేణిః గీత

నృత్యనిరతి నారాధింప, నిర్విశేష

యోజితేంద్రియఁ డై యతఁ డుండె నధిప.

౨౩౯

చ. అతనికి నన్నపానముల నంచితభక్తి నొనర్పఁగాఁ బురో
హితు నియమించి, యవ్వసుమతీశ్వరుఁ డద్దినశేషయామినుల్
చతురము భక్తియుక్తమును సుప్రమదంబునుఁ గా నయించె స
మ్మితమృనుసారభాషణసమీరణతం దదుపాంతవర్తియై ౨౪౦

వ. మఱునాఁ డమ్మహిపాలుండు గాలోచితకృత్యంబు లాచరించి,
కృతకరణీయుండును సుఖాసీనుండును నైయున్న యమ్మునిపాలికి
సూరిజనసమేతంబుగాఁ జని పరివేష్టించియుండి కేలుమోడ్చి: 'మీ
రిట విచ్చేయుటకుం గతం బేమి?' అని సవినయంబుగా నడిగిన, న

మృహాత్ముడు: మాతండ్రిపంపున మోక్షమార్గబోధార్థి నయి
వచ్చితి; విప్రునకుం గర్తవ్యం బెయ్యది? మోక్షం బేమిటం
బడయవచ్చు?— ఎఱింగింపవే' యనుటయు నతండు సవిశేష
సమాదరుండై— ౨౭౧

—... జనకుడు శుకున కుపదేశించినమోక్షధర్మప్రకారము...—

సీ. విను, ముపసీతుఁ డై విపుండు బ్రహ్మచ
ర్యంబు వేదాభ్యసనంబు నడపి,
దారసంగ్రహము సంతానసంపాదనం
బును నధ్వరక్రియయును నొనర్చి,
దేవపితృతిథిపూజావిధిపరుఁ డగు
చుండి వనమునకు హుతవహపి
యతముగఁ జని, యందు నతిధులఁ గొనియాడి
వ్రతము గమయపక్వత నొనర్చు

ఆ. నగ్ను లాత్మయంద యారోపితములుగఁ—
జేసి, వీతరాగచిత్తవృత్తిఁ
బరమశాంతిఁ బొంది బ్రహ్మశ్రమపదంబుఁ
బొందువాఁడు లోకపూజ్యచరిత. ౨౭౨

వ. అనిన విని యమ్మునివరుండు,— ౨౭౩

క. జ్ఞానోదయ మై యుండఁగ
మానక వెండియును నాశ్రమత్రయవాసుం
డై నిలిచి తత్కియాను
ష్ఠానము గ్రమవృత్తి నడపుటయు వలయునొకొ! ౨౭౪

తే. జ్ఞానవిజ్ఞానదృష్టి శాశ్వతికతత్త్వఁ
డయ్యె నేనియు విషవ రా దాశ్రమములఁ
గ్రమసమారూఢి యనునె వేదములు; దీనిఁ
దెలియఁ జెప్పవె మోక్షవిత్తిలకజన్మ. ౨౭౫

వ. అనవుడు, నతం డతని కి ట్లనియె:

౨౭౬

తే. జ్ఞానవిజ్ఞానములు మోక్షసాధనములు;
గురుని యుపదేశమున నవి దొరకొనంగ,
వానమోక్షంబు గాంచినవాఁడు విడుచు
నయ్యుపాయద్వయంబును నతులబుద్ధి.

౨౭౭

క. లోకోచ్ఛేదముఁ గర్మ
వ్యాకులతయుఁ గాక యుండ వలయుటకై, సు
శ్లోకా, చతురాశ్రమములుఁ
గైకొని నడపిరి దృఢంబుగాఁ బూర్వమునుల్

౨౭౮

తే. అందుఁ దుద ముట్ట నడచిన నందవచ్చు
ముక్తి; బహుజన్మసంసిద్ధమోక్షకార
ణముల శుద్ధుఁ డై ప్రథమాశ్రమమునయంద
కాంచు మోక్ష మొందేని నొక్కరుఁడు మునిష.

౨౭౯

క. వానికి మూఁ డాశ్రమముల
లో నిలువఁ బ్రయోజనాబులుం గలవె? తమో
ధీనతను రజఃపరత
న్మాన వలయుఁ గాక సత్త్వైష్టికమతి యై.

౨౮౦

తే. సత్త్వనూర్గాభిరతి యాత్మతత్త్వదర్శ
నంబుగావింపఁ దనుఁ దాన నరుఁడు గాంచు;
విశ్వమునఁ దానుఁ, దనయందు విశ్వమును వ
సిచుటయుఁ జూచుచును ముక్తిఁ జెంది యుండు.

౨౮౧

వ. ఇవిషయంబున యయాతివాక్యంబులు గల వాక్యగ్రంథము— ౨౮౨

ఆ. జ్యోతి యాత్మయంద యున్నది; గాన్ప శ
క్యము సమాహితాత్ముఁ డైనమునికి;

నొరులవలన దనకు, నొరులకుఁ దనదెస—

భయయు లేక యున్నఁ బరముఁ గాంచు.

౨౦౩

క. కోరికయు, నొల్లమియు లే

కేరూపున భూతములకు నె గ్గగు తెఱఁగుం

జేరక, యకామవృత్తిఁ ద

పోరతి నున్నతఁడు బ్రహ్మముం బ్రాపించున్.

౨౦౪

క. వినఁ, జూడం బడునందె

ల్లను సమతం బరముఁ గనుచు, తౌల్యనిరసనం

బున సుఖ-దుఃఖాదిద్వం

ద్వనిరూఢుఁడు గాక యున్నతఁడు ముక్తిఁ గనున్.

౨౦౫

క. ఇనుమును-గనకము, నిందయు-

పినుతియు—సమములుగఁ గొనుచు, వివిధాంగకముల్

దనలోన నడచుకమతము

ననువున, నింద్రియము లడచునతఁడు గను శివున్.

౨౦౬

వ. అని చెప్పి,

౨౦౭

తే. అవ్వితేషంబు లెల్ల నీయందుఁ గలుగు,

టనఘ, భవదీయజనకదయాసమృద్ధి

సిద్ధదివ్యబోధంబునఁ జేసి తోచె;

నవ్విధముకంటె సీచంద మధికతరము.

౨౦౮

క. నీ వట్టిఁడ వగు తెఱుంగవు:

భావంబున సంశయమును భయమును బౌల్యం

బావేశింపఁగఁ జేయ న

భావితనిశ్చయుఁడ వగుటఁ బరమమునీంద్రా.

౨౦౯

క. జ్ఞానము విజ్ఞానము నీ

మానితగుణము లగు; నవి సమగ్రము లైనం

గా నేరదు మోక్షపదము

1గానుపు దృఢనిశ్చయుండు గాకున్నేనిన్.

౨౯౦

తే. ఒక్కకొఱతయు లేదు నీ వృదితమోక్ష
బోధుడవు; సంశయములెల్ల బోవవిడిచి
నిశ్చయింపుము నీ కన్న నెలపు శాశ్వ
తంపునెలపుగ విషయావికంపితాత్మ.

౨౯౧

—♦ శుకుండు హిమవంతంబున నున్న వ్యాసునియొద్దకు వచ్చుట. ♦—

క. అని బోధించిన జనకువ

చనములు విని, శుకుండు విగతసంశయుడై శాం

తినిరూఢిఁ బరమసౌఖ్యం

బు నొంది తనుఁ దాన కనుచుఁ బోవుచు నుండెన్.

౨౯౨

తే. మాయతముతో సమానధర్మత్వ మొంది

యతఁ డుదజ్ఞులుడై నిఖిలామరులును

మునులు గరుడ గంధర్వాదులును గుతూహ

లమున వసింపించుశిశిర శైలమున కరిగె.

౨౯౩

సీ. కురువంశముఖ్య, యగ్గిరి పుణ్యవిభవన

మేతంబు; విను, మమ్మహీధరమునఁ

బరమేశ్వరుండు దపం బేకపాదస్థుఁ

డై బహువర్షంబు లాచరించె;

బుత్రలాభార్థితమునఁ గృష్ణుఁ డుత్కృష్ట

నియమాచరణములు నిష్ఠ సలిపె;

షణ్ముఖుఁ డాత్మీయ శక్తి ప్రభావంబు

దెలిపి దేవాధిక తేజఁ డయ్యె;

తే. మఱియుఁ బెక్క-ండ్రు మనులు, నమర్తులును సు

చరితములఁ బెంపు నొంది; రాశైల మావృ

పాంకునకుఁ గూతు నిచ్చె; యాగాంగయోని

యగుట నజుడు దదాత్మత్వ మర్థిఁ బొందె.

౨౯౮

వ. అట్టిమహామహిమ గలుగు నాహిమవతుంబునకు మున్న వచ్చి
సుమంతు వైశంపాయన జైమిని పైలనామధేయు లగుశిష్యులంగరు
ణావిధేయు డగుసాత్యవతేయుం డధ్యయనంబు సేయించు చుండు,
బుణ్యతమం బగుతదాశ్రమంబు భానుప్రభానిభం బగునిజకాంతి
విసరంబున వెలుంగి ¹నయ్యారణేయుం డమ్మునిపాలికిం జని, తాను
యోగబలంబున ననేకంబు లైనగిరిసరిదరణ్యంబులు గడచి యెందు
నుం దగులు వడక కార్మకజ్యానిర్ముక్తశరంబు చందంబున నేతెం
చుటకుం బ్రీతు డగు నప్పరాశరనందనుపాదంబుల కభివందనంబు
సేసిన, నతం డభినందింప నాసన్నక్షమాసీనుం డై జనకజననాధసం
వాదవిధంబు విన్నవించి, విశేషసచ్చుదం బావహించె. ఇ ట్లరణిసుతు
సమాగమంబు నొంది—

౨౯౯

క. అమ్మనియును శిష్యులతో

నమ్మహితాత్ము నునిచికొని యధ్యాపనశీ

ల మ్మగుచిత్తముతోడ సు

ఖ మ్మండఁగ నొక్క-నాడు గౌరవమొప్పన్.

౩౦౦

వ. కొలిచి యుండి సుమంతుప్రభృతులు నలుపు రతనితోఁ: ‘దేవా,
శుకుండు మొదలుగాఁగల యే మేవురమును వేదవిషయప్రఖ్యాతి
నెల్లవారికంటె నెక్కు-డుగావలయు; మమ్ముఁబోలె నొడ్ల నాద
రాధిక్యంబున భరంపడి సవిశేషంబుగా నధ్యయనంబు సేయింప
కుండుట మాకు వరంబు’ అని విన్నవించిన వీతపక్షపాతచిత్తు
డగునత్తాపసోత్తముండు,—

౩౦౧

తే. భక్తుఁ డగుబ్రాహ్మణునకు వాగ్భ్రహ్మ మఖిల
మును బ్రీయంబున నిచ్చుసజ్జనునిచేతి
లోనియది బ్రహ్మలోకంబు; దీని మీర
లేర్పడఁగ నెన్నఁడును వీని యెఱుఁగ రెట్లు?

౨౯౮

క. వినుఁ, డెల్ల వారు దుర్గం
బును గడచి శుభంబు నొంది పురుషార్థములం
గనువార కాక యనియెడు
ననుగ్రహము వలదె? యిట్లు లనఁ డగ వగునే?

౨౯౯

చ. అనుటయు వార లొండొరులయాననముల్ గనుఁ గొంచు నవ్వె యి
ట్లని: 'రటు లేనిఁ బోదుమె, దయాపర, శైలము డిగ్గి? భూమి నెం
దును జరియించి యధ్యయనదోహాలులం జదివించి యాజనం
బు నడపి నీకృపారసముపొంగు నిగుడ్తుమె యెల్లచోటులన్?' ౩౦౦

చ. అనవుడు: 'మున్న యిట్లు లన రైతిరి; వోవఁగ నీను మిమ్ము నెం
దును; 1గడు వెడ్డు వెట్టితిరి, దోహల మిమ్మెయి నుండ, జాణలై
నను నిటు వేఱొకఁ డడిగి; నావచనంబులు మీమనోరథం
బున కిటు సాధనంబులుగఁ బోకులఁ బోయితి రంచు నవ్వచున్—

తే. తమ్ము సంప్రీతిఁ గనుఁగొనునమ్మునీదు)
చరణకమలంబులకుఁ జక్కఁ జాఁగి మొక్కి
రన్నలుపురును;— వారల నతఁడు దివిచి
కరుణ సిగు రొత్త బిగి యారఁ గొనిలించి—

౩౦౧

వ. దీవించి, 'యెయ్యది సేసిన నప్రనూదాయ త్తచిత్తులరై చేయుండు.
ప్రలోకంబులందును మీకుం బ్రియం బైనచోటుల వ ర్తిల్లుండు'—

1. తా. మాయత్సహ మి ట్లుండియు శేర్పరులై నన్ను వే ఱొకటి యడిగి
మోసగించితిరి.

అని వీడుకొలిపినఁ జని, వార లధ్యాపన యాజనవిశేషంబుల
నశేష దేశంబులు శలంకరించుచుండిరి-అట్టియెడ— ౩౦౩

క. నారదుఁడు వచ్చి ప్రీతిం
బారాశ్చర్యమునిఁ గాంచి, 'బ్రహ్మనినాదం
బీరున్నచోట లేమికిఁ
గారణ మేమియొకొ!' యనుడు, గారవ మెసఁగన్— ౩౦౪

క. అతఁ డతనితోడ: 'శిష్య
ప్రతతి యిచట లేమి' యనుడు, 'బ్రహ్మర్షివరా,
సుతుఁడును నీ వైనను ద
ద్వితంబు నెల్లించు చుండవలదే?' యనినన్— ౩౦౫

క. నారదునివచనములుఁ బెం
పారం గొనియాడి భువన మంతయు నాదా
పూరితముఁ జేసె నమ్ముని
సారాధ్యయనమునఁ బుత్రసంయుక్తుడై. ౩౦౬

వ. ఇట్లయ్యురువురు నధ్యయనంబు సేయ, మహావాయువు బెట్టు వీచిన,
నవ్విశేషజ్ఞుండు పుత్రుతో ననధ్యయనసమయం బగుట నెప్పి,
తదధ్యయనంబు వారించి తానును నూర కున్న, నయ్యారణే
యుండు: 'నియ్యత్యధికమాయతం బెక్కడిది?' యని యడిగిన,
'సఖిలభూత వేది యగువేదప్యాసుండు, దేవయానంబున పిష్టుం
డును, చిత్ప్రయానంబున భానుండును, సూర్యార్ధోగమనపర్యాయ
రూపంబునం బ్రవర్తిల్లుదురు. అది పవనాలంబన కలితంబై చెల్లు.
పవనుల వినుము చెప్పెద: సమాచుండు దైవతసంఘసంభవుండు.
అతనికి నుదానుండును, నుదానునికి వ్యానుండును, వ్యానునికి
నపానుండును, నపానునికి బ్రౌణుండును జనింఱుచిరి. జగంబులు
వీరిచేత సాంవ్యాప్తంబులై యుండు. ప్రవహుండు ఆవహుండు

ఉద్వహుండు సంవహుండు వివహుండు ఉవవహుండు పరావహుండు
అనం బవనులుసప్తసంఖ్యలు. అదితిపుత్తు లఖిలభువనవ్యాప్తులై చరి
యితురు. వారు సమానాదిపవనపంచకమహితాత్ములు. వారల
వలన వర్షరబులకుం బ్రవర్తన-నివర్తనంబులు గలుగు చుండు. వివిధ
దైవతవిమానంబులకును మహితయానం బౌవహిల్లు. ఒక్కొక్క
నాడు విష్ణుని నిశ్వాస వేగంబు— 302

క. 'అప్పవనములను గలఁచిన
నిప్పురు సగువికృతవాయు విది; దీనిరయం
బిప్పుడు మహానీయం బగు;
నిప్పుర్వతమును జలింప నెసకం బెసఁగెన్.' 303

తే. 'ఇట్టియప్పుడు సదివిన నెల్లభంగి
నెడరు పుట్టుఁ గావునఁ, జదు వుడుగ వలసె'—
ననియెఁ; బదపడి, ప్రకృతిస్థ మయ్యెఁ బవన;
మఖిలభూతంబులకు సౌఖ్య మావహిల్లె— 304

స్నానకాలం బయ్యె' నని పలికి, పుత్రునకు: 'నీవు సదువుచుండు'
మని చెప్పి యష్టారాశర్యం డాకాశగంగాప్రపాతప్రదేశంబునకుం
జనియె. అయ్యారణేయుండును, నారదుం డాకర్ణింపఁ గొంతసే
పధ్యయనంబు సేసిన, నద్దేవముని మెచ్చి, యతనితో: 'నీకు మే
లొనరైనది నిష్టంబు సెప్పుము' అనిన, నతండు: 'ఈలోకమునంబుట్టిన
వానికిం హితం బెయ్యది దానిం జెప్పవే' యనుటయు, నమ్మహా
త్ముండు: 'తొల్లి సంయములకు సనత్కుమారుండు సెప్పిన
వాక్యంబు లేతత్ప్రయోజనంబు లయి యుండు; వానిం జెప్పద
నిను' మని యిట్లనియె: 305

—అథానారదఁడు శుకున కుపజేశించిన తత్త్వప్రకారము.అథ—

తే. ¹తపము సత్యంబు; కన్ను విద్యయ; సుఖంబు
విడువ; దుఃఖంబు రాగంబు;— వినుడు, నరుడు
ముక్తి కుత్సహింపక భవసక్తుఁడైన
నొండుపుట్టువునం దది యొంద రాదు. 3౧౧

క. ఆరయఁ గామముఁ గ్రోధము
వైరులు ముక్తి;—కవి రెండు వారించిన సం
సార మనాకారం బగు;
నేరిమి యొడదేల ముక్తి నెలపు గనుటకున్. 3౧౨

క. అపరిగ్రహసర్వారం
భపరిత్యాగములు గలుగుపండితునకు దుః
ఖపుఁదెరువు వాటిలదు; మో
క్షపదము సొప్పడి తదాత్మకసుఖం బొందున్. 3౧౩

క. భూతంబుల దర్శింపమి,
భూతాస్పర్శనము భూతములయెడ సంభా.
మాతరలత నొందమి,— సూ
రే తెరువు విమోక్షసుఖగరిష్ఠత వడయన్! 3౧౪

ఆ. హింస లేక యునికి, యింద్రియజయము,
నైరాశ్య, మచపలత్వ—మచగుణములు
నాల్గు గలుగునట్టి నరునకుఁ గరతలా
మలక మంతరాత్మమహిమ యెల్ల. 3౧౫

క. అమ్మునిపతివాక్యముల వి
ధ మ్మిది; దీనిం బ్రగాఢతత్పరతం జి

త్తమ్మున నిడి తెలిసి నడవు;-

మిమ్మెయి సమకూరు నీకు నిహపరసుఖముల్.

30౬

వ. అని చెప్పి వెండియు,

30౭

ఆ. పుత్త) దార బంధు మిత్త)సక్తుడు: రొంపి

బడినగజమునట్ల యెడరు నొందు;

¹భోగజాలపరుడు వాగురాజాలసం

పతిత మృగ-ర్ముషములభంగిఁ దలరు.

30౮

వ. ధర్మాధర్మంబులును సత్యాసత్యంబులును దొఱంగ

వలయు.

తొఱంగు తెట్లు సొప్పడు నంటేని,

30౯

సీ. విను, 'మధర్మం బహింసనమున నెడలు; ధ

ర్మంబు సంకల్పవర్జనముచేత

నవ్యాప్తిఁ బొందు; సత్యాసత్యములు బుద్ధి

గొని, -త్రోవ నగు'నని మునివరుండు

మఱియును జెప్ప: 'నాత్మవిభావనంబున

బుద్ధి విలీనతఁ బొందు; శోక

భయహేతువులు నిచ్చు బదివేలు వాటిల్లు;

బండితుం డందుఁ బొందండు; భూత

తే. ములును నింద్రియములు నొక్కప్రోవు గట్టి

యున్న వీనికి వగఁ బొందు: టూరివారి

కొలయు నెడరుల కెల్లఁ దా నుమ్మలికము

గట్టికొని కుందునట్టులు గాదె వత్స?

3౧౦

చ. అన విని, సంశయం బురివి యమ్మునితో నరణీతనూజుఁ డి

ట్లను: 'భవదీయదివ్యవచనామృత మాని యరోగచిత్తతం

1 తా. భోగలంపరుండు (వాగురా=) ఉరిలోఁదగులుకొన్న మృగములెను.
(జాల=) వలలోఁ జిక్కుకొన్న చేపవలెను తలరు (-చింతించును).

గని కృతకృత్యతం బారయఁ గాంచితిఁ; బాందెద యోగసిద్ధి సూ
ర్యనిమహితప్రసాదమున సూని; సమస్తము డిగ్గఁ ద్రావెదన్'

క. అని పలికి యమ్మునీశ్వరు

ననుజ్ఞ గొని తండ్రికడకు నదిగి వినతుఁ డై

తననిశ్చయంబు నెప్పిన,

విని, యతఁ డలరెం దదీయవిజ్ఞానితకున్.

3౨౨

ఆ. సంప్రమోద మందు సాత్యవతేయునిఁ

గని ప్రదక్షిణంబుగాఁగ వచ్చి

యరుగ నుత్సహించె నారణేయుఁడు;

దానిఁ గాంచి వత్సలత్వశౌరవమున

3౨3

అబ్రహ్మర్షిసత్తముండు—

3౨౪

క. 'ప్రమద మొనర్చెడు నానయ

నములకు నంత కటు నిలుము' నాఁగా, నిఁన్నే

హము నిస్సంశయముం దన

యమలమతిం బల్లవింప నాశుకుఁ డరిగెన్.

3౨౫

ఆ. జనకు విడిచి యిల్లు సని, సిద్ధచారణ

సముదయోపసేవితమును యోగ

సేవనార్హ విధము నై వెలుఁగొందు కై

లాసశిఖరితట మలఁకరించె.

3౨౬

సీ. విను, మందు సమము వివిక్తంబు నగుచోటఁ

బ్రాహ్మభాసీనుఁ డై పరమయోగ

రతిఁ బదప్రభృతిగాత్రములఁ గ్రమంబుగ

నాత్మధారణము సేయంగ, నంత

నినుఁ డుదయించినం గని, షాణి-పాదసం

యమ మొప్పు నద్దేవు నాశ్రయించి,

నిర్విషయం బగుసర్వాత్మతత్త్వంబు

గాంచి, విశిష్టయోగక్రమంబుఁ

తే. బొంది, నారదముని ¹యలవోక యచటి

కరుదెంచిన వినతుఁ డై యాత్మయోగ

సిద్ధి యెఱిగించి, నీకృపఁజేసి తెరువు

గంటి; నరిగెద విగతసంగత్వ మొంది;

3౨౭

క. అని పలికి విమలయోగం

బున నాకసమునకు నెగసి పోయె గరుత్మం

తునిభంగి; నపుడు సాధ్యులు

మునులుం గని విస్మయమున మునుఁగుచుఁ దమలోక. 3౨౮

తే. అచిరకాలంబునన యమ్మహాత్ముఁ డిట్లు

యోగసిద్ధిఁ బొందించునె! యుల్ల మోత

నిర్మలమొ! పితృభక్తివినిశ్చలత్వ

సంపదన చూచె యీతఁ డీపెంపు వడనె!

3౨౯

—...వ్యాసుఁడు వెనుకొన శుకుఁడు యోగమార్గంబున నదృశ్యుం డగుట. ...—

వ. అని మఱియు ననేకభంగులం బ్రస్తుతించుచుడిరి. అట్టియెడ శుకుండు,
మృగ-పక్షి శైల సరి త్సరసీతరు గుల్మలతలం గలయం గనుంగొని,
“మాతండ్రి నావెనుకం జనుదెంచి నా దగుపేరం బిలిచెనేని మీ
రెల్ల ‘నో’ యన వలయుం జూడీ!” అనిన, నవియట్ల చేసెద మనియె.
ఆబ్రహ్మర్షివరుండు దమోరజస్సత్త్వంబులం గ్రమంబున డిగ్గఁ ద్రావి,
యత్తరాభిముఖుం డయిపోవ, నొక్క మహాపర్వతంబు శృంగంబులు
రెం డత్యంతపీతశ్వేతంబులై మేరుహిమవంతంబులందెగడుచుంగదిసి,
యనేకయోజనాయామవిస్తారంబులు గలిగి మార్గంబున కడ్డపడి
యుండె. అతం డప్రతిహతగమనంబునం జన నవి దుత్తుమురై

రాలె. అద్భుతభంగి యగు నాసిద్ధపుంగవుడైఁ బుష్పనర్పంబు
గురియుచు నమరగణంబు బహువిధంబులం బ్రణుతించె. అప్పురా
శర్యపుత్తుఁ డయ్యెడం బ్రవహించు మందాకినిమీఁద జదలఁ
జేరువం జనియె. అట్లు సనుసమయంబున, — 33౦

తే. ¹నగ్నలై యప్పర స్త్రీజనములు సలిల
కేలి సలుపుచు నుండి, శంకింప కమ్మ
హాత్ముఁ గనుఁగొను చెప్పటియట్ల నిర్వి
కారవృత్తి వర్తించిరి కారవేంద్ర. 33౧

వ. అయ్యవసరంబున సత్యవతీసుతుండు నిజసుతువెనుక మహాయోగ
గమనంబు గైకొని తగిలె. అంతకు నయ్యారణేయండు వాయు
పథం బతిక్రమించి సర్వభూతాత్ముకుం డయ్యె. అప్పుడు, — 33౨

తే. వెనుక నరుగుచు నున్నయవ్వేదమూర్తి
తోడ సిద్ధ-చారణులుఁ దత్సతుఁడుకైల
శృంగవిధ్వంసియై పోక నెప్పు, నెలుఁగు
పెంపు మిగుల 'శుకా' యని పిలిచె నతఁడు. 333

వ. పిలిచిన నాసర్వగతుండు నిజప్రకారం బంతర్హితం బగుట దేటపడ,
బయల 'నో' యను నాదంబు నిగుడునట్లు సేసె. తదనంతరంబ—

తే. సకలజంగమ-స్థావరసమితు లెల్ల
'నో' యనిన నద్భుతం ²బెడ్డ నుద్భవింప
సత్యవతికొడుకు- కొడుకువిశాలమహిమ
దెలిసి యప్పర్వతముమీఁద నిలువఁ బడియె. 33౪

వ. ఇట్లు నిలిచినయవ్వేదవ్యాసమునీశ్వరుం గాంచి జలవిహారంబు సలుపు
నయ్యప్పరోజనంబులు సిగ్గునగ్గలిక గ్రందుకొన నందఱునంబరంబులు

1. దినమొలలు గలవారై; వివశ్రుతై. 2. రూ. ఎడ్డ; ఎడ్డ; ఎడఁద, ఎడ =
మనస్సు.

ధరియించిరి. అద్వివ్యభోధమహాసీయుండు నిజతనయు చనునప్పుడు వారు శంక లేక యునికి గని, యతనిముక్తతయుఁ దనసక్తతయుఁ నిరూపించి, ప్రియంబును లజ్జయు నొక్కటఁ బాడమనున్నంత—33౬

క. సురమునిసిద్ధగణంబులు

పరివేష్టించంగ నతనిపాలికి గంగా

ధరుఁ డేగుదెంచి నెవ్వగఁ

బారయునతనితోడఁ గరుణ పొంపిరివోవన్.

33౭

వ. అనునయపూర్వకంబుగా ని ట్లనియె:

33౮

క. జల పవ నాంబర వసు ధా

నలసమవీర్యుఁ డగువుత్తు నా కొసఁగంగా

వలయు నని యడిగి; తిచ్చితి,

నలఘుతపోవిభవ, యేను నట్టికుమారున్.

33౯

వ. వాఁడును మత్స్రభావంబునను భవత్తపోవిశేషంబునను బ్రహ్మ తేజోమయుండై దేవతలకుం బొంద రానిపరమగతిం బ్రాపించె. దీనంజేసి మోదగలు నందవలదె? విషాదంబునకుం బని యేమి?—
యని పలికి వెండియు,

3౪౦

తే. ఇలయు గిరులును శరధులు నెంతదాకఁ

గలుగు నంతకాలంబును వెలయుచుండు:

శుకునికీర్తియు, నీదుయశోవిభూతి

యును జనంబుల వీనుల కుత్సవముగ.

3౪౧

వ. అని నిర్దేశించి, ‘వలయునేనిఁ బుత్తసదృశ యైనఛాయనిన్నెప్పుడు ననుగమింప దర్శించువాఁడవుగా’ కనియె, ఇ ట్లనుగ్రహించి యా బ్రహ్మర్షివ్రవరుని సంప్రీతునిం జేసి వీడుకొల్పి విశ్వేశ్వరుండు నిజేచ్ఛం జనియె. ఇంతవట్టు నారదుండు నాకుం జెప్పె. 3౪౨

క. ఇది యితిహాసవరము; దనుఁ

జదివినవారలకు వినినజనముల కాయుఁ

ప్రద మగు; లక్ష్మీకీర్త్య

భ్యదయంబుల నిచ్చు; సుగతియును గావించున్. 3౪౩

వ. అనియె. అద్వైతమునిచేత నా వినినచొప్పున నీకుం జెప్పితి. నీ వింకనేమి
వినవల తనుటయు, ధర్మతనయుండు శంతనుతనయుతో: 'బ్రహ్మ
చర్యాదు లగునాలు గాశ్రమంబులవారును దమకు నుత్తమపద
స్థితి గోరి యారాధించుదైవం బెయ్యది? దయపల్లవింప నా
కెఱింగింపుము.'

క. అనియె నని చెప్పి గురు

భక్తినిరూఢుఁడు లోకమాన్యతేజుఁడు విద్యా

ఘనుఁ డగునావైశంపా

యనమునినరుఁ డిట్టు లనియె నాతనితోడన్. 3౪౪

తే. వ్యాసమునినాధు షడ్గుణైశ్వర్యధుర్య

నాగమవ్యాసకర్తృఘ నమితతేజుఁ

గొలిచి తత్ప్రసాదంబునవలనుఁ బెంపుఁ

గలిగి యేను నారాయణకథ ఘటించు. 3౪౫

వ. అని భక్తిపూర్వకంబుగాఁ బలికి జనమేజయున కిట్లనియె: అట్లజాత
శత్రుం డడిగిన, నయ్యాపగాపుత్తుం డతనితో నారాయణ-నారద
సంవాదం బనునితిహాసంబు మాతండ్రి నాకుం జెప్పె. దాన నీ
యడిగినయర్థంబు దేటపడుం; జెప్పెద— 3౪౬

క. అని పలికి యాదరంబున

మనంబు మేదురము గాఁగ, మనుజేశ్వర, య

జ్ఞనపతివీను లమృతరస

మున నించినయట్టిచందముగ నిట్లనియె:

3౪౭

—...భీష్ముడు ధర్మజునకు నారద-నారాయణసంవాదంబు నెప్పుట...—

సీ. విను, మవ్యయుండు సనాతనుడు విశ్వాత్ముడు
 నై ననారాయణు డనుమునీందు
 బదరికాశ్రమమున భక్తిమై గొలిచి నా
 రదుః 'డెద్దిసిద్ధి కారాధనీయ
 మానతి యి' మ్మన్న, నతఁడు: 'ధృ'వం బచ
 లం బింద్రియాగోచరంబు సూక్ష్మ
 మనుపమ మన సర్వమున కంతరాత్మ యై
 వెలుగుతత్త్వము దక్క- వేట కలదె?

తే. యరయ నారాధ్య మై యజుఁ డాది గాఁగ
 సకలభూతంబులకును బూజ్యంబు దాన'
 యనియె; ని ట్లన్న, నరసఖుఁ డతికృపార్ద్ర
 భావుఁ డైచెప్ప నప్పద్మభవసుతుండు— 3౪౯

వ. సంప్రీతుండైనవిశేషవినయంబున నమ్మహాత్మున కి ట్లనియె: 3౫౦

క. లోకేశ, నీవు ధర్మ
 శ్రీకావలి గాఁగ నవతరించుట విద్య
 ల్లోకంబు నెప్పు; నమ్మా
 లాకృతి యె ట్లుండునో దయాత్మకమూర్తి! 3౫౧

క. శుక్తిపరతయు గురుభక్తియు
 మతిఁ గల వాకకొంత కొంత, మన్నింపఁగఁ బా
 త్రత గలిగెనేని నా కొసఁ
 గు తదీయూలోకనం బగు తెలుగు కృపన్. 3౫౨

వ. అని వేడిన, భక్తపరాధీనుండైన యమ్మహానుభావుం డద్దేవసంయ
 మితోఁ: 'బరమైకాంతి వగుము. నీ కట్టిపెంపు సంపాదించెదం
 బొమ్ము' అనియత్యాదరంబునవీడుకొలిపినా బ్రతుం డై వియదీప్తి

జని, యమ్ముని గనకనగంబునందు నియతాత్ముడయి యుండి,
 దుష్కారణంబు నుత్తరంబు చేరువనున్న శ్వేతద్వీపంబునం దనాహా
 రులు నింద్రియవృత్తిరహితులు నస్వేదులు సుగంధిశ్వేతాంగులు
 నగు పురుషులం గాంచె ననిన విని, ధర్మపుత్రుం డవ్వీశేషంబులు
 ముక్తలక్షణంబు లై యున్నయవి; అప్పురుషుల తెఱఁ గఱింగింపవే
 యని యడిగిన శంతనునందనుం డతని కిట్లనియె: ౩౫౩

క. వారలకథ మాతండ్రికి

గారవమున బుధులు సెప్పఁగా నేమిటిం,

గౌరవముఖ్య, విశిష్టా

చారుఁడు నృపుఁ డొక్కఁ డుపరిచరవసు వనఁగఁ— ౩౫౪

ఆ. కలిగెఁ దొల్లి: భూమిగలయంతయును నేలు

సత్యమును దమంబు శమము విష్ణు

భక్తియును నయంబు బలిమియుఁ గ్రతుకుతూ

హలము బ్రాహ్మణప్రియంబు గలఁడు. ౩౫౫

వ. అమ్మహాత్ముడు— ౩౫౬

చ. అలఘుతపంబు గోరి వసుధాధిపతిత్వము డిగ్గఁ ద్రావి కా

నలఁ జరియించు చుండ, సురనాయకుఁ డాతనిపాలి కేఁగి: 'నె

చ్చెలి వయి నాకడఁ దగ వసింపుము; వచ్చుచుఁ బోవు చున్న మే;

లిలయును నేలు దివ్యతయు నిచ్చితి, మెచ్చితి నీదునిషకు' ౩౫౭

తే. 'దేవభావంబునకుఁ దగ దీని నెక్కి—

తిరుగు మెల్లడ' నని, రత్నదీప్తమైన

యొకవినూనంబు సంప్రీతి నొసఁగె నతఁడు;

నతనిమాటకు మిగులక యట్ల చేసె. ౩౫౮

వ. దానంజేసి వసునామధేయుం డైనయతం డుపరిచరుం డనం బరఁగె.

అదియునుంగాక వేఱొక్కటి యవ్వీభునివిశేషంబు వినుము: కల్పాది

యందు మరీచి యత్ర యంగిరసుండు పులహుండు పులస్త్యుండు
క్రతువు వసిష్ఠుం డనియెడు మహామునులు, చిత్రశిఖండినామ
ధేయలు, స్వాయాభువుం డనుచునువుం దారు ననేకవర్షంబులు
విష్ణు నుద్దేశించి తపంబు సేసిన నద్దేవుం డదృశ్యరూపంబున వారల
కట్టెదుర నిలిచి వారితో: 'మీరు ధర్మశాస్త్రకరణప్రణలుల నై
న న్నాశ్రయించితిరి. భారతి మీరుందు నిలువ నియోగించితి.
మీచేతం బ్రణీతం బై సకల జగంబులకు హితంబును మర్యాదా
ప్రవర్తకంబును నై శాస్త్రంబు వెలుగు. అంగిరసువలన బృహ
స్పతి యను నొక్కమహామతి జన్మించు. వానియం దాసందర్భంబు
ప్రతిష్ఠించునది.' అని యానతిచ్చి వెడియు, — ౩౧౯

తే. 'ఉపరిచరవసు వనునొక్కనృపతి పుట్టు;

నాతఁ డద్భుత డాశాస్త్రంబు నధిగమింప.

నాబృహస్పతి సెప్పుగ నధిగమించి

తత్సమాచారనాయకత్వము వహించు.

౩౨౦

వ. 'అమృహితాత్ముండు మద్భక్తుండు; మీకు సంభావనీయుండు' అని
పలికి చనియె. అత్తైఱుగునన యాపెంపు నొందినయట్టి య వ్వసువు
హయమేధంబునకుం బ్రవర్తించిన నమ్మరీచ్యాదులగు సప్తసంఖ్యలు
ను, మఱియును దత్సము లగుమహానుభావులును ఋత్విక్-రణంబు
లానరించిరి. బృహస్పతి యుపదర్శనంబు నడపె. ప్రజాపతి
పుత్రు లగునేకతుండును ద్వితుండును ద్రితుండును అనుముని
సత్తములు సదస్యు లైరి. ఇట్లు సెల్లు నయ్యధ్వరంబునందు — ౩౨౧

తే. అ న్నరేంద్రుం డహింసకుం డగుటఁ జేసి,

పశు విశసనంబు లేకుండఁ బరమనిష్ఠ

నాతఁ డారణ్యకోద్గీత మైనవాక్య

సంచయము విష్ణుగుఱించి పఠించె నధిప.

౩౨౨

క. కరుణావిధేయుఁ డగు నా

హరి యతనికిఁ గాన వచ్చునట్టులుగాఁ జె

చ్చెర వచ్చి హవిర్భాగా

హరణం బొనరించి చనుడు, నతికుపితుం డై

౩౬౩

వ. దివ్యధిషణుఁ డగు ధిషణుడు గన్నీ రొలుక నన్నరపతితో: 'తనకై
యెత్తిన'పురోడాశభాగంబు విష్ణుం డెల్లవేలుపులుంబోలె నాకు
దర్శనగోచరుండై కొనక యదృశ్యుం డై కొనియె' నని యుగ్గ
డించిన నయ్యుపరిచరుండు భరితవినయుం డై యతని ననునయింపె.
సదస్యులు సంభ్రమంబులేక య న్నా కేశమంత్రితో ని ట్లనిరి: ౩౬౪

—... ఏకత ద్విత త్రితుల బృహస్పతికి విష్ణుజేవుచుకొను సెప్పట. ...—

సీ. లలుక మానుము హరికై సముద్యత మైన

భాగంబు హరిగొన్న బదర నేల?

యతని దర్శింప శక్యమె నీకు మాకును?

నజునిమానసపుత్రు లైనయేము

హరిదర్శనము గోరి యధికతపం బాచ

రించు చుండఁగ, నశరీరవాణి:

'దుగ్ధార్ణవంబునాదు విశాలరమణీయ

మగునొక్క-దీవి దె ల్పారి యుడు;

ఆ. నచటి కరుగుఁ, డచట నతినితవర్ణు ల

స్వేదు లింద్రియప్రవృత్తివిముఖు

లధికసురభిదేహు లాహారరహితులు

హరిపరాత్ము లైన నరులు గలరు.

౩౬౫

క. వారలకుఁ జూపు నిజతే

జోరూపము విష్ణుఁ; డపుడు సూడఁగ నైనన్

మీరును జూతు' రనినఁ, బ్రియ

మారినచిత్తములతోడ నందఱము వెసఁ—

3౬౬

వ. శ్వేతద్వీపఁబునకుం జని యశరీరవాణి సెప్పినచందంబుమానవులం
గంటిమి. అట్టి దీప్తివిశేషంబు లేలోకంబుల నెజ్జాతులకు లేవు.
వారలు మానసజపపరాయణులై యున్నవారు. ఏ మయ్యెడ నేకాం
తిక జనుల కింత నంత నున్నంత, భానుసహస్రప్రభాభాసితం బగు
నొక్కదివ్యతేజోరూపంబు వారియగ్రభాగంబునం దోచిన, వారు
గూడుకొని భక్తిమయప్రణామంబులు సేయుచుం జేరి, 'జయ
పుండరీకాక్ష,' 'జయ హృషీకేశ' 'జయ విశ్వభావన నమస్తే
నమస్తే' యనునెలుంగులు నింగి ముట్టం గొల్పిరి. అట్టియెడ.—

క. మానయనంబులు: దత్తే

జోనిహతము లగుడుఁ దెలియఁ జూడ నశక్యం

బైనం జేడ్చడి యుండు

గా నొక భూతంబు వలికె గగనతలమునన్:

3౬౮

క. 'ఈదేవునిఁ గన్నట్టుల

కాదే యిప్పురుషవరులఁ గాంచుట మీకున్?

భేదంబు వలదు; నియమత

పోదానము లితనిఁ జూపఁ బూటవడియెనే?

3౬౯

క. 'ఏకాంతికభక్తిరతి న

నేకము లగువత్సరముల కివ్వెష్టుని నా

లోకింపంగా దొరకొనుఁ

గా, కిటు వేగపడ మీకుఁ గానఁగ వశమే?

3౭౦

క. అని పలికిన విని క్రమ్మఱఁ

జనుదొఁచితి మేము; విష్ణుచందం బిది; నీ

కనఘా, యలుగం బని లే,

దనూనములు గాఁగ నడపు మధ్వరవిధులన్.

320

వ. అని యిట్లేకత ద్విత త్రితులు సెప్పినం బ్రశాంతుం డై పురుషూత పురోహితుండు, అయ్యాగంబు సుప్రయోగంబుగాఁ జెల్లించె. ఆ భూవల్లభుం డట్లు పుణ్యపరుం డగుచుఁ బ్రజాపరిపాలనం బొనరించె. అట్టియెడ నాకలోకంబున సుర-మునిగోష్ఠియందు సుర లధ్వరంబుల నజంబుల విశేసింప వలయు నని పలికిన మునులు అజంబు లన్నంతన యెల్లయుగంబులను ¹ఛాగంబులఁ గాఁ గొనరాదు. కృతయుగవిషయంబుగా వేదంబులు: అజంబులు ఓషధులు అని చెప్పెం గాన ననిరి. ఇట్లు వివాదం బైనసమయంబున ²నలవోకవోలె నుపరిచర వసు వయ్యెడకుం జనిన, నా రెండుదెలుగుల వారును జయాప జయంబులకు నతనిమాట పాటిగా నూఁది యడిగిన, నాతుడు—

క. 'ఛాగము విశేసనయోగ్యము

యాగంబుల నెల్లయుగము లందును' ననియె

దా గీర్వాణుల పక్షం

బై గెలు పది యపుడు వారి కగుటకు నధిపా.

323

వ. అనిన విని వేదార్థాపలాపంబునకుం గోపంబు నొందిన, మునుల శాపంబున నతండు భూవివరపతితుం డయి యుండ, నమరు లేతెంచి యతనియంతరంగంబునకుం దెలిపును, నంగంబునకు డప్పి లే కుని కియు నొసంగి, విష్ణుప్రసాదంబునఁ బ్రత్యాపన్నుండ వగు దని యూఁజించి యరిగిరి. అన్నరవరుండును విష్ణుధ్యాన జపపరో యణుం డగుచుండ నచిరకాలంబునకు విష్ణుండు విహంగపతిం బుత్తెంచి యెత్తెంచికొనిపోయి శరీరంబుతోడన బ్రహ్మలోకగతుం గావించి సంభావించిన నమ్మహానుభావుండు పరమానందము నొంది వెలింగె.

328

¹ఛాగము అనునది గొనరాదు. ²యోధృచ్ఛికముగా నచిరకాలమునకు.

క. కురునాథ, యుపరిచరవసు

చరితంబు ప్రసంగకలన సంప్రాప్తం బై

బెరసెను నీ వడిగిన య

ప్పురుషులదివ్యానుభావముం జెప్పంగఁ.

౩౨౧

వ. అని పలికి భీష్ముం డాభూపతితో నారదువృత్తాంతంబు వినరించెద
నాకర్ణింపుము—.

౩౨౨

సీ. 'అని చెప్పి యిట్లను: నధిప, నారదు డట్లు

లద్దీవియును నదృశతాంగు లైన

యమ్మానవులుఁ దనయంతరంగంబునఁ

దోచినఁ బ్రీతి నందులకు నేఁగి

యమ్మహాత్ములు దన్ను నాత్మల నాదరిం

పంగఁ, దానత్యంతభక్తిఁ బ్రణతుఁ

డై పరమైకాంతు లగువారి కింతంత

నిలిచి దుష్కరతపోనిష్ఠఁ బూని

తే. యూర్ధ్వబాహుతఁ గదలకయుండి వివిధ

గూఢదివ్యనామోక్తిసంపాఢి యచటి

సకలజీవుల నానందసంభృతములఁ

జేయు చుండ, విష్ణుస్తుతి సేయు చుండె.

౩౨౩

వ. ఇవిధంబున నేకాంతియై సుస్తుతింప ¹సితాసిత పీతారుణ పిశంగ హరి
తవర్ణంబులను, బహుశిరో బాహు పాదంబులను, వేది కమండలు
స్రకున్పివాగ్ని ధారణాబున నోంకారసావిత్రి చతుర్వేదోచ్ఛారణం
బులను, మహాద్భుతం బయిననిజదివ్యరూపంబు నారదునకు దర్శన
గోచరంబుగా నిలిచి విష్ణుండు, వినయసంభ్రమోపేత భక్తిప్రణ
తుం డగునప్పరమముని నాదరించి యిట్లనియె:

౩౨౪

1-సిత=తెల్లని, అసిత=నల్లని, పీతా=పసుపువన్నెయు, అరుణ=ఎఱ్ఱని, పిశంగ=
కపిలవర్ణము (అగోరోజనమరంగు)ను, హరిత=ఆకుపచ్చని వన్నెయుఁ గలిగి....

శ్వేతదీప వాని యగ నార యణఁడు నారద న మఁడేశింఁచిత త్వము. శ్లో॥

క. ననుఁ గానఁ బడయ రెవ్వరు ;

ననఘా, ధేకాంతికులక యర్హము మద్ద

ర్భన; మీ వేకాంతికుఁడవు

ననహంకారుఁడవుఁ గాన నబ్బెం జూడన్.

32౯

.వ. అని పలికి వరంబు వేఁడు మనుటయు, నతండు: 'దేవా, 'భవద్దర్శనంబుకంటె మిగుల వరంబునుం గలదే?' యనుటయు, నద్దేవుండు సవిశేషప్రసాదభరితుం డై,

3౩౦

సీ. ఇందియంబుల కందఁ; డెల్లభూతంబులుఁ

దెగినను దెగకుండుఁ; ద్రిగుణరహితుఁ;

డఖిలంబునకు నాత్మ యన, సర్వసాక్షి నా,

నజఁ డన, నిష్కలుం డన వెలుంగు

క్షేత్రజ్ఞుఁ డాతండు; జీవుండు వాసు దే

వుండును సకర్మణుండుఁ జూవె

వారు! మనంబహంకారంబు వరుసఁ బ్ర

ద్యుమ్నానిరుద్ధనామోపహితము;

తే. లింతయును మన్మయంబు;— యే నిరువదియును

నాల్గునగుత త్వకోటికి నాధుఁ డైన

పంచవింశ కాభిఖ్యుండఁ; బరమపురుషుఁ

డనియు నాపేరు; మఱి పర మరయ లేదు.

3౩౧

క. విను, మేకాంతికుఁ డెవ్వనిఁ

గని నిత్యానందపదము గను నప్పరమా

త్ముని వాసుదేవు నిష్కలు

ననుభవుఁ గా నను నెఱుంగు టాత్మ హిత మగున్.

3౩౨

క. భూతాత్మక మైనయశుల

ధాతుచయము వెలిగ లేదు తను; వా మొత్తం

బాతతజీవవ్యాప్తి స

మేతముగాకున్నఁ జేష్ట నెసఁగదు వత్సా.

౩౮౩

క. జీవ-శరీరములు పృథ

గ్భావాకలితములు గాఁగఁ గనుటయు వలయున్;

జీవునిఁ గంటి ననుట మా

యావిలసన;— మస్మదీయ మది మునివర్యా.

౩౮౪

క. జీవుఁడు మత్సమవేత్తుఁడు

గావు టెఱుంగ వలయు దృఢముగా, భక్తిమయు

బైవఱులు నాశ్రయంబున

నేవాఁ డొందు నను వాని కిత్తు విముక్తి—

౩౮౫

క. ఆదిత్య మరు ద్వసురు

దాిది దివిజగణము నంబుజాసనుఁడుఁ జతు

ర్వేదములు మదాత్మకతం

గాదే తత్తద్విశేషశరవ మొందున్!

౩౮౬

తే. కమలగర్భ సృజించి, సకలజగద్గు

రానియుక్తునిఁ గావించి, యే నివృత్తి

పరత నేకాకి నై విద్య భవ్య మగు స

హాయముగ సంచరితు మధ్యస్థవృత్తి

౩౮౭

వ. ఒక్కొక్క-కాలంబున జగద్ధితంబుగా జన్మకర్మాబులు బూనును;
వినుము, వారాహరూపంబు దాల్చి హిరణ్యాక్షుని, నారసింహ
మూర్తి ధరియించి హిరణ్యకశిపుని, భృగువంశంబున జామదగ్న్యుం
డన జనియించి సర్వక్షత్త్రంబును, దశరథుం డనురాజునకు
రామనామంబునం బుట్టి రావణాసురు బరిమార్చుం గలవాఁడ.

భూభారంబు వాపుటకై యాదవకులంబునం బ్రభవించి
పురందర నందనుం డై యవతరించిననరుండుదోడ్పడ నక్కార్యంబు
నిర్వహింతు. నేను దొల్లి నరనారాయణులనియెడు నామంబుల
మూర్తిద్వయంబును ఋషిత్వంబును వెలయ నొలసి లోక
రక్షణం బాచరించు చున్నవాడ. అమ్మార్తులపదంపడి కేలీ
మానుషత్వంబు గైకొని యిట్లు సేయునయ్యనతారంబునఁ గంస
కాలయవన ముర నరక బాణ ప్రముఖులైన కంటకులం జెఱుతు'.

అందు, బాణాసురుం గాతు నని పూని మహాదేవుండు మహాసేనాది
సహితుం డై యడ్డపడ, నమ్మహాత్ముని జయించి బాణునిం
బరాభవించు. ఇంతకు మున్ను మత్స్యత్వ కూర్మత్వంబుల
నొంది నిఖిలచ్ఛందోబృహదారకహితం బొనర్చితి. శుచ్ఛరితంబులు
నీకుం గర్జగోచరంబులు గాకుండెడునే? మఱియు ధర్మరక్షణార్థం
బుగా నే నేమి సేయవలయు నని యెల్లనుం జేయువాడ. కృత్యం
బులు గృతంబు లైన మదీయప్రకృతిన పొందుదు. పరమేష్ఠి
నాదనా, నీ వేకాంతికుండ వగుట నీకు నా తెఱంగెల్ల నెఱిగించితి
నని చెప్పి యమ్మునిం గని, యనాహారులు ననిందియులు నస్వే
దులు సుగంధి శ్వేతదేహులు నగు నమ్మావపులం జూపి, వీరే
కాంతికులు, మన్మథుధ్యానపరులు నైయున్నవారు; వీరలకు
సమృద్ధంబుగా మెలుంగం దగదు. నీ వింకఁ బొమ్మని పరమాదరంబు
నం బలికి వీడ్కొలిపిన, నద్దేవమునిసత్తముండు పరమానందభరితుం
డై బదరికాశ్రమంబునకుం జనుడెంచి నరనారాయణులం గాంచి,
తే. భక్తి వీడ్కొని చని మునిప్రతతి కెందు
నచ్యుతాననోద్గతము వేదార్థమయము
యోగసాంఖ్యాత్మకము నైన పాగమృతము
గర్జపుటపేయముగఁ జేయు గారవమున.

వ. నారదుం డల్లు విష్ణునిదివ్యవాక్యవితతి విద్వజ్జనంబులకు వినిపించుచు
బ్రహ్మసభ కరిగి యందునుం బ్రకటించె ననుటయు, నప్పద్మ
భవునకును నది వింతయె యనిన యక్కొంతేయాగ్రజుతో,
శాంతనవుండు: 'అశతానందునకు నపరిజ్ఞాతంబునుం గలదే?
యతనిం గొలువ వచ్చినట్టి సిద్ధసాధ్యాదులకు వినిపించెదం గాక'
యని పలికి వెండియు నిట్లనియె: 3౯౦

క. క్రమమున వాఙ్మయ మగున
య్యమృతము లోకమునఁ బరఁగె; నది మజ్జనకుం
డమితదయఁ జెప్పె నాకును;
శమయుత, యేఁ జెప్పితిని విశదముగ నీకున్. 3౯౧

క. మునులును సురలును దీనిని
విని 'కొనియాడుదురు; విష్ణు వినుతింతురు; భ
క్తినిరూఢు లై జపింతురు;
మనమునఁ జర్చింతు రతిసమాహితు లగుచున్. 3౯౨

తే. నీవు నిట్టుల చేయు; విసీతిపరుఁడు
విష్ణుభక్తుండు శమదమాన్వితుఁడు నైన
యట్టివానికిఁ జెప్పు మీ యచ్యుతాన
నోద్గతం బైనఱిప్పురాణోత్తమంబు. 3౯౩

క. నీవినిన యుపాఖ్యానము
లేవియు సరి గావు దీని; కిది దీర్ఘాయు
శ్రీవిభవారోగ్యములం
గావించుఁ బఠించినం, దగం దను వినినన్. 3౯౪

క. అని శాంతనవుండు సెప్పిన
విని మోదము నొంది పాంథవేయులు, దీనిన్

వినుచుఁ బఠించుచు విష్ణుం

గొనియాడుదు రధికభక్తిఁ గురువంశవరా.

౩౮౫

వ. అని చెప్పి వైశంపాయనుండు వెండియు,

౩౮౬

ఉ. సాత్యవతేయుఁ డీవరమజప్యము భక్తిఁ బఠించుచున్ వియ

ద్గత్యభిరాముఁ డై నియమతత్పరతం జను దుగ్ధవార్ధికిన్

నిత్యము విష్ణుఁ గాంచి మహానీయతరం బగు పూజనంబు సం

స్తుత్యము గాఁగ జేతకుఁ గుతూహలసంపద పల్లవింపఁగన్. ౩౮౭

వ. అనిన విని జనమేజయుండు మోదంబునొంది యమ్మునిసత్తమునితోః

‘నీవు మోక్షం బత్యంతసుఖం బని చెప్పెదను. సకలజనంబులు నభ్యు

దయకరంబు లైనకర్మ విశేషంబులం దగిలి యుండుదురు. ఒరుల

నన నేల, దేవతలును దద్ధర్మంబు వాటింపక హవ్యభోజనపరత్వం

బూని యుండుదురు. అమ్మహాత్ము లట్లగుట యెట్లాకోయని యేను

విచారించు చుండుదు. అత్తైఱంగు దేటపడ నెఱింగింపవే’ యని

యడిగిన, నప్పారాశర్యశిష్యుం డాభూవరున కిట్లనియె: ౩౮౮

క. విమలాత్ముఁడు పారాశ

ర్యమునీంద్రుఁడు శిష్యులను మహాభారతపం

చమము లగువేదముల మే

రుమహీధరవాసి యై కరుణఁ జదివించెన్.

౩౮౯

వ. అట్టియెడ నేనును, సుమంతు పైలజైమినులు, నీ విష్ణుడు నన్నడి

గినచందంబున నమ్మహాత్ము నడిగితిమి. దానికి సుముఖుం డయి

సర్వజ్ఞుండును సదయహృదయుండును నగుసాత్యవతేయుండు మాకు

నిట్లని యాన తిచ్చె:

౪౦౦

తే. ఏ నతీతంబులును వర్తమానములు న

నాగతమ్ములు నగుజగదఖిలవర్త

నంబులును గనుదివ్యబోధంబుగోరి

పాలకడలితీరమునఁ దపంబు సేసి—

౪౦౧

వ. నారాయణ ప్రసాదంబునఁ జేసి సిద్ధమనోరథుడ నైతిం గావునం,
గల్పాదియందుఁ గమలసంభవప్రముఖ బృందారకు లాచరించిన
కృత్యంబులు గానవచ్చువానిం జెప్పెద; దానమియడిగిన యర్థంబు
దేటపడు.— వినుండు, ౪౦౨

క. ఆదిత్య మరు ద్వసు రు

ద్రాదిసురులు మునులు నంబుజాసనుఁ గని 'మా

కేది కరణీయ, మిశ, ద

యాదృష్టిని మమ్ముఁ జూచి యానతి యివే'

౪౦౩

వ. అని విన్నవించిన విని, భరితాదరుం డగుచు నప్పరమేష్ఠి వారితోః
'మీ కెయ్యది కర్తవ్యంబో యనుతలంపు మున్న నాచిత్తాబునం
బాడమి యున్నయది. మీరు నిమ్మాట నెప్పి మేలు సేసితిరి.
మీకును నాకును బ్రబలత్వం బెద్దానం గలుగు దాని నుపదేశించు
టకుం 'బురుషోత్తము శరణు సొత్తము రండు' అని పలికి వారునుం
దానును దుగ్ధవారాశితీరంబునకుం బోయి ఘోరం బగుతపంబు
బహుసహస్రసంఖ్యంబు లగుదివ్యవర్షంబు లాచరించిన, వారలకు
గంభీరమధురప్రకార యగువాణి యిట్లని వీతెంచె:— ౪౦౪

విష్ణుఁ డదృశ్యరూపంబున బ్రహ్మాదిదేవతల కుపదేశించినహితప్రకారము.

క. 'మీవచ్చినపని యెఱుంగుమ;

నీవనజభవుండు జగము లిన్నిటికి గురుం;

డేవిధిఁ బనిచిన నది శ్రుతి

భావితకర్మాబు; దానఁ బరఁగుదుఁ దగఁగన్.

౪౦౫

వ. 'ఏనునుం జెప్పెద వినుండు, వేదహితం బగునొక్క-యాగంబు
సేయుండు; అందు భాగంబు నాకుం గల్పింపవలయు' ననిన
వారుం బీతిఁ బొంది,— ౪౦౬

క. కమలజాపంచినక్రియ యా

గము వైష్ణవ మనఁగఁ జేసి కల్పించిరి భా

గము విష్ణున; కం దతఁ డ

య్యమరుల మునివరులపై దయను గగనమునఁ.— ౪౦౭

వ. అదృశ్యుం డై నిలిచి వారలతో నిట్లనియె: ౪౦౮

క. 'నాపాపునను బ్రవృత్తి

వ్యాపక యైనట్టిసత్కియం జేసితి; రి

ట్టిపుణ్యంబునకును ఫల

రూపం బగుదాని వే నిరూపింతుఁ దగన్. ౪౦౯

వ. 'మరీచి యంగిరసుం డత్ర పులస్త్యుండు పులహుండు క్రతువు వసిష్ఠుం
డనువీర లవాారిజభవునకు మానసపుత్రులు; ఇమ్మహాత్ములు నట్టి
వార; వేదాచార్యులు యజ్ఞకార్యధుర్యులు; వీరు విధింప సర్వ
యజ్ఞంబులును మానవులు మాననీయంబులుగా నడప మీ కెల్లను
నయ్యాగంబుల భాగంబులు గలిగి తద్భాగంబుల నాప్యాయితృతై
యుపబృంహణంబు నొందువారలు. సన సనక సనందన సనాతన
కపిల సనత్కుమారులు పరమేష్ఠిమనోనిర్మితులు, సహజజ్ఞానవిజ్ఞా
నులు, నివృత్తిపరులు నై సాంఖ్యయోగంబులకుం బ్రవర్తకు లగు
చుండుదురు. వీరలచేత మోక్షధర్మంబులు సువ్యంజితంబు లగు;
మీకుం దల్లియుం దండ్రీయు గురుండును: నవ్విగురుండును నివ్వి
రించియ. మదీయానుశాసనంబున నితండు సర్వానుశాసకుం డై
వ ర్తిల్లువాఁడు. మత్ఫలప్రభవుం డై సరుద్రుండు సర్వలోకా
రాధనీయుండును సకలవరప్రదుండునుం జుండీ! మీరు వొండు.
వేదోదితకర్మంబు లీకమలవుండును మరీచాదిప్రజాపతులునుం
బుచినట్లు నడవగ గలయవి. ఇది కృత్యయుగం బనుపేరింటి

యుత్తమకాలంబు; దీనియందుఁ బశువులు హింస్యంబులుగావు;
సంశయంబు వలదు.' అని నిర్దేశించిన.— ౪౧౦

క. మునులును సురలును విష్ణు

న్వినుతించి నమస్కరించి నిజపదములకుం

జనిరి; పరమేష్ఠి యొకరుండ

చన కచ్చట నిలిచె; హరియు సన్నిహితుం డై— ౪౧౧

తే. హయశిరోభాసితూడును హస్తకలిత

లలితదండ-కమండూజ్వలుండు సాంగ

వేదముఖరముఖుండు నై యాదరార్ద్ర

దృష్టి నిగుడంగ నిలిచి యద్దివిజముఖ్యు— ౪౧౨

వ. కౌగిలించుకొని, 'సీవు సర్వంబునకును విధాతవు గురుండవు ప్రభు
వవు నయి నడపుము. నీయందు సర్వభారంబును బెట్టి సుఖ నై
యుండెద. నడపుట నీ కెప్పుడేనిఁ గడించి యై తోచె నప్పు డేను
దోచి సమస్తంబును సునీతంబు సేయంగలవాండ' ననియె. తదనం
తరం బావిష్ణుం డంతర్హితుం డయ్యె. ఇట్లు యజ్ఞంబులం దగ్రభా
గార్హండును యజ్ఞధారియు నైనయప్పద్మనాభుండు ప్రవృత్తి
ధర్మంబు బ్రహ్మమలకుం గృత్యంబు సేసి, నివృత్తి ధర్మంబునందు
నిష్ఠుండును విద్యాసహాయుండును నై సర్వగతుం డగుచుఁ జరి
యించు నని చెప్పి యప్పరాశర్యుండు,— ౪౧౩

క. మొదలఁ గలిగించి జగములఁ,

బదిలంబుగ నునిచి, వానిఁ బదపడి తనయం

దొడిగించి, మఱియు నెమ్మొయి

నుదారగతి నడపుచిన్మయునిఁ గొలుతు హరిన్. ౪౧౪

ఆ. అజుని విశ్వరూపు నమరుని సర్వామ

రాధినాథు నాద్యు సాంగవేద

వేదితవ్య నాత్మవేద్య సీశాను స

వ్యయుఁ దహఃఫలాత్ము నాశ్రయింతు.

౪౧౧

వ. అని మఱియు ననేకప్రకారంబుల నప్పరమముని యప్పుడు భావంబున నెలకొన్న నారాయణుం బ్రస్తుతించి మమ్ములం గలయ నవలోకించి, 'పూర్వవృత్తాంతములు పజ్ఞాదృష్టిని నాకన్నయది మీఁ కెఱింగించితి. విష్ణునిదివ్యవచనంబుల చొప్పున నడచునది. అప్పరమేశ్వరుం గొలుపుండు. వేదవాక్యంబులం దత్ప్రకీర్తనంబు సేయుండు' అనియె. ఏము నట్లకాక యని ఋగ్యజుస్సామంబుల నాత్రిధాముం బ్రస్తుతించి మనంబుల నారాధించితిమి' అని చెప్పి వైశంపాయనుండు వెండియు, -

౪౧౨

సీ. సర్వజ్ఞఁ డగు పరాశరనందనుని చేత

భాషితం బైన యి యప్పరమపుణ్య

వృత్తంబు సదివిన విన్నను విప్రండు

వేదవేదియు, రాజు విజయశాలి

యును, పణిజుండు లాభోపేతుఁడును, శూద్రుఁ

డత్యంతసుఖయును నగు. 'నరేంద్ర,

కన్య సద్వరకరగ్రహణంబు వడయు; గ

ర్భిణి యైనకాంత సన్మణునిఁ బుత్తుఁ

ఆ. గాంచు; బ్రసవకాలకలమును నెఱి దప్పి

యున్న బిడ్డ గలుగు నువిద సుఖక

రప్రసూతినిర్భరత నొందు; వంధ్య స

తానసిద్ధి సమ్మదంబు నొందు.

౪౧౩

—...భగవన్నామనిర్వచనప్రకారము...—

వ. మఱియు నెవ్విధంబుమనోరథంబు లైనను సఫలంబు లగు ననిన, విని జనమేజయుండు: గూఢంబు లగు విష్ణునామంబుల నిర్వచనంబులు

వినవలతు వివరింపవే యనుటయు, వైశంపాయనుం డమ్మ
హీనాయకునితో నర్జునుం డడుగం గృష్టుండు వివరించిన నిజ
నామంబులనిరుక్తి తెఱు గెఱిగించెద నాకర్ణింపుము ; అప్పార్థుని
బోధించుటకై యద్దేవుం డిట్లనియె; ర౧౮

తే. నరుండు నారాయణుండు ననంగఁ బరగు,
నిత్యపురుషులు—నీవును నేనుఁ జుమ్ము!
భువనహిత మాచరింపఁగా బూనివేడ్క—
వచ్చి యిమ్మెయి బుట్టినవార మనఘు. ర౧౯

వ. గూఢంబు లగు మదీయాభిధానంబుల యర్థంబులు దేటపఱిచెద
నాకర్ణింపుము : ర౨౦

క. నారము లనఁగా జలముల
పే; రయనం బనఁగ నెలవు ; ప్రితిగ నాకుఁ
నారము లయనం బగుటను
నారాయణుఁ డండ్రు జనులు నన్నుఁ గిరీటీ. ర౨౧

క. వసియింతు నే జగముల;
న్వసియించుక జగము లెల్ల నాయం; దిమ్మై
పొసఁగి వెలుంగుచు నుండుట,
నసదృశగుణ, వాసుదేవుఁ డనఁగ బరఁగుదున్. ర౨౨

క. వ్యాపించి రోదసీకుహ
రాపూర్ణత్వమున నునికి నధికక్రమణ
శ్రీపాలుపున విష్ణుం డను
దీపితనామంబునను బ్రతీతుండ నగుదున్. ర౨౩

తే. శ్రీదమము నాఁగలయుత్తమధర్మ మెడఁద
నలవఱిచి నన్నుఁ గామించు నార్యజనము;

దివియు భువియు నానడుమన తేజరిల్లు;—

నట్టు లగుట దామోదరుఁ డండ్రు నన్ను.

౪౨౪

ఆ. అన్నమును జలంబు నమృతంబు వేదంబు—

బృశ్ని యనఁగ నొప్పువేరఁ బరఁగు;

నది మదీయగర్భ మగుట, విద్యజ్ఞను,

లనఘ, పృశ్నిగర్భుఁ డండ్రు నన్ను.

౪౨౫

క. ఇనరశ్ములుఁ జంద్రాంశులు

సనలశిఖిలుఁ గేశసంచయము నాకుం; గా

పునఁ గేశవాభిధానం

బునఁ గొనియాడుదురు ననుఁ బ్రబుద్ధజనంబుల్.

౪౨౬

క. క్షత్త్రిము బ్రహ్మము నై, లో

కత్తాణన మాచరింపఁ గా వలసి, పృథ్వా

పుత్త్రా, యగ్నీషోములు

చిత్తస్థితి వెలుఁగుదురు పసిద్ధాకృతులన్.

౪౨౭

న. అని చెప్పి బ్రహ్మ-క్షత్త్రిపదంబులు విప్ర-రాజనిర్దేశంబు లగుట

దేటపడం బలికి విప్రుల రాజుల మహానుభావంబులు విలసిల్లిన

యెడలు నిదర్శనంబులుగా నిరూపించి యుపన్యసించి, యవి యెల్ల

నగ్నీషోమమాహాత్మ్యంబు గావు తెఱింగించి,

౪౨౮

తే. బోధన-స్థాపనంబులు, బుధవరేణ్య,

యగ్నియును సోముఁడును జేసి యఖిలజగము

నఖిలహర్షముఁ బొందింతు; రవ్యయప్ర

వర్తనత్వంబు దమయందు వఱులుచుండ.

౪౨౯

క. అనఘా, యగ్నీషోముల

ననుఁ గా భావింప జగమునకు నెపుడు ఘోర్త

బొనరింతుఁ; దత్తుకృతములఁ

బొనరిన మధ్యవ్యనామముల వివరింతుఁ—

౪౩౦

ఆ. 'పరమవరద లోకభావనేశ్వర హృషీ

కేశ నామకము, లహీనచిత్త,'

యనియు, మఱియు నిట్లు లను: 'యాగములభాగ

,మాహరింతుఁ గాన హరియు సంక్షు.'

౪౩౧

సీ. గో వన మహి; యది గుహలోనఁ బడకుండఁ

జెంది యెత్తుటను గోవిందుఁ డనియు,

వీతంపురోమంబుచేత నొప్పార నా

విష్ణుఁ డగుట ¹శివివిష్ణుఁ డనియు,

గర్వణక్రియ భూమిఁ గావించుఁ; జాయయుఁ

గృష్ణంబు;— గావునఁ గృష్ణుఁ డనియు,

నలవడి సదసద్దయంబును నాయందు

సమవేత మై యున్మి— సత్కుఁ డనియు,

తే. దాత్రికం బైన నాకు జాతత్వవికృతి

లేమి నజుఁ డనియును, నది లేక పోయి

నపుడు తదనంతరక్షయ మందకునికి

బుధు లధోక్షజుఁ డనియుఁ జెప్పుదురు నన్ను.

౪౩౨

క. సత్త్వముననుండి తొలఁగమి,

సత్త్వము నాచేతఁ జేసి, సత్తఁ బొరయుటఁ,

సత్త్వమయజన్ముఁ డగుటను,—

సాత్త్వీతుఁ డనునామ మయ్యె, జనవర, నాకుఁ.

౪౩౩

తే. చ్యుతము లే కున్మి—జేసి యచ్యుతుఁడ; వాత

ముఖ్యభాతుత్రయాకారమున శరీర

1. = విష్ణువు; శివుఁడు; బట్టతలవాఁడు

ధారకుండ నై యునికఁ ద్రిధాతువును న
నంగఁ బరఁగుదు మునివచనంబులందు.

౪౩౪

క. ఘృత ¹మర్చిస్సంపద యయి

ఘృతార్చిరభిధాన మొందె; గీడి వృషము వి
శ్రుతధర్మము ధర్మమయ

స్థితమున వృషుఁ డనా బ్రసిద్ధి వహింతున్.

౪౩౫

తే. ఆదిమధ్యాంతములు నాకు నరయ లేమి

నై-యనాది యమధ్యుఁ డనంతుఁ డనఁగఁ

జెల్లుపేళ్లులు; శుచులు నా చెవులకింపు

లగుటమునులు శుచిశ్రవఁ డండ్రు నన్ను.

౪౩౬

ఆ. ఒక్కశృంగమునన యుర్వి యెత్తితి వరా

హావతారశ్రీల యతిశయిల్ల;-

నట్లు లగుటఁ జేసి, యార్యజనప్రియ,

నాకు నేకశృంగనామ మయ్యె.

౪౩౭

క. వినుత మగులోక ²రేచన

. మన నన్ను విరిచుఁ డండ్రు; బుధనుత, రవియు

దనుపాధికవిద్యాస్థితి

నునికి గపిలాభిధాన ముల్లసిత మగున్.

౪౩౮

క. విను, యోగంబు హిరణ్య

బనఁ బరఁగును యోగగర్భుఁ డగుటను; విద్య

జ్ఞనములు హిరణ్యగర్భు

డని ననుఁ గొనియాడుదురు మహాగుణశాలి.

౪౩౯

తే. నరుండు నారాయణుండు ననంగ లోక

రక్షణార్థంబు గాఁగ ధర్మమున కేను

బుట్టినాడఁ గావున, బొండుభూపతనయ,
నాకు ధర్మజుఁ డనియెడునామ మయ్యె.

౪౪౦

వ. ఇట్లు వ్రట్టి గంధమాదనంబున నేను దపంబు సేయుచుండ నక్కా-
లంబునఁ గాలాంతకుండు దక్షునియజ్ఞంబున కలిగిన, నది భీతిం బఱ
తెంచి నాయురస్థులంబు నొందిన మదీయ కేశంబులు 1ముంజ
నిభంబు లగుటఁజేసి ముంజకేశుం డనుపేరు గలిగె. ఆరుద్రుండు
రాద్రాకారంబున నయ్యజ్ఞంబు వెనుకొని నాపయిం గవిసిన
నొక్క 2యిషీక పరశురూపంబుగా నభిమంత్రించి యతనిపయిం
బ్రయోగించిన నతండు దాని ఖండితధారంబు సేయుటఁజేసి ఖండ
పరశు వను నభిధానంబునుం గలిగె ననుటయు—

౪౪౧

క. విని పార్థుఁ: 'డిట్లు గలిగిన

యనియం దారుద్రునకొ జయము నీకో క

లెను? దాని తెఱఁగేర్పడ

వినఁ గౌతుక మొలసెఁ జెప్పవే విశ్వాత్మా.

౪౪౨

—... శివ కేశవులపరస్పరకోపపృసాదములవిధము. ...—

వ. అనిన విష్ణు డర్జునున కి ట్లనియె:

౪౪౩

సీ. రుద్ర- నారాయణరూపప్రవ ర్తిత

మూర్తిద్యయము రణమునకుఁ జొచ్చి

పరశుసారంభంబు వాటింప, నుద్వేజి

తములయ్యె నఖిలభూతములు; శ్రుతులు

మునులకుఁ దోఁపవ; యనలంబు లాహూతుల్

గొన వయ్యె; బగిలె దిక్కులు నభంబు;

1. ముంజిగడ్డి వంటిది. 2=ముండ్లమబ్బు - ఇదిప్రకృతాగ్రము. (మతియుఁగల
అన్యములు: చిత్తరవు వ్రాయుకుంచె; ఏనుఁగు కనిగొడ్డు; ఏనుఁగు కనుబొమ్మ విజుపు
(భూభంగము).... గడ్డగొడ్డలి రూపముగా.

ధరణి వడంకె; భూధరములు దిద్దిరం
దిరిగె, దేవతలకు దిగులు సొచ్చె;

తే. నాననము పల్లటిల్లంగ నజుడు గలఁగె;—
నిట్టు లెందును సంక్షోభ మెసక మెసఁగ,
నావిధాత మునీంద్రులు దేవతలును
దన్ను వేష్టింప వచ్చె సత్వరముగాఁగ. రరర

వ. వచ్చి రుద్రసనకుం బ్రణమిల్లి సంప్రార్థనంబు దోఁప నిట్లనియె:రరగి

క. శివుఁడవు నీవు జగములకు
శివ మొనరింపంగ వలదె? చేయుము కోర్కె
ప్రవిహతి! విష్ణుం డనఁగా
శివుఁ డన నొకఁ డౌట దివ్యచిత్తమ యెఱుఁగున్. రరర

తే. నిగమవేద్య మద్వంద్వంబు నిర్గుణం బ
మూర్త మనియెడుతత్త్వంబు, మూర్తిభేద
కలనమున లోకమున ద్విధాకారి యయ్యెఁ
గాక, హరియన నీవనఁ గలదె వేఱు? రరర

వ. అని బోధించి వెండియు— రరర

క. సరనారాయణులనఁగాఁ,
బురహర, జగదాది యైనపురుషులు మనముం
బరికింపఁ దన్నయత్వ
స్ఫురితులము ప్రసన్నదివ్యబుద్ధిం గనుమా. రరర

ఆ. తెలుపు మితని సనుడుఁ దేటి కోపంబువో
పడిచి, నన్నుఁ దెలిచె మృదుఁడు; పార్థ,
యేను సతనితోడ నిట్లంటి మృదుసత్య
ఫథ్యమునిమనోజ్ఞభంగికముగ. రరగి

క. నిను నెవ్వఁ డెఱిఁగె,— నాతడు

నను నెఱిఁగినవాఁడ; నిన్ను నమ్మిగ సేవి

చిన నదియ నన్నుఁ గొల్పుట;

యనువాదితలేడు భేద మరయఁగ మనకున్.

రగిం

క. శ్రీవత్సము శూలాంకిత

మై వెలయుంగాక యిప్పు డాదిగ నాకున్;

సీవును మత్స్యాంగో

ద్భావన శ్రీకంఠుఁ డనఁగఁ బరఁగుము శర్వా.

రగి౨

వ. అని యివ్వధంబున—

రగి౩

క. ఇతరేతరమతిసంభా

వితలక్షణకలన మొంది, వృషవాహనుతో

నతినిర్మలసఖ్యము సే

సితి; బ్రహ్మాదులును సంతసిల్లిరి విజయా.

రగి౪

వ. మదీయనామ నిర్వచనంబులును, యద్రునితోడిరణంబున నైన

జయంబు తెఱంగును నీ కెఱింగించితి.

రగి౫

క. నానారూపంబుల ని

ట్లేను బ్రవర్తింతు జగము లిన్నింటను; నీ

శానుఁడు సభవుఁడు నమృతుఁడు

నైనశివుని సీవు గొలువు మద్దన యెప్పుడున్.

రగి౬

తే. ఏను రక్షింప జయము నీ కెసక మెసఁగె;

సమరమున శూలసాగియై శత్రుకోటి

నీదుమునుమున వధియించు నిరుపమాన

తేజు రుద్రుఁగా నెఱుఁగుము ధీరచిత్త.

రగి౭

వ. అనియె నని చెప్పిన విని జనమేజయుండు

రగి౮

క. అరుదే సర్వేశ్వరుఁ డగు

హరితోడుగ జయము గొనుట యర్హుననకు? న

ప్పురుషోత్తముబాంధవు లై

పరఁగిరి పెరివినుతు లేల పాండుసుతులకున్?

౪౫౯

వ. అని పలికి యిట్లనియె:

౪౬౦

క. నారదుఁడు పరమపురుషుని

కారుణ్యము వడసి వచ్చి క్రమ్మఱ నరునిన్

నారాయణుని గాంచుట

సారమతి జెప్పి తీవు సంయమివర్యా.

౪౬౧

—ఐహిసర—నారాయణ—నారదసల్లాపప్రకారము. ఐహిస—

వ. తదీయసల్లాపవిశేషంబులు విన వలతుం జెప్పు మనిన నప్పుడమితేనికి

వైశంపాయనుఁ డిట్లనియె:

౪౬౨

క. నారదుఁడు వచ్చి నరునిన్

నారాయణుఁ గాంచి భక్తి నమ్ము డైనన్

వారతనికి నాతిధ్యము

గారవమున నడపి యడుగఁ గా వారలతోన్—

౪౬౩

వ. అద్భేవముని యిట్లనియె:

౪౬౪

క. శ్వేతశ్రీపంబున భవ

దాతతత్కృపఁ గానఁ బోలె నచ్యుతుఁ; దదూర్

పాతిశయము మీచందమ;

యాతనికడఁ గంటి మిమ్ము నద్భుత మెసంగన్.

౪౬౫

క. శ్వేతులు నింద్రియవర్జిత

చేతస్కులు నైననరులఁ జెలుపుగ మానో

పేతులఁ గంటి నచట వా

రాతేజోమూర్తికిని దయాపాత్రంబుల్.

౪౬౬

వ. అద్వైతపుండు వత్సలుడు డంతు వారలతోడఁ గూడి విహరించు చుండ,
నామిఁడు గృహసేసి, క్షేత్రజ్ఞప్రకారంబు సకలంబును దేటపడ
ననుగ్రహించి, యాగామి నిజప్రార్థనావంతులతెఱంగెల్ల నెఱిం
గించె. శ్వేతద్వీపం బచునది శాంతిస్వరూపంబు. అందు
సూర్య - సోమాంశువ్యాప్తియు వాయుసంచారంబును, లేదు.
ఆలోకనాధునకు నేకాంతికజనంబులం గడచిన ప్రియులు వ్రేకునికి
యెఱింగి, యేకాంతి నై యుండితి. అవిభుండు వీడుకొల్పుప మీక
డకు వచ్చితి. ఇచ్చట మీకుం గారాణ్య భాజనంబునై యుండెద
ననుటయు, వార లతని కి ట్లనిరి:

౪౬౭

తే. పడసి తద్వైపుఁ గానఁ దద్భాషణములు

వింటి, నీవు ధన్యుండవు; గంటి మేము

నచట నీయున్న తెఱఁ గెల్ల; నిచట నునికి

మేల కాక యుండుము పరమేశ్వితనయ.

౪౬౮

క. దైవముఁ బితృవంబును ద

ద్వైవసమారాధనంబు దెల్లము శ్రుతిసం

భావిత మది; తత్పరత

నీ వేకాంతి వయి నిలువు నిర్మలహృదయా.

౪౬౯

ఆ. అనిన సంతసిల్లి యద్వైవముని వేయు

దివ్యవత్సరములు భవ్యతపము

నియతి నాచరించెఁ బ్రియమున వారు ద

న్నాదరింపఁగాఁ దదాశ్రమమున.

౪౭౦

వ. అ స్త్రేకాంతియై తపంబు సేసి యత్యంతశాంతి నొంది నారదుండు
నర-నారాయణుల వీడ్కొని హిమవన్నగంబునకుం జని తనయాశ్ర
మంబునందు బృందారకాది విశిష్టపూజితం డై యుండె-నని చెప్పిన
విని సంప్రీతుం డైనజనమేజయుతో వెండియు వైశంపాయనుం
డిట్లనియె:

౪౭౧

ఉ. పాండవవంశవర్య, పటుపాపవినాశని యైనయిక్క-ధన్
నిండుమనంబుతో వినుట నీవు కృతార్థుడ వైతి; శాశ్వతా
ఖండసుఖాత్ము విష్ణు నధికస్థిరభక్తి సమాశ్రయింపు; నీ
కొండొకడేల? యిమ్మెయి మహోన్నతిజేయు జగత్ప్రియంబునన్.

క. లే వుభయలోకములు హరి

పై విద్వేషంబు గలుగు పాపాత్ములకున్;

భూవర, యట్టిజనులపితృ

దేవతలకు నరక మగుటఁ దెలుపును శుత్రులున్.

౪౨౩

క. హరియాత్మ యెల్లవారికి;

నరవర, తనయాత్మపై మనంబున దృఢత

త్వరభావము లేని కుజనుఁ

బారయవె యాపదలు!—వేట బాధన మేలా?

౪౨౪

క. మునివరుఁడు గంధవతినం

దనుండు నాగురుఁడు గరుణ దళుకొత్తఁగఁ జె

ప్పినవాక్యంబులయర్థము

లనఘా, యివి;—నీవు వీని నలవఱుపు మదిన్.

౪౨౫

శా. విద్వన్నోదవిధాయి నిర్మలవచోవిస్ఫూర్తివిఖ్యాతుఁ గృ
ష్ణద్వైపాయను నీ వెఱుంగుము విభున్ నారాయణుంగా;¹ విప
శ్చిద్వంద్యం బగుభారతాధ్యయనముం జేయంగ శక్తుండు, ధ
ర్మాద్వైతుండు,— సరోజలోచనుడ కా కన్యండు తద్వాచ్యుడే?

క. 'బహువిధధర్మంబులు లో

కహితంబుగ నిట్లు సెప్పఁగా నిర్మలతా

మహనీయధిషణుఁ డగున

మృహాత్మునక తీరుఁ గురుసమాజవ రేణ్యా.

౪౨౬

1.=(విపశ్చిత్=) పండితులకు, (వంద్యంబు=) నమస్కారము చేయఁదగిన...

. . . హయగ్రీవదేవమాహిత్యాభివర్ణనము. . .

వ. అనిన విని, సవిశేషసచ్చునుండై జనమేజయుడు వైశంపాయనుతో
 1 హయగ్రీవోభాసితం డగువిష్ణుండు వేదకు సన్నిహితం డయ్యెనని
 చెప్పితివి. అప్పురుషోత్తముం డప్పు డేమిటికై యామూర్తివహించె
 నత్తైఱం గెఱింగింపు మని యడిగిన నమ్ముని యమ్మనుజపతికిట్లనియె:

సీ. ప్రళయకాలంబున జలముల విష్ణుండు
 యోగనిద్రారతి నొంది, మేలు
 కాంచి లోకంబులు గావింపఁ దలఁచ, న
 హంకార మెసఁగె బ్రహ్మభిధాన
 కలిత మై తన్నాభికమలంబునం; దిట్లు
 జనియించి యాబ్రహ్మ సకలసృష్టి
 కాదిభూతములుగ వేదముల్ నాలుగు
 గలిగించె; నప్పు డక్క-మలనాథ

ఆ. నందు మును లయించినట్టిగుణంబులు
 మూఁటఁ: దొలుత సత్త్వమునకుఁ దోఁపు
 కలిమి,—దాన నుండెఁ గమలోద్భవుఁడు; రజ
 స్తమము లసుర లయ్యె ధరణినాథ.

౪౭౯

క. విను, కైటభుండు నా, మధు
 వనఁ,—బేర్చినయద్దురాత్ము లవ్వేదములం
 గొని వేగఁచని రసాతల
 మున వైచిరి గాఢబుధములు సేసి నృపా.

౪౮౦

వ. దాన నవ్వేద విహ్వలించి,—

౪౮౧

1. = గుఱ్ఱపు శిరస్సుతో నొప్పివిష్ణుండు వేద(=బ్రహ్మ) కు సమీక్షించిన వాఁ డయ్యె
 నంటివి.

క. లావును దృష్టియు గతియును

నావేదచయంబ నాకు; నవి యడఁగిన నే

నేవిధి సృజింతు లోకము?

లేవాఁ డీయెడరు దలుఁగు నిం కెట్లాకో.

౪౫౨

వ. అని పలవించి,—

౪౫౩

ఆ. విష్ణు బహువిధముల వినుతింప, నజ్జల

శాయి హయశిరంబు సకలవర్ణ

భాసురంబు నైనపరమాద్భుతంపురూ

పంబు దాల్చి వేదపఠత నొంది,—

౪౫౪

క. పాతాళమునకుఁ జని యం

దాతత మై ప్రణవరూప మగునాదం బు

ద్యోతితము సేసె; నది యా

దైతేయులు విని పటుప్రతాపం బెసఁగె—

౪౫౫

క. ఆ నాదముదెసకుం జన,

దానపరిపుఁ డొండువలనఁ దా నరిగి, తదీ

యానూనబంధపీడిత

లైనశ్రుతులు విడిచి తెచ్చి యజునకు నిచ్చె.

౪౫౬

తే. ఇచ్చి యెప్పటియట్ల యహీంద్రతల్ప

శయనుఁ డై యుండె—నట తమచనినచోట

నెవ్వరినిగాన కౌదైత్యు లెచట శ్రుతులు

దారు మును వెట్టి రందు సత్వరముగాగ—

౪౫౭

ఆ. అరిగి యచట వాని నరసి కానక రథ

సమునఁ గలయ దిరిగి శార్ఙ్గి గాంచి,

యద్ధమునకు బిల్వ నద్ధరణీధరుం

క్షడరి సమయఁ జూచె నసురయుగము.

౪౫౮

ఇట్లు విష్ణుర శ్రవుండు సృష్టికార్యంబు నిర్విఘ్నంబుఁ జేసిన,
విధాత యప్పని సునీతంబు సేసె. నాటనుండియు హయశిరో
మహితయగునమ్మూర్తి తక్కినమ్మూర్తులకంటె నెక్కుడయ్యె. ఆజగ
త్కర్తను వేదంబులు నాశ్రయించి యుండు నని చెప్పి వెండియు,

క. హరిసత్త్వాదిగుణంబులఁ

బారిఁబారిఁ గలిగింపఁజెంపఁ బొలియింపఁగ, భూ

వర, యవి యెక్కువఁ డక్కువఁ

బొరయుచుఁ బరివర్తనంబుఁ బొందుచు నుండున్.

౪౯౦

క. గుణవంతుండు గుణరహితుడు

గుణకల్పనతత్పరుండు గుణనాశననై

పుణశాలి గుణనిబద్ధుండు

గుణమోక్షణకరుండు శార్ఙ్గ కురుకులముఖ్యా.

౪౯౧

క. విను, నారాయణపరములు,

జననాయక, - వేదములును జన్మంబులు ద

క్కినపుణ్యసమారంభము

లును రసముఖగోచరంబులును భూతములున్.

౪౯౨

అనిన విని జనమేజయుండు వైశంపాయనుతో: 'నేకాంతికజనులు
లోకోత్తరు లని చెప్పితివి. అయ్యేకాంతికత్వం బెట్టిది యెఱిగింపవే'
యనుటయు, నతం డతని కిట్లనియె:

౪౯౩

ఆ. 'సాంఖ్యయోగపరమసారభూతం బిది;

మున్ను వింటి యుద్ధమునకుఁ జొరక

కరుణ నార్దుఁడైనగాండీవి బోధింపఁ

గృష్ణుఁడెప్పినట్టిగీతలందు;

౪౯౪

శాంతిపర్వమునందు జనమేజయున శాంతిపర్వము మొదలగుచుండును.

క. నిర్మల మగునేకాంతిక
ధర్మము నారాయణోదితం బై క్రియలం
గర్మకుండగుబ్రహ్మమతిని,
దార్మికవర, యెలసె నతడు దయ సిగు రొత్తన్. ౪౯౧

క. దక్షునకు నెఱింగించిన
దక్షుడు బోధించె దనదుదాహిత్ర జగ
చ్ఛతుని; నాసవిత్పండు మ
నుషీతిపతి కిచ్చె నవ్వినతధర్మంబున్. ౪౯౨

క. మను విత్వాకున కొసఁగె; న
తనివలనఁ దదీయయోగ్యతాకలితులు న
జ్జనములు వడసి రనేకులు;
విను, నారాయణునిచేత విని నారదుడున్— ౪౯౩

క. తగియెడుశిష్యుల కొసఁగెను;
జగతీశ్వర, యిట్టు లది ప్రశస్తం బై యి
జ్జగములను గలిగె; విను, మ
య్యగాధధర్మంబు దుష్కృతాప్రాప్య మగున్. ౪౯౪

క. దాని కహింసయ మూలము;
దానన హరి పీఠుండగు; నతం డన, ధరణీ
జానీ, శ్రేత్రజ్ఞం డనఁ
గా నొక్కండ యగుట దెలియఁగా వలయుండగున్. ౪౯౫

క. ఏక ద్వి త్రి చతుర్వాప్య
హాకారతః దోచుచుండు హరి భక్తజనా
లోకమున వాసుదేవా
ధోక్ష్మఃప్రాప్తముగఁ దత్తదుచితస్ఫూర్తిన్. ౫౦౦

తే. వాసుదేవుండు ప్రథమంబు; వసుమతీశ,
యోలి సంకర్షణుండుఁ బ్రద్యుమ్నుఁడును ద్వి
తీయకంబుఁ దృతీయంబుఁ దెల్ల, మచ్చ
తుర్థ మనిరుద్ధుఁ;-డిట్లు చతుర్విధములు. గీ౦౧

క. ఈ నెలవులఁ దోచును హరి
దా నొక్కఁడ; యిందియప్రతతి కందం; డే
కానూనభక్తి కగపడు;-
దానికిఁ దపమును శమంబు దమమును వలయున్. గీ౦౨

క. శాంతిపరినిష్ఠునకు నే
కాంతికధర్మంబు గరతఱామలక మగు;
జీంతాతంతుత్రుటనా
త్యంతవిదగ్ధంబు నూవె యది మనుజేంద్రా! గీ౦౩

క. అనిన, నతః 'డిట్టిధర్మము
గొనియాడక వ్రతము లొండు గోరి నడపఁగాఁ
బని యేమి?—యెఱింగింపుము
జనములచందంబు నాకు సంయమివర్యా.' గీ౦౪

క. అని యడిగిన వైశంపా
యనుఁ డతనికి నిట్లు లనియె: నదిగల, దధిపా,
విను, సాత్త్వికమును రాజస
మును దామసమును వికారములు మానసముల్. గీ౦౫

తే. వికృతులందును సత్త్వస్థవిధము మేలు;
దానహర్షి బాంద వచ్చు; నతండు నడపుఁ
దత్త్రుకారులకుశలంపుఁదంత్ర మెల్ల
వార లేకాంతికులు; పెఱవారి వినుము: గీ౦౬

- క. ¹కలగొన రాజసతామస
ము లయినభావములు వికృతిఁ బొందిపఁగ మ
ర్త్యుల కేకాంతికృత్తిని
నెలకొనఁగా నెట్లు వచ్చు నిర్మలధిషణా? ౧౦౭
- క. వారికిఁ బ్రవృత్తిలక్షణ
తారూఢం బైనధర్మ మలవడు; హరికిం
గారుణ్యపాత్రములు గా;—
రారయ వా రన్యపథసమాశ్రితు లగుటన్. ౧౦౮
- క. ఏకాంతిజనంబులు ను
శ్లోకుం డగుహరిమనంబులో నుండుదు; రా
లోకింప వారి కతనికి
నేకత్వము గలదు;—దెల్ల మిది వేదములన్. ౧౦౯
- క. ఈతెరువు మద్దురుండు సం
ప్రీతిని దయ నన్ను నాదరించుచుఁ జెప్పెం
జేతశ్శుద్ధికలనమెయి
వీతదురిత మైనభంగి విన్నది యధిపా. ౧౧౦
- క. చాలిన నీవును హరి ని
ట్లలోకింపుము;— నిరంతరానంద శ్రీ
శాలి వగు; దనిన నాభూ
పాలోత్తముఁ డాతపస్విపతి కి ట్లనియెన్: ౧౧౧
- తే. వేదములు సాంఖ్యమును యోగవిధియుఁ బాశు
పతముఁ బాంచరాత్రంబు నా బహువిధములఁ
జెల్లు బోధ సాధవముల కెల్ల నిష్ఠ
యొక్కటియొ!— యివి భిన్ననిష్ఠోదితములొ ౧౧౨

వ. నా కెఱింగింపవే. వీనికిం బ్రవర్తకు లెవ్వరు వారలం జెప్పము అని
యడిగిన జనమేజయునకు వైశంపాయనుండు— గీ॥ 3

ఉ. ద్వీపమునం బ్రబోధపరిదీప్తుని వేదనిధానముఁ జగ
ద్వాప్యపకతేజ గంధవతియందుఁ బరాశరసంయమిశ్వరుం
డేవురుషోత్తముం బడసి యీడ్యతమోన్నతి నొందె,— లోకశి
క్షాపరు భారతాధ్యయనకారకుఁ గొల్చెద నమ్మహాత్మునిన్. గీ॥ ౪

వ. అనుచుం గృష్ణద్వైపాయనాధ్యయనపరాయణుం డగుచుం బలికి
యాభూవిభున కభిముఖుండై, గీ॥ ౫

క. విను, మీతంత్రంబుల కె
ల్లను నరయఁ బరాయణం బలఘుతరసంవి
త్తనుఁ డగునారాయణుడ; య
తనిఁ బొందగ, ఋజువు లగుపథము లివి యధిపా. గీ॥ ౬

వ. వేదంబులకుం బ్రవర్తకుండు నారాయణనందనుం డపాతరతముం
డనువేరం బ్రసిద్ధుం డగువేదవ్యాసుండు; సాంఖ్యంబునకుం గపి
లుండును, యోగంబునకు హిరణ్యగర్భుండును, బాశుపతంబునకు
శివుండును, బాంచరాత్రంబునకు విష్ణుండును—బ్రవర్తకులు. పాంచ
రాత్రంబు వైష్ణవం బశం బరఁగు ననిన విని, యజ్ఞనపతి యమ్ముని
పతితో: ‘వేదవ్యాసుండు పరాశరపుత్రుం డని చెప్పితివి. అప్పురమ
మునికి నారాయణనందనత్వం బెల్లు వచ్చె?’ అనుటయు, నతం
డతని కిట్లనియె: గీ॥ ౭

సీ. హిమవన్నగంబుపాదమున మహాభార
తం బొనర్చి పరిశ్రమంబు దోఁప
భావించి, శిష్యులు గావించుపరిచర్యఁ
దద్వివోదనపరత్వమున నొంది

వారికి వేదార్థభారి తార్థబులు
సాత్యవతేయుండు సదయబుద్ధి
నఱఁగించు చున్నట్టియెడ, నేను లోనుఁగా
గొందఱు తత్పాదవందనంబు

తే. భక్తిఁ జేసి: 'నారాయణప్రభువుఁ డండ్రు
నిన్నుఁ; గృహఁ జెప్పవే మాకు నిర్మలాత్మ
యత్తెఱు' గని యడిగిన, నమ్మహాను
భావుఁ డత్యంతకరుణార్ద్రభావుఁ డగుచు—

గీ.౧౮

వ. మాతోడ నిట్లనియె:

గీ.౧౯

— యోవేదవ్యాసునకు నారాయణనందనత్వంబు లిగిప్రకారము. యో —

సీ. ఆదికాలమునఁ బ్రజాభిసర్గమునకు
నారాయణుండు నిజనాభిపద్మ
మున బ్రహ్మఁ గల్పింప, భూతసంఘమ్ముల
నెల్ల నాతఁడు సృజియించె; నతని
ముఖమున బహువేదములు ప్రసరింపఁగఁ
జేసి, వానికి మేలుసేత బుద్ధిఁ
దలఁచి, యవ్వీష్టుండు నలఘుబాధుని నపాం
తరతముం డనియెడుతనయుఁ జిత్త

తే. మునన కల్పించి, యతిభక్తి మొక్కి- నిలిచి
యన్నయక్కుమారుని: 'శుత్రు లన్నియును దృ
ఢావధానుండ వై విని నీవు వాని
నంచితవ్యాస మొందిపు' మనియెఁ బీఠి.

గీ. ౨౦

ఆ. అనిన నట్ల కాక యని యయ్యపాంతర
తముండు వేదభేదనము నొనర్చె;

వారికి వేదార్థభార తార్థాబులు
సాత్యవతేయుండు సదయబుద్ధి
నెఱిగించు చున్నట్టియెడ, నేను లోనుఁగా
గొందఱు తత్పదవందనంబు

తే. భక్తిఁ జేసి: 'నారాయణప్రభువుఁ డండ్రు
నిన్నుఁ; గృహఁ జెప్పవే మాకు నిర్మలాత్మ
యత్తెఱు' గని యడిగిన, సమ్మహాను
భావుఁ డత్వంతకరుణార్ద్రభావుఁ డగుచు—

గీ.౧౮

వ. మాతోడ నిట్లనియె:

గీ.౧౯

—ఓవేదవ్యాసునకు నారాయణనందనత్వంబు లిగినప్రకారము.ఓ—

సీ. ఆదికాలమునఁ బ్రజాభిషర్గమునకు
నారాయణుండు నిజనాభిషద్ద
మున బ్రహ్మఁ గల్పింప, భూతసంఘముల
నెల్ల నాతఁడు సృజించె; నతని
ముఖమున బహువేదములు ప్రసరింపఁగఁ
జేసి, వానికి మేలుసేత బుద్ధిఁ
దలచి, యవ్వీష్టుండు నలఘుబోధుని నపాం
తరతముం డనియెడుతనయుఁ జిత్త

తే. మునన కల్పించి, యతిభక్తి మ్రోక్కి నిలిచి
యన్నయక్కుమారుని: 'శ్రుతు లన్నియును దృ
ఢావధానుండ వై విని నీవు వాని
నంచితవ్యాస మొందిపు' మనియెఁ బీఠి.

గీ.౨౦

ఆ. అనిన నట్ల కాక యని యయ్యపాంతర
తముండు వేదభేదనము నొనర్చె;

దాని కవ్వభుండు దద్దయుఁ బ్రీతుఁడై,
వత్సలత్వకారవం బెలర్ప—

౫౬౦

క. 'వేదవ్యాసుఁడ, ర'మ్మని
యాదరమునఁ బిలిచి, 'నాకు నాత్మజుఁడై సం
పాదించువాఁడ వధికా
హ్లాదము మన్వంతరంబు లన్నిటియందున్.'

౫౬౧

క. అని యానతిచ్చి మఱియును,—
'జననంబులు నీకుఁ గల్గు సంయమిమాన్యా'
యనియుఁ బలికివెడియు ని
ట్లనియెను విష్ణుండు పేర్చుచర్మిలితోడన్:

౫౬౨

క. నాచరితంబులుఁ ద్రైలో
క్యాచరణంబులును ధర్మ మఖిలంబు మదిం
జూచి త్రికాలజ్ఞత్వస
మీచీనత వెలయుచునులు మేటి యనంగన్.

౫౬౩

క. ఉత్తరకాలంబుల లో
కోత్తరుఁడు వసిష్ఠపౌత్రుఁ డుదితజ్ఞానో
దాత్తుఁడు పరాశరుం డను
నుత్తమసంయమికిఁ బుట్టు మజ్జ్వలతేజా.

౫౬౪

క. సివలనన కలిగి కురు
త్కౌవలయం బేలునట్టి జనపతు లనోయ్
న్యాయవిష్టరోషు లై రణ
సేవనమునఁ గులము తఱచు నెఱతురు వత్సా.

౫౬౫

తే. కాలములకీడుకతమునఁ గలఁగఁబడిన
వేదముల నీవు నాఁడును విమలబుద్ధి

నంచితవ్యాస మొందించి యఖిలదివిజ
మునిగణముల కొనర్తు సమ్మోద మనఘు.

౧౬౨

తే. ధర్మసందేహములు నీవు నిర్మలంపు
వాక్యములఁ బాపి, జగములవార లెల్ల
'నఖిలసంశయచ్ఛేత్త', 'పుణ్యాత్మకుండు',
'లోకహితవాణి'—యనఁగ సుశ్లోకుఁ డగుదు.

౧౬౩

క. రాగిత్వము విడువదు నిను;
రాగవిదూరుఁ డగుసుతుఁడు ప్రభవించును నీ;
కాగమవిధానబుద్ధియు
యోగము సాంఖ్యంబు మదిసముదితంబు లగున్.

౧౬౪

వ. అని నిర్దేశించి నీవు నిజేచ్ఛం బ్రవర్తింపు మని పలికి యద్దేవుం డాత
ర్హితుం డయ్యె. ఇది మదీయ నారాయణసంభవత్వంబు తెఱుగు.
ఏను యమ-నియమనిరూఢి నిర్మలతపఃకలనంబు చిరకాలంబాచరించి
యప్పురుషోత్తముకారుణ్యంబు నామీఁద నంత కంతకు నెక్కు-డగు
నట్లు సేసితిని. అని మద్గురుండును ద్రికాలవేదియు నగువేదవ్యా
సుండు సెప్పె. అని చెప్పి వైశంపాయనుండు జనమేజయునితో
వెండియు నిట్లనియె:

౧౬౫

సీ. అట్లు ధర్మజుఁడు నారాయణ-నారద
సంవాదకథ విన్నసమయమునను,
నారదుఁ డచ్యుతుకారుణ్య మమ్మెయిఁ
బడసి క్రమ్మటి నచ్చి, బదరికాశ్ర
మమున నారాయణ మన్ననతోడిసం
భాషణంబును గాచి, పరమతపము
దాఁ జేత యెఱిగించి, తదనంతరంబ య
య్యమరమునీంద్రుఁ డే మడిగినట్లు

ఆ. యడుగ, ధర్మనందనాదులుఁ గృష్ణుండు
వినఁగ మద్గురుం డతనికిఁ జెప్పెః
సురలు మోక్షధర్మపరులు గా కధ్వరా
యత్తచిత్తు లైనయత్తెఱుగు.

౧౩౧

వ. ఇట్లు సెప్పి—

౧౩౨

క. వేదవ్యాసుండు సుముఖత
నాదైవతమునికిఁ జెప్పె— హయశిరుఁ డగుదా
మోదరునిదివ్యలీల స
మాదరమున ధర్మనందనాదులు వినఁగన్.

౧౩౩

వ. అని చెప్పి వెండియు,

౧౩౪

క. నిజనామనిర్వచనములు
విజయుం డడుగంగ నెల్లవియు నెఱింగించె
ద్రుజగద్భజనీయపదాం
బుజఁ డగుకృష్ణుండు భరితపుణ్యచరిత్రా.

౧౩౫

వ. ఇ ట్లగుట ము న్నెఱింగించితి.

౧౩౬

క. వేదాదు లైనపథము ల
భేదప్రాప్యంబు లగుట ప్రియ మెసఁగఁగ న
వేదవ్యాసుండు సెప్పె స
మాదరమునఁ బార్థుఁ డడుగ నందఱు వినఁగన్.

౧౩౭

క. ఏకాంతికధర్మము సు
శ్లోకుం డగునాతఁ డడుగ, లోకోత్తర, యా
లోకారాధ్యుండు సెప్పె ద
యాకరమతి కృష్ణ-ధర్మజాదులు వినఁగన్.

౧౩౮

క. దైవవశంబున నేడును
నీ ఘడుగఁగ నింతవట్లు నిస్సందేహం

బై వటలఁగ నేఁ జెప్పితిఁ;

బావన మిది యసదృశంబు పౌరవముఖ్యా.

౧౬౩

వ. అని పలికి నారాయణ-నారదసంవాదాదికం బైనయివాఙ్మయంబంతయుం బేర్కొని,

౧౬౪

క. నారాయణీయ మగు నీ

సారాఖ్యానంబు వినినఁ జదివిన సంప

త్తారోగ్యయుస్సద్గతు

లేరికి నైనం, గురుషీతీశ్వర, కలుగున్.

౧౬౫

వ. అనిన విని యత్యంతాహ్లాదభరితాంతః కరణం డయినయక్కొర వేంద్రుతో నమ్మునీందుఁగి డిట్లను: ఇట్లు సకలలోకసంభావనీయ సత్కథ లాకర్ణించి సముదీర్ణసంప్రీతుం డగు నప్పండవాగ్రిజాండు-
తే. అమరతటినినుతున కిట్టు లనియె: 'రాజ

ధర్మముఖ్యంబు లగుసర్వధర్మముల ను

దాత్తకృప నెఱిగించి; తత్సత్తమంపు

ధర్మ మెయ్యది సెప్పుము ధర్మనిత్య.'

౧౬౬

వ. అనుటయు నాదేవవ్రతుం డన్నరజేవోత్తమున కిట్లనియె:

౧౬౭

చ. అరయఁగ ధర్మతంత్రములయందు నిరర్థము లే దొకండు; నె వ్వరిమది యెందు వ్రాలెఁ దగ వారలు దానిన పూనియాచరింతు; రదియ వారి కిష్టఫల దోహనకార్య మొనర్చు; నెల్లెడంబురుషులఁ జూడమే తమకుఁ బోలినధర్మములక వెలుంగఁగన్.

— ఇంద్రునకు నారదుఁడు నెప్పినభృగునామక విప్రుని చరితము. —

వ. అది యట్లుండె: అప్రతిహతగతియై చరించుచుండి యొక్క-నాఁడు నారదసం జాఖండలుపాలికిం జనిన నతం డతనికి సముచితసత్కారంబు లాచరించి, సుఖాసీనుం డైయున్నయమ్మునివరుసాననంబునంబాడ్కి నిలిపి, 'నీవు మెలంగునెడ నెద్దియేనియు నాశ్చర్యంబు

గన్నయది గలదే? యనియడిగిన నమ్మహితాత్ముం డమ్మహేంద్రు
నకుం జెప్పినకథ సెప్పెద. అది భవత్ప్రీత్యంబున కుత్తరం బై
యుండు; దాని వినుము. భాగీరథీదక్షిణతీరంబున మహాపద్మం
బనియెడు పురవరంబునఁ గలశ్రేష్ఠుం డగు భృగుం డను విప్రుండు
గలండు. అప్పురుషవరుండు—

గీ३౬

సీ. ధర్మనిత్యుండు సత్యవ్రతపరుఁ డహిం

సాశాలి యింద్రియజయవిభాసి

నిజకర్మతృప్తుండు నిష్కామిధుఁ; డంచిత

న్యాయసంప్రాప్తధనముల దేవ

పి త్రతిథి జ్ఞాతి మిత్రకార్యములు ని

ర్వర్తింఁచు; సువినయవంతు లైన

తనయులఁ గన్నాడు; ద న్నెల్లవారును

వినతింప మన్నాడు; దనమనమునః

తే. ‘నెట్టికృత్యంబు మేలూ! యే నెద్ది సేసి

కృతపరాయణధర్మతాస్థితి వహింతు

నొక్కా!’ యన చింతఁ బొందుచు నుండు నాత్మ

నిష్ఠయభవాటు కాంక్షించి నృపవరేణ్య.

గీ३౭

వ. ఇ ట్లుండ నొక్కనాడు—

గీ३౮

తే. తనగృహంబున కతిథి యుదాత్తుఁ డొక్క

బ్రాహ్మణుండు వచ్చె, వచ్చినఁ బరమభక్తి

యుక్తి నాతిధ్య మొనరించి యున్నయప్పు

డమ్మహాద్విజుతోడ ని ట్లనియె భృగుండు:

గీ३౯

సీ. ‘అనఘ, సీమధురవాక్యంబులఁజేసి మి

త్ర త్వంబు వొంది మద్భావగతము

నీ కెఱింగించెద, నీవు నెయ్య మెలర్ప
హిత ముపదేశింపు; మేను నియతి
నాత్మావలోకన మాచరించెద నని
తోడఁగుదు;—నది యలవడదు నాకు
లోకసామాన్యగుణాకలనంబున

బద్ధుండ నగుట; నెబ్బంగి నాత్మ

ఆ. నాత్మయంద కని యనామయత్వముఁ బొంది
ఖాడరహిత మగుసుఖమున మునిఁగి
యుండువాఁడ భూసురోత్తమ, చెప్పవే?
యనిన నతని కిట్లు లనియె నతఁడు:

౧౧౧౦

క. ఏనును నిట్టుల మోహః
ధీనుఁడ నై యాత్మ గాంచుతెఱుఁ గొలయుటకుం
బూని పడుదు; నెయ్యదియో
కానం దెరు వాశుభప్రకలనంబునకుఁ.

౧౧౧౧

ఉ. కొందఱు బ్రహ్మచర్యమునఁ, గొందఱు భవ్యగృహస్థధర్మముం
బొందుట, గొంద టిద్ధతపముఁ వనభూమిఁ దగం జరించుటం,
గొందఱు నిష్క్రియత్వమునఁ, గొందఱు యజ్ఞవిధానశాలితం,
గొంద అనూనదానములఁ గోరి యొనర్తురు నిత్యసౌఖ్యమున్. ౧౧౧౨

క. జననీ-జనకారాధన

మున గురుభక్తిని సువృత్తమున శాంతిని దాం

తిని సత్యమున నహింసను-

విను, కాంతురు మోక్షపదము వేర్వేఱ జనుల్.

౧౧౧౩

ఇట్లు బహువిధంబు లగు ధర్మద్వారంబులు గలవు. గలిగినకలుచ
నెల్లవారికి నాత్మానందం బలవడ నేర్పునే? ఒకటి యుపదేశించెద
నాకరింపుము—

౧౧౧౪

తే. నైమిశారణ్యమునయందు గోమతి యనఁ
బరఁగు నుత్తమనది; మహాపద్మ మనఁగఁ
గలదు పుణ్య హృదము; దానియలఘుతట
లంబు నెలవుగా నుండు నాగం బొకండు.

౧౧౧౧

క. ఆతీర్థోత్తమమున మాం
ధాత్మఁడు లోనుగ విశిష్టతపముల నిహలో
కాతిశయముఁ, బరలోక
ద్యోతనముం బడసినారు దొల్లి యనేకుల్.

౧౧౧౬

వ. అప్పణ్యక్షేత్రంబున—

౧౧౧౭

తే. పద్మఁ డనుపేరియన్నాగపతి యుదాత్మఁ
డఖిలధర్మజ్ఞఁ డతులదయాన్వితుండు
సుజనసంభావ్యమానుఁ డస్తోకపుణ్య
నియతనిత్యుఁ డాగంతుకప్రియతముండు.

౧౧౧౮

ఉ. ఆతనిఁ గానఁ బొమ్ము; ప్రచురాదరణంబున నీదుకోర్కి సం
ప్రీతిగఁ దీర్పు నాగుణగరిష్ఠుండు; నాపలు కూడు మన్న, మో
దాతిశయంబు నొంది భృగుఁ డాధరణీసురవర్యుతో: 'మహా
త్మా, తెలి వొందె నామనము తావకపావనవాక్యసంపదన్.' ౧౧౧౯

క. అని పలికి యిట్లనియె: 'ని
ద్దినశేషము రాత్రియును మదీయనివాసం
బున నిలువు నిలిచి మత్పా
వనుడవు గావలయు గౌరవశ్రీభరితా?'

౧౧౨౦

క. అనిన నతఁ డట్ల చేయ, న
తనిఁ బూజించుటను మధురతరసల్లాపం
బున ధర్మసత్కథావ
ర్తనమున నక్కా-ల మతఁ డుదాత్తతఁ గడపెన్.

౧౧౨౧

క. వేగిన నామంత్రితఁ డై

యాగుణనిధి వీడుకొలిపి యతఁడు ప్రియాణో

ద్యోగంబు సమీచీనవి

ధాగరిమప్రోధవృత్తి దగ నొనరించెన్.

౧౩౭

—... భృగుం డనువిభ్రుండు పద్మం డను సర్పరాజుం గన వచ్చుట ...—

వ. ఇవిధంబున నుద్యుక్తుం డై భృగుండు బంధు-మిత్రజనసమ్మతం
బగుతెఱుగునం గదలి యెడనెడ బహుతీర్థసేవనంబు సేయుచుం
జని, పుణ్యం బగునైమిశారణ్యంబు సొచ్చి గోమతీతీరంబు సేరి,
సుప్రసిద్ధం బగుమహాపద్మప్రదంబుతటంబునం బొలుచు భుజగేం
ద్రమందిరంబు గాంచి తగం బ్రవేశించె. అట్టియెడ—

౧౩౮

తే. భక్తితోడ నన్నాగేంద్రుపత్ని యెదురు

వచ్చి తోడ్కొనిచని యర్చ లిచ్చి, మీర

లిందు రాకకుఁ గారణ మేమి సెప్పు;

డెద్ది పనిచినఁ జేసెద నిధచరిత.

౧౩౯

వ. అనుటయు నమ్మహీదేవుండు: 'దేవీ, భవదీయపతిం గానవచ్చితి.
నెచ్చి నున్నవాఁడవిభుం గానిపింపు మనిన, నతని కాభుజంగం
గన యిట్లనియె:

౧౪౦

క. తనకు నెలవరుస వచ్చిన

నినరథవహనమున కాతఁ డేగినవాఁ; డే

డెనిమిదిదివసములకు నిట

సనుడెంచుం దభ్య మిది ప్రసాదప్రవణా.

౧౪౧

క. 'అతనితెఱుం గిట్టిది. వాం

భిత మెయ్యది యిత్తు, ననఘ, చెప్పు' మనుఁడు, నా

సతి కిట్లను భృగుండు: 'భవ

త్పతిఁ గనుటయ కాక వాంఛ దక్కుచు గలదే?'

౧౪౨

వ. అయ్యురగవల్లభవచ్చునంతకు నుల్లవనంబున నిలిచెద. అవ్విభుండు వచ్చినప్పుడ మఱవక నాతెఱుం గెఱింగింప వలయు'—నని పలికి పోయి భృగుండు గోమతీతటపుణ్యారణ్యంబున జప్యపరుండును నిరాహారంబును నై యుండె. అట్లుండ నాభుజంగపతి బాంధవులు దదీయపత్నీపుత్ర సహితంబుగా నమ్మహీసురవరు పాలికిఁ జనుదెంచి మృదుమధురవాక్యంబుల ననునయించి: 'నీ వాహారంబు గొనక నిలువం దొడంగిననాఁటికి నేఁ డాఱవదినం బయ్యె. ఏ మతిథిపూజా పరులము. మాకు ధర్మవిరోధంబు గాకుండ మాచేయునాతిధ్యంబు నాదరింపుము. అస్త్రత్పార్థనంబున నన్నంబు ఫలంబు మూలంబు మఱియు నెయ్యది యైనను భుజించి మమ్ము రక్షింప వే'—యనిన వారలతో నాసువ్రతశీలుఁ డి ట్లనియె: ౧౬౮

ఉ. ఇంతన నేల: యేను భుజింపవీరురాకయ వార్చినాఁడ; నా కం తవునంతకుం గుడువ నాఁకలి, సీళ్లులు ద్రావఁ దృష్ణ,—యొ క్కింతయు లేదు—గా కలిగి యే యటవీడ్పలి కేఁగుదెంచి యే కాంతమ యున్నవాఁడ? నియమాభిరతున్ నను నేప నేటికిన్?

క. మీకును ధర్మవిరోధము

గాకుండుట కేస పూట; గారవమున నా

లోకింపుఁ డింక దివసయు

గాకలనముఁ గల్గ వ్రతవమాప్తియుఁ గలుగున్.

౧౬౯

క. వినుఁ డష్టమ మగుదివసం

బున ముద మారంగ నిందు భుజగేంద్రుఁడు రా

కునికి గలిగెనేనియుఁ బర

దినమునఁ గుడిచెద భవన్మతిం బ్రియ మెసఁగన్.

౧౭౦

వ. మీర లితైఱుగున కనుజ్ఞ సేయ వలయు నని సంపార్థసీమస్వరం
బునం బలికిన వార లందఱు నొడంబడి నిజనివాసంబులకుం జనిరి.
అయ్యిష్టమదివసంబున—

౧౨౨

క. వరుసదినంబులు దీక్షిం

నరమిదాపుండు దనకు ననుమతి సేయం,

గురువంశముఖ్య, తగ న

య్యురగాధీశుండు విభవ మొప్పంగ వచ్చెన్.

౧౨౩

ఉ. వచ్చిన సంత్రమంబుగరువంపుటెలర్పున నుల్లసిల్లి మే
నచ్చుపడంగఁ జేయఁ జెలు వా భుజగేశ్వరుపత్ని యాతనిం
జెచ్చెరఁ దా నెదుర్కొని విశిష్టసమాదర యై యుపాయనం
బిచ్చి తదీయచిత్తమున కింపెసలారగఁ బాద్య మిచ్చినన్—

వ. సంత్రీతుం డై సముచితప్రకారంబున నుండె. అ ట్లున్నయన్నా
గేంద్రుండు సమీపాసీన యైనయద్దేవి నాలోకించి,

౧౨౪

తే. అతివ, సేమమె! తగదేవతాతిథిప్ర

పూజనంబులు నడచునే! పూర్వవృత్తి

యెడలి యేను లేకునికి నే మేని వికల

మయ్యెనో చెప్పు మనవుడు, నామృగాక్షి—

౧౨౫

ఉ. ఆతనితోడ ని ట్లనియె: ‘నతయెఱుంగమి రాదు నీదుశి
క్షాతిశయంబుకల్గి, భుజగాధిప, నాకుఁ; దగ్గ సమస్తదే
వాతిథిపూజనంబులు సమగ్రము లై నడచెన్; సుహృజ్ఞన
ప్రీతియు మున్నపోలె నవిభేదత యొప్పంగ నిర్వహించితిన్’.

౧౨౬

వ. అని వెండియు,

౧౨౭

సీ. “గురుభక్తి శిష్యులకును, వేదపఠ వి

ప్రభులకును, భవదత్త భూషకులకు,

న్యాయార్జనము వైశ్యజనములకు, ద్రివ
 ర్ణారాధనము శూద్రావలికిని,
 బలివాక్యకరణము భటులకు, సర్వోప
 కారక్షమం బైనసారభూత
 మనఁగఁ బెం పొందుగృహస్థాశ్రమంబుపై
 వారనిప్రియ మెల్లవారలకును,
 తే. 'లోక మేల? యే నేల? యి క్లేకతంబు
 యుద్రియంబులఁ గుదియించి యిచ్చ నడఁచి
 యుండువాఁడఁ గా' కనుమతి యోగికిని, బ
 త్రివ్రతాత్వంబు భార్యకు సువ్రతములు.

౧౭౯

వ. “కాపున ధర్మసూక్ష్మసంవేది వగునీదుచిత్తంబున భేదం బొక్కింత
 యేనియుం దొడరునట్టి విధంబున వర్తింతునే! ఒకండు విన్నవంబు
 సేయం గలదవధరింపుము: పరమపావనమూర్తి యొక్క మహీను
 రోత్తముండిచ్చటికివచ్చియభ్యర్చితుండై ‘భవత్పతి దర్శింప వచ్చితి’
 ననియె. కార్యం బేమి యని యడిగిన నామం జెప్పకుండె. నేను
 నీ వట సనుటం జెప్పిన విని, ‘యత్తై న నాభుజగవిభుండు వచ్చు
 నంతకు నుల్లవనంబున నుండెద. అతండు వచ్చిన నాతెటం గెఱిం
 గింపు’ మని చని యేడెనిమిది నాళ్లని జప్యపరుండును నిరాహా
 రుండును నై యున్నవాఁడు. నీవచటి కరిగి యతని సంభావింప
 వలయు” నని చెప్పిన నాసర్పగ్రామణి గుపిత చిత్తుండై — గొం
 క. ఏనట! యొక్కెడ కొక్కరుఁ

గానఁగఁ బోదు నట! దేవగణము నసురులున్

లోనుగ న న్నేచందము

మానుగ నడపుమరు తలఁపునూ చతురమతీ!

౧౮౦

తే. అనిన నీరాక వార్చి మహాశతోడ

నున్నవిప్రుని యభిలాష మొక్కభంగి

దేర్పకుండుట ధర్మవే, ధీరశాంత

చిత్త, నీయట్టియాచారవితమునకు!

గీ.౨

క. ధరణిసురునాస నెఱిచినఁ

బారసినపాపాగ్నిఁ గాల్పఁ బూనెదవే నీ

పురుషార్థంబును సముచిత

పరత్వమును గృపయు ధర్మపాండిత్యంబున్!

గీ.౩

క. విను, మాశావిచ్ఛేదన

మునఁ బాటిలు బ్రహ్మహత్య; భుజగోత్తమ, ధ

ర్మనిరూఢుఁ డైనపురుషున

కును సద్విజ్ఞానాస దీర్పఁ గోరుట వలదే!

గీ.౪

క. మౌనమున దృఢజ్ఞానము,

దానంబున నభ్యుదయము, ధర్మనిరత, యా

శానిర్వహణంబున నర

కాసీకనిహరణసౌఖ్య మగు నండ్రు బుధుల్.

గీ.౫

తే. చాతకము వాన గోరెడుచందముంద

నెదురుచూచుచు నున్నవాఁ డిందు నీదు

రాక కక్కట యడవిలో బ్రాహ్మణుండు!

రోష ముడుగుము ధర్మనిరూఢహృదయ.

గీ.౬

వ. అని పత్ని బోధించిన,

గీ.౭

చ. అనయముఁ దేటి నాగపతి యక్క-మలాననమోము సూచి యి

ట్లనుఁనొరుఁ గానఁ బా మ్మనినయంతన రోషము వచ్చి యిట్టు లొ

ప్పలిపలుకుల్ సగర్వమునఁ బలికి-తి; దానికి శంకలేక చె

ప్పినజతనంపుధర్మమునఁ బేర్చియు నాకు నొనర్చి తుగ్దలీ. గీ.౮

ఆ. 'కా ర్తవీర్య-దశముఖ ప్రముఖులు—జమ
దగ్నితనయ-రాఘవాదులైన
పురుషవరులచేతఁ బాలియరే సక్రొధ
వృత్తిఁ- గాన నలుక పీడుపు మేలు.

గీ॥

క. 'నీయట్టిభార్య గలుగుటఁ,
దోయజదళనయన, యిట్లు దొలఁగితి దురితా
పాయమునఁ బారయక; యే
బోయెద నవ్విప్రకోరిక పూర్ణము సేయన్.

గీ॥

క. అని పలికి సత్వరంబుగఁ

జని భృగునిం గాంచె వినయసంభ్రమములతో,
జనపాలోత్తమ, యతఁడు న

తనిఁ గని యుల్లమునఁ బ్రియము దళుకొత్తంగన్.

గీ॥

—... పద్మఁ డనుస్పృశాఞ్జ భృగుఁ డనువిప్రుం గా వచ్చుట. ...—

వ. అంగంబులు వొదల నెదురుకొనియె. ఇ ట్లిరువురు సుసంగతులై
సుసంగతపత్నిప్రకరతరుచ్ఛాయా శీతలసికతాతలంబున సుఖాసీను
లై రి.అయ్యహీనుం డామహీసురవరుసితో మధురస్వరంబున
ని ట్లనియె:

గీ॥

తే. 'అనఘ, నారాక వార్చి నీ వధికనిష్ఠ

నిట్లు బునికికిఁ గారణ మేమి? గోర్కె-

యెవ్విధంబైన దాని నే నిపుడ నిర్వ

హించి పుచ్చెదన తైఱు గెఱుంగఁ జెప్పుచు.

గీ॥

చ. స్వజనంబులచేత నిచ్చట నీయునికి విని యభిగమ్యుండ వగునీకడకుం
జనుచెంచితి' అనవుడు, నద్ధరామరవరుండు: 'ధర్మారణ్యంబుననుండి
నిన్నుం గాన వచ్చితి; మానసీయమహీసురసూనుండ. భాను
నారాధింప నీచనుట భవదీయవల్లభవలన నెఱింగి వాడినచేనివాడు

వాన కెదురుచూచునట్లు భవదాగమనంబు వార్చి నియతవృత్తి
నున్నవాఁడ. మదీయమనఃక్లేశంబు నిరసింప నీవ యద్వంధవు' అను
టయు,

౧౯౪

తే. 'నీవు కల్యాణమూర్తివి నీమనోర

ధాబు సఫలంబు సేసి కదా మదీయ

జననసఫలతఁ గలిగింతు' ననుభుజంగ

మాధిపతిమోముఁ జూచి యిట్లనియె సతఁడు:

౧౯౫

క. 'నాకోర్కీ పిదపఁ జెప్పెద,

లోకనుతా, యొకటి యడుగ లోలత్వము చి

త్తాకలిత మయ్యెఁ; బ్రార్థన

సేకొని యది నాకు మున్ను చెప్పఁగ వలయున్.'

౧౯౬

వ. అనుటయు నయ్యరగ వల్లభుఁడు: 'అది యెయ్యది యడుగుము
అనిన, భృగుఁడ: 'నీవు రవిరథంబు వహించు జనినయెడఁ గనిన
వినిసయట్టి యాశ్చర్యములు గలవేని వాని నా కెఱిగింపవే'
యనిన సతా డతని కిట్లనియె:

౧౯౭

సీ. ఆశ్చర్యముల కెల్ల నాస్పదం బాదిత్యుఁ:

డాతనివలనన భూతజాల

మఖలంబుఁ జరింపించు; నదియచ్చెరువుగాదె?

యద్దేవునంశువులందుఁ బ్రీతి

నమరులు వాలఖిల్యాదిమునీంద్రులు

సిద్ధులు శాఖలఁ జెంది యుండు

విహగకులంబులవిధమున వసింపఁతు;

రంతకంటెను నెక్కు డద్భుతంబు

ఆ. గలదె! యమ్మహాత్మువలనన వాయువు

వెడలి యతనినడిమివిపులరశ్మిఁ

బొంది వృష్టి గురియు; నెందును నట్టిచో
ద్యములు గలవె భూసురాగ్రగణ్య?

౧౮౮

క. రవి సృజించుచును వర్షము;
రవియ మగుడఁ గిరణతతుల రసమంతయుఁ దాఁ
దిపుచును; విస్మయకారక,
మవసీసురవర్య, దాని కధికము గలదే?

౧౮౯

క. ఇనువేడిమి శోషించిన
జనములయొ దాత్మనిష్ఠ నశాశ్వతికత్వం
బున వెలుఁగు చుండు; దానికి
ననఘా, మిగులంగ జిత్ర మైనది గలదే?

౧౯౦

తే. సూర్యవలనన బీజంబు ధార్యమాణ
మగుఁ జరాచరధారిణి యైనధరణి
చేత; సంతకు మిగులఁ జర్చింప నక్క-
జంబు లెందును గలవె నిష్ఠానిరూఢ!

౧౯౧

క. పరముండు నిరంజనుఁ డ
క్షురుఁ డజరుఁ డద్వయుండు శాశ్వతుఁ డగున
పురుషుఁడు రవియంద వెలుఁగు;
నరు దంతటికంటెఁ గలదె యగ్రిమవర్ణా!

౧౯౨

వ. అని వెండియు,

౧౯౩

—ॐॐ ఉంఛవృత్తిమహిమము, ॐॐ—

క. విను, మత్యాశ్చర్య మొకటి:
మనుజోత్తమ, యొక్క-నాఁడు మధ్యాహ్నమునం
దనవెలుఁ గినునివెలుఁగుతో
ననగా గగనమున నొక్కఁ డేతెంచె వడ్డిన్.

౧౯౪

క. అంబరపాటనమునఁబో

భ్రం బెద్దయు మెఱయుతనదులీలాగతి క

య్యంబరమణి యధికప్రమ

దంబున నభిముఖుఁడుగా నుదగ్రస్ఫూర్తి -

౬౦౧

చ. కదియఁగఁ బాటుతెంచిన వికాసవిభాసిముఖారవిందుఁడై

యెదురుగఁ జేయి సాచె దివసేశుఁ; డతండును లీలఁ గేలు నొ

ప్పిదముగఁ బట్టి రూపము లభిన్నతఁ బొందఁగఁ జొచ్చె బింబమున్

సదనముఁ జొచ్చునట్ల విలసద్గతి;— నిం కిట యేమి సెప్పుదున్!

వ. అట్టియెడ—

౬౦౨

చ. ‘అరదముమీఁద మున్ పొలుచునాతఁడొ! యిప్పటియాతఁడొ—దివా

కరుఁ!’ డనుసందియంబు భుజగంబులచిత్తములందుఁబుట్టి, యొం

డారువులతోడ వారు గడు నొయ్యన పల్కఁగ నే విసీతిసు

స్థిరమృదుభాషి నై యడిగితిం బ్రభువున్ ధరణీసురోత్తమా. ౬౦౩

క. ఇతఁ డెవ్వం డని యమ్మెయి

నతిచకితాత్ముండ నగుచు నడుగుటయు, నహః

పతి నామీఁదఁ గృపాసం

గత మగుతనచూడ్కి వొలయఁగా వత్సలుఁడై,

౬౦౪

సీ. ‘సురయక్షగంధర్వ గరుడోరగాదుల

లోన నెవ్వఁడు గాఁ; డలోలుపాత్ముఁ

డుంభవుత్తిమహీసురోత్తముం డస్థల

నియముండు ఫలమూల సీర మారు

తాహఁరుఁ డగుముని; యాకాంక్ష సేయఁడు

ప్రాప్తంబు గానిపదార్థములకు;

సర్వభూతహితత్వశాలి; యిమ్మెయి సిద్ధిఁ

బ్రాపించె’నని చెప్పె బ్రకటఫణితి;

తే. ననఘ, యిట్టివిశేషము గనుఁగొనంగ
 వినను గాంచితి; ననిన నవ్విప్రవరుఁడు
 ప్రమద మెదనిఁడి పొంగారఁ బాఁపఁతేని
 యాననము నూచి యిట్లను మానవేంద్రః: ౬౧౦

క. ఇవి యన్నియు నాశ్చర్యము
 లవుఁ దెరువును నాకుఁ జూపి తన్వర్థత నొ
 ప్పువివిధశబ్దముల; బో
 ధవరేణ్యా, పోయి వచ్చెదం బ్రియ మొదన్. ౬౧౧

క. నను మఱవక పనుపం దగు
 ఘను లెల్లను బనుపు శిష్యభావశుభము నా,
 కనఘా, కలిగెను నీదెస;
 ననూనభద్రములు నీకు నయ్యెడు మెపుడున్. ౬౧౨

చ. అన విని, 'నన్నుఁ గాంచితి ప్రయత్నమునకా; వినిపింపు మీపు వ
 చ్చినపని నాకు; నీ కొకటి సేసితి నే! యిటు వృక్షమూలవా
 నునిక్రియ లేచి పోక తగున్ పుగునే! భవదీయవాఁచ నె
 ప్పిన నది యేను దీర్తు; మఱి పె పెసఁగం జను భూసురోత్తమా'

వ. అని వెండియు, ౬౧౩

తే. 'అనఘ, నాయంను నీవు, నీయందు నేనుఁ
 గలము; నీకు నీసర్వలోకంబుఁ గలదు;
 చింత కవతాశమెద్ది? నిశ్చింతభావ
 మొందు' మనియె నాదందశూకోత్తముండు. ౬౧౪

వ. అనిన విని భృగుండు పద్మన కిట్లనియె: ౬౧౫

తే. 'భోగివర, యిది యిట్టిద; భూతములును
 నీవు నేనును సర్వగతావిశిష్ట
 విధములము; వేదితవ్యంబు విదితమయ్యె
 నిట్టిసందర్భము వ్రత మింక నాకు. ౬౧౬

క. 'ఈవిధమునిశ్చయము నే

భావింపంగ గంటి నీకృపారతివలనన్.

నీవు కృతార్థుడవు; సుజన

సేవిత, యామంత్రణంబు సేసినవాడన్.

౬౧౮

వ. అని పనికి యివ్వినందునఁ గృతనిశ్చయం జై భృగుండు భుజంగ
విభు వీడ్కొని, దీక్షావిశేషకాంక్షుజేసి, భార్గవకులపవిత్రుం
జ్యవనుం గాంచి, నిజవృత్తాంతంబునెప్పి, తత్కృతసంస్కారంబునం
గృతకృత్యం డయ్యె. ఇప్పుణ్యకథ యభ్యర్థవుండు జనకసదనంబున
నారదునకు వివరించె. అద్దేవమునివరుండు దేవతావరునకు వినిపించె.
అమ్మహాత్ముండు వసువులకుం జెప్పె. జామదగ్న్యుతోడిసంగ్రామం
బున నుద్దామచిత్తుండ నైననన్నుం దేర్చుటకై వసువులు నకలభూత
సమదర్శిత్యసంపాదకం బైనయాయితీహాసుంబు నాకుం జెప్పిరి.
నీవు పరమధర్మం బెయ్యది యని యడిగిన నేను నీకుం జెప్పితి. సర్వ
సమతాసముపహితం బైనయనాకాంక్షిత్యంబు ధర్మోత్తమంబు
నిరతిశయానందంబునకు నిదానంబు.

౬౧౯

క. అని యిట్లు ధర్మసుతునకు

ననిమిషతటినీతనూజుఁ డధికపేమం

బునఁ జెప్పుట వైశంపా

యనుండును జనమేజయునకు నర్థిం జెప్పెన్.

౬౨౦

వ. చెప్పిన విని జనమేజయుండు వైశంపాయనుతో నిత్రైఱంగునఁ
బితామహుండు హితోపదేశంబు సేసిన నమ్మహిళుం డెవ్వధంబు
దశావిశేషంబు నొందె, మునీంద్రా, చెప్పువే యనుటయు— ౬౨౧

ఉ. ఆగమపుష్పసౌరభశుభాంగ, నివాసబుధాంతరంగ, వి

ద్యాగృహమేధితాసుభగతామహనీయ, సురార్భనీయ, ని

రోగసభోగసంపదనిరూప్య, సుసంవిదవాప్య, భక్తిల
క్షీగురునిత్యయోగిజనసేవిత, శాంతిసుఖైకభావితా.

౬౨౨

క. అభిమతఫలసంపాదన

విభవమహీయఃప్రసాద, విశ్రుతవేదా,

ఋభువిభువిలోచనాంబుజ

శుభదరవిత్వా, హరిత్వా, సుభగహరత్వా.

౬౨౩

మాలిని. వరబహుమతవేదవ్యాస, విశ్వాత్మభాసా,
నిరుపమతనులీలానిత్య, సత్యాదికృత్యా,
నిరతిశయసమత్వోన్నిద్ర, కారుణ్యభద్రా,
భరితభువనవర్గా, భాస్వదానందమార్గా.

౬౨౪

గ ద్య ము .

ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర) కొమ్మనామాత్యపుత్ర)

బుధారాధనవిరాజి తీక్కనసోమయాజి

ప్రణీతంబైనశ్రీమహాభారతంబున

శాంతిపర్వంబునందు సర్వంబును

షష్ఠాశ్వాసము.

శ్రీ మ దాంధ్ర మ హా భా ర త ము నం ద లి

శాంతి పర్వము

సంపూర్ణము.

పాఠాంతరసూచిక.

ప్రథమాశ్వాసము.

వ్య పంక్తి పాఠాంతరము.

అఖ్య

ర ర ..క్రాంతితే ..

౧౧ ర చేత్తో. తిరోవభరము...

౧౪ ౧ తిని...

3 గదురుకోకముబరంగ...

౧౭ ర మనసు చేడ్వడం...

౨౬ ౨ విఫలంబుగా శపించె...

౨౯ ౪-౯ బెట్టె బనుచు తెటింగి
యచటి...

౩౫ ర నరుండిటు...డటు...

౩౯ ౧ జననముఁ జెప్పి...దెల్పి...

౪౯ ౬ లండుగా కేల మే లండు)

౫౦ ౨ దర్పిదు...కృతప్రజ్ఞులకు

౫౯ ౨ పటుడ...నల్పఫలభో

గముమై...

౭౧ ౯ అనిన నలుకాలిలోనగోవును.
నలుకాటి వాసవుఁ డను.

౭౫ ౩ వాసనిరతి...వాఁడొకో...

౮౫ ౧ వెడవెడవస్తువుల్ వీటిఁ
బో గాకగాదె శరీరయాత్ర)

౮౯ ౯ ద్రుంచి...సేకొని...

౧౧ ర త్యాదర...బుద్ధికి...

౧౭ ౩-౪ నిం దొక్కఁ డైన...

౩౨ ౧ అమృహీపతి...నొల్లక
భిక్షువృత్తివెడల...

౩౩ ర యిట్లు దీనవృత్తి నేఁగఁ...

౩౫ ౧ అధిప, మితల్లిదండ్రుల...

౩౮ ౧ శ్రుతి...వినిపించున్...

౩౯ ర పలుకు...పదము నగుట...

౧౪౧ ౩ మేదిని...కర్మచ యూఁది.

౧౪౬ ౨ వాక్యంబు.

౧౪౯ ౩ ధర్మముగా...విదితం బగు
...ద్వివిధం...

౧౫౨ ౪ కమ్మెయి రాజకర్మ...

౧౬౩ ౩ తెఱంగున...కిల్పింపుం...

౧౬౫ ౧ నిశ్చయించి సమంచితదండ

౧౭౨ ౩ డనమునఁ గాని ముండన
మొడం...

౧౭౪ ౩ మతిధి...చిక్కు...

౧౭౭ ౨ కలిత...గలుగ నడచు...

౧౭౮ ౩ వము ..దుర్వి యోమికొని

౧౮౧ ౪ గ్రీవుం గ్రీడల్ నృపు శేషికిన్

౧౮౫ ౪ తంబు హేతు ..దాసుజేయు
.. దగులఁజేయు

౧౯౬ ౩ నరపతుల...మగఁడు...

౨౦౧ ౧ కడిది...నొట్టినమంట...

౨౦౨ ౧ అడజడి...

౩ పుడమి...వోయిన...

౨౦౩ ౧ ప్రాయోపవేశంబునఁ గాయం

౨౦౫ ౧ ఇట్లనంగ...నడవనీ...

౨౦౭ ౧ మ్మితులచేతలక...

౨౦౯ ౪ చోదితప్రవర్తిజుడవుగాక.

౨౧౬ ౩ పిద్ధములు గానఁ దగ వని...

౨౨౦ ౧ తనయొడ...మను మనుజు
నకు...

౨౨౧ ౩ ద్భావము...సుఖిత్యము...

౨౨౫ ౨ గరకేలిక...బైనలెం పొప్పు

౪ నరయన్...నిత్యాయుద్ధసుల్

౨౩౩ ౪ ర్చినమర్త్య లోకపాలన...

- ౨౩౪ ౯ గేనుగునకు గుట్టములు ...
 ౨౩౫ ౫-౬ బహువిధా...విన్నానములు
 ౨౩౮ ౭ కొనియధ్వ...పెక్కు లా
 నర్చి...
 ౨౪౨ ౧ శరభసింహవాహ్యఘనత్వ...
 ...సింహాద్యుగ్ధ...
 ౨ నేడిక లట్టుల...
 ౨౫౯ ౧ నతఁడు...లయినంతకంటెను
 ౨౮౦ ౪ ధుర ముడుగుట...తోఁ జన
 నగునే!
 ౩౦౭ ౩ గను మారి...
 ౩౧౩ ౨ మాటు నెలల నాటు...
 ౩౧౭ ౩ స్థితియు నిశాసీనత్వము...
 ౩౨౨ ౭-౮ నూరన్వయంబును బహి...
 ౩౪౬ ౩ నూరిజనములు బెరయంగ...
 ౩౫౧ ౨-౩ సీగిరులన్

- ౩౬౧ ౩ బాలియఁజేసి తెట్టి...
 ౩౬౯ ౫-౬ భూదేశతల కరిష్టంబు...
 ౩౭౪ ౬-౭ ...పార్శ్వమున సహసుఖా
 సీనఁ...
 ౩౭౬ ౧ కలిక...నిట్టిలపుగుణం...
 ౩౭౭ ౩-౪ శేతత్వము...నీధూతిక...
 ౩౭౮ ౧ అని సుఖంబు లుండు
 నట్లుగా
 గిరణీయంబు...వీరలు వీర
 లని వారివారి మీఁదన వార
 ల మీఁదన-పెట్టి యుండక
 యుయత్సునిం గనుంగొని
 నీవును నిర్వహించు హని పని
 చి- అనికొన్ని పృథులు.
 ౩౮౮ ౪ మావర...మరగించుటలకొ.
 ౩౯౬ ౪ సర్వసంపత్సూర్తి...చారు
 వామాక్షి సంతుల పరిశోభిత....

ద్వితీయాశ్వాసము.

- ౪ ౧౦ లేక...యేకతంబు...
 ౧౨ ౬ మూఁడు...వాఁడి దటిగ ..
 ౧౪ ౧ శరతల్పగుఁ డగునతఁడే...
 ౩౯ ౨ మృగనతత్పరు...
 ౫౦ ౨-౩ త్నల...విశ్వప్రకార
 శరణు...
 ౧౧౬ ౪ దపునరా...కభిముఖముగ ..
 ౧౨౪ ౩ దునుబరంగి దివ్యరూపం...
 ౧౩౨ ౧ రథగమనరయంబునం...
 ౧౪౨ ౨ తోడి...శక్తులు...యుక్తులు
 ౧౬౦ ౪ స్ఫురణం...శోభనచరితా .

- ౧౬౮ ౧ దాంతియఁ బ్రియవాదిత్వము
 ౧౯౨ ౧ అనధీతాధ్యయనం డగఁ...
 ౧౯౫ ౨ బలువురు వేవఁ...
 బలువురు వేచి...
 ౧౯౭ ౮ కానివిశేషంబు...
 ౨౦౫ ౧-౫ బరణియంబైదానియం దా
 సక్తం డయ్యె. అయ్యత్యా
 సక్తిం జేసి రాగ...
 ౨౨౬ ౨ దా మచ్చికఁ...
 ౨౩౨ ౪ వానప్రస్థ...నిష్ఠాత్మికా...

౨౩౩ ర మెచ్చుకొను ముగ్గును
లేక యుండు....
౨౮౨ ౩ మెత్తజేసి చెటిచి ...
౨౯౬ ర డరి నొక్కంగఁ గొనం డనం
బరఁగు రా....
౩౦౭ ౧ రక్షఃపిశాచజృంభక
౩౨౩ ౩ హృత్కృత్యంబుల ...
బల్లేధ గల్పించి ...
౩౩౦ గీ బ్రాహ్మణ్యంబుబట్టువడి ...
...వల్లపడి ...
౮ తాత్పర్యం...సేవావృత్తి
నడచిన కూద్రీ ..
౩౩౫ ౩-౪ రయ్యి ...కొద్దకామత్వ
యుక్త...మొప్పెఁగాక .

౩౫౩ ౩ త్తున్నెర...రూపున కగ్గల
మైన ..
౩౬౦ ౨ చాపంబులు...వెగవుం...
౬౬౯ ౬ దలఁచుచు నలయక....
౩౯౪ ౨ నరి యేఁటేటం బ్రవృద్ధ
౩౯౭ ౨ విభుఁ ..వెడగొను...
ర బుభయ ...బొందు...
౪౪౩ ౮ యు...నాతపత్రఫేనయ్య,
౪౪గీ ర దుగముపంచల ...
౪౪౮ ర సమానరాహిత్యకన్యార్య
సమస్తా.

తృతీయాశ్వాసము.

౧ ౩-౪ రాధకథరణ నరాధివ్యాధి
హరణ ...
౫ ర బడిన...జాల ..యలసి ...
పాలసి....
౨౧ ౩ దిరముగఁ జేరఁగా....
౨౨ ౩ సీమ...రూ పిడక....
రూపడక....
ర దేమెయి నైన వంధ్యు డగు ...
మాతృగల్గినకొ
౨౮ ౧ కాని ...నెటి నగు...
౩౨ ౧-౨ సారపుసిరి చెడునరుడుం
గోరిననే వచ్చు...
౩౬ ౩ నన్యరాజులభూమి నధించి
౪౦ ర బోలువెడలిన...
౪౧ ర దక్కక...
౪౨ ౧ అనుట...బహుముఖంబులు....

౪౭ ౩ దిట్టాటవడి ...
౪౯ ర చెందు నిందు ...
౬౭ ౨ గనలు గదిరి ..
౬౯ ౧ ఇట్టియకృత్యంబులుగల ...
౮౩ ౨ దలస ...నుండు నొలసి ...
ర వంగికొని ...
౮౫ ౩ మ్రుంగం...మెడమరల్చె...
౮౮ ర సగొనుఁ బురాణితన...
౮౯ ౧ అనియె నా పలివె-పలిద...
చెట్ల...
౧౦౩ ౨ గల్గికయు నొప్పభక్తి...
౩-౪ బిలువడి ..వేయరాజులు...
...నాజులు...
౧౦౮ ౧ అనిన...దండ్రాబు సర్వసాధ
నంబు...
౧౭౦ ౪ పదగలస్వాగతముతోడ ...

౧౮౨	౫	వినుఁ డెట్టిసత్వజాతిని బెట్టి...	౩౮౩	౧౨	బడమహీజము తెల్లనీ...
౧౮౩	౪	బ్రీతిం...యాతినివచనంబున	౩౯౯	౭	బయి...నర్థించు...
౧౯౩	౪	గర మూహించికొని...కాల జ్ఞుఁ డనున్.	౪౩౮	౨	నను... బెడ్డినాఁడును...
౧౯౭	౨	దొలఁచునెడం...	౪౪౧	౬	వలయు తత్ప్రభవ ప్రకాశం బులు...
౧౯౮	౪	పట్టుగదల జనితవికల...	౪౪౨	౧౦	నేయ నయన్వీ...
౨౧౩	౨	దునఁ బొరయఁగ నిత్తునె...	౪౪౫	౧	ఇది... లోకంబుల
	౩	నినషది... నియ్యెడన్...	౪౪౯	౧౨	వెండియు... తీక్షణవర్కంబు
౨౨౪	౪	ట్లునికి... కుస్తుడ...	౪౬౭	౧	మరునాఁ డుచితకృత్యం బులు దీర్చి సురదీపందను పాలికిం బోయి కొలిచి...
౨౩౩	౧	ఓలితపుటురిఁ బడిపేరొ...	౪౭౨	౧	విను... తెల్లఁదొఱంగి ౨ ని నొకతఁ గల్పి.నాలి...
౨౬౮	౪	లుక... కలయఁబలుకఁగా...	౪౮౬	౩	యోజనము...దాని కున్న తెరువు
౨౬౯	౧	జ్ఞాతుల నెమ్మి...	౪౯౩	౧	అని.. నాహారసంభా రంబులు...
౨౭౪	౪	వల్లభు... తనవువెట్టు	౪౯౮	౪	డెందము...వెన నూచెన్.
౨౮౪	౧	పసగవు... గుక్క పుట్టులున్	౪౯౯	౧	ఊచి బొదవు...మే సురిని...
౩౦౭	౯	పెల్లువట్టోడిఁ బడియంత నుల్లిమిటుత	౫౧౬	౪	గుకప...గురిపాల్పెరయన్గుచివాల్పెర...
౩౧౫	౪	జేయది... మెటింగింపు తగన్	౫౨౯	౩	జయవిజయ...ఘనసంపదు.
౩౩౨	౬	తోటల... నర్థితోడ...	౫౩౦	౨	కరణీయచరిత్ర...
౩౭౬	౨	టొక...యుక్తిహమెన ... నిజమెన			
౩౭౭	౧	అనవుడు నెకవెక్కి.....వెకివెక్కి.....			

చతుర్థాశ్వాసము.

౧౧ ౨ విను...యన్వీవేకంబున...
 ౧౭ ౨ పట్టఁ జడవు గలదె...
 ఖట్టి చడపఁ గలదె...
 ౧౯ ౧-౨ నిరాను... నిరాశత...
 ౨౩ ౫ మివిరెడ నిట్టమీనవు...
 ...నింట...

౧౧ వాని మృత్యు దేవదసి...
 ౧౨ గాన...నేమఱఁ...
 ౨౮ ౩-౪ బసఘా...యమం బను...
 ...వయద...
 ౪౭ ౪ చెడుట...దుయ్యెడున దేల.

౫౦ ౨ గావిచెదఁబో వివాళకత
నుడుసంగా..

౫౬ ౧ వలుతెఁ....

౬౩ ౩ భంగిఁ....నిర్వాధవ....

౬౭ ౧ ఆనినబంధుమమత్వ....

౬౮ ౩ ప్రజ్ఞయ కైవల్యదమను...

౬౯ ౫ స్వగాలప్రజ్ఞాసంపాదకం..

౯౩ ౪ గోత్ర....సర్వవర్త్యము....

౯౪ ౨ దిగునగత్య తీతం.

౯౮ ౪ చితి....ధర్మశీలత

౧౦౫ ౨-౩ చినపురుచిత్తుఁడుగా .
కాదిన వై రాగ్యము ...
.....గా
కాదిన వై కాగ్యము...
౪ ననుపమ.....నమ్మెయి
సెప్పన్.

౧౧౩ ౩ మాల్యతూర్య త్రయారామ..

౧౧౫ ౪ కనఘా ...

౧౧౭ ౧ సజ్జను లఁద జాచార....

౧౨౩ ౨ లనుభ....లగుట నది....
౪ తునిలేమి మోసము....

౧౩౫ ౪ తనువుఁ జింతయు....

౧౪౬ ౪ దావినఁ....కర్మ తత్త్వజ్ఞు....

౧౫౯ ౧ ఇట్లుసాఁచిన నాభూనురో
త్తముండు ననేకవర్గం....

౧౬౦ ౩ నాచరింపఁ దగు నెయైనను..

౧౭౨ ౪ పమత సౌఖ్యదుఃఖచయముఁ
దోచి.

౧౯౧ ౪ గణనా....గమఁ దాన తనన్.

౧౯౮ ౪ వాదములకుఁ దేరుగడ....

౨౦౭ ౪ యనువు నిలవరించు....

౨౦౯ ౧ పరమ.....బ్ర స్థరించి ...

౨౩౬ ౨ నడపుచు....బో ధాగ్ని వడిం

౨౩౮ ౨ ప్రకరముఁ....పాశ్రయ
భాసిత ...

౩౦౦ ౩ దరులయెడ దీని కేమటి ...

౩౧౩ ౩ నమునశక్తి

౩౨౬ ౪ చూపు .. పరమనూత్రిత ..

౩౨౭ ౩ బాబు విజ్ఞాని నిర్మల....

౩౪౪ ౧ ఎలసి .

౩౪౫ ౨ దయమునఁద్రిష్టఁ దత్త్వ
దనేక....

౩ వ్యయ....జరాదిన్యధలన్
... .. జరాభివ్యాధిన్

౩౭౪ ౧ శత్రుజనులఁ జేటుచు .
౨ మిత్రులఁ బ్రదికించు....
౩ తాత్రిత సంపదయనఁ వి
౪ ధాత్యాజ్ఞం గలుగుఁ
జావె తటిఁ బుగుషునకున్.

౩౭౯ ౧ ఐను విధికృతంబు లారక...

౩౮౭ ౩ మాటు .

౩౮౯ ౧ ఏనుఁగులు గుట్టురార ...

౩౯౨ ౧ మున్ను . మోమోటులేక ...

౩౯౯ ౪ దుని . త్రుళ్ళుట డిగుమి.

౪౦౭ ౨ వియుతుండై ...

౪౧౨ ౨ రామి యొకటియె తన శరీ
రంబు ...

౩ దాపమునఁ గుండు....

౪౨౯ ౪ దెలిసి పనువు మనికి ...
కా నెపుడున్

౪౩౬ ౪ బొందుశంకింపఁ....

౪౪౨ ౪ సంగవర్తులు....

పంచమాశ్వాసము.

- ౨౩ ర పనికి ... భవ్యవిధము.
 ౩౨ ౫ జ్ఞానంబు ..
 ౪౩ ర సుగతి దుగతి హేతువు
 ౪౪ ర దమలో నవిపర్యకాల .
 ౫౨ ర దగమును .. ప్రధానగుణంబుల్.
 ౬౧ ర వెగ వగునది...
 ౬౭ ర వంబ... గొంద అంబుజాక్ష
 ౮౦ ౧గ్రచ్చవడక...
 ౩ వచ్చె గానం..... బ్రసిద్ధి.
 ౯౨ ౨ హృత్కూబరంబును, శ్రవణ-
 దర్శనవాహంబును.....
 ధృప్తితోదంబును.
 ౧౦౭ ౨ తునియత్తుం బొప్పు...
 ౧౦౮ ౨ బుల.....బుద్ధిదేవను
 ౧౨౦ ౨ దనయం... జేయఁ దాను...
జేయఁ దాన...
 ర గని గతధూమా...
 ౧౨౭ ర ధగ్ర మాత్మ...
 ౧౭౪ ౨ జనియింపఁగఁ.....సత్త్వ
 గుణము గం.
 ౧౮౧ ర భంగిఁ...యుండుపదము...
పరము...
 ౧౯౮ ర వరుఁ డగు శాండిలుఁడు...
 ౨౦౦ ౯ వారికఱపుట...
 ౨౦౬ ర ననుమతి ...
 ౨౧౮ ౩ చవు...చాడ్చనిరూపించి
 ౨౧౯ ౨ ధర్మస్వరూప నిరూపణంబు
 ౨౨౪ ర యాతఁ డిగ్గిడ .
 ౨౩౬ ౩ గణ్య, యపరుషం...
 ౨౫౬ ర ర్షేనయంగా యెడ నను
 నజేడుక.
- ౨౬౮ ౧ ధాత్రిక ...
 ధాత్రిగ...
 ౨౮౩ ౧ చిరకారి యెప్పుడుం...
 ౨౮౭ ౫ మూర్ధ్విఘ్రాణంబు...
 ౨౯౪ ౬ గామన్న నాధులు(-అధులు= మనోవ్యధలు)....
 ౧౨ దండములు... దల యెఱింగి.
 ౩౧౪ ర బులు... యఘంబు వటుతఁ
 ౩౫౮ ర యక్కట..... నూడ
 మే లగుక.
 ౩౬౦ ౧ నానుకృతము...
 ౩ ద్భాసి ...నిష్ట ...
 ౩౬౫ ౯-౧౦ హృద్ధ...విడిచి
 యనఘ...
 ౩౬౮ ర వనరాశిచెప్పవలసెం...
 ౩౭౧ ర వలసె నీనేర్పునెఱిఁ గురు
 వంశవర్య.
 ౩౭౮ ర నీకు ...నిష్ఠత గలుగుక.
 ౩౮౧ ర మనఘ, యోర్పునె ...
 ౩౯౪ ౧ హరీతుఁ డనియె నిరాలంబ
 మతి.... నిరారంభ...
 ౩౯౫ ౧ రాజు...తోడకున, గ్రంధు
 కొన్న...
 ౪౨౭ ౩ హరిని హరుం ...
 హరుని హరిం...
 ౪౩౦ ౨ బారిసితి....వేడుకొని ...
 ౩ సురపతి నంటి...
 ౪౩౩ ౨ పుట్టకూతులై ...
 ౪౫౭ ౩ ట్లను సంగపాశ ...
 ౪౬౧ ౯ వారి నప్ప డరయవచ్చునే.
 ౪౭౦ ర దూరముగఁ ... తుప్పలు...
 దూలి నిలిచె
 ...తుప్పలదూఱియండె.

౪౮౧ ౧ దురితంబునఁనహిత . .
దొడఁగు మహిత ...
 ౪౮౮ ౧ సుజన గృత్యంబు కుజనుఁ.
 ౪౯౩ ౧ సృపవరుల వైశ్యధర్మము.
 ౫౦౩ ౩ నిస్సంశయంబుగా... నెఱిఁగి
 ౫౦౯ ౪ గావించు . .లన్నింటిక.
లన్నింటిక.
 ౫౩౫ ౧ వ్రేఁగుపెట్లెన ..
 ౫౩౬ ౪ విడుప యుటును భవము
 పొందు....
 ౫౬౨ ౪ మెవ్వఁడు : పెట్టకెంతయు
 మెలఁగుక.
 ౫౬౪ ౪ బ్రాహ్మిఁడు కలహంబుతోడిఁ
 బడక. .

౬౦౦ ౬ దృష్టంబులగుదానిఁ (దాసు)
 దెలియు నెరయు (దెలియు
 నవియు)
 ౧౦ వలదె మేలుగ. .
 ౬౦౯ ౨ గతిఁగొనవేపురకు నొకఁడు
 గలుగు .
 ౬౧౩ ౫ దృష్టాంతరంగంబును ..
 ౬౨౧ ౨ బరమా భంగి నియతఁ ద.
 ౬౨౮ ౩ నిట్టి ...నెవ్వరి కలవు .
 ౬౩౨ ౩ యపరిమిత ..యప్రమాణా
 వ్యతీతీ.(యప్రమాణాధ్యరీతి)
 ౪ యుపనిష. .యోగిభావైక
 రమ్యా.

షష్ఠాశ్వాసము.

౧ ౨ డ్వా శక్తివిరోధ....
 ౪ భాస్య నిరతినిర్విభేద ...
 ౨౯ ౧ గ్రంథంబుఁ బఠియింతుగాని
 ౩౭ ౩ బలవడదు చెండు ...
 ౯౩ ౪ దారా, 'బుద్ధి యధిదైవతం'
 బని మూలము.
 ౯౮ ౪ మాద మాంద్య....
 ౧౦౨ ౨ చనవులఁ ...
 ౧౧౧ ౪ గను . .కా నేమందున్.
 ౧౧౬ ౧ ఆది శుద్ధత్వ. .
 ౧౨౮ ౩ మంగ. .మడరఁ బడుట....
 ౧౪౦ ౧ తోచిన . .భక్తికప్రతిపత్తి
 ౧౩ భూతభవ్యభయంకరం
 ౧౫౩ ౪ నేతృణము....
 ౧౫౭ ౪ బునఁ బడయుదు కప్పరంబు ...

౧౬౬ ౪ రునిరూ .. మలుఁగవు
 ౧౬౮ ౪ బున నగుచిత్తమున నుండెనుది
 ౧౭౯ ౩ ట్లుగఁ గోరఁ దగదు గావున
 వగవను మోక్షదముగాఁగ
 వలదే గోరన్?
 ౧౯౮ ౩ దోవఁగఁ బాడి బంధు
 లొక దుగ్ధతి ...
 దా రేవిధి. .
 ౨౨౭ ౩-౪పు
 ర్వున కెన గాను . . .
 ౨౩౯ ౩ దపము గృహముననేని
 దత్తరతనాచ
 ౨౪౩ ౪ డనఁ మారయు
 నాగ్రహమేల
 ౨౬౦ ౨ కారము మమకారహిత
 కర్తవ్యముగా..

౨౭౦	౨	హిత ... కేవలమును-	౪౫౧	౪	యనుపాధిత (యనుపాసిత)
౨౭౨	౨	ర్యంబు వేదాధ్యయనంబు..	౪౬౬	౨-౩	చేతస్కు... మాని
౩౦౫	౩	సుతుడును నీవును నైనను			వాత్సలం ..
	౪	వత మది నెల్లించు ..	౪౬౮	౧	దైవతముఁ బితృమును ద..
౩౧౩	౪	కుపదము సొప్పడఁ దదాత్మ	౪౮౦	౧-౨	విను మధువును
		సౌఖ్యం బొందున్.			ననం జేర్చిన...
౩౧౪	౨	భూతాస్ప ..ముల గడ...	౫౧౪	౩	జేవురు... బడసె నీడ్య
౩౨౧	౨	ట్లను ..యరోగ చింతితం ..			తమోన్నతి నొప్పలోక.
౩౩౨	౨	సంతకు సాత్యవతేయుండు..	౫౪౫	౩	తు రిదియ ..ఫలదోహల
౩౩౪	౧	పిలిచి ..నిజప్రచారం ..			కార్య.
౪౧౯	౪	వచ్చి యిచ్చుహిం...	౫౫౫	౪	లంబు తలమున నాగాహ్వ
౪౨౭	౪	చిత్ర .. ప్రసిద్ధాగతులన్			యం జూకండు.
౪౩౨	౩	పితలోమంబులచేత ...	౫౭౩	౧	పరుస దిరిగిన ...
౪౩౮	౨	మున... బుధనుత,	౫౭౪	౧	వచ్చిన సంభ్రమంబు గరు
		కపియం-			వంపులెలర్పు నుల్లసిల్లమే
౪౪౧	౭	దాని ఖండిభూతంబు...			(నుల్లసిల్లుమే) ...
౪౪౪	౯	నానము ..	౫౯౮	౩	మఖిలంబు జనియించునది...
౪౫౦	౪	పదము నునుమనోజ్ఞ...	౮	౪	రంత...నొక్కయద్భుతంబు

శుద్ధి పత్రిక .

పుట	పంక్తి	ప్రమాదము	సవరణ
౬౭	౧	గృచ్ఛముల్	గృచ్ఛముల్
౭౩	౧౦	విహితానుష్ఠాన	విహితానుష్ఠాన
౮౩	౪	వివిధమత్రంబుల	...మంత్రంబుల
	౧౪-౧౫	పృథాను	పృథాను
౮౪	౧౧	బ్రీతులఁ జేత	బ్రీతులఁ జేత
౮౬	౨౬	కలిసికొని	కలిసికొని
౮౭	౧౫	యవ్యయ	యవ్యయ
౯౨	౪	హీతనిగృ	నిగృహీత
౧౦౪	౪	నుత్కృష్టం	నుత్కృష్టం
	౭	దీర్ఘయాత్రాపరుడయి	...పరుం డయి
	౧౨	దలపు లేమి	దలంపు లేమి
	౧౫	మీ రిట్లాటన	మీ రిట్లాటన
౧౦౨	౨౬	తపోవనంబున	తపోవనంబున
౧౧౨	౧౮	విస్తరింపం	నిస్తరింపం
౧౨౬	౨౪	స్వామ్యమాతృ	స్వామ్యమాతృ
౧౪౩	౬	నధిపతి	నరపతి
౧౪౯	౨౧	నవళులలో	నవళులలో
౧౭౦	౫	వ్యూహంబుల్	వ్యూహంబుల్
౧౭౩	౧	స్థలంబునుం	స్థలంబులుం
౧౭౫	౨౦	గుజ్జములనేల
౧౭౬	౧౭	వట్టినట్టి	బుట్టినట్టి
	౧౮	లను	వలను
౧౮౦	౧౭	నిట్టిబడు	నెట్టిబడు
		మా	మా
౧౯౩	౨౨-౨౩	తులకు...	తలకు,.....
౨౦౧	౧౯	డరిగె	డరిగె
౨౦౭	౧౩-౧౪	నిద్దురు లగు	నుద్దురు లగు
౨౦౯	౧౩	సాధులకు	సాధులకు
౨౧౮	౧౫	నగంఁ	నగరం
౨౧౯	౫	నమ్మికకు	నమ్మకకు

	౧౬	నన్నున్ ?'	నన్నున్.'
౨౨౧	౨౪	లకుహిత లగు	...హితు లగు
౨౨౪	౫	అట్టిసమయంబు ప	అట్టి...ంబున
౨౨౫	౬	నిన్ను బాలెగొనియెద	...బారిగొని...
౨౨౬	౨౫	ప్రతి...నీచనరుని	...నరుని...
౨౨౮	౩	వేట్టోగ్ 'వడి	'వేగ్ వట్టోడి...
౨౨౯	౨౧	పుల్లల	పుల్లతల
౨౩౨	౧౫	నూనిన	నూనిన
౨౩౬	౨	దురిత...తావమున	...తాపమున
౨౬౮	౨౨	సత్సమయబున	సత్స...ంబున
౮౬	౨౭	నత్వము	నరత్వము
౯౫	౨౫	గేలిఁ (తద్భవము)	గేలిఁ (రూపాంతరము)
౧౨౩	౨౨	కోశము; ౫(ఖజానా)	కోశము; (ఖజానా). ౫
౧౨౮	౨౬	అరుణాలంఘండు	అరుణాలంఘండు
౧౯౦	౨౬	నిలుపుకొనుట	నిలుచుట
౨౦౯	౨౭	పైరులకు	పైరులకు
౨౮౮	౨౮	మాద్దును	మాద్దును

గమనింపుడు:—

ఆ ౧-౧౦౨ పద్యమున “వైదికధర్మచారి, జనవత్సల, నీ మది...” అనుచో వేదవిహితమగు ధర్మచమునఁ జరించునట్టి మదిని (మనస్సున్) అనియు, మధ్యనున్న ‘జనవత్సల’ అనుట సంబుద్ధిగను గ్రహించుటయు నొక పాఠము అని యెఱుంగునది.

[ఇంకను అటు నటు ప్రమాదము బుండవచ్చును. సవరించుకొని చదివికొనుటయ కాక పరిష్కర్తకు ఏలూరుశకుఁ దెలుపఁ బ్రార్థన.]

